13e jaar nr 73 Prijs 6 frank

Bulletijn van den Dienst voor Geschiedkundige
en Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

12, Oud Koornhuis, Brussel

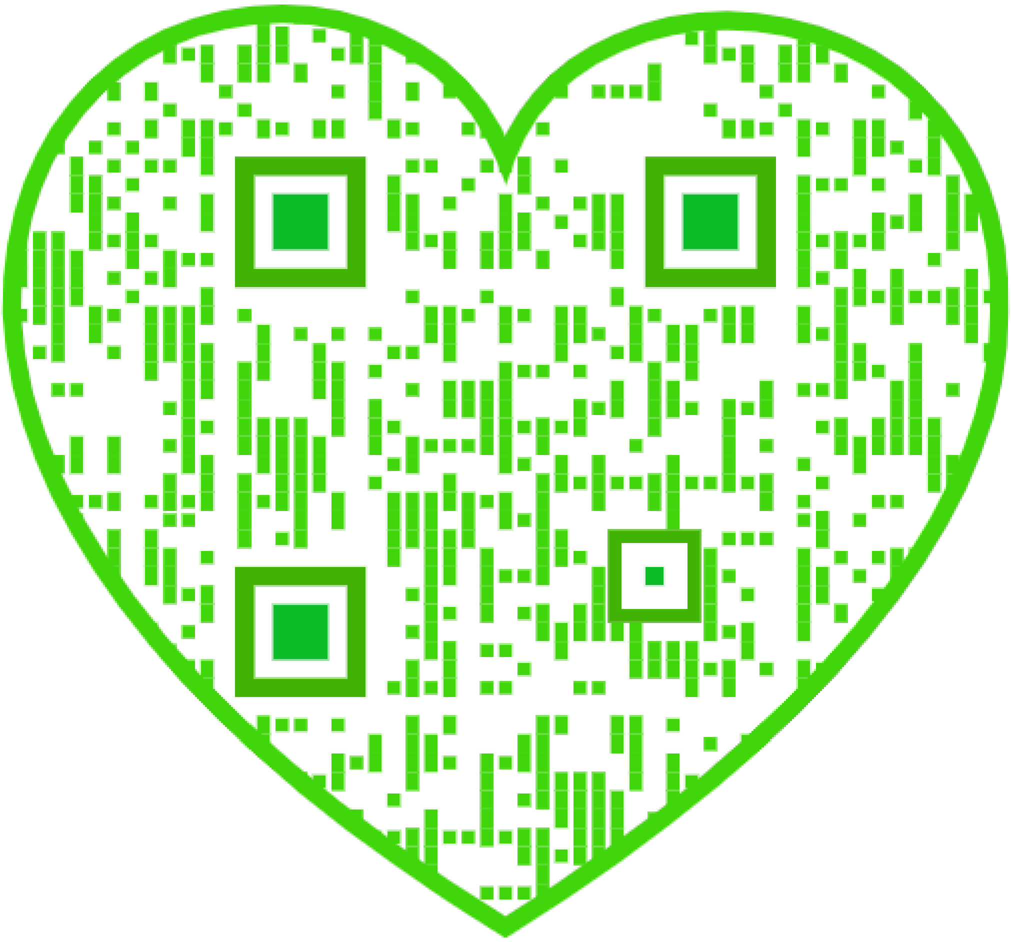

De Brabantsche Folklore

13de jaargang, n^{rs} 73 tot 78
September 1933 - Juli 1934

13de jaargang **Nrs 73 — 78**

BULLETIJN
VAN DEN DIENST VOOR GESCHIEDKUNDIGE EN FOLKLORISTISCHE
OPZOEKINGEN IN BRABANT.

De Brabantsche Folklore

BRUSSEL
12, OUD KOORNHUIS.

13de Jaargang. — Nr 73 September 1933

De Brabantsche Folklore

INHOUD

De Folklore van de Muziekinstrumenten. — Woordenlijst van Brusselsch Bargoensch. — De Reuzenommegang te Geeraardsbergen — Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen.

De Folklore van de Muziekinstrumenten.

In België bezitten wij een Instrumentaal Museum. Sedert lang reeds bezitten wij het en het is ongemeen rijk. Sedert lang reeds bezitten wij het, doch tot vóór korten tijd nog was het ondergebracht in een lokaal dat alles behalve toonbaar was. Van langzamerhand werden er door kenners, eerst door Mahillon en daarna door Closson, zoodanig veel voorwerpen samengebracht, dat het belang er van op den duur in ons land moest gaan ingezien worden, én door het overgroot aantal én door de belangstelling die de vreemdelingen er voor bleken te hebben. Zou dit dan toch eenig nut kunnen opleveren, werd er gemompeld! Zoo, zoo! 't Is effenaf verbazend! Het zij dan zoo! En dan begon men in te zien dat onze verzameling de rijkste en gevarieerdste was die in de wereld bestond. De noodzakelijkheid van dit naar waarde doen te schatten liet zich gevoelen.

En zoo komt het dat wij sedert 1930 een Museum voor Muziekinstrumenten bezitten dat mag getoond worden. Wat al te eng behuisd nog, neemt het toch reeds het gelijkvloers en de verdiepingen in van de woning die vroeger voorbehouden was aan den Bestuurder van het Conservatorium. Verleden jaar werd bij deze lokalen de vroegere woning van den beheerder van het Conservatorium gevoegd, en daar werd de rijke, uitheemsche verzameling,

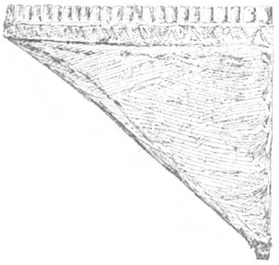

Herdersfluit of Pansfluit. Vier en twintig rieten buisjes, gevat in een foedraal van marmerkarton. Alleen het uiteinde van de buisjes steekt uit.

Het gebruik van dit soort instrument was eertijds zeer verspreid. Wij hoorden er nog op spelen in Roemenië, bij een volksorkest van Hongaarsche muzikanten in 1931.

In Frankrijk hebben wij ook nog de *Ficould*, een soort Pansfluit, bij de geitenhoeders op de Hooge Pyreneeën ; in Lombardië de *Organino* of *Siringa* (Fr. Syrinx), in Turkije de *Souravlia*, uitgehold in de ellepijp van een pelikaan.

Daar dit instrument slechts zelden voorkomt beschouwen wij het als folkloristisch. In het Museum van het Conservatorium zien wij eveneens een Pansfluit waarvan de buisjes uitgehold werden in een plank. Daar dit niet de gewone manier van vervaardigen is beschouwen wij dit instrument als behoorende bij de Folklore.

In het Museum voor Kunst en Geschiedenis bevinden zich pre-colombiaansche Pansfluiten in terracotta.

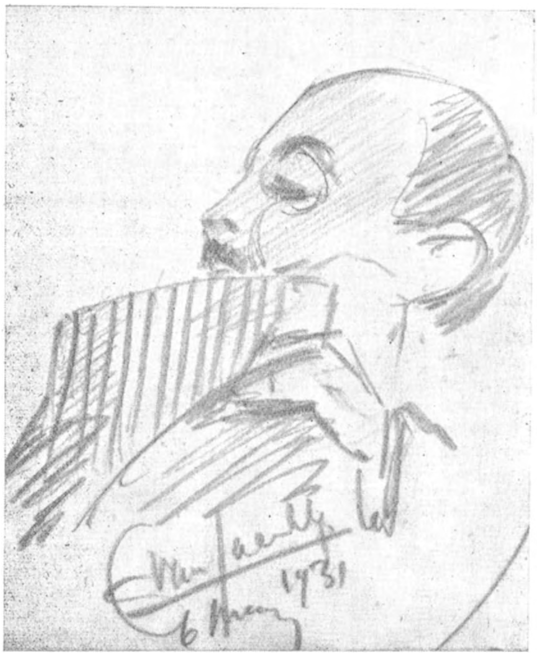

Silhouet van den rondreizenden Roemeenschen muzikant dien wij een heelen avond volkswijsjes hoorden spelen, den 6den Maart 1931. Nooit had hij muziek geleerd, geen noot kon hij lezen. Gansch zijn repertorium was mondeling en traditionneel

Zampogna, in Italie, *Svardonista*, bij de Slavische volkeren uit den Balkan. Fluit met twee mondstukken, vervaardigd uit een enkel stuk. Herdersspeeltuig.

Het gebruik er van was zeer verspreid in West-Europa tijdens de XVII^de^ en XVIII^de^ eeuw. In dien tijd zou het zeker niet als folkloristsch beschouwd geweest zijn. Het werd zelfs door de dames in de salons bespeeld.

Flute eunuque. Buis met op den zijkant een opening waarop de muzikant al neuriënd den mond plaatst. De bovenste opening van de buis is overdekt met een dun trillend vlies. Op dit uiteinde staat een tap waarop een eivormigen bol met gaten past.

In de XVI^de^ eeuw bestond er geen orkest, doch troepen muzikanten met dergelijke instrumenten. Ze werden eveneens gebruikt door onze rederijkerskamer. Zeer veel gebruikt in het begin van de XVII^de^ eeuw. In zijn *Harmonie Universelle* schrijft P. Mersenne dat er met dergelijke fluiten concerten gegeven werden in vier of vijf partijen. Dit waren dus de orkesten uit dien tijd. Zij waren in het geheel niet folkloristisch. Het instrument is folkloristisch geworden omdat het in onbruik geraakte.

Dit tot het uiterste vereenvoudigd instrument is de mirliton geworden, een carnaval- of cotilloninstrument.

ongeveer 1500 stuks, gerangschikt. Daar eveneens is het, op de tweede verdieping, dat een zaal gereserveerd werd voor de folkloristische muziekinstrumenten van Europa (1).

Laat ons eerst en vooral even opsommen wat wij er o. m. te zien kregen : guimbarden, castagnetten, Pansfluiten, mirlitons, houten, aarden en metalen fluitjes van allerlei vorm, houten, glazen en strooien trompetten, Alpenhoorns, gitaren, « spinetten » uit de Vogeezen en natuurlijk eveneens rommelpotten en allerlei fantasieïnstrumenten.

---

(1) Het Museum van het Conservatorium is toegankelijk voor het publiek elken Maandag en Donderdag van 14 tot 16 uur. Daar echter het personeel onvoldoende is moet men het in tweemaal toonen. 's Maandags kan de Europeesche kunstverzameling bezichtigd worden (de voornaamste en rijkste natuurlijk), 's Donderdags de uitheemsche verzameling, alsmede de folkloristische zaal waarover wij het in dit artikel hebben.

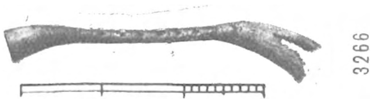

Pibgorn in de taal van Wales. *Hornpipe* in het Engelsch. In 't Nederlandsch : horlepijp.

Eertijds zeer populair. De herders vervaardigden dit instrument. Het exemplaar van het Brusselsch Museum is een rieten buis, evenals de Egyptische *arghoul*, overdekt met een stuk horen dat dient als luchthouder. Is dit instrument, alhoewel folkloristisch in het land van Wales, het daarom ook in Egypte waar de muziek niet tot dezelfde ontwikkeling gekomen is als bij ons ?

Arigot of *flageolet* of *octaaffluit*, in 1608 door Albrecht en Isabella geschonken aan de Sint-Sebastiaansgilde te Lokeren. Gemaakt uit het dijbeen van een schaap ; op den zilveren ring er van staan de namen gegraveerd van de kapiteins, luitenanten en leden van de gilde. Evenals de dwarsfluit diende zij om den trommel te begeleiden.

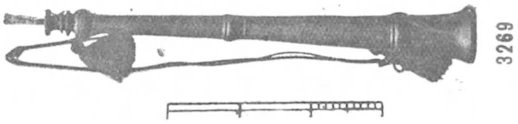

Tarogato, oude Hongaarsche hobo met zeer sterke en schetterende tonen.

Deze zaal is een welkome nieuwigheid. Zij werd ingericht door den huidigen Conservator, M. Closson. « Ik veronderstel, zegde deze ons tijdens het bezoek dat wij hem brachten, dat u niet dweept met classificaties ». Voorzeker niet, want alhoewel classificeeren noodig is, toch blijft het waar dat elke classificatie empirisch is, zoolang zij niet, zooals dit het geval is met de scheikundige, dierkundige of plantenkundige classificaties, opgemaakt werd volgens de regels die geïnspireerd werden door de gegevens van de objectieve realiteit. Daar waar deze gegevens niet bestaan, waar alle juiste kennis nog in de wieg ligt, blijft elke classificatie een door den mensch uitgedachte werkwijze. In den catalogus van Victor Mahillon (een prachtwerk in vijf

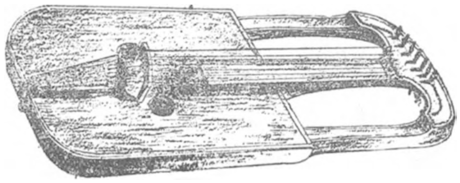

Crout, in de taal van Wales *crwt* Kast in den vorm van een langwerpige trapezoïde, uitgesneden en uitgehold uit één stuk hout, gemonteerd met zes darmsnaren. Wordt bespeeld met een strijkstok. De vorm er van is eigen aan een streek, het land van Wales.

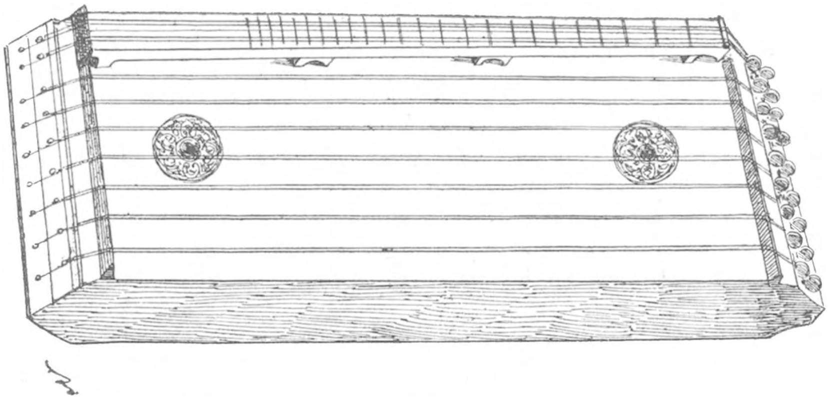

Psalter of horizontale citer. In het Duitsch *Zither.* Rechthoekige houten kast met smalle strook ebbenhout. Heeft negen dubbele snaren. Komt voort van het Grieksch-Romeinsch psalterion. Was toen niet folkloristisch, daar het algemeen gebruikt werd. Werd niet verbeterd vóór de helft van de XVII^{de} eeuw. Om reden der aangebrachte verbeteringen bleef het populair in Oostenrijk en in Beieren. Hier hebben wij dus een voorbeeld, waarbij het de vooruitgang op gebied van techniek zou zijn die oorzaak was van het in voege blijven van een folkloristisch instrument.

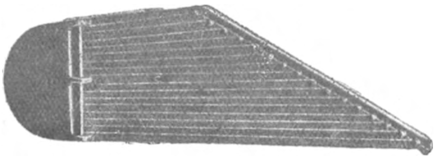

Kantelé, een soort Finlandsche citer, eertijds zeer in de mode en dienende om volksliederen en andere gezangen te begeleiden. Heden totaal verdwenen. (Hoogte : 0.75, breedte : 0.23).

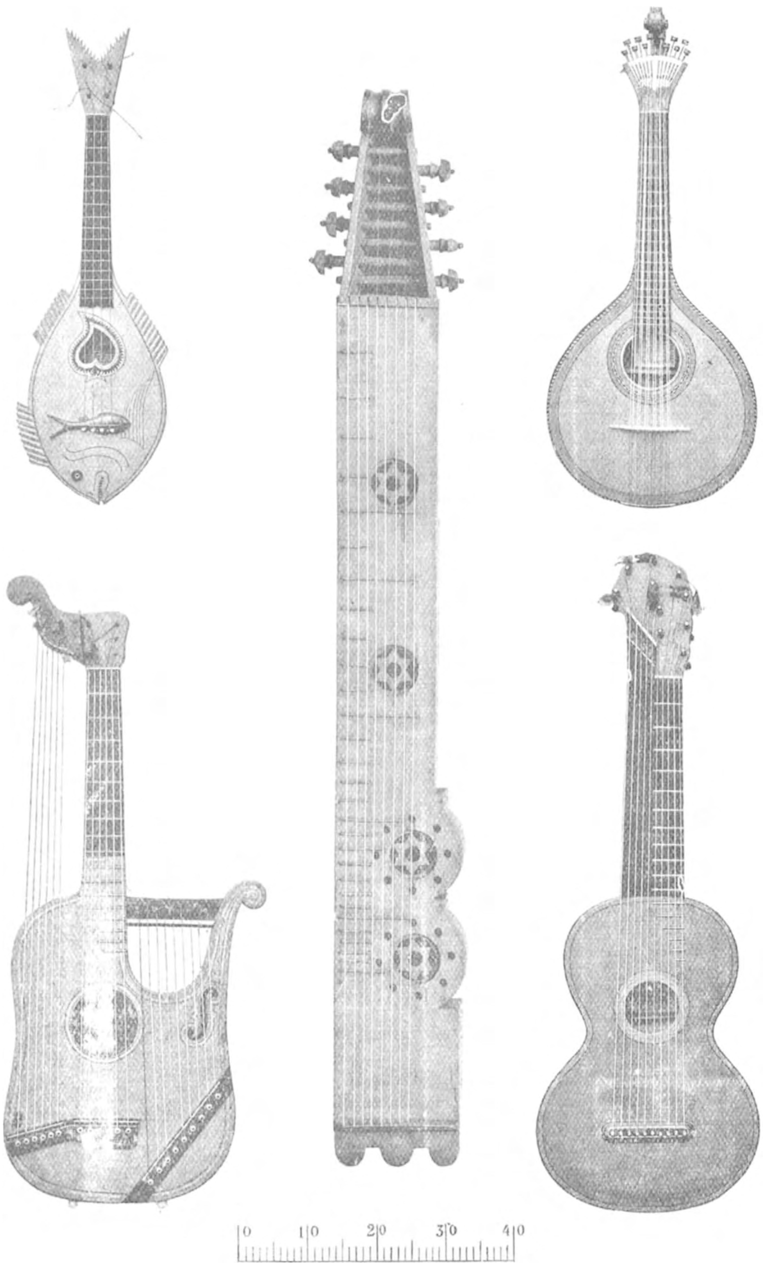
0
10
20
30
40

Het instrument in het midden van bladzijde 10 is een groote *Hommel* of Noordsche Balk (van het ww. *hommelen*), vroeger bewaard in het Gemeentelijk Museum te Ieperen en dateerende van het einde der XVIIde eeuw. Een gelijksoortig instrument is de *Buche française*, ook geheeten « spinet » uit de Vogeezen. Deze enkele nota's wijzen er op dat een instrument dat ons nu als eigenaardig voorkomt, eertijds veel meer verspreid was. Naargelang de streek was er eenig verschil in detail of kreeg het speeltuig een anderen naam.

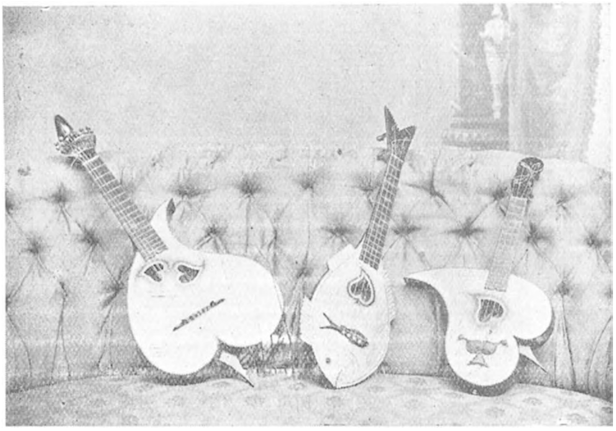

Cavaco's, of gitaren van de Madeira eilanden, eigenaardig door den klankbodem die den vorm kreeg van een hart of van een visch.

boekdeelen, als classiek beschouwd door al de specialisten in het vak), worden de instrumenten van het Museum gerangschikt volgens een streng wetenschappelijke classificatie, met meer dan negentig onderverdeelingen. De opsteller hield zich echter niet bezig met een bepaald onderscheid te maken tusschen de kunstinstrumenten en de instrumenten van zuiver folkloristischen aard. Hoe zou hij dit ten andere gekund hebben ? Hier ontbreken ons grondslagen. Hoe zou een Museum voor Folkloristische Muziekinstrumenten op een wel bepaalde wijze kunnen gerangschikt worden, daar de Folklore zelf nog steeds onbepaald blijft, zich nog steeds beweegt op een slecht afgebakend gebied ? Men moet echter met ondernemingsgeest bezield zijn, zonder zich te storen aan gebeurlijke critiek. Zich latende leiden door de vage opvatting die men hedendaags

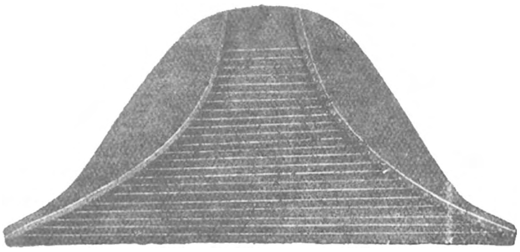

Gausli van de Tcheremissen, een Finsch volk uit de streek van Kostroma ; herinnert aan den vorm der psalterions die we zien bespelen door de engeltjes in de Middeleeuwsche psalters. Was in dien tijd niet folkloristisch, doch zou het geworden zijn als gevolg van het feit dat het gebruik er van alleen bleef bestaan in een bepaalde streek bij een half-beschaafd volk.

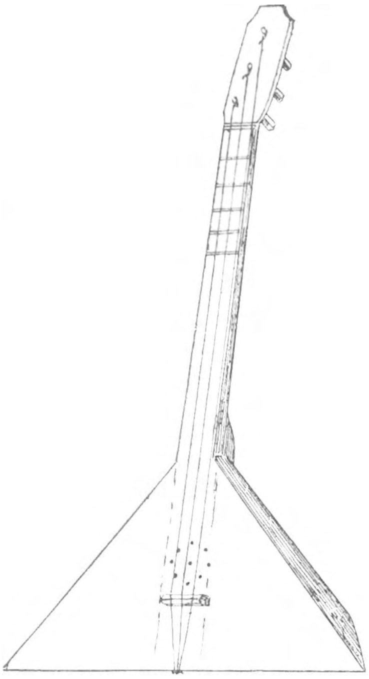

Bala'cika, driehoekvormige gitaar van Tartaarschen oorsprong, komt veel voor bij de Russische boerenbevolking waar zij diende om dansen en liederen te begeleiden. Wordt overigens vermeld in meest al de werken uit de Russische literatuur. Men kan ze nog hooren bij de concerten die gegeven worden door Russische orkesten.

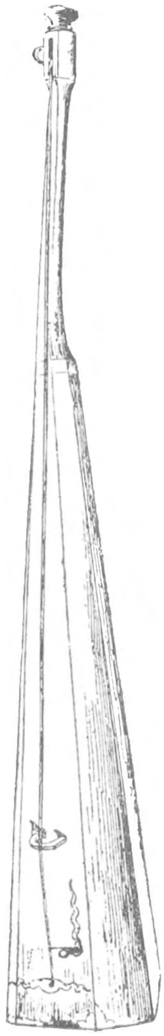

Marinetrompet (Tromba marina of Trumscheit). Zeshoekige kast van onder open, waarvan één der zes zijden veel breeder is dan de andere. Voorzien van een langen hals waarop verdeelingsteekens voorkomen. Eén darmsnaar loopt van onder tot boven over het instrument. Bijgaand exemplaar draagt het opschrift : *F. Houyet me fit à Namur en 1630.* (F. Houyet maakte mij te Namen in 1630). Waarom heet men dit speeltuig trompet, terwijl het nochtans een snaarinstrument is ? Alleenlijk omdat de voortgebrachte klank op dezen van een trompet gelijkt. Waarom *marine ?* In Duitschland waar dit instrument veel gebruikt werd heette het : *Marien Trompet* = Trompet van Marie, ook *Nonnengeige*. Door klankanalogie werd dit dan in België Marinetrompet. De *London Gazette*, nr 961 van 4den Februari 1674 publiceert de aankondiging van een concert voor vier : trumpets marine, aan de Feece Tavern, near St-James.

van de Folklore heeft, moest de Conservator zijn instrumenten afzonderlijk nemen en zeggen : deze zijn naar mijn meening folkloristisch, gene zijn het niet. Niemand zou anders kunnen te werk gaan hebben en niemand ook zou tot een betere groepeering gekomen zijn.

De groepeering heeft dit groot nadeel, dat men, eens dat ze bestaat, geneigd is zich er aan te houden, te meenen dat ze niet meer kan gewijzigd worden en de werkelijkheid weerspiegelt.

Zij biedt dit voordeel, zoo men daarentegen weet dat ze voorloopig is, zoo men haar eenvoudig beschouwt als een combinatie van den geest, van u het nadenken op te leggen en u te leiden tot een aandachtiger en nauwkeuriger analyse. Zij leidt tot meer volmaaktheid door de verbetering en het juister bepalen der criteria.

Wat wordt er ook feitelijk verstaan door de Folklore van de muziekinstrumenten ! Wanneer is een speeltuig folkloristisch en wanneer niet ?

Een koperen trompet is geen folkloristisch instrument, een houten, glazen of strooien trompet daarentegen

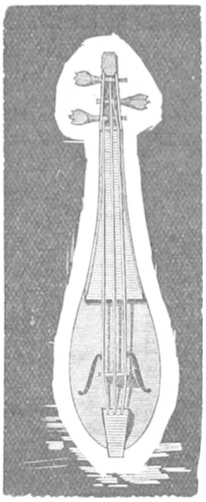

Rebec of *Gigue*. Vorm van het oudste strijkinstrument, het instrument dat door onze speellui tot in de XVII^{de} eeuw met voorliefde bespeeld werd. De oudste graphische voorstellingen die we er van bezitten klimmen op tot in de IX^{de} eeuw. Het zou voortkomen van den Arabischen *Rebab*.

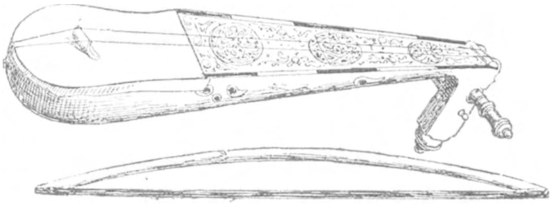

Arabische *Rebab*. In de VII^{de} eeuw zeer verspreid in het Oosten. In Europa gebracht door de Mooren en in Spanje van de VIII^{de} eeuw af gekend. Is hedendaags nog steeds het bijzonderste instrument van de Arabische orkesten in Tunisië, Marokko en Algerië. Heeft veel gelijkenis met een gelijksoortig Egyptisch instrument.

wordt folkloristisch. Waarom ? Wat dient hier om de grenslijn te trekken ?

Is het omdat het eene veel gebruikt wordt en het andere niet ? Het zou dus van den eenen kant een kwestie zijn van bezigingen en veralgemeend gebruik, of van den anderen kant van zeldzaamheid of buitengewoon gebruik, dat zou dienen als criterium ? Wij meenen niet dat dit een bevredigend onderscheid uitmaakt.

Is het misschien voldoende dat een instrument oud weze om folkloristisch te worden ? In dit geval begrijpen wij dat de Pansfluiten en vroegere mirlitons er te vinden

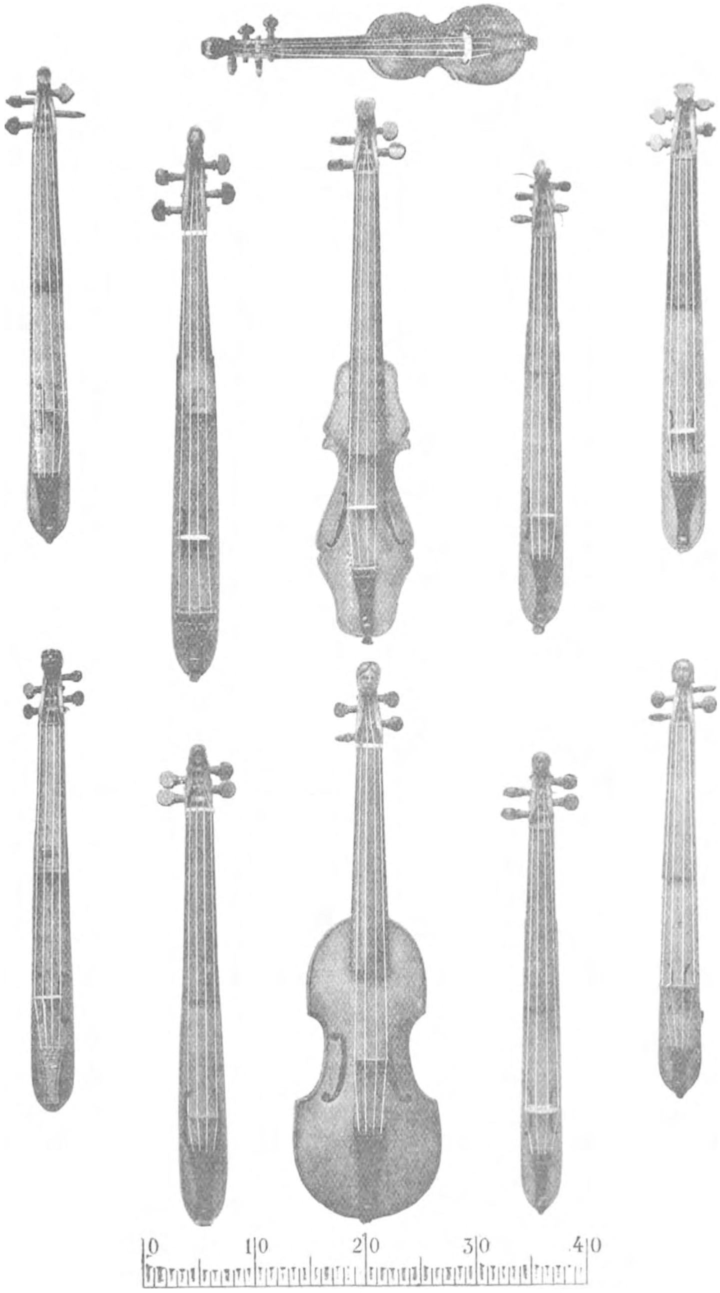

Links en rechts *Zakviolen*. Instrumenten met den vorm van de driesnarige viool. Vijfhoekige geribde rugzijde. Het schroefstelsel van een er van is versierd met een interessant beeldhouwwerk dat een paardenkop voorstelt en genaamteekend is : Jan de Beer in **Amsterdam.**

zijn, doch dan zouden wij er ook de « spinetten » moeten aantreffen en al de voorouders van de piano, en al de voorouders van al de instrumenten. Het is dus evenmin de ouderdom die aan een instrument een folkloristisch karakter geeft.

Is het dan de vorm ? Hier hebben wij twee instrumenten : een Italiaansche gitaar en een cavaco der Madeira eilanden. De resonansruimten hebben denzelfden luchtinhoud, de koorden zijn even lang en even dik. De twee instrumenten geven juist denzelfden klank. De eerste heeft den classieken vorm van de instrumenten van deze soort en bevindt zich in de niet-folkloristische afdeeling van het Museum, de tweede heeft den vorm van een visch of van een hart en wordt folkloristisch. Een gril van den vervaardiger misschien ? Zuiver plaatselijk ongetwijfeld en zelfs heelemaal occasioneel, zonder verdere traditie ? Is nu dit bijzonder kenmerk voldoende om een instrument folkloristisch te heeten ? Wie verzekert dat men morgen de als classiek beschouwde vorm niet zal laten varen om een practischer aan te nemen ? Van dit oogenblik af zouden al de tegenwoordig gebruikte gitaren folkloristisch worden. De factor ouderdom zou hier dezelfde rol spelen als voor de vroegere mirlitons (flûtes à l'oignon). Wie verzekert dat morgen het gebruik van aan de gitaren in 't oneindig verscheiden vormen te geven zich niet zal veralgemeenen ? Dan zouden de cavacos niet langer folkloristisch zijn, doch deze met den classieken vorm zouden het worden.

Ziehier nu den zoogenaamden Alpenhoorn. Hij is 3 m. 13 lang. Het is een lange rechte buis. Men noemt hem *Alpen*hoorn. Waarom ? Hij wordt nochtans niet uitsluitend aangetroffen in deze aardrijkskundige streek. Dergelijke instrumenten worden of werden in verscheidene bergachtige streken gebezigd. Gebruikt men hem eveneens niet in den Balkan en in Roemenië ? Zijn er geen in Noorwegen ? Zijn er zelfs geen gelijksoortige in het koloniaal Museum te Tervuren. De naam alleen van het instrument geeft reeds aanleiding tot verwarring. Men noemt het hoorn om reden der voortgebrachte tonen. Een instrument nu van dezelfde lengte en denzelfden luchtinhoud, doch dat een gebogen vorm zou aannemen evenals den zoogenaamden « jachthoorn », zou juist dezelfde klanken voortbrengen. Hier zou dus de vorm het kenmerkend onderscheid aangeven. Van dit oogenblik af echter zouden al de Thebaansche trompetten folkloristisch worden, in tegenstelling met de gewone, omgebogen trompetten die denzelfden klank geven.

Of zouden het de omstandigheden waarbij het instrument gebruikt wordt niet zijn, die toelaten het te beschouwen als folkloristisch ? In sommige gevallen zou deze zienswijze kunnen gerechtvaardigd worden. Zoo bv. wat de viool betreft van de « Gilles » van Binche, de strooien trompetten die eertijds veel voorkwamen op onze kermissen, de speciale vastenavondinstrumenten die meestal met een neusgeluid resonneeren. Dan echter zouden ook de belletjes van de « Gilles », waaraan niets bijzonders valt op te merken, folkloristisch worden. Het fluitje van den statieoverste is niet folkloristisch, totnogtoe nog niet ten minste. Waarom zou er echter geen dag kunnen komen dat het dit wel zal zijn, vermits wij in de Folklore-Musea soms wel de vroegere posthoorns aantreffen. Een fluitje wordt echter folkloristisch als het een kinderspeelgoed is of als het gebruikt werd bij een godsdienstige of burgerlijke plechtigheid. Het wordt dit als het vervaardigd is uit gebakken aarde of uit hout in plaats van uit metaal. Het wordt dit als het een bijzonderen vorm krijgt, bv. den vorm van een vogel (1).

Bij ons bezoek aan het Museum voor Muziekinstrumenten kwam de onduidelijkheid van al deze gegevens ons in den geest. Zoo het de omstandigheid is waarbij men het instrument gebruikt die het folkloristisch maakt, bestaat er dan nog een folklore van de muziekinstrumenten ? Wordt dit dan geen algemeene folklore ? Is het de omstandigheid niet die folkloristisch is in plaats van het instrument ?

Kan echter soms ook het decoratief element geen aanduiding geven om een bepaald instrument te rangschikken ? De klankbodem van deze gitaar, het meubel van deze

---

(1) Zie *Brabantsche Folklore,* 7de jrg., blz. 218.

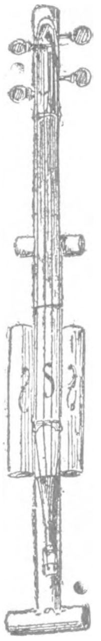

« *Siciliaansche* » *viool*. Kast en hals gemaakt uit verscheidene rieten buisjes, die zoodanig samengevoegd werden dat het instrument den vorm van een viool krijgt. Viersnarig speeltuig. Onbetwistbaar folkloristisch. Niets schijnt hier het epitheton « Siciliaansche » te rechtvaardigen.

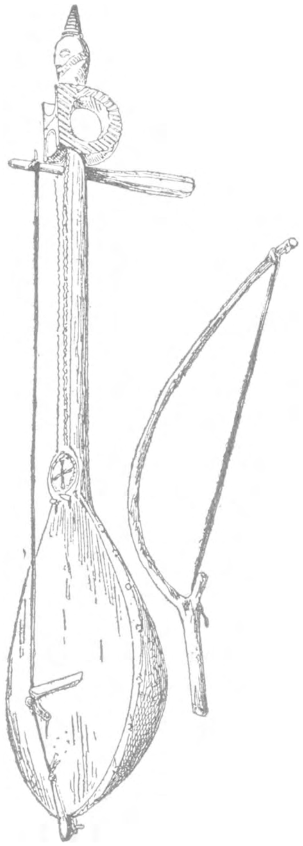

Gusla. Klankbodem met bolvormige rugzijde, gesneden uit een enkel stuk hout. Een vlies bedekt de opening van de kast. De strijkstok bestaat uit een boog en een vlecht paardenhaar.

Het exemplaar van het Brusselsch Museum is van Dalmatischen oorsprong. « De Gusla wordt aan den muur van het logement opgehangen, evenals de gitaar aan den muur van de Spaansche « posada » en hij van de gasten die het best de Servische liederen kent, hangt het instrument af en begint te zingen » (Ch. Ynarte : La Dalmatie. Tour du Monde, 1876, 2de boekdeel). Wat het *gebruik* er van betreft vervult de *Gusla* bij de Slavische volkeren van den Balkan dezelfde rol als de harmonica bij ons. Is de Gusla een folkloristisch instrument dan moet de harmonica dit ook zijn.

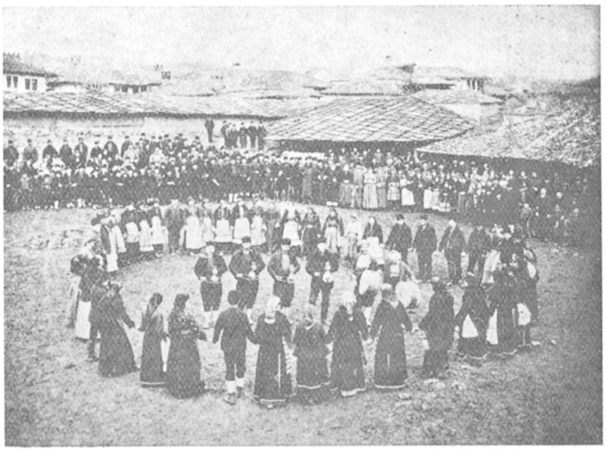

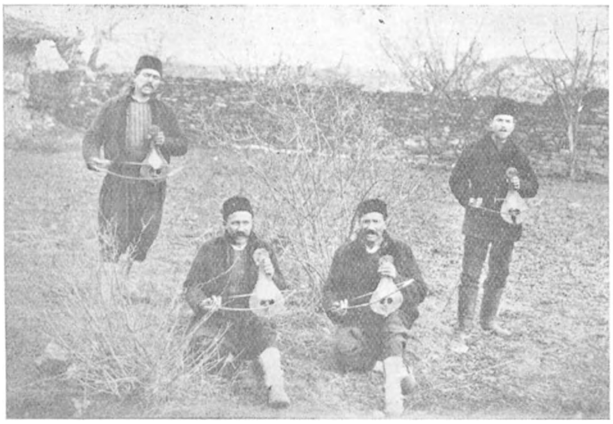

Deze twee cliché's toonen dat de Gusla niet alleen gebruikt wordt door Dalmatiërs of door Serviërs. In Bulgarië hoorden wij ze bespelen in de volkswijken van Sofia, in de treinen, op het perron der stations, enz.

Hier hebben wij vier Guslaspelers in Zuid-Bulgarië en ook spelers die den Coro begeleiden, een volksdans uit Noord-Bulgarië. (Foto's van het Ethnographisch Museum te Sofia).

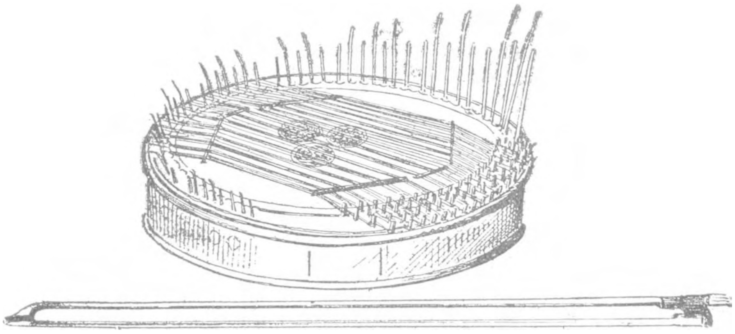

IJzeren Viool. Ziehier een instrument dat door zijn eigenaardig voorkomen alleen onbetwistbaar moet gerangschikt worden bij de folkloristische categorie. Het is nochtans niet zeer oud noch zeer populair. Het bestaat uit een klankbodem van 5 centimeter hoogte met drie rozetvormige gaten. In het midden dubbele snaren op 15 rijen en op kammen. Rondom 49 metalen staafjes van verschillende hoogte die trillen aan een uiteinde en 4 chromatische octaven geven.

De uitvinding er van geschiedde door louter toeval. Johann Wilde, kapelmeester van den keizer van Rusland in 1740, plaatste op zekeren dag zijn strijkstok op een in het hout geslagen nagel en bemerkte tot zijn verwondering dat er een klank voortgebracht werd. Zoo vatte hij de gedachte op dit principe toe te passen op een nieuw instrument. De ijzeren viool was uitgevonden. Zij werd dan ook gebruikt in Duitschland (Eisenvioline) in Engeland (Nail violin) enz... doch haar rijk was slechts van korten duur.

« spinet » of piano, de rugzijde van deze castagnetten, enz. zijn versierd met bijzondere en ruw afgewerkte decoratieve motieven en door het feit zelf worden deze speeltuigen folkloristisch. Zij zijn dit echter niet als muziekinstrument, doch enkel en alleen uit oogpunt van beeldende kunst.

Zou een instrument folkloristisch worden wanneer de bouw er van niet meer beantwoordt aan de laatste vereischten der techniek ? Wanneer het, wat de werking er van betreft, een verouderd systeem volgt ? Van dit oogenblik af echter zouden al de koperen schuifinstrumenten folkloristisch zijn en alleen de instrumenten met piston zouden het niet meer zijn.

Zoo wij hier nadruk leggen op al deze anomalieën in zake classificatie, is dit niet met het doel critiek uit te oefenen. Ongetwijfeld heeft ook de Conservator van het Museum aan dit alles gedacht (1). Wij leggen er nadruk

---

(1) Zie Closson : *Traditie en Uitvinding.* Brabantsche Folklore, 5de jrg., blz. 1.

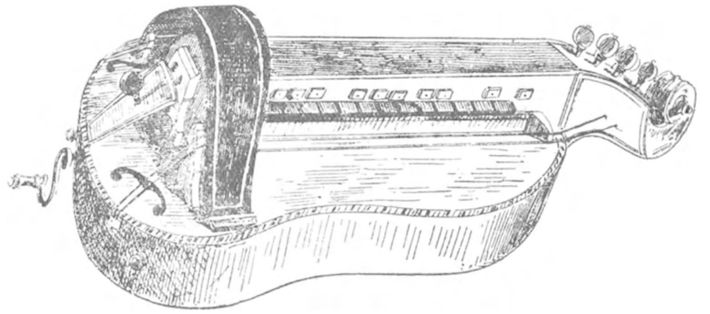

Lier in den vorm van gitaar, kwam eertijds veel voor in Frankrijk, Duitschland en Italië.

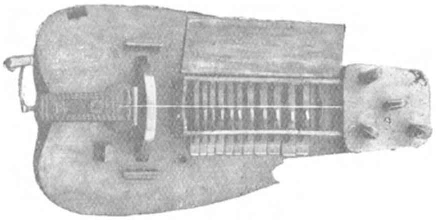

Model van Duitsche *Lier* van oud voorkomen doch van tamelijk jongen datum wat het vervaardigen betreft. Gebruikt in Duitschland tijdens de XVIII^{de} eeuw. Vooral de vorm er van is belangwekkend, daar hij herinnert aan de lieren uit vroegere tijden. De lier die aangegeven wordt door Praetorius in zijn *Theatrum Instrumentum* was reeds merkelijk verbeterd.

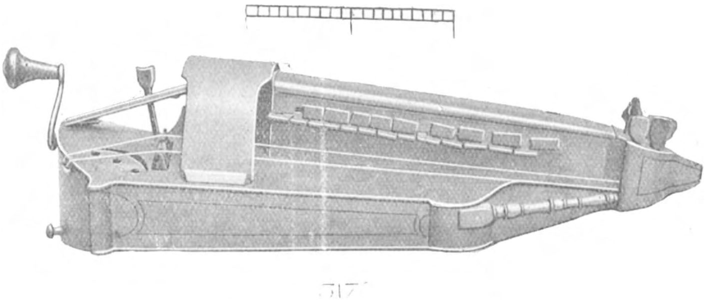

Ziehier eveneens een *lier* van Calvados gedateerd 16-3-1775. Effen kast die den vorm weergeeft van een veel ouder instrument.

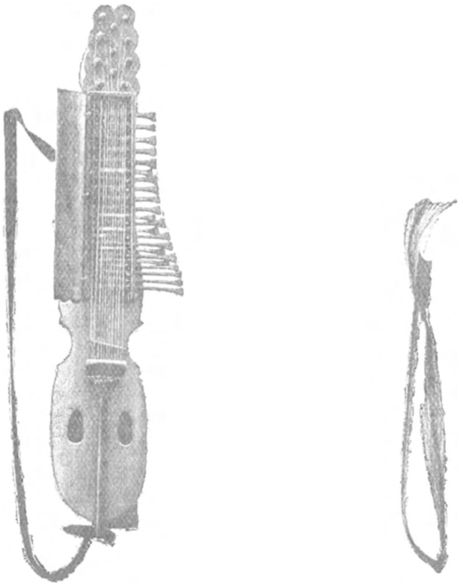

Nyckelharpa of *Nixenharfe,* zeer populair Zweedsch instrument dat gebruikt wordt bij feestelijkheden, vooraan in optochten. Dient om doen te dansen. Gelijkenis met de lier. Twee en twintig toetsen. De strijkstok bestaat uit een boog die gespannen is met een vlecht paardenhaar. De manier waarop de vlecht gespannen wordt klimt op tot de Oudheid. Gelijksoortige instrumenten zijn nog steeds in zwang bij al de Oostersche volkeren.

op, want op dit bijzonder gebied treffen wij dezelfde moeilijkheden aan als in heel de Folklore, waarin alles nog vaag en onduidelijk is. Wat een folkloristisch karakter geeft aan een instrument, aan een gebruik, aan een bijgeloof enz. blijft nog onbepaald. Nog steeds is dit een kwestie van impressie, van intuïtie.

De instrumenten wezen nu folkloristisch of niet, toch zijn ze alle onderworpen aan dezelfde strenge wetten van physica en acoustiek. Dit spreekt van zelf. Bij de eene zoowel als bij de andere is het getal der voorgebrachte klanken evenals dit der boventonen begrensd. Uit de classificatie die wij verlangen te maken moeten wij dus deze elementen verbannen. Zij toch zijn het die de instrumenten op elkaar doen gelijken. De « soorten » zijn dezelfde : slag-,

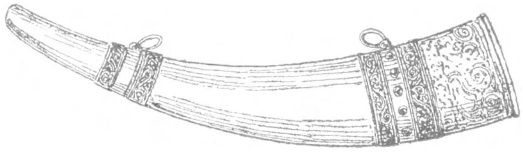

De beroemde *Olifant* die toebehoorde aan Karel den Groote, (naar een afgietsel in gips). Dit feit geeft hem wel een historisch, archeologisch, doch geen folkloristisch voorkomen.

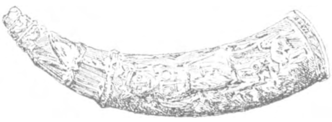

Jachthoorn, eenvoudige horen van een koe waarop in ruwe trekken jachttooneelen, dieren en pauselijke wapens uitgesneden werden. Folkloristisch én als instrument én als versiering.

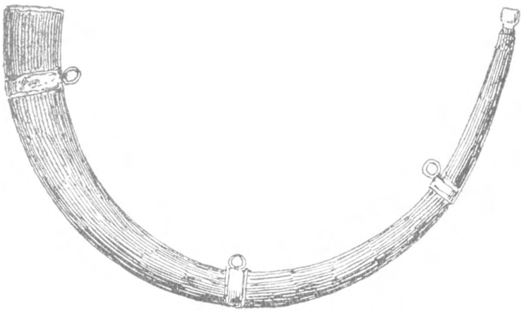

Jachthoren (huchet), lengte 1 m. 18, komt voor in het werk van P. Mersenne : Harmonie Universelle.

blaas- en snaarinstrumenten (trillend door tokkelen, strijken of slagen). Het is dus evenmin door de manier waarop de klanken voortgebracht worden dat wij het onderscheid zullen maken ; uit deze twee soorten identiteit blijkt echter dat de folkloristische instrumenten hun nut hebben voor de studie van de geschiedenis van de muziekinstrumenten en zelfs voor de geschiedenis van de muziek, want deze werd in toom gehouden door de mogelijkheden van de instrumentale uitvoering.

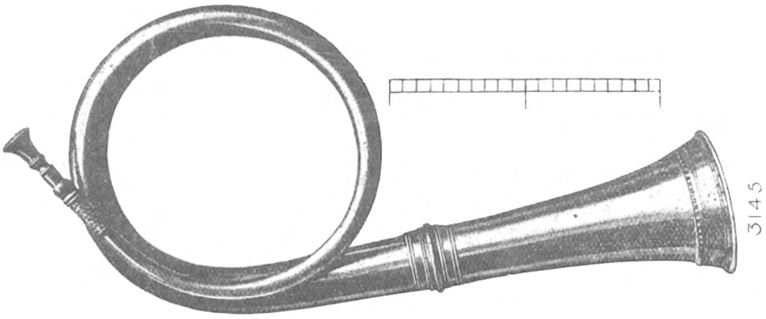

Horen van den Torenwachter. Het oorspronkelijk stuk bevindt zich in het stadhuis te Mechelen, waar deze horen gebruikt werd door den Torenwachter van de St. Romboutskathedraal en de O. L. Vrouwkerk. Dit ambt bestond van in 1311. De Torenwachter heette : *tromper* of *trompeneer.* Het instrument is gedateerd van 1604 : *Faict en Anvers par Jan Le Chien.* Daar het in dien tijd een gewoonte was de familienamen te verfranschen, denken wij hier te doen te hebben met Hans de Hont. Dit gebruik was eertijds in ons land algemeen. Te Namen, op het hoogste punt van den slottoren der Citadel, ziet men nu nog het torentje van de wakers : (cwarneux do tchestia).

Te Tienen bleef tot in 1914 de gewoonte bestaan van 's nachts, boven den toren van de St. Germanuskerk, op den horen te blazen.

Om dan nauwkeuriger te bepalen wat aan een instrument een folkloristisch karakter geeft, zijn wij wel verplicht voorloopig te werk te gaan met op volgende kenmerken te steunen : ouderdom, plaatselijke beperking, vorm van het instrument, stof waaruit het vervaardigd werd, techniek van het in werking brengen, omstandigheid waarbij het gebezigd wordt, versiering, reden van uitvinding, reden waarom het gebruik er van voortleeft. Voorloopig is het onmogelijk een dezer factoren volstrekt aan te nemen of af te wijzen. Zij zijn geroepen om afzonderlijk of tegelijkertijd of de eene na de andere te werken.

De verdienste van het initiatief dat genomen werd door M. Closson bestaat hierin, dat de toestand van onbepaaldheid die op dit gebied heerscht klaar en duidelijk uitkomt en dat er, alles wel beschouwd, een laboratorium ingericht werd waar de zoeker zijn scherpzinnigheid zal kunnen laten werken. Ongetwijfeld zal de krachtsinspanning die hier gedaan werd om de folkloristische kenmerken

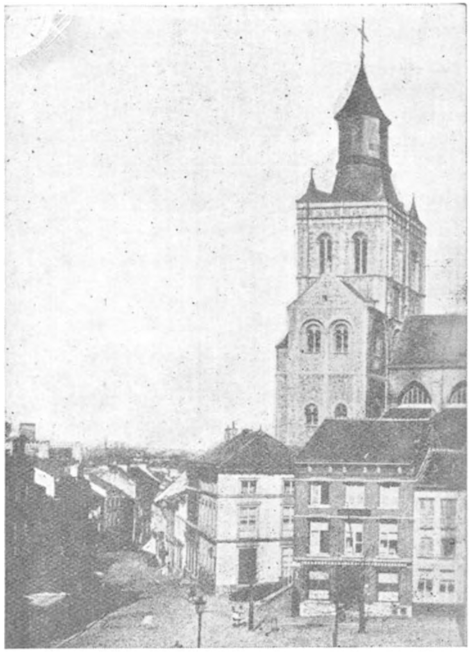

De toren van de St. Germanuskerk te Tienen, vanwaar de torenwachter die er gedurende den nacht verbleef, op regelmatige uren op den horen blies om aldus te toonen dat hij met zorg waakte. (Zie eveneens in *Brabantsche Folklore*, XI^de^ jrg., blz. 29 inlichtingen over de Nachtwakers te Ath, door M. Van Haudenard).

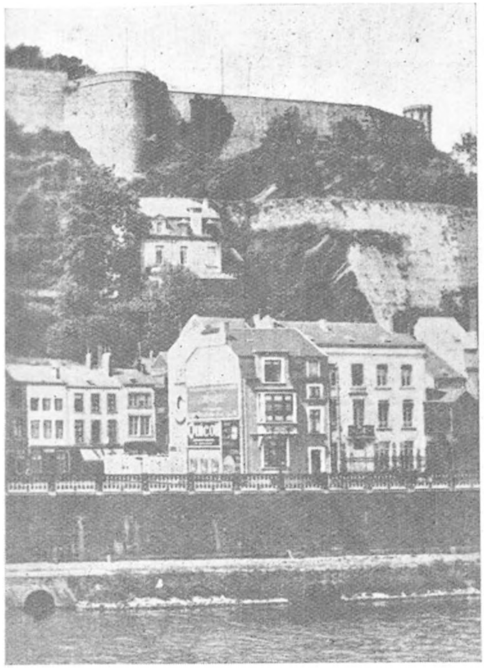

Het torentje van de Nachtwakers op het hoogste punt (rechts) van den slottoren der Citadel te Namen.

van een muziekinstrument juist te bepalen ten goede komen aan gansch het folkloristisch gebied, waar hetzelfde vraagstuk van afbakening en bepaling gesteld wordt.

Een weinig grondiger kennis zou eveneens de vooroordeelen doen verdwijnen die wij bij vele instrumentisten, die ongetwijfeld dit Museum niet goed kennen en er misschien nooit naartoe gaan, nog vinden. Elk vak heeft de zijne, voortkomende uit onwetendheid. Zoo zijn het bij voorbeeld de koperen instrumenten die tegenwoordig meest gebezigd worden. Het gebruik er van is veralgemeend. Zij zijn helrood en sterk en alhoewel het onderhoud er van tamelijk lastig valt, zal in deze redenen van practischen aard wel de oorzaak van het aannemen er van moeten gezocht worden. Er is ook nog een technisch vraagstuk, een kwestie van fabricatie die het metaal doet verliezen boven elk ander product. In de muzikantenwereld meent men echter dat hun klank beter is en dat dit de reden is van het gebruiken van het koper. Ook zou men geen soortgelijke instrumenten in hout willen bespelen, noch in gevlochten stroo, noch in glas, noch in horen, noch in ivoor, noch in celluloïd, noch in om 't even welke andere stof. Nochtans geven twee instrumenten die een luchtkolom van dezelfde hoogte en breedte hebben, welke nu ook den aard weze van de begrenzende, omringende stof, onder gelijke drukkingen gelijke trillingen, volstrekt dezelfde tonen. Dit leeren en bewijzen ons de wetten van de acoustiek, en de proefneming kan door iedereen gedaan worden. Het is een meetbaar verschijnsel.

Hier bevinden wij ons tegenover een geval dat veel voorkomt in de algemeene Folklore, een vooroordeel nl. dat zoodanig verspreid is dat het het voorkomen van een waarheid aanneemt. Alhoewel in strijd zijnde met de gegevens van de wetenschap, blijft het vooroordeel toch bestaan zonder dat men opmerkt dat het een vooroordeel is. Waarom het dan willen doen verdwijnen ? Dit zou zelfs niet stooten op een weerstand, doch het is zoodanig vastgeankerd dat de belanghebbenden er zelfs niet zouden aan denken hun geest, al was het maar een oogenblik, bezig te houden met het onderzoeken van het vraagstuk. De mensch wil geen krachtsinspanning doen zoolang dit hem niet wordt opgelegd door een volstrekte noodzakelijkheid. Alleen dan wanneer er geen koper meer zou zijn of wanneer de prijs er van uitermate hoog zou worden, zou hij er in toestemmen de muzikale gevolgen te onderzoeken van het vervangen van het koper door een om 't even welke andere stof. Van dit oogenblik af dan zouden alle koperen instrumenten folkloristisch worden. Ouderdom, zeldzaamheid, gemis aan conformisme, sporadisch gebruik, dit alles zou moeten in aanmerking genomen worden.

Eens te meer constateeren wij dat het niet het statisch voorkomen der voorwerpen of feiten is dat hun een folkloristisch belang, een wetenschappelijke waarde verleent, doch wel het dynamisch voorkomen. Elk Museum, elke verzameling, elk repertorium van feiten is een kerkhof, zoo men zich tevreden stelt ze uit statisch oogpunt te beschouwen. Ze zijn dan als fossiliën. Het dynamisch standpunt biedt dit voordeel aan dat het verleden en heden verbindt, dat het het eene door het andere verstaanbaar maakt, dat het zelfs een waarde schenkt aan de fossiliën. Wat aan de muziekinstrumenten hun folkloristisch karakter geeft, zal kunnen bepaald worden wanneer het mechanisme der folkloristische feiten zelf zal gepreciseerd en uitgelegd zijn, wanneer de Folklore haar plaats zal gevonden hebben in het geheel der verschijnselen waarbij de mensch als handelende eenheid optreedt. Moest er gewacht worden om een folkloristische afdeeling in te richten in een Museum voor muziekinstrumenten ? Voorzeker neen, want integendeel, het eene helpt het andere. De verzameling leidt tot de classificatie, de classificatie tot de vergelijking, de vergelijking tot de verklaring en van benadering tot benadering zal de geduldige zoeker langzaam vooruitgeraken op den weg der juiste gegevens.

Als folklorist kunnen wij dus niet anders dan ons verheugen in het initiatief dat genomen werd in het Instrumentaal Museum. Op elk gebied waarop de menschelijke activiteit eenigszins tot uiting komt, zijn er gebruiken en voorwerpen die een folkloristisch voorkomen hebben. Onmerkbaar, overal, zal men het bestaan van dit bijzonder voorkomen der feiten beginnen te vermoeden ; men zal de uitleggingskracht er van voelen en men zal trachten deze op den voorgrond te plaatsen met een doel van waarneming en ontleding. Dit gedaan hebben in het Museum voor Muziekinstrumenten is een voorgevoelen gehad hebben van het nut er van : het is den gang der zaken hebben durven vooruitloopen.

A. M.

N. B. De cliché's der muziekinstrumenten werden ons welwillend in bruikleen afgestaan door M. Ernest Closson. De bijgaande technische en geographische aanduidingen werden ontleend aan den uitmuntenden catalogus in vijf deelen, opgesteld door Victor Mahillon.

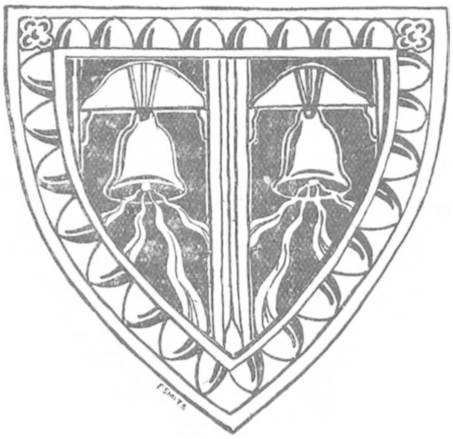

Woordenlijst van brusselsch Bargoensch (Burgonsch).

Het Brusselsch bargoensch is tot nu toe weinig of niet bestudeerd geworden. Mr Isidoor Teirlinck spreekt er niet in 't bijzonder over in zijn woordenboek van bargoensch. H^r Professor Dekeyzer maakt slechts van eenige woorden gewag en M. Moorman geeft, bij toeval, slechts uittreksels van M. Dekeyzer.

Wij hopen door dezen woordenlijst te publiceeren, die nogal volledig is denken wij, dienst te bewijzen aan degenen die vergelijkende studies over dit zoo belangrijk onderwerp wenschen te doen.

Wij hebben gedacht wel te doen in den loop van het werk eenige vergelijkende referenties te geven, deze hebben in 't geheel de pretentie niet volledig of definitief te zijn. Zij zullen echter aanduiden dat niettegenstaande de verscheidenheid de geheimtaal van Brussel aan de groote familie der germaansche geheimtalen toebehoort.

De woordenlijst die wij nu publiceeren is gedurende de laatste tien jaar in het kwartier der Hoogstraat van Brussel verzameld geworden.

De woorden met één sterretje gemerkt werden genoteerd in slecht befaamde middens bij de Brouckèreplaats te Brussel. Deze met twee sterretjes gemerkt, worden bijzonder door de slagers gebruikt. Wij hebben de vlaamsche woorden en die der Marollen welke in deze middens ook gebruikt worden, van kant gelaten. Eenige woorden der Marollen die ons vermeldingswaardig schenen hebben wij echter opgenomen alsook eenige vlaamsche woorden die anders te Brussel niet gebruikt worden.

g = fransche g.
ch = fransche ch.
j = fransche j.
ll = fransche weeke l.
e = fransche uitspraak.
ai = fransche uitspraak.
au = fransche uitspraak.
ien = fransche uitspraak.
ou = fransche uitspraak.
n = wordt in den noemvorm niet uitgesproken.
ie = zeer lange i, ongeveer *ie-i*.
y = zeer beklemtoond. ongeveer aai.
Z = Argot van Zele.
M. = Marollen.

A.

Abber	Oor
Ablador (zie hablador)	Koffiepot
Aboza	Gezamenlijk koopen
Ac*h*e (en)	Cigaar
Ac*h*el (M. vervijt schijter)	Bloodaard
Aerebloezer	Dikwangig man
Afbreker	Gendarm
Afdrooien (eenen)	Iemand een slag geven
Affrotter	Handdoek
Aflapper (M. moec*h*)	Klak
Schoeft den aflapper	Groet (gebiedende wijze)
Afspannen	Meten
Afspannig	Mogelijk
Afstappen (ik stap het af)	Mijden
Afz*ie*ner	Geneesheer
Afz*ie*nk*ie*t	Gasthuis
Afzooipen (1)	Uitpluimen
Al de gooi (2)	Goeden dag
Akkerijr (M. totteleir)	Hakkelaar
Anker	Homosexueel
Antje	Jaar
Welke antjes muisde ga ?	Hoe oud zijt gij ?
Arboer	Gordel
Arrangeiren	Stelen, berooven
Aubergist	Herbergier, knecht
Aubergist van de kabijn	Eigenaar
Aubergist van de lierk*ie*t	Schoolmeester
Azerik (Z. Duemerik)	Nacht

B.

Baaven (op iemand b.....)	Op iemand vertrouwen
Baberik	Tong
Bagijren	Huwen
Bal (3)	Een frank
Ballekes (van de gieze)	Borsten (der vrouw)
Baller (nen)	Bijl
Ballerik	Schouder
Balijn van de korpus	Keurslijf
Bang muisen	Schrik hebben
Bas	Kous, sok

---

(1) Te Antwerpen wordt aan dit woord dikwijls dezelfde beteekenis gehecht.

(2) Westvlaamsch : alte megaar ; al te gader.

(3) Balle in fransch ; balla in gergo.

Basilik	Baard
Basterik (of basser)	Hond
B*ie*n basser	Hazewind
Batailleur	Vijand
Bataillon	Bataljon
Batter (nen)	Boot
Batteren (1)	Vechten
Batter (alles op den)	Oorlog
Batterijr	Vechtersbaas
Baverik	Beschaamd
Bazoef	Veel eter ; afval van spijshuis
Beboudes	Bedriegster
Bebouten	Bedriegen
Bedisten (Z. beteunen) (2)	Betalen
Bedodderen (Z. bedodden)	Betooveren
Bedonderen	Iemand bij het spel bedriegen
Beesser	Veer
Beeter	Schoenlapper
Beeter (lange)	Neus (lange)
Beeters (3)	Tanden
Fiem beeters	Nagels
Be-iachte	Denken, nadenken
Beknoien	Zorgen
Beknoien (zich)	Zich beklagen
B Belges	Franken
Bels (nen)	Halsboord
Benedik (nen)	Kruis
Bergades (Z. brigade) (4)	Bargoensch
Bergsken op	Schimpnaam der inwoners van [Koekelberg
Beschalmen	Betalen
De k*ie*st goen beschalmen (5)	De huishuur betalen
Beschoeft	Beschaamd
Beschoefte (nen)	Een beleefd mensch
Bespannen	Gadeslaan, beteekenen, beduiden
Wa bespant dà (6)	Wat beteekent dat ?
Betritsen (Z. idem)	Bedriegen
Beul	Gendarm

---

(1) In verbasterd latijn : battere.

(2) Dist. : oud duitsch = moet ; bediezen : gentsch = betalen.

(3) Oud vlaamsch en Zele : bijters.

(4) Misschien van het germaansch stamwoord ; bergen, verbergen.

(5) Rotwelsch : Beschulmen, betalen.

(6) Rotwelsch : Bespannen = gadeslaan.

Bewijzer	Eenzelvigheidskaart
Bibber (1)	Koud
Bibberen	Beven, bibberen
Bi*ch*	Vleesch
Groeten bi*ch*	Visch
Bi*ch* klooner	Soort blinde koe spel
Bi*ch* op tofel	Spel met kasseien
Bi*ch*verpasser	Beenhouwer
Biddelink	Kerk
Bidderijn	Kwezel
Bidon	Helm
Bidzitter	Predikstoel
Bie (2)	Weg
Goen te bie	Gereed zijn
D'as te bie	't Is weg
Te bie ialle	Jagen
Bi*e*n (en)	Gulzigaard
Bi*e*ndik	Gierig
Bi*e*ndroier	Varkenbeenhouwer
Bi*e*nen	Loopen, gaan
Smijrbi*e*nen	Schaatsen
De bi*e*nen	Elf
Bi*e*ner	Paard
Bi*e*ner mee grandige labbers	Ezel, bandiet
Ronne biener	Reep
Bijk biener	Rat
De bieners bijien	Paardenloop
Bi*e*nos	Spekslagerij
Bi*e*ntjes	Teerlingen
Bik (den)	Troef bij het kaartspelen
Bikban	Naaimachien
Bikken	Eten
Uur vui te bikken	Middag
Bikker (plat b...)	Lepel
Bikker (stijk b...)	Vork
Bikk*ie*t	Keuken
Bikkuip	Schotel
Bik op hebben	Honger hebben
Bikrol	Schol
Bikstijk	Naald
Bikzak (M. Moileke)	Maaltje
Billiars	Schimpnaam der inwoners van St-Gilles

---

(1) Rotwelsch = koud, te Zele didder).

(2) In de Kempen en te Zele pie = land.

Bink, benk (1)	Kameraad
Binkske of benkske	Zoon
Bitter	Winter
't Is bitter (2)	Het vriest, 't is koud
Bitterlik	Peper
Bladder	Blad
* Blaf	Ring
* Blaffe, blaffers	Schoenen
Blaffer	Speelkaart, brief, biljet van 20 fr.
Blaffer (grandige bl...)	Papier
Blaffer (span bl....)	Dagblad
Blaffer plekker	Behanger
Blaffer stikker	Kaartspeler
De blaffer op (3)	Schrijven
Blanc*h*erik	Sneeuw
Blanc*h*ir (ne)	Een bleeker
Blankbois (elders blankaert)	Melk
Blanken	Spel broek over drie
Blazoen iakker of blazoenement	Vogelpik spel
Blikblok	Acajou
Blikker	Ring, vernis
Blikkers	Juweelen
Blikkers iakke	Het weerlicht
Blink duus (blinkdoos) (4)	Uurwerk
Blinkert	Glas
Bloembere (en) (5)	Pomp
Blooier	Leugenaar
Bloezement piere	Vogelpik
Bloezer	Leugenaar
* Bloezer	Wind
Grandige bloezer	Trompet
Stok bl....	Fluit
Blijs (fummers bl...)	Tabakblaas
Bobbes snuit	Olifant
Bodeghem ('t es vuie...)	't Is voor niets

---

(1) Wordt vermeld in de « Libre Vagatorum 1510. Sommige zeggen dat het woord voortkomt van Zigeunersch Beng = duivel.

(2) Van 't is bitter koud, 't is bijtend koud ; engelsch to bite ; oud saksisch bitan.

(3) In oud vlaamsch blaf = vereenigd, blaffaert = groot blad papier, waarvan blafferture, luik ; vroeger afsluiting van papier ; duitsch der XVe eeuw : plapharet.

(4) Wordt in 't vlaamsch dikwijls spottend gezegd.

(5) Waarschijnlijk verandering van ploemp = water.

Bodegig	nutteloos
Boekker (ne...) (1)	Geit
Boeit	Uitslag
Boel	Gerucht
Boel (moeke)	Twisten
Boel (den boel flikke)	Aan de ontucht overgeleverd zijn
Boelt	Knoop
Boeilten op de koppers	Op den rug dragen
Boeilten op de krak	Op de schouders dragen
Boeiltje	Zak
Boemele (witte b...)	Sneeuw
Boemeleir	Vliegmachien
Boenluup	Geweer
Boen op	Wandelen
Boerenknop	Boer
Boeskuleur	Degene die het slachtoffer in bedwang houdt gedurende de dief zijn werk doet
Bout*ei*llerik	Flesch
Boisk*eit*	Kroeg, herberg
Boizement, buzer, ou boizer	Drank
Boizement (zuur b...)	Azijn
Boizement (witte b...)	Melk
Boizen of buzen (Z. buizen) (2)	Drinken
Boizerik	Glas
Boizerik (grandige b...)	Ton
Boizertrekker	Pomp
Bois op	Dorst hebben
Windbois	Spuitwater
Boisbalk	Dronken vrouw
Boks of box	Gevangenis
Bokser	Hoofd der bende
Bokser	Paardenstal
Boksf*ie*mer	Amerikaansch boksijzer
Bol om te boizen	Kom
Bol	Overste, twintig
Bollen	Zich draaien
Boller (Z. bolleke)	Knoop
Boltje (me de bintjes)	Oranjeappel
Boltje (zuur b...)	Citroen
Bolleke	Knoop
Bollekes schijner	Electrisch licht
Bollerik	Automobiel, tram
Bollerik van den jzer	Spoorweg

---

(1) Fransch bouc, hebreeuwsch boukkour, vee.

(2) Oud vlaamsch buysen, overmatig drinken ; in Vlaanderen in de XVIIe veel gebruikt ; in 't rothw. busen, drinken.

Bollerik van de bokse	
Bollerik piere	Balspeler
Bollerikske	Leerling
Bolmeterke	Schietlood
Bombardement	Vuurwerk
Bommens	Zwanger
De gieze muist bommens	De vrouw is zwanger
Bood (Vl. baard)	Frank
Bood op lijvoed	Kruisbeeld
Boonflikker	Vagabond
Bout (Z. egel) (1)	Niets, leeg, zonder
Bout	Drek
Bouten	Achtergaan
Bouteraa	Afgang
Bout-koek	Peperkoek
Boutsmaas	Lintworm
Bovenste	Deksel, deken
Bouverik (van de kiet)	Dak
Bouven zijn	In de gevangenis zijn
Breker	Spiegel
Bribers (de b...)	De koorts
Bri*ch* mazemat	Porceleinen voorwerp
Bri*ch*en	Breken, kwetsen
Gebri*ch*t zijn	Gekwetst zijn
Bri*ch*er (vierkantige br....)	Venster glas
Bri*ch*er (brik br...)	Punthouweel
Bri*ch*ig	Breekbaar
Brik (gruuten br...)	Muur
Brik (verbrande br....)	Assche
Brisser	Molen
Brisser (Java br...) (2)	Koffiemolen
Brisser ouitgang	Ganzenspel
Broeder (nen)	Nest
Broed travakker (nen)	Werktuien
** Brokendoo zijn	Iets dat niet in den haak is.
Brokendoo zijn	Kan niet gelukken, eene poging die [mislukt.
Brookmuizen	Dronken zijn
Brudvelle	Toovenaar
Brulerik	Kachel
Brulos	Vitriool
Bruudstrotje	Hals

---

(1) Oud Engelsch-saksisch boute = zonder niet

(2) Vlaamsch verbrijzelen.

Buffel (1)	Zwijn, gulzigaard
Buil (ne)	Verrader
Buls (nen) (Z. bulst)	Een bed
Bulsen (wordt in werkhuizen gezegd)	Voor zijne rekening ten nadeele van den patroon werken
Bulten (id. Zele)	Dragen
Buskulijre of Boeskulijre	Bedreigen
Buze zijn (Z. Buis)	Dronken zijn
Bijdele komene (van 't woord bedelen	Verschooning vragen
Bijen	Koken
Bijien flikker	Kooi
Bijien kaste	Gelijken aan
Bijerke (en) (2)	Klok
Bijs (3)	Twee
Bijsanker	Pederast
Bijsdroiers	Zes
Bijs geuren	Twee uren
Bijskoeper	Schaar
Bijsluup	Jachtgeweer
Bijter	Kogel van vuurwapen
Bijzem	Tweede
Bijzem chimmer	Tweede verdiep
Bijzerik gebeist	Gisteren
Bijzerik die komt	Morgen

C.

Caill*ou*	Potaarde
Caill*ou* peere (M. bich op tafel)	Met kasseien spelen
Caill*ou* potter	Aarden pot
Carré caill*ou*	Kassei
Castieu (bik....)	Kastrol
Certitude	't Is zeker
Certitude af droie	Beloven
Ben ni certitude	Ik twijfel
*Ch*achelaar (Z. id.)	Koopman
*Ch*achelen (Z. id.)	Verkoopen
*Ch*aiserik van de bidders	Biechtstoel
*Ch*andel (ne)	Snotneus
*Ch*ankeraa	Huwelijk
*Ch*ankere (Z. sjonken)	Huwen
*Ch*ankerk*ie*t	Stadhuis, gemeentehuis

---

(1) Gulzigaard op de Marollen = sloeker.

(2) Oud vlaamsch beyaarden = weerklinken.

(3) Latijn, bis = twee maal.

*Ch*anterkap	Fonograaf
*Ch*anteur (klaane *ch*...)	Vogel
(geile *ch*anteur)	Kanarievogel
Chanteren	Zingen
Ne flikker veu te *ch*....	Muziek maken
*Ch*appa	Vrouwenhoed
*Ch*arerwa (van Charleroi)	Kolen, kolenkelder
*Ch*aud (muist ch...)	't Is warm
*Ch*eer	Koetsier
*Ch*ieper	Een afstootend mensch
*Ch*iller	Schilder
*Ch*immer (ne)	Kamer
Benije *ch*immer	Kelder
Bijzem *ch*immer	2de verdiep
*Ch*immer plazijder	Spin
*Ch*oenbeeter	Schoenmaker
*Ch*oenkelen (weinig gebruikt) (Z. Schoenkelen)	Lachen
*Ch*uste (de)	De wet, het gerecht
*Ch*oenkeltrapper	Stompvoet
*Ch*oenkelken (M. kwakkelgat)	Een miswassen
*Ch*ijre	Verzorgen
*Ch*ijzerik	Aap
Corni*ch*ons	Borsten
Corsei	Rug

D.

Da*ch* (in den d...)	In geld verlegenheid
Deklap	Sjaal
Demijnkorf	Korf
Diamant zuuker (M. kajoebereer)	Die in de vuilbakken zoekt
Dieperik	Gat, diepte, put, regenput, groef
Den dieperik in	Duiken
Dieperikske	Riool
Dieperskes (de)	Bijnaam der inwoners van Molenbeek
Dies (nen dies doen)	Coire
Dikke (nen)	10 centiemen
Dikke kop	Tien
Dist (nen)	Spel, weegschaal, billart.
Doeffe	Zonder geld
Doefke (en)	Een slag bij de wedrennen doen
Dok op	De kaarten afnemen
Dokken (Z. id.)	Geven
Dokker (en)	Wollen deken
Dom, dommerik	Hoed
Domper (nen)	Cigaar
Donker	Zwart van haar

Den donker muist	De avond
Doppen	Geven
Dorp	Stad
Dool (op den dool)	Zeer arm
Dossen (Z. dos = kleed) (1)	Kleeden
Dreeger (2)	Leugenaar
Dril (op den d....)	Vluchten
Drillen	Gaan
Meedrillen (3)	Vergezellen
Droien	Geven, teruggeven
Wee droien	Teruggeven
Af droien	Bedreigen
Onze voet droien	Verdeelen
Ne voet droien	Een stomp geven
Droie ma de vijf	Goed geluk
Droiek*ie*t	Danszaal
Droieslijper	Schaarslijp
Droier	Meulen, rad, sleutel
Droier vui te flikkeren	Orgel
Zot dr....	Vijs
Droiers	Drie
Droiersbolle	Billart
Drol (den dr...)	Niets, niets hebben
Den drol smoezen	Niets zeggen
Drukfi*ch*	Plakbrief
Duizend ('t is....)	't Is vergeten
Duimbik	Boon
Duir bijte	Moed hebben
Duirzifte (M. hespendrooier)	Een uitgeslapen

E.

Ekske (en)	Snoever
Elle (en)	Worst
Empreuvelen	Vragen
Erm (nen)	Eene el
Erterik (id. Z.)	Steen
Ezelkes	Bijnaam der Schaarbeekenaars

F.

Faam (weinig gebruikt)	Honger
Fa*ch*eyt (van 't fransch: fauché)	Zonder geld
* Fak (op fak staan)	Op wacht staan

---

(1) In Holland, dossement = kleeding.

(2) Oud vlaamsch drieghen.

(3) Oud vlaamsch, drillen of trillen.

Fakken (de facere, latijn)	Travailler
Fakker	Werkman
Toete fakker	Pasteibakker
Tikker fakker	Horlogemaker
Buis of boisfakker	Brouwer
Fakkersbuin	Machien
Fakk*ie*t	Fabriek
Fakkers*kie*t	Plaatsingsbureau
Farceur	Facteur, brievenbesteller
Fas (in de f...)	Langs voor
Fassade	Muil
Fernijn (M. snebber)	Bloemgezicht
F*ie*m, f*ie*merik (1)	Hand, wijzer van een uurwerk
Onder f*ie*m	Knie, been
Toffe f*ie*m	Rechter hand
Linke f*ie*m	Linker hand
Groote f*ie*m	Arm
Naaip of nijp f*ie*m	Duim
F*ie*m van de bienschoeit	Draagberrie
F*ie*m knipper	Schaar
F*ie*msteker	Solferstekje
F*ie*m plooier	Elleboog
F*ie*m drooierkers	Bikkelen
F*ie*merke	Een handvol, een weinig
Figelen (2)	Coire
Fiooze	Linnen
Fios	Koe, os, stier
Fios fakker (3)	Slager
Fios kapper	Veehandelaar
Fits	Velo
Flater	Ziek
Flakske	Vrouwenhandtaschje
Flan*ch*eur	Gelukzoeker
Fleieres	Eene vrouw die een man vleit om [drank te bekomen
Flens (id. Z.)	Melk
Fles	Zes, kegel
De flessche pieren	Met de kegelen spelen
Flikken (Z. id.)	Stelen, doen, schudden
Afflikken	Afbieden

---

(1) In de XVIIe eeuw föhme, fäume, hand, te Zele feem ; west-vlaamsch vame ; oud vlaamsch vadem ; fam in « cant », engelsche volkstaal.

(2) Duitsch ficken, engelsch to fack ; op de Marollen figgelen = snijden.

(3) Oud germ. feoh = vee.

Oon ien flikken	Afwerken
Geflikt	Geëindigd
Op flikken	Beschuldigen
Open flikken	Open maken
Toe flikken	Sluiten
Koutt flikken (1)	Zich haasten
Flikker	Dans
Flikkig	Noodig, iets noodig hebben
* Flippin	Slachtoffer
Flit	Koud
Floesement of floes	Kleeding
Floes van den biener	Harnas
Floesse	Soort kaartspel dat voor geld gespeeld wordt
Flok (en)	Hemd
Flooiter	Papegaai
Florij	Zucht
Ne florij doon	Zuchten
Flossen (Zele en Mechelen) (2)	Wateren
Bak flosser	Waterbak
Flosserer	Mannelijk geslachtsorgaan
Flosserik	Waterpot
Flotteur	Vlag
Fae*ch*aer	Grijsaard
Foeillen (ne)	Kandelaber
Foenkels	Voeten, pooten
Frederik of frijderik	Broeder, vriend
de frijderikke	De vrienden, de familie
Fremerik (3)	Venster
Freres (bij ien f....)	Eene maatschappij
Frich	Maagd
Froech (M. smijting, toefeling)	Rammeling
Froecher	Kam
Frot (dikke fr....)	Overjas
Frotten	Wasschen
Frotteur	Borstel, bezem
Frijren	Profiteeren
Fumerik	Cigaret

G.

Gamelle	Fluim

---

(1) Volgens oud vlaamsch is flikken iets zonder zorg afwerken.

(2) In rothwelsch flosz = water, in rothwelsch der XVe eeuw floshart = water.

(3) Oud fransch : fremer, défumer.

Gans	Een mager slachtoffer
Ganze (en)	Hals
Garde	Wachter
Gardes	Marionetten
Kabijn van de g....	Marionetten theater
Gat vol	Tien
* Geblakt zijn	Onder bewaking staan
Geboemelt zijn	Gepakt zijn, gevallen zijn
Gebureid	Vol, opeen gestompt
Gebeist (1)	Beide, te zamen
Ge*ch*ankert zijn (2)	Gehuwd zijn
Gedekaveit	Ongelukkig
Gedroeid	Gekruld
Gedr... tieter	Krullekop
Geeven	Zich krabben
Geeze	Reis
Geel (string)	Gouden (keten)
Gefa*ch*eit zijn	Zonder geld zijn
Gekalft zijn	Zwanger zijn
Gele (ne)	Een rosse
Gelger	Keel
Ne gelger of peere	De keel af snijden
Gelooie zaan	Gewapend zijn
Gelupe ('t es)	't Akkoord zijn
*G*entelman (fransche g)	Haartooisel
Gepest zijn	Te veel hebben
Geplakeit	Wijnplek
Gepluimd	Gekleed
Gepluimd (ling g...)	Slecht gekleed
Gerazijd	Naakt
Geschour (Z. id.) (3)	Volk, vereeniging, publiek
Link geschour	Slechte lui
Gest	Tabak
Gevallen zijn	Genomen zijn
Ge wet ze hangen	Ge zaagt, ge verveelt mij
Gewijs (de)	De lucht
Gezifte	Die een slecht verleden heeft, die [alles doet

---

(1) Vroeger Neder-Rijn gebeist = te zamen.

(2) Oud engelsch cankered, ingeworteld, dat reeds lang bestaat.

(3) Bijeen schouren, verzamelen.

Giese (Z. geeze) (1)	Vrouw
Giese van nen basserik	Hondenmoer
Giesement	Lief
Nostergiese	Liefdadigheidszuster
Giezinneke	Hondenmoer
Gibbe (2)	Aaangezicht
Half gibbe	De maan
Volle gibbe	De zon
Gibbe spanne	Portret
Gibbe sleper	Fotograaf
Valse gibbe (M. moembakkes)	Masker
Gibbe van kak	Bleekgezicht
Gibbe brik	Zeep
De gibbe in alles stijke	Zich met alles moeien
In de gibbe droien	Slikken
Mee de gibbe peere	Fluiten
Gibbe van nen korenten koek	Pokkig gezicht
Gibbike	Grimas
En gibbike slepen	Een grimas maken
Glis	Vet
Go*jj*e	Moed
Gor*ch*en of gor*g*en	Liegen
Gor*g*er	Leugenaar
Gor*g*erik	Hals
Gor*g*erik af flikken	Keel afsnijden of versmachten
Bij de gor*g*erik schoepen	Bij de keel nemen
Goube	Mond, gezicht
Grandeg of grandig (Z. id.) (3)	Veel, groot
Hoe grandig	Hoeveel
Grandiger	Meer
Grésillon slecht gebonne	Een zwaarlijvig mensch
Griekske (id. Zele en Holland)	Vlooi
Gro*ch*elke	Vertelsel, raadsel, frats
Groenerik ligger	Hof, koer
Groier	Veld, hof
Groierik	Boom
* Groemele	Kwakzalverij
Groemele fikke	Kwakzalverij verrichten
Groet sleeper	Visscher
Platte zoute groet	Stokvisch

---

(1) Oud germaansch woord volgens Wincler — Kiliaen, vrouw van slecht gedrag.

(2) Misschien van gibba latijn en spaansch, bult, of latijn gabata, wang

(3) Lat. grandis, groot ; rotw. grandig, groot.

Woeter groet	Stokvisch
Lange smalle groet	Paling
Groete kiet	Vischwinkel
Grom (1)	Kind
Grom trekker	Vroedvrouw
Vuurder van de grommekes	Kruiwagen
Grondol	Theater
Gronsers	Ingewanden
Gronzer	Zageman
Gruun van de schok	Dood van ellende
Gume	Groenten
Gijftorp	Kraantje
Gijl	Gouden

H.

Hablador (Zie ablador) (2)	Babbelkous
Haggelen	Avondmalen
Hakke Pitje (bij)	Dood
Halventand	Een centiem
Hamer	Vuist
Hansken (id. Zele)	Geld
Heinker (3)	Type, eenling
Helm (met den h....) (4)	Geluk hebben
Helmpot	Wijwatervat
* Honnendief	Engelmaakster
Nen hond schoeppen	Een misval
Horenbok (id. in Holland) of Horenmiggel	Koe
Houta*ch*el	Policieagent
Houteraa	Schrijwerker
Huchterik	Zak
Hummerik	Hemd
Huppelen (id. Zele)	Dansen
Huugerik	Zolder, hoogen hoed
Huugialler	Dak

I. - J.

Iacht	Markt
Iachte (no mijne iachte)	Gedacht (volgens mijn gedacht)

---

(1) Oud angel-saksisch : man ; beteekende kind in de XIIIe eeuw, daarvan groom ; gromer : oud yslands = kind ; grams in Liber vagatorum 1510 (zeer verspreid).

(2) Spaansch : hablar, spreken, op de marollen babbeleer.

(3) Oud vlaamsch heucker = beul.

(4) Van 't vlaamsch is met den helm geboren.

Iad	Stad
Iade	Pommade
Iak (van de provins)	Kermis
Iakke (1)	Werpen
Mei iakke	Mee gaan (bij het kaartspel)
Op iakke	Vinden, oprapen
Iakker	Foor
Iallekes (2)	Het zelfde
Iallen (3)	Gaan
Ialt schoeppes	Loop weg
Ial de bie	Gaat buiten, haast u
Binne ialler	Ingang
Ial binne	Ga binnen
Bei ien ialle	Tellen
Op ialle	Dragen, vinden, bouwen
Hoo ialde	Hoe gaat het ?
Mei iallen	Mee gaan (bij het kaartspel)
Ialder	Gaan
Patialder	Reiziger
Ialig mei geschour	Optocht
Iannig (id. Zele)	Koppig
Iant	Zijde, gedachte
Jante (houte j...)	Krukken
Jabber of jabber (chon j....)	Duivenmelker
Ias	Kas
Iaste	Medelijden
Java (boisement j...)	Koffie
Ieeke	Koek
Ieekers	Hard
Ieere	Wandelen
Jef	Overste
Jef van de toete	Officier
Iense	Vertrouwen
Ieez	Valies
Jeu	Spel
Ieuren	Gaan
Imbricher	Inbreker
Infokken	Binnendringen
Injel (goet na den injel)	Loop naar den duivel
Inkroeipers	Garnaal
Ioep (ne)	Een sprong
Ne ioep droien	Springen

---

(1) Latijn jactare = werpen.

(2) Oud saksisch ilka = het zelfde, gelijk ; oud engelsch, ilke, ilek.

(3) Van hâlak of kalekh, hebr. gaan.

Joeppes (groot j...)	Een visch
Iok (id. Zele)	Kaas
Iolle	Aftasten
Jons of *ch*ons (1)	Duif
Witte *ch*ons	Toortelduif
Peere *ch*ons	Parade duif
Jon mee de keu	Vlieger
Iouzen	Kiezen
Inis	Belangrijk
Inkes	Inwoners van St.-Pieters-Jette
Inkken	Drukken
Juur	Later, uur, tijd
Iuus	Doos
Juuske wijk	Processie
Jweepe	Top, domino
Iijre	Bevelen
Iijs	Planken vloer

K.

Kaag of kaa*ch*e	Zolder
Kaa*ch* van de rikke	Foorbarak
Kaal	Sjaal
Kabijn (2)	Kroeg
Kachel	Bult, stoof, pijp
Kader	Biljart
Kaduk	Moeilijk
Kaffer (3)	Eenling, boer
Kaffer op den bollerik	Autovoerder
Kaffer op de schuit	Koetsier
Kaffer (loempe kaffer)	Boer bij het kaartspel
Kaffer (ne blaf kaffer)	Kaartspeler
Kafferinne	Boerin
Kalaansch	Schoon
Kaliche zop (hij is k...)	Hij is verdwenen
Kalot	Haar
Kalottepeeder	Haarkapper
Kalven	Baren
Kanders	Spinneweb
Kantere	Coire
Kanzig	Geheel

---

(1) Laatste lettergreep van pigeon.

(2) Spaansch cabaña = hut.

(3) Van kafar, hebr., boer of cafre spaansch, vlegel ; bestaat in 't rotw., kaffriaen te Roeselare.

Kap (op a kap) (1)	Op uwe gezondheid, op uw kosten
Kapechtig	Kostelijk
Kapelink	Schaveling
Kapmijn	Meubelen
Kappen (Z. id.) (2)	Nemen, vergezellen
Kapper	Overste
Kappi	Die het been trekt
Kapsul	Zakdoekje
Karmoelge	Feest
Karre *ch*atter	Stortkar
Karta*ch*e (ze k...)	Hij hoest
Kartooie	Groote marbollen
Kaspen	Coire
Kasper	Vrouwenlooper
Kaspierement	Tric-trac spel
Kast	Verwijderd
Kaste	Kepi
Kasteien	Temmen
Kasten	Wachten
Kasten (blijf k...)	Blijf staan
Kasten (loete k...)	Verlaten, vergeten
Kasten (bijeen k...) (3)	Vereenigen
Kastement	Plaats
Kaster	Hout, park
Kaster	Kast, doodkist
Ne kaster van de joede	Een schildwacht
Kastig	Noodig
Kattouke	Proper vrouwke
Kavans	Vrouwelijk geslachtsorgaan
Kazant	Vermakelijk
Kaz*j*oelje	Kazak
Karel*j*an	Aardappëlen
Kaveltje (4)	Paard
Kees (5)	Geld
Keezen	Stelen, ontvreemden
Kegel	Flesch
Kes van de flikkers	Dansorgel
Ketel	Automobiel, taxi

---

(1) Latijn caput, hoofd.

(2) Van 't latijn capere, zoeken te nemen, vatten.

(3) Uit Skandinavië herkomstig ; oud saksisch woord kasta, werpen ; ijslandsch, kasta ; zweedsch kosta ; deensch koste.

(4) te Zele en Holland, kaval.

(5) In rothw. kies : van kis ; hebr. zak, beurs, geld.

Keu	Achterste
Na de keu	Na achter
De keu preuvelen	Achter de rug babbelen
A la keu	Haartooisel, de lijn in 't midden
Keuke	Achterste
Keuke (langs de k...)	Langs achter
Keulink komt over	Spel waarbij men zich op 't voetpad [moet verbergen
Ki*ch*en	Aanhitsen
Kiekdag	Betaaldag
Kiekseug	Geld
Kiele	Kameraad
K*ie*t (1)	Huis, gat
Kiet van dei die linkmuize	Apotheek
Kask*ie*t	Schilderhuis
Plattek*ie*t	Herberg of winkel zonder klanten
* Kind	Brieventasch
* Kind dat schrieft	Welvoorziene brieventasch
Kinnes (2)	Ja
Kla*ch*e	Schilderen
Kla*ch*er	Voet
Klakkerbes	Dominos
Klampe	Arm
Klarinet van boizement	Bierglas
Klet (vette k...) (3)	Olie
Kleterik of klederik	Sleutel
Kleterik (werk van de kl...)	Slot
Kletterke (M. klachure)	Uiteinde eener zweep
Kli*ch*	Ceruis
Kli*ch*er van de porterik	Veiligheidslot
Klimmen	Schuiven
Klimmer	Stelling
Klip (id. Zele)	Pot
Klipper (wellicht van 't vlaamsch [kluppel	Vuist, stok
Klo*ch*e	Okkasie
Klodderen, klodderes	Voddeman, voddevrouw
Kloeske	Nagel
Kloeteren	Zich verbergen

---

(1) Oud vlaamsch, kitte, kütte, hol. ; rothw. der XVIIe eeuw kiete, huis ; weensche volkspraak kittchen = gevang ; te Zele keete, in de Kempen : kas ; in de geheime joodsche taal : « klesner », kitsche, gevang.

(2) Van kein, hebr. = ja, juist ; in Holland kin of kien.

(3) Oude hollandsche gewestspraak cleyt serk.

Kloon (Z. kleun) (1)	Slag
Kloondroier	Top
Klooner	Rug
Kloonerik	Hamer
Klooner van den biener	Zweep
Aanklooner	Medehelper
Afklooner	Tamboer
Kloonfloes	Pyama
Klopper	Radiotoestel
Klottekes booizer (2)	Botermelk
Kluiveken	Nijpen
Klijder	Lantaarn
Klijderik of klijrik (Z. lichterik)	Dag
De kl.... komt	De morgend
Lange klijrik	Week
Klijner	Knie
Klijr	Blond (van haar)
Knaak	Vijf frank
Knagtig	Koppig
Knakkervanger	Kam
Knakker of knooker	Luis
Knaks	Slecht (een man die gram is)
Muis knaks op ien	Kwaad de eenen op den anderen
Knakzig	Jaloersch
Knappen	Bijten
Knep (3)	Zoon, eenling
Kneul, kneullerik (Z. knul) (4)	Eenling
Kneuleke	Jongetje
Knip (en)	Slechte vrouw
Knipper (ne)	Boterham
Knoegers	Groote schelpdieren die op wagentjes verkocht worden
Knoi	Romp
Knoien (Z. id.) (5)	Kennen, heeten
Knooi link	Slecht teeken
Knooien (ne)	Een been, groot schelpdier dat op wagentjes verkocht wordt
Knooig	Waar
Knoos (6)	Jaloersch

---

(1) Oud vlaamsch kleun of kloon, geweldige slag.

(2) Oud vlaamsch klonten = melk, geronnen melk.

(3) Van knaap ; oud duitsch knappe = adelijke jongen.

(4) Van knul, in 't Duitsch knolle.

(5) Oud saks. cnawn of cnarvan, kennen ; hoog duitsch chnaan ; oud hoogduitsch chadan.

(6) Hebreeuwsch : kinoh, kinos = jaloersch.

Knopsel	Kurk
Koen	Hiel
Koeter (ne)	Mes
Kouwpou*ch* (id. Marollen)	Moeial
Kol (stijve k...)	Stijven hals
Kol die lei	Kraag
Kola	Briefje van 20 fr.
Geele kolo	Goudstuk van 20 fr.
Kolosachtig	Zeer sterk, zeer dik
Komoe*ch*e	Weinig eerlijke vrouw
Kompres geeve	Iemand bedriegen
Kool	Kleur
Koos	Zacht, traag
De kop en 't gat	De eerste en de laatste
Noo de kop	Voorwaarts
Koppelen	Altijd
Kopsmakkers	Druiven
Korderik	Boterham
Korperik	Scheermes
Korpus	Borst
Korter	Kram
Koure flikker	Koordendanser
Krakker	Revolver
Kramageleer	Invalied
Kramageleer in de stiel	Werkman die slecht zijn stiel kent
Kree (1)	Vleesch
Kreukel (ne)	Meikever
Krikelkes	Hik
Kroe*ch*	Kruik
Kroeker	Noot
Klaan kroeker	Kersenpit
Kroket (en)	Omelet
Kraäier	Haan, overdrager
Krooimen	Klimmer
Krooiper (vette k....)	Slek
Krooiper (oek k....)	Spin
Krooiper (gat k...)	Aardworm
Kroep*on*	Leder
Kromkop	Beitel
Krop of kropper	Kool
Krotte (roie k...) (M. weutelen of [peutte)	Wortelen
Krotter (ne)	Korst
Kuil (2)	Kamer, kelder

---

(1) Te Roeselare kreeuw ; in Holland kreeft of kreeuw.

(2) Oud vlaamsch kuil = spelonk.

Kuiperik of koeiperik	Waschtobbe
Kuipke (vui 't kuipke zijn)	Een homosexueel
Kuiteroek	Zeven
Kuupjaller	Markt
Kuure	Uur
Kwakker	Pastoor
Ne klane kw... (M. kreoltje)	Koorknaap
Kwast	Boer, dom
Kwikerik	Vleier
Kijkers	Sterren
Kijsbek	Merel
Kijskop	Kaas

L.

Labber (abber)	Oor
Ladder	Plank
Laf (muis l...) (1)	't Is warm
Laferik	Zomer
Lafte	Schaduw
Lala	Cinema
Lam die schaar	Scheermes
Lanceur van de vevere	Boot
Landmeters	Groote vreten
Langen (2)	Nemen
Langer	Die bij het spel steelt
Lank of lange	Verre
Lanzeere	Afzenden, teeken doen
Lap	Tong
Lattos	Plank
Lebber (M. kebber)	Mannetjes duif
Lebbere	Soep
Lechteg	Droog
Leesfiemer	Boek
Leesklet	Zoete lies
Legger	Kieken
Lelle (de truie l....)	Bretel
** Letteren	Naar de koer gaan
Leur	Kleur
Lubbe	Een langzame
Leurre	Stuk vleesch in de soep der gevangenen

---

(1) Oud vlaamsch woord : kalm en warm weder.

(2) Oud vlaamsch, uitspreiden, aanraken, veel gebruikt in Brabant ; bestond in rothw. in de XVIIe eeuw.

Leurren	Scheuren
Leuseling	Oor
Liep	Slim, gauw
Liep (1)	Dank
Lier (dobbel)	Hooge kol
Lier (enkel)	Lage kol
Lierkeet	School
Lietkil	Liter
Limen	Vrijen
Link (2)	Vlasch slecht
Linkador	't Is dom
Linke kijker	Gezwollen oog
Linkoet	Ziek
Link op de rue	Het regent, het is slecht weder
Lits (en)	Slag op 't gezicht
Lits krap (ne)	Haarkapper
Lo*ch*e (M. acco*ch*e)	Okkasie
Lodde (3)	Vodden
Lodderen	Leuren
Loekabien	Verwittiging, loop weg
Loempig	Doe het niet, stil, zwaar
Loensch	Loensch
Lok	Leelijk
Lokkeren	Zwemmen
Lout	Fout
Looimen of luimen (4)	Slapen
Looim op hen	Slaap hebben
Luider	Leurder
Luimerik (Z. id.)	Slaapkop, luiaard
Luimkaste	Leunstoel
Luimkiet of luimiaske	Bed
Luimop	Gapen
Luimbri*ch* of luimias	Matras
Luimteter	Kussen, oorkussen
Luimlapper	Slaapmuts
Lumti***ch***	Licht
Lumijre	Aansteken
Lurren (id. Z.)	Trekken

---

(1) Oud duitsch bijwoord bieb = aangenaam.

(2) In rothw. valsch, leugenachtig ; id. in Holland.

(3) Van 't vlaamsch lodder.

(4) Oud vlaamsch luymeren of sluimeren (licht slapen) ; te Groeninghe, lymen.

Lut (1)	Brood
Lutverpasser	Bakker
Lut	Vechter
Lut van de kage	Foorvechter
Luup	Waterbuis
Luup van de kiet	Goot
Luur	Kermis, foor
Luur	Schotel
Luut (persies van aa l...)	Van oud lood zijn = verwonderd zijn
Lijk	Gelijk, onverschillig
Lijs	Geldbeugel
Lijssleper	Gauwdief

M.

Maboel	Haartooisel, de haren kort in den [hals gesneden
Ma*ch*oeffel (id. te Zele	Een heer
Madder of madderik (2)	Moeder of oude
Maders	Ouders
Maft (Z. maf)	Dommerik, onnoozelaar, zat
Maftendag	Vastenavond
Mafterik	Dom mensch
Maioos	Slechte vrouw
Man*j*eles	Leenster op woeker intrest
Man*j*eleer (M. smo*ch*tereer)	Snoeper
Mardiel	Marmer
Marianneke	Pop
Marikske	Kat
Masemat (3)	Iets, dat
Alles masemat	Alle soorten
Mastel	Maand
Mastelle droien	Spuwen
Mastelle	Bewaking der politie
Ronne mastelle	Knuggelen
Matante	Berg van barmhartigheid (wordt [door de vrouwen gezegd)
Mechels (Z. Michels) (4)	Ik
Medaill*on* van de gibbe	Bril
Meedrillen	Vergezellen

---

(1) Lutto in gergo (italiaansch volkstaal).

(2) Mater, lat. of madre spaansch.

(3) Hebr. masse vematten, handel, zaak, bestaat in rothw. in de XVIIe eeuw, zooals in Roeselare, Gent en Mechelen.

(4) Mindis XVIe eeuw, michel XVIIe eeuw. Libes Vagatorem ; ook Zele, Maestricht en Tienen, Parijzer argot : mésigue.

Meefokker	Inbreker
Melber	Oog
Melle	Pap
Menoenkel	Berg van barmhartigheid (wordt [door de mannen gezegd)
Mette (ne) of meute (1)	Kalf
Meule of molen (2)	Zak
Meyerke (en)	Meikever
* Mi*ch*é (3)	Man, souteneur
Mi*ch*elen (4)	Spotten, lachen, zich vermaken
Micheleir of miggeleir	Spotter
Michel of miggel pist	Circus
Michelinkske	Spotternij
Midder	Vuist
Mis (5)	Oorlof
Mo*ch*e (en) of mo*gg*e	Sulachtig
Moe*ch*ader (6)	Spioen
Moefen (Z. Muffen) (7)	Stinken, rot zijn
Moefjes	Mest
Moeffer	Kruik
Moeft	Rot
Moeft in de goole	Slechten adem hebben
Moefta	Rot
Moelleur	Moordenaar
Moelle	Pantoeffels
Moemeren	Babbelen
Moenken	Ronken
Moies	Musch
Monink of moonerik	Geld
Moos	Haas
Morpeire	Knikkers
Mos	Vrouw
Muizen of mooizen	Hebben. zijn
In zijnen hof muizen	Te vreden zijn
Nie recht muizen	Zich bedriegen
Liever muizen	Gaarne hebben
Tijgen af muizen	Loochenen
Muize schoepper	Kat

---

(1) Veel gezegd in 't Vlaamsch, beteekende geit, geitje.

(2) Oud vlaamsch, Mole ; te Roeselare. Menis.

(3) Fransch-argot van XVIIIe eeuw.

(4) Oud vlaamsch machelen, marcheren, mismaakt te Zele. Groeninghe, smeichelen, lachen.

(5) Van 't brusselsche promisse.

(6) Van 't fransch mouchard.

(7) Duitsch muff, beschimmeld ; müffen, slecht rieken, rothw. muffen, stinken.

Mutkes (M. kapucienenstrond)	Datels
Mokke of moche (Z. mossi) (1)	Vrouw
Molder	Moordenaar
Mollekes (2)	Dood
Mollekes flikke (3)	Dooden, vergiftigen
Mollekes hoeler	Lijkdrager
Mollekes plein (de)	Kerkhof
Mus (ne)	Haas
Mijgijver	Veer

N.

Nachterik	Avond, duisternis
Nans (ne)	Wind, scheet
Nanskens	Bleek
Nas	IJzer
Nas fiemer	Spel waar men ijzer moet aanraken
Nazerikken	Zwemmen
* Neezerke	Snuif tabak
Negatief zijn	Ziek zijn, syphlitiek
Nelleke	Bel
Neuffen	Nieuw zijn
Neunink	Koning bij 't kaartspel
Neuninne	Koningin bij 't kaartspel
Neure	Geleiden
Nis	Vernis
Nooitjes	Klompen
Nooitrekken	Breien, naaien
Noppes of nobbes (4)	Neen
Not (en)	Mot (eene)
** Noting (van 't Engelsch)	Niets
Notjes (de)	Bijnaam der inwoners van St-Joost-ten-Noode
Nijf (of neeft)	Schulden
Op nijf (M. op poef)	Op krediet
Nijf drooien op grandig beschalmen	Aan woeker intrest leenen
Op geialt meer de nijf	Betalingsonmacht
Nijle	9 (negen)
Nijn	Konijn
Nijpe	Verpletteren
De kaffer is genijpe	Een verpletterd man
Nijskes	Sneeuw

---

(1) Te Roeselare, mokkele, in Hollandsch, mokkele van, mozza spaansch, meid, jong meisje.

(2) In rothw. moll, van 't latijn mortuus, dood ; te Maestricht, molle. Volgens sommige van 't Zigeuners, mule = dooden.

(3) In de Kempen, moolen, mool, dood.

(4) In de Kempen, nobis (Z. noppe) ; italiaansch (garga) : nibba.

O.

Oeitflikker	Een droogen gast
Offerblok (nen)	Een bult
Ontfesten	Begiftigen
Oonkleunder	Aanvaller
Oonschoepen	Aanvallen
Oonfiemer	Helper
Oonschuppen	Aannemen
Oonstikken	Bevelen
Opiallen	Opstaan, dragen
Opialler	Berg
Optich	Koekebakken
Opzwellers	Levendig
Ouven id. Z.) (1)	Roepen
Oven (den o.... doen goen)	Gapen
Overdri*ch*en	Overloopen

P.

Paddes (de)	Toenaam der inwoners van Vorst
Padder of padderik (2)	Ouwe, vader
Padderk*ie*t	Gasthuis
Pagadder	Een dwerg
Paloenka	Gevang
Pannelat	Een mager man
Parablaffer	Regenscherm
Parieke (3)	Weddingschap
Paris*ie*n (preuvele)	Fransch spreken
Parkes	Mosselen
Parlaf (zie parablaffer)	Regenscherm
Passant of passer	Klant
Passerik	Maat, hoeveelheid
Passerke	Straatje zonder uitgang
Paster	Bareel
Patestron	Kravat
Peeder mee de fieme of fiempeeder	Piano
Kalle peeder	Fluit
Peeder (af....)	Scheermes
Peeren of peeën	Snijden
Peerluuperke	Geweer
Pekelen	Weenen
Pemelen	Spelen
P*en*sif muizen	Nadenken
Peruk	Haar

---

(1) elders uiven van huilen.

(2) De pater (latijn) of pader (spaansch)

(3) Van 't fransch, pari

Peruktrekker	Kam
Pest (de)	Iets rot, ajuin
Pesta	Ongeval
Piedestal	Voet
En boeit op de p....	Een eksteroog
Pieper spie	Bevrozen vleesch
Pierder	Speler
Pierement kloon	Kegelspel
Pieren (1)	Spelen, houden
Pierig	Vermakelijk
Pies	Overste der bende
Piet (de)	Stuk
Pief (muizen)	Vermoeid zijn
Piffer	Revolver
Pik	Scherp
Pik heum	Bij
Pikkel (ne)	Kreupel
Op de stijl pikkels	Spel met stok met twee punten
Piklat (M. pino*ch*e)	Op stelten
Piknij	Broodje
Pikske	Spel
Pikuur droien	Naaien
Pikuur droier	Mes
Pinken	Pinken
Pinker	Schele
Pinnekes droier	Top
Pinnerik	Top
Pioker	Plaaster
Piper	Mortelbak
Pist	Ontucht
Pit*ch*e	De eerste
Pit*ch*e (e p....)	Een minuut, een oogenblik
Pl*ai*deerk*ie*t	Rechtbank
Plak *ch*anter	Fonograag
Plaket	IJs
Plaket kuil	Pan
Plak gibbe	Eenzelvigheidkaart
Plakijre (iene pl...)	Aanranden, door een vrouw bestelen
Plan*ch*e	Plank
Plat ('t es pl....)	't Gaat slecht
Platform	Klep
Platte k*ie*t	Magazijn zonder klanten
Platialler	Man zonder energie
Pleinig	Vol
Pleksel *ch*ap	Pleksel
Plekstiek	Mastiek

---

(1) Z. en Holland id. ; in sommige plaatsen in Vlaanderen, bedriegen.

Ploempen (1)	Weenen, regenen, wasschen
Ploemper	Grijnster, grijnzer
Het ploemt mij	Het doet mij verdriet
Ploet	Geld
Plomb	Lood
Poef (ne)	Stop
Poeiter klacht af	Spel over de rug springen
Poepers (de p....) (2)	Schrik hebben
Poette	Ontuchtige vrouw
Pommerik	Appel
Pond	50 fr.
Poon (Z. poen) (3)	Geld
Portafaire lamp	Soldeerlamp
Porteloche	Kapstok
Portentruk	Brieventasch
Porterik (Z. id. en Roeselare)	Deur
* Positief zijn	Gezond zijn
Pot de gat oeit	Soort kaartspel
Pottebien	Hesp
Potter	Emmer, bak, pot
Potter	Gierigaard
Pree	Dagloon
Prees	Snuif
Prette	Leening
Preuvel (op de pr... lanzijre)	Uitdagen
Preuvelen (Z. treuvelen) (4)	Zeggen, verstaan, beproeven, spreken
Certitude preuvelen	Zweren
Op de preuvel	Beslissen
Het preuvelt tof	Goed nieuws
Op de preuvel liep	Antwoorden
Vui preuvelen	Verwittigen
Preuvederik	Overdrager
Preuveleir	Advokaat
Preuveles	Aanbrenger
Priche	Snuifje
Proim	Pruim (tabak)
Prot fluit	Trompet
Punt van Judas	Dertien

---

(1) Z. ploemp = water ; oud Hollandsch plompe = water.

(2) Hollandsch : Poepen, na achter gaan.

(3) Van pognon fransch ; rothw. XVIIe eeuw, pun ; oud vlaamsch, poen ; latijn, pecunia ; op de marollen, monarken.

(4) Oud Duitsch pruoven, prüfen, leeren, tellen ; oud vlaamsch, prover ; latijn, probare ; van 't vlaamsch, prevelen.

Puré	Kant
Pijlbaas	Vliegmachien
Pijperke	Vlinder, pepel
Pijter	Schup

R.

Raa (M. zaa)	Zijde
Raad die kamert	Kameraad
Raar	Soms, zeldzaam, raar
Radijs	Neus
Ranc*h*ijre	Volgen
Rankar (op de r....)	Zich vereenigen
Raave (1)	Schrijven
Razijre	Beschermen
Reese (op een reese)	Op een voorwaarde
Reeter	Stoelmatter
Regiem	Geneesmiddel
Regiester	Boek
Reng (van de klijder)	Dageraad
Reus	Gevaarlijk, ongelukkig
Reus	Vareus
Rieker	Bloem
Riemen	Snijden
Riemer	Dolk
Riepe	Reep
Rieperik	Sabel
Riftig	Giftig
Rik (ne)	Een zot
Ripsenotje of rispentiesse	Hoofd met uitslag
Riske	Bitteren
Ritsen	Zich haasten
Rodeus	Ventser
Roefel (2)	Appel
Roefelkes	Pantoeffels
Roefkes	Groote knikkers
Roien	Zaaien
Roelement	Tambour
Roelement van 't preuvelement	Telefoon
Roelere	Mee lokken
* Roesig	Ziek
* Roesig kind	Zieke vrouw
Rollekes (klein r....)	Karakollen

---

(1) De schaaven, schrijven.

(2) Oud vlaamsch roef, rof, roeve = raaf.

Roller in de klipper	Balspel met de klak
Ron	Vlieger
Rondelle	Medalje
Ronderik	Ring, lepel
Ronne	Mond
Rons (vader ons) (ne r...)	Gebed
Roske (e)	Wesp
Rougel	Vogel
Route (en)	Briefje van 100 frank
Ruderik	Straat
Ruft (Zele)	Vuur
Ruftig (Zele)	Warm
Ruuker	Schouw
Ruut	Bloed
Ruut oeit	Verroest
Rij (ne) (M. boekei)	Bloemruiker
Rijde (en)	Remedie
Rijk	Lidteeken
Rijpers (de)	Ribben (de)

S.

Safte	Soep
Sakker	Zolderkamer
In de sakker en op de kuit	Boven en beneden
Sakkeren	Vloeken, sakkeren
Sambon	Hesp
Sampieter	Pompier
Scheld poetjes	Krabben
Scherreweg	Haar kort afgesneden
Schoefereer	Een beschaamd mensch
Schoeft	Beschaamd
Schoiferke (M. rijsboentje)	Rijsbaantje
Schoimer	Zeep
Schoeiver (de) of 't schoeivement [van de porterik	Grendel
Schoeppement	Diefstal, zaak, slag
Schoeppement overdroien	Van hand tot hand overgeven om [te stelen
Kaste van het schoeppement te [spannen	De wacht houden gedurende een [ander steelt
Schoeppen (Z. Beschroepen)	Stelen
Schoeffer (1)	Dief
Schoepes iallen	Verbergen
Ik goo schoeppes	Ik vertrek

---

(1) Germaansche stamwoord waarvan zupper, zopper, ziehen, trekken ; rothw. XVIIIe, schuppen, schupper, stelen, dief. Wordt ook te Roeselare en te Maestricht gezegd.

Schoffen (Z. schoeien) (1)	Nemen, wegloopen, zich verbergen
Schoivement peere	Hinkelen
Schok muyze of schok op hemme	Honger hebben
Schok (op s....)	Op schok
Schokken	Zak
Schorke	Kaartspelen
Schort (rond sch...)	Kiel
Schort speele (het)	De bioscoop
Schoveneda	Opgepast
Schrans	Honger
Schuit, schooit (2)	Wagen, kar
De zwette schooit	Lijkwagen
Schooit hal	Garage
Stoemp schuit (3)	Hondwagen
Schuit, schooit	El
Schuiver of schooiver	Vet
Schuiver van den biener	Hoefijzer
Schuiver van de moode	Lade
Schijter (M. labbekak)	Een verwijfd man
Seer plekker	Behanger
Skaaveger	De duivel
Sla*ch*savat	Spel van een verborgen pantoefel
Sleep (dobbele sl....)	Pas partout, sleutel
Slepen	Gezichten maken
Sleper op de pluim	Boogschieten
Dui slepen	Zagen
Slep, slepke	Trekken
Sleper	Staart
Sleping	Loting
Slons	Pantoefel
Sluur (de)	Naar de lijn werpen
Slij	Snede brood, broodje
Slure	Ongelukkige vrouw
Smaas	Kachel
De groei smaas	Het open veld
Deze smaas	Vandaag
smadeerder	Soldeerder
Smakken	Rooken
Smakker, smakkachel	Pijp, padde
Smakker van de gromme	Tutter
Jibis smakker	Cigaretten buisje

---

(1) Vermijden ; West-Vlaanderen, schiften, vertrekken ; Rothw. schuffen, schuften, duwen, plaatsen ; schufdig, schuftig, vertrek ; van 't hebr. schuw, zich omdraaien, schuwa, op zoek.

(2) Komt van schuit, boot.

(3) Van stompen, duwen.

Smal	Mager
Smallerik	Lat
Smazerik (Z. lichterik)	Dag
Smeeter of smijder	Eetbaar vet
Smeeter van den korderik	Boter
Plek smijder	Siroop
Smelt (witte sm...)	Tin
Smelt flammer	Smis
Smochteren	Spuwen al sprekende
Smodder	Vuil
Smodderijr (1)	Een vuilaard
Smodeer	Pompier
Smoeler	Heimelijke man
Smoozen of smoezen (2)	Zeggen
Bout smoozen	Stilte, stom zijn
Smoozen	Spuwen
Smoozer of smoesser	Zwetser
Smop op	Bloem
Smijten (zich sm...)	Zich hoog houden
Smijter (M. stoeffer)	Zwetser
Op smijten	et vertrouwen winnen
Sneederik	Snotneus
Snep (ne)	Een magere
Snoeften (van snuiven)	Rieken
Snoekske	Almanak
Snok bolle	Suikerbollen
Snokker (ne)	Een man die immer honger heeft
Snuit	Stroo
Snuiven	Rieken
Tof snuiven	Goed rieken
Snuureke	Viool
Snutter of snoiter (3)	Neus, zakdak
Snoeiterik, snuderik	Zakdoek
Snoeiter vrinje	De neus snuiten
Soe	Spel met stoppen
Soeperik	Soep
Soeter	Bak
Sossem (4)	Paard
Sout (5)	Van zuiver ras
Span (ne)	Uil
Spanlap (ne)	Gordijn

---

(1) Van modder, slijk, op de marollen, vetpot.

(2) Hebreeuws, chemuos, hetgeen gehoord is; rothw. XVIIe eeuw, smuzen.

(3) Rothw. XVIIe snutter = neus ; in Holland, snuiterik.

(4) Door H. Professor Dekeyzer aangeduid, maar niet teruggevonden.

(5) Van 't Fransche, sorte of 't Vlaamsche, soort.

Spannen (1)	Oppassen, bezien, koopen, zoeken
Bout spannen	Niet zien, blind zijn
Bout spanner	Een blinde
Spannen vui te muizen	Uitkiezen
Op gespant zijn	Op iets rekenen
Spanner of spannerik	Gordel
Spanner van koeil	Dakvenster
Spannig	Mogelijk
Spanning	Geschenk
Spannink (van de kiet)	Venster
Spanras	Impas
Spanstok	Meter
Speelbed	Kin
Speilb*ie*ner	Reep
Spet (2)	Mager persoon
Spetter	Ladder
Springerik	Kikvorsch, duim
Springk*ie*t	Baar
Staminey voeten	Platvoeten
Star*ch*es	Knevel
Stikken	Geven
Stoemperke	Bootje
Stoempers	Vleugels (van een vogel)
Stok die inkt	Pennestok
Stok die klijt	Allumet, bougie
Stok die schrijft	Potlood
Stop mazemat	Mastiek
Strafboes	Rechter
String (3)	Keten, menotten, streng
Strondag	Zondag
Strooier	Zavel
De strooier vliegt	Er is stof
Stuiker	Degene die goed betaald
Stuipen (id. Zele)	Bellen
Stuiveleer	Een fluiter
Stijl	Bil
Subis	Cigaret
Sudepat	Overjas
Sukker (4)	Dronken

---

(1) Van 't oud germaansch spehen, zien, heeft hier ; gelijk in rothw. zijne oude beteekenis bewaard.

(2) Oud vlaamsch, spet, spit, spete, lans, spies ; op de marollen, sprok, spring, no 't vet.

(3) Latijn, stringere, binden ; oud Vlaamsch stringhe = band koord.

(4) Van 't hebr. schikker, dronken ; te Roeselare : chiken ; in Holland, sikker of chikker.

Sutter	Suiker
Swadder (op de sw...)	Op feest
Swozze	Borst
Van de swozze	Spek
Swoozzekes (de)	Het roodvonk
Swozzen	Lippen

T.

Taaiers	Teelballen
Taaiers (ge peedt me mijn t...)	Ge verveelt mij
Table*au* (vui te bikke)	Tafel
T*ai*llard (nen)	Smeerlap
Tam	Stijf, verlamd
Tampeer	Vel
Tango	Haartooisel (mannen), de haar naar [achter
Tant	2 centiemen
Tantel (1)	Sleutel
Tanto	Tot seffens
Tap	Hoed
Tap	Kraantje
Tappen	Storten
Tapper	Bedelaar
Teme	Postzegel
Terrebel	Verschrikkelijk
Teterik (2)	Hoofd
Van den teterik	Geperste kop
Tetske van den venter	Nagelbuik
Teussen	Voor geld spelen
Te vooie	Vertrokken
Tikkelen	Spelen
Tikker (3)	Uurwerk
W moiest den tikker	Wat uur is 't
Tippersk*ie*t	Danszaal
** Tistindezwier	De baas doet de ronde
Tjes (4)	Hoofd
Mijne tjes ne muile	Ik bezwijm

---

(1) Id. Antwerpen ; tandel in Holland ; volgens Lallemant in 't hebr. taltal = bewegen.

(2) Ook te Zele, rotw. der XVIIIe eeuw teet hoofd.

(3) In Holland tik.

(4) Van 't Waalsch tiesse.

Tjes link	Hoofdpijn
Bluuten tjes	Kapucijn, kaalkop
Tjeske	Waalsch
Tjesser	Kaal
Toeleman	Een hakkelaar
Toen (vulsel)	De aarde, de rond
Toenjs'kes droien	Lekken
Toete	Soldaat
Tof (1)	Goed, schoon, gaarne, haastig
Ik flik da tof	Ik doe het gaarne
Toffe lijs	Welvoorziene geldbeugel
(Op) t*oi*le geven	Leenen
Toir	Voetpad
Van den t*oi*r iallen	Zijn weg gaan
T*oi*ter	Dak
Vodden t*on*	Regenscherm
Ne t*on* bri*j*e	Regenscherm
T*on* van 't floessement	Knop
Toor wijge	Bedevaart
Topperik	Vijs
Tranc*h*	Mouw
Traplap	Hiel
Trapbeen	Ladder
Trapnotjes	Klompen
Trapper (Z. terterik) (2)	Voet
Trapperik (3)	Schoen, trap
Halftrapper	Zool
Trappot	Spel met pot
Travakken of vakken (4)	Werken
Travakker of vakker	Werkman
Wa vakte ?	Welk is uw stiel ?
* Trekken	Stelen
* Trekker	Gauwdief
Trekker of trekkerik	Revolver
Trekker vui te *ch*anteeren	Harmonium
Trekkas	Viool
Trekklokker	Bel
Trekstop	Kurkentrekker

---

(1) Hebr. tob of tov, wel ; bestaat in rothwelsch en in slang ; te Zele, kiwig.

(2) Oude wortel waarvan oud fransch treper ; hollandsch trippen ; op de marollen, trappen.

(3) Te Zele, trederik ; in Holland, trapper.

(4) Z. trafakken ; spaansch, trabajar ; gergo, travagghiare.

Trimmer (nen)	Lichtekooi
Trochfelen	Twijfelen
Trodeur (te Zele = krottig)	Een arme
Troelala	Bioscoop
Troierke	Drie
Tr*on* (den tr*on* muizen)	De baas zijn
Trotteeren	Wandelen
Tr*ou*, troc	Gat
Tr*ou* kuil	Keldergat
Truie, trooie	Broek
Keu truie	Onderbroek
Truk	Geldbeugel
Trukkeur	Goochelaar
Trijmel (1)	Zeef
Tijke of taaike	Klein taartje

U.

Uiuzoeiper	Ei

V.

Vaddegger	Luiaard
Vadder of vadderik (2)	Een vuil man
Vagger (3)	Vagebond, deugnietje
Vak	Helper
Vak bij de zons	Hulp metser
Vakken : zie travakken	
Valduie (in de truie)	Lap in de broek
Vatig	Vermoeid
Veig in de gibbe	Lidteeken
Veerkantige (ne)	Een duitscher
Veil	Wedredden
Vellekes moeke	Overgeven
Vente of venter, venterik	Buik
Verboeler	Koopman
Verboelk*ie*t	Winkel
Verbouille	Zich bedriegen, verkoopen
Verbouilles	Voddekooper
Verbrand	Ontdekt, gekend
Verdoeme (ik v.... mij)	Ik beklaag het

---

(1) Oud Vlaamsch : tremele, zelt van de molen ; oud Fransch, tremye, neder ; latijn, tremulare, de tremulus, bevend.

(2) Te Gent vade = vuil vrouw ; op de marollen, vaddegoed = vuil, luiaard.

(3) Latijn vagor = dwalen ; vagus = vagabond.

Verdommich	Overal, op geheel het lichaam, de [huid
Verekkers	Spotnaam der inwoners van Ander- [lecht
Verekt !	Loop naar den duivel
Vergokken (1)	Verliezen
Verkes	Vier
Verknooien (2)	Verraden
Verpassen (Z. passen) (3)	Verkoopen
Verpasser	Verkooper, koopman
Verploempen	Zich verdrinken
Verpreuvelen	Verwittigen
Vetter	Toog
Viemer (bonne v....)	Rok
Viggelen (id. te Zele)	Zeggen
Vil*ain*	Veertien
Vindje	Wijn
Vinkes	Vijf
Viole	Krabben
Vits	Kunstenaar
Vizijre	Met hand of vinger aanwijzen
Vizijt (4)	Pas op
* Vlam	Spotnaam van politieagent
Vlammeke	Stekje
* Vlammen	Branden
Vlammer	Stekjes doos
Vlammers of blauwvlammer	Petrool
Vlichtig	Vluchtig, snel
Vliegendevuile	Gendarm
Vlok (5)	Hemden
Vlouten	Vliegen
De moies die vlout	Vledermuis
De vodde	De maandstonden
Voeitjes klinker	Brouwersgast
Voenk (6)	Neus, slag, jood
Voenk (en)	Muilpeer
Voenker	Tambour

---

(1) Gokken in Holland = voor geld spelen.

(2) In Holland, verknollen.

(3) Van passen, meten ; rothw. verpaschen ; rothw. XVIIe, verpassen = verkoopen.

(4) Gheviseren, denken in Ruysbroeck, Geest. Tab. I, 60-23.

(5) In Holland, bedlaken, volgens Moormann, van Zigeunersch Plachta.

(6) Te Gent, foenke ; te Mechelen, vonk ; te Kortrijk, fonke.

Voet	Deel
Voetje (ma)	De helft
Zane voet hemme	Zijn deel hebben
Vort of fort (1)	Zaak, avontuur
Vorte doen	Weggoochelen
Vosjes	Spotnaam der inwoners van Ukkel
Voske	Goudstuk
Vràk (en) van en gieze	Bloes
Vrees	Waar
Vrijve	Plekken
Vuustoker	Stoofhaak
De vijf dui zijn (2)	Te slim zijn
Vijger	Bezem

W

Wacht	Acht
Walle puze	Wandluis
Weeker of weekdrooier	Mes
* Weust	Politieagent
Wiel (M. traviel	Truweel
(Zijn) wier aandroien	Ontmoedigd zijn
Windrank	Mantel
Witbikker	Souteneur
Witfrotter	Borstel om te witten
Witte (ne)	Genever
Wittebol	Ei
Wood	Politieagent
Grandige wood	Politiekommissaris
Vliegende wood	Gendarm
Woodebuls	Amigo
Woodekiet	Politiekantoor
Wuld	Luis
Wuld die sprinkt	Vlooi
Wijge	Wagen, beproeven
Wijke (3)	Doopen

Y

Ys (nen)	Standbeeldje
Ysbienen	Schaatsrijden

---

(1) West-vlaamsch, gevaarte, te Mechelen, vaart = zaak ; Engl.-saksisch faren = zich gedragen, handelen ; in rothw. fahrt, heeft betrekking op diefstal.

(2) Op de marollen : de zeven dui zijn of den duivel te plat zijn.

(3) Oud Vlaamsch, weycken, doppen, weeken.

Z

Zaaien	Winkel
Zabber	Schuim
Zabberen	Soep eten
Zak	1000 fr.
Zeevere	Vereenvoudigd ganzenspel
Zicht drooien	In 't spel bedriegen
Zichtig of jichtig	Voorzichtig
Zieperikske	Zich scheren
Ziepkapper	Bijl
Ziepmes of zieplap	Sabel
Zieptriene	Babbelkous (minachtend)
Zievereerke	Kaartspel dat met 200 kaarten gespeeld wordt
Zitt	Warm
En zift (van 't woord zeep)	Spons
Ziften	Droomen
Zinneke (klaan z...)	Konijn
Zinners (das mechels z...)	Dat bevalt me
Zitterik Z. id.) (1)	Stoel
Zitterklet	Rijwiel
Zoege (en)	Varken
Zons	Metser
Zooip	Profijt
Zooipen (Z. zuipen)	Winnen
Zooippoen	Drinkgeld
Zug (grand z...) (2)	Stekelvarken
Zuukt noe 't bi*ch*	Soort blinde koe spel
Zuur boeizer	Azijn
Zuur gruun	Salaad
Zure groet	Haring
Zuutte (ne)	Schaap
Zwadder	Zwaar
Zwarterik (3)	Koffie
Zweeder	Touter
Zweep dop	Diabolo
Zwinske (en)	Vogel
Zwollig	Vet

PAUL HERMANT.

Vertaald en aangepast door H. VAN DER KUYLEN.

---

(1) Oud Hollandsch argot, sitterik.

(2) Vlaamsch, zeug, zoegge ; oud Vlaamsch, zoegh of sogh.

(3) In verscheidene volkstalen : zwartje.

De Reuzenommegang te Geeraardsbergen.

Alle jaren op den eersten Zondag der kermis, heeft de traditioneele Reuzenommegang plaats te Geeraardsbergen.

De jaarlijksche kermis begint den Zondag die volgt op den 24ste Augusti, feest van den H. Bartholomeus, patroon der stad.

Deze leutige ommegang is een der schoonste nummers van het kermisprogramma en lokt alle jaren vele genieters van lokale kleur naar de stad.

Voorop, en even als de tambour-major die hier preutsch de marsch opent, stappen de Reuzen van Geeraardsbergen : Goliath, de Reuzin en 't Kinneken Baba, vergezeld van den rommelenden trom.

Daarop volgt, fier op maat stappende, le langen stoet van gilden en maatschappijen der stad, met hunne wapperende vaandels en schitterende eereteekens.

Zóó zien wij het gilde van Sint Job, de gaaibolders, de platte bol, het gilde van St. Adriaan, de Visschers, de pijperookers, de kaarters, de melkboeren, de gilden van St. Sebastiaan, van St. Eligius, de Rederijkers van St. Pieters, de Pompiers in blinkende uniform, de Boy-scouts, de koormaatschappij van St. Cecilia enz. Daarop volgt de geestelijkheid der stad met de prachtige zilveren relikwiekas van den H. Bartholomeus.

De muziekmaatschappijen luisteren den ommegang op door het spelen hunner vroolijkste deuntjes.

De helle kleuren der Reuzenkostumen blikkeren in de gulle Augustuszon, die ook het wapen van Goliath en de vergulde oorbellen der Reuzin doet schitteren.

Feestelijk luidden de klokken op den grijzen kerktoren en de beiaard werpt zijne zilveren tonen door de lucht.

Daar klingelt het gekende Reuzenlied over de stad :

« Keer m'eens om de Reuzen, de Reuzen
Keer m'eens om de Reuzen komt.
Moeder zet de pap op 't vier
De pap op 't vier
De Reuzen is hier.

Keer m'eens om de Reuzen, de Reuzen
Keer m'eens om de Reuzen komt.
Moeder steekt den tap op 't vat
Den tap op 't vat
De Reuzen is zat.

Keer m'eens om de Reuzen, de Reuzen
Keer m'eens om de Reuzen komt ».

Dan beginnen de Reuzens te dansen ; de vreugde stijgt ten top en de Geeraardsbergenaar fluit het oude Reuzenliedje mede, terwijl de kinderen op de pleinen in ronde dansen.

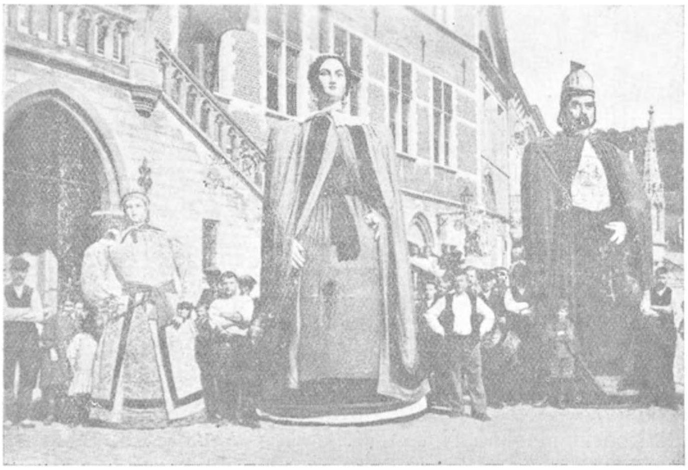

De Reuzenfamilie aan den voet van het stadhuis
in hun oud kostuum.

Deze ommegang bestaat reeds sedert 1515. Alsdan werden de relikwiën van Sint Bartholomeus alhier overgebracht uit het Karthuizersklooster van Sint-Martens-Lierde.

Na de vuur- en waterproef doorstaan te hebben, werden deze heilige overblijfsels in een zilveren fierter gesloten en aan de Kapel van O. L. Vrouw ter Marckt geschonken.

Van toen af droeg die kerk den naam van Sint-Bartelskerk en werd de jaarlijksche ommegang in de Oogstmaand ingesteld.

Mag ik er bijvoegen dat deze ommegang nog altijd jaarlijks met veel luister plaats heeft ?

De stoet doorkruist de bijzonderste straten der stad, en de inwoners komen aan hunne deur staan om de Reuzen te zien dansen, want die de « Reuzen » niet gezien heeft, voor deze is het geen kermis geweest.

Het is een eigenaardig schouwspel de Reuzendans te aanschouwen en deze zóó zware gestalten in rythmische en zwierige gebaren te zien ronddraaien.

De flinke mannen die de « Reuzen » dragen zijn zeker van hun stuk ; toch is het een moeilijk iets, die koossale personnages, waarvan het hoofd het zwaarste punt is, in evenwicht te houden.

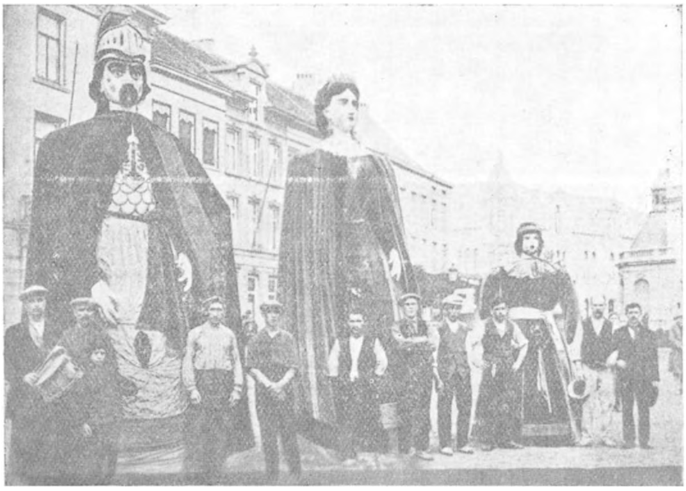

De Reuzen op het statieplein in hun nieuw toilet, gekregen in 1926.

Na den dans, die vóór alle groote gebouwen, en op de kruispunten der straten plaats heeft, komen de dragers bezweet te voorschijn. Zij gaan dan met eene bus rond en geen enkele inwoner zou eene fooi durven weigeren aan deze kloeke kerels.

Onze Reuzens bekwamen in verschillige tentoonstellingen den eersten prijs zoowel voor de schoonheid en de harmonie hunner vormen, als voor de schilderachtigheid hunner kleeding. In 1926 kregen zij een nieuw toilet. Goliath draagt een blauw kleed met rooden band ; een wijden rood-fluweelen mantel met gelen boord. Op zijn borst prijkt het wapen der stad ; zijn stoeren kop is getooid met een Romeinschen helm en in de wit gelaarsde hand houdt hij een blinkend zwaard.

De Reuzin heeft een rood kleed met blauwen boord, een golvenden blauw-fluweelen mantel met rooden boord ; in haar ravenzwarte lokken prijkt een gulden diadeem. Zij draagt een wit kanten kraag en in de hand een mooie ruiker.

Het kinneken Baba, de lieveling van 't volk, is in 't purper fluweel getooid met groene boorden en een tros groene linten aan zijn « rokeleer ». De kinderen zullen niet nalaten eens te gaan « rokelen aan den rokeleer ».

Bij den terugkeer biedt de ommegang een prachtig schouwspel aan op de Groote Markt. De Reuzens staan aan den voet van het Stadhuis, aan wiens gevel de groote feestvlag wappert. Het muziek speelt, de klokken luiden. Al de gilden met hun vlaggen aan 't hoofd defileeren vóór de Reuzens en vormen dan een grootschen kring op de wijde marktplaats. Al de vensters der huizen zijn bezet door nieuwsgierigen. Verbeeldt U het gejoel van het volk, de vreugdekreten, het handgeklap. Hoort het bronzen lied der klokken, het geklinkel van den beiaard. Strooit over die menigte het blije licht der Augustuszon, die het zilver en goud der oude en prachtige vaandels doet vonken spatten en gij zult U een denkbeeld kunnen vormen van de schilderachtigheid van dit tooneel.

Na de ontbinding van den stoet gaan de maatschappijen ten stadhuize, alwaar de eerewijn geschonken wordt en alle gilden, naar aloud gebruik, eene « gratificatie » ontvangen.

Is deze schoone ommegang niet het kenmerk trotsch ingekanterd bij den Geeraardsbergenaar van « hou ende trou » aan de gebruiken, gewoonten en zeden van ons volk ?

AUGUSTA DE CLERCQ.

Erratum.

Op het einde van het artikel : *Verklarende Verschuivingen in de Folklore*, 12de jaargang, blz. 460, werd bij het drukken den naam van den schrijver vergeten. Het is een studie geschreven door M. Albert Marinus en vertaald door M. Frans Hendrickx.

Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen

Bergensche Folklore. — De vereeniging zonder winstbejag, Maison Jean Lescarts te Bergen heeft daareven een kunstafgietsel laten vervaardigen van het Aapje « du Grand Garde » van Bergen, absoluut hetzelfde gepatineerd als het oorspronkelijk model. De prijs er van werd vastgesteld op 85 fr. Een gedeelte van de opbrengst zal door voornoemde vereeniging gebruikt worden om een mooie fontein op te richten in den prachttuin van den burgemeester van Bergen. Met de medehulp van allen zal aldus het bekoorlijk hofje achter het stadhuis van Bergen verfraaid worden. De personen die verlangen bij hen thuis dit aapje te hebben om te streelen, dit aapje dat geluk aanbrengt, deze talisman van de hoofdplaats van Henegouwen, kunnen het bedrag der inschrijving storten op de postcheckrekening van M. Leon Gobert, beeldhouwer, Leon Save straat te Bergen, (Nr 174.786).

Landjuweel van de Poppenspelen. — Bij gelegenheid van de Gentsche Kermis werd door den « Bond van Oostvlaamsche Folkloristen van 16den tot 23sten Juli een « Landjuweel van de Poppenspelen » georganiseerd. De uitnoodiging om aan dit « Toernooi » deel te nemen was versierd met een houtsnede door Clem. Trefois en opgesteld in een verouderde aangename taal.

Wij twijfelen er geenszins aan dat deze zeven folkloristische vertooningen een welverdienden bijval genoten en dat de toehoorders in het Museum voor Folklore te Gent er de vreugde en het genoegen gemaakt hebben van deze artistieke en folkloristische herleving.

VIIde Gouwdag v. West-Brabant. — De Geschied- en Oudheidkundige Kring van West-Brabant hield zijn 7de jaarlijksche vergadering op 16den Juli in de abdij van Park-Heverlee. Er werden mededeelingen gedaan door de HH. Versteylen, Pauwels, Gessler en Grauls.

Bij gelegenheid van deze vergadering werd een tentoonstelling georganiseerd over oude documenten : charters, zegels, gezichten, kaarten enz. van de Norbertijnerabdijen te Orp-Heylissem, Averbode, Dilegem, Ninove, Heverlee, Tongerloo en Grimbergen.

Museum voor Folklore te Andenne. — Op 21sten Juli huldigde de stad Andenne in zijn oud stadhuis een Museum voor Folklore in, vooral gewijd aan de plaatselijke nijverheidstakken : het bewerken van boetseerklei, aardewerk, plateelwerk, porselein, enz.

In een glazen kast ziet de bezoeker de aarde die gebruikt wordt zooals zij uit den grond gehaald wordt en zooals zij is als zij de noodige voorbereidende bewerkingen ondergaan heeft. Hij vindt er eveneens de gereedschappen van den pottenbakker, de draaischijf, de bank, enz. Fotografieën geven een kijk in de werkplaatsen met hun hedendaagsche gereedschappen. Hij vindt er eindelijk modellen van op verschillende tijdstippen afgewerkte voorwerpen, van de eenvoudige dakpan af tot het mooie porselein waarop eertijds deze localiteit zich terecht beroemde. Opvallend is de interessante stand voor de aarden pijp. Men vindt er de gietvormen, het gereedschap, foto's van werklieden aan den arbeid en verscheidene afgewerkte modellen : witte pijpen, versierde pijpen, pijpen en andere voorwerpen voor de schiettenten op de kermissen.

Het ensemble wordt aangevuld met enkele in de streek gevonden archeologische voorwerpen waaronder een mooie sarcophaag en bevloeringen in aardewerk.

Een mooi begin waarmede de inrichters dienen geluk gewenscht te worden. Nooit zal men begrijpen met wat al moeilijkheden een dergelijke onderneming in een kleine localiteit te kampen heeft.

Merken wij eveneens op dat de Kerk van Andenne een schat en priestergewaden bezit die een bezoek waard zijn : kandelaars, eigenaardige monstrans, mooie ciborie, prachtige relikwieënkast van de H. Begga, enz. Deze voorwerpen zou men echter zoodanig moeten tentoonstellen dat zij voortdurend kunnen bezocht worden. De gewaden moeten ofwel bij elk bezoek ontplooid worden wat ze zou doen bederven, ofwel zou men ze moeten in de kast laten wat toch ook jammer zou zijn.

In de kerk dient er een bezoek gebracht te worden aan den koorlessenaar uit de XVIde eeuw, twee wijwatervaten en het Romaansch altaar van St. Begga. Onder den toren werden mooie grafsteenen opgericht, een er van ligt nog op den grond en is in zeer slechten staat.

Niet ver van daar staat de merkwaardige Romaansche Kerk van Andenelle die, samen met het hierboven vermelde, Andenne een bezoek overwaard maakt.

Museum voor Folklore te Hoei. — Op 16^{den} Juli heeft de stad Hoei haar Museum voor Folklore ingehuldigd in het oude klooster der Minderbroeders. Wat het lokaal betreft kon er voorzeker geen betere keuze gedaan worden. Langs een mooie ingang (stijl Louis XIII) komt van in het waarlijk riant klooster uit de XVII^{de} eeuw, een model van Maaslandsche Renaissance. Het gebouw alleen is een bezoek waard. Rond dit klooster werden reeds drie zalen ingericht die de kern vormen van een Museum dat ongetwijfeld belangwekkend zal worden. Te oordeelen naar de manier waarop een oude familiekamer met keuken en alkoof opnieuw samengesteld werd moeten er te Hoei personen zijn die zich aan het werk gezet hebben zooals dit moet zijn. Een reeds belangrijk materieel werd verzameld om te herinneren aan den wijnbouw : draagkorven van de druivenleessters, maten, pers, enz.

Alles wel beschouwd begint men overal in het land het nut in te zien van deze kleine plaatselijke Musea waar niet alleen merkwaardige geschiedkundige herinneringen verzameld werden, doch waar eveneens de speciale nijverheidsproducten van een streek op den voorgrond geplaatst worden.

Het jaar 1933 zal rijk geweest zijn aan prijzenswaardig initiatief.

Necrologie.

Met droefheid zullen de Folkloristen het overlijden vernomen hebben van M. Frans Claes, conservator der Musea van het Steen en van het Vleeschhuis te Antwerpen. Wie zou er aan gedacht hebben dat Frans Claes reeds 73 jaar telde. Hij was toch zoo jong van hart en hoofd gebleven. Hij was de goedheid, de dienstvaardigheid zelve. Meer dan een Folkloretentoonstelling werd met welgelukken bekroond dank zij de bereidwilligheid waarmede hij stukken uit zijn verzamelingen ten dienste der inrichters stelde. Hoezeer heeft hij het ontstaan van vele nieuwe kringen niet begunstigd met zijn documentatie en zijn rijke bibliotheek van oude boeken ter beschikking van eenieder te houden.

Sedert jaren een hartstochtelijk liefhebber zijnde, was zijn huis van langzamerhand een echt Museum geworden. Wie kent het « Gulden Spoor » uit de St. Vincentiusstraat niet, waar Frans Claes leefde tusschen zijn verzamelingen. Welk bekoorlijk zestiende eeuwsch hoekje te midden van de hedendaagsche handelshoofdstad! Er was daar een Gildezaal waar de Antwerpsche maatschappijen : de Maatschappij voor Oudheidkunde en de Sanctjeskring zetelden, omgeven door vaandels, halssieraden, heiligenbeelden en juweelen van onze oude Gilden.

Laat ons eveneens wijzen op den kring der XII die door den overledene gesticht werd. Maandelijks werd er een vergadering gehouden. Elk lid gaf op zijn beurt een voordracht over een geschiedkundig, oudheidkundig of folkloristisch onderwerp van de stad Antwerpen of van de Kempen. De leden verbonden zich gedurende de zitting niets anders dan de pijp te rooken en ten minste twee potten bier te drinken. Wat al interessante werken werden er gedurende het jarenlang bestaan van dezen kring niet voortgebracht onder het uiterlijke van dit Breugheliaansche reglement.

Door het volhardend werk van Frans Claes en dezen kring vrienden werd de stad Antwerpen verrijkt met een Museum dat mag vergeleken worden met het Steen en het Vleeschhuis. Met spijt hebben wij vernomen dat de stukkën uit dit Museum openbaar verkocht zullen worden. Met Frans Claes verliest de Belgische Folklore een geestdriftig bewonderaar en een even nederig als vurig apostel.

❧

13de Jaargang. — Nr 74 November 1933

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Folklore en Wetenschap. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — Ons Weerstandsfonds. — Onze Uitstapjes.

Folklore en Wetenschap (1).

Wetenschap is kennis. Wanneer wij het woord wetenschap uitspreken, dan doet het ons gewoonlijk denken aan *den stand van onze huidige kennis der verschijnselen van het Heelal.* Wanneer wij zeggen : de wetenschap, dan denken wij aan hetgeen zij tegenwoordig is, aan de organismen en aan de personen die hun werkkracht er aan wijden.

Dit woord doet denken aan de specialiseering van het onderzoek. Deze specialiseering doet van den eenen kant een onderscheid maken tusschen de menschen die belang stellen in de studie en in den vooruitgang van de wetenschap, de geleerden zooals ze genoemd worden, en dezen die zich hierom niet bekommeren en scheidt van den anderen kant de geleerden in categoriën, naargelang den aard der vraagstukken waartoe zij zich aangetrokken voelen.

---

(1) De platen die dit artikel illustreeren staan niet rechtstreeks in verband met den tekst. Het zijn reproducties van oude documenten uit alle tijden en uit verscheidene wetenschappen, die bij den lezer de herinnering trachten op te wekken aan de opvattingen die, in hun tijd, beschouwd werden als de volmaakte kennis, als onbetwistbare waarheden. Alleen de namen reeds van de schrijvers, aan wier werken deze platen werden ontleend, doen ons inzien dat er hier sprake is van beroemde geleerden. Wij raden onze lezers aan deze illustraties te bekijken en de bijgaande verklaringen met aandacht te lezen alvorens te beginnen met de eigenlijke lectuur van onze studie.

Deze opvatting echter, die beantwoord aan den toestand van een actueel feit, verliest de zuiver menschelijke zijde uit het oog. Dit Heelal dat hem omringt maakt ieder mensch nieuwsgierig, iedereen voelt een verlangen om te kennen, om te weten wat het eigenlijk is. Altijd nu hebben alle menschen deze weetgierigheid ondervonden. De intensiteit van dit verlangen verandert echter naargelang de menschen zelf, de gebruikte middelen om aan deze weetgierigheid te voldoen veranderen eveneens.

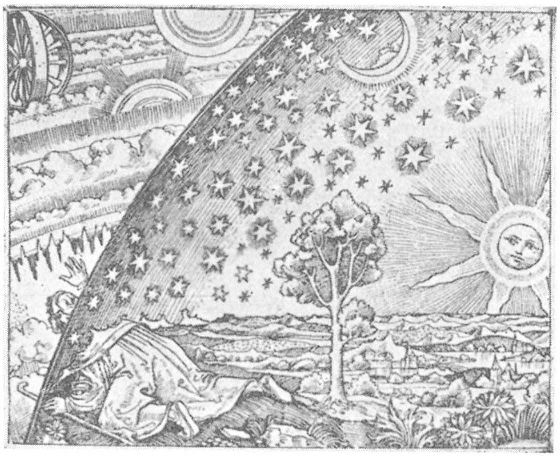

Het wereldstelsel zooals men het zich voorstelde omstreeks de XII^de^ eeuw, naar een teekening uit dien tijd : De aarde plat, een gewelf dat de hemellichamen ondersteunt en verder dan dit gewelf een gezicht op het Paradijs. Volksopvatting tijdens de Middeleeuwen, doch die reeds niet meer gedeeld werd door de Grieksche wijsgeeren.

Als rechtstreeksch gevolg hiervan heeft ieder mensch een kennis van dit Heelal die hij ofwel door zichzelf verwierf of die hem ingeprent werd door zijn sociale omgeving. Ieder mensch bezit een wetenschappelijke opvatting, een systeem van kennis dat hem eigen is. De feiten die benuttigd werden om dit systeem op te bouwen zijn min of meer talrijk, werden min of meer nauwkeurig geobserveerd, op min of meer gelukkige wijze samengebracht. Elk individu is tevreden met de opvatting die hij heeft, iedereen heeft genoeg met het systeem dat hij zelf opbouwde. Het beantwoordt aan zijn geestesbehoeften, aan zijn geestesmogelijkheden.

Uit oogpunt van de *psychologische* analyse van het vraagstuk der menschelijke kennis, mag de waarneming zich dus niet bepalen bij het beperkte gebied van de geestesactiviteit der geleerden, doch zij moet de overeenkomstige activiteiten van alle menschen omvatten. Over de geestesactiviteiten die bestemd zijn om een verklaring te geven van het Heelal kan de man van de straat ons evenveel leeren als een genie. Allebei zijn ze menschen, begaafd met dezelfde psychische vermogens — anatomisch en physiologisch — en de tekortkomingen aan oordeel of redeneering van den eerste kunnen de onvermijdelijke doch minder waarneembare dwalingen doen inzien, die in grooten getale voorkomen in de verklarende systemen die door den tweede opgebouwd worden.

Wanneer men tegenwoordig de woorden : wetenschappelijke leer, systeem van kennis uitspreekt, dan wekken zij in onzen geest het beeld op van hetgeen wij heden als dusdanig beschouwen en gemakkelijk betwisten wij aan de overeenkomstige opvattingen van onze voorouders of aan de opvattingen van minder beschaafde menschen uit onzen tijd, de waarde van een leer of van een systeem. In het verleden, evenals nu, ordenden leeringen en systemen de wetenschap van het oogenblik. Als *object* van psychologische waarneming zijn deze opvattingen dus evenveel waard als onze tegenwoordige opvattingen. Zoo zijn eveneens de volksopvattingen objecten voor de waarneming.

Uit oogpunt van *sociologische* analyse moet elke opvatting geobserveerd worden, welke ook haar echte waarde weze, van het oogenblik af dat zij verspreid is in een sociaal midden, dat zij aanvaard wordt door de individuen waaruit dit midden bestaat. Zij moet geobserveerd worden omdat hetgeen door de individuen in een bepaald milieu gedaan wordt, beantwoordt aan de gedachten die in hun hersenen aanwezig zijn.

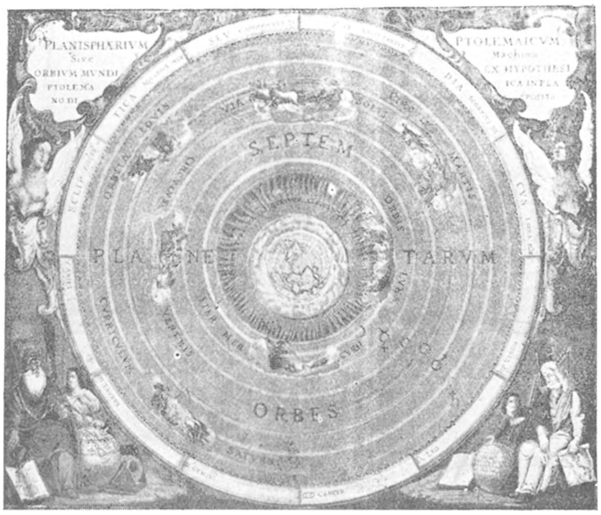
PLANISPHÆRIVM
Sive
ORBIVM MVNDI
PTOLEMAICVM
SEPTEM
PLANETARVM
ORBES

Het wereldstelsel naar de opvatting van Ptolemaios : de aarde in het middelpunt, concentrische kringen voor elke planeet (voor de destijds gekende ten minste) en eveneens voor de zon en de maan, aan dewelke een beweging werd toegeschreven gelijkvormig met deze der planeten. — Plaat uit de « Harmonia Macrocosmica » door Andreas Cellarius (1660).

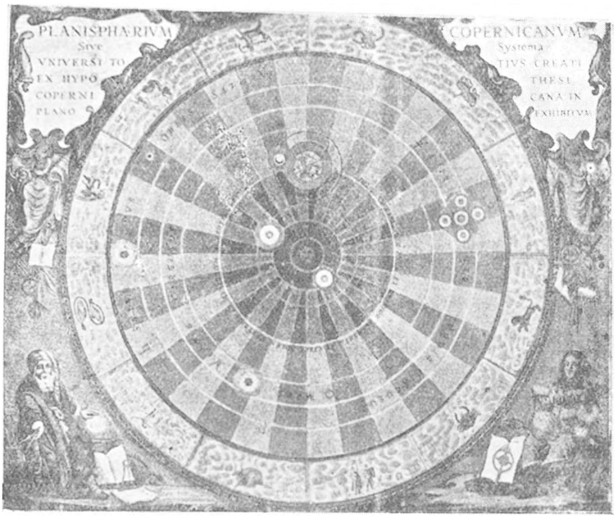
PLANISPHÆRIVM
Sive
COPERNICANVM

De wereldvoorstelling naar Copernicus.
In het middelpunt heeft de Zon hier de Aarde vervangen ; deze wordt gelijkgesteld met de planeten. De Maan, niet langer in dit geval zijnde, wordt beschouwd als wachter. In plaats van ellipsen te zijn met verschillende straal, worden de banen nochtans steeds beschouwd als concentrische cirkels. — Naar de « Harmonia Macrocosmica » door Andreas Cellarius (1660).

De kennis van het verleden, de achtereenvolgende systematisaties, hebben in het sociale leven onzer voorouders een even groote rol gespeeld als onze tegenwoordige wetenschap in ons sociaal leven.

Wanneer wij als folkloristen de opvattingen bestudeeren die de menschen hebben over het Heelal, dan weze het wel verstaan dat wij de proportioneele waarde van deze opvattingen, vergeleken bij de algeheele wetenschap of bij de wetenschap die hedendaags in de kringen van gespecialiseerde geleerden aangenomen wordt, buiten beschouwing laten. Al wat, in om 't even welke maatschappelijke laag, beantwoordt aan een verklaring van een verschijnsel of aan de opvatting die men van een verschijnsel heeft, wekt onze belangstelling in dezelfde mate. Beschouwd als waarnemingsmaterieel is de eene opvatting evenveel waard als de andere en heeft zij een identisch belang.

De man van de straat (1) heeft zijn eigen persoonlijke opvatting van den sterrenhemel, van Zon en Maan, van hun bewegingen en hun invloed, denkt het zijne over staartsterren en planeten. Hij heeft zijn opvatting over al de meteorologische verschijnselen. Hij verklaart ze op zijn manier en benuttigt deze verklaringen bij zijn vooruitzichten. Hij heeft opvattingen betreffende dieren en planten, betreffende hun gebruik en hun levenswijze, enz. Hij heeft gedachten over heel de waarneembare wereld rondom hem.

Zoo de ontwikkeling van het onderwijs aan een grooter aantal menschen nauwkeuriger kennis gegeven heeft van talrijke verschijnselen, dan toch is het waar dat deze kennis zich dikwijls bepaalt bij het theoretische en zonder practisch nut blijft voor dezen die ze verworven hebben. Aldus is het bv. een feit dat de boeren over het algemeen minder practische kennis van de sterrenkunde hebben dan eertijds. De boeren van vroeger kenden den met

---

(1) Of van het veld, van het bosch, van de woestijn of van de zee. Er dient wel een onderscheid gemaakt te worden tusschen den geleerde en dezen die dit niet is. Het woordenboek geeft geen woord dat juist onze gedachte weergeeft. Het woord *onwetende*, tegenovergestelde van *geleerde*, beantwoordt niet aan onze gedachte. De uitdrukking « *man uit het volk* » bevredigt ons evenmin. Eerst en vooral is zij te onbepaald. Wat wij bedoelen is daarenboven niet toepasselijk op het volk alleen doch op iedereen.

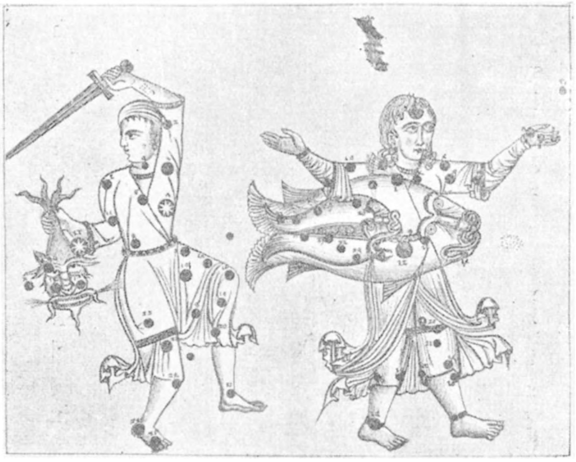

Hoe men zich op het einde der Middeleeuwen de sterrenbeelden voorstelde : Perseus en Andromeda naar een miniatuur uit de XIV^{de} eeuw, ontleend aan den Liber de Locis Stellarum Fixarum, berustende op de Bibliothèque de l'Arsenal te Parijs. Men geloofde aan de vastheid der sterren.

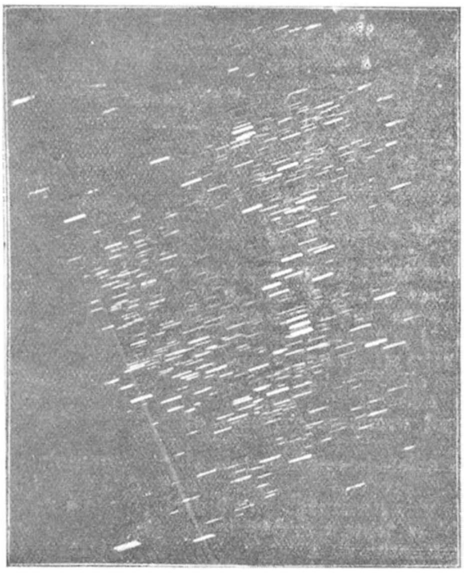

Hoe wij tegenwoordig het uitspansel onderzoeken. Sporen door de sterren nagelaten op de fotographische plaat. Streek van den hemelaequator. Nauwkeuriger werkwijze; de banen schijnen echter evenwijdig te zijn en rechtlijnig vooruit te gaan, zoodanig groot zijn de afstanden. Fotographie ontleend aan de Astronomie door Plassmann.

het bloote oog waarneembaren hemel en de bewegingen van de hemellichamen. Zij gebruikten deze kennis om hun veldarbeid te regelen. Zij wisten dat, wanneer Arcturus, de ossendrijver, aan de hemel verscheen, het oogenblik van het voorjaarswerk gekomen was en dat de koude en regenachtige Herfst naderde wanneer deze ster verdween. Hedendaags bekommert de landbouwer zich niet meer om Arcturus. Hij leest, hij regelt zijn werk naar andere teekenen. De Ouden konden uit den loop der planten eveneens de komst van de eerste koude, het uitloopen der eerste bladeren voorspellen. Waar is de landbouwer die u tegenwoordig een planeet aan den hemel kan aanwijzen ? Niet dat de landbouwer ooit belang stelde in het ontdekken der astronomische wetten. Steeds stond hij er zoo onverschillig tegenover als een boer uit onzen tijd tegenover een cursus in de Sterrenkunde aan een Hoogeschool. Hij had echter zijn utilitaristisch zooniet speculatief systeem van kennis, naar hetwelk hij zijn doen en laten regelde. Op dezelfde wijze regelt hij zijn tegenwoordig gedrag naar zijn tegenwoordige kennis, die dikwijls veel verschilt van hetgeen de wetenschap leert. Deze uiterst afwisselende en ingewikkelde stof is het die de folklorist bestudeert. Hij bestudeert ze in haar actueele vormen, in de levende werkelijkheid. Hij bestudeert ze in het verleden, naargelang de nu eens veranderlijke dan weer blijvende vormen die zij aanneemt. Hij bestudeert ze eveneens in vergelijking met de toestanden van kennis die, in den loop van hun evolutie, door de zoogenaamde wetenschappelijke systemen opgeslorpt werden.

De folklorist eindelijk, hoe vermetel dit ook moge schijnen, vraagt zich af of onze actueele wetenschappelijke systemen geen kenniselementen bevatten die ingegeven werden door geestesopvattingen of die beantwoorden aan geestesactiviteiten die hij onder denzelfden vorm eveneens aantreft in de zoogenaamde *volkssystemen.*

De folklorist die op deze wijze te werk gaat is er van overtuigd bij te dragen tot de studie van de *psychologie der kennis* en van *de sociologische rol van de kennis.*

Het doel van onze mededeeling is een vergelijking te trekken tusschen de geesteswerkwijzen van den geleerde en deze van den man van de straat bij de verwerking van hun wetenschappelijke opvattingen.

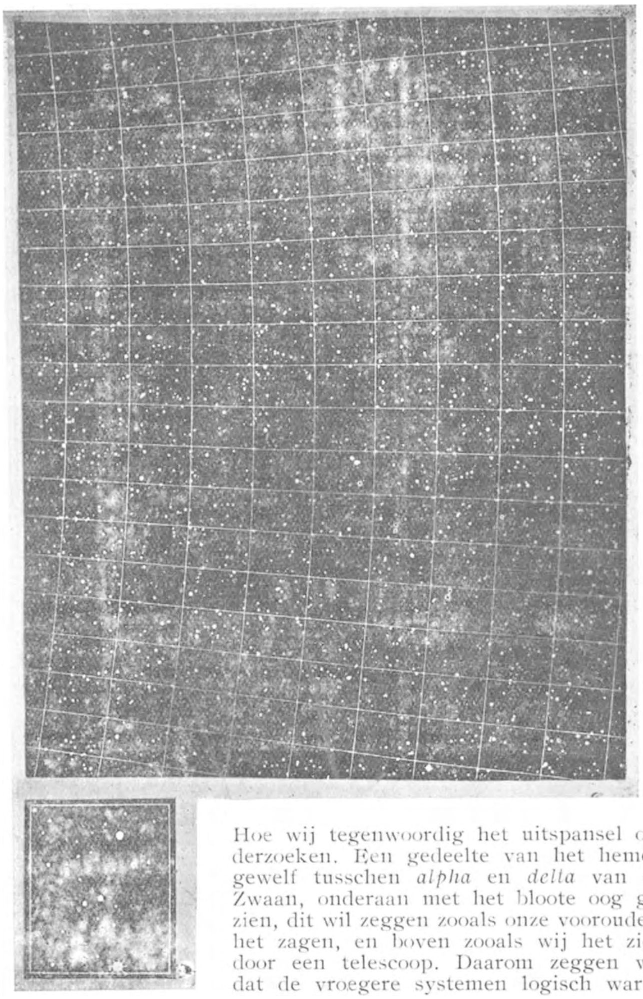

Hoe wij tegenwoordig het uitspansel onderzoeken. Een gedeelte van het hemelgewelf tusschen *alpha* en *delta* van de Zwaan, onderaan met het bloote oog gezien, dit wil zeggen zooals onze voorouders het zagen, en boven zooals wij het zien door een telescoop. Daarom zeggen wij dat de vroegere systemen logisch waren voor zooverre zij dit konden zijn, daar de Ouden niet beschikten over de waarnemingsmiddelen die ons ten dienste staan. Niet dat hun verstandelijke werkzaamheid dermate geringer was dan de onze, doch de waargenomen elementen waren niet zoo talrijk en werden op een andere manier verklaard. Deze verklaringen konden niet dezelfde zijn als de onze, daar de gegevens van de waarneming niet waren wat zij voor ons zijn. Zoo onze kennis uitgebreider en anders is dan deze onzer voorouders, dan wil dit daarom nog niet zeggen dat wij zelf, menschen uit de XX^{ste} eeuw, verstandiger zijn dan zij het waren.

Het is echter belangrijk zich deze gedachte te herinneren en er goed van doordrongen te zijn, nl. dat de wetenschappelijke vraagstukken, vooral deze die essentieel ten grondslag liggen aan meest al onze wetenschappen, voor het eerst gesteld werden in lang vervlogen tijden. Met zeer aanvankelijke voorstellingen van de werkelijkheid der verschijnselen begonnen onze voorouders hun verklarende opvattingen uit te werken. Het meerendeel dezer vraagstukken *zijn tegenwoordig nog niet op definitieve wijze opgelost.* Elke verbetering aan onze verklarende opvattingen gebracht leidde tot een dubbel resultaat : van den eenen kant tot het laten varen van vraagstukken of standpunten die als onbelangrijk of verkeerd erkend werden, en, van den anderen kant gaf elke nieuwe nauwkeurigheid in het begrijpen van een vraagstuk een kijk op steeds talrijker en ingewikkelder wordende problemen.

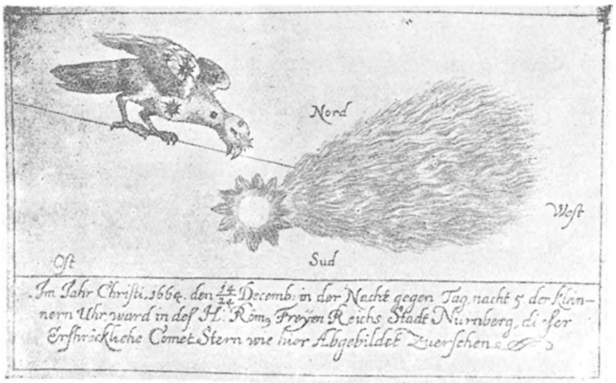
Nord
Weſt
Oſt
Sud
Im Jahr Chriſti.1664. den 14/24 Decemb: in der Nacht gegen Tag nacht 5. der klein-
nern Uhr ward in deſ H. Röm. Freyen Reichs Stadt Nürnberg, di-ſer
Erſchröckliche Comet Stern wie hier Abgebildet Zuerſehen.

Hoe men zich in de XVII^{de} eeuw een komeet voorstelde : Deze afbeelding van de staartster van 1664 behoort tot de verzameling van Dr Rehlen te Neurenberg. Op te merken valt het dat destijds de juiste datum nog aangegeven werd met twee data, dezen van den Juliaanschen kalender en dezen van den Gregoriaanschen kalender, waarvan het gebruik nog niet algemeen geworden was.

Laat ons niet vergeten dat « de wegen der kennis kronkelend zijn en dat *iedere stap bepaald wordt door den voorgaanden terzelfdertijd als door heelemaal toevallige* PHYSISCHE en PSYCHISCHE *omstandigheden* » (1).

---

(1) MACH : *La Connaissance et l'Erreur*, blz. 298.

Elke opvatting die tegenwoordig als valsch of als zonder belang beschouwd wordt, heeft dus een rol gespeeld in de evolutie der kennis. Als feit voor de studie is deze opvatting des te belangrijker naarmate zij, in den geest der menschen van heden, sporen nagelaten heeft en naarmate zij handelingen van het dagelijksch doen en laten beïnvloedt.

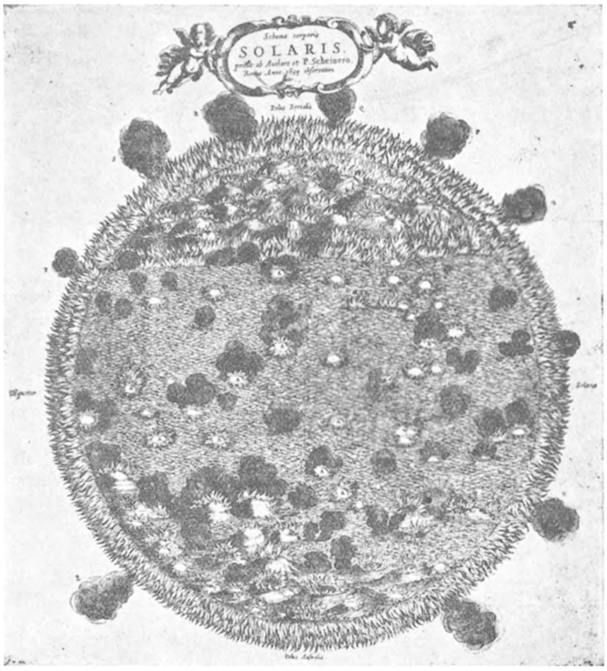

De Zon met haar vlekken en protuberanzen, zooals Athanasius Kircher en P. Scheiner zich deze voorstelden in 1635. De telescoop, groote vooruitgang, liet hun toe de Zon beter te zien ; bij het weergeven van wat zij gezien hadden konden zij nochtans niet nalaten er enkele fictieve elementen bij te voegen, er uitvoerige verklaringen van te geven. Dit is het gevaar dat ligt in elke navorsching waarbij de factor mensch belangrijk blijft. In het belang der objectiviteit moet de mensch vervangen worden door het gezichtswerktuig of het meetinstrument.

Welke zijn de kenmerken van de wetenschap zooals men deze hedendaags verstaat. Laat ons enkele hoedanigheden opsommen die een mensch moet hebben opdat hij zou beschouwd worden als bezield zijnde met wetenschappelijken « geest », niet dat deze hoedanigheden door den lezer niet gekend zijn, doch daar het past de geesteswerkzaamheden van den geleerde met deze van den man van de straat te vergelijken, wat de pogingen betreft die zij beiden aanwenden om het Heelal te begrijpen.

* * *

De Wetenschap streeft naar *objectiviteit*. Wat wil dit zeggen ? Een lange ondervinding heeft den mensch er van overtuigd dat hij, bij de studie der feiten, zijn eigen persoonlijkheid moet trachten weg te denken. De menschheid is slechts een incident. Het Heelal is geen werktuig dat geschapen werd voor den mensch doch een geheel dat zich aan den mensch opdringt. De mensch is er aan onderworpen en beschikt slechts over menschelijke middelen om dit Heelal te bestudeeren. Daar nu het Heelal niet langer

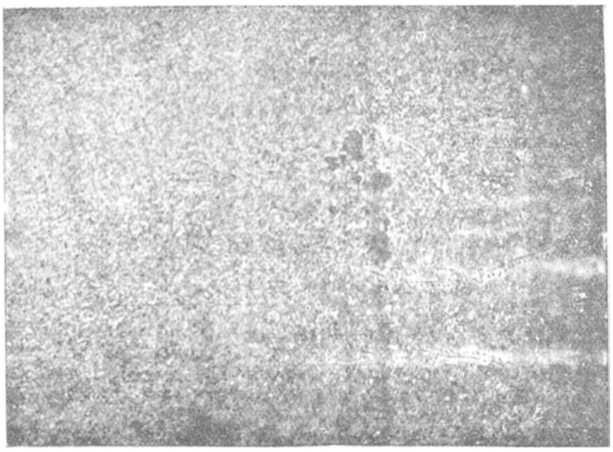

Een gedeelte van de zonneoppervlakte zooals wij ons deze tegenwoordig voorstellen, dank zij de fotographie. (Gefotografeerd te Meudon door M. Janssen). De Camera Obscura vervangt het oog en de plaat geeft getrouw weer wat zij gezien heeft. Hoe zullen onze nakomelingen zich de zonneoppervlakte voorstellen ? En zoo, van 1635 tot 1933, onze voorstelling van dit hemellichaam zoodanig veranderde, waarom zou dan deze van onze nakomelingen, in 2235, dit wil zeggen in dezelfde tijdruimte, niet evenzeer verbeteren door de volmaking van ons navorschingsmaterieel ? Zij die na ons komen zouden dan de twee voorgaande voorstellingen als gelijkwaardig beschouwen en zich er over verwonderen dat wij, in de XX^{ste} eeuw, konden gelooven aan de juistheid en aan de voldoende nauwkeurigheid van het fototoestel voor het onderzoek van het uitspansel.

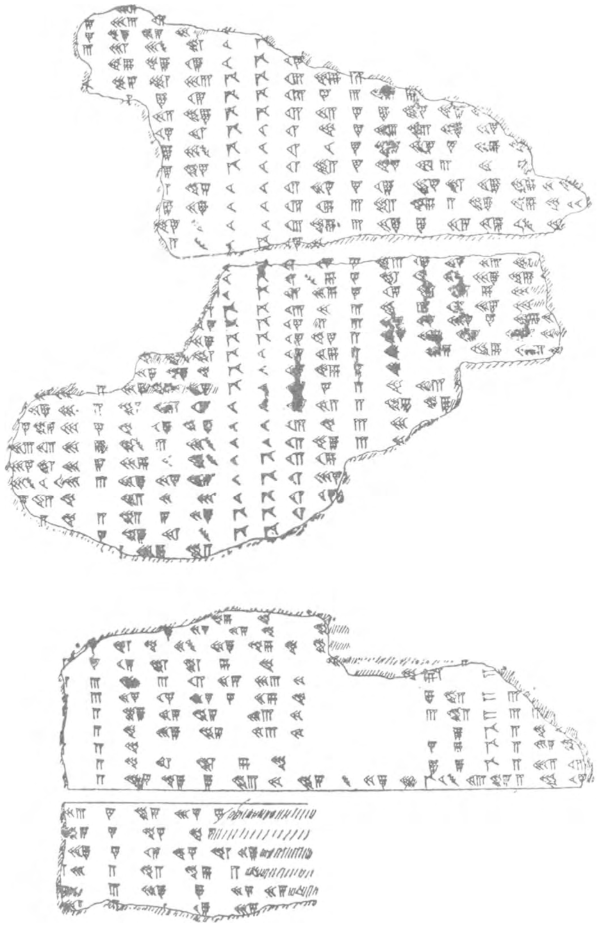

Hoe de Babyloniërs de schijngestalten van de Maan op baksteenen noteerden. Dit was het werk der priesters die terzelfdertijd sterrekundigen waren en het monopolie van de wetenschappelijke navorsching hadden. (Naar KUGLER : *Le calcul de la Lune chez les Babyloniens*, 1900). — Ten einde hun kalender op te maken berekenden zij op zeer nauwkeurige wijze den stand van de hemellichamen, vooral van de Maan. Deze conventioneele teekens hadden in deze lang vervlogen tijden een beteekenis die overal in de destijds beschaafde wereld verstaan werd, evenals onze hedendaagsche zinnebeelden en teekens begrepen worden door al de specialisten van de wereld. Er kwam echter een dag waarop de steriele stijfhoofdigheid van de kaste der Babylonische priestersgeleerden, hun alle autoriteit deed verliezen. Hun wetenschap geraakte versteend. De jeugdige wijsbegeerte van de Grieken heeft de hunne verdrongen.

meer beschouwd wordt als afhangend van den mensch, doch eerder de mensch evolueerend afhankelijk van dit Heelal, waarvan hij slechts een element is van heelemaal ondergeschikt belang, moet de mensch de wereld trachten te zien zonder rekening te houden met welke menschelijke factor ook. Bij het bestudeeren der verschijnselen tracht de mensch daarom zijn zintuigen en zijn verstand te vervangen door extra-menschelijke middelen, door toestellen van allen aard. Hij isoleert de feiten, groepeert ze, ontleedt ze, onderzoekt ze nauwkeurig. Prijzenwaardige strekking voorwaar, doch, hoe aanzienlijk de krachtinspanning ook weze, steeds zal de wetenschap er niet minder menschelijk om blijven. Bij alle wetenschappelijke opvattingen zal er altijd moeten rekening gehouden worden met het subjectieve. Altijd zal er het onvermijdelijke percentage dwaling zijn ; geen enkel geleerde is gevrijwaard voor de dwaling. Geloofde Descartes niet aan de juistheid der

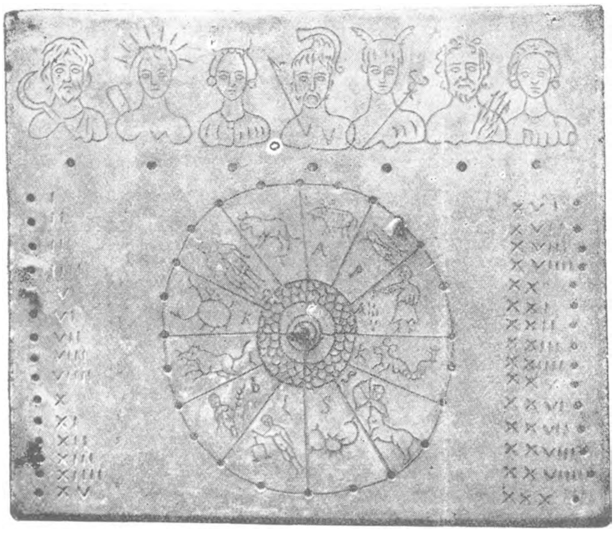

Romeinsche kalender op steen ; de maanden met de teekens van den dierenriem in den cirkel in het midden, de data in de zijdelingsche kolommen, de dagen van de week bovenaan. De juiste datum werd aangeduid mét boutjes in de overeenkomstige gaten te steken. (Hier is de datum : Vrijdag, 5de dag der Visschen, dat wil zeggen den 23sten Februari. Behoort toe aan het Museum te Wurtzburg).

proeven van P. Mersenne, die, bij middel van een rechtop gericht kanon, een kogel omhoog schoot en beweerde dat deze niet terug op den grond zou terecht gekomen zijn.

Wij mogen dus reeds besluiten *dat er tusschen een opvatting van een geleerde en een volksopvatting van eenzelfde verschijnsel nooit meer zal zijn dan een verschil van percentage aan dwaling.*

Laat ons vervolgens den aard ontleden der geestesactiviteiten bij den geleerde en bij den man van de straat, steeds uitsluitend met het oog op het zoeken naar een verklaring voor het Heelal en zijn wetten.

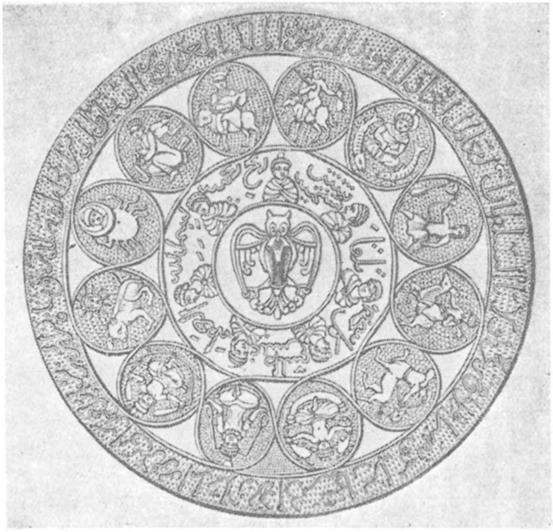

Oude Arabische Dierenriem uit de XII^{de} of XIII^{de} eeuw, tijdvak waarin de Mooren en de Joden een aanzienlijken invloed uitoefenden op het intellectueele leven in West-Europa. Naar de Astronomie Populaire door Flammarion.

Allebei bekijken ze de wereld, de eene met aandacht, de andere alleen uit nieuwsgierigheid. De eene met aandacht zeggen wij, want systematisch zet hij een onderzoek door, met den vasten wil alle oorzaken van dwaling die hij kan ontdekken uit den weg te ruimen, met een voordurende waakzaamheid over zichzelf om elke a priori subjectieve gedachte uit te sluiten. De eene trekt zijn aandacht samen rond de uiterst nauwkeurige waarneming van slechts een enkele groep verschijnselen in dit Heelal.

De andere bekommert zich hier niet om, hij is alleen weetgierig, stelt zich tevreden met een min of meer juiste verklaring, en is, gezien onzen huidigen toestand van specialisatie, meestal verplicht hiermede tevreden te zijn. Hij heeft de intensieve vorming niet ondergaan die hem zou toelaten de ingewikkeldheid, de moeilijkheid der problemen te verstaan, noch de dorheid der antwoorden die er door den specialist op gegeven worden. Ofwel aanvaardt hij dan de uitlegging van den geleerde zonder ze te verstaan ; hij aanvaardt ze uit navolging, uit suggestie, uit herhaling ; ofwel trekt hij zich heelemaal niets van deze

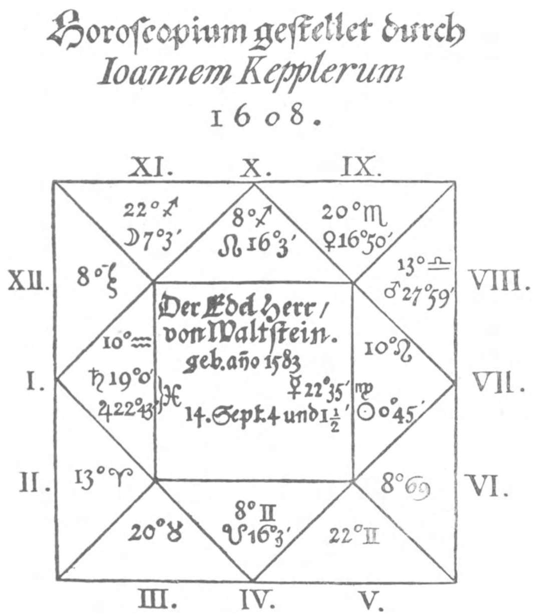
Horoſcopium geſtellet durch
Ioannem Kepplerum
1608.
XI.
X.
IX.
XII.
VIII.
I.
VII.
II.
VI.
III.
IV.
V.
22° ♐
☽ 7° 3′
8° ♐
☊ 16° 3′
20° ♏
♀ 16° 50′
8° ♑
13° ♎
♂ 27° 59′
Der Edel Herr /
von Waltſtein.
geb. año 1583
14. Sept. 4 und 1½
10° ♒
♄ 19° 0′
♃ 22° 43′
♓
☿ 22° 35′
10° ♌
♍
☉ 0° 45′
13° ♈
8° ♋
20° ♉
8° ♊
☋ 16° 3′
22° ♊

Alhoewel zij de opvattingen die in hun omgeving heerschen niet deelen, zijn de geleerden toch verplicht er rekening mede te houden en zich er aan te onderwerpen. Zij moeten dit doen om te leven en somtijds zelfs om zich aan een wraakneming te onttrekken. Dit was het geval met Kepler, de uitvinder van drie groote sterrekundige wetten; hij maakte horoscopen op voor Koningen en Heeren, onbekwaam om de werkelijke draagwijdte van de ontdekkingen van den geleerde te begrijpen. Hierbovenstaande horoscoop zou door Kepler gemaakt geweest zijn voor Wallenstein in 1608. In zijn brieven verzette hij zich nochtans tegen de dwalingen van de sterrenwichelarij en tegen de verwarring die er uit voortspruit.

uitlegging aan en aanvaardt hij deze van zijn sociale omgeving, deze die aangenomen wordt door de menschen die dezelfde ontwikkeling hebben als hij, deze die hem ook gewoonlijk geleerd werd door de traditie.

Geleerde en man van de straat hebben echter het verschijnsel slechts kunnen waarnemen met hun zintuigen die voor beiden identisch zijn in samenstelling en functies. Deze waarneming was het object van eenzelfde geesteswerk. Beiden hebben ze herinneringen opgeroepen aan vroegere waarnemingen, beiden hebben ze gebruikt wat hun door het geheugen verschaft werd, beiden benuttigden ze intellectueele activiteiten van denzelfden psychologischen aard : oordeel, redeneering, gedachtenassociatie, enz. De hoedanigheid van de uitgewerkte denkbeelden verschilt echter omdat de benuttigde herinneringen niet dezelfde

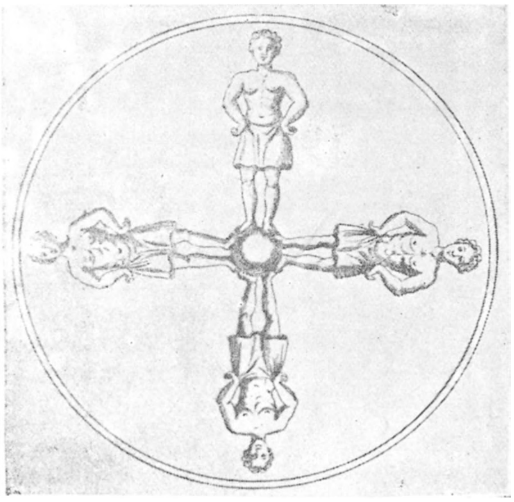

Het groote argument van de Middeleeuwen tegen de rondheid van de Aarde, naar een teekening uit de VIde eeuw. De tegenstrevers van de opvatting dat de Aarde rond was, Severus vooraan (VIIde eeuw), steunden op de uitdrukking van den psalmist die spreekt over het « toppunt der Hemelen ». In dien tijd kon men nog niet begrijpen dat er menschen zijn die met het hoofd naar omlaag gaan. De wet der zwaartekracht was nog niet gekend. Het bewijs dat de aarde rond is werd geleverd voordat de menschen konden uitleggen hoe het mogelijk was dat de dieren er zich konden op bewegen zonder in de ledige ruimte te vallen.

waren. De eene verwerkte slechts verklarende elementen die hem verschaft werden door zijn sociale omgeving, ook wel onbepaalde aanvankelijke beginselen die hij leerde ; de andere gebruikte deze die hem ter beschikking gesteld werden door een bijzondere opleiding, aangevuld door een voortdurende oefening der intellectueele bekwaamheden die geroepen zijn om de objectiviteit van zijn onderzoek te verscherpen en zijn afgetrokken begrippen te verbeteren.

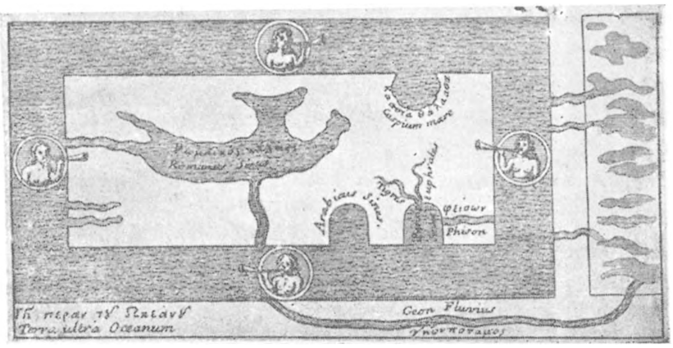

In de VI^de^ eeuw bestreed Cosmas Indicopleustes de opvatting dat de aarde rond zou zijn, iets wat nochtans reeds vermoed werd door Pythagoras. Hierbij steunde hij op de tafel van het Tabernakel, op bevel van Mozes gemaakt als een afbeelding van de wereld. (Mozes, boek II, v. 25, 23, 27 en 10). Ziehier nu hoe de Wereld er zou uit zien, rekening houdende met de gegevens van de tafel van Mozes. Bovenaan rechts de Kaspische Zee, onderaan de Arabische Golf en de Perzische Golf met den Tigris, den Eufraat en den stroom Phison. In het midden hebben wij de Romeinsche Golf (de Middellandsche Zee) waarin de stroom Geon, stroom van de Aarde, uitmondde. Rondom lag de Oceaan en onderaan de landen aan de overzijde van den Oceaan. Daar er, in het Verre Oosten bij voorbeeld, nog volkeren woonden die ten minste even beschaafd waren, hadden ook deze hun opvatting over den vorm van de Aarde. Destijds waren de opvattingen dus plaatselijk en verschillend. Zij omvatten niet de heele Aarde. Iedereen hield slechts rekening met het door hem gekende gedeelte van de wereld.

Daarom is het ten andere dat alleen de specialisten in het vak dikwijls elkaars werken goed begrijpen en waardeeren. Om dezelfde reden is het ook dat, zelfs bij specialisten, het vooruitzetten van een nieuwe opvatting door een hunner, verwondering baart en twijfel verwekt. De reden eindelijk waarom een niet-specialist die een oorspronkelijke studie leest over een wetenschappelijk vraagstuk deze oorspronkelijkheid niet weet te vatten.

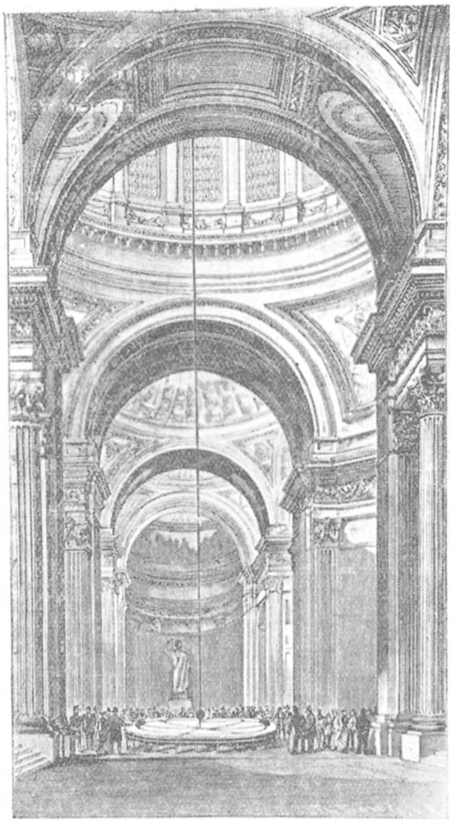

Klassieke illustratie bij de slingerproef van Foucault in het Pantheon in 1865, om de aswenteling der aarde te *bewijzen*. Deze aswenteling moest dus nog opnieuw proefondervindelijk bewezen worden vóór minder dan een eeuw ? Is een wetenschappelijke waarheid verkregen dan wordt zij aanstonds algemeen aangenomen in de gespecialiseerde kringen, doch dringt slechts langzaam door bij het volk en dit zooveel te minder naargelang de specialisatie zich meer uitbreidt. Eens deze waarheid verkregen dan verdwijnen spoedig de oude opvattingen, alhoewel zij sporen nalaten in de openbare meening, in de overlevering, in het sociale leven en somtijds zelfs in de wetenschappelijke systemen.

De opvattingen die den eene bevredigen, voldoen daarom den andere niet. Terwijl de man van de straat zich spoedig tevreden stelt met een verklaring, is de geleerde nooit heelemaal tevreden met deze die hij geeft. Hij is of hij zou er ten minste moeten van overtuigd zijn dat het

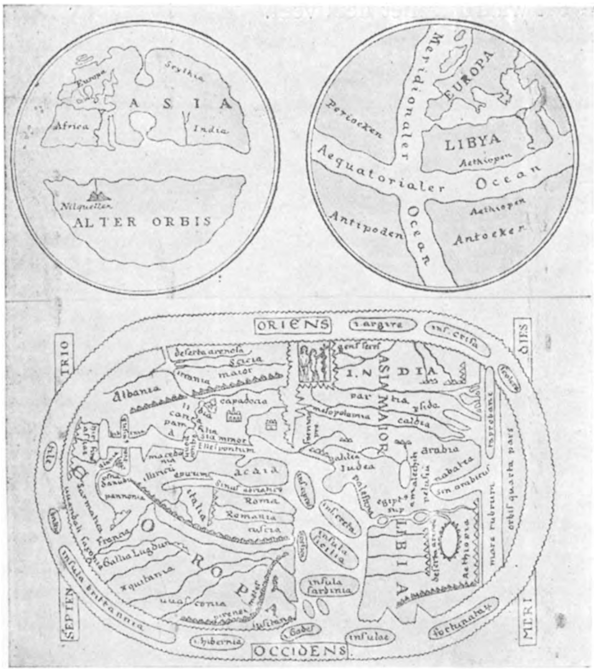
Scythia
A S I A
Africa
India
Nilquellen
ALTER ORBIS
Meridionaler
EUROPA
Perioecken
LIBYA
Aethiopen
Aequatorialer
Ocean
Antipoden
Aethiopen
Antoecker
ORIENS
OCCIDENS
SEPTEN
MERI
TRIO
DIES
ASIA MAIOR
INDIA
arabia
iudea
Roma
Romania
Albania
Italia
Gallia Lugdun.
EUROPA
LIBIA
insula Sardinia
insula Sicilia
hybernia
insulae

Bovenaan Wereldkaarten die opgemaakt werden steunend op de werken van geleerden uit de Oudheid, behoorend tot verscheidene tijdvakken. Links naar de Landbeschrijving door Pomponius Mela (Romein, I^{ste} eeuw na J. C.), rechts naar Crates van Mallos (Griek, II^{de} eeuw vóór J. C.). Geteekend door Conrad Kretschmer, gepubliceerd door de Berlijnsche Maatschappij voor Aardrijkskunde. Onderaan een kaart van de aarde, steeds plat verondersteld, opgemaakt door St. Sever (VII^{de} eeuw). De Middellandsche zee met haar eilanden in het midden, laat den lezer toe zich te oriënteeren. Europa links, het aardsch paradijs van boven in het midden, Indië van boven rechts, Afrika onderaan rechts. De vergelijking van deze drie kaarten toont aan dat, alles samen genomen, de opvattingen van Grieken en Romeinen betreffende den omtrek van Europa, Noord-Afrika en West-Azië juister waren dan deze die duizend jaar later heerschten. Het bestudeeren van de wijsgeeren uit de Oudheid door de geleerden uit de XVI^{de} eeuw, het opnieuw in aanraking komen met hun werken, heeft ten andere in dit tijdvak, met reden Wedergeboorte geheeten, aan de Wetenschappen evenals aan de Letterkunde, een hooge vlucht doen nemen.

slechts een benadering is, doch helaas, ook de geleerde is steeds mensch en kan niet nalaten te meenen dat zijn opvattingen onveranderlijk zijn.

De standpunten waarop de man van de straat en de geleerde zich stellen om de wereld te beschouwen verschillen. Dit is alles. En met betrekking tot onze algeheele kennis is dit waarlijk niet heel veel.

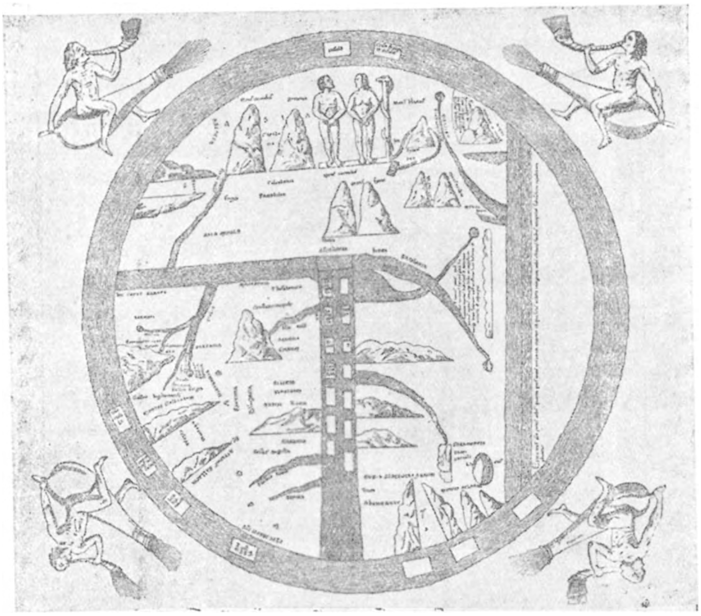

Kaart van de Aarde zooals men zich deze voorstelde tijdens de Middeleeuwen, naar een handschrift dat zou opklimmen tot de XII^de^ eeuw en dat berust op de Bibliotheek te Turijn. De Aarde plat en cirkelvormig, omringd met water. Bovenaan het Aardsch Paradijs, Adam en Eva en de slang.

Zoo wij beider kennis vergelijken, dan schijnt ons het verschil overgroot, dan treft ons de buitengewone afstand die er bestaat tusschen de onderscheiden opvattingen door dewelke ze uitgedrukt wordt, doch zoo wij, wat altijd gedaan moet worden, de algeheele wetenschap als maatstaf nemen, dat verkleint deze afstand merkelijk. Wij weten niets in vergelijking met hetgeen er te weten is. En sedert wanneer mogen wij zeggen dat wij een enkele wetenschappelijke kennis bezitten die opgebouwd werd, voortdurend strevend naar objectiviteit ? Zooals William James het zegt (1), is de wetenschap « een instelling van pas enkele uren oud die niets anders vermag te geven dan een zwak beeld van hetgeen het Heelal zal zijn voor dezen die het eens waarlijk zullen begrijpen. Neen ! Onze wetenschap is slechts een druppel water, hetgeen nog te ontdekken blijft is groot als een zee ».

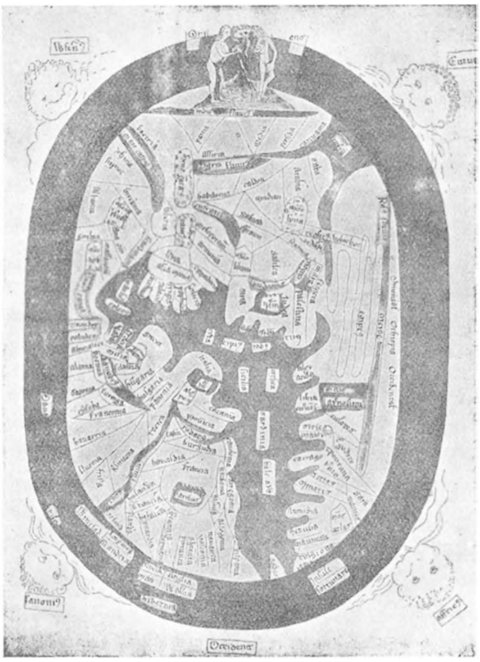

Wereldkaart door Ranulfus Hyggeden, XIVde eeuw, berust op het British Museum te Londen. Links onderaan zien wij er op aangeduid : Belgica, Flanda en Brabancia en een weinig hooger Francia met Parijs (Parisius) zoo groot als het vierde van Frankrijk. Bovenaan, verder dan den Indus, zien we nog steeds het Aardsch Paradijs voorgesteld.

Dit standpunt dat oneindig juister is dan dit andere van waaruit wij, hoovaardig, gewoonlijk onze waarnemingen doen : onze kennis, weze dan ook het onze bij het vervolg van deze uiteenzetting.

---

(1) WILLIAM JAMES. *La volonté de croire,* blz. 73. Uitg. Ernest Flammarion, Parijs.

Het opbouwen der wetenschap vordert slechts langzaam, niettegenstaande de voorbereiding en het voortdurend werken van dezen die er zich aan wijden. De ondoordringbaarheid der verschijnselen voor de menschelijke zintuigen en de verborgenheid van hun diepste oorzaken, bemoeilijken het ontdekken van deze oorzaken. De bekwaamste en verfijndste verstanden kunnen er niet gemakkelijk, en dan nog slechts bij benadering, verklaringen voor geven.

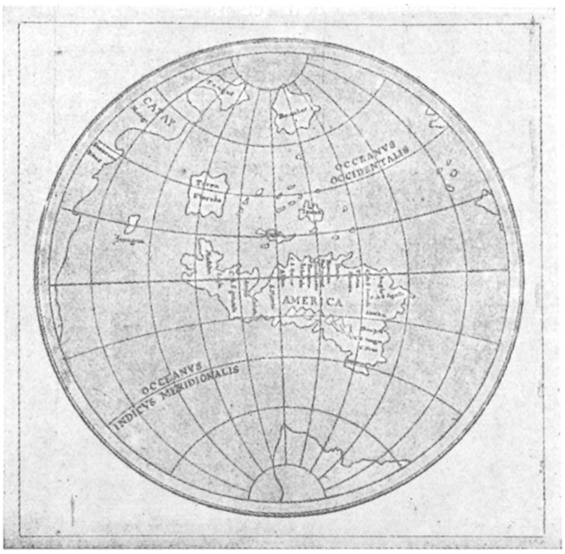

De bolvormige kaart die door Leonardo da Vinci omstreeks 1515 opgemaakt werd. Hoe deze beroemde man zich nog de grenzen van Amerika voorstelde, beïnvloed als hij was door de meening van een rechtstreeksche overvaart van Europa naar de Chineesche vlakte van Catay. Op te merken valt het eveneens hoe er in hetzelfde tijdvak, in eenzelfde beschaving, uitstekende geleerden te vinden waren die er totaal verschillende opvattingen op nahielden over identieke verschijnselen. Op wetenschappelijk gebied komt men, ten opzichte van zekere feiten, slechts langzaam tot opvattingen die nauwkeurig genoeg zijn om door de taal waarin ze uitgedrukt worden of door het beeld dat ze weergeeft op eenzelfde wijze voorgesteld te worden. Op heel het sociologisch gebied bij voorbeeld zijn er nog geen gegevens die zoo nauwkeurig zouden zijn, dat hun mentale voorstelling zou onttrokken worden aan elke persoonlijke opvatting.

De geleerde die een waarheid wil vaststellen, die een wet wil formuleeren, mag bij zijn zoeken niet met overhaasting te werk gaan. Moest hij gansch zijn leven wijden aan een enkel onderzoek, dan zou hij er niet over verwonderd zijn zoo hij per slot van rekening vaststelde geen stap vooruitgegaan te zijn. De geleerde houdt geen rekening met den tijd doch alleen met het ware.

Wat de man van de straat wil is een antwoord, om 't even welk, op de gestelde vraag. Het eenige wat belang heeft voor hem is dat dit antwoord aangepast weze aan zijn ontwikkelingspeil, aan zijn begripsvermogen ; dat het zou voldoen aan de onmiddelijke behoeften van zijn dagelijksch leven. Hij wil een antwoord voor alles. Hij heeft een antwoord voor alles.

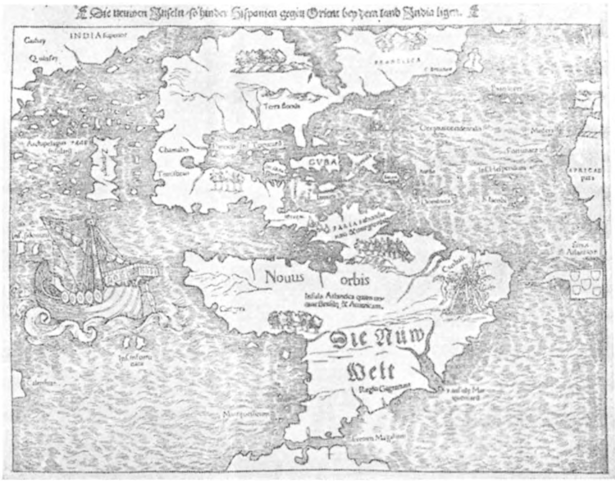

Hoe Sebastiaan Munster zich in 1550 in zijn « Cosmographia Universalis » de grenzen van Amerika voorstelde. Dit land noemde hij de Nieuwe Wereld, naam dien het met reden van ons Europeesch of van anthropocentrisch standpunt uit behouden heeft, doch zonder reden als wij het beschouwen uit geographisch of geologisch oogpunt. Bij de verklaring van deze teekening gebruikte Munster eveneens de uitdrukking : Nieuwe Eilanden. Lang daarna nog sprak men van : « de Eilanden ».

Het systeem van den man van de straat is bevestigend en volledig (1). Bij hem blijft er voor twijfel geen plaats open en hij houdt zich bezig met al de verschijnselen waarmede hij rekening dient te houden voor zijn levensbehoeften, doch uitsluitend met deze houdt hij zich bezig. De andere ziet hij niet. Dit systeem is niet onveranderlijk. Het verandert daarentegen veel meer dan dit van den geleerde omdat hij het regelt, niet naar den steeds langzamen gang van de ontdekking der wetten, doch naar zijn onmiddellijke behoeften, naar de veranderlijkheid van zijn geest, den rijkdom van zijn verbeelding die niet ingetoomd wordt door de eischen van een strenge rede.

---

(1) Volledig in de oogen van den man van de straat natuurlijk, die het als dusdanig beschouwt.

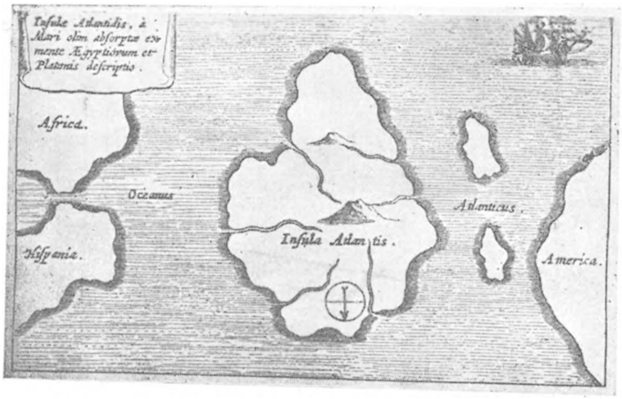
Inſulæ Atlantidis, à Mari olim abſorptæ ex mente Ægyptiorum et Platonis deſcriptio.
Africa.
Oceanus
Hiſpania.
Inſula Atlantis.
Atlanticus.
America.

In de XVIIde eeuw geloofde Athanasius Kircher aan het bestaan, tusschen Europa en Amerika, van een door den oceaan verzwolgen vasteland : Atlantis. Plato reeds was dezelfde meening toegedaan en schreef het verdwijnen van dit vasteland toe aan een aardbeving. Zijn er eveneens op onze dagen geen ontwikkelden meer, wetenschapsmenschen in den echten zin van het woord, die er van overtuigd zijn dat dit vasteland in het verleden bestaan heeft. In zijn « *Mundus Subterraneus* » gaf Athanasius Kircher, in 1664, aan Atlantis de hierboven weergegeven grenzen. Wie zou ten andere durven beweren dat dit vasteland nooit werkelijk bestaan heeft ? De voorzichtigheid beveelt het aannemen van een afwachtende houding, niet bevestigen doch ook niet negeeren. Niets inderdaad bewijst hedendaags het bestaan er van, doch van den anderen kant maakt er ook niets dit bestaan onwaarschijnlijk. Moest er een dag komen dat er bewezen werd dat Atlantis werkelijk bestond, dan zou men in alle geval eens te meer kunnen vaststellen dat hetgeen wij beschouwen als een volkslegende, wortelende in het verste verleden, feitelijk beantwoordde aan een zekere werkelijkheid.

Niettemin bevat het een aantal onveranderlijke elementen, bekrachtigd door dikwijls zeer juiste voorvaderlijke waarnemingen.

Het systeem van een wetenschappelijk man is twijfelend en onvolledig, hij weet dat het onvolledig is, alhoewel hij ook dikwijls handelt alsof hij meende dat het volledig was. Hij houdt zich slechts bezig met de verschijnselen waarvan een betrekkelijk rationeele verklaring kan gegeven worden. Dit systeem is dus evenmin onveranderlijk.

De factoren van zijn veranderingen verschillen echter. Het fluctueert naargelang de uitvindingen en naargelang de opvattingen die naar zijn meening de kennis kunnen verbeteren.

Het aantal waarneembare feiten vergroot voortdurend. Het nieuwe feit doet niet alleen meer zien, doch stelt de vroeger geobserveerde feiten in een ander daglicht. Het nieuwe feit wijst steeds op een gebrek van de op het oogenblik der ontdekking gevestigde opvatting die noodzakelijkerwijs moet veranderd worden. De waarneming derzelfde feiten uit een verschillend standpunt leidt eveneens dikwijls tot de vaststelling van de onvolmaaktheid eener opvatting en verplicht den geleerde een andere opvatting tot de zijne te maken. De kennissystemen zijn dus zeer broos. De geleerde die dit weet vreest bovenal wat ze kan aan het wankelen brengen en verzet zich tegen de verandering alhoewel hij van deze onvolmaaktheid bewust is. De geleerde is ook steeds een mensch. Hij heeft er de gebreken van. Hij houdt van zijn gewoonten en is dikwijls weerspannig tegenover verandering, onbezonnen. Moet er hier herinnerd worden aan Tycho-Brahe die ongetwijfeld een uitstekend geleerde was, doch die halsstarrig weigerde lenzen te gebruiken voor de waarneming der hemellichamen en koppig vasthield aan zijn liniaaltjes, gespannen draden, astrolabia, enz., heel het waarnemingsmaterieel dat reeds verouderd was in zijn tijd.

Om al deze wijsgeerige of methodologische beschouwingen die kenmerkend zijn voor de wetenschap, bekommert de man van de straat zich niet, doch, evenzeer als den geleerde, zelfs meer, is hij overtuigd van de juistheid zijner opvattingen.

Zij schijnen hem volstrekt logisch en volstrekt rationeel te zijn.

De *rede* en de *logica,* ziedaar twee uitdrukkingen over dewelke hierna wat uitleg dient gegeven te worden.

* * *

Daar de *rede* een verstandelijk vermogen is heeft het nooit een normaal mensch er aan ontbroken. Ongetwijfeld verschilt zij in hoedanigheid naargelang de individuen ; zij verschilt vooral naargelang de verworven begrippen die den geest tot voedsel dienen. Feiten waarnemen, de vergelijkbare elementen dezer feiten associeeren, hun onderlinge verhoudingen en hun verhouding tot de opvattingen vaststellen, experimenteele herhalingen der verschijnselen verwezenlijken, dit is heel het verloop van het wetenschappelijk verwerkingsproces, en, ten einde hierin te gelukken, tracht de geleerde elke tusschenkomst van zijn gevoelsvermogens te beletten. Hij doet slechts beroep op de verbeelding wanneer hij er in slaagt deze streng te bedwingen binnen zekere gegevens van het vraagstuk. Hij heeft zijn rede opgevoed tot een wetenschappelijk doeleinde. Zijn pogingen mogen echter ook nog zoo nauwgezet zijn, zijn gewoonte van te rationaliseeren nog zoo ontwikkeld, toch zal hij er nooit in gelukken van den eenen kant heel de werkelijkheid te vatten, en van den anderen kant elke psychische activiteit weg te cijferen die een volmaakt rationeel werk zou kunnen komen belemmeren.

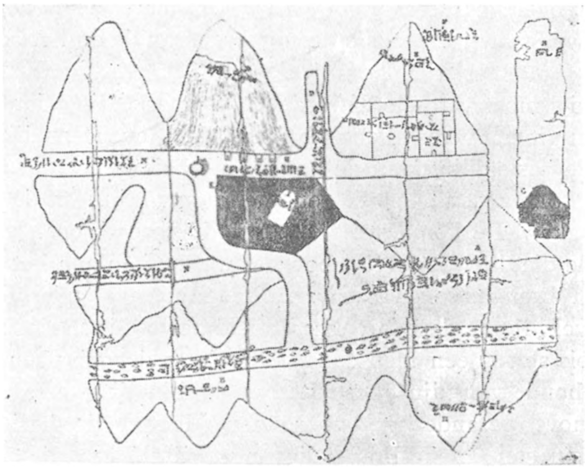

Hoe de Egyptenaren aan Aardrijkskunde deden. Gewestelijke kaart op papyrus uit het tijdvak van Ramses II.

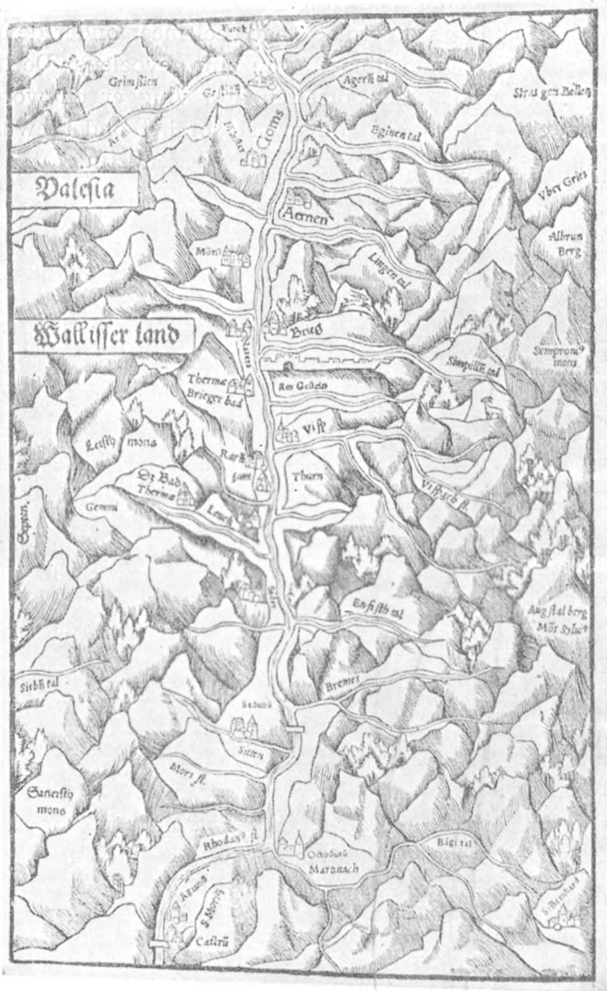
Furck
Grimſlen
Valeſia
Aernen
Agerli tal
Vber Gries
Albrun Berg
Morel
Wallisſer land
Brieg
Simpilen tal
Thermæ Brieger bad
Viſp
Leück
Raren
Thurn
Gemmi
Sitten
Bremes
Siebē tal
Sanetſch mons
Morg fl.
Rhodan⁹ fl.
Octoduru Martinach
Bagni tal
S. Bernhard
S. Moritz
Caſtrū

Hoe aan Aardrijkskunde gedaan werd tijdens de XVI^de^ eeuw Gewestelijke Duitsche kaart naar de « Cosmographia Universalle door Sebastiaan Munster (1550). Loop van de Rhône in Wallis tusschen den Furka Pas en St. Maurice. Een vergelijking tusschen beide illustraties toont aan hoe de Egyptenaren en de intelektueelen uit het begin van den modernen tijd een kaart opmaakten

De man van de straat heeft eveneens zijn rede doch deze is vluchtiger, grilliger, minder in bedwang gehouden. Haar ontbreekt de opleiding en het materieel waardoor zij gevoed wordt is niet hetzelfde.

De man van de straat staat veel meer onder den invloed van zijn aandoeningen, van zijn gevoelens. De handelingen waartoe deze aanzetten zijn vlugger en worden hem ingegeven door het onbewuste of het onderbewuste, wanneer het eenvoudig weg geen reflexen zijn.

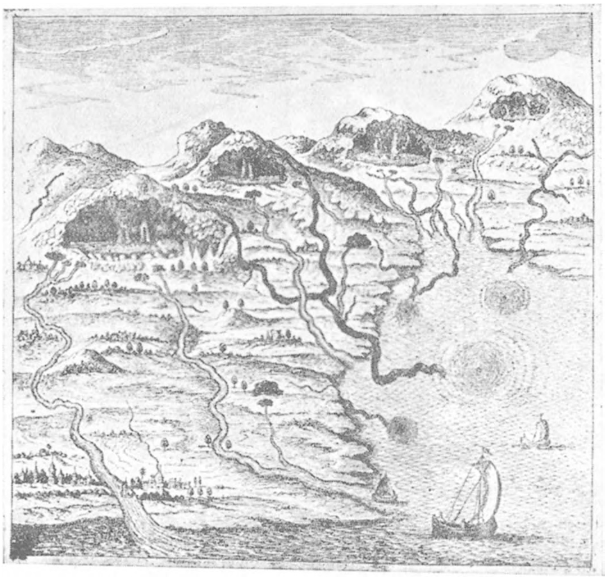

Hoe Athanasius Kircher in 1665 den kringloop van het water tusschen de bergen en de zee uitlegde. Naar zijn opvatting brengen de stroomen het water van de bergen naar de zee, wat juist is en ten allen tijde door de eenvoudigste menschen erkend is geweest ; doch, niet wetende dat het zeewater verdampt en dat de wolken het terugvoeren, dacht hij dat onderaardsche stroomen, op zijn teekening in het zwart aangegeven, het water van den Oceaan naar de bergen terugbracht. Onder elken berg waren er watervergaarbakken. Dit was, vóór minder dan drie eeuwen nog, de opvatting van een beroemd geleerde over een verschijnsel dat voortdurend door de menschen waargenomen wordt en waarvan de verklaring hedendaags zoo eenvoudig schijnt dat ze door een kind van veertien jaar begrepen wordt.

Door de overgoote massa, die vooral lichtgeloovig is, wordt de wereld opgevat op sentimenteele wijze. Dit is de algemeene regel.

De psycho-sicioloog die het vraagstuk der kennis wil doorgronden moet aan deze opvatting een even groote waarde hechten als aan de wetenschappelijke wereldopvatting. Van zijn standpunt uit vertegenwoordigt de eene zoowel als de andere een krachtsinspanning die gedaan wordt met het doel een kennis te verwerven.

Van weinig belang is het dan ook dat de eene sentimenteel en naïef, soms zelfs mystiek is, terwijl de andere eerder systematisch en rationeel werkt.

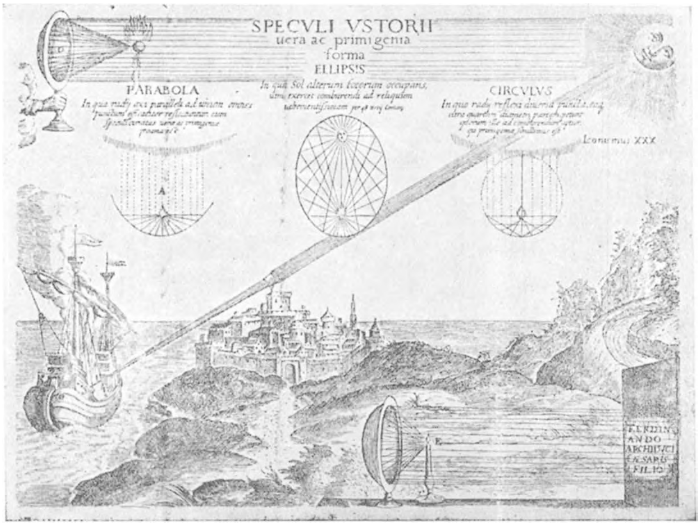

Hoe Athanasius Kircher, in 1671, met holle spiegels meende een stad te kunnen verdedigen en schepen in de zee in brand te steken. Ontleend aan de Ars Magna Lucis et Umbrae.

De verklaring die van een verschijnsel gegeven wordt zal dus heelemaal verschillen naargelang zij gegeven wordt door een geleerde of door een man van de straat. Deze vaststelling sluit nochtans alle mogelijkheid niet uit dat de tweede soms een juister verklaring kan geven dan de eerste. Dichter bij het verschijnsel staande, verplicht zijnde het onophoudelijk gade te slaan om zijn zelfbehoud of zijn vegetatief leven te verzekeren, kan de tweede juister zien dan de eerste, die het onderzoek van het verschijnsel zal beginnen met een vooraf vastgestelde opvatting in zijn geest. De tweede zal zich echter in het geheel niet bekommeren om het opzoeken van de werkelijke oorzaken der verschijnselen, noch om het geven van rationeele verklaringen in den wetenschappelijken zin van dit woord, en daarom ook zal hij zijn gedachten rangschikken naar andere principes.

Aldus waren de bewoners der ijskoude streken overtuigd van de beweging der ijsbergen toen deze nog geloochend werd door de geleerden. De folklore der aanwonenden is rijk aan bevestigingen van deze bewegingen. Zij waren er zelfs van overtuigd dat de ijsbergen bij hun verschuiving een zeker geluid voortbrachten. De uitdrukking : *de stem van den ijsberg* wordt veelvuldig in hun folklore aangetroffen. Terwijl nu deze folklore zeer oud is, is de wetenschappelijke vaststelling van het feit van heel jongen datum.

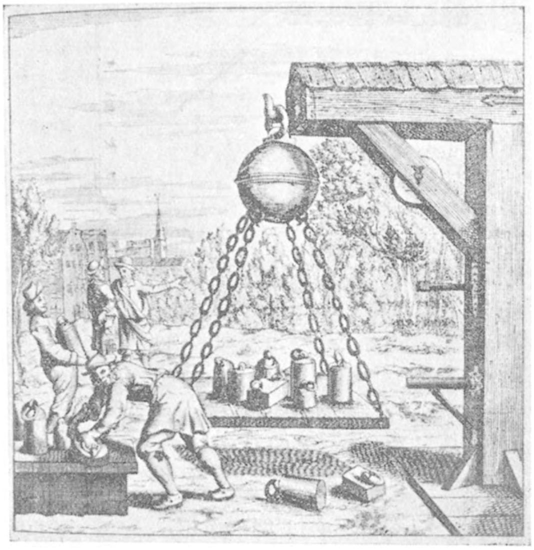

De proeven van Otto von Guericke te Maagdenburg betreffende de destijds nog niet verklaarde vraagstukken over de dampkringsdrukking. Ontleend aan de « Experimenta nova Magdeburgica de Vacuo Spatio », in 1672 uitgegeven te Amsterdam.

Een spreekwoord van den buiten en vooral van op zee, zegt dat de maan de wolken opeet. Dit is het eindresultaat van de juiste waarneming dat de maan dikwijls te midden van een wolkelooze plaats staat ; heeft nu diezelfde waarneming John Herschell er niet toe gebracht een theorie op te bouwen, volgens dewelke de wolken zouden verdreven worden wanneer zij door de stralen van de maan geraakt worden ?

Ongetwijfeld verplicht een systematische waarneming van het verschijnsel door den geleerde hem spoedig zijn opvatting te laten varen of te wijzigen.

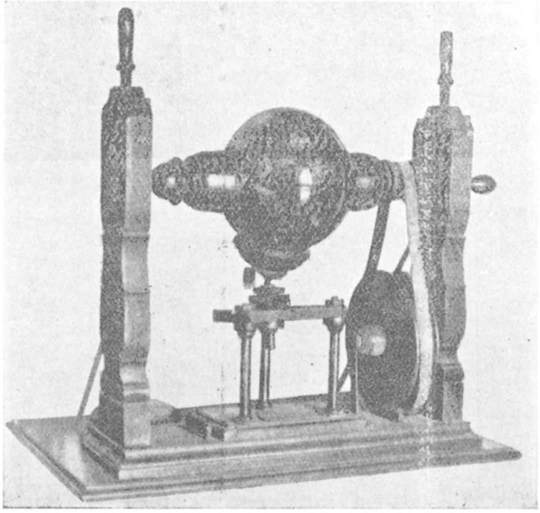

De voorloopster van de Dynamo. De electriseermachine die we aantreffen in het Nationaal Germaansch Museum te Neurenberg (XVIIIde eeuw). In de XVIIIde eeuw was de electriciteit nog niet meer dan salonverzet. Ongeveer zes eeuwen vóór Christus wisten de Grieken reeds dat de gele barnsteen (electron) na wrijving de eigenschap verkreeg sommige lichamen aan te trekken. Gedurende 2300 jaar, van de VIde eeuw vóór J. C. af tot in de XVIIIde eeuw na J. C., bleef onze kennis op dit gebied stationnair. Zoo wij tegenwoordig op bewonderenswaardige wijze deze « natuurkracht » kunnen gebruiken, toch weten wij niet waarin zij bestaat. Zeggen dat het een vorm is van arbeidsvermogen is heelemaal niets uitleggen.

* * *

Wat nu de *logica* betreft, wat is ze eigenlijk ?

Ook de logica is menschelijk en de logica van den mensch kan niet anders dan menschelijk zijn. Men heeft zich er te zeer aan gewend ze te beschouwen als iets wat buiten den mensch ligt, als iets wat in zijn bestaan van den mensch geenszins afhangt. Gewoonlijk laat men ze beginnen met Aristoteles, omdat deze misschien wel de eerste was die ze in formules samenvatte. Dit kon hij echter niet dan met de talrijke waarnemingen die reeds lang vóór hem gedaan werden te synthetiseeren, zooals Euclides dit ten andere deed voor de meetkunde. Men meent dat de natuurverschijnselen aan de regels der logica onderworpen zijn, terwijl echter deze regels niets anders zijn dan een quintessens van de menschelijke werkwijzen om de intieme werkelijkheid der verschijnselen trachten te doorgronden.

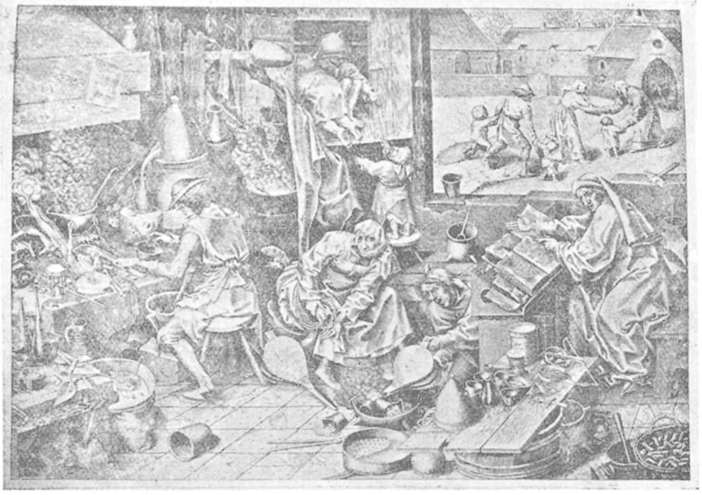

Het heldentijdvak van de Scheikunde of het laboratorium van een alchimist tijdens de XVI^{de} eeuw, gezien door Breughel. Zoo wij in het verleden geen zoekers gehad hadden die zich in het hoofd stelden den « steen der wijzen » te vinden, of de buitengewone elixirs of de synthesis van het goud, waar zouden wij dan tegenwoordig op gebied van scheikunde staan ? Misschien echter hebben zij ook de evolutie van onze rationeele kennis op dit gebied belemmerd en vertraagd. Waren zij er niet geweest, dan zouden wij nu ofwel meer ofwel minder juiste kennis bezitten. Het mag alleszins gezegd worden dat hun werk kostbare elementen bijgebracht heeft tot de geneeskunde, vooral tot de pharmacopœa. Het leidde onder meer ook tot de porseleinfabricatie. Slechts met Lavoisier, in de tweede helft van de XVIII^{de} eeuw, verdween de Alchimie. De weg dien op een eeuw afgelegd werd toont aan welk het gevolg was van een wijziging in de algemeene opvattingen.

Onze voorouders, van in het verste verleden, in een tijdvak toen wetenschap en godsdienst nog één waren, toen de priesters terzelfdertijd de geleerden waren, konden voorzeker niet nalaten vast te stellen hoezeer de subjectiviteit schaadde bij het bestudeeren der verschijnselen. Zij trachtten een systeem van te vervullen voorwaarden op te bouwen, opdat de waarnemingen zouden onttrokken worden aan de menschelijke invloeden en opdat de opvattingen zouden onderworpen wezen aan de werking van de rede. Zoo ontstonden de regels der logica, doch, daar zij door menschen geformuleerd werden kunnen zij geen aanspraak maken op een omvatten der algeheele werkelijkheid. Een dieper doordringen in de werkelijkheid gebiedt ons deze

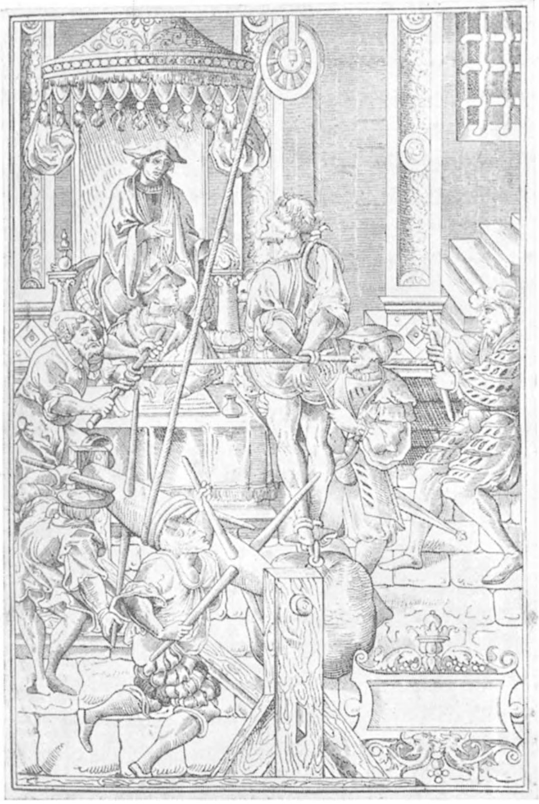

Ten tijde der alchimisten had de openbare meening zulk een groot vertrouwen in het welgelukken van hun proeven, dat de regeerders niet voor een foltering terugdeinsden om hun het geheim van de goudmakerij te ontrukken. Reproductie van een houtgravure van 1541.

formeele logica te laten varen en haar postulaten te onderwerpen aan een voortdurend onderzoek. De logica is een kostbare leiddraad, uitkomst van de wijsheid der opeenvolgende geslachten ; zij is voor ons een soort maatstaf waarmede wij de waarde onzer werken meten, een toetssteen waarmede het gehalte van al onze opzoekingen nagegaan wordt. Zij is het middel dat door den mensch gebruikt wordt om de wetenschap trachten te onttrekken aan de menschelijke factoren en om de kennis zoo dicht mogelijk bij de werkelijkheid te brengen. Ook zij mag echter evenmin beschouwd worden als volstrekt volmaakt. Zij geeft de maat der menschelijke mogelijkheden en niet de maat van hetgeen universeel kan of niet kan zijn.

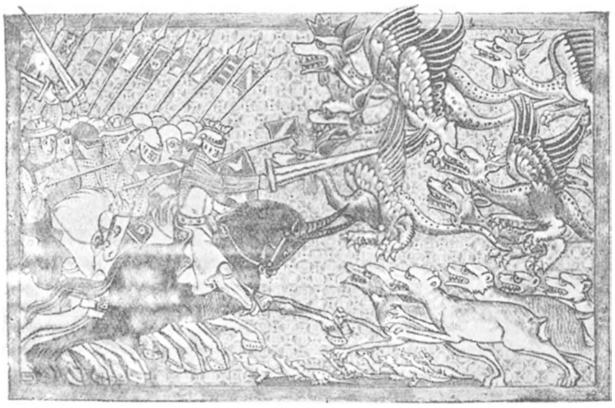

De gespecialiseerde geleerde neemt als regel aan, zijn werk nauwkeurig in overeenstemming te brengen met de postulaten van deze logica en weet hoe moeilijk zij het maakt. De man van de straat kent deze zorg niet. Hij kan ze niet kennen. Hij heeft de moeilijke, methodische en wijsgeerige voorbereiding van den geleerde niet doorgemaakt, die dezen doet voorzichtig, omzichtig en nauwgezet zijn. Hij heeft niettemin zijn logische vorming gekregen door het in aanraking komen met zijn medemenschen. Hij heeft zijn logische ondervinding ; hij heeft een andere logische intensiteit zouden wij haast zeggen. Hij heeft een logica die hem eigen is. De grenzen die hij op dit gebied kan bereiken verschillen, geen mensch is echter onlogisch. Iedereen krijgt zijn deel van het gemiddelte gehalte aan logica van zijn tijd en van zijn omgeving, wat ons toeliet te bewe-

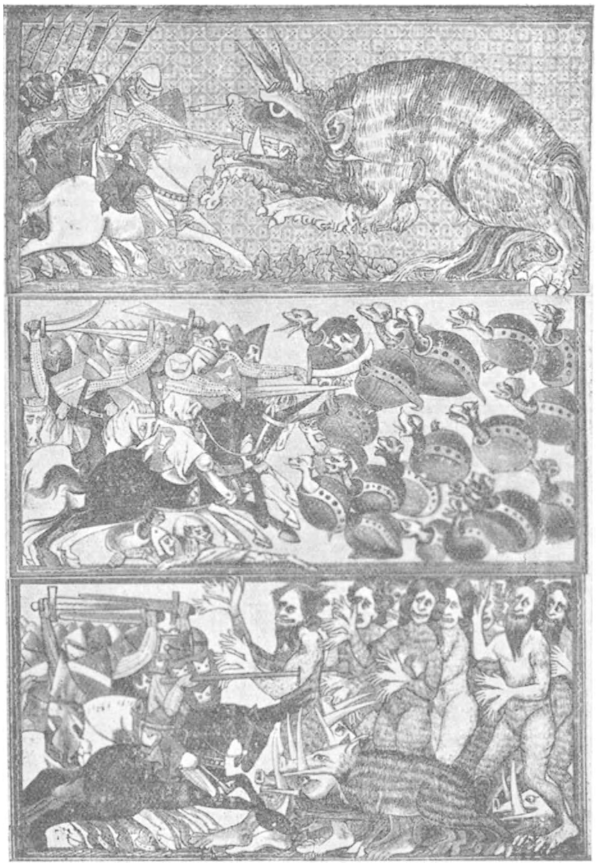

Eenige tooneelen uit de veroveringstochten van Alexander den Groote zooals men zich deze tijdens de Middeleeuwen voorstelde Deze enkele teekeningen, ontleend aan een Burgondisch handschrift uit de XIII^{de} eeuw, berustend op de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, geven een gedachte van de wijze waarop de geschiedkundige feiten, door de verbeelding overdreven en vervormd, op den langen duur een fantastisch voorkomen aannemen. Dit was in dien tijd de Geschiedenis. Het was eveneens het geloof aan het bestaan van fastasmagorische dieren. De teekeningen stellen ons Alexander en zijn op middeleeuwsche wijze uitgeruste soldaten voor al strijdend : 1° tegen draken, honden en kruipdieren (zie vorige blz.) ; 2° tegen een monster met drie horens ; 3° tegen schildpadden ; 4° tegen reuzen met zes handen.

ren dat er evenveel logica's als milieu's bestaan, en de wetenschappelijke verklaringssystemen van deze milieu's zijn logisch voor zoover zij dit kunnen zijn, gezien het verwezenlijkingsmaterieel waarover zij beschikken. Weet wel dat de man van de straat volstrekt overtuigd is, en misschien meer nog dan de geleerde, van de strenge logica zijner opvattingen. Wanneer hij ophoudt dit te zijn verandert hij eveneens van gedachte.

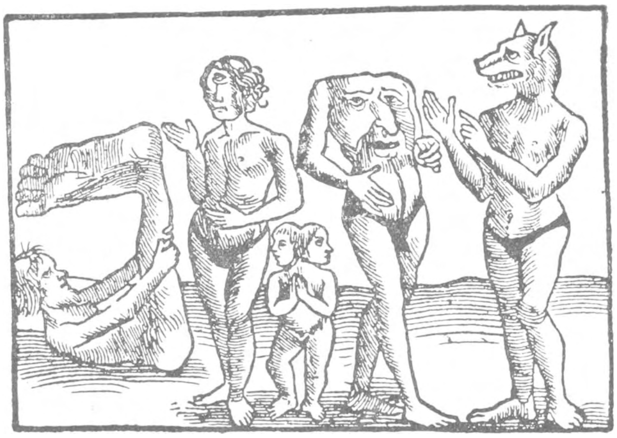

Voorstelling van fantasmagorische menschelijke monsters aan dewelke Sebastiaan Munster nog geloofde in zijn « Cosmographia Universalis », gepubliceerd in 1550. Omstreeks hetzelfde tijdvak hield Ambroise Paré voordrachten waarin hij het bestaan van den eenhoorn besprak, zich afvroeg of hij één of twee horens had, of de horen op den schedel beweeglijk of onbeweeglijk was en of de geraspte horen van den eenhoorn een geneesmiddel zou zijn voor sommige ziekten. Voegen wij hierbij dat hij deze opvattingen bestreed ; het feit echter dat hij er zich tegen verzette toont aan dat ze door anderen aangenomen werden.

Men mag dus niet zeggen : de verklarende systemen van den geleerde zijn logisch, de verklarende systemen van den man van de straat zijn het niet. Met betrekking tot hetgeen ik zou de volmaakte logica noemen, dit wil zeggen de werkelijke en universeele logica der verschijnselen, een logica die wij niet kunnen bereiken, zijn de eerste gewoonlijk, niet altijd, logischer dan de tweede. De eerste zijn bijna in overeenkomst met de logica die het den mensch gelukt is in formules uit te drukken en die hij ten onrechte beschouwt als *de* Logica. De tweede zijn niet in overeenkomst met deze logica.

Zoo wij echter de evolutie der wetenschappelijke opvattingen nagaan, dan zullen wij zien dat zij deze beschouwingen betreffende de relativiteit van onze logica komt bevestigen. In de Geschiedenis van elke wetenschap toch zullen wij een opeenvolging van opvattingen kunnen vaststellen, een keten die de tegenwoordig in zwang zijnde opvatting verbindt aan de allereerste onbewuste waarneming van onze vroegste voorouders.

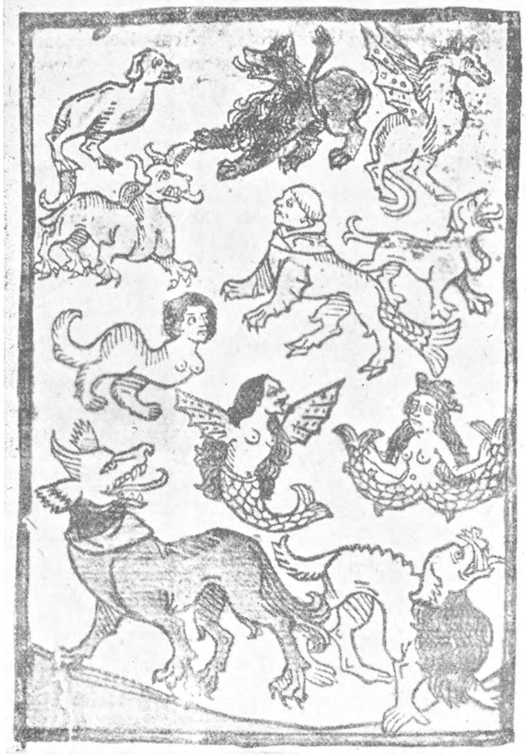

Fabelachtige wezens die, naar men meende, de zee bevolkten. (Zeeleeuwen, zeepaarden, zeekoeien, zeemonniken, meerminnen, zeehonden enz.). De verbeelding verplaatste de menschen- of dierentypen van het vasteland naar den Oceaan. In dien tijd lag de oceanographie nog in de wieg. Plaat ontleend aan het « Boek der Natuur », gepubliceerd te Augsburg in 1475.

Deze keten is ononderbroken. De ringen werden aan elkaar vastgesmeed zonder dat wij zegden dat er een voortdurende vooruitgang was in de waarde der achtereenvolgende opvattingen. Opvattingen die hedendaags opgegeven zijn en waaraan men niet meer kan denken zonder een indruk te krijgen van belachelijkheid, werden in hun tijd opgenomen in systemen die doorgingen als heelemaal logisch zijnde. Hoe belachelijk deze opvattingen ook mogen geweest zijn, toch hebben zij sommige elementen van juiste kennis achtergelaten.

Alhoewel wij niet steeds mogen beweren dat het overlevingen zijn van vroegere wetenschappelijke opvattingen, vinden wij er toch sporen van terug in de wetenschappelijke systemen van den man van de straat. Niet noodzakelijk zijn het overblijfselen van de wetenschap uit het verleden, zij wijzen echter op geestestoestanden die kunnen vergeleken worden bij deze van de wetenschap van gisteren.

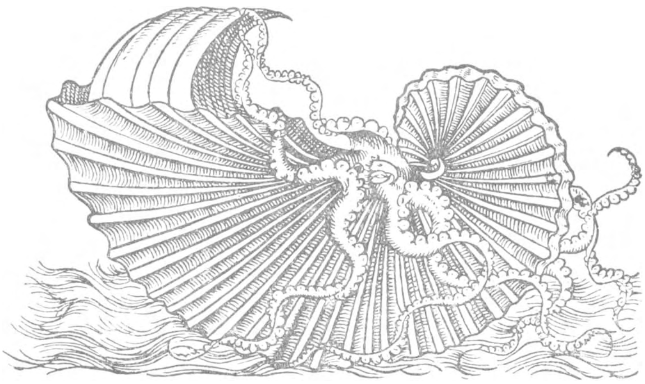

Nantilus (Argonauta Argo) varend met zijn ontplooid « zeil ». De verbeelding brengt de karakteristieke eigenschappen van het zeilschip, het werk van den mensch, over op een levend wezen. Ontleend aan « De Aquatilibus » door Pierre Belon, uitgegeven te Parijs in 1580.

* * *

Uit deze vaststellingen kunnen wij drie gevolgtrekkingen afleiden : De eerste is dat de huidige wetenschappelijke opvattingen op hun beurt in de toekomst belachelijk zullen worden.

De tweede is dat er steeds wetenschappelijke volksopvattingen zullen bestaan, omdat er steeds een oneindige verscheidenheid tusschen de geesten zal zijn wat de ontvankelijkheid voor indrukken betreft ; de folklore die deze bestudeert zal dus eeuwig zijn.

De derde is dat de folklore kostbare elementen bijbrengt tot de Geschiedenis der wetenschap en een concreet materieel tot de psychologische studie van den opbouw der kennis.

Laat ons niet vergeten dat rekenkunde en meetkunde, de twee wetenschappen die het meest de nauwkeurigheid nabijkomen, die het best langs proefondervindelijken weg kunnen bewezen worden, die vóór al de andere wetenschappen een zekere juistheid nastreefden, hun oorsprong vonden in een zeer onvolmaakt experimenteeren onzer voorouders, na langen tijd met alle soorten vaste lichamen te doen gehad te hebben. Laat ons niet vergeten dat de grondbeginselen der mechanica wortelen in hun waarneming van de verplaatsing der vaste en levende lichamen. Laat ons niet vergeten dat alle sterrekundige ken-

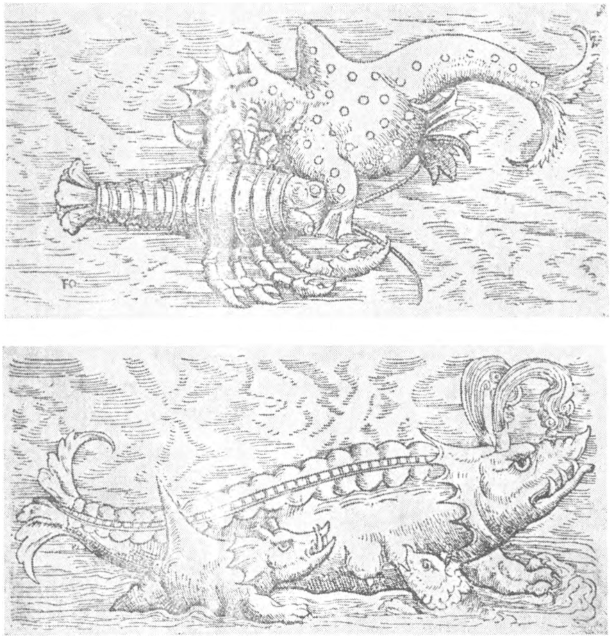

Een haai-neushoorn die een kreeft van 3.96 m. verslindt, en een walvisch die water spuwt en haar jong zoogt terwijl een wild zwijn uit de zee hen vervolgt. Naar Gesnerus : Historiae Animalium, lib. IV. Uitgegeven in 1558.

nis, uitgaand van de eenvoudige waarneming in het verste verleden, eerst in formules werd samengevat door de Chaldeeuwsche magiërs en dat wij, zoo wij de sterrenwichelarij niet gehad hadden, eerste systeem onzer kennis op dit gebied, misschien nu nog zouden gelooven dat de aarde plat is en dat het de sterren zijn die, vastgehecht aan hemelgewelven, rond haar draaien. Moet er eveneens gesproken worden over de alchimie, over het phlogiston, over de

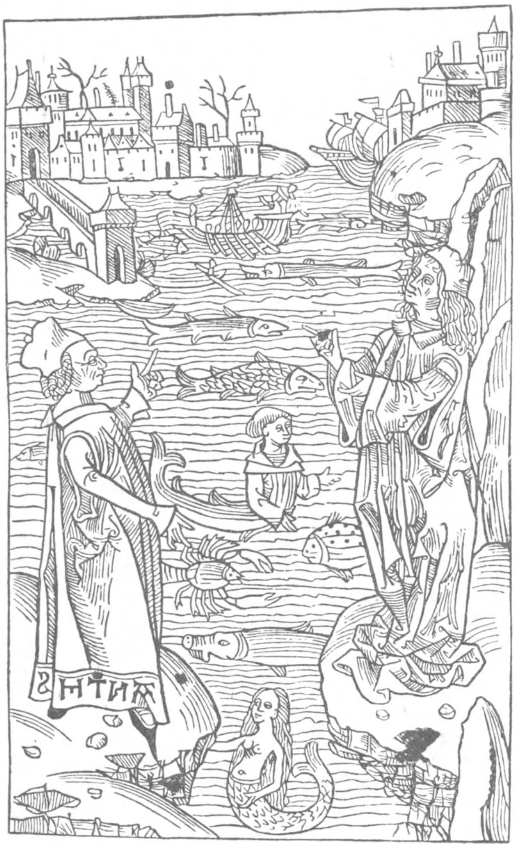

Zeedieren waartusschen een zeemonnik en een meermin ; titelblad van het hoofdstuk « De Piscibus » (Over de Visschen) uit het werk « Hortus Sanitatis », uitgegeven te Mainz in 1491. In « Les Misérables » beschrijft Victor Hugo nog den strijd van de galeiboeven, die naar de Oceanische eilanden verbannen werden, tegen de poliepen. Geloofde hij er aan of gebruikte hij slechts een thema dat van aard was om indruk te maken op den lezer ?

« fluïda » waardoor men, vóór een eeuw nog, zooveel zaken in natuur- en scheikunde meende kunnen te verklaren ; over de onveranderlijkheid der soorten, over het bestaan van een zeer klein mannetje, de homunculus, in de menschelijke kiem, over de bedervende humeuren, over de generatio spontanea (1) bij de studie der leven-

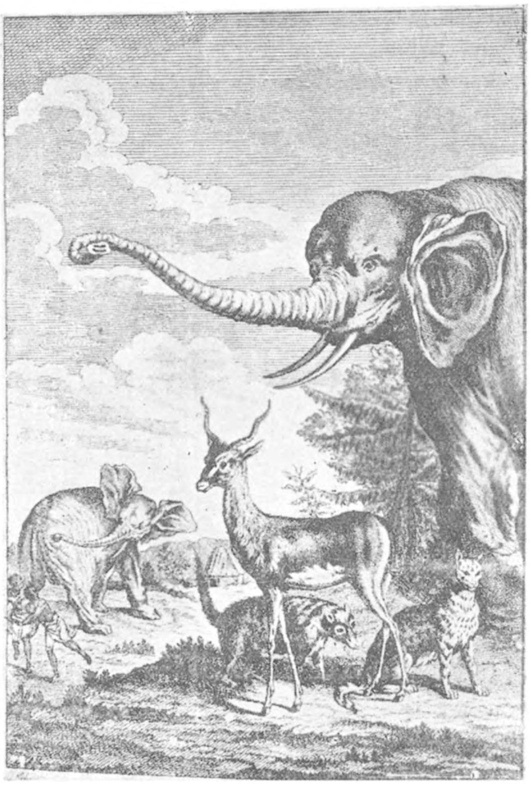

Wijze waarop de dieren (Olifanten, gazelle, tijger en civetkat) afgebeeld werden in de werken uit de XVIIIde eeuw, meestal reisbeschrijvingen waardoor de natuurhistorici zich lieten beïnvloeden. Gravure ontleend aan de *Histoire générale des voyages*, uitgegeven te Leipzig in 1771. Bij de illustraties uit de *Histoire Naturelle* door Buffon (1749) worden dezelfde dwalingen begaan wat den vorm der dieren betreft. Op gebied van Dierkunde kan dit voorbeeld vergeleken worden met dit andere dat hierboven gegeven werd betreffende de zonneoppervlakte.

---

(1) Het vraagstuk der generatio spontanea is een der nog steeds onopgeloste vraagstukken waarvan hooger sprake.

verschijnselen ; over het organicisme in Sociologie, over de schedelleer van Gall in psychologie ; over de anthroposociologie met de rassentheorieën van Gobineau, van Ammon, van Vacher de Lapouge waarvan de verwoestingen zich nog steeds laten gevoelen in de huidige politiek waarin het Arisch opnieuw in de mode gebracht wordt, enz. ? Felix Le Dantec zegde dat de wetenschappelijke geneeskunde niet bestond vóór de koepokinenting en de serumtherapie (1). Van gisteren dus. Hoe zullen onze nakomelingen niet lachen met de empirische werkwijzen die door de volkeren aangewend worden op gebied van economisch leven, alhoewel aan deze werkwijzen de waarde der oplossingen toegeschreven wordt die ingegeven werden door een pseudo-wetenschappelijke kennis.

Wat al verschijnselen waarover de geleerden nog heelemaal niets weten ! Iedere ontdekking verwijdt merkelijk den gezichteinder. Het eerste wat de geleerde dus moet doen is een betrekking trachten vast te stellen tusschen het nauwelijks waargenomen en nog geheimzinnig feit en de beter gekende verschijnselen. Hoe zou hij, gezien de benaderende middelen waarover hij beschikt, in den beginne geen grove dwalingen begaan, oppervlakkige overeenkomsten noteeren zooals de man van de straat het doet en stelsels opbouwen die al even onbeholpen zijn als de sterrenwichelarij, de alchimie of het phlogiston ? Het tegenovergestelde zou eerder moeten verwondering baren en de wetenschap moet hierom noch gelaakt noch ontmoedigd worden. Zij doet wat zij kan. Menschelijk zijnde zou zij niet anders kunnen doen.

Ieder mensch, welke ook zijn ontwikkeling weze, de geleerde die zich beweegt op het gebied waarop hij zich specialiseerde zoowel als de man van de straat of de oermensch, *vult* het waargenomen verschijnsel *aan* in zijn samenstellende elementen of in zijn gevolgen. Hij handelt aldus instinctmatig, onbewust en zou niet anders kunnen handelen. Het is ten andere met aldus te handelen dat de geleerde zelf de kennis kan verbeteren en ontdekkingen

---

(1) FELIX LE DANTEC. *Science et conscience*, blz. 269.

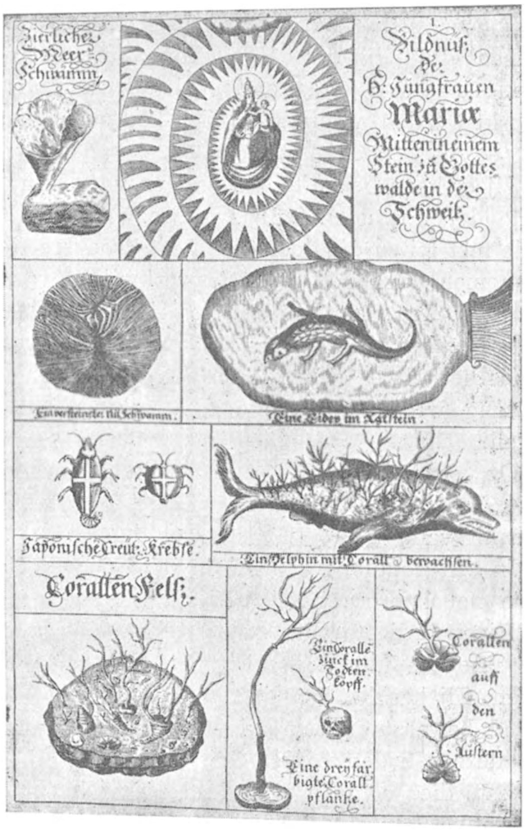
Zierliche Meer-Schwamm.
Bildnuß Der H: Jungfrauen Mariæ Mitten in einem Stein zu Gottes walde in der Schweitz.
Eine Eydex im Kalſtein.
Japoniſche Creutz-Krebſe.
Ein Delphin mit Corall bewachſen.
Corallen Felſz.
Ein Coralle Zinck im Todten Kopff.
Eine dreyfärbigte Corall pflantze.
Corallen auff den Auſtern

De gekende « imitatiën » van de natuur.

In de XVII^{de} eeuw meende Kircher dat de steenen bij hun vorming getracht hadden de levende natuur na te bootsen, het uiterlijke aan te nemen van levende dieren of planten. Op deze wijze was het dat hij, en met hem de wetenschappelijke wereld van zijn tijd, de fossielen trachtte te verklaren. Hij sprak over een « natura lithogenetica », een « spiritus lapidificus », enz. Omgekeerd beschouwden de geleerden uit de XVII^{de} eeuw de kunstuitingen op hout of op steen van verdwenen beschavingen als werken van de natuur. Op te merken valt het echter dat lang onbegrepen bleven geleerden : Bernard Palissy, Leonardo da Vinci in de XVI^{de} eeuw reeds, Leibnitz, enz., staande hielden dat deze teekeningen op steen afkomstig waren van « versteeningen » van planten en dieren. De teekeningen op hierbovenstaande plaat bieden een weergave van de wonderbare versteeningen uit den « *Lusthof* » door Erasmus Franciscus, in 1668. Evenals op elk ander wetenschappelijk gebied zien wij hier hoe groot de rol der verbeeding wordt waar de reproductiemethodes te kort schieten.

doen. Een latere contrôle verbetert de begane dwaling doch niettemin blijft het waar dat door de daarna vastgestelde dwaling meer juistheid bijgebracht werd tot de kennis. Het is eveneens duidelijk dat de geleerde werkt met feiten die door den man van de straat of door den oermensch zelfs niet opgemerkt worden, waarvan zij zich heelemaal niet bewust zijn omdat hun aandacht er niet op gevestigd wordt, omdat zij er geen behoefte aan hebben voor hun dagelijkschen handel en wandel. Aldus werkt ook de hedendaagsche geleerde met feiten die door dezen uit vroegere tijden niet waargenomen werden. De geesteswerkwijzen van den geleerde en van den man van de straat zijn essentieel dezelfde, van het oogenblik af dat een feit waargenomen werd. Later slechts is het dat de geleerde op een nieuw gebied begint met streng wetenschappelijke navorschingsmethodes toe te passen.

Op verscheidene plaatsen van zijn merkwaardig boek over *La Connaissance et l'Erreur* citeert Mach talrijke voorbeelden hiervan.

In een goudland vinden de inboorlingen de horens van een neushoorn omklemd door de klauwen van een vogel. Eigenaardig toeval. Deze waargenomen voorwerpen vragen uitleg en hun geest zal trachten de waarneming aan te vullen. Zij beelden zich in dat er een vogel bestaat die het goud bewaart en een zuiver fictieven legendarischen cyclus, deze van den vogel Roch, ontstaat ; hij bevredigt hun geest, die, voldaan met deze uitlegging, naar geen andere zal zoeken. Logischerwijze volgt hieruit het ontstaan van gebruiken die ten doel hebben den vogel Roch gunstig te stemmen ten hunnen opzichte en de inboorlingen zullen verplicht zijn zekere riten te beoefenen.

Wanneer onze voorouders, onze voorouders uit het verste verleden, op de rotsen schelpen vonden die zich er aan vastgehecht hadden, op hooge bergen soms, dan handelden zij logisch met te veronderstellen dat groote zondvloeden de schelpjes op deze hoogte gebracht hadden. De hedendaagsche verklaringen die door de geologie gegeven worden toonen de waardeloosheid der eerste uitlegging aan, doch al te weinig menschen nog kennen de geologische uitlegging en het geloof aan zondvloeden blijft bestaan. Het zal niet verdwijnen zoolang de menschen, voor de behoeften van hun dagelijksch leven, de volstrekte noodzakelijk niet zullen gevoelen van het te vervangen door een ander.

De actueele verklaringen van den bliksem, den donder en het vallen van luchtsteenen, komen voor op het programma der Middelbare school. Een grooter aantal menschen geraakte dus vertrouwd met deze uitleggingen en het geloof aan het bestaan der Titanen verzwakte ; een zekere vrees bleef echter en vele gebruiken bestaan er nog om de gevaarlijke meteoren *af te wenden.*

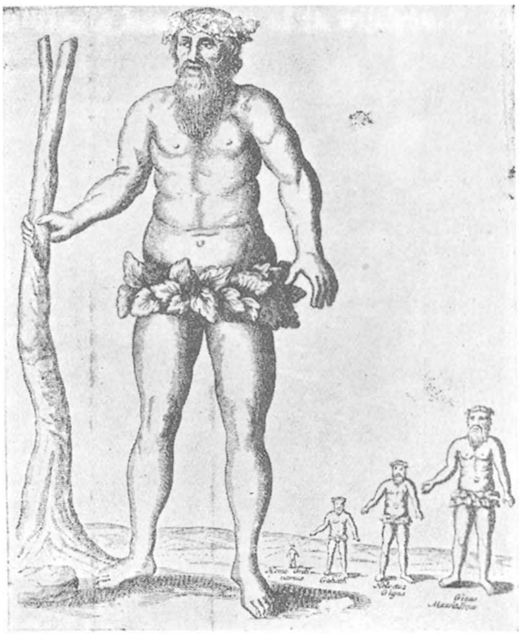

Alhoewel Athanasius Kircher de vorming van de fossielen niet begreep, toch deed hij veel dwalingen verdwijnen die in zijn tijd nog verspreid waren in intellectueele kringen. Aldus werden de gebeenten van reusachtige kruipdieren destijds nog beschouwd als overblijfselen van menschenrassen met een reusachtige gestalte. Om aan de geleerden, zijn collega's, te bewijzen dat dit niet het geval kon zijn, maakte hij een vergelijkende teekening waarop hij aantoonde welke gestalte deze legendarische reuzen zouden moeten gehad hebben indien deze gebeenten hun toebehoord hadden. Onnoodig te zeggen dat Kircher, bij deze bewijzen tegen de reuzen, de afmetingen nog overdreef. Naar een kopergravure uit het jaar 1665.

Zeker is het dat de hemel voor elk oppervlakkig waarnemer, voor elk kind namelijk, een nogal kleinen bol schijnt te zijn met bepaalden straal. Deze gedachte bleef bij het volk bestaan en bij vele menschen bestaat ze nog. Het was eveneens de eerste wetenschappelijke opvatting over het Heelal. Nu nog staan de cosmogonieën der oervolkeren op dit peil. Veel vooruitgang was er reeds gemaakt toen onze voorouders waargenomen hadden dat de hemellichamen aan dit gewelf niet voortdurend denzelfden stand ten opzichte van elkaar behielden. Dan verzonnen zij hun gekende boven elkaar plaatsing van beweeglijke sferen die in elkaar pasten en omwentelingen maakten die van elkaar verschilden.

De moderne ontwikkelde mensch die vertrouwd is met deze verschijnselen lacht met deze vroegere cosmogonieën, alhoewel er nog velen blijven aan gelooven.

Minder echter is de ontwikkelde mensch er zich van bewust dat zijn wijze van redeneeren over de voortdurend bijkomende nieuwe vraagstukken, onvermijdelijk moet gelijken op deze der oude volkeren over de hedendaags beter gekende verschijnselen.

Waarom zouden wij van dit oogenblik af dan niet aannemen dat ook onze actueele wetenschappelijke systemen berusten op verkeerde opvattingen, waarmede onze nakomelingen op hun beurt zullen lachen ?

Is dit bv. niet het geval met den aether, een vaag woord dat geen nauwkeurig begrip uitdrukt, waarmede onze onwetendheid de interstellaire ruimte vult en waarvan wij de structuur slechts beginnen te vermoeden ? Zullen de nieuwe uitleggingen die men er van geeft als waar erkend worden of zullen wij ze morgen moeten beschouwen als een dwaling te meer die bij te voegen is bij de reeds lange lijst ?

In de veronderstelling nu dat de actueele verklaring de juiste weze, zal men ongetwijfeld toch voortgaan met deze stof aether te noemen, alhoewel de samenstelling er van en de verschijnselen die er plaats hebben dezen naam geenszins zullen rechtvaardigen. Wordt er, zelfs in onze handboeken over sterrenkunde, niet steeds meer gesproken over het hemelgewelf ? Onderscheiden wij in de natuur niet steeds drie rijken : delfstoffen, planten en dieren, terwijl onze veralgemeeningen er ons nochtans van overtuigen dat beide laatsten slechts één uitmaken ? God weet wat de organische scheikunde ons morgen zal onthullen ? Onderscheiden wij niet steeds vaste, vloeibare en gasvormige lichamen, terwijl de natuurkunde ons nu nochtans leert dat het slechts gaat over dezelfde lichamen, doch in drie verschillende toestanden ?

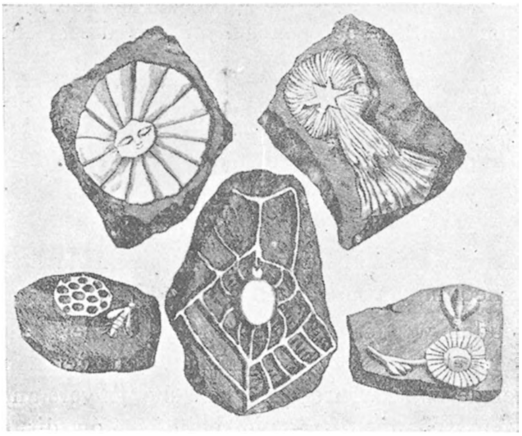

In de XVIII^{de} eeuw werd er nog hartstochtelijk geredetwist over het vraagstuk der fossielen. Sommigen beweerden dat het sporen waren die nagelaten werden door planten en dieren, anderen dat het grillen der natuur waren Dit was ook de tijd van de gekende mystificatie van Würtzburg. Professor Adam Beringer groef gehouwen steenen op waarvan wij hier eenige typen weergeven. In 1767 publiceerde hij een lijvig boek : *Lithographia Wirceburgensis*, in hetwelk hij zijn vondsten beschreef en commentarieerde. Op zekeren dag ontdekte hij zijn naam op een dezer steenen gegraveerd, een onderzoek maakte echter uit dat het studenten waren die hem misleid hadden.

Is dit eveneens het geval niet met onze opvatting van het diereninstinct, een vastgeankerde opvatting die het voorkomen van een bijgeloof aanneemt en voorzeker de verklaring der werkelijkheid belemmert ?

Is het eveneens niet zoo met ons geloof aan het simuleeren des doods bij de dieren en aan de aantrekkingskracht die het licht uitoefent op de nachtinsecten die het zouden moeten vluchten ? Spreken over den reukzin der mieren wanneer wij veronderstellen dat zij elkaar herkennen of elkaars spoor terugvinden met hun voelhorentjes, is dit niet toegeven aan een anthropomorphische gedachte die onze navorschingen schaadt ? Zijn dit allemaal geen bijgeloovigheden die in onze wetenschappelijke werken het voorkomen van Waarheden aannemen en beschouwd worden als juiste kennis ? Tot in 't oneindige zou men aldus kunnen voortgaan met voorbeelden aan te halen.

Onze huidige systemen krioelen van eenvoudige bevestigingen of roekelooze vergelijkingen die slechts steunen op heel aanvankelijke vaststellingen, welke morgen door aandachtiger waarneming minder benaderend zullen gemaakt worden. Het is den mensch onmogelijk de werkelijkheid te vatten zonder te beginnen met zich te vergissen.

Wij zouden kunnen aantoonen, zoo dit ons niet te ver moest leiden, dat al de postulaten van al onze wetenschappen in werkelijkheid niets anders zijn dan een soort ficties, scheppingen van onzen geest.

Zouden wij er niet bij winnen, in het belang der wetenschappen zelf, zoo wij een nauwkeuriger kennis bezaten over de wijze waarop het menschelijk verstand werkt bij de wetenschappelijke navorsching ? Zou dit ons het hervallen in de dwaling niet doen vermijden ? Is het niet noodig te steunen op de dwalingen uit het verleden, met aandacht de vroegere opvattingen te ontleden, om tot een betere kennis te komen van het zoo ingewikkeld en tevens zoo gevaarlijk geesteswerk van den opbouw der kennis ? Zou een vergelijking met onze hedendaagsche opvattingen geen soortgelijke dwalingen doen ontdekken die wij nu begaan ?

Vinden deze dwalingen van vroeger hun oorsprong niet in gebreken van onze redeneering, in een gebrek aan oordeel, in al te gewaagde veronderstellingen, in een verbeelding die niet in toom gehouden werd door de gegevens der werkelijkheid, in de onwillekeurige en onbewuste onderschikking van empirische sociale invloeden, van meer affectieve dan rationeele verklaringen aan ideeën en bijgeloovigheden die algemeen verspreid waren in de kringen van geleerden die zich aldus lieten beheerschen door buiten-wetenschappelijke opvattingen.

En waarom deze studie dan beperken bij het verleden van de wetenschap, zonder zeer ernstig de geesteswerkzaamheden na te gaan van den gewonen hedendaagschen mensch die zijn kennissystemen opbouwt op analoge wijze.

Deze studie zou dit groot voordeel bieden dat zij zou kunnen gedaan worden op levende onderwerpen en door rechtstreeksche waarneming, terwijl het steeds moeilijk zal zijn al de elementen weer samen te stellen van de vroegere sociale milieu's die hun invloed uitoefenden op het werk der zoekers uit dien tijd.

Alles samen genomen zullen wij zeggen : om de psychologie der kennis op te maken moet men de gegevens benuttigen van de geschiedenis der wetenschappen, der achtereenvolgende opvattingen, verkeerde of juiste, waaraan de wetenschappelijke menschen geloof gehecht hebben. Ook moet men de gegevens benuttigen die bijgebracht werden door de kennissystemen die aangenomen werden door de oervolkeren. Ook moet men de gegevens benuttigen die bijgebracht werden door de opvattingen die aangenomen worden door de massa, gegevens die verstrekt worden door de folkloristen. Hopen van tot een juist resultaat te komen zonder dezen belangrijken feitengroep in aanmerking te nemen, is een zekere mislukking tegemoet gaan, is een onevenwichtig gebouw optrekken. Er zal geen psychologie der kennis bestaan zoolang er aan de ontleding der folkloristische feiten die betrekking hebben op de verschillende wetenschappen geen plaats zal geschonken worden die overeenkomt met hun werkelijke belangrijkheid.

Onze hoogmoed zet er ons echter toe aan voor deze zoogenaamde volksactiviteiten de minste achting te hebben. Dit gevoelen dat ons bezielt ontneemt aan de wetenschappen van den mensch een kostbaar materieel. Dit gevoelen — en eens te meer zien wij hoe gevaarlijk de overheersching der gevoelselementen is op de verwerking der kennis — maakt ons blind. Wij gaan nevens deze feiten door zonder ze te zien. Wij versmaden ze. Aan deze blindheid is het te wijten dat wij den mensch niet veel beter kennen dan om 't even welke andere diersoort, omdat wij bij den mensch maar alleen de uitingen van een zeker gehalte willen ontleden. Wij classificeeren deze volgens de waarde die wij hun toeschrijven en deze classificatie steunt op sentimenteele oordeelen.

Een dag zal komen dat onze nakomelingen ons dit gemis aan objectiviteit zullen verwijten. Zij zullen begrijpen dat niets beter dan deze verschijnselen den mensch kan helpen om de psychologie der kennis vast te stellen, om de werking doen uit te komen van hetgeen, in onze wetenschappelijke stelsels die het meest op de redeneering steunen, zuiver conventioneel en menschelijk zijnde, vreemd aan de werkelijkheid, verwarring brengt in onzen geest en hem belet klaar te zien (1).

ALBERT MARINUS.

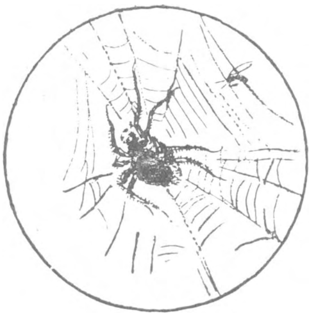

---

(1) Dit artikel is een uitvoeriger behandeling van de mededeeling die te Brussel gedaan werd in Juli 1932 op den 56sten zittijd van de « Association française pour l'avancement des sciences », afdeeling voor Anthropologie. De gedachten die het bevat werden besproken in het Seminarie voor Wijsbegeerte aan het « Institut des Hautes Etudes » te Brussel in Februari 1932.

Ditjes en Datjes.

De brouwerije int verleden. — Ghelyck in veel landen ghenen wijn en groeyet, so hebben die daer teghen overvloedigheyt van graen, ghelyck in Brabant, Vlaendre, Picardie, Normandie, en meer andere landen noortwaerts gheleghen.

In dese landen wort in stede van wijn, bier ghebrouwen, ende daghelyckx gedroncken, welcke bieren op diversche manieren ghebrouwen worden, ende nae de costumme van de landen ende plaetsen.

De maniere van bier te brouwen binnen de stad van Loven is dese : Neemt Gerste ende Haver en de Terwe van de beste die ghy meucht cryhen, neemt drie mael soo veel gerste als haver en terwe, nae de menighte van de biere dat ghy wilt brouwen, leght die t samen in eene cuype te weycken den tijt van vierentwintigh ueren, oft meer oft min, nae dat graen hert is, in behoorlycke quantiteyt van rivier-water. Neemt se dan uyt de cuype ende draegt se op de solder op een hoop om te schieten. Als sij geschoten hebben, spreytse op den solder om te dorren, van den solder brengtse op den ast om voorts te drooghen, den ast wel verlochten, ende ghedrooght synde, dan draeghtse op een luchtighe kamer om te wannen en van alle stof ende vuyligheyt te suyveren; van daer doetse op de meulen om te malen ; dat gedaen sijnde, doet se in de kuype, ende gieter op ziedende water, na de menichte van den meel, te weten, anderhalf carteel waters tot vier sisters meels, laet het water een ure staen in drincken, daernae roert het waters als voren. Daernae neemt twee brouwers corven, ende met brouwers-gaffelen, ende gieter dan weder op soo veel ziedende steeckt se int mout, die ghy sult laten vast houden van twee of drie mannen, omdat daer en tusschen een ander soude moghen dit water, daer in het mout gheweyckt heeft, uyt dese manden in een ander cuype putten, die daer neffens staet. Neemt alle dit water, ende gietet in eenen brou-ketel, van neghen, of meer of min, amen groot, ende laetet een goede uere staen zieden, daer nae scheppet uyt, ende gietet met ketels al ziedende in de cuype met den mout; daer het eerst uyt genomen is, ende laet het wat tyts daer op staen ; daernae trecket klaer af door eenen tap die in den bodem van de cuype is.

Ende gietet wederom in de ketel, daer sult ghy het twaelf ueren tydts laten zieden. In dit laetste dat het beste ende klaerste is, en suldt ghy niet vergheten vyf of zes pont hoppen te doen, als het nue twaelf ueren heeft ghesoden, trecket vuer van onder de ketel, ende giet het bier in omder backen uyt, ghelyck Cuype maer niet meer dan een voet hooghe. Als het kout is stellet te gisten in een cleyn vat van een half carteel groot met twee ketels bier, ende gist van bier dat te voren ghemaeckt is, omdat het overgaen ende klaer soude worden, dese gist wort ghemaeckt van t schuym dat uyt de tonne over loopt, alst eerste bier getonnet is, welck schuym in gist verandert en stijf wort ; versterckt den gist van uere tot uere met bier dat alreets ghemaeckt is, tot dat hy sterck ghenoeg is, d'welck ghy sult sien alst genoech sal gheheven zijn, dan moet bier ghetont sijn in cartelen oft amen, ende men salt druy ueren laten over gaen, ende int vat gisten, gevende t'selve locht, andersins soudet vat den boden uytslaen. Dit is de maniere van lovensbier te brouwen, d'welck goet is op allen tyden van den jaere, niet teghen staende men seyt, dattet bier in de Meerte ghebrouwen t beste van allen is.

Die van Dieste, Loven en Brussel zieden int bier zooghcalveren, ossen voeten ende boter en sommighe vischvellen, omdat 't bier te dicker soude sijn. Zij doen somtydts honich ende specerye op 't bier, ende maeckender af een specie van mede (Hydromel).

De Duytsche en Engelsche, brouwen hun bier alleen met gerste, somtijts doen sy daer by een vierde deel Terwe, omdattet vetter ende meer voedede soude zijn. Somtijts doen sij daer in, by gebreke, oft in stede van hoppe, t saet van hoppe, sy doen somtydts Lolium int bier, omdattet te meer soude in 't hooft rijsen.

Om te beletten dattet bier niet suer en wordt, ende lange goet blyve, worpt op u bier een sacxke met groene coren aren, ast bier beghint te verschalen oft syn kracht te verliesen, hangt int vat twee of drie geheele eyers, ast dat synen smake heeft verloren, t sal dien weder krygen als ghy daer op doet, Arios, Geingber, Groffel-naghels, noten-muscaten, Backelaer ende Orega.

J. B. VOGELAERS.

Toen zooals Nu.

Die pleit om een koe,
Geeft er een kalf op toe.
Oudholl. Spreekw.

« Den 24 Maart 1730 is te *Brussel* ter eerster instantie uitgewezen een Proces dat sedert het Jaar 1726 voor de Magistraat van die Stad gehangen heeft ; De onkosten van dat Proces beloopen 1500 Florynen Bankgeld, en het onderwerp daar van is een zilvere Tabaks-Doos, die omtrent zes Ryksdaalders waardig is. De Partyen zyn de Weduwe van den Goudsmit *de Bruin,* welke in de betaaling van die kosten verwezen is ; en een Chirurgyn *de Hond* genoemd, welke de gemelde Doos als zyn gestoken goed terug eischt : De Weduwe meenende wel gefondeerd te weeren, staat dat Proces by apel voor den Raad van *Brabant* te trekken, en men was in verwachting dat de zaak aldaar uitgesproken zynde, noch verder in Revisie zal getrokken worden. Zulke Proceszieke Menschen zyn door hunne koppigheit rechte Melk-koetjes voor de

Pleitbezorgers, die zonder zulke klanten veeltyds magerder keukens en schraalder Beurzen zouden hebben ».

« Europische Mercurius », Stute XLI, Deel I, bl. 213.

Haarlem. J. D. H. van Uden.

Brutale Diefstal 1735. — « Men schrijft uit Brussel van den 2 May » — zoo lezen wij in den « Europischen Mercurius, Stute XLVI, Deel I, blz. 234 — » dat men daar tyding hadt van *Fontaine l'Evêque* by *Charleroy,* dat een bende van omtrent 30 welgewapende gaauwdieven, in de voorige week by helderen dag onderstaan hadden zich binnen die Stad ten huize van zekeren Lakenkooper te begeeven, alwaar zy, op pretext van een Decreet van de Aards'hertoginne ('t geen daarna valsch bevonden is) alle de winkelwaaren, ter waarde van 10000 ryksdaalders, op een kar geladen hadden, en met dezelve doorgegaan waren, zonder dat men, het bedrog ontdekt zynde, dezelven hadt kunnen achterhaalen ».

Haarlem. J. D. H. van Uden.

Een Diestersch jongensspel uit vroeger tijd. — De koesj ujen (1). (Extr. de Diestsche Kunstkring, Jaarboek 1932). —

De jongens van het pleintje, dat waren me de kerels ; die konden klimmen, zwemmen, ravotten, vogelnesten uithalen, menschen en dieren plagen, en vechten, vechten, meneer, met de klompen, en builen en blauwe oogen slaan, om vijf minuten later weer de beste vrienden te zijn.

De jongens van het pleintje, die konden spelen en kenden spelen, wel honderd : daarin waren ze vindingrijk.

Een dier spelen was : « de koesj ujen ».

Zooveel jongens, zooveel kuiltjes op één na. Iedere jongen was voorzien van een knuppel, een houten bal was de « koesj ».

Een jongen, door het lot aangewezen, was de drijver ; hij moest aanhoudend met een stok de koesj bijbrengen, welke telkens door een der medespelers met een krachtigen slag werd weggedreven, zorg dragend tijdig zijn knuppel weer in het putteken te steken voordat de drijver den tijd had dit te doen, zoo niet werd hij zelf zwijnhoeder.

De drijver werd afgejaagd en de jongens vermaakten zich prettig en dol, want het gold een groote eer en behendigheid een plaats bij een kuiltje te behouden.

Alleen als de bol terecht kwam in een kuil of een plas, werd er geroepen : « Ze zuipt, ze zuipt! »

Dan moesten al de spelers loopend hun plaats verlaten en even met den stok op den bal gaan tikken en dat was dan een bijzonder gunstige gelegenheid voor den drijver om een plaats bij een kuiltje te veroveren.

---

(1) « De koesj ujen » = het varken hoeden ; in Schaffen heette dit spel « zoeg drijven ».

Toen ik vóór een tiental jaren te Knokke aan Zee voor de eerste maal reusachtige, ernstige Engelschen hockey zag spelen, dacht ik lachend bij me zelven : « Dat heeft een der jongens van het pleintje hun aan 't verstand gebracht ».

G. VAN NEROM.

De Brusselsche « Steenen ». — Het *Cautersteen* of *steen* (steenen woning) van *Cauter* stond op de plaats waar het hotel van prins de Ligne gebouwd werd, dat later de herberg was die men noemde : Hôtel d'Angleterre, op den hoek van de Keizersstraat en de Cautersteenstraat.

Het *Serhuygsteen*, steen van Sire Hugo, bevond zich op de *Nedermert* (markt) de tegenwoordige groote Markt, op den hoek van een der straten die er op uitgeven.

Het *Maximiliaensteen* of steen van Maximiliaan, bevond zich in de *Bergstraet, in angulo vici montensis,* op den hoek van de Bergstraat.

De *Valkenborg* was een *borg of versterkte* woning, op de *Schoenbeek,* volgens PUTEANUS, *Bruxel septerna,* blz. 37. Dit is waarschijnlijk op de Schoenmarkt, op de beek die hier naar de Senne vloeide.

Het *Southuys* (zout) stond in de Boterstraat nabij de St.-Niklaaskerk.

Het Paeyhuys of vredehuis, vormde den hoek van de Kiekenmarkt en de vroegere Botermarkt, nabij de St.-Niklaaskerk. Het was naar het schijnt het verhoog op de plaats vanwaar de ordonnantiën afgekondigd werden : de Pui.

De *plattensteen* stond in de Plattensteenstraat.

Volgens een geschreven nota van BAERT : *Bruxellensia,* Hsch. II 95 7 uit de Koninklijke Bibliotheek was de verblijfplaats van de geslachten :

Het geslacht van *Coudenberg,* de Cautersteen.
De *Sleeuws,* de Maximiliaensteen (bergstrate).
De *Steenweghs,* de Volkenborgh (pijnsmerkt).
De *Sweerts,* de *Serhuyghskint steen* (Coffi).
De *Serroelofs,* het *Sout-huys* (achter St.-Niklaas).
De *Serhuyhs,* het *puyhuys.*
De *Roodenbeke,* het huis *Vivariers.*

(Uittreksels uit het handschrift van Baert).

L. STROOBANT.

Hooge Personages die te Brussel gelogeerd hebben. — In zijn handschrift uit de XVIII^de^ eeuw geeft Baert ons de volgende lijst van beroemde personen die te Brussel gelogeerd hebben. Alvorens in het hotel de Bornonville te Brussel te verblijven, was Voltaire tijdelijk gehuisvest in het kleine « hôtel de Soissons ».

De oude hertog de Bournonville logeerde in het hotel van M. de Pester.

Visconti verbleef in het hotel de Templeuve.

De boeroemde financier Law en vóór hem de schilder Rubens, zouden gewoond hebben in de Villa Hermosastraat, in het huis links nabij de Jodentrappen.

Botta zou gewoond of gelogeerd hebben waar Argenteau woont.

De hertog van Marlborough en Lovendal zouden verbleven hebben in het hotel d'Ailsburg (waar de dienstmeid in een put sprong, zegt het handschrift). Ailsburg 's hotel stond op den Grooten Zavel.

De graaf van Harrach heeft in 1742 gelogeerd in het Egmonthotel.

Visconti, grootmeester van Maria-Elisabeth, verbleef in het hotel de Coupigny waar tegenwoordig M. d'Argenteau woont.

Generaal Velen heeft gelogeerd in de Nieuwstraat, in het huis waar tegenwoordig van Langendonck, ex-pensionaris van de stad, woont.

Generaal Wrangel heeft er wellicht gewoond.

Graaf de Koningsegg logeerde in 1716 in het « hôtel Bruai ».

De Fransche bouwkundige Rousseau heeft omtrent 40 jaar te Brussel gewoond in de rue des quatre fils en de Kaatsspelstraat (ergo aan de kapel of Couberg). Hij stierf er omstreeks 1770. Hij bouwde er het hotel de Bergues restaureerde de hotels d'Arenberg en de Salazar.

Olympe de Mancini, gravin van Soissons, moeder van prins Eugeen, zou te Brussel gelogeerd hebben op het Begijnhof. Zij overleed te Brussel in 1708. De « chambre des poisons » van Parijs had tegen haar gedecreteerd, doch Lodewijk XIV, uit wat achting die hem nog overbleef voor de herinnering aan Mazarin, liet haar toe Frankrijk te verlaten.

Louvois, haar aartsvijand, liet haar te Brussel door een op reform gestelden kapitein met scheldwoorden overladen. Op zekeren dag was zij verplicht in het Begijnhof (te Brussel) te slapen waar zij gaan kant koopen was, omdat er voor de deur meer dan 3000 personen die haar wilden verscheuren samengeschoold waren. Graaf de Monterey, Gouverneur der Nederlanden, nam haar onder zijn bescherming en deed het volk zijn dwaling nazien. Zij had 600.000 frank gereed geld medegenomen en begon groot verteer te maken. Alles werd tot rust gebracht. Zij werd begraven in de Miniemenkerk.

Frans, hertog van Lorreinen, kwam te Brussel in 1730 en verbleef gedurende zes maanden in het hotel de Sallazar.

De hertog de Boutteville, gouverneur van Brussel en de Hollandsche generaal Vander Duyn werden gelogeerd in het hotel dat bewoond wordt door baron s' Hope.

Lodewijk de XV^{de} deed zijn intocht in Brussel den 4^{den} Mei 1746 om 2 u. 30. Hij werd bij de Vlaamsche Poort verwelkomd door de Magistraat. Van daar begaf hij zich naar Sinter Goedele waar een Te Deum gezongen werd en nam vervolgens zijn intrek in het Egmonthotel (hotel d'Arenberg).

In Maart 1717 hield de Nieuwe Staatsraad verscheidene zittingen bij markies de Prié. Wij treffen er aan : den Aartsbisschop van Mechelen, den Kanselier van Brabant, den Voorzitter van den Grooten Raad te Mechelen, den hertog d'Ursel, den graaf van Vhelen, den graaf de Lannoy, de Heeren Vandergoten en Vanderhaegen.

Peter I, tzar van Rusland, kwam te Brussel aan op 14den April 1717, omstreeks den avond. Hij ontscheepte nabij de brug van Laeken, zette zich incognito in een koets en kwam de stad binnen, verwelkomd door het schieten van de kanonnen der vestingen. Hij logeerde *int Keysershof,* in het park en vertrok den 18den van dezelfde maand naar Parijs.

De koning van Denemarken kwam te Brussel en logeerde in het hotel van den prins de Latour.

De koning van Zweden kwam aan te Brussel en logeerde in de herberg bij Cresta. Zij vertrekken naar Stockholm waar een groote omwenteling uitbreekt.

(Uittreksel uit het handschrift van Baert).

L. STROOBANT.

Ons Weerstandsfonds.

In nr 72, blz. 485, gelieve men als gift van den Heer Werner Janssen van Leuven 25 frank te lezen in plaats van 15. Het totaal 3795 blijft onveranderd daar het slechts een drukfout was.

Laat ons eveneens mededeelen dat de HH. Dupont van Ukkel en Vandersleyen van Waterloo elk 20 frank voegden bij het bedrag van hun vernieuwd abonnement, waarvoor onze beste dankbetuigingen. Graaf 't Serclaes de Wommersom voegde bij het zijne 50 fr. Wij danken deze drie edelmoedige personen en stortten 90 fr. op ons Weerstandsfonds. Het algemeen totaal wordt dan 3885 frank. Toen wij vóór een jaar dit fonds stichtten, dachten wij aldus de crisis kunnen door te maken. Deze blijft echter duren en bedreigt nog steeds onze uitgave. Aldus vernemen wij dat het beheer der Openbare Bibliotheken daareven *al* zijn abonnementen op ons tijdschrift geweigerd heeft.

◆

Boekennieuws.

Verslag van den 56sten ziltijd der « Association française pour l'avancement des Sciences », 628 blz., rue Serpente, 28, Parijs.

Verleden jaar signaleerde de *Brabantsche Folklore* aan zijn lezers de vergadering die door dit Congres te Brussel gehouden werd. Toen was het de eerste maal dat er, in een onderafdeeling van de sectie voor anthropologie, plaats werd gemaakt voor de Folklore. Bij de mededeelingen die er in de verschillende sectiën gedaan werden zou er hier en daar wel een vergelijking te maken zijn met de methode die wij aanbevelen voor de Folklore. In de sectie voor aardkunde dringt aldus majoor Stevens er op aan, dat men beter zou doen met de onlangs gebeurde, de hedendaagsche tectonische bewegingen na te gaan. Veel meer belang dient er gehecht te worden aan de waarneembare feiten.

Wij zullen hier echter alleen stilhouden bij de bladzijden die gewijd werden aan de werkzaamheden van de afdeeling voor Anthropologie. Er werd een reeks uiterst belangwekkende en zeer tegenstrijdige mededeelingen gedaan over de kwestie van den « Tardenoisien ». De HH. Camile Huyens, J. le Grand-Metz, E. Rahir, E. de Munck en De Keyser zetten er verschillende meeningen uiteen. Signaleeren wij de mededeeling van M. Charles Fraipont : *Races humaines, métissages et caractères collectifs* (Menschenrassen, kruisingen en collectieve kenmerken), die in ethnologie het misbruik bestrijdt der « bakermatten » en der « migraties ». « In plaats van de bakermat der soorten op te zoeken en hun huidige verspreiding uit te leggen door buitengewone migraties die ons verplichten intercontinentale bruggen te veronderstellen, alsmede door geograpische cataclysmen die de geologie door de haar eigen methodes niet kan ontdekken, is het geraadzamer een interessant gegeven te ontleenen aan het ologenisme ».

Op het gebied der prehistorische ethnologie verzet zich dus de hoogleeraar aan de Luiksche Universiteit tegen een misbruik dat wij eveneens aantreffen in de Folklore, het zoeken namelijk der filiaties waartegen wij reeds zoo dikwijls protest aanteekenden. Hij denkt eveneens dat levende wezens op dezelfde wijze konden evolueeren onder invloed van identische oorzaken.

Spijtig moeten wij het nochtans heeten dat de « Association Française pour l'avancement des sciences » het niet noodig achtte voor de folkloristische mededeelingen dezelfde gedragslijn te volgen als voor de werken van andere sectiën. Ongetwijfeld kon er hier niet gedacht worden aan een in hun geheel publiceeren van de circa 400 mededeelingen die op dit Congres aangeboden werden. Men moest zich bepalen bij het geven van een korten inhoud. Al de mededeelingen nu van al de afdeelingen werden in resumé weergegeven in het verslag van het Congres. Alleen de folkloristische mededeelingen, op één na, maken uitzondering op dien regel. Men stelde zich tevreden met het opgeven van den naam van den schrijver en den titel van zijn mededeeling.

Zoo het Congres besloten had deze werken niet uit te geven om reden van hun geringe waarde of omdat er geen enkele bepaalde thesis in verdedigd werd, zouden wij volgaarne met dezen uitzondergnsmaatregel instemmen.

Dit was hier echter niet het geval. Deze mededeelingen werden gewaardeerd en besproken, zij verdedigden theses en daarom ook begrijpen wij de handelwijze niet ten hunnen opzichte.

Laat ons dan zelf deze leemte aanvullen, ten einde het publiek toe te laten te oordeelen. *Folklore en Wetenschap* door M. A. Marinus. Van deze mededeeling werd een resumé opgegeven. Van *Folklore en Wetenschap* door M. Minnaert werd alleen de titel vermeld. Deze twee mededeelingen vulden nochtans elkaar aan met enkele afwijkingen wat sommige punten betreft. De twee mededeelingen waren het onderwerp van een enkele bespreking, die voorzeker niet de minst belangwekkende van de afdeeling was.

In ons volgend nummer publiceeren wij de eerste dezer mededeelingen.

De tweede zal gepubliceerd worden in den loop van dit jaar.

Eveneens zullen wij deze van M. Mortier uitgeven over : *De macht der booze geesten.*

Daar de andere twee mededeelingen eerder behoorden tot de ethnologie zullen wij ze niet publiceeren, doch ziehier de theses die zij aanboden : *De Godsdiensten van Oud-Peru* door M. P. Minnaert.

« Wat den godsdienst van het oude keizerrijk der Incas karakteriseert is wel dat de verscheidene evolutiestadiums, in plaats van samen te smelten en zich te synthetiseeren, zich vooral naast elkaar plaatsten en een groot gedeelte van hun zelfbestuur behielden.

Naar het schijnt zou er, eeuwen vóór onze tijdrekening, een belangrijke van Azië komende volksverhuizing plaats gehad hebben langs het Noorden van het Amerikaansche vasteland. Deze volkeren beoefenden het sjamanisme zooals hun hedendaagsche afstammelingen dit nog steeds doen op beide vastelanden ; hier en daar bleven er verspreide groepjes van bestaan door gansch Amerika, tot in Vuurland toe. Men vindt er ook weer in Peru.

Omtrent hetzelfde tijdstip, doch waarschijnlijk een weinig vroeger, was de steencultus in Azië, in Indonesië en in Amerika, bij de landbouwersbevolking verspreid, onder een zeer eenvoudigen vorm weliswaar doch reeds in betrekking met de idee van vruchtbaarheid. Hij bestond onder een juisten, wel bepaalden vorm en, wat vooral belangrijk is, hij geleek wonderwel op den cultus van steenen en bergen zooals deze bestond in sommige eilanden van den Oost-Indischen Archipel die veel van hun oude gewoonten behielden zooals Soemba en Timor.

Vele redenen doen ons aannemen dat de stuwkracht der verhuizende Polynesiërs, of liever pre-Polynesiërs, vertrokken uit Midden-Indië, na door Oceanië getrokken te zijn, zich liet gevoelen tot op het Zuid-Amerikaansche vasteland. Zij waren het waarschijnlijk die de grondslagen legden van den zonnedienst die heerscht in gansch de Peruaansche Sierra. Deze nieuwe godheid erfde verscheidene eigenschappen der maan- of meteorische godheden ; synthesen kwamen tot stand, een syncretisme tusschen al deze godheden om eindelijk te komen tot een monotheistische strekking en tot een zeer abstracte opvatting van het goddelijke.

Daar de godsdienst van onderworpen volkeren steeds geduld wordt, werden deze godheden geen kwaaddoende geesten. Dit legt uit waarom er in de Peruaansche godsdiensten zoo weinig belang gehecht wordt aan booze geesten.

De *Chineesche « Kan-Soe », kruispunt der oude en nieuwere volkeren,* door M. Fl. Mortier *(Le « Kansou » chinois, carrefour des peuples anciens et nouveaux) :*

« De menschenrassen verdrukken elkaar, doen elkaar verdwijnen, doch vermengen zich niet : de afkeer van het bloed schijnt steeds in denzelfden graad te blijven bestaan.

Sedert duizende jaren hebben talrijke volkeren, behoorende tot de meest verscheiden rassen, elkaar ontmoet in de Noord-Westelijke provincie van China, de Kan-Soe. Zij kwamen er naartoe uit alle streken van Azië. Elk op zijn beurt hebben zij er geheerscht en hun despotische macht uitgeoefend. Verwoestingen en bloedbaden hebben in den loop der geschiedenis hun wederzijdschen wrok tot uiting laten komen. De Kan-Soe en vooral de vallei van de Sining zijn hedendaags nog steeds de smeltkroes waarin zeer verschillende elementen samengebracht werden doch zonder zich te amalgameeren, zonder zich te vermengen. Men vindt er Turksche, Mohammedaansche, Thibetaansche dorpen, Mongoolsche legerplaatsen, Chineesche vlekken en steden. In de straten der steden zijn alle rassen vertegenwoordigd. Bij *Mohammedaansche* familiën treffen wij als slavinnen Chineesche meisjes aan, die ontrukt werden aan hun midden ; halsstarrig blijven zij echter volhouden met aan de *Chineesche* goden te offeren. Op haar beurt is een Mohammedaansch meisje slavin in een Chineesche familie. Het Mohammedaansch kind wordt door den Chineesch beschouwd als een minderwaardig wezen.

Van den anderen kant blijft de herinnering aan de stoornissen, eertijds door den *Mongoolschen* veroveraar bij de Chineezen teweeggebracht, levendig. Op den laatsten dag van het jaar wordt een haan gedood, terwijl men met voldoening zegt : « Ach, de herinnering aan het bloedbad der Tartaren » ! Gedurende den dag slentert de Thibetaan langs de Chineesche winkels en laat er zijn beurs lichten. Bij het vallen van den avond wordt hij uitgenoodigd de stad te verlaten en de poorten worden achter hem gesloten. Van uit zijn versterkte stad beschouwde de *Mansjoe* nog onlangs al dezen die hem onderworpen waren van uit de hoogte. Tusschen deze verscheidenheid van rassen hebben wij dan eindelijk nog den *Mantze*, zwerver door de eeuwen heen, die voor iedereen het keukengereedschap herstelt, terwijl zijn vrouwen aan allen de toekomst voorspellen.

Van tijd tot tijd komt de verdoken antipathie dezer volkeren tot uiting in plotselinge opstanden of oorlogen.

Twee feiten beheerschen den toestand. Sedert duizende jaren houdt de flegmatische, werkzame Chinees al de horden tegen op de oevers van den Gelen stroom en heerscht er over al de rassen. De oorzaak hiervan ? De vasthoudendheid der Chineesche landbouwnederzettingen, de centralisatie van het bewind tot het werkelijk voordeel van den Chinees, de verdeeldheid en de rivaliteit die onderhouden worden bij de schatplichtigen, het gemis aan elken verbeteringsmaatregel in de onderworpen streken en de sociale stand van hun bewoners.

In 1923 kondigde Sun-yat-sen nadrukkelijk de gelijkheid af tusschen de vijf rassen die het Chineesche grondgebied bewonen. Dit was afstand doen van een duizendjarige traditioneele politiek. Het volgend jaar reeds werd aan den werkelijken toestand herinnerd door een bloedbad in het Westen. Alsdan werd er hetzelfde jaar door Sun-yat-sen op een nationalistisch congres gezegd : « Wij teekenen protest aan tegen het vermoorden der Mohammedanen. Onze wensch is het dat de rassen voorloopig blijven wat zij zijn ».

Het tijdperk der gelijkheid, meer nog dan dit der vermenging, schijnt nog op verre na niet aangebroken op Chineeschen bodem. Het bloed van het ras stelt despotische eischen ».

Er zou een dag kunnen komen waarop de Fransche associatie tot vooruitgang der wetenschappen zou kunnen betreuren niet meer aandacht geschonken te hebben aan sommige, in deze werken voorkomende nieuwe voorstellen en wie weet of haar in de toekomst misschien dit verwijt niet zal gedaan worden.

Is de vooruitgang der wetenschappen niet ondergeschikt aan het uitdrukken van nieuwe hypothesen of aan de opsomming van waarnemingen die deze hypothesen komen bevestigen of ontzenuwen. Wij zouden maar alleen de handelwijze tegenover deze werken begrijpen in geval de besprekingen bewezen hadden dat ze ongegrond waren. De bespreking waartoe zij op dit Congres aanleiding gaven bewees nochtans klaarblijkend hoezeer ze gewaardeerd werden. Wij kunnen niet anders dan het zonderling vinden dat de resumé's dezer mededeelingen weggelaten werden, dat er geen woordje gerept werd over de er op volgende besprekingen Een eigenaardige opvatting voorwaar van den vooruitgang der Wetenschappen !

A. M.

Graaf JOSEPH DE BORCHGRAVE D'ALTENA. — *Décors anciens d'intérieurs mosans*. Deel II, 216 blz., groot formaat. Geïllustreerd Bij den schrijver, 95, Aarlenstraat, Brussel.

In de *Brabantsche Folklore*, deel XI, blz. 410, signaleerden wij het verschijnen van het eerste en het vierde deel van dit belangrijk werk. Wij gaven toen het algemeen plan, wij legden nadruk op het nationaal en artistiek belang er van, wij prezen de rijke illustratie en de archeologische nauwkeurigheid van den tekst.

Zooals de schrijver het ons in zijn inleiding zegt bevat het tweede, daareven verschenen deel, de versieringen die aangebracht werden tijdens de tweede helft der XVIII^de^ eeuw. In het eerste kapittel treffen wij nochtans enkele oude woningen aan van vóór 1750. Artistieke kenmerken stemmen niet steeds noodzakelijkerwijs overeen met nauwkeurig afgemeten tijdruimten. In eenzelfde interieur zijn ten andere, nu eens de lambrizeeringen, schilderingen of tapijtwerken, dan weer de meubels, tapijten, lusters of behangsels die het versieren, niet steeds van juist hetzelfde tijdvak. Heel zelden komt wel een heelemaal volmaakt ensemble voor, zooniet uit oogpunt van goeden smaak dan ten minste uit dit van kunstopvattingen. Onvermijdelijk zijn er steeds kenmerken voorhanden van meer dan een school, van meer dan een tijdvak.

Bij het doorbladeren van dit boekdeel ondervinden wij opnieuw dezelfde bekoorlijkheid, hetzelfde gevoel van schoonheid en rijkdom. De illustratie doet u het boek bekijken en liefhebben. Zij doet u de bijgaande nota's lezen. U verlangt te weten waar dit te vinden is, wie de maker was van deze grootsche werken en bij het belang der lectuur voegt zich nog het belang der inlichtingen, verstrekt door de commentaren.

De *Décors Anciens d'intérieurs mosans* is een grootsch werk, een kostbaar inventaris der kunstschatten van ons land, waarmee de schrijver dient gelukgewenscht, én om het ondernemen er van én om zijn welgelukken.

Herinneren wij er tevens aan dat de prijs van het volledig werk (4 deelen) 600 fr. bedraagt, doch dat de graaf de Borchgrave d'Altena aan onze lezers welwillend een prijsvermindering van 110 fr. op dit bedrag toestaat.

A. M.

P. SAINTYVES. — *Les Cinquante jugements de Salomon*, 124 blz. Uitg. P. Loviton et Cie, 160, rue St.-Jacques, Parijs. Prijs : 12 Fransche fr.

Beter zou het misschien zijn te zeggen : vijftig oordeelen *in den aard* van dit van Salomon, want de vermakelijke voorbeelden die door den schrijver geciteerd worden zijn oordeelen die toegeschreven worden aan rechters van alle landen en van alle tijden, van Salomon af tot president Magnaud (1898). Ook onze kostelijke Keizer Karel behoort tot de reeks :

« Twee Spaansche dames uit den hoogeren stand hadden het aan den stok met elkaar om een zitplaats in de kerk ; elk van hen beweerde den voorrang te hebben. De twist liep zoo hoog dat zij ten langen laatste vroegen hun geschil (kon men zich wel iets belangrijker voorstellen ?) door den keizer te laten beslechten.

Keizer Karel, ingelicht zijnde over hun aanspraken, liet hun zeggen : « Stoor U niet, Mevrouwen, en dat de gekste eerst kome ». Onnoodig is het te zeggen dat beiden tot bedaren kwamen ».

De vijftig Salomonsoordeelen werden verdeeld in drie reeksen 1°) de kunst om doen te bekennen : het doorzicht der geesten, de listen en verrassingen van de ondervraging, het opzoeken van het beschuldigend feit ; 2°) De kunst van de aanspraken van den eischer doen weg te vallen ; het betalen met dezelfde munt, het rechtvaardige antwoord, het besluit dat doet nadenken ; 3°) De ideale rechtvaardigheid : de beteekenis van het leven, de rechtvaardige strengheid, de onmogelijke toegevingen, de noodige inwilligingen.

In zijn inleiding wijst de schrijver op de rol der billijkheidsoordeelen in de legendarische traditie. De bijzondere eigenschap van rechtvaardig te zijn kristalliseerde zich rondom enkele namen : Salomon, Dejoces, Kalief Omar, Al-Mansour, Aristeides de rechtvaardige, enz. en de rechtvaardigheidsoordeelen werden aan deze personages toegeschreven. « Er bestaat een legende van de Billijkheid » zegt de schrijver. President Magnaud kwam het laatst bij in de reeks dezer befaamde personages, voor het gevoel van hetgeen rechtvaardig zooniet steeds wettelijk is.

E. O. JAMES. — *Origines of Sacrifice.* A Study in Comparative Religion. (Uitg. John Murray te London). 10 sh. 6.

M. E. O. James is voorzitter van de Londensche Folkloremaatschappij en uitgever van de Revue « Folk-lore ». — Dit werk evenals dit van Frazer, Crawley en Moritt, toont aan welk belang door de Engelsche geleerden gehecht wordt aan de Folklore en eveneens de breedte hunner opvattingen. In hun bedreven handen wordt de folklore een uitstekend werktuig om het verleden van het menschelijk geslacht te bestudeeren en het is dan ook met bewondering dat wij hun werkzaamheden volgen.

Het rituaal van het offer verdiende waarlijk een grondige studie. De auteur volgt de ontwikkeling er van, van de eerste stadiums af tot de edelste uitingen en het aantal verzamelde documenten is waarlijk indrukwekkend.

Wat verdient genoteerd en nagevolgd te worden is wel de medehulp die een groot aantal geleerden-specialisten aan dit werk verleenden.

P. H.

LUCIEN CRICK. — *Un drapelet de Pelèrinage inconnu,* in het Bulletin des Musées d'Art et d'Histoire. Maart 1933.

M. Crick geeft de beschrijving en een reproductie van een bedevaartvaantje dat ons herinnert aan den eeredienst van O. L. V., Moeder van Barmhartigheid in de Kerk van Onze-Lieve-Vrouwter-Kapelle te Brussel. Dit is een ontdekking, want noch de E. H. Broeckx die een belangrijke studie over deze kerk uitgaf, noch M. E. van Heurck, de geschiedschrijver dezer bedevaart-vaantjes, hadden het bestaan er van gesignaleerd. Het exemplaar waarop hier door M. Crick de aandacht wordt gevestigd behoort toe aan M. Grell en moet dateeren van tusschen 1844 en 1853.

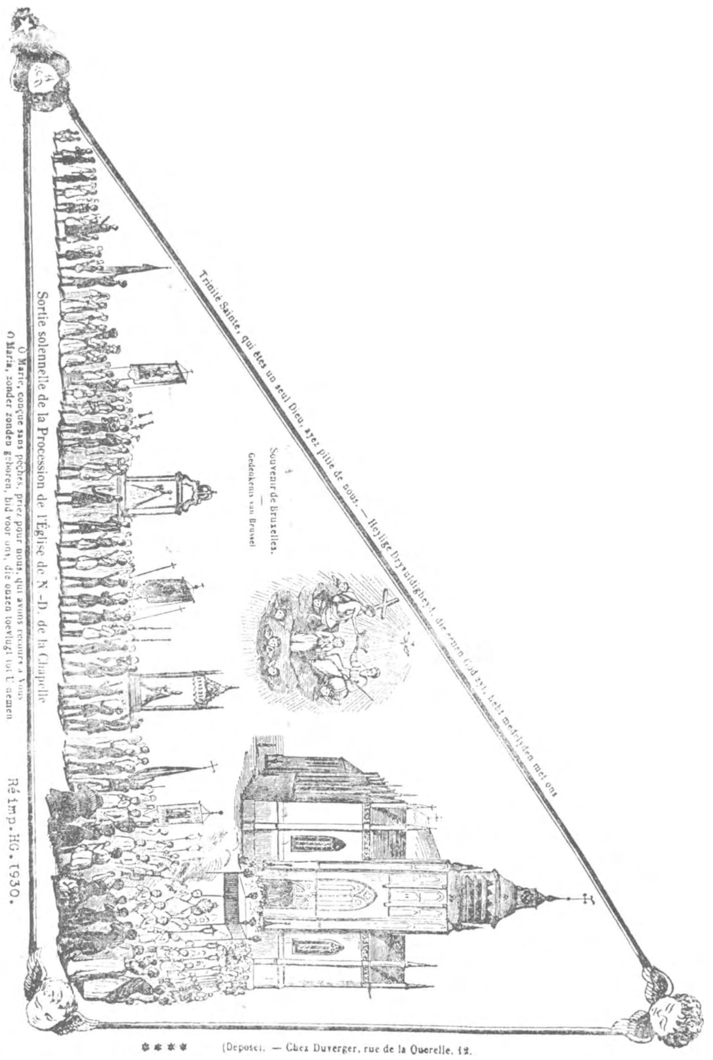
Trinité Sainte, qui êtes un seul Dieu, ayez pitié de nous. — Heylige Dryvuldigheyt, die eenen God zyt, hebt medelyden met ons
Souvenir de Bruxelles.
Gedenkenis van Brussel
Sortie solennelle de la Procession de l'Église de N.-D. de la Chapelle
O Marie, conçue sans péchés, priez pour nous, qui avons recours à Vous
O Maria, zonder zonden geboren, bid voor ons, die onzen toevlugt tot U nemen
Réimp. HG. 1930.
(Deposé). — Chez Duverger, rue de la Querelle, 12.

THOMAS BRAUN. — *Ex-voto,* 92 blz., oorspronkelijke houtsneden van Maurice Brocas. Uitg. op Pannekoek, door Vromant en Cie, Kapelstraat, Brussel, 1932.

Prachtuitgave, zoowel door de keus van het papier, de letter en het uiterlijke zelf als door de bekoorlijkheid van opvatting en illustratie. Dank zij auteur en houtsnijder behield het door de folklore geïnspireerde ensemble, alhoewel het een echt kunstwerk mag heeten, zijn echt roerende naïviteit. De teksten, evenals de in palmhout gesneden platen, zijn gewijd aan O. L. V. van Halle, O L. V. van Walcourt, O. L. V. van Scherpenheuvel, O. L. V. van Bijstand te Brussel, Notre Dame de Foy, Notre Dame de la Sarte te Hoei, St. Hubertus in de Ardennen, St. Dymphna te Geel, Sint-Guido van Anderlecht en Onze-Lieve-Vrouw van Alsemberg.

JOSEPH ROLAND. - *Sainte Rolende, Vierge royale,* 60 blz., 1933. Uitg. Jacques Godenne, 21, Brusselschestraat, Namen.

Schrijver bestudeert hier de monumentale en letterkundige bronnen van de Legende van St. Rolende, aan dewelke herinnerd wordt door de beroemde « Marche » van Gerpinnes. Hij verhaalt ons de legende van St. Oger, vereerd te Hanzinne en vergelijkt deze met de overlevering te Gerpinnes, zooals *Wallonia* (1894, blz. 135) deze gegeven heeft en met de overlevering die genoteerd werd in de parochie Hanzinne. De legende van St. Oger heeft haar belang wat St. Rolende betreft, want zij bevestigt den Lombardischen oorsprong van de Heilige. Vervolgens beschrijft de auteur den eeredienst van de Heilige Rolende en de « marche » van Gerpinnen die ter eere van haar wordt ingericht.

E. H. G. LAMBERT, pastoor te Ways (Brabant). *Le Grand patron de la route : Saint Christophe,* 92 blz. geïllustreerd, 1932. Bij den schrijver.

Schrijver verhaalt ons hier de legende van den Heilige, zijn geschiedenis volgens de Bollandisten en somt de heiligdommen op waar hij vereerd wordt.

Voor Brabant noteeren wij: Kapellekerk te Brussel, Londerzeel, Tangissart, Céroux, Ransbèche (Ohain).

Limburg, N° 10. April 1933.

De Eerw. Heer Celis vraagt in dit nummer wat meer aandacht voor de veldkapellekens. Daarom verzoekt hij op volgende vragenlijst te antwoorden :

Dorp

1. — Plaats der kapel : weg, gehucht, straat, eigenaar.

2. — a) Is zij van hout, hangende aan boom, welke soort ?

b) Is zij van steen, staande aan hoeve, hekstijl, gevel, vorm ?

3. — Oorzaak van oprichting (legende) ?
4. — Volksnaam der kapel ?
5. — Ter eere van O. L. Vrouw, welk beeld ?
Een Heilige : welke ?
6. — Is er een bedevaart ? wanneer ? waarom ?
7. — Natuur der offergiften ?
8. — Zijn er bijgeloovige gebruiken : linten, haarspelden ?
9. — Is de kapel omringd van boomen ? Welke ? Getal ?
10. — Wordt de kapel goed, slecht, verzorgd ?
11. — Brandt men er licht bij het beeld : wanneer ?
12. — Wordt er stilgehouden bij processie, kruisprocessie ?
13. — Zijn er eigenaardige gebruiken : Meiboom ?

Wij danken bij voorbaat onze lezers die ons de veldkapellekens hunner gemeente zouden opgeven volgens bovenstaande vragenlijst. Wij zullen afschrift van de ingezonden stukken aan den E. Heer Célis overmaken (1).

Mechlinia. — 10de jaargang, n^{r} 5, September 1932.

Bevat een artikel door M. H. Koninckx over de kleine broodjes van Sint-Nicolaas van Tolentino, die elk jaar uitgedeeld worden op den feestdag van den Heilige (IV September). Op elk broodje staat het beeld van den Heilige. Volgens een document van 1515 zou dit brood behoeden voor ziekte en dood, namelijk van de koorts en van de pest. Het beschermt tegen stormgevaar en brand en verzacht de pijn der zwangere vrouwen. Heden is die kracht van eertijds vergeten en de Heilige wordt vooral nog aangeroepen tegen de ziekten van het vee. Dit is een voorbeeld van verschuiving dat mag gevoegd worden bij deze die opgegeven werden in de *Brabantsche Folklore*, 12de jrg. blz. 425.

In dezelfde aflevering geeft M. R. Foncke een reeks uitdrukkingen uit het Mechelsch dialect.

---

(1) In Brabantsche Folklore, 5de jaar, blz. 138, publiceeren wij reeds den oproep van Eerw. Heer Célis ten gunste der veldkapellekens.

Dewert Jules. — *La Châtellenie d'Ath en 1639.* Uittr. uit deel XVIII der « Annales du Cercle Archéologique d'Ath, 1932 ». Daar de Kastelenij van Ath eertijds deel uitmaakte van het oude Brabant zal de geschiedenis er van ongetwijfeld belang inboezemen aan dezen die zich bezighouden met het oude hertogdom Brabant. Daarom alleen reeds is de studie van M. J. Dewert interessant voor onze lezers.

Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles. Deel XLVI, 1931, 353 blz. geïllustreerd.

Behelst een studie door baron Lecca over den mensch, den oorsprong en de rassen. Wat de voorhistorische Brabantsche standplaatsen betreft vinden we nota's door M. E. de Munck over de twee neolitische standplaatsen van Henegouwen en Brabant en hun verbindingswegen. Een uitgebreide studie over de gestalte van den mensch door Dr Galet behelst interessante inlichtingen over den invloed van sommige sociale factoren op de evolutie van den groei.

La Vie Wallonne, 15 Mei 1933, geeft een vervolg van het werk van G. Laport over de Folklore der Landschappen. Dit vervolg behandelt de legende van Annette en Lubin. M. Jules Peuteman eindigt zijn studie over den geleerden archivaris van Verviers, Dieudonné Brouwers. Men vindt er eindelijk ook een levensbeschrijving van den liederendichter Van Bergen : Gaston Talaupe, geboren in 1865 en overleden den 16den April 1933.

In den Archeologischen Kring van Mechelen. Deel XXXVII, 1932, 104 blz. schrijven de HH. De Ridder over de Schepenen van Leest, Steenackers over de oudste jaargetijden die gesticht werden in de St.-Romboutskerk te Mechelen, R. Foncke over de Zandpoort (1546), Goossens over het soldatenleven tijdens het Oostenrijksch bewind en Van Balberghe over Boisschot, hof van Lakene. De annalen brengen een posthume hulde aan den dienstvaardigen secretaris van den kring, M. Dierickx, overleden in den loop van het jaar.

Hessische Blätter für Volkskunde, 1931-32. — Dit belangrijk boekdeel van de Hessische Folkloremaatschappij bevat eenige mooie studiën.

1° Geschiedkundige navorschingen over de gebruiken van Wetteran gesteund op de geschriften van Erasmus Alberus (XVIde eeuw).

2° Een studie door Barbara Salditt over de aan Duitschland eigen volksspotternijen over de kleermakers.

3° Een werk door Alfred Hern over den ring in de mythe, de vertelling, de novelle, het drama en het recht.

4° Een belangrijk artikel over de grondslagen en de stijlvormen van de volkspoëzie door Dr Kurt Wagner.

Verder minder belanrijke artikels door Prof. G. Koch, Dr Fr. Strok, prof. K. Flaim en enkele anderen. Eindelijk meer dan honderd bladzijden verslagen van onlangs verschenen werken over Folklore.

P. H.

Revue de Folklore Français, n° 3 (Mei-Juni 1933).

Deze Revue gaat voort met het uitgeven van de documenten van haar enquête over praehistorische Folklore. In dit nummer treffen wij een rijken oogst aan van legenden en bijgeloovigheden betreffende de steenen en megalithische monumenten uit de departementen Pas-de-Calais, Yonne, Meurthe et Moselle, Marne, enz.

Bulletin du Comité du Folklore champenois. Nr 11, Maart 1933. Bevat een artikel door Henri Vendel over de Feeën in Champagne. De schrijver verhaalt er van verscheidene heldendaden die aan de feeën toegeschreven werden. Hetzelfde bulletijn kondigt een enquête aan over de wilde planten en hun rol in de volksvoeding.

Bode van de Christelijke scholen, 6de jaargang, Juni 1933, bevat een artikel door Br. Ferdinand over *De boterbloem*. Hij behandelt deze bloem uit oogpunt van plantenkunde, landbouw, mythologie, legenden, volksgeneeskunde.

Toerisme, 16 Mei 1933, bevat een bijdrage van Karel De Wolf over *De Reuzen van Brugge*. Hij reproduceert teekeningen van deze reuzen : het Ros Beiaard, Fidelia en Germanus met hun dochter Floriana, zooals deze waren in 1749. Hij geeft eveneens den stamboom der Brugsche reuzen.

Bulletijn van den Touring Club, nr 13, 1 Juli 1933.

M. O. Petitjean zet zijn reeks artikelen voort over de oude Brusselsche gilden. Hij behandelt in dit nummer de Groote Koninklijke en Ridderlijke Boog- en Buksgilde. Het artikel wordt geïllustreerd met gezichten op de vergaderzaal, de vaandels en den schietbaan.

In hetzelfde nummer geeft M. Henri Javaux een studie over Andenne's kunstplateel en -porselein.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde. Deel XXXVIII, nrs 3 en 4, 1933, Weenen.

Voor dezen die belang stellen in de studie van de landelijke woning signaleeren wij een artikel van Dr Carl Cr. Sebestijen over het huis op den buiten in de streek Alföld in Hongarië. Dit artikel is geïllustreerd met een paar teekeningen.

NICULESCU VARONE. — *Portul National Românessc*, 56 blz., 20 illustr. Prijs 20 Lei (3 fr. 75 ongeveer). Boekarest, 1933.

Voortgaande met zijn Ethnografische en Folkloristische studiën over Roemenië, geeft M. Niculescu Varone ons hier een werk over de volkskleederdracht van mannen en vrouwen uit de verscheidene streken van zijn land.

El coq d'Aousse. — Sedert Juni verschijnt onder dezen titel een litterair, geschiedkundig, folkloristisch en humoristisch maandblad voor Waalsch Brabant. Het meerendeel der artikelen worden in het Waalsch opgesteld. Het tijdschrift is geïllustreerd. Adres van Redactie en beheer : Eigenbrakel, rue des Alliés, 1.

Onze Uitstapjes.

Niet zonder aarzelen hebben wij er toe besloten dit jaar eenige folkloristische uitstapjes in te richten. De prijs er van, de crisis, de onzekerheid of het belang er van en het nagestreefde doeleinde wel zouden begrepen worden, zouden wel iemand doen twijfelen hebben. Het is beter heelemaal niets te beginnen dan moeten te eindigen met een mislukking. Een goede uitslag wordt gauw vergeten doch een mislukking blijft lang in het geheugen. Wij dachten dat er voor den eenen of den anderen uitstap geen deelnemers genoeg zouden geweest zijn, dat er zou moeten afbesteld worden. Wij zegden : Zoo drie van de vijf aangekondigde uitstapjes doorgaan zullen wij tevreden zijn. Wij hebben echter onze vijf uitstapjes voltallig kunnen ondernemen. Telkens moesten er minstens twintig deelnemers zijn, er waren er 23 à 32. Een sympathieke, trouwe, bemoedigende groep kwam tot stand en daar deze groep het verlangt zullen wij op den ingeslagen weg voortgaan.

Grootendeels was dit welgelukken onzer reizen te danken aan de welwillendheid van flink ingelichte medewerkers of lezers, die ons nu eens zelf rondleidden in hun stad, dan weer een interessant reisplan hielpen opmaken of maatregelen troffen om buiten de gewone uren toegang te verkrijgen tot Musea, Kerken, enz. Wij mogen dan ook niet nalaten hen te danken voor hun medewerking en hier hun namen te vermelden : de H. H. Peeters en Hendrickx leidden ons te Hakendover en te Zoutleeuw, kanunnik Puissant vergemakkelijkte onze taak te Bergen en ontving ons op innemende wijze in zijn oude woning, de H. H. Dave te Namen en Javaux te Andenne droegen veel bij tot het veraangenamen van ons bezoek aan de Maasvallei. Alhoewel wij er hen niet ontmoet hebben moeten wij hier ook de H. H. Vanderstraeten en Van Weddingen danken, die, de eene voor Hasselt, de andere voor Diest, ons reisplan hielpen opmaken, aanduidden wat er vooral moest bezichtigd worden enz. Eveneens gaat onze dank naar M. Vanderhulst, pastoor te Humelgem, voor de vriendelijke ontvangst die ons te beurt viel in zijn pastorie en in zijn mooie kerk. Zoo wij bij ons laatste reisje een bezoek konden brengen aan het Museum te Brecht, zoo bij deze gelegenheid de oude weefgetouwen, waarvan dit uit de XVII^de^ eeuw nog werkt met een spoel dat met de hand geworpen wordt, in werking gebracht werden, zoo wij te Turnhout en te Lier mochten rekenen op de gedienstigheid der H. H. Stiffen en Fierens, dan was dit vooral dank zij de tusschenkomst van den E. H. Kanunnik Janssen. Aan allen hier onze oprechte dankbetuigingen. Een woord van dank eveneens aan den H. Vanderseypen, zonder wiens aandringen wij niet tot het ondernemen dezer uitstapjes zouden besloten hebben, en wanneer wij onderweg om het even welke hulp noodig hadden, mochten wij steeds rekenen op zijn welwillendheid.

Moeten wij eveneens ingaan op het verlangen dat door enkele deelnemers uitgedrukt werd : in ons tijdschrift verslag uitbrengen over deze reizen ? Wij denken het niet. Deze verslagen zouden geen beteekenis hebben voor dezen die er niet bij waren, terwijl de deelnemers zelf in voldoende mate persoonlijke herinneringen zullen hebben. Deze verslagen zouden hier een onnoodige plaats beslaan.

Kwaadwilligheid. Het zou ons wel verwonderd hebben moest onze tevredenheid niet vergald worden door den eenen of anderen knorrepot. Steeds zijn er menschen die voor niets ter wereld er zouden in toestemmen tijd te besteden aan een onderneming die aan anderen genoegen moet verschaffen, doch die er steeds op uit zijn critiek uit te oefenen. Wij hebben graag critiek, wij verlangen er naar, wij verzoeken er om, wij lokken ze uit. (Men heeft ons gezegd dat er te veel moest gezien worden op één reis. Dit is waar en in 't vervolg zal hier rekening mede gehouden worden). Hoe wij echter ook houden van critiek die ingegeven werd door het verlangen iets te verbeteren, toch verdriet ons de ongegronde critiek, deze die ongerechtvaardigd is, deze die uitgeoefend wordt met het doel van het schaden. Bij onzen tweeden uitstap is er een persoon uit onzen groep geweest die er vermaak in vond rond te strooien dat er bij onze reisjes autoaccidenten gebeurd waren, dat men te Bergen niet alles gezien had wat er te zien was, dat wij in slechte restauranten gingen eten, en dat, alhoewel niet alles gezien werd wat aangekondigd was, niets aan de deelnemers terugbetaald werd. Dat dezen die ons vergezelden op onze reizen oordeelen over de waarde dezer critiek.

Autoaccidenten! Ter oorzake van het schokken van den autocar bij het rijden tusschen Tweebeek en 's Gravenbrakel over een weg in herstelling, was een toevoerbuisje voor olie losgeraakt. De reis had misschien wel tot Bergen kunnen voortgezet worden, doch was het niet beter te 's Gravenbrakel zelf hieraan te verhelpen dan zich bloot te stellen aan een stilvallen in het volle veld! Dit was heel het autoaccident.

Dit is de reden waarom te Bergen niet alles gezien werd wat aangekondigd was. Wat hebben wij dan aangekondigd en niet gezien ? De Oude Woningen ? Wij waren er toch. De ommegang van den « Car d'Or ». Wij zagen hem en om hun te zien stonden wij op een goede plaats en op ons gemak. De Folkloreafdeeling der Eeuwfeestenmusea? Waren wij er niet? Werd zelfs de afdeeling voor ceramische kunst er niet bijgevoegd ? Het gevecht van den « Doudou » ? Hebben wij er geen deel aan genomen ? De collegiale kerk ? Hebben wij er geen bezoek aan gebracht ? De eenige plaats waar wij niet geweest zijn was het terras van het oude Gravenkasteel Te Bergen hebben wij niet alles gezien wat er te zien was. Wij weten het al te goed. Wij reizen echter niet naar een stad om er alles te zien wat er te zien is. Wij zoeken er steeds vóór alles naar hetgeen een folkloristisch belang heeft. Vóór alles streven wij er naar ooggetuigen te zijn van de eene of andere folkloristische uiting. Dit is ons doel. Blijft er daarna tijd over om iets anders te zien, dan komt tevens het schilderachtige van den weg in aanmerking, dan houden wij even stil bij een mooi landschap, enz.

Wij gingen in slechte restauranten. Ons doel was evenmin aan lekkerbekkerij te doen. Wij konden in restauranten gaan waar men oesters, zalm, gemeste hoenders, kreeften enz. opdient. Dit is in 't geheel niet moeilijk. Het ware voldoende den prijs wat hooger te stellen. Zij die echter op reis gaan om te eten moeten ons niet vergezellen. Wij zoeken een eenvoudig maal waaraan iedereen zijn goesting kan eten en zoo het voorvalt, wat te Bergen het geval was. dat er te traag opgediend wordt, alhoewel wij in een der beste spijshuizen van de stad waren, dan kan men ons toch niet verwijten dat wij deze traagheid moeten voorzien hadden. Daar dezen die ons vergezelden echter goed van inborst waren is dit eerder een reden tot vermaak geweest.

Men betaalt het geld niet terug van de localen die niet bezocht werden. Waar zijn we te Bergen geweest of niet geweest waarvoor geld zou moeten teruggegeven worden ? Te Belœil hadden vier personen betaald voor het bezoek aan den moestuin. Daar deze gesloten was konden wij er niet binnen en het geld werd aan deze personen teruggegeven. Kunnen wij misschien instaan voor het sluiten van den moestuin ?

Wij leven in een tijd waarin men niet meer begrijpt dat iemand zich belangloos met iets zou bezighouden. Het eerste wat men zegt is : Welk belang mag de inrichter hierbij hebben ? Hoeveel ontvangt hij er voor ? Niet alleen hebben wij er niets voor ontvangen, doch, met den prijs zoo laag mogelijk willen te stellen ten einde iedereen toe te laten mede te gaan, heeft elke reis een tekort gelaten dat wij persoonlijk hebben kunnen bijbetalen. Dit weze gezegd voor de grolpotten met hun slechte bedoelingen. Ziehier nadere bijzonderheden : Uitstap naar Hakendover-Zoutleeuw : tekort 45 fr. Bergen-Belœil : 10 fr. Namen-Hoei : 30 fr. (Het verlies op dezen uitstap werd gedeeltelijk vergoed door het feit dat het bezoek aan de Citadel 1 fr. per persoon overschot liet), Hasselt-Diest : 20 fr. De reis door de Kempen liet een deficit voor het « Office des Vacances ». Ziedaar de waarheid. En moest een uitstap soms een overschot laten, dan wete de kwaadwillige persoon die deze valsche geruchten verspreidde, dat het geld zou dienen voor onze Revue. Hoezeer hij hierover ook verwonderd moge wezen, toch verzekeren wij hem dat wij voor niets ter wereld zouden willen eenig profijt uit deze onderneming trekken.

Ziedaar echter hoe onze bedoelingen en onze voornemens verdacht worden. Wij misprijzen de kwaadwilligheid. Wij zouden er nochtans hier zelfs niet over gesproken hebben zoo zij, ongelukkig genoeg, niet als gevolg gehad had, en dit kunnen wij bewijzen, dat sommige personen die zinnens waren ons te vergezellen hierdoor teruggehouden werden. Terzelfdertijd zijn deze personen nu verwittigd en weten zij dat onze groep deze kwaadwillige grolpotten kwijt is, dat hij een homogeen geheel vormt, zonder verwaandheid, zonder gemaaktheid. Dat echter zij die gewoon zijn alles stelselmatig te beknibbelen in godsnaam thuisblijven en onzen groep niet komen besmetten. Zoo zij verlangen te reizen dat zij zich dan wenden tot de een of andere toeristische onderneming. Daar wordt bij de prijzen een zeker percent voorzien om de gebeurlijke heldendaden der brompotten te vergoeden.

Ons Programma. Wat blijft er ons nu te doen ? Ziehier onze voornemens. Een heel voorloopig programma, doch daar er reeds ontwerpen bij zijn die zouden kunnen verwezenlijkt worden vóór het verschijnen van ons volgend nummer, verzoeken wij onze lezers ons hun gebeurlijke deelneming te laten weten.

Op 23sten December uitstap naar Luik. Bezoek aan het « Musée de la Vie Wallonne », aan het Paleis der Prinsbisschoppen waar belangwekkende zalen die gewoonlijk voor het publiek gesloten blijven zullen getoond worden, bezoek aan de volkswijken en 's avonds om 8 uur vertooning in het marionettentheater, een zeer eigenaardig schouwspel van rond Kerstmis.

De reis zal slechts doorgaan zoo er ten minste twaalf deelnemers zijn, ten einde kunnen te genieten van de vermindering op het spoor. De toetredingen moeten ons uiterlijk op 15den December geworden. Prijs van den uitstap 82 fr., hierin zijn begrepen het vervoer per spoor in 3de klas, de trams te Luik, het noenmaal en het avondmaal (Drank niet inbegrepen). Vertrek uit Brussel-Noord te 7 u. 45 en terugkomst te 23 u. 26. Het uitreiken der kaartjes geschiedt in de Goederenzaal tot 7 u. 30.

Op 10den en 11den Februari uitstap naar den *Carnaval van Malmedy* in *verwarmden* auto-car. Vertrek uit Brussel om 8 u. 15 (38, Wetstraat) langs Namen en de Maasvallei : Andenne, Hoei, Engis, Neuville in Condroz, Vallei van de Ourthe, Esneux, Comblain, Vallei van de Amblève, Aywaille (Middagmaal), Remouchamps, La Reid, Spa, Meer van Warfaz, Tiège, Jalhay, (Door de Hooge Venen in den Winter), Baraque Michel, Malmedy, aankomst om 3 uur, bezoek aan het Museum voor Folklore. Begin van Carnaval Avondmaal en nachtverblijf.

2de dag. Carnaval van Malmedy die begint om 10 uur 's morgens. Het karakteristiekste gedeelte van den Carnaval, uit Folkloristisch oogpunt beschouwd, valt tusschen dit uur en het einde van den namiddag.

Prijs voor den uitstap, alle onkosten inbegrepen (uitgenomen de drank) 195 fr. De uitstap zal maar alleen kunnen gedaan worden zoo er 20 deelnemers zijn en per groepen van 20 personen, daar er slechts twee verwarmde cars beschikbaar zijn. Alleen de eerste twintig inschrijvers mogen zeker zijn dat zij zullen kunnen deelnemen. De toetredingen moeten ons uiterlijk op 8sten Februari toekomen.

Daar er geen Bulletijn meer zal verschijnen eer deze uitstappen zullen gedaan worden, verzoeken wij onze lezers de hier verstrekte inlichtingen met aandacht te lezen.

In Mei zal een verrassing-uitstap ingericht worden in Brabant ; in Juni ondernemen wij, in overleg met den Folkloristischen Dienst van Namen, een reis door het Samber- en Maasland ; in Juli uitstap naar Sint-Niklaas (Waas) en Gent, onder de leiding van den Bond van Oostvlaamsche Folkloristen ; in September uitstap naar Ath op den dag van den Ommegang van de Reuzen en van den plaatselijken kermisoptocht ; in November, bezoek aan de Abdij van Averbode, de kerk van Sichem en de kaarskensprocessie te Scherpenheuvel.

In de volgende nummers van « De Brabantsche Folklore » zullen nadere bijzonderheden over deze uitstappen medegedeeld worden.

Reis naar den Vreemde. In overleg met het « Office des Vacances » zullen wij in 1934 een reis inrichten naar Oberamergau, waar dit jaar de beroemde Passiespelen zullen plaats hebben en, in overleg met den Folkloristischen Dienst der Provincie Namen, zal er een reis ondernomen worden naar de Vogeezen met een bezoek aan de Folkloremusea uit Elzas-Lorreinen.

Bezoek aan verzamelingen. Wij zijn eveneens voornemens enkele interessante bezoeken te organiseeren in Brussel zelf.

Op Zondag 21sten Januari, om 10 uur, zal M. Closson onze lezers rondleiden in het Instrumentaal Museum en hun de Folklore-afdeeling toonen.

Men kome samen op den hoek van Regentiestraat en Kleinen Zavel.

Op Zaterdag 10den Maart te 2 uur, bezoek aan het oorlogsarchief onder de leiding van M. Nelis. (Dit archief is geheim en de verzamelingen zullen ons slechts getoond worden ten teeken van buitengewone gunst, toegestaan door M. Cuvelier, Rijksarchivaris).

Men kome samen te Anderlecht, vóór de kerk der H. H. Petrus en Guido. Het getal personen die aan deze bezoeken mogen deelnemen werd streng bepaold op *dertig*. Vriendelijk verzoek dus *zich zonder uitstel laten in te schrijven.*

Toetredingsbulletijn
tot de Bezoeken en Uitstappen.

I. — Uitstap naar Luik (23 December).

Ondergeteekende (naam en adres) ....

....

verklaart ...... plaats(en) te bespreken voor dezen uitstap.

Handteekening :

II. — Uitstap naar Malmedy (10 en 11 Februari).

Ondergeteekende (naam en adres) ....

....

verklaart ...... plaats(en) te bespreken voor dezen uitstap.

Handteekening :

III. — Bezoek aan het Instrumentaal Museum (21 Januari).

Ondergeteekende (naam en adres) ....

....

verklaart ...... plaats(en) te bespreken voor dit kosteloos bezoek.

Handteekening :

IV. — Bezoek aan het Oorlogsarchief (10 Maart).

Ondergeteekende (naam en adres) ....

....

verklaart ...... plaats(en) te bespreken voor dit kosteloos bezoek.

Handteekening :

Spoorwegen van den „Nord Belge"

DE MAASVALLEI.

HAAR GESCHIEDKUNDIGE STEDEN :

Luik, de cathedraal en haar kunstschatten — het Paleis der Prinsbisschoppen, de kerken in Romaanschen, Gotischen en Renaissancestijl — de Musea — Prachtige panorama's over de stad en over de nijverheidsstreek Ougrée-Seraing-Tilleur — Tentoonstelling van de beroemde kristallen voorwerpen uit Val Saint Lambert.

Hoei, de collegiale kerk, een der mooiste van het land — het versterkt kasteel, de oude abdij die gesticht werd door Pieter den Kluizenaar — de oude brug.

Andenne, de Kerk in Renaissancestijl — graf en relikwiekast der Heilige Begga.

Namen, de cathedraal en haar kunstschatten — het Museum voor Oudheidkunde — de bekoorlijke omgeving der Citadel — het Theâtre d'été en het stadion.

Dinant, de gemartelde stad — de collegiale kerk met haar bolvormigen toren — de oude citadel — de grotten — de rotsen.

HAAR KASTEELEN die overal langs den stroom oprijzen.

HAAR OUDE ABDIJEN, haar puinen te Bouvignes, te Poilvache, te Waulsort.

HAAR GROTTEN te Dinant en te Engihoul. haar voorhistorische spelonken te Montaigle, te Furfooz.

HAAR OPEENVOLGING VAN ROTSEN te Marche les Dames, Frênes, Profondville, Lustin, enz.... de bergpassen te Hermeton, enz...

DE SAMBERVALLEI :

Haar oude steden **Thuin** en **Lobbes** — haar Puinen van de beroemdé **Abdij van Aulne.**

Herinnering.

Wijden wij deze bladzijde, samen met enkele oogenblikken van ons denken, aan de nagedachtenis van den Vorst die België voor zoovele gevaarlijke klippen wist te behoeden gedurende de zoo moeilijke periode van 1914 tot 1934. Vermijden wij, in deze omstandigheid, veel woorden te gebruiken en, evenals deze der ontelbare menigte die vóór Zijn stoffelijk overschot kwam buigen, weze onze hulde gebracht in stilzwijgende ontroering.

13de Jaargang. — Nr 75-76 Januari-Maart 1934

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Herinnering. — Van Helmont's Huis te Vilvoorden. — Over dikke Eiken. Volksgeneeskunde in 't Diestersche. — Woordenlijst van Brusselsch Bargoensch (Burgonsch). — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging in België.

Van Helmont's Huis te Vilvoorden.

De stad Brussel, ten langen laatste toch gehoor gevend aan den wensch die reeds van in 1863 door den Provincialen Raad van Brabant uitgedrukt werd (1), richtte in 1889 voor Van Helmont het gedenkteeken van de Oude Graanmarkt op. De inhuldiging van dit monument had plaats op 15den Juli 1889 (2). Verscheidene autoriteiten waren aanwezig, waartusschen M. Hanssens, burgemeester van Vilvoorden, door een welwillend journalist opgemerkt werd (3).

Deze officieele doch wat late erkenning van Van Helmont's roem, bracht Louis Geelhand, een man met de beste bedoelingen, op de gedachte een biographische nota te schrijven over den beroemden scheikundige. Deze werd uitgegeven door het dagblad *L'Echo de Vilvorde* (4) en daarna gepubliceerd in een boekje (5) waarin de naam van het gemeenteraadslid gevolgd wordt door het vleiend epitheton : « auteur des Gloires du Pays ». In deze studie, die geschreven werd zonder zelfs de talrijke en voor het meerendeel uitstekende tot dan toe uitgegeven werken geraadpleegd te hebben, wenscht Geelhand dat, bij gebrek

---

(1) Als gevolg op den wensch van den Provincialen Raad, nam de Gemeenteraad van Vilvoorden op 1sten Maart 1864 een beraadslaging, waarbij voorgesteld werd voor 1/3 tusschen te komen in de uitgave, op voorwaarde dat het gedenkteeken zou opgericht worden te Vilvoorden (Kroniek der openbare werken, Februari 1885).

(2) *La Science Illustrée*, nummer van 24sten Augustus 1889. De *Indépendance Belge* van 16den Juli 1884 geeft uittreksels uit de redevoeringen die uitgesproken werden door Schepen André en door Dr Rommelaere.

(3) *Journal de Bruxelles*, 16-7-89.

(4) Nr van 14den Juli 1889.

(5) Te Vilvoorden, bij Van Rolleghem, in 1889, in 8°, 14 bladzijden.

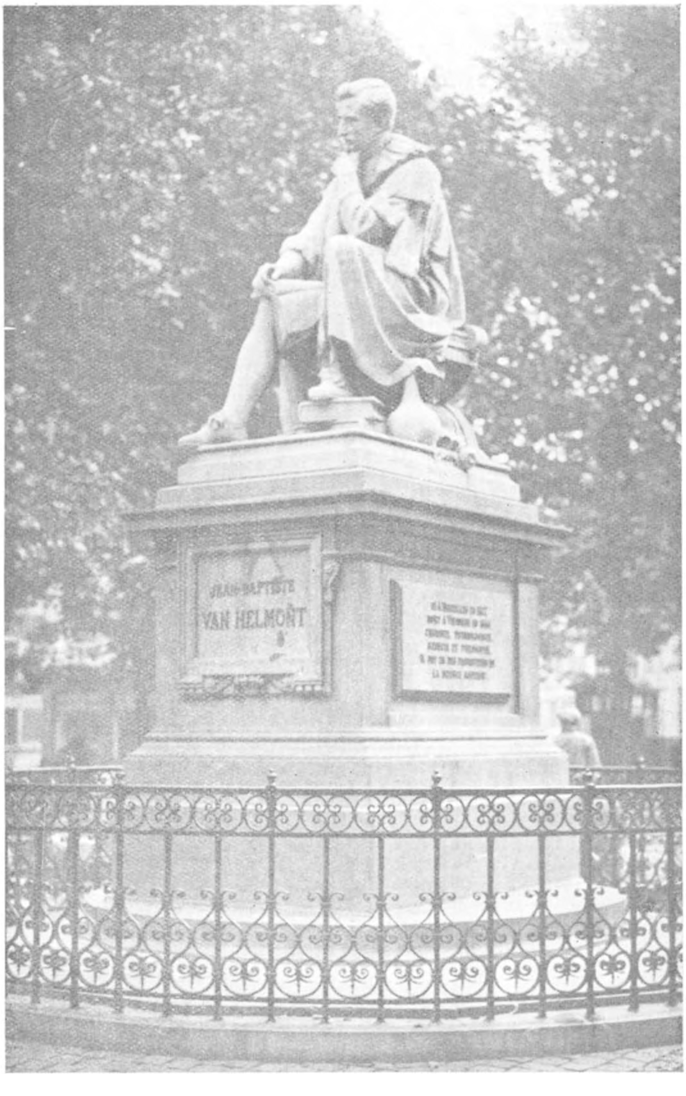

Monument van Jan-Baptist Van Helmont te Brussel, ingehuldigd in 1889.

aan stand- of borstbeeld, de stad Vilvoorden den geneesheer-philosoof zou herdenken met een plaat te doen metselen in den gevel van het huis dat eens door hem bewoond werd.

In zitting van 5den Augustus 1889 (1) keurde de Gemeenteraad dit voorstel eenstemmig goed en werd er besloten het uit te voeren. Korten tijd daarna versierde een plaat een huis uit de Leuvensche straat, om den voorbijganger er aan te herinneren dat daar J. B. Van Helmont leefde en stierf en dat zijn zoon Franciscus-Mercurius er geboren werd.

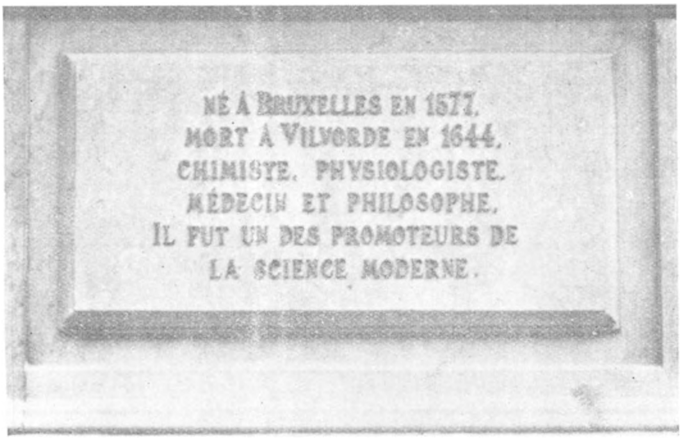
NÉ A BRUXELLES EN 1577.
MORT A VILVORDE EN 1644.
CHIMISTE. PHYSIOLOGISTE.
MÉDECIN ET PHILOSOPHE.
IL FUT UN DES PROMOTEURS DE
LA SCIENCE MODERNE.

Plaat op het Van Helmontmonument te Brussel waarop twee dwalingen voorkomen. De eerste : geboren te Brussel in 1577, terwijl Van Helmont geboren werd in 1579. De tweede : overleden te Vilvoorden in 1644, terwijl Van Helmont overleed te Brussel.

Op deze wijze is het dat Vilvoorden hulde bracht aan de herinnering van een groot man, wiens verdiensten zoo dikwijls en zoo hartstochtelijk besproken werden, doch die, naarmate de tijd toelaat er beter over te oordeelen, een der zuiverste beroemdheden van ons land blijkt geweest te zijn. « Door zijn genie, aldus een zijner verdedigers (2), verdient hij een plaats tusschen Bacon, Galilee en Descartes. Italië draagt er zijn roem op het leven geschonken te hebben aan Galilee ; Frankrijk maakt aanspraak op het stoffelijk overschot van Descartes ; de Engelschen spreken over hun Bacon en de Belgen, zoozeer gehecht nochtans aan hun goeden naam, trekken geen enkel voordeel uit het feit dat bij hen de voorlooper der schoonste uitvindingen op wetenschappelijk gebied geboren werd, de volhardenste navorscher van de geheimen der natuur ; hij die, bij zijn wetenschappelijke opzoekingen, geen andere grenzen kende dan het heelal ; wien niets

---

(1) *Echo de Vilvorde* van 11den Augustus 1889.

(2) Kolonel d'Elmotte. Essai philosophique et critique sur la vie et les ouvrages de J. B. Van Helmont de Bruxelles, 1807.

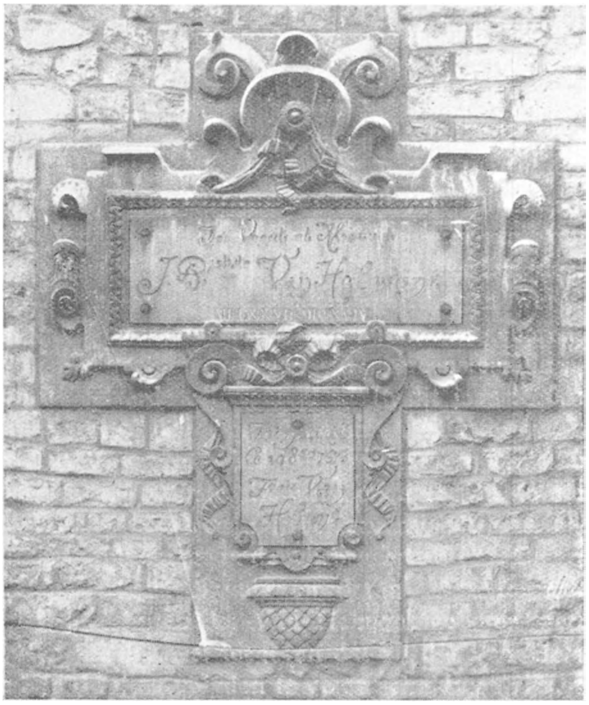

Plaat die zich bevindt op het huis dat ten onrechte doorgaat als zijnde het huis van Van Helmont. Hij woonde er niet, hij stierf er niet. Hij werd niet geboren in 1577, doch in 1579. Zijn zoon Franciscus werd er niet geboren. Buiten deze enkele dwalingen is hetgeen er van het opschrift nog kan overblijven juist. Voegen wij hierbij dat boven de ingangspoort van dit huis een wapenschild prijkt dat niet dit van Van Helmont is onbekend was van het wonderbaarste dat de scheikunde ons biedt en die, gedurende de vijftig jaren dat hij werkte, de grondslagen legde van het geneeskundig systeem dat onze tijdgenooten als hun werk doen doorgaan ».

Hoe lyrisch van toon deze lofrede op Van Helmont echter ook moge klinken, toch ontsnapte de schrijver er van niet aan de dwaling ; dit mogen wij echter door de vingers zien, want ongelooflijk groot is het aantal dwalingen en zelfs uitzinnigheden die telkens weer herhaald werden met betrekking tot den Vilvoordschen geneesheer (1). Hoeft men zich hierover te verwonderen als men bedenkt dat de moderne kroniekschrijvers voor het meerendeel eenvoudig weg elkaars werk afschrijven, zonder contrôle, zonder zich de moeite te getroosten tot de bronnen terug te gaan ?

Merkwaardig zijn dan wel de inlichtingen die wij verschuldigd zijn aan M. G. Des Marez die het ongegronde bewees (2) van sommige algemeen aangenomen details, zonder dat tot hiertoe iemand vóór hem er aan gedacht had de juistheid er van te onderzoeken.

Sedert het midden van verleden eeuw werd het jaar 1577 aangegeven als Van Helmont's geboortejaar ; dit was reeds een ernstige vooruitgang als wij nagaan wat sommige schrijvers van vroeger beweerden, Diderot bv. die den geleerde in 1574 doet geboren worden, terwijl, zooals een auteur terecht opmerkt, een eenvoudige lezing van Van Helmont's werk volstaat om ingelicht te zijn over zekere bijzonderheden van zijn leven (3).

---

(1) Een rijke bibliographie over Van Helmont werd gepubliceerd door C. Broeckx. « Le premier ouvrage de Van Helmont ». Annalen der Koninklijke Academie van België, 1853.

(2) L'Etat civil de J. B. Van Helmont. Annalen der S^{te} d'Archéologie de Bruxelles, 1907, Deel XXI, blz. 107.

Zie eveneens de studiën van Dr Alb. Vandevelde « Helmontiana » en van M. J. Cuvelier : « Rond J. B. Van Helmont's burgerlijken stand » (Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie, 1929 en Maart 1930).

(3) Artikel van Henri Masson in n^{r} 1 van de *Revue trimestrielle* van 1858.

Deze schrijver echter was eveneens mis als hij zegt dat Van Helmont geboren werd in 1577. Met een eenvoudig afschrift van de doopakte heeft de voortreffelijke archivaris der stad Brussel aangetoond dat Van Helmont geaoopt werd den 12^den^ Januari 1579. Hij was het vijfde kind van Christiaan Van Helmont en van Maria Stassart, zijn echtgenoote (1).

Dank zij deze gelukkige vondst heeft M. Des Marez eens flink kunnen lachen met de lichtzinnigheid en het plagiaat der kroniekschrijvers. Zijn al te groote strengheid verdienen zij echter niet heelemaal.

Op een zeker oogenblik verwijt hij hen inderdaad, in zijn artikel, Van Helmont zelf niet te gelooven wanneer deze verklaart dat hem op 17 jarigen ouderdom de leergang in de heelkunde te Leuven opgedragen werd. De inlichting volgens dewelke Van Helmont zou geboren zijn in 1577 was nochtans volledig in overeenstemming met hetgeen de geleerde zelf schreef : « In dit jaar 1580, zegt hij, dat voor heel België een der rampspoedigste was, stierf mijn vader. Van mijn broeders en zusters was ik de laatstgeborene en de zwakste. Ik werd opgevoed in de studie. In het jaar 1594 dat voor mij het zeventiende was, had ik gedaan met mijn cursus in de wijsbegeerte » (2). De grondbeginselen der rekenkunde op dezen tekst toepassend, moeten wij besluiten dat Van Helmont geboren werd in 1577. Men zal dus wel toegeven dat zij die Van Helmont zelf in zijn dwaling volgden te verontschuldigen zijn, want het was de geleerde zelf die miste, ofwel toen hij verklaarde zijn philosophie geëindigd te hebben in 1594, ofwel toen hij zegde dat hem op zeventienjarigen ouderdom den cursus in de heelkunde opgedragen werd (1).

---

(1) Over de genealogie van Van Helmont, z. « Jan IV van Berlaer en zijn nageslacht » door Goetschalckx (Bijdragen tot de geschiedenis van het aloude hertogdom Brabant, II, blz. 570) ; het verwondert ons echter in deze studie te lezen dat Christiaan Van Helmont en Maria Stassart slechts één kind hadden : Diederik van Herlaer, meier van Vilvoorden.

(2) Ortus medicinae. Chap. Studia Authoris, uitgave van 1643, blz. 16. Ziehier de tekst : Anno 1580 totius Belgii calamitosissimo Parens meus obiit : fratrum ac sororum postremus et vilissimus ego. In studiis enim educabar. Anno autem 1594 cursum Philosophie absolveram qui erat mihi decimus septimus.

De doopakte heeft allen twijfel opgeheven en laat toe te bevestigen dat Van Helmont's geheugen faalde bij het opstellen van bovenstaanden tekst. Mogelijk is het ook dat het alleen een drukfout was, die des te gemakkelijker kon begaan worden daar het jaar 1594 in den tekst naar gewoon gebruik in cijfers uitgedrukt wordt (2).

Omstreeks het jaar 1600 begon Van Helmont te reizen door Zwitserland en Italië. Twee jaar nadien kwam hij terug in België doch vertrok opnieuw om Frankrijk, Spanje en Engeland te doorkruisen. Bij zijn terugkeer werd hij vereerd met vleiende verzoeken vanwege dén keurvorst van Keulen en keizer Rudolf ; deze vorsten hadden hem graag aan hun hof zien wonen en de geleerde was er zich wel van bewust dat dit voor hem een prachtige betrekking zou geweest zijn.

Doch « in ruil hiervoor, zegt hij (3), gaf God mij een godvruchtige en edele echtgenoote met dewelke ik mij terugtrok te Vilvoorden waar ik mij, zeven jaar lang, wijdde aan de pyrotechnie en de armen in hun nood bijstond ».

Op een andere plaats in zijn werken (4) spreekt de geleerde eveneens van zijn schuilplaats : « na, sedert mijn bevordering tot doctor in de medicijnen, tien jaar doorgebracht te hebben met reizen en studeeren, ging ik ten jare 1609 eindelijk, reeds gehuwd zijnde, mij afzonderen te Vilvoorden (me Gilvordiam (sic) subduxi è vulgo) ten einde vreedzaam mijn leven te kunnen slijten met het planten-, dieren- en delfstoffenrijk te bestudeeren.... Met deze navorschingen moest ik mij zeven volle jaren bezighouden ».

---

(1) Bladzijde 10 van den Tumulus pestis, 2de uitgave. Elzevier te Amsterdam, 1648.

(2) Dr Rommelaere dacht dat de drukfout te zoeken was in den tekst van den tumulus pestis. De geboorteakte heeft daarentegen uitgemaakt dat het wel op 17 jarigen ouderdom of ten minste in zijn zeventiende jaar was, dat aan Van Helmont den cursus in de heelkunde opgedragen werd.

(3) Bladzijde II van den Tumulis pestis.

(4) Ortus medicinae, bladz., 12 van de Elzevier-uitgave.

In 1609 is het dus dat Van Helmont zich te Vilvoorden kwam vestigen. Door een besluit van 9den December van hetzelfde jaar verleende de stad hem vrijstelling van den cijns op bier en wijn en vrijstelling van het inkwarteren van militairen (1).

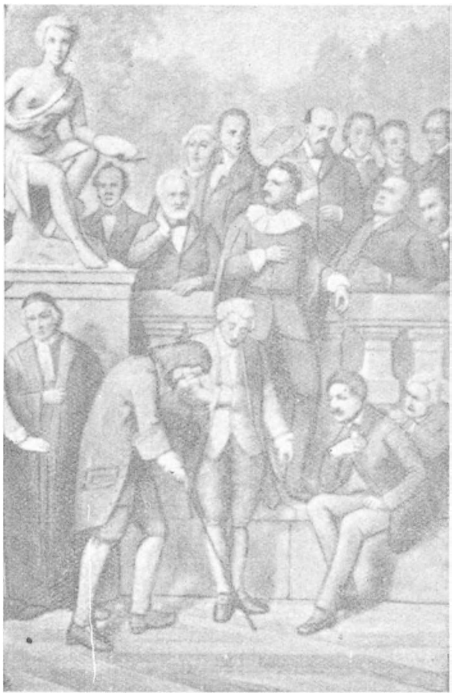

Gedeelte der fries van den *Livre d'Or de Spa*, geschilderd door A Fontaine als versiering van de Pouhon der stad. Men ziet er Van Helmont rechtstaande, in gesprek met beroemde mannen. Van links naar rechts, bovenaan : John Cockerill, Victor Hugo, Necker, Benjamin Constant, J. B. Van Helmont, Body, Fabre d'Eglantine, Talma, Disraëli, Jules Janin en Emile Augier. Onderaan : St-Evremont, Descartes, Marmontel, Alexandre Dumas en Eug. Labiche.

---

(1) Schepengriffies van het arrondissement Brussel, 7334.

De « godvruchtige echtgenoote » van Van Helmont was Margaretha. Deze verbintenis bracht hem in de familie van Merode. « Inderdaad, Margaretha was de dochter van Willem-Karel Van Ranst en van Isabella van Halmale, die de dochter was van Arnold van Merode, heer van Royenborch » (1). Geelhand verzekert dat Margaretha Van Ranst verwant was met Henri De Bronchorst, kapitein van het versterkt kasteel en dat het deze omstandigheid was die de jonge echtgenooten er toe deed besluiten Vilvoorden tot verblijfplaats te kiezen. Geelhand wiens artikel een opeenvolging van dikwijls grove dwalingen is, beproeft echter geenszins deze ongegronde bewering te bewijzen.

Al de biografen van Van Helmont heeten hem heer van Merode, van Royenborch, van Pellaines. Met groot vertoon van geleerdheid bewijst M. Des Marez dat het heel onwaarschijnlijk is dat de Brabantsche scheikundige ooit deze titels gehad heeft. Of hij nu wel het recht gehad heeft of niet er mede te pronken, dit zal niets bij zijn verdiensten voegen. Het past echter er hier op te wijzen dat de biografen niets uitgevonden hebben en dat al deze titels aan Van Helmont toegekend werden in de werken die zoowel door hem zelf als in deze die door zijn zoon uitgegeven werden. Deze zou weliswaar bekwaam geweest te zijn er het zijne toe bij te dragen ; in de uitgaven echter die verschenen tijdens het leven van Van Helmont, wordt eveneens zijn naam gevolgd door deze adellijke titels. Aldus zien wij dat de auteur in den *Tumulus Pestis,* uitgegeven te Keulen in 1644 en later geroproduceerd als vervolg op den *Ortus medicinae,* Toparcha in Royenborch, Pellines enz. geheeten wordt. Dit is eveneens het geval in het *Handboek over de Koortsen (Febrium doctrina),* in 1642 te Antwerpen verschenen. De betiteling van Heer van Merode wordt voor de eerste maal gebezigd door Franciscus-Mercurius.

Wij meenen dat Van Helmont zich niet zonder reden deze titels toegeëigend heeft. Door haar testament van

---

(1) Des Marez. Loc. cit. Deze studie gaf aanleiding tot een artikel door M. A. de Behault, in *Le National Bruxellois* van 20ste November 1922.

1633 (1) legateert Isabella Van Halmale, schoonmoeder van Van Helmont, aan haar dochter een leen van 16 bunders land, gelegen te Mechelen, buiten de Neckerspoelpoorte, leen dat geabandonneerd was door den heer van Roodenborch en waarover de erflaatster in proces lag met de Jezuieten. Zij wilde dat het goed in vollen eigendom zou toebehooren aan haar dochter, in geval het rechtsgeding gewonnen werd. Van den anderen kant laat Isabella Van Halmale aan haar dochter haar onverdeeld deel van de nalatenschap harer ouders, op voorwaarde aan haar broeder Karel Van Ranst de heerlijkheid van Merode over te geven. Over deze goederen en deze heerlijkheid mocht de erflaatster vrij beschikken, daar zij haar speciaal toegekend waren door testament. Ten slotte zinspeelt Isabella Van Halmale op een zeker proces dat Van Helmont ingediend had voor het Hof van Brabant (2).

Van Helmont nu had het zeldzaam geluk deze processen te winnen. Dit mogen wij ten minste aannemen, daar hij zelf zegt dat hij ondervonden heeft « dat God de geneesheeren niet verlaat die, met een liefdevollen ijver en met een vast geloof, hun plicht volbrengen. Het erfdeel van mijn echtgenoote, voegt hij er aan toe, werd grooter en de goederen van mijn eigen familie zijn aanzienlijk geworden ; want, alhoewel ik sommige processen verloren heb (3) door de afgunst der menschen, toch heb ik er andere gewonnen, zoodat de goedheid van God zich openlijk toonde tegenover iemand die ze onwaardig was » (4).

Het schijnt dus zeker te zijn dat Van Helmont, in de laatste jaren van zijn leven ten minste, den titel van Heer van Royenborch zal mogen dragen hebben. Wat den titel van heer van Merode betreft, mag men veronderstellen dat deze hem te beurt viel als gevolg van het overlijden van Karel Van Ranst, zijn schoonbroeder, of als gevolg van eenige andere omstandigheid.

---

(1) A. G. R. Algemeen Notariaat van Brabant. Lias 2558. Dit bewijsstuk schijnt totnogtoe door geen enkel biograaf van Van Helmont gekend geweest te zijn.

(2) M. Des Marez geeft details over dit proces.

(3) Waarschijnlijk een zinspeling op de processen over ketterij.

(4) Tumulis Pestis, blz. 11-12.

Waar woonde nu de beroemde geleerde te Vilvoorden ? Dit vraagstuk dat, alles samen genomen, slechts van ondergeschikt belang is, werd door Louis Geelhand beantwoord met verbijsterende zekerheid (1) : « Deze woning, zegt hij, die, naar hetgeen wij uit zijn geschriften kunnen opmaken, zeer ruim was en voorzien van een overgrooten tuin waarin de geleerde graag wandelde op den oever van de Woluwe, was gelegen in de Leuvensche straat. Alles laat ons toe te verzekeren dat het geen andere was dan de vroegere heerlijkheid van Absherberge nog heden de nrs 66 en 68 van deze straat.

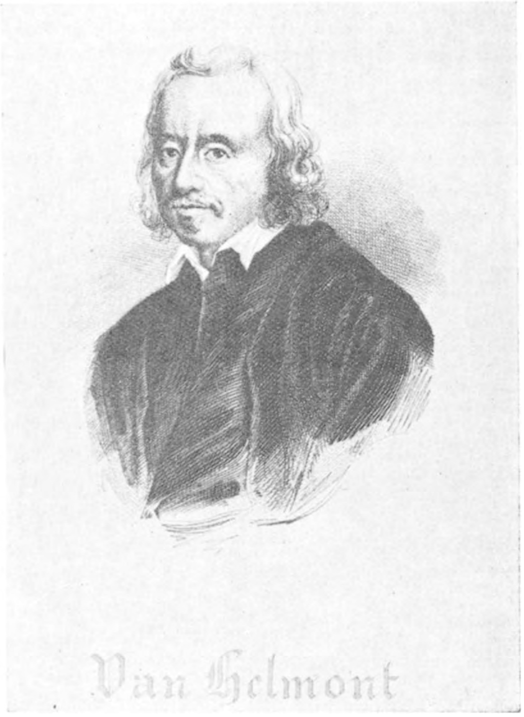

Portret van Jan-Baptist van Helmont
naar een gravure uit het « Essai sur l'histoire
de la Médecine Belge » door Broeckx.

---

(1) « Notre Pays » van 10den November 1923 publiceerde een artikel over Van Helmont, samen met de foto's van het zoogezegd door hem bewoonde huis.

En op deze plaats, waar men met reden zou meenen dat de schrijver de reeks bewijzen gaat opgeven of ten minste de gezamenlijke vermoedens die zijn overtuiging ondersteunen, zwijgt hij ; geen enkele verwijziging zelfs naar deze werken die hij bij den welwillenden lezer zou willen doen doorgaan als zijn lievelingsboeken. In plaats van te bewijzen legt hij uit en deze uitlegging is op haar beurt zelf een dwaling. « Waarschijnlijk is het dat de eigendom in kwestie den Brabantschen dokter ten deel viel, ofwel van vaderszijde *door de van Merodes of door de van Pellaines waarmede hij verwant was*, ofwel van de zijde van zijn vrouw die op haar beurt eveneens van rijke familie was ».

Allerwaarschijnlijkst vindt deze zekerheid van Geelhand haar oorsprong in het feit dat de Van Ranst heeren geweest zijn van Ginderachter, heerlijkheid van dewelke Absherberge afhing.

De E. H. Terwecoren is wat voorzichtiger (1) wanneer hij zegt dat Van Helmont « zich terugtrok te Vilvoorden, of, volgens anderen, op een landgoed in de nabijheid van deze stad ».

In de inleiding die hij schreef voor de uitgave van den *Ortus medicinae* verhaalt Franciscus-Mercurius de ziekte en de laatste dagen van zijn vader ; hij voegt er bij dat de dood intrad op 30sten December 1644, te zes uur 's avonds. Alle auteurs zijn het eens om te zeggen dat dit overlijden plaats had te Vilvoorden.

Dit eveneens is alles behalve uitgemaakt. Het archief van den burgelijken stand van Vilvoorden bevat de overlijdensakte niet. Van den anderen kant weten wij dat het laatst gekende kind der echtgenooten Van Helmont geboren werd te Brussel, Sinter-Goedeleparochie, in December 1620.

---

(1) Histoire de N. D. de Consolation, bladzijde 267 in voetnota. Signaleeren wij in betrekking hiermede deze passage uit een akte van 18^{den} November 1489 (Schepengriffies 7958 f° 207 verso) betreffende een erf gelegen te Peuthy : « item in uno jornali terre arabilis sito supra eundem campum de *poetyevelt* prope viam que itur versus percke inter bona Johannis de helmont militis ex una parte.... enz. ».

In 1633, op 26sten Maart en 16den Augustus, komt Isabella van Halmale, schoonmoeder van Van Helmont, persoonlijk voor een notaris om het testament waarover

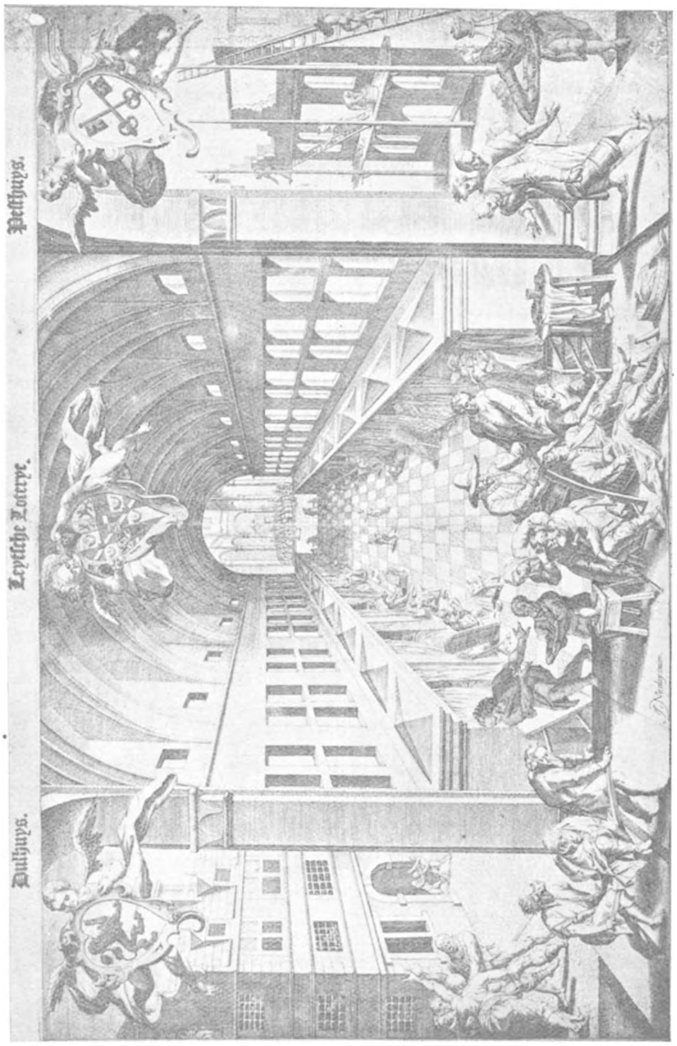

Een ziekenhuis in de XVIIde eeuw. Aan den zijkant twee onderscheiden gebouwen, rechts voor de pestlijders, links voor de krankzinnigen. Gegraveerd door J. Nicolay.
(Prentenkabinet, Brussel).

hooger sprake te dicteeren en de openbare ambtenaar verklaart zijn cliënte goed te kennen als wonende te Brussel op den Leuvenschen steenweg. De erflaatster nu bevoordeelt haar dochter voor de diensten, gedweeheid en vriendelijkheid ten haren opzichte betoond en omdat sedert 1609, jaar van zijn huwelijk met haar dochter, Jan Baptist Van Helmont haar gevoed en verzorgd heeft, zonder vooruitzicht op betaling (1). Uit deze premissen volgt noodzakelijk dat Van Helmont in 1633 met zijn echtgenoote en zijn schoonmoeder te Brussel woonde. Het is ten andere in een huis van den Leuvenschen steenweg te Brussel dat, op 31sten December 1654, Margaretha Van Ranst sterft (2). De geleerde physicus bevestigt ten slotte zelf, zeven jaar lang te Vilvoorden afgezonderd gebleven te zijn. Deze laatste bevestiging sluit echter niet uit dat deze zeven jaren gevolgd werden door talrijke andere rustige, eenzame jaren. Al de omstandigheden te zamen waaraan hierboven werd herinnerd, schijnen echter volstrekt beslissend te zijn. Overigens, zoo Van Helmont te Vilvoorden gestorven was, hoe zou dan de aanwezigheid in Sinter-Goedele kunnen uitgelegd worden van dezen grafsteen, dien De Marez vermoedt deze van den geneesheer te zijn door de er op voorkomende kwartieren, meening die des te gegronder is daar dezelfde kwartieren eveneens teruggevonden worden op de titelbladen van de elzevier-uitgave van 1644 en van de Luiksche uitgave van 1647 van den *Ortus medicinae*. Bovendien zouden de vermoedens kunnen opeengestapeld worden (3). Zooals men weet moest Van Helmont zich in een proces over ketterij verdedigen voor het officie van Mechelen, waarbij de procureur van het officie al even traag vooruitging als hij welwillendheid aan den dag legde ten opzichte van den beschuldigde ; deze vervolgingen, gerechtvaardigd door de in dien tijd heerschende opvattingen en bij dewelke de geleerde in het geheel niet het slachtoffer was van kortzichtige geestelijken doch wel van zijn eigen ambtgenooten (4), hadden in 1634 geleid tot

---

(1) In den tekst stond : Om dat sij van Jonckeer Jan Baptista van Helmont.... heeft den cost gehadt ; deze laatste vier woorden werden doorgehaald en vervangen door : is lieffelijck onderhouden.

(2) Des Marez.

(3) Zie eveneens de studie van M. J. Cuvelier.

(4) Broeckx, Interrogatoire du Dr J. B. Van Helmont. Antwerpen 1856. — Paul Nève de Mevergnies. Un Procès d'inquisition en Belgique au XVIIe siècle. Bulletin de l'Institut Saint-Louis te Brussel, 1933.

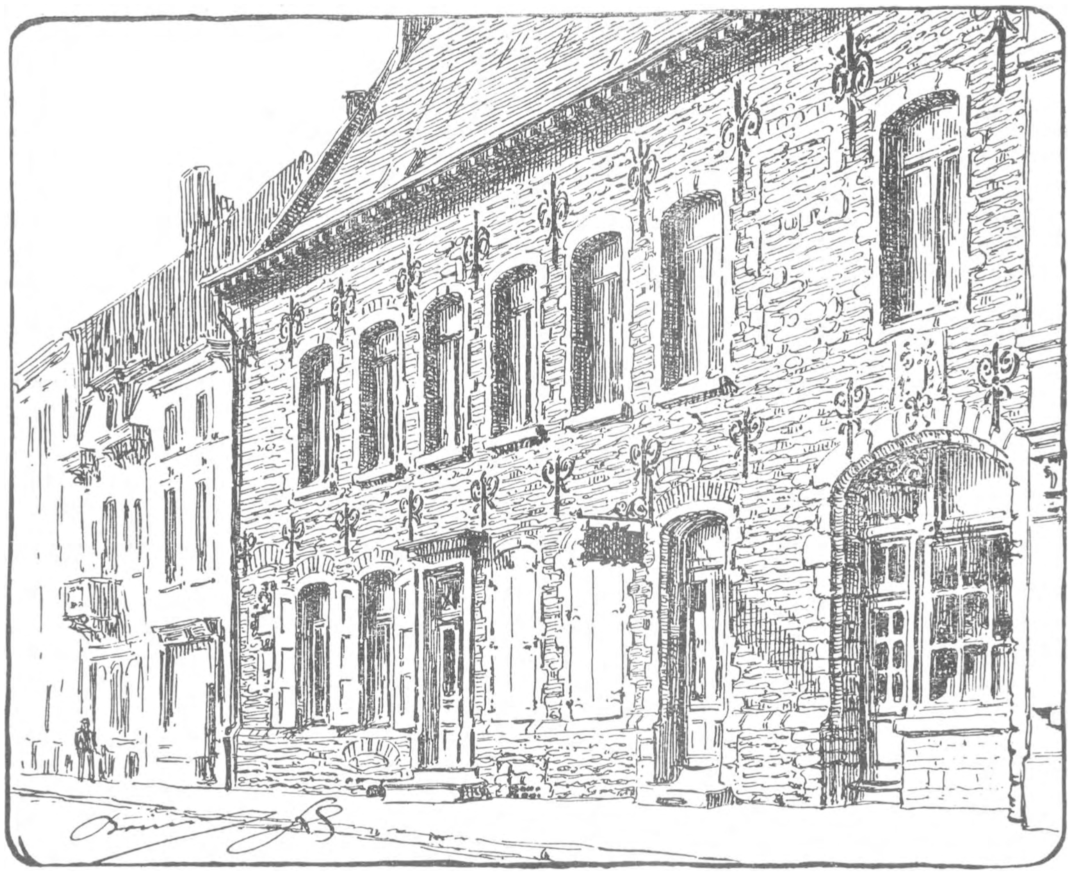

Huis uit de Leuvensche straat te Vilvoorde, heden verdeeld in drie woningen. De plaat links zegt ten onrechte dat Van Helmont er gewoond heeft en er stierf. Het wapenschild boven de vroegere koetspoort is niet dit van Van Helmont.

(Naar een penteekening door J. Bouuaer).

zijn aanhouding en opsluiting in het klooster der Minderbroeders te Brussel (1). Tusschen de stukken van het dossier vindt men het proces verbaal van een verzoekschrift dat door den beklaagde aangeboden werd bij zijn verschijning voor het officie ; hierin zette hij uiteen hoe hinderlijk zijn opsluiting in dit klooster te Brussel was en dat hij wenschte terug naar « sijnen huise binnen deselve stadt» (2) te gaan (18den Maart 1634). Hetzelfde jaar dringt een familielid van Van Helmont aan om de invrijheidstelling van den opgeslotene te verkrijgen ; bij zijn aanvraag voegde hij een getuigschrift van den vice-plebaan van Sinter-Goedele, waarin deze laatste verklaarde sedert vele jaren Dr Van Helmont te kennen als onderhoorige van de Sinter-Goedeleparochie (Parochiae divae Gudulae subditum) (30sten Juni 1634) (3).

Eindelijk werd op aanvraag van Van Helmont of van een der zijnen aan den Raad van Brabant gevraagd een meening uit te drukken over een vormkwestie : Er werd voorgebracht dat de geestelijken de macht niet hadden de hand aan een leek te slaan, zelfs niet voor ketterij. In de beknopte uiteenzetting der feiten nu, die de meening voorafgaat die door den Raad van Brabant over deze kwestie van rechtspleging uitgebracht werd, lezen wij dat « het officie Van Helmont deed aanhouden in zijn huis te Brussel, in begin Maart 1634 » (4). In een rekwest van den dokter aan den Raad van Brabant doet hij zelf zijn naam volgen door deze woorden : « ingeboren inwoonder dezer stadt Brussele » (5).

Wij gaan dus niet langer akkoord met al de auteurs die tot heden geschreven hebben dat Van Helmont te Vilvoorden stierf ; het is alleen bewezen dat de geleerde zeven jaar te Vilvoorden verbleef. Heeft hij gedurende zijn verblijf aldaar een werk geschreven of uitgegeven. Eenparig verklaren de auteurs dat de « *Dagheraad ofte nieuwe opkomst des geneeskonst* » uitgegeven werd in 1615. Dit boek zou dus te Vilvoorden opgesteld geweest zijn. Het exemplaar dat wij raadpleegden, uitgegeven in 1660 (1),

---

(1) Bochart. Bruxelles ancien et moderne.

(2) Broeckx, loc. cit. het stuk wordt in zijn geheel weergegeven.

(3) Broeckx, Nota bij het handschrift « Causa J. B. Helmontis ». Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique, 1852.

(4) Gedateerd 31 Juli 1635. Koninklijke bibliotheek. Afdeeling Handschriften, Nrs 13480-84, blz. 16.

(5) A. G. R. Papiers de la famille Mercy d'Argenteau, nr 34.

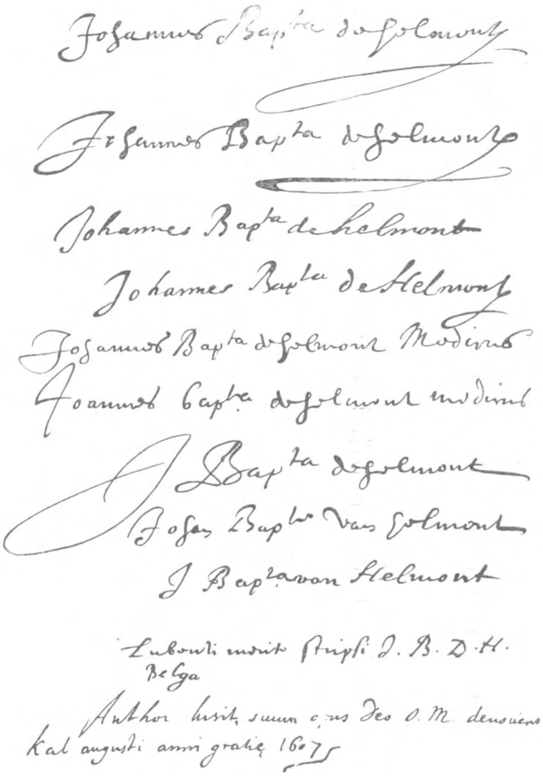
Johannes Bapta de Helmont
Johannes Bapta de Helmont
Johannes Bapta de Helmont
Johannes Bapta de Helmont
Johannes Bapta de Helmont Medicus
Joannes Bapta de Helmont medicus
J Bapta de Helmont
Johes Bapta van Helmont
J Bapta von Helmont
Lubenti animo scripsi J. B. D. H. Belga
Author [illegible] suum opus Deo O. M. devovens kal augusti anni gratiae 1607

Verschillende handteekeningen van Van Helmont, aantoonende dat hij niet met zijn adellijke titels zocht te pronken. Steeds eenvoudig de naam : Van Helmont. Meer dan eens hebben wij eenvoudig weg de aanduiding : Geneesheer. Op te merken valt het dat hij nu eens schrijft «Van Helmont», dan weer «de Helmont». De laatste handteekening wordt gevolgd door de vermelding : Belga.

---

(1) Koninklijke bibliotheek, Fonds Van Hulthem.

draagt op het titelblad de vermelding : « Nooit in 't licht gesien », wat toelaat te veronderstellen dat de uitgave van 1660 de eerste is.

Zoo het leven van Van Helmont aanleiding gaf tot zoovele dwalingen, dan was dit eveneens het geval met zijn werken en met zijn leer.

Signaleeren wij slechts in 't voorbijgaan dat Van Helmont twee korte nota's schreef over het water van Spa (1) en dat hij daarom door den schilder A. Fontaine op een doek voorgesteld werd dat hangt aan de bron van Pouhon. Men ziet er den dokter die op zijn gemak schijnt te praten met de mannen die nevens hem staan (2).

Geelhand schrijft dat Van Helmont, « aangetrokken door de opvattingen van Paracelsus, evenals deze zoekt naar het algemeen geneesmiddel ». De werken van den Brabantschen geleerde bewijzen integendeel dat hij den hardnekkigsten tegenstander was van den Zwitserschen geneesheer (3).

Het is hier de plaats niet en het is evenmin ons werk, met betrekking tot dit onderwerp verdere details uit zuiver wetenschappelijk oogpunt te behandelen. Dit ligt niet in onze bevoegdheid en zou dan ook des te gevaarlijker zijn daar in dit opzicht « het werk van Van Helmont vergeleken kan worden, volgens een criticus, bij dicht kreupelhout waarin het licht niet altijd doordringt » (4).

---

(1) Albin Body, Bibliographie Spadoise citeert deze nota's van Van Helmont en eveneens het antwoord van zijn tegenstrever : Dr de Heer.

(2) Van Helmont staat eveneens tusschen de « Beroemde Belgen » op de monumentale compositie van Ducaisne, die de voornaamste gehoorzaal van de Brusselsche handelsrechtbank versiert.

(3) Dr Tallois. Discours sur J. B. Van Helmont, Bruxelles, 1866.

(4) Artikel van Alphonse Leroy in de Biographie Nationale. De beste studiën die over Van Helmont verschenen zijn de lezingen der Dokters W. Rommelaere van Brussel en Mandon van Limoges, opgesteld als antwoord op de vraag die gesteld werd bij een wedstrijd door de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België in 1865-66 (Mémoires couronnés de l'Académie de Belgique. Bruxelles, 1866). Een studie handelt in 't bijzonder over de bepaling en de theorie der vlam door Melsens (Mémoires de l'Académie royale des sciences, Bruxelles, 1875).

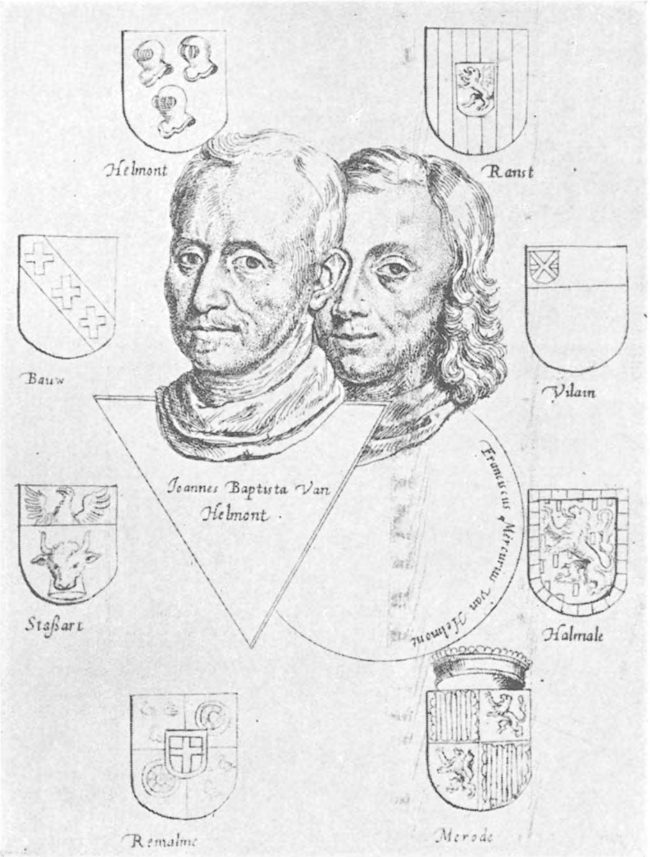
Helmont
Ranst
Bauw
Vilain
Joannes Baptista Van Helmont.
Franciscus Mercurius Van Helmont.
Staßart
Halmale
Remalme
Merode

Titelblad van den *Ortus* van Van Helmont, waarop de schrijver en zijn zoon voorgesteld worden. Rondom, de wapenschilden van zijn familie. Deze bladzijde treft men eveneens aan in het Handschrift 1553 van de verzameling Goethals. Dit deed Des Marez veronderstellen dat Van Helmont begraven werd in Sinter-Goedele en dat de bladzijde van den Ortus een weergave is van Van Helmont's grafsteen. Deze bewering wordt in twijfel getrokken door Dr Behaeghel, in een artikel dat verscheen in onze Fransche uitgave.

Om deze bescheiden bijdrage tot een der moeilijkste levensbeschrijvingen die er bestaan te eindigen, weze het voldoende met vreugde vast te stellen dat de 19de eeuw volle recht liet wedervaren aan dezen grooten Belg, van wien Guy Patin zoo onbeschaamd durfde zeggen : « *C'était un méchant pendard flamand qui est mort enragé depuis quelques mois. Il n'a jamais rien fait qui vaille* » (Het was een ondeugend Vlaamsch galgenaas, vóór enkele maanden als een dolleman gestorven. Nooit heeft hij iets gedaan wat deugde).

J. NAUWELAERS.

* * *

Over dikke Eiken.

De « Dikke Eik » van Zevenborren (onder St-Genesius-Rode)

Sommige boomen die door den tijd of de bijl van den houthakker gespaard werden, zijn als het ware levende gedenkteeken die ons door de natuur geschonken worden. Evenals de godsdienstige en burgerlijke monumenten boezemen zij ons eerbied in en wekken zij terecht onze nieuwsgierigheid op.

Zeldzame gewassen, reuzen van de plantenwereld, worden bijna in alle landen aangetroffen.

Bij het bestaren dier eeuwenoude boomstammen voelt de mensch zich innerlijk getroffen en ontroerd. Hierin is de reden te zoeken waarom zij, in aloude tijden, het voorwerp eener ware vereering werden, een aanleiding tot afgoderij. Wat onze eigen voorouders betreft hoeven wij slechts even te herinneren aan het afsnijden van den heiligen marentak door de Druïden.

Zooals men weet werden die heidensche gebruiken later verchristelijkt, ten einde den nieuwen godsdienst beter ingang te doen vinden. Zoo werden er bv. in plaats van zegeteekens, kettingen, halssnoeren, enz... allerlei kapelletjes aan deze boomen opgehangen.

Ten allen tijde dienden de boomen ook als verkenpunt voor krijgstochten, als vereenigingsplaats voor jachtpartijen, voor gerechtszittingen, voor volkstooneelen, voor besprekingen van algemeen belang enz.

* * *

Van al deze boomen is ongetwijfeld de eik de voornaamste.

In Frankrijk treft men verscheidene eiken aan met reusachtige afmetingen.

Te Saintes (Charente-Inférieure) vinden wij zulken boom die waarschijnlijk de grootste van Europa is. De stam van dezen eik is omtrent 20 m. hoog en heeft een omtrek van 9 m. ; onderaan is een holte waarvan een kamer gemaakt werd van meer dan 3 m. lengte op bijna 4 m. breedte en iets minder dan 3 m. hoogte. Rondom deze kamer werd een halfmaan-ronde tafel uit groen hout gehouwen. Een venster verlicht dit kamertje waarvan de wanden met lichens en varens begroeid zijn. De ouderdom van dezen eik wordt geschat op 1800 à 2000 jaar.

Te Cumfin, tegen Châtillon-sur-Seine, staat een eik die, volgens de geestelijke jaarboeken van Langres, in 1070 door Willem den Veroveraar zou geplant zijn. Hij meet 7.33 m. omtrek aan den kraag der wortels.

Noemen wij vervolgens den Kapel-Eik op het kerkhof van Allouville, bij Yvetot (Normandië). De omtrek er van is 11 m. aan den kraag der wortels en 8.45 m. op manshoogte. Zijn naam ontleent hij aan het feit, dat er in 1696 een kapel ter eere van Onze-Lieve-Vrouw in zijn uitgeknaagd binnenste ingericht werd. Deze kapel heeft 2.30 m. diameter ; de wanden zijn met paneelen bekleed en een deur in traliewerk sluit den ingang. Onder de kapel leidt een trap, die rond den stam draait, naar een kleine kluis met slaapstede. Op het spitse dak staat een ijzeren kruis dat boven het gebladerte uitsteekt.

Een vergelijken van de dikte van den boom in 1821 en in 1843 liet toe den ouderdom er van te bepalen op omtrent 870 jaar. Voor een omtrek van 9 m. schijnt deze schatting mij wel wat beneden de waarheid.

Te Haute-Ville-House plantte Victor Hugo in 1870 den eik der Vereenigde Staten van Europa.

* * *

Omdat de « Dikke Eik » van Zevenborren sinds jaren ziek is en zachtjes wegkwijnt, omdat hij de stille getuige was van al hetgeen er te St-Genesius-Rode in den loop der tijden voorviel, bracht ik hem op 14^{den} Augustus 1933 nog en bezoek, want, aangetast als hij is, zal hij toch binnen afzienbaren tijd moeten verdwijnen.

Eeuwenlang zag hij jaarlijks de planten opkomen en verdwijnen ; jaarlijks verwijdde zich zijn machtige kroon. Hij was de aanschouwer van vele gebeurtenissen ; hij zag de zeden en gewoonten van het volk verouderen en veranderen. Aan zijn voet kwam de minnaar zijn liefde aan zijn beminde verklaren, terwijl honderden vogeltjes hun schoonste liederen tusschen zijn gebladerte kweelden. Wanneer men hem bewondert denkt men aan de roemrijke tijden die hij beleefde in dat rustig, prachtig Zevenborren te midden der ieverige kloosterlingen.

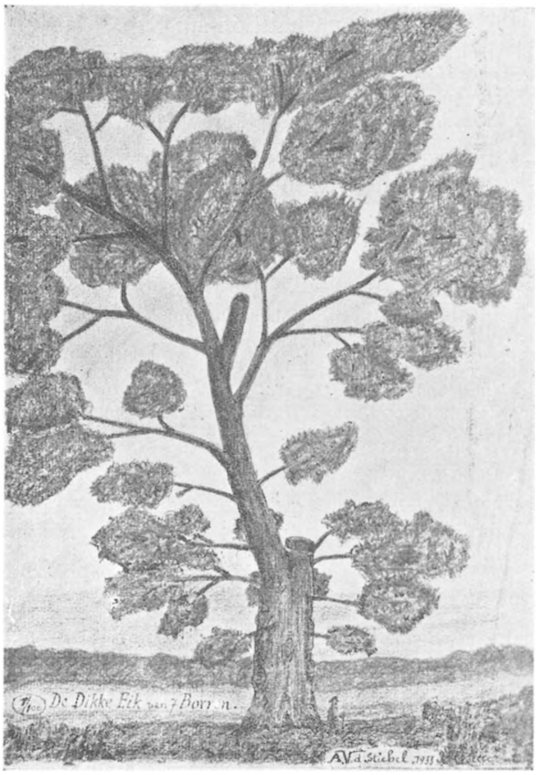
De Dikke Eik van 7 Borr n.
A.V.d. Stichel 1933

De « Dikke Eik » van Zevenborren.
(Naar een teekening van A. Vander Stichel).

Deze boom wordt betiteld met de volgende namen :
Dikke Eik van Zevenborren (in de streek)
Eik van Keizer Karel,
Eik van St. Hubertus.

Naar het bestuur van den Kruidhof te Brussel mij verzekerde is men het over deze laatste benaming niet eens.

De aloude boom, een soort steen- of wintereik *(Quercus sessiliflora)*, bevindt zich in het schilderachtig domein van den heer Timmermans, nabij de plaats waar eens het ongelukkig klooster van Zevenborren stond (1).

Van natuur groeit en ontwikkelt de steeneik zich langzaam. De wortels dringen loodrecht in den grond. De stam is knobbelig en zelden recht. Eertijds groeiden deze eiken overvloedig in het Zoniënwoud.

In de XVIde eeuw reeds moet de « Dikke Eik » van beteekenis geweest zijn, want de kroniekschrijvers uit dien tijd verhalen dat Keizer Karel zich met zijn schitterend gevolg na een jachtpartij onder dezen boom kwam uitrusten en er eveneens een rechtszitting hield (2).

De boom groeit op schralen grond wat merkelijk zijn ontwikkelingsgang moet vertraagd hebben. Men begrijpt bijgevolg dat hij ouder moet zijn dan hij werkelijk schijnt, daar de omvang van denzelfden boom in vruchtbare aarde geplant, grooter zou moeten zijn op gelijken ouderdom.

Wekte deze eik de belangstelling op van Keizer Karel, dan doet dit vermoeden dat hij in dien tijd reeds een merkwaardigheid was. Om als zeldzaamheid te kunnen doorgaan moest hij minstens 400 à 500 jaar tellen op dit oogenblik. Dit laat ons toe te veronderstellen dat hij dateert uit den tijd der eerste kruistochten (11de eeuw) en dus nagenoeg duizend jaar oud moet zijn.

Om den ouderdom van onzen steeneik te bepalen kunnen wij hem even vergelijken met de hooger aangehaalde voorbeelden uit Frankrijk.

Geen enkel plantenkenner durft met zekerheid den ouderdom van zulk een boom aangeven, omdat dit om zoo te zeggen onmogelijk is.

---

(1) Vooral in den loop der XVIde eeuw had dit klooster veel te lijden. Men denke slechts aan den brand (1515), de aardbeving (1522), den slagregen (1552), soldaten (1554), geuzen (1560) enz. Voor nadere bijzonderheden raadplege men mijn brochure : « De Kloostervoogdij van Zevenborren ».

(2) Dit boek en deze rechtszitting van Keizer Karel worden verhaald in een in het Latijn geschreven « Geschiedenis van Zevenborren » door den kloosterling *Wiaert*.

Duhamel bewees dat een soort eik jaarlijks 7 mm. aangroeit in doormeter, zoodat zulk een boom van 2.80 m. omtrek of 0.89 m. doormeter : 0.89 : 7 = 127 jaar oud zou zijn. Dit gemiddelte geldt echter alleen voor boomen tot 200 jaar ; boven dezen ouderdom kan men er niet meer op steunen (1).

Als contrôle deed ik eveneens een onderzoek op de doorsnede van den stam van een eikenboom van 0.50 m. doorsnede, waarop ik 62 jaarkringen telde. Hier vond ik dus een gemiddelte van 8 mm., wat ongeveer met dit van Duhamel overeenstemde.

Voor betrekkelijk jonge boomen kan men het jaarlijksch aangroeien berekenen met een horizontaal staal uit den boom te halen door middel van een Pressler boor. Men deelt dan den straal van den boom door het getal kringen dat op den uitgeboorden stok gezien wordt.

Indien wij den « Dikken Eik » van Zevenborren vergelijken met den reeds genoemden boom van Cumfin, waarvan we den ouderdom kennen en die ongeveer dezelfde afmetingen heeft, dan mogen wij zijn ouderdom op ten minste 800 jaar schatten.

Tegenwoordig meet hij 6 m. omtrek op 1 m. hoogte en 7 m. aan den kraag der wortels. Hij is 25 m. hoog doch waarschijnlijk was dit vroeger meer, aangezien een groote zijtak afgerukt werd van den nog overgebleven hoofdtak.

Eindelijk dient ook nog het volgende overwogen : Daar de boom in het hart rotte begon hij in te krimpen en zich te vervormen in plaats van zich naar buiten uit te vergrooten. Had hij op natuurlijke wijze kunnen voortgaan met zich te ontwikkelen, dan zou hij de bovengemelde afmetingen ver overtroffen hebben. Daaruit blijkt dan eveneens dat hij ongetwijfeld een klein duizendtal jaren oud is.

Vóór vele jaren was het een schoone welgevormde reus. Op zes meter hoogte verdeelde de stam zich in twee hoofdtakken van elk 1 m. doormeter. De schaduw moet zeker en vast 30 m. doormeter gehad hebben. De twee hoofdtakken strekten zich eenerzijds naar het N. O. en anderzijds naar het Z.-W. uit. Deze laatste arm werd in het oorlogsjaar 1914 door een rukwind ten gronde geslagen. Dit was de doodelijke wonde. Hiermede verdween de helft van onzen steeneik. Heden kan men de effen vlakte van het afgezaagde gedeelte van deze breuk nog bespeuren.

---

(1) DUHAMEL in *Dictionnaire Français illustré* door Dupiney de Vorepierre, schrijver en uitgever, Parijs 1879.

Bijgaande teekening die ik van dezen boom geef stelt de leefbare zijde, den Westkant dus, van den eik voor. Aan den voet van den reus bemerkt men een man, wat beter de overgroote afmetingen doet uitkomen.

Zeer lang reeds was het hart van den « Dikken Eik » van Zevenborren door het bederf aangetast. Heden echter is dit al te goed uiterlijk zichtbaar geworden. Van vóór een dertigtal jaren reeds werd de stam langs den Zuidkant opgevreten van aan het hout tot aan de schors tot op 6 m. hoogte ; deze zijde ontbreekt bijgevolg aan den boom. De verrotting dringt langs den overgebleven hoofdtak hooger op ; daar wordt ze echter slechts op enkele plaatsen uiterlijk zichtbaar.

Heden, 1933, is de beroemde eik van Zevenborren erg ziek, tot op den draad versleten en verweerd. Zelfs met de beste cementeering is hij niet meer heelbaar.

Daarom plantte ik met teedere zorg een scheutje dat ik aantrof aan den voet van den afgeleefden reus. Moge het leven en groeien, om eens zijn vader te vervangen en in afmetingen en pracht te evenaren.

1933. A. VANDER STICHEL.

* * *

Volksgeneeskunde in 't Diestersche.

Wij laten hierna eenige geneesmiddelen volgen die te Diest en omstreken nog als gangbare munt in omloop zijn. Bij gebrek aan tijd en voldoende documentatie zien wij af van uitgebreid commentaar. Ook aan het classificeeren van deze folkloristische aanteekeningen konden we om dezelfde redenen niet denken. Die taak blijft er dus eene voor de toekomst. Ten slotte is het niet uitgesloten dat sommige « geneesmiddelen » geen voldoenden waarborg voor uitsluitend plaatselijk gebruik bieden, en eerder algemeen dan regionaal zijn ; d. w. z. ook nog elders dan in de Demervallei thuis hooren. De geraadpleegde personen waren niet allen geboren Diestenaars en konden ook niet altijd instaan voor de volledige juistheid hunner mededeelingen. Bij streng wetenschappelijk werk, — wat in dezen niet werd beoogd — zouden enkele van de hierna vermelde gegevens aan een nieuw en grondiger onderzoek dienen onderworpen te worden. Wij deelen ze dus slechts mede met waarschuwing voor de noodige omzichtigheid.

* * *

BAARDZIEKTE : (1)

Baard 3 maal daags inwrijven met sap van geraspte en geperste wortelen of penen *(Sichem)*.

BEDWATEREN :

a) Een gloeiend ijzer afkoelen in den drank der kinderen ;

b) Hun geiten- of schapenmelk laten drinken ;

c) Een bedevaart doen naar O. L. Vr. van Scherpenheuvel, alwaar men *averechts* den omgang doet van de basiliek *(Molenstede) ;*

d) Vereeren van de H. Ursula in de kapel van Alle Heiligen (2).

---

(1) Gebruikte verkortingen : *fr. = fransch ; l. = latijn ; M. P.* duidt aan, dat in het werk « La Médecin Populaire », de besproken remedie werd geboekt.

(2) Cft. 1e Jaarb. v. d. Diesterschen Kunstkr., blz. 25.

BLIKAARS : (fr. = frayon)

a) Elzeblaren op de gewonde dijdeelen leggen ;
b) Een aardappel op zak dragen. (M. P.)

BLOEDVERLIES :

Geringe uitwendige bloedstortingen worden gestelpt door het bestrooien van de wonde met stijfselpoeder, ofwel met er een spinneweb op te leggen ;

Neusbloeden : Kouden sleutel in den hals leggen ; ook, den tegenovergestelden arm van het bloedend neusgat in de hoogte houden ;

Bloedspuwen : Eéns daags poeder van eikenschors met honig of stroop innemen.

BUIL OF BLAUW OOG :

Een *buil* betten met zout water of er een geldstuk stevig opbinden ;
Een *blauw oog,* gevolg van val of stoot, komt in orde met achter de ooren en op het oog bruine zeep te strijken.

BUIKLOOP :

Innemen van :

a) Afkooksel van smeerwortels (fr. = bourache) ;

b) Melk met kaneel ;

c) Melk waarin bladen van de huislook of donderplant (l. = sedum) zijn gekookt ;

d) Rijstwater ;

e) Melk waarin weegbreezaad werd gekookt; (M. P.)

f) De wortel knauwen of als tabak rooken van den engelwortel (l. angelica silvestris).

BUIKPIJN :

a) Opleggen van heete kompressen ;

b) Drankje van zwarte bessen of kamillebloemen op jenever ;

c) Gebed om de kwaal af te lezen : *(Molenstede)*

« In den naam van Jezus van Nazareth spreek ik
« tot den onzuiveren geest. Ik gebied U in den naam van
« O. H. Jezus Christus dat gij van hem (of *haar)* uitgaat.
« De H. J. Chr. heeft 5 bloedige wonden die nooit gezwol-
« len of gezworen hebben ».

Daarna 5 Onze Vaders ter eere van de 5 H. Wonden.

BRANDWONDEN :

Op het verbrande deel legt men naar keuze geraspten aardappel, *(Scherpenheuvel)* schrapsel van penen, plattekaas, konijnenvet, geknabbeld brood met zoete boter of bladeren van de hondsribbe of smalle weegbree (l. = plantago).

Te *Scherpenheuvel* vervangt de weegbree de hondsribbe en dompelt men de brandwonde in stijfselwater ;

Te *Waanrode* gebruikt men wittielbloemen (witte leliën) op olie gezet, of neemt men zijn toevlucht tot een soort pap van lindenschors in water gekookt ;

Te *Diest* bestrijkt men ook de wonde met een mengsel van kalkwater en vet, of dompelt men ze eenvoudig in zoutwater ;

Overlezen : *(Molenstede)*

« God zal die verbrandheid genezen door den H.
« Geest, door den Heer St. Jan, dat 't 'n niet meer zweren
« of ineten 'n kan » — Daarna 5 Onze Vaders.

GEELZUCHT : (fr. jaunisse, ictère)

a) Aftreksel drinken van hulstbladen ;

b) 4 grammen zaad van korenbloemen gemengd met honig of stroop innemen ;

c) Een levende lauw (fr. = tanche) op het hart leggen. (M. P.)

GESPRONGEN HANDEN : (fr. = gerçures)

a) Deze dompelen in warm aardappelwater of in den eersten morgenpis ;

b) Handen insmeren met bruine zeep ;

c) In diepe kloven (fr. = crevasses) laat men gewarmde harst of pek druipen.

GIFTIGE STEKEN OF BETEN :

Voorbehoedmiddel : innemen van wijnruit (l. = ruta graveolens).

EKSTEROOG OF LIKDOORN :

a) Er 's avonds een uitgehold stuk ajuin opleggen, dat vooraf is gewarmd ;

b) Bedekken met geknauwde kalissie (fr. = réglisse).

HOESTEN :

Tegen borstbeklemming :

a) 1° *bij kinderen :* pleister opleggen van grauw papier met kaarsvet bestreken, waarop geraspte muskaatnoot ;

2° *bij volwassenen :* gesuikerd afkooksel van pijnappels innemen ;

b) Tijmaftreksel tot stroop bewerken met toevoeging van kandijsuiker, en daarvan enkele lepels daags innemen ;

c) Ook stroop van roode slakken met suiker. Dit laatste veelal tegen kinkhoest. Voor pas vernoemde kinderziekte gaat men ook bedevaarten naar den H. Bavo te Eindhout (prov. Antw.) waar men uit de bron met een koehoorn water schept, dat de zieke drinken moet.

HONDSBEET :

a) De wonde bedekken met haar van het dier (hond of rat) dat den beet toebracht ;

b) Vereeren van St. Hubertus in de kapel van Alle Heiligen en op het naamfeest van den heilige, nuchter, het brood van St. Hubertus nutten, dit als voorbehoedmiddel tegen razernij.

HOOFDPIJN :

a) Kompres met azijnwater op het voorhoofd ;

b) Twee halve citroenen op de slapen binden ;

c) Zwarte koffie drinken met citroensap.

KOORTS :

Bezoeken van een kleine veldkapel, tusschen Webbekom en Assent. Na de derde omwandeling van de kapel, bindt men aan het ijzeren hek een lintje of een reepeltje linnen dat den koortslijder heeft toebehoord. (M. P.)

KEELPIJN :

Bij de meeste volksremedies komt het er hier enkel op aan, den « brand » te doen uittrekken. Hiertoe legt men op de keel :

a) Een stuk spek ;

b) Pap van gekookte penen. Het gesuikerd « peenwater » wordt daarbij nog ingenomen ;

c) Gehakte wijnruit (l. = ruta graveolens) in een ei geklopt ;

d) Een beursje met aardwormen.

KRAMP, voornamelijk in voeten of beenen :

a) Een stuk ijzer of staal aan 't voeteneind van het bed gelegd, trekt de kramp naar zich toe ;

b) Een draad saai rondom het gepijnigd lidmaat binden.

MAAGPIJNEN :

a) Maagkrampen worden door het opleggen van heete kompressen gestild ;

b) 's Morgens een tas gesuikerd warm water drinken *(Scherpenheuvel) ;*

c) Knauwen van alsembladen (l. = artemisia absinthium) ;

d) Aanroepen van de H. Wivina in de Allerheiligenkapel alhier.

NEUS :

a) *Neusvalling :* er kaarsroet opleggen ;

b) *neusbloeden :* zie hooger : Bloedverlies.

OOGEN :

Oogontsteking (fr. = conjonctivite)

a) Wasschen met wijnranksap ;

b) Wasschen met een afkooksel van plompebladeren (fr. = nénuphar) ; (M. P.)

c) Betten met water waarin korenbloemen werden gekookt ;

d) Geraspte peen er op leggen.

Oogzweertjes : (fr. = orgelets)

Plattekaas opleggen.

Oogvlekken :

a) Uitwasschen met zuiver vlietend water, stroomopwaarts geschept (M. P.) ;

b) Bijzonder gebed : *(Molenstede)*

« Maria zat op eenen steen en zeide : « Ach, mijn « lieve Zoon, mijn oogen doen mij zoo zeer ». Jezus zeide : « Ach, mijn lieve Moeder, ik zal scheren met beide mijn « handen, roode en witte vlekken en al wat daartoe hel- « pen kan ». Daarna, 5 Onze Vaders.

N.B. Dit gebed moest op 3 achtereenvolgende Vrijdagen « afgelezen » worden. De patiënt en de zegenaar moesten alsdan nuchter zijn.

Tegen *alle oogziekten* wordt de H. Odilia aanroepen in de Allerheiligenkapel en meer speciaal in de kerk der Eerw. Kruisheeren.

RAD VAN STE. KATRIEN : (huidziekte).

a) Een vrouw met haar gezegenden trouwring 7 maal rondom de wielvormige vlek laten strijken, terwijl zij 5 Onze Vaders bidt. *(Geetbets)*

b) Met een trouwring — natuurlijk gewijd — duwt men 4 maal op het aangetaste lichaamsdeel, (kin, wang of keel), derwijze dat de cirkelvormige sporen door den gedrukten ring op de huid nagelaten, de boorden van het « rad » insluiten. Zulks belet het kwaad zich verder uit te breiden. Daarna wordt door den lijder geofferd, gebeden en meestal een noveen beloofd ter eere van de H. Katharina (1).

RHEUMATIEK :

Het zieke lichaamsdeel behandelen als volgt :

a) Met brandnetels geeselen ;

b) Inwrijven met petroleum ;

c) Er pekelkompressen opleggen (uit de vleeschkuip) ;

d) Bedekken met kemp (gehekelden hennep) ;

e) Er een palingvel omwinden (M. P.) ;

f) Er een pleister van roode-koolbladen opleggen ; (M. P.)

h) Een tas aftreksel van droge eschbladen, al of niet gesuikerd, innemen.

ROOS : (fr. = érysipèle).

Opleggen van :

a) Boekweitpap,

b) Pap van lijnmeelstof *(Scherpenheuvel) ;*

c) Laten overlezen door iemand die in de maad Mei een mol met de bloote hand heeft doodgenepen.

SCHRAMMEN OF SNEDEN :

a) Bestrijken met bruine zeep ;

b) Bestrijken met *kruisboter,* d. i. ongezoute boter die tijdens de Kruisdagen in een kroeg werd gestoken *(Sichem) ;*

---

(1) Zie onzen : « Folkloristische kijk op de Allerheiligenkapel te Diest » (blz. 27), 1^e Jaarb. v. d. Diest. Kunstkr.

c) Opleggen van geneesbladen (= huislook ; l. = sempervivum tectorum).

d) Opleggen van een cliviablad ;

e) Om het bloed te doen stremmen : spinneweb opleggen, of er een stuk papieren tabaksbuil opbinden ;

f) Om den brand er uit te laten trekken : preibladeren op de wonde leggen.

SPEEN :

a) Salie (l. = silvia) — doorgaans « savee » genaamd — fijn gekapt, in ongezouten vet of boter gestoofd, op een doekje strijken en er die pleister koud opleggen ;

b) Innemen van een aftreksel van witten andoorn (fr. = marrube blanc). (M. P.)

STEEN OF GRAVEEL :

Benevens het opleggen van heete kompressen om de pijnen te stillen, drinkt men tweemaal daags een glaasje graanjenever, waarin men klimopzaad heeft laten trekken.

TANDPIJN, veroorzaakt door :

1° *Hollen tand :*

a) Zout of kruidnagel in de holte steken ;

b) Met een beentje van een afgestorvene er op wrijven en 9 Onze Vaders bidden voor de zaligheid der ziel van dien doode.

2° *Nevralgie :*

Warm gezouten afkooksel van klimopbladen in den mond houden.

3° *Om 't even welke oorzaak :*

Aanroepen van de H. Apollonia in de kapel van Alle Heiligen, doch meer bijzonder in die der Eerw. Grauwzusters alhier.

VERSTUIKING :

Te *Molenstede* werd de verstuiking van *voet* of *hand* afgelezen als volgt :

« God zijn macht gaat boven duivels kracht. In den naam des Vaders, enz. » (3 maal). Daarna 5 Onze Vaders. Voor een verstuikte *knie* volstond het, 3 maal te zegenen als volgt :

« Ik genees in den naam van God ». 5 Onze Vaders.

WATERZUCHT : (fr. = hydropisie).

Een tijdlang het aftreksel drinken van de Moerasspiraea (fr. = reine des prés).

WORMEN (bij kinderen) :

a) Afkooksel drinken van reinvaar (l. = tanacetum vulgare), ook wormkruid genoemd ;

b) Nuchter zijnde, melk drinken waarin palm (fr. = buis) werd gekookt.

WRATTEN :

a) Bij het luiden der doodsklokken, aarde van een molhoop op de wratten leggen en intusschen 5 Onze Vaders bidden *(Geetbets)*.

b) De wratten wasschen met wijwater ;

c) De hand met wratten in een wijwatervat dompelen, in een voorheen nog niet bezochte kerk ;

d) Het gele sap van wrattenkruid (stinkende gouwe) — ook duivelsmelk genaamd — op de wratten strijken ;

e) 's Morgens nuchter speeksel er op doen *(Sichem)*.

f) De wratten inwrijven met het sap uit de stengels van kaasjeskruid (l. = malva) ;

g) Met een beentje van een afgestorvene op de wratten wrijven en bidden voor den aflijvige *(Scherpenheuvel)*;

h) Met een roode veldslak de wratten insmeren, daarna het dier op een stokje steken dat men in den grond plant, en bidden... Als de slak verdroogd is, zijn de wratten weg *(Testelt)* ;

i) Zout strooien op slakken en er de wratten mede inwrijven ; (M. P.)

j) De geschonden hand in een wijwatervat steken en zeggen :

« Ich steek m'n hand in 't wijwatervat,
« En die achter mich komt heê m'n wrat » ; (M. P.)

ZWEREN : (gewone- en steenzweren).

a) Pap van wittebrood of van bloem met pastinaken gekookt er op leggen ;

b) Een raap uithalen, er smout (vet) indoen, laten koken en er warm opleggen ;

c) Zalf van lijnolie met gesmolten was op de zweren leggen ;

N.B. Ook goed voor andere zwerende wonden.

d) Lijnmeelpap met kaasjeskruid gekookt en gemengd met varkensvet er zoo heet mogelijk opleggen *(Scherpenh.) ;*

e) Een mannelijke (d. i. een *langwerpige)* muskaatnoot op zak steken. Deze trekt den brand uit het lichaam en wordt zwart ; (M. P.)

f) Koedrek op zweren en vooral op zwerende vingers (fijt) leggen ;

g) Vereering van den H. man Job in de Allerheiligenkapel, waarbij nagels worden geofferd (1).

R. VAN WEDDINGEN.

---

(1) Zie, wat dit betreft, onzen « Folkloristischen kijk enz. ». — Op. cit., blz. 23.

◆

Woordenlijst van Brusselsch Bargoensch (Burgonsch).

In n^{r} 73, blz. 29 publiceerden wij een woordenlijst van Brusselsch Bargoensch. Ten einde toe te laten deze lijst gemakkelijker te gebruiken, geven wij ze hier een tweede maal, doch ditmaal met de alphabetische gerangschikte Vlaamsche woorden voorop. Op deze wijze zal men gemakkelijk kunnen vaststellen of met een bepaald Vlaamsch woord een term in het Bargoensch overeenstemt. In een volgend nummer geven wij een commentaar over dit soort dieventaal.

Daar er sedert het verschijnen van deze lijst talrijke woorden aan den schrijver gesignaleerd werden geven wij hier eerst en vooral deze op.

Bijvoegsel bij de Woordenlijst van Bargoensch.

Afgelicht	Mislukt
Bas *ch*im	Hondenhoek
Bazig	Stevig, sterk
Beustelen	Vechten
Beusteling	Gevecht
Bienkens (de)	Teerlingen
Bouwig	Altijd
Content*ch*ap	Reglement
Distkader	Russische biljart
Dogerik	Dog
Dulerik	Pendule
Flakker	Pak
Gebijst muisen	In helften verdeeld
Geplekt zaan	Verkeeren
Gericht ('t es)	Verkoudheid
Getapt (verre g...)	Teringlijder
Gewoel	Opstootje, betooging
Gewoel (grandig)	Omwenteling
Keier	Plaveier
Keu kasten (de)	Volgen
Kneul van de keu (ne)	Een lid van het Leger des Heils
Klot siphon	Sodawater
Knippen	Bijten
Koeserik	Stil
Krik krak fakker	Slotenmaker
Krokske	Wandluis
Kupper	Emmer
Licht kaster	Regiment
Lijske (e)	Vest

Mechels (t'es)	't Is mijn beurt
Moonerik	Geld
Naknoien	Navolgen, naäpen
Oemstamp	Schup
Obstakel	Muur
Op dist pieren	Wagen, spelen, wedden
Pesten (af)	Doen
Goed af pesten	Goed doen
'k hem de pest	Dat gaat niet
Pladder	Grond. aarde
Ruisig	Ernstig
Sandos	Engelsche sleutel
Sieter	Champagne
Sokker	Klinken
Spanvlam	Lantaarn
Span korpus	Band
Sprokske	Jockey
Stikken (Doet hem)	Doe hem geven, of te veel betalen
Tap bik	Beitel
Terf	Bier
Toeteres	Uithangbord
Tijnich	Vrij
Valise	Scheede
Veil (Dokken op de...)	Wedden bij 'koersen
Vloesig	Zak
Wachtgat	Station
Zimmer bins	Huishouding

Woordenlijst Vlaamsch-Bargoensch.

A.

Aanbrenger	Preuveles
Aangezicht	Gibbe
Aanhitsen	Kic*h*en
Aannemen	Oonschuppen
Aanranden	Plakijre (iene pl...)
Aansteken	Lumijre
Aantrekken	Ran*ch*yren
Aanvallen	Onschoepen
Aanvaller	Oonkleunder
Aanwijzen (met de hand of vinger [aanw...)	Vizijren
Aap	*Ch*ijzerik
Aarde (De a....)	Toen (vulsel)
Aarde	Pladda
Aardappelen	Kareljan
Aarden pot	Caillou potter
Aardworm	Gat krooiper
Acajou	Blikblok
Acht	Wacht
Achter (na)	Na de keu
Achtergaan	Bouten
Achterste	Keu, keuke
Adem (slechten adem hebben)	Moeft in de goole
Advokaat	Preuveleir
Afbieden	Afflikken
Afgang	Bouteraa
Afsnijden (Haar kort afgesneden)	Scherreweg
Aftasten	Iollen
Afval van spijshuis	Bazoef
Afwerken	Oon ien flikken
Afzenden	Lanzeere
Ajuin	Pest (de)
Akkoord zijn ('t akkoord zijn)	't es gelupe
Allumet	Stok die klijt
Almanak	Snoekske
Altijd	Koppelen
Amigo	Woodebuls
Anderlecht (spotnaam der inwoners [van Anderlecht)	Verekkers
Antwoorden	Op de preuvel liep
Apotheek	Kiet van dei die linkmuizen
Appel	Pommerik, roefel

Arm	Groote fiem
Arm (zeer)	Op den dool
Arm	Klampe
Arme (een a...)	Trodeur (te Zele = krottig)
Assche	Verbrande brik
Automobiel	Bollerik, ketel
Autovoerder	Kaffer op den bollerik
Avond	Nachterik
De avond	Den donker muist
Avondmalen	Haggelen
Avontuur	Vort of fort
Azijn	Zuur boeizer of boizement

B.

Baar	Springk*ie*t
Baard	Basilik
Baas (De b... zijn)	Tr*on* (den tr*on* muizen)
Babbelen	Moemeren
Achter de rug babbelen	De keu preuvelen
Babbelkous (minachtend)	Zieptriene, hablador
Bak	Soeter, potter
Bakker	Lutverpasser
Ballen (Teelballen)	Taaiers
Balspel met de klak	Roller in de klipper
Balspeler	Bollerik piere
Bareel	Paster
Baren	Kalven
Bargoensch	Bergades (Z. Brigade)
Bed (een)	Nen buls, Luimkiet of Luimiaske
Bedelaar	Tapper
Bedevaart	Toor wijge
Bedreigen	Afdroien, Buskulijre of Boeskulijre
Bedriegen (zich)	Nie recht muizen, Verbouillen
Bedriegen (in 't spel bedr...)	Zicht drooien, Bedonderen
Bedriegen (iemand bedriegen)	Kompres geven
Bedriegen	Betritsen, Bebouten
Bedriegster	Beboudes
Beduiden	Bespannen
Degene die het slachtoffer in bedwang houdt gedurende de dief zijn werk doen	Boesculeur
Been	Onder *fie*m
Been (een)	Ne knooier
Beenhouwer	Bi*ch*verpasser
Begiftigen	Ontfesten
Behanger	Seer plekker, Blaffer plekker
Beide	Gebeist
Beitel	Kromkop
Beklagen (Ik beklaag het)	Verdoeme (ik v... mij)
Beklagen (zich)	Beknoien (zich)
Bel	Nelleke, Trekklokker

Belangrijk	Inis
Beleefde (Een beleefd mensch)	Nen beschoefte
Bellen	Stuipen, Sokken
Beloven	Certitude af droien
Bende (overste der)	Pies, Bokser
Beproeven	Preuvelen (Z. treuvelen), Wijge
Berg	Opialler
Berg van barmhartigheid	Menoenkel (wordt door de mannen gezegd)
Berg van barmhartigheid	Matante (wordt door de vrouwen gezegd)
Beloven	Arrangeiren
Beschaamd	Baverik, Schoeft, Beschoeft
Beschermen	Razijre
Beschuldigen	Opflikken
Beslissen	Op de preuvel
Bestelen (door een vrouw best....)	Plakijre (iene pl....)
Betaaldag	Kiekdag
Betalen	Beschalmen, bedisten
Betalen (Diegene die goed betaalt)	Stuiker
Betalen (de huishuur)	De k*ie*t goen beschalmen (Rotwelsch : Beschalmen, betalen)
Betalingsonmacht	Opgeialt mee de nijf
Beteekenen (wat beteekent dat ?)	Wat bespant da (Rotw. : Bespannen = gadeslaan)
Beteekenen	Bespannen
Betooveren	Bedodderen (Z. bedodden)
Beurt ('t is mijne b...)	Michels ('t is ...)
Bevallen (dat bevalt me)	Zinners (das mechels z....)
Bevelen	Oonstikken, Iijre
Beven	Bibberen
Bewaking (onder bew... staan)	Geblakt zijn
Bewaking der politie	Mastelle
Bezem	Frotteur, Vijger
Bezien	Spannen
Bezwijm (Ik be...)	Mijn tjes ne muile
Bibberen	Bibberen
Biechtstoel	*Ch*aiserik van de bidders
Bierglas	Klarinet van boizement
Bil	Stijl
Biljart	Kader
Bikkelen	F*ie*mdroierkes
Billart	Droiersbolle, dist
Binnen (ga)	Ial binne
Binnendringen	Infokken
Bioscoop (de b...)	Troelala, Schort speele (het)
Bitteren	Priske
Blad	Bladder
Bleek	Nanskens
Een bleeker	Blan*ch*ir (ne)

Bleekgezicht	Gibbe van kak
Blinde (een bl...)	Boutspanner
Blind zijn	Boutspannen
Bloed	Ruut
Bloem	Rieker, Smop op
Bloemruiker	Rij (ne) (M. boeker)
Bloes	Vrak (en van en gieze)
Blond (van haar)	Klijr
Bloodaard	A*ch*el (M. vervijt schijter)
Boek	Leesfiemer, Reg*i*ester
Boer (bij het kaartspel)	Loempe kaffer
Boer	Kaffer, Kwast
Boerin	Kafferine
Amerikaansch boksijzer	Boks*fi*emer
Boogschieten	Sleper op de pluim
Boom	Groierik
Boon	Duimbik
Boot	Lanceur van de vevere, Batter (nen)
Bootje	Stoemperke
Borst	Korpus, Swozze
Borstel	Frotteur
Borsten	Corni*ch*ons
Borsten (der vrouw)	Ballekes (van de gieze)
Boter	Smeeter van den korderik
Boterham	Korderik, Ne knipper
Botermelk	Klottekes booizer
Bougie	Stok die klijt
Bouwen	Op ialle
Boven en beneden	In de sakker en op de kuil
Branden	* Vlammen
Breekbaar	Bri*ch*ig
Breien	Mooitrekken
Breken	Bri*ch*en
Bretel	De truie lelle
Brief	Blaffer
Brievenbesteller	Farçeur
Brieventasch	Portentruk, Kind
Brieventasch (welvoorziene)	Kind dat schrieft
Bril	Médaillon van de gibbe
Broeder	Frederik of frijderik
Broek	Truie, trooie
Broek (lap in de br...)	Valduie (in de truie)
Brood	Lut
Brood (snede br...)	Slij
Broodje	Slij, Piknij
Brouwer	Buis- of Boisfakker
Brouwersgast	Voeitjes klinker
Buik	Vente of venter, venterik
Bult (een)	Nen offerblok
Bult	Kachel
Bij	Pik heun

Bijl	Ziepkapper, Baller (nen)
Bijten	Knappen, Knippen

C.

Centiem (een)	Halventand
Centiemen (2 c...)	Tand
Ceruis	Kli*ch*
Champagne	Sister
Cigaar	Nen domper, Ache (en)
Cigaret	Fumerik, Subis
Cigarettenbuisje	Jibis of Subis smakker
Cinema	Lala
Circus	Michel of miggel pist
Citroen	Boltje (zuur b...)
Coire	Kaspen, Nen dies doen, Figelen, [Kantere

D.

Dag	Smazerik (Z. lichterik), Klijderik [of klijrik
Dagblad	Blaffer (span bl....)
Dageraad	Reug (van de klijder)
Dak	Hungialler, Bouverik (van de kiet), [Toiter
Dank	Liep
Dans	Flikker
Dansen	Huppelen
Dansorgel	Kes van de flikkers
Danszaal	Droiekiet, Tippersk*ie*t
Dat	Masemat
Datels	Mutkes (M. kapucienenstrond)
Deel	Voet
Deelhebben (zijn deel hebben)	Zane voet hemme
Deken (wollen)	En dokker
Deken	Bovenste
Deksel	Bovenste
Denken (Nad....)	Pensif muizen
Denken	Beiachte
Dertien	Punt van Judas
Deugnietje	Vagger
Deur	Porterik (id. Z. en Roeselare)
Diabolo	Zweep dop
Dief	Schoeffer
Dief (Gauwdief)	* Trekker
Diefstal	Schoeppement
Diepte	Dieperik
Dik (zeer dik)	Kolosachtig
Doe het niet	Loempig
Doen	Flikken (Z. id.)
Dog	Dogerik
Dolk	Riemer

Dom	Kwast
Dom ('t is)	Linkador
Dom mensch	Mafterik, maft
Dominos	Klakkerbes, Jweepen
Dood	Mollekes, Bij hakke pitje
Dooden	Mollekes flikke
Doodkist	Kaster
Doopen	Wijke
Doos	Iuus
Dorst hebben	Bois op
Draagberrie	F*ie*m van de bienschoeit
Zich draaien	Bollen
Dragen (op de schouders dragen)	Boeilten op de krak
Dragen (op den rug dragen)	Boeilten op de koppers
Dragen	Op ialle, Bulten (id. Zele)
Drank	Boizement, buzer, boizer
Drek	Bout
Drie	Droiers, Troierke
Driftig maken	Opiakkers
Drinken	Boizen of buzen (Z. buizen)
Drinkgeld	Zooippoen
Droog	Hechteg
Droogen (een droogen gast)	Oeitflikker
Droomen	Ziften
Dronken (zijn)	Buze zijn, Brookmuizen
Dronken	Sukker
Dronken vrouw	Boisbalk
Druiven	Kopsmakkers
Drukken	Iukken
Duif	*J*ons of *ch*ons
Duif (parade)	Peere *ch*ons
Duiken	Den dieperik in
Duim	Naaip of nijp fiem, Springerik
Duisternis	Nachterik
Duitscher (een Du.....)	Veerkantige (ne)
Duivel (de d....)	Skaaveger
Duivel (loop naar den duivel)	Goet na den injel, Verekt
Duivenmelker	*Ch*on jabber of iabber
Dwerg (een)	Pagadder

E.

Eenling	Knep, Kneul, Kneullerik, Kaffer, [Heinker
Eenzelvigheidskaart	Bewijzer, Plak gibbe
Eerste (De....)	Pit*ch*e
Eerste en laatste	De kop en 't gat
Ei	Uitzoeiper, Wittebol
Eigenaar	Aubergist van de kabijn
Eksteroog (een....)	En boeit op de piédestal

El	Schuit, schooit, erm
Electrisch licht	Bollekes schyner
Elf	De bienen
Elleboog	F*ie*m plooier
Ellende (dood van)	Gruun van de schok
Emmer	Potter, Kupper
Engelmaakster	Honnendief
Ernstig	Ruisig
Eten (soep eten)	Zabberen
Eten	Bikken
Eter (veel e...)	Bazoef
Ezel	Biener mee grandige labbers

F.

Fabriek	Fakkiet
Familie (de)	De frijderikke
Feest	Karmoelje
Feest (Op f...)	Swadder (op de sw...)
Flesch	Bouteillerik, Kegel
Fluit	Kalle peeder, Stok bloezer
Fluiten	Mee de gibbe peere
Fluiter (Een fl....)	Stuiveleer
Fluwijngezicht	Fernijn (M. Snibber)
Fonograaf	Plak *ch*anter, *Ch*anterkap
Foor	Luur, Iakker
Foorbarak	Kaa*ch* van de rikke
Foorvechter	Lut van de kage
Fotograaf	Gibbesleper
Fout	Lout
Frank (Biljet van 20 fr.)	Blaffer, Kola
Frank (50 fr.)	Pond
Frank (Briefje van 100 fr.)	Route (en)
Frank (1000 fr.)	Zak
Frank (een)	Bal, Bood (Vl. baard)
Franken	Belges
Frats	Gro*ch*elke

G.

Gaan	Ieuren, Drillen, Bienen, Iallen
Gaan (mee gaan bij het kaartspel)	Mei iakken
Gaan (zijn weg gaan)	Van den t*oi*r iallen
Gaarne	Tof
Gaarne (Ik doe het gaarne)	Ik flik dat tof
Gaarne hebben	Liever muizen
Gaat (hoe gaat het)	Hoo ialde
Gaat buiten	Ial de bie
Gadeslaan	Bespannen
Ganzenspel	Brisser ouitgang
Ganzenspel (Vereenvoudigd)	Zeeveren

Gapen	Den oven doen goen, Luimop
Garage	Schooit hal
Garnaal	Inkroeipers, Padderkiet
Gasthuis	Afzienkiet
Gat	Dieperik, Tr*ou*, troc, Kiet
Gauw	Liep
Gedacht (volgens mijn ged...)	No mijne iachte
Gauwdief	Lijssleper
Gebed	Rons (vader ons) ne r....)
Gedachte	Iant
Geëindigd	Geflikt
Geheel	Kanzig
Gehuwd zijn	Ge*ch*ankert zijn
Geit	Boekker (ne)
Gekend	Verbrand
Gekleed	Gepluimd
Gekruld	Gedroeid
Gekwetst (zijn)	Gebri*ch*t zijn
Geld	Poon (Z. poen), Ploet, Hansken, [Monink of moonerik, Kees
Geld (in geld verlegenheid)	In den da*ch*
Geldbeugel	Truk, Lijs
Geldbeugel (welvoorziene g....)	Toffe lijs
Geleiden	Neure
Geluk (goed)	Droie ma de vijf
Geluk hebben	Met den helm
Gelukken (kan niet)	Brokendoo zijn
Gelukzoeker (Gauwdief)	Flan*cheur*
Gelijk	Lijk
Gelijken (aan)	Bijien kaste
Gemeentehuis	Chankerkiet
Gendarm	Beul, Afbreker, Vliegende wood, [Vliegendevuile
Geneesheer	Afziener
Geneesmiddel	Regiem
Genever	Witte (ne)
Genomen zijn	Gevallen zijn
Gepakt zijn	Geboemelt zijn
Gerecht (het)	De *ch*uste
Gereed zijn	Goen te bie
Gerucht	Boel
Gerust	Koeserik
Geschenk	Spanning
Geslachtsorgaan (Mannelijke)	Flosserer
Geslachtsorgaan (vrouwelijk ges...)	Kavans
Gestompt (op een)	Gebureid
Gevaarlijk	Reus
Gevallen zijn	Geboemelt zijn
Gevang	Paloenka
Gevangenis (in de gev... zijn)	Bouven zijn

Gevangenis	Boks of box
Geven	Dokken (Z. id.), Droien, Doppen, [Stuipen (Z. id.)
Gewapend zijn	Gelooie zaan
Geweer	Peerluperke, Boenluup
Gezicht (pokkig)	Gibbe van nen korenten koek
Gezicht	Goube, Gibbe
Gezicht maken	Slepen
Gezondheid (Op uwe gez....)	Op a kap
Gezond zijn	Positief zijn
Gierig	Biendik
Gierigaard	Potter
Giftig	Riftig
Schimpnaam der inwoners van St- [Gillis	Billiars
Gisteren	Bijzerik gebeist
Glas (venster)	Vierkantige bri*ch*er
Glas	Blinkert, Boizerik
Goed	Tof
Goeden dag	Al de gooi
Goochelaar	Trukkeur
Goochelen (weggoochelen)	Vorte doen
Goot	Luup van de k*ie*t
Gordel	Spanner of spannerik, Arboer
Gordijn	Spanlap (ne)
Gouden	Gijl
Goudstuk	Voske
Goudstuk van 20 fr.	Geele kola
Grendel	Schoeiver (de) of 't schoeivement [van de porterik
Grimas	Gibbike
Grimas (een grimas maken)	En gibbike slepen
Groef	Dieperik
Groenten	Gume
Groet (gebiedende wijze)	Schoeft den aflapper
Grond	Pladda
Groot	Grandeg of grandig
Groote voeten	Landmeters
Grijnster	Ploemper
Grijnzer	Ploemper
Grijsaard	Foe*ch*aer
Gulzigaard	Buffel, Bien (en)

H.

Haak (iets dat niet in den haak is)	Brokendoo zijn
Haan	Krooier
Haar	Kalot, Peruk
Haarkapper	Kalottepeeder, Ne lits krap
Haartooisel	A la keu, maboel, gentelman

Haartooisel (mannen het haar naar [achter	Tango
Haas	Ne mus, Moos
Haasten (zich)	Rout flikken, Ritsen
Haastig	Tof
Haast u	Ial de bie
Hakkelaar	Toeleman, Akkerijr
Hals (stijven hals)	Stijve kol
Hals	En ganze, Bruudstrotje, Gorgerik
Halsboord	Nen bels
Hamer	Kloonerik
Hand	*F*iem, *fi*emerik
Handdoek	Affrotter
Handvol (een)	Fiemerke
Hard	Ieekers
Haring	Zuure groet
Harmonium	Trekker vui te *ch*anteeren
Harnas	Floes van den biener
Hazewind	Bien basser
Hebben	Muizen of mooizen
Heer (een)	Ma*ch*oeffel
Heimelijke man	Smoeler
Helft	Gebijst muisen
Helft (de h....)	Voetje (ma)
Helm	Bidon
Helper	Oon*fi*emer, Vak
Hemd	Hummerik, Vlok
Herberg (of winkel zonder klanten)	Plattek*ie*t
Herberg	Boisk*ie*t
Herbergier	Aubergist
Hesp	Pottebien, Sambon
Hiel	Koen, Traplap
Hik	Krikelkes
Hinkelen	Schoivement peere
Hoed	Tap, Dom, dommerik
Hoed (hoogen)	Huugerik
Hoefijzer	Schuiver van den biener
Hoest (hij)	Ze karta*ch*en
Hoeveel	Hoe grandig
Hoeveelheid	Passerik
Hof	Groenerik ligger
Homosexueel	Kuipke (vui 't kuipke zijn, Anker
Hond	Basterik (of basser)
Hondenkot	Bas *ch*im
Hondenmoer	Gieze van nen basserik, Giezinneke
Hondwagen	Stoemp schuit
Honger (Een man die immer hon- [ger heeft)	Snokker (ne)
Honger	Faam (weinig gebruikt), Schaans
Honger hebben	Bik op hebben, Schok muisen of [Schok op hemmen

Hoofd	Tjes, Teterik
Hoofdpijn	Tjes link
Hooghouden (zich h....)	Smijten (zich sm...)
Horlogemaker	Tikker fakker
Houden	Pieren
Hout	Kaster
Huwelijk	Chankeraa
Huwen	Chankere (Z. sjanken), Bagijren
Huid (de h....)	Verdommich
Huis	Kiet

I.

Iets	Masemat
Ik	Mechels
Immer	Bouwig
Impas	Spanras
Inbreker	Inbricher, Meefokker
Ingang	Binne ialler
Ingewanden	Gronsers
Intrest (aan woeker intrest leenen)	Nijf drooien op grandig beschalmen
Invalied	Kramageleer

J.

Ja	Kinnes
Jachtgeweer	Bijsluup
Jagen	Te bie ialle
Jaloersch	Knoos, Knakzig
Jas (Overj...)	Sudepat
Jockey	Toeker, sprokske
Jongetje	Kneuleke
Jood	Voenk
Bijnaam der inwoners van St-Joost-[ten-Noode)	De Notjes
Juweelen	Blikkers

K.

Kaal	Tjesser
Kaalkop	Bluuten tjes
Kaarten (de kaarten afnemen)	Dok op
Kaartspel (dat met 200 kaarten ge-[speeld wordt)	Zievereerke
Kaartspel (soort kaartspel dat voor [geld gespeeld wordt)	Floesse
Kaartspel (soort ka....)	Pot de gat oeit
Kaartspeler	Ne blaf kaffer, Blafferstikker
Kaartspelen	Schokken
Kaas	Iok, Kijskop
Kachel	Brulerik, Smaas
Kalf	Ne mette of meutte

Kam	Knakkervanger, Froecher, Peruktrekker
Kamer	Ne *ch*immer, Kuil
Kameraad	Raad die kamert, Kiele, Bink, benk
Kanarievogel	Geile *ch*anteur
Kandelaber	Ne foeillen
Kant	Puré
Kapstok	Portelo*ch*e
Kapucijn	Bluuten tjes
Kar	Schuit, schooit
Karakollen	Rollekes (klein r.....)
Kas	Ias
Kassei	Carré caillou
Kasseien (met kasseien spelen)	Caillou peere (M. bi*ch* op tafel)
Kasseier	Keier
Kast	Kaster
Kastrol	Bikkastieu
Kat	Marikske, Muiseschoepper
Kazak	Kazjoelje
Keel	Gelger
Keel (de keel afsnijden)	Ne gelger af peere, Gorgerik af flikken
Keel (bij de keel nemen)	Bij de gorgerik schoepen
Kegel	Fles
Kegelen (met de kegelen spelen)	De flessche pieren
Kegelspel	Pierement kloon
Kelder	Benije *ch*immer
Kelder	Kuil
Keldergat	Trou kuil
Kennen	Knoien
Képi	Kaste
Kerk	Biddelink
Kerkhof	Mollekes plein
Kermis	Luur, Iak
Kersenpit	Klaan kroeker
Keten (gouden)	Geel string
Keten	String
Keuken	Bikkiet
Keurslijf	Balyn van de korpus
Kieken	Legger
Kiel	Schort (rond sch....)
Kiezen	Iouzen
Kikvorsch	Springerik
Kin	Speelbed
Kind	Grom
Klak	Aflapper (M. moe*ch*)
Klant	Passant of passer
Kleeden	Dossen (Z. doskleed)
Kleeding	Floesement of Floes
Klep	Platform

Kleur	Leur, kool
Klimmen	Krooimen
Klok	En Bijerke
Klompen	Nooitjes, Trapnotjes
Knecht	Aubergist
Knevel	Starches
Knie	Onder fiem, Klijner
Knikkers	Morpeire
Knikkers (groote kn....)	Roefkes
Knoop	Boelt, Boller (Z. bolleke)
Knop	Ton van 't floesement
Knuggelen	Ronne mastelle
Koe	Fios, Horenbok
Koek	Ieeke
Koekebakken	Opzwellers
Schimpnaam der inwoners van [Koekelberg	Bergsken op
Koer	Groenerik ligger
Koer (naar de koer gaan)	Letteren
Koetsier	Cheer, Kaffer op de schuit
Koffie	Zwarterik, Boisement Java
Koffiemolen	Java brisser
Koffiepot	Ablador
Kogel (van vuurwapen)	Bijter
Kol (hooge)	Dobbel lier
Kol (lage)	Enkel lier
Kolen	Charerwa (van Charleroi)
Kolenkelder	Charerwa (van Charleroi)
Kom	Bol om te boizen
Koning bij 't kaartspel	Neunink
Koningin bij 't kaartspel	Neuninne
Konijn	Nijn, Zinneke (klaan z....)
Kooi	Bijien flikker
Kool	Krop of kropper
Koopen	Spannen
Koopen (gezamenlijk)	Aboza
Koopman	Verpasser, Verboeler, Chachelaar
Koordendanser	Koure flikker
Koorknaap	Ne klane kwakker
Koorts (de)	De bribers
Kop (Geperste k...)	Van den teterik
Koppig	Knagtig, Iannig
Korf	Demijnkerf
Korst	Ne krotter
Kostelijk	Kapechtig
Kosten (op uw kosten)	Op a kap
't Is koud	't Is bitter
Koud	Flit, Bibber
Kous	Bas
Kraag	Kol die lei

Kraantje	Tap, Gijftorp
Krabben (zich)	Geeven, Viole
Krabben	Scheld poetjes
Kram	Korter
Kravat	Patestron
Krediet (op)	Op nijf
Kroeg	Kabijn, Boiskiet
Kruik	Moeffer, Kroe*ch*
Kruis	Benedik (nen)
Kruisbeeld	Bood op lijvoed
Kruiwagen	Vuurder van de grommekes
Krukken	Houte jante
Krullekop	Gedroeidetiéter
Kurk	Knopsel
Kurkentrekker	Trekstop
Kunstenaar	Vits
Kussen	Luimteter
Kwaad (de eenen op den anderen)	Muis knaks op ien
Kwakzalverij verrichten	Groemele, Groemele flikken
Kwezel	Bidderijr
Kwetsen	Brichen

L.

Laat (hoe l... is 't ?)	Gehuur muist
Ladder	Spetter, Trapbeen
Lade	Schuiver van de moode
Lachen	Choenkelen (weinig gebruikt), [Schoenkelen, Michelen
Langs achter	Langs de keuke
Langzame (een)	Lubbe
Lantaarn	Spanvlam, Klijder
Lat	Smallerik
Later	Juur
Leder	Kroepon
Leeg	Bout (Z. egel)
Leelijk	Lok
Leenen	(Op) t*oi*le geven
Leening	Prette
Leenster op woeker intrest	Man*j*eles
Lekken	Toenjs'kes droien
Lepel	Ronderik, Bikker (plat b...)
Leugenaar	Dreeger, Gorger, Blooier, Bloezer
Leunstoel	Luimkaste
Leurder	Luider
Leuren	Lodderen
Levendig	Optich
Lichaam (op geheel het li....)	Verdommi*ch*
Licht	Lumtich
Lichtekooi	Trimmer (nen)
Lidteeken	Rijk, Verg in de gibbe

Lief	Giesement
Liegen	Gorchen of gorgen
Liefdadigheidszuster	Nostergieze
Linnen	Fiooze
Linker hand	Linke fiem
Lintworm	Boutsmaas
Lippen	Swozzen
Liter	Lietkil
Loensch	Loensch
Lokken (mee l....)	Roelere
Loochenen	Tijgen op muizen
Lood (van oud lood zijn, verwonderd zijn	Persies van aa luut
Lood	Plomb
Loon (Dagl....)	Pree
Loopen	Bienen
Loopweg	Ialt schoeppes, Loekabien
Loting	Sleping
Lucht (de)	De gewijs
Luiaard	Luimerik, Vaddegger
Luis	Wuld, Knakker of knooker
Lukken (niet gelukt)	Afgelicht
Lijkdrager	Mollekes hoeler
Lijkwagen	De zwette schooit

M.

Maagd	Frich
Maan (de)	Half gibbe
Maand	Mastel
Maandstonden (de m....)	De vodde
Maat	Passerik
Maatschappij (eene)	Bij ien freres
Machien	Fakkersbuin
Magazijn zonder klanten	Platte kiet
Mager (een mager slachtoffer)	Gans
Mager	Smal
Magere (een m....)	Snep (ne)
Man	Miché
Man (dikwangig)	Aerebloezer
Man (Een vuil m...)	Vadder of Vadderik
Man (Een verwijft m....)	Schijter (M. labbekak)
Man zonder energie	Platialler
Man (een mager m....)	Pannelat
Manifestatie	Gewoel
Mannetjes duif	Lebber
Mantel	Windvang
Marbollen (groote)	Kartooie
Marionetten	Gardes
Marionetten (theater)	Kabijn van de gardes
Markt	Iacht, Kuupjaller

Marmer	Mardiel
Masker	Valse gibbe, moembakkes
Mastiek	Plekstiek, Stop mazemat
Matras	Luimbri*ch* of luimias
Medalje	Rondelle
Medehelper	Aanklooner
Medelijden	Iaste
Meer	Grandiger
Meikever	Ne kreukel, En meyerke
Melk	Flens (id. Z.), Blankbois (elders [blankaert), witte boisement
Menotten	String
Mensch (een afstootend)	Chieper
Mensch (een beschaamd m...)	Schoefereer
Merel	Kijsbek
Mes	Pikuur droier, Weeker of week-[drooier, Ne koeter
Mest	Moefjes
Meten	Afspannen
Meter	Spanstok
Metser	Zons
Metser (Hulpmetser)	Vak bij de zons
Meubelen	Kapmijn
Meulen	Droier
Middag	Uur vui te blikken
Minuut (Een m...)	Pitche (e p....)
Misval (een)	Nen hond schoeppen
Miswassen (een)	*Ch*oenkelken (M. kwakkelgat)
Moed (hebben)	Duir bijte
Moed	Go*jj*e
Moeder of oude	Madder of madderik
Mœial	Koewpoe*ch*
Mœien (zich met alles)	De gibbe in alles stijke
Moeilijk	Kaduk
Mogelijk	Spannig, Afspannig
Molen	Brisser
Molenbeek (bijnaam der inwoners [van.....)	De dieperkes
Mond	Goube, Ronne
Moordenaar	Moelleur, Molder
Morgen	Bijzerik die komt, De klijderik komt
Mortelbak	Piper
Mosselen	Parkes
Mot (eene)	En not
Mouw	Tran*ch*
Muil	Fassade
Muilpeer	Voenk (en)
Musch	Moies
Muur	**Gruuten brik**
Muziek (maken)	Ne flikker veu te chanteren
Mijden	Afstappen (ik stap het af)

N.

Naaien	Nooitrekken, Pikuur droien
Naaimachien	Bikban
Naakt	Gerazijd
Naald	Bikstijk
Nabotsen	Naknooien
Nacht	Azerik (Z. Duemerik)
Nadenken	Beiachten
Nagel	Kloeske
Nagelbuik	Tetske van den venter
Nagels	Fiem beeters
Neen	Noppes of nobbes
Negen	Nijle
Nemen	Langen, Kappen, Schoffen (Z. schoeien)
Nest	Nen broeder
Neus	Radijs, Snutter of snoiter, Voenk
Neus (lange)	Beeter (langen)
Niets	Noting
Niets (zeggen)	Drol, Den drol smoezen
Niets ('t Is voor niets)	't es vuie Bodeghem
Nieuws (Goed n...)	Het preuvelt tof
Nieuw zijn	Neuffen
Noodig (iets noodig hebben)	Flikkig
Noodig	Kastig
Noot	Kroeker
Nutteloos	Bodegig
Nijpen	Kluiveken

O.

Officier	Jef van de toete
Okkasie	Loche, Kloche
Olie	Vette klet
Olifant	Bobbes snuit
Omelet	En kroket
Omwenteling	Gewoel
Onderbroek	Keu truie
Ondervest	Lijske
Ongelukkig	Gedekaveit, Reus
Ongeval	Pesta
Onnoozelaar	Maft
Ondekt	* Verbrand
Ontmoedigd zijn	Zijne wier aandroien
Ontucht	Pist
Aan de ontucht overgeleverd zijn	Den boel flikke
Ontvreemden	Reezen
Onverschillig	Lijk
Oog	Melber
Oog (gezwollen)	Linke kijker

Oogenblik (een o....)	Pitche (e p.....)
Oor	Leuseling, Labber, Abber
Oorkussen	Luimteter
Oorlof	Mis
Oorlog	Batter (alles op den)
Opgepast	Schoveneda
Oppassen	Spannen
Oppassen (Pas op)	Vizijt
Oprapen	Opiakke
Open (maken)	Open flikken
Opstaan	Opiallen
Optocht	Ialig mei geschour
Oranjeappel	Boltje (me de bintjes)
Orgel	Droier vui te flikkeren
Os	Fios
Oud (Hoe... zijt gij)	Welke antjes muisde ga
Ouders	Maders
Ouwe	Padder of Padderik (42)
Overal	Verdommich
Overdrager	Kraaier, Preuvederik
Overgeven	Vellekes moeke
Overjas	Dikke frot
Overloopen	Overdri*ch*en
Overste	Jef, Kapper, Bol

P.

Paard	Kaveltje, Biener, Sossem
Paardenloop	De bieners bijien
Paardenstal	Bokser
Padde	Smakker, smakkachel
Paling	Lange smalle groet
Pan	Plaket kuil
Pannekoeken	Opzwellers
Pantoefel (Spel van een verborgen [p.......)	Sla*ch*savat
Pantoefel	Slons, Moelle, Roefelkes
Pap	Melle
Papegaai	Flooiter
Papier	Blaffer (grandige bl....)
Park	Kaster
Pas partout	Sleep (dobbele sl...)
Pasteibakker	Toete fakker
Pastoor	Kwakker
Pederast	Bijsanker
Pennestok	Stok die inkt
Pepel	Pijperke
Peper	Bitterlik
Peperkoek	Bout-koek
Persoon (mager p...)	Spet
Petrool	Vlammers of blauwvlammer

Piano	Peeder mee de fieme of fiempeeder
Inwoners van St-Pieters-Jette	Iukes
Pinkel	Pinker
Plaaster	Pioker
Plaats	Kastement
Plaatsingsbureau	Fakkerskiet
Plakbrief	Drukfi*ch*
Plank	Lattos, Ladder, Planche
Plekken	Vrijven
Pleksel	Pleksel *ch*ap
Poging (eene poging die mislukt)	Brokendoo zijn
Politieagent	Wood, Houta*ch*el, Weust
Politieagent (spotnaam van p....)	Vlam
Politiekantoor	Woodek*ie*t
Politiekommissaris	Grandige wood
Pommade	Iade
Pomp	Bloembere (en), Boizertrekker
Pompier	Sampieter, Smodeer
Pooten	Foenkels
Pop	Marianneke
Portret	Gibbe spanne
Postzegel	Teme
Pot (spel met p....)	Trappot
Pot	Klip, Potter
Potaarde	Caillou
Potlood	Stok die schrijft
Predikstoel	Bidzitter
Processie	Juuske wijk
Profiteeren	Frijren
Profijt	Zooip
Pruim (tabak)	Proim
Publiek	Geschour
Punthouweel	Brik bri*ch*er
Put	Dieperik
Pijama	Kloonfloes
Pijp	Ka*ch*el, Smakker, smakkachel

R.

Raadsel	Grochelke
Raar	Raar
Rad	Droier
Radiotoestel	Klopper
Rammeling	Froe*ch* (M. smijting, toefeling
Ras (van zuiver r...)	Sout
Rat	Bijk biener
Rechtbank	Plaideerk*ie*t
Rechter	Strafboes
Rechter hand	Toffe f*ie*m
Reep	Riepe, Speilb*ie*ner, Ronne biener
Regenen	Ploempen

Regenput	Dieperik
Regenscherm	Ne ton brije, Vodden t*on*, Parlaf, [parablaffer
Regent (he)	Link op de rue
Reglement	Contentc*h*ap
Reis	Geeze
Reiziger	Patialder
Rekenen (Op iets r...)	Op gespant zijn
Rekening (voor zijne rekening ten [nadeele van den patroon werken)	Bulsen
Remedie	Rijde (en)
Revolver	Piffer, Krakker, Trekker of trek- [kerik
Ribben (de)	Rijpers (de)
Rieken	Snuiven
Rieken (goed r...)	Tof snuiven
Ring	Ronderik, Blaf, Blikker
Riool	Dieperikske
Roepen	Ouwen
Rok	Viemer (boven v...)
Romp	Knoi
Ronde (De baas doet de ronde)	** Tistindezwier
Ronken	Moenken
Roodvonk (de)	Swozzekes (de)
Rooken	Smakken
Rosse (eene)	Ne gele
Rot zijn	Moefen
Rot	Moefta, Moeft
Rot (iets rot)	Pest (de)
Rug	Corsei, Klooner
Russisch **biljart**	Distkader
Rijsbaantje	Schoiferke (M. rijsboentje)
Rijwiel	Zitterklet

S.

Sabel	Rieperik, Ziepmes of zieplap
Sakkeren	Sakkeren
Salaad	Zuur gruun
Schaap	Zuute (ne)
Schaar	Bijskoeper, Fiem knipper
Schaarbeekenaars	Ezelkes
Schaarslijp	Droieslijper
Schaatsrijden	Ysbienen
Schaatsen	Smijr bienen
Schaduw	Lafte
Schaveling	Kapelink
Scheermes	Korperik, Peeder (af...), Lam die [schaar
Scheet	Ne nans

Schele	Pinker
Schelpdieren (groote schelpdieren [die op wagentjes verkocht [worden)	Knoegers
Scheren (zich sch...)	Zieperikske
Scherp	Pik
Scheuren	Leurren
Schietlood	Bolmeterke
Schilder	*Ch*iller
Schilderen	Kla*ch*en
Schilderhuis	Kaskiet
Schildwacht (een)	Ne kaster van de joede
Schoenen	Blaffe, blaffers, Trapperiken
Schoenlapper	Beeter
Schoenmaker	*Ch*oenbeeter
Schok (op sch...)	Schok (op sch...)
Schol	Bikrol
School	Lierkiet
Schoolmeester	Auber*g*ist van de lierk*i*et
Schoon	Kalaansch, Tof
Schotel	Bikkuip, Luur
Schouder	Ballerik
Schouw	Ruuker
Schrik hebben	Poepers (de p...), Bangmuisen
Schudden	Flikken (Z. id.)
Schuim	Zabber
Schuiven	Klimmen
Schulden	Nijf of neeft
Schup	Pijter
Schrijnwerker	Houteraa
Schrijven	Raaven, De blaffer op
Seffens (Tot s.....)	Tanto
Siroop	Plek smijder
Sjaal	Kaal, Deklap
Slaapkop	Luimerik of Looimerik
Slaapmuts	Luimlapper
Slachtoffer	Flippin
Slaap hebben	Looim op hen
Slag	Kloon, Voenk, Schoeppement
Slag (iemand een .... geven)	Afdrooien (een)
Slag (een slag bij de wedrennen [doen)	En doefke
Slag (op 't gezicht)	En lits
Slager	Fios fakker
Slapen	Looimen of luimen
Slecht ('t gaat sl...)	Plat ('t es pl...)
Slecht (het is slecht weder)	Link op de rue
Slecht (die een slecht verleden [heeft)	Gezifte
Slecht (een man die gram is)	Knaks

Slecht gekleed	Link gepluimd
Slechte lui	Link geschour
Slechte vrouw	Maioos
Slek	Vette krooiper
Sleutel	Droier, Kleterik of klederik, Tantel, [Sleep (dobbele sl...)
Slikken	In de gibbe droien
Slim	Liep
Slim (te slim zijn)	De vijf dui zijn
Slot	Werk van de kleterik
Slotmaker	Krik krak fakker
Sluiten	Toe flikken
Smeerlap	T*ai*llard (nen)
Smis	Smelt flammer
Sneeuw	Nijskes, Blan*ch*erik, Boemele (witte [b......)
Snel	Vlichtig
Snoeper	Man*j*eleer
Snoever	En ékske
Snotneus	Ne *ch*andel, Sneederik
Snuif	Prees
Snuifje	Pri*ch*e
Snuiftabak	Neezerke
Snuiten (de neus sn...)	Snoeiter vrije
Snijden	Riemen, Peeren of peeën
Soda	Klot syphon
Soep	Lebbere, Safte, Soeperik
Sok	Bas
Soldaat	Toete
Soldeerder	Smadeerder
Soldeerlamp	Portafaire lamp
Solferstekje	Fiemsteker
Solied	Bazig
Soms	Raar
Soorten (alle)	Alles masemat
Souteneur	Miché, Witbikker
Speelkaart	Blaffe
Spek	Van de swozze
Spekslagerij	Bienos
Spel (waarbij men zich op 't voet- [pad moet verbergen)	Keulink komt over
Spel (soort blinde koe)	Bi*ch* klooner, Zuukt noe 't bi*ch*
Spel broek over drie	Blanken
Spel (met kasseien)	Bich op tafel
Spel met stoppen	Soe
Spel	Pikske, Nen dist, Jeu
Spel waar men ijzer moet aanraken	Nas fiemer
Spel (die bij het spel steelt)	Langer
Spel met stok met twee punten	Op de stijl pikkels

Spelen	Op dist pieren, Tikkelen, Pieren, [Pemelen
Spelen (voor geld sp.....)	Teussen
Speler	Pierder
Spiegel	Breker
Spin	C*h*immer plazijder, Hoek krooiper
Spinneweb	Kanders
Spioen	Moe*ch*ader
Spons	En zift
Spotten	Mi*ch*elen
Spotter	Mi*ch*eleir of miggeleir
Spotternij	Mi*ch*élinkske
Spreken	Preuvelen (Z. treuvelen)
Spreken (Fransch spr...)	Parisien (preuvelen)
Springen (spel over de rug sp.....)	Poeiter kla*ch*t af
Springen	Ne ioep droien
Sprong (een)	Ne ioep
Spuitwater	Windbois
Spuwen	Mastellen drooien, Smoozen
Spuwen al sprekende	Smo*ch*teren
Staan (blijf staan)	Blijf kasten
Staart	Sleper
Stad	Dorp, Iad
Stadhuis	C*h*ankerkiet
Standbeeldje	Ys (nen)
Statie	Wachtgat
Steelt (de wacht houden gedurende [een ander steelt)	Kasten van het schoeppement te [spannen
Steen	Erterik (id. Z.)
Stekje	Vlammeke
Stekjesdoos	Vlammer
Stelen	Reezen, Arrangeiren, Trekken, [Schoeppen (Z. ,Beschroepen) [Flikken (Z. id.)
Stelen (van hand tot hand over- [geven om te stelen)	Schoeppement overdroien
Stelling	Klimmer
Stelten (op st.....)	Piklat (M. pino*ch*e)
Sterk (zeer sterk)	Kolosachtig
Sterk	Bazig
Sterren	Kijkers
Stiel (welk is uw stiel ?)	Wa vakte ?
Stier	Fios
Stil	Loempig
Stilte	Bout smoozen
Stinken	Moefen
Stoel	Zitterik (Z. id.) (56)
Stoelmaker	Reeter
Stof (er is st...)	De strooier vliegt
Stok	Klipper

Stokvisch	Platte zoute groet, Woeter groet
Stom zijn	Bout smoozen
Stomp (een stomp geven)	Ne voet droien
Stompvoet	*Ch*oenkeltrapper
Stoof	Kachel
Stoofhaak	Vuustoker
Stop	Poef (ne)
Storten	Tappen
Stortkaar	Karre *ch*atter
Straat	Ruderik
Straatje zonder uitgang	Passerke
Streng	String
Stroo	Snuit
Stuk	Piet (de)
Suiker	Sutter
Suikerbollen	Snok bollen
Sulachtig	En mou*ch*e of mogge
Stijf	Tam
Syphlitiek	Négatif zijn

T.

Taartje (klein t....)	Tijke of taaike
Tabak	Gest
Tabakblaas	Blijs (fummers blijs)
Tafel	Table*au* (vui te bikke)
Tamboer	Roellement, Voenker, Afklooner
Tanden	Beeters
Taschje (Vrouwenhandt....)	Flakske
Taxi	Ketel
Teeken (slecht teeken)	Knooi link
Teeken doen	Lanzeere
Teerlingen	Bientjes, Bollerikskes
Teerlingen (de...)	De bientjes
Telefoon	Roelement van 't preuvelement
Tellen	Bei ien ialle
Théâter	Grondol
Temmen	Kasteien
Teringachtig	Getapt
Teruggeven	Weedroien
Vreden (te vreden zijn)	In zijnen hof muizen
Tien (centiemen)	Nen dikke
Tien	Dikke kop, Gat vol
Tin	Smelt (witte sm...)
Toe behooren, 't behoort mij toe	Mechels ('t is...)
Ton	Boizerik .(grandige b...)
Tong	Lap, Baberik
Toog	Vetter
Toorteldnif	Witte *ch*ons
Toovenaar	Brudvelle
Top	Kloondroier, Jweepe, Pinnekes [droier, Pinnerik

Touter	Zweeder
Traag	Roos
Tram	Bollerik
Trap	Trapperik (59)
Trekken	Slep, slepke, Lurren
Trekt (die een been trekt)	Kappi
Tric-Tracspel	Kaspierement
Troef bij kaartspelen	Bik (den)
Trompet	Grandige bloezer, Prot fluit
Truweel	Wiel (M. traviel)
Tutter	Smakker van de gromme
Twee	Bijs
Twee uren	Bijs geuren
Twee (in......)	Gebijst muisen
Tweede (verdiep)	Bijzem *ch*immer
Tweede	Bijzem
Twintig	Bol
Twisten	Boel (moeken)
Twijfel (ik)	Ben ni certitude
Twijfelen	Trochfelen
Tijd	Iuur
Type	Heinker

U.

Uil	Span (ne)
Uitdagen	Preuvel (op de pr... lanzijre)
Uitgeslapen (een)	Duirzifte (M. hespendroier)
Uithangbord	Toeteres
Uitkiezen	Spannen vui te muizen
Uitpluimen	Afzooipen
Uitslag (Hoofd met u....)	Rispenotje of rispent*ie*sse
Uitslag	Boeit
Ukkel (spotnaam der inwoners van [Ukkel)	Vosjes
Uur	Kuure, Juur
Uur (wat uur is 't)	Wa moiest den tikker
Uurwerk	Blink duus (blinkdoos), Tikker

V.

Vader	Padder of Padderik
Vagabond	Boenflikker, Vagger
Valies	Ieez
Valling (eene v....)	't is gericht
Vandaag	Deze smaas
Vareus	Reus
Varken	Zoege (en)
Varken (Stekelvarken)	Zug (grand z...)
Varkenbeenhouwer	Biendroier
Vastenavond	Maftendag
Vechten	Batteren, Beustelen

Vechter	Lut
Vechtersbaas	Batterijr
Vechtpartij	Beusteling
Veehandelaar	Fioskapper
Veel (te veel hebben)	Gepest zijn
Veel	Grandeg of grandig
Veer	Beesser, Mijgijver
Veertien	Vilain
Veiligheidslot	Klicher van de porterik
Vel	Tampeer
Veld	Groier
Veld (het open v...)	De groei smaas
Velo	Fits
Venster	Fremerik, Spannink (van de kiet)
Venster (Dakv...)	Spanner van koeil
Ventser	Rodeus
Ver	Lank of lange
Verbergen	Schoepes iallen
Verbergen (zich verb...)	Kloeteren, Schoffen (Z. schoeien)
Verdeeld zijn	Gebijst muisen
Verdeelen	Onze voet droien
Verdiep **(2de)**	Bijzem *ch*immer
Verdriet (Het doet mij ve......)	Het ploempt mij
Verdrinken (zich ver...)	Verploempen
Verdwenen (hij is verdw....)	Hij is kali*ch*e zap
Vereenigen	Bijeenkasten
Vereenigen (Zich ve.....)	Rankar (op de r...)
Vereeniging	Geschour
Vergeten	Loete kasten
Vergeten ('t is)	't is duizend
Vergezellen	Meedrillen, Kappen
Vergiftigen	Mollekes flikken
Verkoopen	*Ch*achelen, Verpassen (Z. passen), [Verbouillen
Verkooper	Verpasser
Verlamd	Tam
Verlaten	Loeten kasten
Verliezen	Vergokken (70)
Vermakelijk	Pierig, Kazant
Vermaken (zich)	Michelen
Vermoeid	Vatig
Vermoeid zijn	Pief (muizen)
Vernis	Nis, Blikker
Verpletterd (een verpl.... man)	De kaffer is genijpen
Verpletteren	Nijpen
Verraden	Verknooien
Verrader	Buil
Verroest	Ruut oeit
Verschooning (vragen)	Bijdele komen (van 't woord be- [delen)

Verschrikkelijk	Terrebel
Versmachten	Gorgerik af flikken
Verstaan	Preuvelen (Z. treuvelen)
Vertelsel	Gro*ch*elke
Vertrek (ik v...)	Ik goo schoeppes
Vertrokken	Te vooie
Vertrouwen	Iense
Verrouwen (het vertrouwen winnen)	Op smijten
Vertrouwen (op iemand)	Baaven (op iemand b...)
Verveelt (ge verveelt mij)	Ge wet ze hangen, Ge peedt me mijn taaiers
Verwittigen	Vui preuvelen, Verpreuvelen
Verwittiging	Loekabien
Verwonderd zijn	Persies van aa luut
Verwijderd	Kast
Verzorgen	*Ch*ijre
Vet	Glis, Schuiver of schooiver, Zwollig
Vet (eetbaar v...)	Smeeter of smijder
Vier	Verkes
Vinden	Op iakke, Op ialle
Viool	Snuureke, Trekkas
Visch	Groeten bi*ch*
Een visch	Groot joeppes
Visscher	Groet sleeper
Vischwinkel	Groete k*ie*t
Vitriool	Brulos
Vlag	Flotteur
Valsch, slecht	Link
Vledermuis	De moies die vlout
Vleesch	Bi*ch*, Kree
Vleesch (in de soep der gevangenen)	Leurre
Vleesch (bevroren)	Pieper spie
Vleier	Kwikerik
Vleit (eene vrouw die een man vleit om drank te bekomen)	Fleieres
Vleugels (van een vogel)	Stoempers
Vliegen	Vlouten
Vlieger	Ron, Jon mee de keu
Vliegmachien	Pijlbaas, Boemeleir
Vlinder	Pijperke
Vloeken	Sakkeren
Vloer (planken vloer)	Iijs
Vlooi	Griekske, Wuld die springt
Vluchten	Op den dril
Vluchtig	Vlichtig
Voddekooper	Verbouilles
Voddeman	Kloddereer
Vodden	Lodden
Voddevrouw	Klodderes

Voet	Klacher, Trapper (Z. terterik), Piedestal
Voeten	Foenkels
Voeten (Platv....)	Staminey voeten
Voetpad	Toir
Vogel	En zwinske, Kleine *ch*anteur, Rougel
Vogelpik spelen	Bloezement piere
Vogelpikspel	Blazoen iakker of blazoenement
Vol	Gebureid, Pleinig
Volgen	Ran*ch*ijre
Volk	Geschour
Voor (langs)	In de jas
Voorwaarde (op een v....)	Reese (op een reese)
Voorwaarts	Noo de kop
Voorwerp (porceleinen)	Bri*ch* mazemat
Voorzichtig	Zichtig of jichtig
Vork	Stijk bikker
Vorst (toenaam der inwoners van Vorst)	Paddes (de)
Vragen	Empreuvelen
Vriend	Frederik of frijderik
Vrienden (de)	De frijderikke
Het vriest	't Is bitter (74)
Vroedvrouw	Gromtrekker
Vrouw	Gieze (Z. geeze), Mokke of moche, Mos
Vrouw (ontuchtige vr....)	Poette
Vrouw (weinig eerlijke vrouw)	Komoe*ch*e
Vrouw (slechte vrouw)	En knip
Vrouw (ongelukkige vr...)	Slure
Vrouw (zieke vr....)	Roesig kind
Vrouwenhoed	*Ch*appa
Vrouwenlooper	Kasper
Vrouwke (proper vrouwke)	Kattouke
Vrij	Tynich
Vrijen	Limen, Geplekt zaan
Vuil	Smodder
Vuilaard (een v...)	Smodderijr
Vuilbakken (die in de vuilbakken zoekt)	Diamant zuuker (M. Kajoebereer)
Vuist	Hamer, Midder, Klipper
Vuur	Ruft
Vuurwerk	Bombardement
Vijand	Batailleur
Vijf	Vinkes
Vijf (frank)	Knaak
Vijs	Zot droier, Topperik

W.

Waal	Tjeske
Waar	Vrees, Knooig
Op wacht staan	Op fak staan
Wachten	Kasten
Wachter	Garde
Wagen	Schuit, schooit
Wagen (pogen)	Wijge
Wandelen	Boen op, Ieere, Trotteeren
Wandluis	Walle puze
Warm ('t is)	Muist chaud, Muist laf
Warm	Ruftig (Zele), Zift
Waschtobbe	Kuiperik of koeiperik
Wasschen	Frotten, Ploempen
Waterbak	Bakflosser
Waterbuis	Luup
Wateren	Flossen (Zele en Mechelen)
Waterpot	Flosserik
Wedden	Op dist pieren
Weddingschap	Parieke
Wedrennen	Veil
Weegschaal	Nen dist
Week	Lange klijrik
Weekluis	Krokske
Weenen	Ploempen, Pekelen
Het weerlicht	Blikker iakke
Weg	Bie (in de Kempen en te Zele pieland)
Weg ('t Is weg)	D'as te bie
Weglooper	Schoffen (Z. schoeien)
Weinig (een)	Fiemerke
Werken	Fakken, Travakken of vakken
Werkman	Fakker, Travakker of vakker
Werkman die slecht zijn stiel kent	Kramageleir in de stiel
Werktuigen	Nen broed travakker
Werpen	Iakke
Werpen (naar de lijn we...)	Sluur (de)
Wesp	Roske (e)
Wet (de)	De *ch*uste
Wind	Ne nans, Bloezer
Winkel	Verboelk*ie*t, Zaaien
Winnen	Zooipen (Z. zuipen)
Winter	Bitter
Witten (borstel om te witten)	Witfrotter
Worst	En elle
Wortelen	Roie krotte
Wijn	Vindje
Wijnplek	Geplakeit
Wijwatervat	Helmpot
Wijzer (van een uurwerk)	Fiem, fiemerik

Y.

Ys	Plaket
Yzer	Nas

Z.

Zaagt (ge)	Ge wet ze hangen
Zaaien	Roien
Zaak	Vort of fort, Schoeppement
Zacht	Roos
Zageman	Gronzer
Zagen	Dui slepen
Zak	Huchterik, Meulen of molen, [Boeiltje
Zakdoek	Snutter of snoiter, Snoeiterik, snu- [derik
Zakdoekje	Kapsul
Zamen (te)	Gebeist
Zat	Maft
Zavel	Strooier
Zeef	Trijmel
Zeep	Schoimer, Gibbe brik
Zeggen	Viggelen (id. te Zele), Smoozen of [smoezen, Preuvelen (Z. treuvelen
Zeker ('t is)	Certitude
Zelfde (het)	Iallekes
Zeldzaam	Raar
Zes	Bijsdroiers, Fles
Zeven	Kuiteroek
Ziek zijn	Negatief zijn
Ziek	Linkoet, Flater, Roesig
Zien (niet z....)	Bout spannen
Zingen	*Ch*anteren
Zoeken	Spannen
Zoete lies	Leesklet
Zolder	Huugerik, Kaag of kaa*ch*e
Zolderkamer	Sakker
Zomer	Laferik
Zon (de)	Volle gibbe
Zondag	Strondag
Zonder (geld)	Doeffe, Facheyt
Zonder	Bout (Z. egel)
Zonder geld zijn	Gefacheit zijn
Zool	Halftrapper
Zoon	Binkske of benkske, Knep
Zorgen	Beknoien
Zot (een z...)	Rik (ne....)
Zucht	Florij
Zuchten	Ne florij doon
Zwaar	Zwadder, Loempig
Zwaarlijvig (een zw... mensch)	Grés'ken slecht gebonne
Zwanger (de vrouw is)	De gieze muist bommens

Zwanger	Bommens
Zwanger zijn	Gekalft zijn
Zwart (van haar)	Donker
Zeep (uiteinde eener zweep), snoer	Kletterke (M. Kla*ch*ure)
Zweep	Klooner van den biener
Zwemmen	Nazerikken, Lokkeren
Zweren	Certitude preuvelen
Zwetser	Smoozer of smoesser, Smijter (M. [stoeffer)
Zwijn	Buffel
Zijde	Raa (M. zaa), Iant
Zijn	Muizen of mooizen

Paul Hermant.

Ditjes en Datjes.

Gebruiken der Goede Week.

De Gazet van Antwerpen van 12 April 1933 gaf het relaas van een folkloristisch gebruik der Goede Week te Rupelmonde. Te Antwerpen in de Sint-Jacobskerk gaf men opnieuw het Paaschkroontje ; te Ieperen schonk de Commissie van Openbaren Onderstand aan al haar beschermelingen de « Trekkelingen ».

Het zou zeer interessant zijn zoo al de folkloristische gebruiken der Goede Week in al de gemeenten van ons land en inzonderheid in deze van Brabant konden opgeteekend worden.

Reeds werden enkele genoteerd, o. m. De processie van Palmenzondag te Hoegaarde, de Krakelingen te Geeraardsbergen.

Rupelmonde. Het werpen der Apostelbrokken.

Op Witten Donderdag komt telkenjare een groote menigte vreemdelingen Rupelmonde bezoeken, om de voetwassching en het werpen der Apostelbrokken bij te wonen. En inderdaad, dit gebruik is van aard om alle folkloristen en ook anderen aan te lokken. Iets eenigs in ons land.

Om twee uur heeft de voetwassching plaats in de kerk. Twaalf arme kinderen worden door den Eerw. Heer pastoor, bijgestaan door de Eerw. Heeren Onderpastoors, de voeten gewasschen. Deze kinderen krijgen dat wit brood en een geldstuk.

Heel het marktplein is ondertusschen volgeloopen met kinderen en groote menschen, zelfs mannen in hun werkpak, want al wie eenigszins weg kan laat zijn werk staan om apostelbrokken te grabbelen.

Met ongeduld wordt de komst der Heeren geestelijken en der leden van de kerkfabriek verbeid.

De dienst in de kerk is afgeloopen. De Heeren komen uit de kerk en begeven zich naar het gemeentehuis. De kinderen dansen en jubelen want het grabbelen gaat beginnen. Wie nog niet op zijn plaats is spoedt er zich gauw naartoe, want daar worden reeds de vensters der vergaderzaal geopend en reeds vliegt een apostelbrok over de koppen der menigte heen. Het roepen en jouwen om de aandacht der werpers te wekken begint.

Men zou zeggen dat een reusachtig mierennest over het marktplein wriemelt.

Met opgeheven handen tracht men de apostelbrokken in de vlucht op te vangen en tien, twintig handen willen dezelfde apostelbrok grijpen, die soms in de vlucht een slag krijgt en een heel eind verder door andere grabbelaars wordt opgevangen.

Oud moederkens hebben voor deze gelegenheid hun huizeken verlaten. Ze durven zich echter in den reusachtigen mierenhoop niet meer wagen. Ze leven dan hun jeugd nog eens mee en hunkeren om toch nog een apostelbrok te kunnen bemachtigen. Ah ! daar heeft een der jonge werpers de moederkens opgemerkt en met uiterste krachtsinspanning, smijt hij de apostelbrokken voor de voeten der oudjes, die met welgevallen de apostelbrok oprapen en als een schat in hun voorschoot wegsteken

Maar spijtig genoeg : schoone liedjes duren niet lang. De manden worden omgekeerd en de vensters gesloten : een teeken dat het grabbelen gedaan is. Met de zakken en de kleeren uitpuilend van de brokken, trekken de gelukkige grabbelaars naar huis.

Wanneer het gebruik in voege gekomen is ? Denkelijk in het begin der XVIe eeuw. We lezen immers in de kerkrekeningen van 1560 : « Betaelt op Witten Donderdach van tmandaat bezet bij (= door) Cornelis Rooman, den pastoer VI grooten, den cappelaenen, coster ende priesters, schoelmeestere, elcken vier groeten ; vier kinderen, die « Ubi caritas » singhen elcken 1 groete ende een wittebroot ; 12 arme kinderen elcken eenen stuvere ende een wittebroot ; de priesters, cosstere ende schoelmeestere metten kindere, kerckm.rs (= kerkmeesters) elck een wittebroot naer doude costuyme » (= zooals het reeds lang gewoonte is).

Cornelis Rooman was verscheidene malen baljuw van Rupelmonde. We vonden hem voor de laatste maal vermeld rond 1516. Zoo mogen we aannemen dat deze stichting werd gedaan rond dit jaar.

Antwerpen. Het Paaschkroontje.

Vroeger jaren schonk de pastoor der parochie, aan het eerst ten doop gebrachte kindje na Witten Donderdag, een paaschkroontje, dat gevlochten was uit bloemen, die geschonken werden door de kloosters en ook door de zieken die niet ter kerk konden gaan en waar men de H. Communie bracht ter gelegenheid der Schoone Berechting, die jaarlijks geschiedt voor of na H. Sacramentsdag.

Dit gebruik wordt hersteld in St-Jacobsparochie. Het Kroontje zal op Witten Donderdag in de doopvont ten toon gesteld worden.

Ieperen. De Trekkelingen.

Vóór den oorlog bestond het gebruik hier over de gansche stad dat met Witten Donderdag de bakkersknechten bij de klanten ten huize gingen en zooveel of zooveel «trekkelingen» bestelden volgens het getal inwoners. Die trekkelingen van koekendeeg gemaakt, hadden denzelfden vorm als de Brugsche kraakjes, doch waren vier keeren zoo groot en werden enkel op Witten Donderdag gemaakt en geleverd. De bakkersbaas ontving daarvoor geen geld ; het was een soort Paaschbroodje, doch de menschen gaven natuurlijk wat drinkgeld aan de knechten. Jammer genoeg, dat schoon gebruik is met den oorlog bijna heelemaal verdwenen en daarom zijn de heeren van den Openbaren Onderstand wederom te prijzen, daar zij dat oud gebruik hebben doen herleven voor al hunne gestichten, zoodat de oude mannen, de oude vrouwtjes, de gasthuisliggers en de weesjes, meisjes en knechtjes, op dien dag, nu gelijk vroeger, smakelijk hun trekkelingen eten mogen. Proficiat heeren, dat is goed en schoon !

Over het opschrift van een Brabantsche klok.

Kritische Bemerkingen. — In de zeer interessante verhandeling, *De Kerk van St-Genesius-Rode*, door A. Vanderstichel opgesteld en in nr 70 verschenen, werden eenige kleine missingen begaan in de vertaling en zelfs, naar ik vermoed, in de transcriptie van het opschrift der klok.

De juiste vertaling van de twee eerste regels luidt als volgt :

Ik heet Maria-Eugenia-Augusta-Clara-Pia.
Ik beween de afgestorvenen en roep de levenden.

Daar *Pia* op dezelfde lijn staat als de voornamen is het meer dan waarschijnlijk dat dit de vrouwelijke voornaam is van *Pius*. Als dit nu zoo niet was, dan beteekent *Pia* niet *medelijdend*, maar *godvruchtig*.

Het Latijnsche woord *Defuntos* is foutief afgeschreven. Men verbetere : *Defunctos*. Dit is insgelijks het geval met het woord *Vivis* dat grammaticaal *Vivos* moet zijn. De vorm *Frago* bestaat niet. Men leze : *Frango*. De *N* wordt ook wel aangeduid door een streepje boven de *A* ; misschien is het op de klok vergeten of verdwenen.

Niettegenstaande deze enkele aanmerkingen, die in niets de waarde van zijn studie verminderen, mag men den Heer Vanderstichel gelukwenschen met zijn belangrijke bijdrage.

Jul. van Hoeylandt.

Wanneer een vrouw onpasselijk is (1).

Te Stambruges wordt gezegd dat een huishoudster op dit oogenblik niet mag raken aan de *boter* die vervaardigd wordt, daar dit er een slechten smaak zou aan geven ; zij mag zich niet bezig houden met het bewerken der *melk* daar dit ze zou doen zuur worden ; evenmin mag zij *mayonnaise* maken daar deze saus niet zou binden, ook geen *confituren* die niet zouden hard worden.

Zij mag in geen *brouwerij* komen wanneer men brouwt, evenmin in een beenhouwerij, zij doet het bier of het vleesch bederven.

Ant. Gosselin.

---

(1) z. *Brabantsche Folklore*, 12de jaargang, blz. 335 en 10de jaargang, blz. 519.

De markt der verliefden en de Verlovingsmarkt te Aarlen.

De *Markt der verliefden*, eveneens « *Siniklas Maart* » (Sint-Niklaasmarkt) geheeten, wordt jaarlijks te Aarlen gehouden op den eersten Donderdag van December. Ziehier waarin zij eigenlijk bestaat : In de voornaamste straten is er zooveel volk dat het verkeer bijna onmogelijk wordt. Hierbij worden vooral jongelingen en boerinnen op hun Paaschbeste opgemerkt. Niet alleen allerlei waren en dieren worden er aangetroffen, doch zelfs ook jonge zwijnen. Hier heeft men te doen met een traditie die, naar men zegt, zou opklimmen tot 1570. De markt is slechts een gelegenheid om er huwelijksvoorstellen te doen. In sommige gekende café's worden er aan een zijkant plaatsen voorbehouden waar de jongelieden en hun ouders samenkomen om de huwelijksvoorwaarden te bespreken. De samenkomst werd tot stand gebracht door een makelaar, ik wil zeggen een koppelaar, «Den Heiligsman » geheeten, die, mits betaling en andere voordeelen, de twee partijen tracht akkoord te stellen om hen er toe te brengen den koop te sluiten.

Deze eigenaardige jaarmarkt grijpt een tweede maal plaats op den eersten Donderdag van Januari. December zag de jongelingen en jonge meisjes beginnen met de liefde voor het leven, Januari ziet het contract *ad hoc* sluiten.

Het werk van den « Heiligsman » is hiermede nog niet gedaan. In vroegere jaren had hij voorzeker veel meer te doen dan op onze dagen. Eertijds begaf hij zich ook op weg langen tijd vóór de jaarmarkt plaats had. Evenals Martin-Bâton van den goeden La Fontaine voorzag hij zich van een knuppel die als notaboekje dienst deed. Alvorens zijn werk te beginnen sloeg hij in den knuppel zooveel nagels met koperen knoppen als er zaken af te handelen waren. De eerste bijeenkomst had dus plaats in December, in een café. Daarna vergezelt de « Heiligsman » den aanstaande naar de toekomstige en haar ouders.

Het welgelukken hangt af van de wijze waarop zij hier ontvangen worden. Zoo men hen per ongeluk, in plaats van een flink middagmaal, niets anders aanbood dan eierwafels — *Eier Pflammekuck* — dan beteekende dit een blauwtje. Aandringen onnoodig, 't is de weigering. In het tegenovergesteld geval onderhandelt de Heiligsman verder en op de jaarmarkt van Januari heeft de verloving plaats. Van dit oogenblik af wordt de bruidschat van het meisje vastgesteld ; haar fortuin wordt geschat ; haar ondergoed en ander lijnwaad wordt geteld. In plaats van een verlovingsring schenkt de gelukkige trouwlustige aan zijn verloofde een speld in goud of in een ander edel metaal. Deze speld heet men « *Spengel Geld* ». De dag der huwelijksplechtigheid, die steeds vóór Aschwoensdag moet gebeuren, wordt vastgesteld. De « Heiligsman » die geschenken van beide contracteerende partijen ontvangt, wordt natuurlijk ter bruiloft uitgenoodigd ; hij zal er naartoe komen met zijn mooie slobkousen en zijn prachtigen hoed, met zijn schoonsten das en zijn witte handschoenen.

Niet zelden valt het voor dat een pachters- of boerenzoon zich tot den « Heiligsman » wendt. Op te merken valt dat deze huwelijken bijna altijd lukten.

Aanvullende Nota : In een charter van 1570 wordt de jaarmarkt van Januari vermeld als zijnde « de nieuwe markt ».

Naar deze jaarmarkt komen de jongelieden weer die elkaar ontmoetten op den eersten Donderdag van December. Zij zullen er « *gesichert* » worden zooals men in het dialect van Arlon zegt. Deze uitdrukking werd afgeleid van het werkwoord « *sichern* ». Eertijds beteekende dit werkwoord « verzekeren, beloven, plechtig bevestigen, zijn woord verpanden....» In de Luxemburgsche gewesttaal heeft het werkwoord de meer bijzondere beteekenis gekregen van « het huwelijk beloven, zich verbinden met een bepaald persoon te huwen ».

Dit verleden deelwoord « gesichert » beteekent « verloofd ». « Se sin gesichert » wil dus zeggen « zij zijn verloofd ».

In het Fransch zegt men « un promis et sa promise » of nog « ces jeunes gens sont promis » d. w. z. er is tot hun huwelijk besloten, een belofte verbindt hen (promettre = beloven). Het werkwoord « fiancer » evolueerde overigens op een analoge wijze. Het vindt zijn oorsprong in een Middeleeuwsch Latijnsch werkwoord dat eenvoudig weg beteekent « beloven, zich verbinden iets te doen ».

Later werd de zin van dit werkwoord meer beperkt. Met « fiancer » bedoelde men gewoonlijk « ten huwelijk beloven », bv. « un père fiance sa fille » en « se fiancer » beteekent « zich plechtig er toe verbinden met die of dien persoon te trouwen ».

GHENE.

Li cafè à l'fèrlappe.

Een oude verdwenen gewoonte.

's Zondags, om vier uur in den namiddag, kwamen familieleden, vrienden of geburen samen. Dan werd er koffie opgegoten waarvoor ditmaal, bij uitzondering, de « boontjes » niet geteld werden, d. w. z. dat hij van allereerste hoedanigheid was. Er werden twee, drie, vier... potten gemaakt, naargelang het aantal gasten ; deze potten werden uitgegoten in kommen en er werd zooveel *di france* (brandewijn) of melk bijgevoegd als de smaak dezer gasten het vereischte.

Bij dit mengsel werden speciale *mastèles* gevoegd, eveneens zooveel als de aanzittenden verkozen.

Daarna werd dit alles verwarmd en opgediend ; de huisvrouw nam den potlepel en vulde de tassen ; nog steeds hoor ik onze oude gebuurvrouw *Françwèsse*, voor elken gast herhalend terwijl zij inschonk :

Fèrli-fèrlappe,
Caf'tyère qui clappe,
Avou suc sucandu
Lacha tot tchôd modu !

Er werd gegeten met den lepel, terwijl men in den mond een klontje kandijsuiker nam dat met de tong van den eenen naar den anderen kant gestooten werd.

De bewuste *mastèles* waren over het algemeen rond en hadden ongeveer zeven centimeter diameter, in 't midden was een gat van twee à drie centimeter breedte ; soms waren zij ook ovaal van vorm.

Zeer weinig huisvrouwen beschikten over de vereischte vormen om deze mastèles te bakken ; men moest er dus gaan halen bij den bakker die een materieel *ad hoc* bezat.

Recept : 1000 grammen bloem ; 500 grammen suiker ; 250 grammen boter ; 2 eieren ; 200 grammen melk ; 15 grammen alcali ; een handvol zout. Maak een kuiltje in de bloem ; doe er den suiker, de boter, de eieren en den alcali in. Maak van deze bestanddeelen een room met de melk. Uitspreiden op de deegrol, daarna in stukken doen. Een heel ei kloppen om te bestrijken alvorens in den oven te steken en daarna met een vork kruisgewijs elk stuk teekenen. Bakken in een goeden oven, zelfs na het brood.

AD. MORTIER.

Ruchaux, 15 Augustus 1933.

Volksopvatting van het recht der ouders inzake het huwelijk hunner kinderen.

Opgeteekend te Sint-Lambrechts-Woluwe uit den mond van een vrouw uit het volk. Een jongen van een hoogeren stand, zoon van een bediende, dong naar de hand van haar dochter. De vader van den jongen weigerde zijn toestemming. Het volk nu meent dat, zoo het meisje als gevolg van haar betrekkingen met den jongen zwanger wordt, de vader het recht niet meer heeft zijn toestemming te weigeren. Zoo is de wet, zegt men. In het geval dat ons bezighoudt, en dat wij controleerden, trachtten de jonge lieden vrijwillig een kind te verwekken ten einde den vader te verplichten. Groot was dan ook hun verwondering wanneer de vader, niettegenstaande deze gebeurtenis, bij zijn eerste besluit volhardde.

Hier hebben wij dus een valsche opvatting van de rechten van den vader inzake het huwelijk zijner kinderen, opvatting die echter in een bepaald sociaal milieu den schijn heeft juist te zijn, daar hetgeen door de belanghebbenden gedaan wordt in overeenkomst er mede is.

A. M.

Het werpen van een wapen of een steen als teeken van bezitneming.

In Peru bestaat een precolombiaansche legende die ons verhaalt dat, wanneer de eerste vertegenwoordigers van den stam der Incas uit de grotten gekomen waren waarin zij geboren werden, de oudste der vier opperhoofden, sommigen zeggen Ayar Manco Tupac, anderen Manco-Capac, op het toppunt van den berg Huana Cauri klom, den slinger nam dien hij rond het hoofd vastgemaakt droeg en met ongehoorde kracht een steen naar elk der vier windstreken wierp, verklarende dat hij aldus voor hem, zijn broeder en echtgenooten, wilde bezit nemen van het land. Dit teeken van bezitneming dat zoo merkwaardig is uit zinnebeeldig oogpunt is het misschien nog meer als wij nagaan hoezeer het verspreid is.

Een Indsche legende zegt dat Visjnoe, onder de gedaante van een dwerg, aan den koning vroeg hem het land in eigendom te schenken dat lag tusschen het gebergte en de plaats tot waar hij een pijl zou kunnen schieten. Hij eveneens ontplooide een ongehoorde kracht.

Deze opvatting schijnt niet bestaan te hebben in de Grieksche noch in de Romeinsche geschiedenis. In het oud Germaansch recht daarentegen komt zij zeer veel voor. Ze wordt aangetroffen in Noorwegen, in Saksen, in Zwitserland en aan den Rijn onder de uiteenloopendste vormen ; men werpt een hamer, een sikkel, een bijl, een lans, een pijl, een lepel, een steen, een aardkluit. Soms moet hij die werpt te paard zitten, namelijk wanneer hij zijn rechtsgebied uitbreidt over de bedding eener rivier, dan weer van op de muren der stad wanneer de vestingsmuur moet vergroot worden, enz. Voorschriften van beperkenden aard worden hier wel eens aan toegevoegd : soms moet het voorwerp onder het linkerbeen doorgeworpen worden, dit werd soms gedaan om te bepalen tot hoever een lid der gemeenschap het onverdeelde land mocht bebouwen of om de grenzen van hetzelfde af te bakenen. Het werpen van een gereedschap diende om aan te duiden tot hoever iemand hout mocht hakken in het bosch of tot waar een herder zijn schapen mocht leiden.

Voor zoover ik weet werd totnogtoe dit gemeenschappelijk element tusschen Oude en Nieuwe wereld nog niet gesignaleerd.

P. H.

Vorige nota werd getrokken uit het « Bulletin de la Société des Américanistes de Belgique (December 1932). Onze lezers zouden goed doen met in de Folklore de feiten op te teekenen waarbij er sprake is over het werpen van steenen, wapens of gereedschap.

De kaars bij Openbare Verkoopingen.

Meer dan eens heeft de *Brabantsche Folklore* gewezen (zie Xde jaargang, blz. 343) en XIde jaargang, blz. 81) op het gebruik bij openbare verkoopingen een eigendom slechts toe te wijzen na het opbranden van een vooraf aangestoken kaarsje. In *Le Rouge en le Noir* (Uitg. Flammarion, deel I, blz. 186) signaleert Stendhal hetzelfde gebruik in Frankrijk in het begin der XIXde eeuw om een huurkontrakt aan te gaan. Er is spraak van drie eindjes kaars en de definitieve toewijzing gebeurt door den deurwaarder bij het uitdooven van het laatste eindje.

In een onlangs gedraaide film, *L'Abbé Constantin*, naar den roman van Ludovic Halévy, zag men eveneens hoe de verkoop van een domein als gedaan afgekondigd wordt bij het uitdooven van een kaars.

A. M.

Op uw gezondheid (1).

Te Stambruges en in den omtrek bestond tot vóór den oorlog 1914-'18 het gebruik van de herbergierster die u diende te verzoeken even te drinken aan het glas dat zij den klant aanbood. Deze zegde haar : « *Buvez in cô* », en zij antwoordde : « *A vol' santé* », haar lippen aan den drank brengend.

Dit is nog een oud gebruik dateerende uit den tijd der vreemde overheerschingen, en God weet hoeveel er hier in België, het land der invallen, niet geweest zijn, toen de vijandelijke soldaten vreesden vergiftigd te worden. Dit gebruik is veranderd in beleefdheidsformule.

Eertijds, om met de herbergierster den spot te drijven, zegde men ook wel eens : « *Buvez in co, m'file, pou tirer l'poison* » (Drink, om het vergif er uit te trekken).

Ook gebeurde het dat een jongen, wanneer hij op feest- of kermisdag met zijn meisje een café binnentrad, een glas bier vroeg dat hij haar aanbood zeggende : « *Buvez in cô, Lisa (of Mathilde)* ». Deze dronk en antwoordde : « *A Vol'santé* ». Daarna kreeg de verliefde opnieuw zijn glas, dronk en zegde : « *Ech'counich'rai tes pésées* (Ik zal weten wat gij denkt) ».

Is dit, gewijzigd in hoffelijken zin, geen verwittiging en een zinspeling op het feit dat, zoo er een komplot of iets dergelijks gesmeed werd tegen de soldaten, deze het aldus konden vernemen zoo het gekend was door een vrouw.

Dit gebruik was voor hen een vreesaanjagend middel.

ANTOINE GOSSELIN.

---

(1) Zie *Brabantsche Folklore*, 12de jaargang, blz. 284.

De Getallen (1).

Een eigenaardige manier van tellen, half-wetenschappelijk, half-empirisch wordt nog door sommige personen te Stambruges gebruikt. Men moet erkennen dat zij wel eenig practisch nut oplevert wanneer men geen kalender bij de hand heeft.

Om, vóór de vulgarisatie der kalenders, te weten welken dag van de week overeenstemde met een bepaalden datum, gebruikte men een geijkte formule. Het was voldoende den eersten dag van de maand te kennen, dan zegde men op :

« *Té prum, té huit ; té huit, té quinze ; té quinze, té vingt-deux ; té vingt-deux, té vingt-nœf* ». Dit wil zeggen : « *Tel* (jour étant le) *premier, tel* (est le) *huit* (du mois) ; enz. Zooals (de) eerste (was) zoo (is de) achtste, enz....).

Zoo men dan weet dat de eerste dag van de maand bv. een Dinsdag was, dan is het eveneens Dinsdag den 8, 15, 22, 29. Dan is het natuurlijk ook eenvoudig van te weten op welken dag de andere data vielen ; 7, 14, 21, 28 zullen Maandagen zijn ; 9, 16, 23, 30 Woensdagen, enz.

ANTOINE GOSSELIN.

Volksnatuurkunde.

De elementaire natuurkunde leert ons dat het water zijn grootste densiteit heeft op 4 centigraden. Dit wil zeggen dat eenzelfde hoeveelheid water boven en onder die temperatuur een grooteren omvang inneemt. Het water dat bevriest zet zich uit en dit doet de buizen der waterleidingen stuk springen.

Ondervraag een loodgieter van een zekeren ouderdom, een vakman die niet opgeleid werd in een beroepsschool, en hij zal u een heel andere verklaring van het verschijnsel geven. Al de oude loodgieters van de Brusselsche omgeving gaan hierover akkoord. Zij beweren dat het dooiweer het springen der buizen veroorzaakt, omdat, zeggen zij, het ijs al smeltend een grooteren omvang krijgt.

Zij geven wel toe dat er bij de bevriezing een breuk ontstaat in de looden buizen ; volgens hen wordt echter deze breuk veroorzaakt door het ijs, zeer lang van vorm, « la cigarette » zooals zij dit noemen, dat in de leiding op deze plaats bleef staan en dat een te groote drukking op de wanden veroorzaakte.

P. HERMANT.

---

(1) Z. *Brabantsche Folklore*, 12de jaar, blz. 334.

Wanneer de kinderen een vledermuis zien zingen zij :

« Reûe d'soris,
« V'nez par chi,
« Vos arez dou pain bèni
« N'allez nié pa l'aute coron,
« Vos arez des côs d'manches de ramon ».

Om ze aan te lokken en te dooden. Terwijl zij dit zingen werpen zij met hun pet er naar.

(Vervolg op « Wanneer kinderen een vledermuis zien rondvliegen ». De *Brabantsche Folklore,* VIIde jrg., blz. 359).

Eveneens geciteerd door Monseur : *Le Folklore Wallon,* blz. 11.

A. Gosselin.

Kinderlied.

Gezongen door de kinderen terwijl zij in de koord springen. Deze liedjes werden reeds opgeteekend doch er komen steeds nieuwe scheppingen bij. Aldus hoorden wij in April ll. meisjes te Sint-Lambrechts-Woluwe iets zingen wat niet heel oud kan zijn :

Voilà, Voilà, Voilà, Voilà,
Nous i, nous i, nous irons à Boma,
Voir les, voir les, voir les petites negresses,
Jouer, jouer, jouer avec nos tresses.

A. M.

Plaatselijke Folkloristische gebruiken op Driekoningendag.

Het opvoedkundig tijdschrift : *Vers l'Ecole active,* geeft regelmatig radio-uitzendingen voor de schoolkinderen. Als gevolg op een uitgezonden commentaar vraagt zij aan de kinderen de beschrijving van folkloristische gebruiken in te sturen. De ontvangen antwoorden zullen later gecommentarieerd worden en eenige er van zullen in hun geheel in het tijdschrift overgedrukt worden.

Begin Januari werden aan de kinderen inlichtingen gevraagd over de folkloristische gebruiken op Driekoningendag. Honderd twee en twintig antwoorden werden ingestuurd uit België, Frankrijk, Italië, Zwitserland en Spanje. We publiceeren de twee beste antwoorden die uit België toekwamen.

1° *Het groot Driekoningenvuur te La Gleize.* Telkenjare is het op Driekoningendag een groote vreugde ! Aanstond na de klas gaan wij, ik en mijn kameraden, droog hout rapen voor het vuur dat 's avonds aangestoken wordt. Mama gaf ons zakken en wij vertrekken, huppelend en zingend, vroolijk vertellend over hetgeen er 's morgens gebeurde.

Allen, kleinen en grooten, evenals de arenleessters die, met gebogen rug, de gouden aren verzamelen, rapen wij dood hout en daarna keeren wij terug, gebogen onder den last van onzen goeden oogst.

Wanneer wij onze vracht afgeworpen hebben loopen wij allen naar den ouden « père Mathurin » die ons eenige mutsaarden beloofd heeft, want « le père Mathurin » is wel goed voor ons !

Zes uur slaat, het hout wordt aangestoken en knetterend en vroolijk begint het te branden, lange helle vlammen naar omhoog werpend. Dol van vreugde beginnen wij rond den gloed te dansen, terwijl al het volk van La Gleize er omheen staat.

Eens de eerste vreugde voorbij, dan doen wij een omhaling tusschen de lachende menigte. Het regent geld in onze hoeden en in onze voorschooten.

Steeds samen gaan wij bij « la mère Rosine » goede versche eieren koopen en in allerhaast loopen wij opnieuw naar « le père Mathurin », die ons in zijn groote pan een reusachtigen eierkoek bakt. In volle plezier, vóór een schoon stervend vuur dat bijna uitgedoofd is en waarin nog wat roode houtskool langzaam ligt te vonken, eindigt aldus de mooie Driekoningendag.

RENÉE WETZ, La Gleize (Stavelot).

2° *Driekoningendag te Braine-le-Château.* Lieve kleine kameraden uit België en uit den vreemde, Grootmoeder heeft mij voor u een verhaaltje verteld uit den goeden ouden tijd : « Driekoningendag ».

Het is een oud gebruik van den 6den Januari.

Nog meer rimpelde het aangezicht van Grootmoeder en haar oogen blonken van vreugde bij de gedachte dat ze mij een gebeurtenis ging vertellen die zij zelf, vóór vele, vele jaren zoo dikwijls beleefd heeft. Zij is zoo tevreden wanneer zij den huidigen tijd kan afkeuren en zeggen hoe goed het was in de jaren van haar jeugd.

Ziehier dan, op heel eenvoudige wijze gezegd, wat er op dien dag gedaan werd. Op 6den Januari komt de familie bijeen rond de groote ronde tafel die bedekt is met een wit tafelkleed. Twee taarten met een verrassing worden opgebracht ; de boon die in de eene steekt is bestemd voor de heeren, de andere bevat een steentje voor de dames. De harten kloppen als men er aan denkt de verrassing te hebben ; al etend en lachend bewaakt iedereen zijn gebuur ! En alopeens komen boon en steentje te voorschijn ; men klopt in de handen en de koningen worden gekroond ; zij ontvangen een « houpette », een takje hulst versierd met goede dingen. Men drinkt wijn die gemaakt werd door de huisvrouw zelf. Er wordt gezongen en de huisvrouw giet een goede kop koffie in die geheeten wordt « Café à l'ferloppe », omdat hij bestaat uit koffie en beschuit.

Het feest eindigt met zang en dans. De gekroonden worden gevierd en men vertrekt slechts laat in den nacht, wanneer iedereen gelukkig naar huis gaat omdat zulk een schoon oogenblik in familiekring doorgebracht werd. In gedachte herleeft Grootmoeder deze gezegende uren van haar jeugd ; zij betreurt dat in onzen tijd helaas ! deze feesten niet meer gevierd worden !

EVA PLASMAN.

De Gadale (1).

In afwachting dat er met juistheid geantwoord worde op de folkloristische vragen die door M. Marinus in nr 70 van dit tijdschrift gesteld werden, mag reeds bevestigd worden dat de Gadale niet de naam van een heks is, doch een plaatsnaam met als beteekenis : *water van de Gete.*

De Gete neemt haar oorsprong te Perwez aan de hoeve van de *Gadave*, tegen den Romeinschen weg. Eertijds, zegt Wauters, kwam zij van aan den anderen kant van den weg (van uit het bosch van Grand-Lez, volgens de kaart van den Staf op 1/40000ste) (2). Wauters citeert op 1700 m. afstand van de kerk van Perwez de hoeve van de *Gadave* of *Gadaffe* (pachthoeve *Gadaffe*, gezegd *Taverne de la Chaulchie*, 1593), en blz. 3 : Brug van de Gadave, Gadaveveld.

Zooals men met zijn *ave, affe, effe* evenals *ale*, achtervoegsels die beteekenen *water*. Het voorvoegsel *Gad* is Gade, *Gate*, *Gatte* of *Gasse*. Het is een verzachting van *Casse* dat komt van *calcea*, van *(via) calceata*, de weg bedekt met kalksteenen. Van daar het Fransch *Chaussée*, het Romaansch *Cauchie* en *Cauchy*, het Duitsch *Gasse*, het Vlaamsch *Kasseiweg*, het Bergensch *cache* (straatje, slop), dialect *cachette* (zelfde beteekenissen). Langs den Brunehautweg treffen wij buiten *Gadave*, nog verscheidene hoeven aan die den naam *la Gatte* of *la Gasse* dragen.

Zoo *Gadaffe* beteekent *water van den Kasseiweg*, dan mogen wij hieruit besluiten dat de rivier die er vloeit denzelfden naam zal krijgen : *Gatia* 956, *Gacia*, *Jacea* 1230, vanwaar Ghete of Gete of Gette en dat verscheidene localiteiten hun naam er zullen aan ontleenen : Jauchelette, gehucht van Perwez, op een bijriviertje van de Groote, Jauche, op de Kleine en op de Groote Gete, na Glimes, Jauchelette waar men *la Gadalle* aantreft (3), Opper-Geldenaken (Geldonia Superior) waar men (blz. 47) *la Gadaille* ziet (le Gadal, XVIIIde eeuw) eindelijk Geldenaken *(Jodoigne-le-Marché*, Geldonia), waarvan de stem *Geld* of *Gald* zou komen van het sanskriet *Galda* wat beteekent afvloeiïng, afwatering, ten minste als het geen verbastering is van *Gatia, Gacia,* kasseiweg. Welk verschil is er tusschen *Geldione* (Jodion), *Geldonia* (Jodoigne, Geldenaken) en *Gatia* (Jauche, W. d'Jôs) ? Voegen wij hierbij : *Gaet,* te Meldert (Brabant), 1179 Gate, 1315 Gate juxta Slusom.

---

(1) *Brabantsche Folklore*, XIIde jaargang, nr 70, blz. 334.

(2) WAUTERS, *Canton de Perwez*, 2.

(3) WAUTERS. *C. de Jodoigne*, blz. 62.

Ten Oosten van Jauchelette, te Incourt, waar een hooge weg ligt citeeren *T.* en *W.* (1) : la Gadaille (Algadale, bij Brombais 1701, A la Gadalle, 1782) en in de oude plaatsnamen : A la Quasserie, 1465, 17a. Al chausie, 1465 (blz. 98).

Dit is meenen wij reeds meer dan genoeg om aan te nemen dat de heks van Geldenaken, zoo er ooit een heks was, het zinnebeeld was van de Gete en om te verstaan dat het werpen van een strooien pop in de rivier eveneens een zinnebeeld was van de rivier Gadale.

J. DEWERT.

De geschiedkundige legenden.

Hierdoor verstaan wij de anekdoten, de geschiedkundige woorden en dwalingen omtrent feiten, die onder het volk verspreid worden over de beroemdste geschiedkundige personnages en eveneens over de kleinste heeren. Dit vindt dikwijls zijn oorzaak bij de geschiedschrijvers zelf. Wat wilt ge er aan doen ? Alles kan niet gekend noch nagezien worden. Elke dag brengt zijn verbeteringen bij, doch de legende blijft bestaan omdat de terechtwijzing aan de meesten ontsnapt. De dwaling wordt zeer dikwijls verspreid door onderwijzers en leeraars die de belangstelling van hun leerlingen willen gaande maken met anekdoten te vertellen. Deze, om reden hunner aantrekkelijkheid, worden veel beter onthouden dan de ernstige, bewezen feiten. De woordenboeken werken deze verspreiding in de hand. Wel mocht Fournier een gedocumenteerd werk schrijven over l'*Esprit dans l'histoire,* toch blijft iedereen gelooven en herhalen dat bv. Frans I na den slag bij Pavia naar zijn moeder schreef : *Alles is verloren, uitgenomen de eer* en dat Lodewijk XIV, bij het vertrek van Filips V naar Spanje, zegde : *Er zijn geen Pyreneeën meer.*

De namen die het meest in de Folklore voorkomen zijn deze van Cesar, Keizer Karel en Napoleon. Het is voldoende dat een gebouw in Romaanschen bouwtrant weze om door het volk, dat dit woord niet kent, als Romeinsch beschouwd te worden ; van dit oogenblik af wordt het aan Cesar toegeschreven, de eenige persoon uit dit tijdvak die nog onthouden werd van hetgeen men in de lagere school leerde. Wat Keizer Karel betreft, door zijn geboorte en door zijn overgroote macht was hij de meest gekende, zooniet de populairste onzer vorsten en door het volk worden hem allerlei kwinkslagen en vermakelijke avonturen toegeschreven, alhoewel hij een keizer was die nochtans alle dagen niet kon lachen. Napoleon, door zijn overwinningen en tochten de held van een epos geworden, de afgod zijner soldaten, moest gemakkelijk legendarisch worden bij het volk dat hem overal terugvindt en hem allerlei onechte woorden toeschrijft.

---

(1) T. en W. *C. de Jodoigne, Incourt,* blz. 97 en 98.

Hieraan dacht ik bij het lezen van een, overigens zeer goed opgesteld artikel over het kasteel van Bousval in den Touring-Club van 1 September 1933, waar in een nota gezegd wordt dat in de kerk van Baisy het graf van de danseres Camargo te zien is. Ziedaar dan hoe de geschiedkundige legenden vereeuwigd worden. Nochtans had Wauters, in 1859 reeds, bij het uitgeven van de geschiedenis van Baisy in het kanton Genappe, gewezen op de onwaarschijnlijkheid van het feit en ik zelf, in *De Brabantsche Folklore*, 3de jaargang, blz. 43-45, deelde mede dat het graf te Baisy moest beschouwd worden als zijnde dit van Maria-Magdalena de Cupis-Camargo, juffrouw der Baillerie, te Baisy op 14^den^ Januari 1755 overleden in de oude pastorij waar zij zich teruggetrokken had, terwijl de beroemde danseres, Maria-Anne Cupis, stierf te Parijs, straat Saint-Honoré, op 28sten April 1770 en begraven werd op het kerkhof van de kerk van Saint-Roch, haar parochie.

Vanwaar kwam dan de legende die reeds in 1829 door een oude vrouw aan den pastoor van Baisy verhaald werd ? Van een lezer van Voltaire die een aanstonds als waarheid aangenomen veronderstelling geuit had ? In 1852 werd de grafsteen, die tot dan toe in de linkerzijbeuk geplaatst was, overgebracht naar het portaal der kerk, onder voorwendsel dat de voeten der geloovigen het beeldhouwwerk en de inschriften er van zouden doen verdwijnen, in werkelijkheid waarschijnlijk omdat de kerk er niet langer zou door ontheiligd worden. Tusschen 1870 en 1880, heel juist herinner ik het mij niet meer, wilde een andere pastoor van Baisy, die voorzeker Wauters niet gelezen had, den zoogezegden heiligschennenden steen doen wegnemen wat dan ook gedaan werd. Dan lag hij op het kerkhof tusschen de netels totdat een katholiek advokaat, Gustave Dewanat van Genappe, na opzoekingen in den Burgerlijken stand te Baisy en te Bousval, hiertegen hevig protest aanteekende in de *Gazette de Nivelles*. De steen werd behouden en teruggeplaatst waar hij nog heden staat. Niettemin blijft men aan de legende gelooven ; velen zijn er die Wauters noch de *Brabantsche Folklore* lezen. Hierin hebben zij dubbel ongelijk.

J. Dewert.

8 September 1933.

Grafsteen te Tervuren.

De *Brabantsche Folklore*, 12de jaargang, blz. 278 signaleerde dat de mooie grafsteen van Tervuren gevaar loopt van te verdwijnen. Wij geven hier een reproductie er van naar een schets geteekend door M. P. Collette. Het Provinciaal bestuur van Brabant verzocht het gemeentebestuur van Tervuren de noodige maatregelen te treffen om het behoud er van te verzekeren.

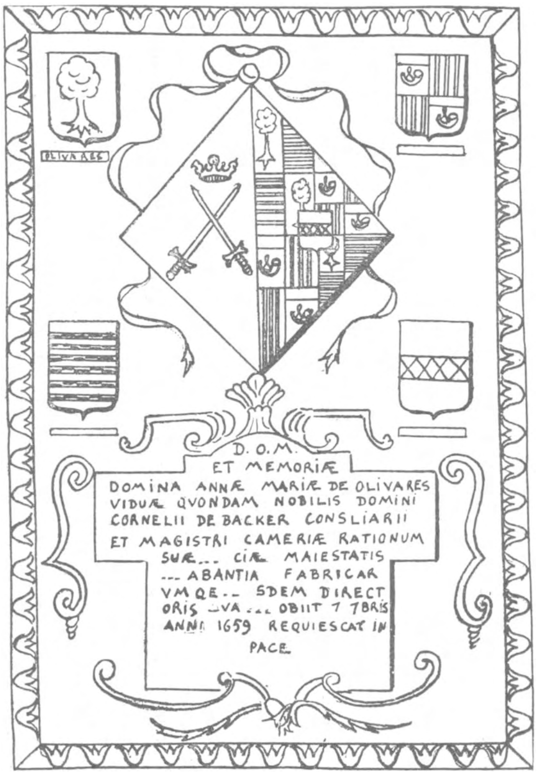
OLIVARES
D. O. M.
ET MEMORIÆ
DOMINA ANNÆ MARIÆ DE OLIVARES
VIDUÆ QVONDAM NOBILIS DOMINI
CORNELII DE BACKER CONSLIARII
ET MAGISTRI CAMERIÆ RATIONUM
SUÆ... CIÆ MAIESTATIS
... ABANTIA FABRICAR
VMQE.. SDEM DIRECT
ORIS ..VA... OBIIT 7 7BRIS
ANNI 1659 REQUIESCAT IN
PACE

De Grafsteen te Tervuren,
Geteekend door M. Collette.

Te betreuren is eveneens de staat waarin zich de schilderachtige, uit hout gebeeldhouwde kruisweg bevindt, die aan den buitenkant achter het koor staat. Een eenvoudig vernissen zou het beschimmelen beletten.

Een gezicht op het Roode Klooster.

In de verzameling van M. Christoffel te Antwerpen is er een zeer mooi schilderij dat ongetwijfeld een hoekje van het Zoniënwoud voorstelt. De schikking van het landschap en de op regelmatigen afstand van elkaar geplaatste vijvers schijnen wel aan te duiden dat wij hier te doen hebben met het Roode Klooster. Enkele waarnemingen doen ons echter twijfelen. Eerst

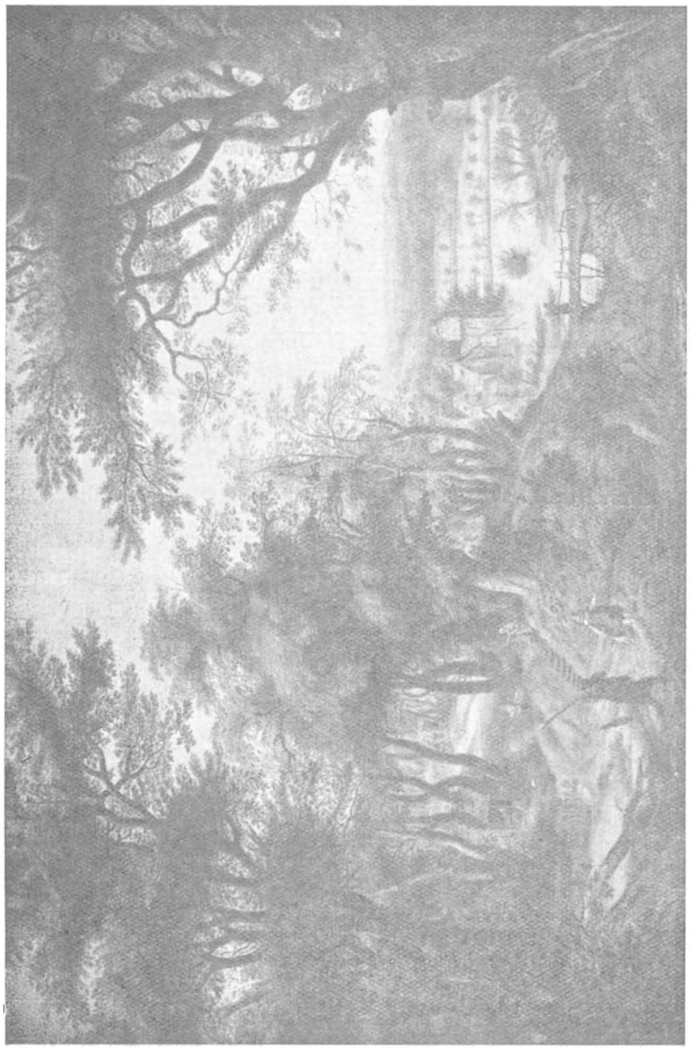

Schilderij uit de XVII^{de} eeuw behoorende tot de Verzameling van M. Christoffel van Antwerpen en waarop, naar men meent, de vijvers van het Roode Klooster voorgesteld worden.

en vooral het dorp dat zich op het tweede plan bevindt en dat ik totnogtoe nog nergens vermeld vond, vervolgens de schikking van de gebouwen der abdij zelf, waarvan de kerk rechts van den derden vijver staat, terwijl bij het Roode Klooster de Abdij vóór de vijvers stond.

Heeft de kunstenaar hier zijn verbeelding laten werken of gaat het hier over een ander oord dan het Roode Klooster ? Zouden onze lezers ons niet kunnen inlichten over dit onderwerp ?

Dezelfde plaats werd van uit een ander punt geschilderd door Jacques d'Arthois (Museum te Brussel, cat. 990, geschonken door de Ste des Amis des Musées Royaux).

PAUL HERMANT.

De hoek der zelfmoordenaars.

(z. Brabantsche Folklore, 7de jaargang, blz. 230). — Te *Stambruges* heette de hoek der verworpelingen *Polale* (beteekent : buiten het gewijd kerkhof) en was hij op het oude kerkhof (rond de kerk, tot 1848) zoowel als op het nieuwe gelegen aan den Noorderkant. Hij bestond tot omstreeks 1880.

ANT. GOSSELIN.

Bescherming van het privaat Archief.

Als gevolg op de nota die wij publiceerden (Brabantsche Folklore, 12de jrg., blz. 274) betreffende het parochiearchief, ontvingen wij volgenden brief van M. De Vuyst uit Woubrechtegem.

« Ongelooflijk is het hoezeer hier onze oude documenten verwaarloosd worden. Een juffrouw verbrandde een groote hoeveelheid oude papieren van haar voorouders, die voor het meerendeel schepenen waren. Met wassen zegels en al wierp men ze in het vuur. Dit brandde beter zegde men. Te Hauthem werd het Archief verbrand om plaats te maken voor den veldwachter dien men in het gemeentehuis wilde onder dak brengen. Van deze documenten bleven er twee over. Naar men vertelt werd er te Gent niemand gevonden die bekwaam was ze te ontcijferen.

De tinnen potten, prijzen van de oude handboogmaatschappijen en gilden, werden hier verwisseld tegen brillen. Deze voorwerpen vertrekken naar Geeraardsbergen waar ze verkocht worden aan Parijzenaars.

Trottinettes.

Ziehier uit onzen tijd een voorbeeld dat aantoont hoe de geest van het volk werkt bij de vorming der taal, hoe de beteekenis van een woord kan veranderen en zich uitbreiden met over te gaan van het eene voorwerp op het andere, hoe de naam die aan een zaak gegeven werd verdwijnt en plaats maakt voor een andere naam die behoorde aan een andere zaak.

De Nationale Maatschappij der Spoorwegen besloot, vóór een jaar ongeveer, tot het inrichten der zoogenaamde « Lichte Treinen », om dienst te doen in de omgeving der groote steden. Deze treinen bestaan slechts uit een locomotief en twee rijtuigen en verplaatsen zich, alhoewel boemeltreintje, tamelijk snel.

Dadelijk werden deze treintjes door het publiek herdoopt. Men heette ze *trottinettes* naar de Fransche naam van het gekend kinderspeelgoed : de autoped.

Het woord vond ingang en werd algemeen gebruikt, zoodat de benaming « Lichte treinen » weldra tot het verleden zal behooren.

Aldus gaat het eveneens bij het ontstaan van het bargoensch en van de bijzondere talen.

◆

Boekennieuws.

A. VAN GENNEP. — *Le Folklore du Dauphiné.* Deel II, blz. 313 à 796. Uitgever : Librairie Maisonneuve, 3, rue du Sabot, Paris, 1933.

In *De Brabantsche Folklore* (XII^{de} jrg. blz. 411) signaleerden wij het verschijnen van het eerste deel van dit werk ; wij verwijzen den lezer naar deze recensie waarin algemeene gegevens zullen aangetroffen worden over de werkwijze die door den schrijver gevolgd werd. Herinneren wij er terloops aan dat hij zich bepaalde bij het onderzoek der hedendaags nog waarneembare feiten, dat hij gebruik maakte van plaatselijke briefwisselaars en tevens de feiten localiseerde volgens de cartographische methode.

In dit tweede boekdeel zal de lezer het vervolg vinden der telken jare weerkeerende plechtigheden, van de Heiligen van Juni af tot dezen van December, de twaalf dagen van het volgende jaar, die bij den overgangscyclus behooren, inbegrepen. Verder is er een hoofdstuk over tooverkunst, over volksgeneeskunde en over weersvoorspelling. Een laatste eindelijk handelt over de volksliteratuur, de spelen en de liedjes.

Een ruime plaats werd op het einde van het boek voorbehouden aan de tabels die waarlijk onmisbaar zijn in een omvangrijk werk als dit. Eerst en vooral geeft schrijver een geographische lijst waarin elke geciteerde localiteit voorkomt samen met de bladzijde en het behandelde onderwerp. Bij voorbeeld :

BILIEN, p. 385 (décoration des fontaines) ; p. 461 (source). Aangezien het werk van M. Van Gennep een toepassing is op de cartographische methode, hoeft het ons niet te verwonderen dat wij hier een bijzonder uitgebreide geographische lijst aantreffen (50 bladzijden).

Daarna volgt een eveneens zeer gedetailleerde opgave der onderwerpen (46 bladzijden). Een alphabetische tabel der onderwerpen opmaken is steeds een zeer lastig werk daar de grondwoorden moeten opgezocht worden en, zoo men waarlijk een nuttige tabel wil opstellen, zijn er dikwijls verscheidene woorden noodig om een onderwerp weer te vinden.

Na deze opgave der onderwerpen volgt een alphabetische lijst der bijzondere en dialectische termen, daarna een inhoudstafel der vertelsels, legenden en liederen.

Eindelijk hebben wij nog de opsomming van de acht in het werk voorkomende kaarten en ten slotte een systematische inhoudstafel. In het geheel 120 bladzijden tabels.

Vanwege de Franschen zijn we niet gewoon aan een dergelijken overvloed en het gebruik van hun boeken is dan ook dikwijls moeilijk daar deze nuttige werktuigen ontbreken. Vóór ons ligt hier nu het geheele werk en eerst nu kunnen wij het dan ook als dusdanig waardeeren. Het is een prachtboek. Goede, rijke, nauwkeurige waarneming met menig voorbehoud betreffende de juistheid van sommige feiten waarover de schrijver zich niet volstrekt zeker gevoelt. Waar hij iets bevestigt kunnen wij dit dan ook in volle vertrouwen aannemen. Dit zegt reeds veel. Wij staan hier tegenover een buitengewonen rijkdom van feiten en voor elk feit in 't bijzonder tegenover een niet minder grooten rijkdom in schakeeringen. Dit 800 tal bladzijden, groot van formaat en met ineengedrongen tekst, toonen dan ook aan welke belangrijke plaats de Folklore inneemt in een enkele streek van Frankrijk : Dauphiné. Al bracht dit boek ons niets anders, dat zou dit reeds veel mogen heeten en het doorbladeren er van zou voor dezen die de Folklore aan hun streek willen inventariseeren, het allergrootste nut opleveren.

De auteur zal er niet over verwonderd zijn zoo wij hier ons spijt uitdrukken over het gemis aan gevolgtrekkingen. Dit schijnt hij ten andere wel voorzien te hebben, daar hij ons voor later een vooruitzicht hierop geeft. Na 700 bladzijden feiten treffen we immers eindelijk een halve bladzijde aan waar de schrijver zegt : « Hier moest nu een tamelijk lang hoofdstuk volgen in hetwelk ik, uitgaande van al deze nieuwe feiten, sommige algemeene nog niet heelemaal uitgewerkte theorieën vergelijkenderwijze bestudeerde, zooals de theorie over de folkloristische zonen ; over de juiste beteekenis van de folkloristische en taalkundige kaarten, over het gevaar van de methode van het peilen ; over de algemeene theorie der patronaten ; over het essentieele onderscheid tusschen de liturgische godsdiensten en de volksgodsdiensten ; over de localisatie en de voortplanting der eigenlijke sprookjes (het wonderbare, van dieren en grappen) ; over de definitie van het echte volkslied ; en andere nog, waarop ik in den loop der twee boekdeelen zinspeelde bij het in bijzonderheden treden over sommige feiten.

Zooals het echter gewoonlijk gezegd wordt, heeft de groote omvang der stof mij verplicht dit hoofdstuk weg te laten en deze besprekingen van algemeen theoretischen aard tot later uit te stellen ».

Wij kunnen niet nalaten te oordeelen dat dit te weinig is, vooral voor een geleerde die ons vroeger reeds werken schonk als de *Rites de Passage*, de *Formation des légendes*, en, in zijn vijf boekdeelen : *Religion, Mœurs et Légendes*, tal van waardevolle algemeene en methodologische beoordeelingen.

Zijn zienswijzen en raadgevingen, na zoo nauwkeurig een departement doorzocht te hebben, zouden nochtans voor de folkloristen het meeste nut opgeleverd hebben. Dit was een plicht van

M. Van Gennep tegenover de Folklore, zijn lievelingsvak, tegenover zijn collega's die hem als gezaghebbend op dit gebied erkennen.

Onmogelijk is het nochtans dat een methodisch waarnemer als hij is, in den loop van zijn moeilijk onderzoek niet voortdurend voor ingewikkelde vraagstukken zou gestaan hebben. Denken wij er maar even aan hoe groot voor allen het belang zou geweest zijn van de beschouwingen van den auteur over de enkele punten die aangegeven worden in de hierboven weergegeven gevolgtrekkingen. De opmerkingen die hij terloops omtrent dit onderwerp geeft in den loop van de classificeering der feiten, moesten, hoe juist zij ook wezen mochten, in een algemeen besluit herzien en gecommentarieerd worden. Dit besluit was des te noodzakelijker daar wij hier tegenover een aanzienlijke opeenhooping van feiten staan, die in een betrekkelijk beperkte zone verzameld werden.

In plaats van een verontschuldiging zou de overvloed aan stof hier eerder een afdoende reden geweest zijn om deze beschouwingen wel te doen.

Wij dringen bij den schrijver er op aan dat hij ons dit zou geven, dat zijn « later » niet al te lang zou laten op zich wachten. Tusschen de specialisten in zake Folklore worden er mannen gevonden die als plicht hebben leiders of voormannen te zijn. M. Van Gennep is een van hen en het zou wel jammer mogen heeten, zoo zijn collega's geen nut konden trekken uit de vaststellingen van algemeenen aard die hij noodzakelijkerwijs in den loop van zijn onderzoek moet gedaan hebben. Wij doen beroep op hem en verzoeken hem aan de Folklore dezen onbetwistbaren dienst te willen bewijzen.

A. M.

G. DUBOIS. — *La Dinanderie, origines et affinités. Corporations.* Overdruk van een artikel dat verscheen in het beroepstijdschrift *Cuivre et Laiton* (n^r 106) 17, rue du Paradis, Luik.

Schrijver houdt zich persoonlijk bezig met het bewerken van het koper. Hij stelde belang — wat heden maar zelden meer voorkomt — in het vak dat hij uitoefent en de documenten die hij verzamelde overtuigden hem er van dat er veel dwalingen bestaan wat de opvatting betreft die men heeft over de geschiedenis van het ambacht. Op bescheiden wijze drukt hij zijn meening uit. Aldus is hij er van overtuigd dat de Maaslandsche ambachtslieden zich vooral bezig hielden met het vervaardigen van utilitaire voorwerpen, dat het eerder koperslagers waren. Het gild heette ten andere « batterie ». Het voortbrengen van kunstwerken was voor hen eerder bijkomstig. Daarom heeft men ongelijk hen alleen uit dit laatste oogpunt te bestudeeren.

De verstrekte inlichtingen worden samengebracht in een sprekende graphische voorstelling die ons de evolutie aantoont van dit ambacht in België. Men begrijpt hoe activiteitscentra door politieke gebeurtenissen kunnen vernietigd of verplaatst worden. Men ziet eveneens welke soort voorwerpen in de verscheidene centra vervaardigd werden.

Met spijt stellen wij vast dat door de verwoesting van Dinant door Filips den Goede tal van onze beste ambachtslieden uitweken naar Frankrijk, Duitschland, Engeland en Zeeland waar zij zoo talrijk waren dat er zelfs een straat is die hun naam draagt en dat zij er hun kerk bezaten.

Schrijver verschaft ons belangwekkende bijzonderheden betreffende de organisatie van het beroep.

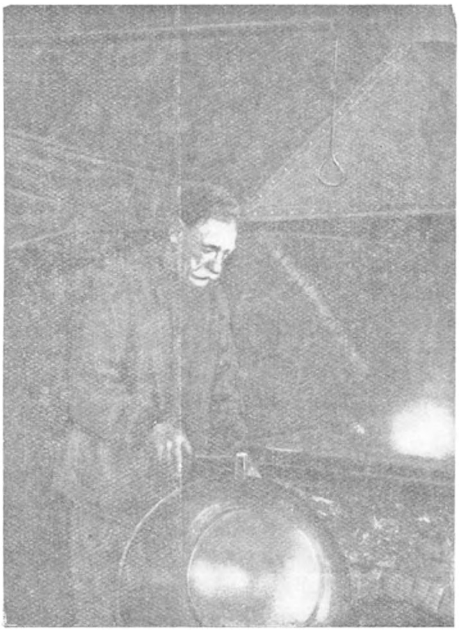

Geelkopersmid, slager van « utilitair » koper,
heden nog zijn stiel uitoefenend.

De bijgaande graphische voorstelling toont ons aan hoe de stiel zich aanpast bij de economische omstandigheden, daar wij te Brussel in de verloopen eeuw de fabricatie der kanonnen en daarna de industrieële fabricatie zien ontstaan.

Om te eindigen verklaart de schrijver dat wij tegenwoordig een tekort hebben aan bevoegde koperslagers en dat er handwerk bestaat dat door de moderne techniek niet kan vervangen worden.

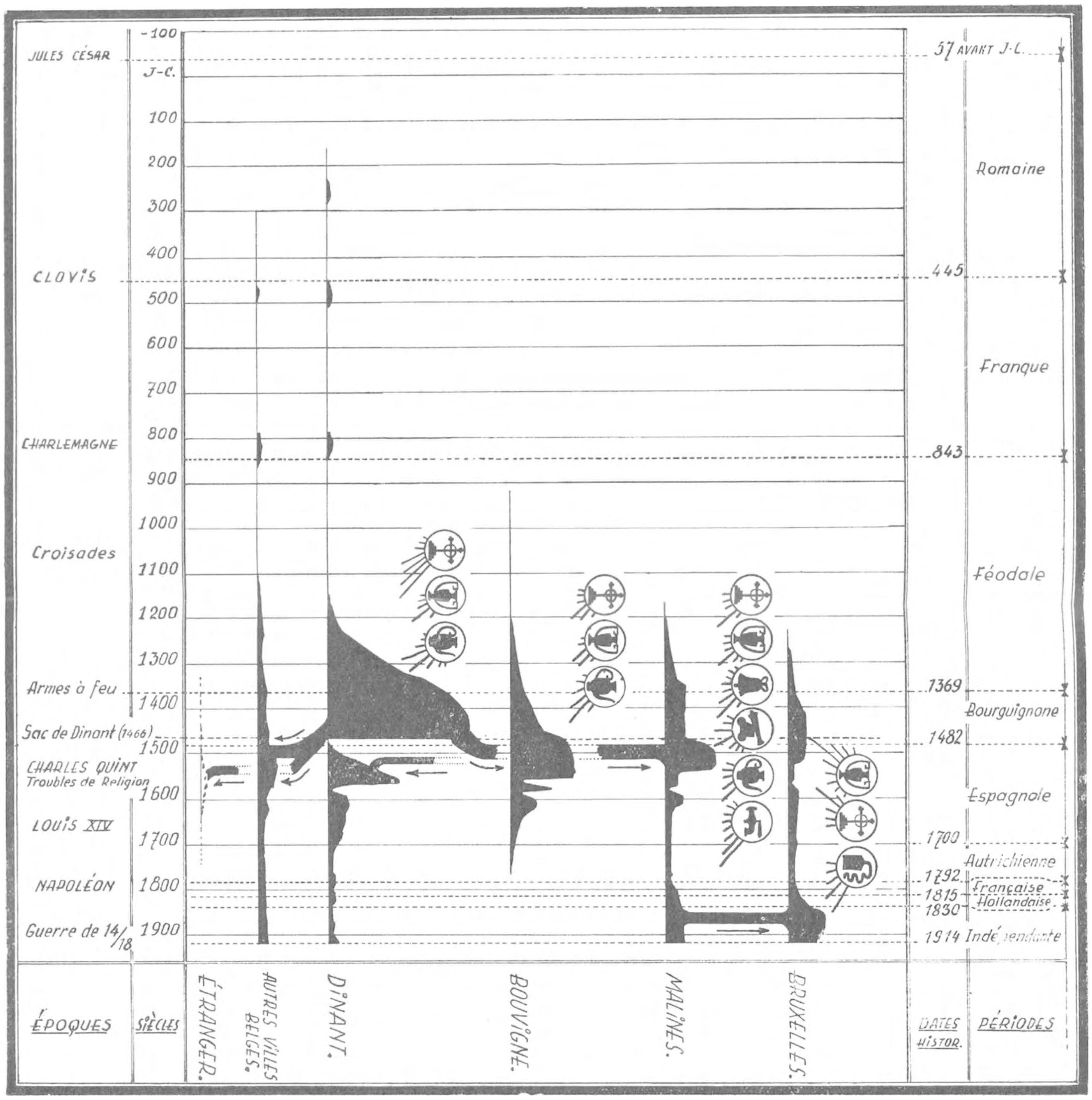

Geschiedenis van de Koperindustrie in België (Diagram).

In Duitschland, waar alles nochtans zoozeer gemechaniseerd werd, heeft men begrepen dat de afwerking van sommige stukken slechts kan bekomen worden door het slaan volgens de vroegere werkwijzen en er wordt gestreefd naar het vormen van behendige vakmannen om eveneens aluminium en andere metalen te slaan die dezelfde werkwijzen vereischen. Er bestaan eveneens technici die zich specialiseerden in dit vak.

Schrijver van vermeld artikel spreekt lang over de mentaliteit die toen heerschte in de werkhuizen en over den aard der betrekkingen tusschen werkgevers en arbeiders.

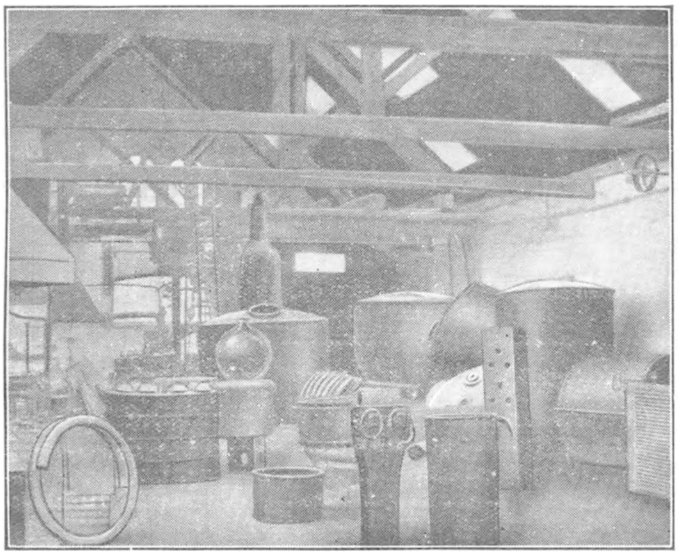

Gezicht op een onlangs verdwenen Brusselsch koperslagersatelier, doch waar men vooral aan stukken werkte die gebruikt worden in de nijverheid.

Hij verhaalt eveneens over de in de ateliers bestaande gebruiken die veel bijdroegen tot het vormen van een onderling solidariteitsgevoel en tot het onderhouden eener atmosfeer. Wanneer de schrijver aldus begon als leergast in een koperslagerij werd hij er ontvangen volgens de gebruiken die voorbehouden waren aan de toekomstige patroons. Dien dag werd het werk vroeger dan naar gewoonte gestaakt. Door een ouden keurarbeider werden hem twee hamers aangeboden, eertijds het insigne van het ambacht, waarop hij moest zweren steeds zijn « devour » te doen. Daarna werd er in 't Vlaamsch een korte redevoering gehouden, waarin men sprak over het vroegere prestige van den stiel en waarin aanbevolen werd alle andere metalen dan het koper te weren ; hierbij bezwoer men de geesten der vroegere koperslagers hem een « rammeling » te geven in geval hij het beroep niet in zijn ongeschondenheid behield. Ten slotte beval hij hem goed te zijn voor de werklieden wanneer de ouderdom hun krachten zou komen verlammen. De dag werd geëindigd met een overvloedig drinken van lambic.

A. M.

Verklaring van de hierbijgaande graphische teekens :

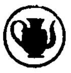

I. Utilitaire voorwerpen en fantasieartikelen : huisgerief, pannen, emmers, ketels, vijzels, pompen, lavabofonteintjes, uithangborden, lantarens, haardijzers, deurkloppers, gewone godsdienstige emblemata, gedreven schotels en lijsten, trompetten, bellen, beddewarmers, enz.

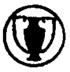

II. Burgerlijke weeldeartikels : standbeelden, vazen, kandelabers, traliewerk, enz.

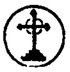

III. Weeldeartikelen voor den godsdienst of voor grafmonumenten : relikwieënkasten, doopvonten, koorlessenaars, monstransen, tabernakels, grafplaten, enz.

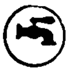

IV. Draaiwerk : kandelaars, kranen, enz.

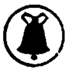

V. Klokken : beiaarden, groote klokken, enz.

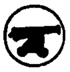

VI. Kanonnen voor belegeringen, veldkanonnen, veldslangen, enz.

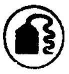

VII. Toestellen voor de nijverheid, kookketels, kuipen, spiraal- en andere buizen, autoclaven, distilleerkolven, enz.

Gerpinnes et ses marches militaires. — Bijzonder nummer van het tijdschrift : *Reflets,* Juli 1933. Prijs 3 frank.

Het tijdschrift *Reflets* wijdt een gansch geïllustreerd nummer aan de beroemde « marches militaires » van Gerpinnes. René Labbé beschrijft de localiteit, Maurice Leclercq geeft een gedicht, dat als titel draagt : Légendes, Alphonse de Marneffe geeft een geschiedkundig overzicht van de localiteit en een nieuwe thesis over den oorsprong van de « marches » in het Tusschen Samber- en Maasland. Joseph Roland beschrijft de marche van St-Rolende te Gerpinnes en René Labbé beschrijft den traditioneelen Ommegang (Tour).

Volgens de nieuwe thesis van M. de Marneffe zouden de militaire marchen niet alleen een overleving zijn van een bescherming der processiën, opklimmende tot de omwenteling uit de XVI^{de} eeuw, doch een gebrachte hulde en een overblijfsel van aloude tijden toen de processiën nog « zich voortbewegende mysteriespelen » waren, waarbij de deelnemers een rol speelden.

NICULESCO VARONE G. T. — *Les danses populaires roumaines,* 60 blz., 32 illustraties. Boekarest. Prijs 20 Lei, 1933.

In het Fransch opgestelde studie over de Roemeensche dansen, vertaling der hierbij gezongen liederen, illustraties die ons de plaats van elken danser aantoonen, belang van het rituaal dezer dansen ; het woord rituaal dient hier verstaan te worden niet in godsdienstigen en bijzonderen zin doch in zijn breede sociale beteekenis.

Verslag over het XV^{de} Internationaal Congres voor Anthropologie en voorhistorische archeologie en 5de zittijd van het Internationaal Instituut voor Anthropologie. 20-27 September 1931. 848 blz. Uitg. Nourry, 61, rue des Ecoles, Parijs, 1933.

Dit was de eerste maal dat deze twee groepeeringen een gemeenschappelijken zittijd hielden en naar het schijnt is deze poging tot samenwerking vruchtbaar geweest. Het Congres bevatte vijf afdeelingen. Een eerste voor de mythologische en functioneele anthropologie, voor het bestudeeren der rassen en der door het bloed verwante groepen. Zoo, wat de rassenstudie betreft, de opvattingen die men voelt verouderd te zijn nog ernstig schijnen in aanmerking genomen te worden, toch is het opvallend dat zij niet velen meer bevredigen en dat de navorschingen in een andere richting gestuurd worden.

De tweede afdeeling hield zich bezig met de Voorgeschiedenis. Over de werken dezer afdeeling zullen wij zeggen dat dezen die er hun tijd en hun talent aan wijden misschien wel wat meer rekening zouden moeten houden met de vaststellingen, hoe hypothetisch deze ook mogen zijn, die gedaan worden door de andere wetenschappen die den mensch als waarnemingsobject hebben.

De derde en de vierde afdeeling groepeerden de werken die betrekking hadden op de eugenetica, de erfelijkheid, de selectie, de psycho-sociologie en de criminologie. Psycho-sociologie ! Daar dit een nieuwelinge is hoeft het ons niet te verwonderen dat men niet juist begrijpt wat daardoor verstaan wordt. Graag zagen wij dat er van vergaderingen als deze gebruik gemaakt werd, opdat de specialisten zich zouden beijveren om de draagkracht van dit woord wat nader te bepalen.

De vijfde afdeeling hield zich bezig met de Ethnografie, de Linguistiek en de Technologie. In het werk dezer laatste afdeeling vooral zouden de folkloristen enkele onderwerpen kunnen vinden die hen bijzonder aanbelangen.

A. M.

H. O. K. *Tijdschrift van den Archeologischen Kring van Hoogstraten.* 1ste jaargang, 1933, n° 3.

Deze tachtig bladzijden brengen ons een gedetailleerde studie over de Koninklijke St-Sebastiaansgilde van Hoogstraeten.

Bulletin du Comité du Folklore Champenois.

De nummers van Juni en September publiceeren de uitslagen van de enquête die in Champagne gedaan werd over de vermakelijkheden van vastenavond.

E. E. SAW. — *Sous le signe de Figaro,* 90 blz., 1933. Prijs 12 frank. Uitgave « La Province », Bergen.

Onder dezen titel verzamelde de schrijver een reeks vertellingen die uitgegeven werden in *La Revue Sincère,* in *La Charte* en in *La Province.* Eenige er van ontleenen veel aan de Folklore en verkregen hierdoor een eigenaardige locale kleur. Deze bladzijden bevatten fijne tafereeltjes van het leven in de provincie.

ARTUR GOROVEI. — *Notumi de Folklore,* 74 blz., 1933. Uitgave : « Cartea Romanéasca », Boekarest.

In deze brochure vraagt de schrijver zich af wat de Folklore eigenlijk is, hij maakt de geschiedenis op van deze wetenschap, onderzoekt haar gebied, bespreekt haar methodes en de classificaties der feiten. Hij eindigt met enkele beschouwingen over de volkslegenden, het volkslied, de volksdansen en de volkskunst.

MATHIAS TRESH. — *La Chanson lorraine d'expression française,* 50 blz., geïllustreerd, uitgave der *Cahiers Luxembourgeois.*

Daareven heeft M. Tresh, die reeds een werk uitgaf over het Fransche lied en een over het Luxemburgsche volkslied, een brochure gepubliceerd over het lied in Lotharingen. Hij geeft de woorden en de muziek op, zegt bij welke gelegenheden zij gezongen worden en legt nadruk op de nu eens oorspronkelijke dan weer ontleende elementen.

Taxandria, 5de jaargang, 1933, nr 3.

Het orgaan der Koninklijke Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde der Antwerpsche Kempen bevat, samen met nog andere artikels, een studie door J. C. Janssen over de Sint-Niklaasgilde, de « Cremerye » te Turnhout tijdens de XVIIIde eeuw, en een andere door W. H. Claes over de namen der rivieren in het oude Taxandrië. Het nummer zet in met een artikel met portret over Melchior Nysmans die prelaat was der abdij van Park te Heverlee.

M. J. VAN DEN WEGHE. — *Hallensia,* 132 blz., 1933, bij den schrijver te Hal.

Buiten zijn groote geleerdheid bezit M. Van den Weghe ook nog een buitengewoon talent om te vertellen. Met enkele door hem gekozen geschiedkundige en folkloristische details, bouwt hij een geheel op dat den lezer zonder inspanning verplaatst in een ander tijdvak en in een andere omgeving. Dit is de reden waarom het werk behaagt. Een zuiver wetenschappelijk feit, een vondst in het archief wordt een soms smeuig doch steeds interessant verhaal. Schrijver komt van een geschiedkundig gegeven tot opzoekingen over toponymie of heraldiek, over semantiek, over de evolutie der eigenamen, over de gewoonten en gebruiken, over de legenden, enz. daarna geeft hij hier en daar enkele eigenaardige wijsgeerige beschouwingen, alles met een aantrekkelijken eenvoud.

P. H.

GOSSELIN ANTOINE. — *La chapelle et l'arbre fétiche de l'Erconpuch à Stambruges,* 16 blz. geïllustreerd, 1933. Prijs 4 fr., bij den schrijver te Stambruges.

Schrijver geeft een plan der besproken plaats, toont dat aldaar twee eerediensten bestaan : een christene voor O. L. Vrouw en een heidensche voor den boom. Hij bestudeert de uitdrukking Erconpuch in de verscheidene bronnen waar zij aangetroffen wordt en komt tot het besluit dat de beteekenis er van zou zijn : *Arc au puits.*

Dit gewetensvol werk geeft ons inlichtingen over een der zeldzame, nog in het land bestaande fetisjboomen, waaraan nog regelmatig een geheime, nachtelijke vereering gebracht wordt.

Diestersche Kunstkring, 5de jaargang, 1933, 88 blz. geïllustreerd. Prijs : 10 frank. Secretaris : Emiel Ooms, Koning Albertstraat, 36, Diest.

Daareven verscheen het vijfde jaarboek van de Diestersche vereeniging voor Kunst, Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore. Zeer belangwekkend is de inhoudstafel er van. Het behelst de volgende artikels : Zoo zot als Tielebuis ! door P. De Keyser ; Volksgeneeskunde te Diest, door R. Van Weddingen ; De Lakenhandel te Diest in vroegere eeuwen, door D. Dubois ; Iets over het Smeden-ambacht en Holle Griet, door De Perre ; Viversel en Amsterdam door J. G. Kennes ; Vogelvangerstaal door C. H. Peeters ; Het Oude Diest in zijn strijd voor orde en rust, door J. Vertessen.

ABEL LURKIN. — *Mœurs des Condruses,* 184 blz., 1933. Drukkerij Thone, Luik.

Het gaat hier niet over een folkloristisch werk, doch over een boek waarin de schrijver, die de Condroz en het leven van de bewoners grondig kent en liefheeft, er naar streeft de kenmerken van hun zeden zoo trouw mogelijk weer te geven. Dit laat reeds vermoeden dat de folklore een voorname rol speelt bij deze beschrijvingen. Titels als : de kinderen en hun spelen, de taal, de Zondagskleedij, de toovenaars, de begrafenis enz... verraden reeds dat er heel wat Folklore in deze hoofdstukken besloten ligt.

Bulletin de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles. — Nr 2, September 1933.

Wat Brabant betreft interesseert ons in dit nummer het geïllustreerde artikel van M. Nicaise over Brusselsch porselein uit de XVIIIde eeuw, dit door Graaf J. de Borchgrave d'Altena over het triomfkruis van Oplinter en een ander door J. Lavalleye over de School van het Kapittel van Anderlecht.

Nordiska Museets och Skansens, Arsbok, 1933, 362 blz., geïllustreerd.

Het Jaarboek van het Zweeds Nationaal Museum en van den Skansen (Openluchtmuseum voor Folklore) is daareven verschenen. Steeds dezelfde verscheidenheid wat de onderwerpen betreft, samen met een rijke en tevens interressante illustratie.

De gelijktijdige ontwikkeling dezer twee instellingen verdient hier in België steeds onze aandacht. Het Museum, inrichting voor wetenschappelijke studiën, gelegen in een park waar het volk zich komt doordringen van alles wat het verleden van het land aangaat, van al wat de zeden der bewoners betreft en waar volksfeesten, spelen, enz., voortdurend georganiseerd worden.

Toerism, 1933, nr 21, Paardenmarkt, 70, Antwerpen.

Dit nummer van het halfmaandelijksch orgaan van den Vlaamschen Toeristenbond behelst een geïllustreerd artikel over « De Zoete Waters » te Oud-Heverlee, een schilderachtig hoekje gelegen tusschen het Heverleebosch en het Meerdaalbosch. Vijf vijvers van ongelijke grootte langs een mooie strook bosch waar een aardig Spaansch kasteeltje (Vieux Castel) tusschen het groen verdoken ligt.

De Folkloristische Beweging in België.

Onder dezen titel zullen wij voortaan al de aanduidingen opgeven die wij bezitten aangaande Musea, Kringen, Vereenigingen, Congressen, enz... die zich met Folklore bezighouden of die er eenigszins mede in betrekking staan. De belanghebbende groepeeringen en inrichtingen worden verzocht ons te bekwamer tijd de inlichtingen te laten geworden.

In het Folkloremuseum te Andenne.

M. Javaux, die zoo vriendelijk was ons te leiden bij ons bezoek aan het Folkloremuseum van Andenne in Juli ll., laat ons weten dat sindsdien de plateel- en porseleinverzamelingen van zijn Museum verdriedubbeld werden en dat hij, in de komende Lente, over grootere lokalen denkt te zullen beschikken. Hij hoopt eveneens dat alsdan de schat der kerk ten volle zal kunnen gewaardeerd worden.

Inrichting van een Museum te Namen.

De stad Namen, beantwoordend aan de werking van den Folkloristischen Dienst der Provincie, is voornemens een lokaal ten dienste van deze groepeering te stellen ten einde er een Museum voor Folklore in te richten. Men weet echter nog niet of als Museum het oude, zeer karakteristieke heerenhuis der familie de Croy, ofwel de aan haar vroegere bestemming onttrokken school der Ruplémontstraat zal aangeduid worden.

De Verzamelingen van Frans Claes.

In een vorig nummer meldden wij het overlijden te Antwerpen van Frans Claes, den vriendelijken mensch, den uitstekenden folklorist, den behendigen verzamelaar. In ons bericht schreven wij dat, dank zij het volhardend werken van dezen man, de stad Antwerpen met een waar Museum verrijkt werd. Wij meenden inderdaad dat deze bewonderenswaardige verzamelingen in hun geheel zouden bewaard blijven. Dit was helaas niet het geval. Alles werd onder den hamer gebracht en wie weet of de interessantste stukken niet naar het buitenland vertrokken zijn. Het is wel diep te betreuren dat geen enkele poging slaagde om dezen rijkdom voor ons land te behouden.

Onze Uitstappen.

Onze lezers gelieven nota te nemen van de juiste data onzer eerstkomende uitstappen en tevens van de deelnemingsvoorwaarden. Daar geen bijzondere verwittiging meer zal gestuurd worden geve men wel acht op de hier verschijnende inlichtingen.

Op 27sten Mei, Uitstap naar Walcourt, de processie, de « marche militaire », de collegiale kerk met haar prachtige koorstoelen en haar merkwaardig jubee. Terug over Thuin en de puinen der Abdij d'Aulne.

Vertrek uit Brussel, Wetstraat, 38 (Office des Vacances te 7 uur stipt. (Het is van belang vroeg te Walcourt te zijn, ten einde enkele folkloristische eigenaardigheden vóór de Mis en de Processie bij te wonen).

Prijs : 75 fr., voor vervoer en drinkgeld van chauffeur en middagmaal (drinkgeld inbegrepen, drank niet).

Op 17den Juni, *Verrassing-uitstap* door Brabant. Vertrek om 7 u. 30, Wetstraat 38 (Office des Vaneances). Deelnemingsprijs 55 frank, alle onkosten inbegrepen, uitgenomen het drinkgeld bij het middagmaal.

Maximum aantal deelnemers : 25.

Om redenen die door de deelnemers zullen begrepen worden zijn wij verplicht een maximum te bepalen wat het aantal personen voor dezen uitstap betreft. Deze excursie zal ongetwijfeld al dezen die inschrijven belang inboezemen. Zij die verlangen deel te nemen dienen dus zonder uitstel te verwittigen.

Naar de Vogeezen. In overleg met *Le Vieux Liége* en den kring *Sambre et Meuse* van Namen, organiseerden wij een gezamenlijken uitstap naar de Vogeezen, met bezoek aan de folkloristische eigenaardigheden van Elzas-Lotharingen. Een hierbijgaande circulaire geeft alle noodige details, data, weg, prijs, inschrijvingsvoorwaarden, enz.

⁂

Toetredingsbulletijn tot de Uitstappen.

I. — Uitstap naar Walcourt (27 Mei).

Ondergeteekende (Naam en adres) ....

verlangt ...... plaats(en) te bespreken voor dezen uitstap.

Ik stort op uw postcheckrekening 142.119 (Marinus Albert) de som van ....

Handteekening :

II. — Verrassing-Uitstap door Brabant (17 Juni).

Ondergeteekende (Naam en adres) ....

verlangt ...... plaats(en) te bespreken voor dezen uitstap.

Ik stort op uw postcheckrekening 142.119 (Marinus Albert) de som van ....

Handteekening :

Spoorwegen van den „Nord Belge"

DE MAASVALLEI.

HAAR GESCHIEDKUNDIGE STEDEN :

Luik, de cathedraal en haar kunstschatten — het Paleis der Prinsbisschoppen, de kerken in Romaanschen, Gotischen en Renaissancestijl — de Musea — Prachtige panorama's over de stad en over de nijverheidsstreek Ougrée-Seraing-Tilleur — Tentoonstelling van de beroemde kristallen voorwerpen uit Val Saint Lambert.

Hoei, de collegiale kerk, een der mooiste van het land — het versterkt kasteel, de oude abdij die gesticht werd door Pieter den Kluizenaar — de oude brug.

Andenne, de Kerk in Renaissancestijl — graf en relikwiekast der Heilige Begga.

Namen, de cathedraal en haar kunstschatten — het Museum voor Oudheidkunde — de bekoorlijke omgeving der Citadel — het Theâtre d'été en het stadion.

Dinant, de gemartelde stad — de collegiale kerk met haar bolvormigen toren — de oude citadel — de grotten — de rotsen.

HAAR KASTEELEN die overal langs den stroom oprijzen.

HAAR OUDE ABDIJEN, haar puinen te Bouvignes, te Poilvache, te Waulsort.

HAAR GROTTEN te Dinant en te Engihoul, haar voorhistorische spelonken te Montaigle, te Furfooz.

HAAR OPEENVOLGING VAN ROTSEN te Marche les Dames, Frènes, Profondville, Lustin, enz.... de bergpassen te Hermeton, enz...

DE SAMBERVALLEI :

Haar oude steden **Thuin** en **Lobbes** — haar Puinen van de beroemde **Abdij van Aulne.**

13de Jaargang. — Nr 77 Mei 1934

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Cultes liturgiques et Cultes populaires. — Het Pachthof « Ter Munt » te Tervuren. — Corbais. — Brigolet en Picquarome. — Toelichting bij een gedurfden zin. — Wellerismen. — Ontwerp voor een Folkloreafdeeling op de Tentoonstelling te Brussel in 1935. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging in België. — Necrologie.

Cultes liturgiques et Cultes populaires (1).

Daar M. A. Van Gennep dit aan methodische suggesties rijke artikel voor ons tijdschrift bestemde, zullen onze Vlaamsche lezers ons wel willen toelaten het te publiceeren in de taal waarin het geschreven werd.

Pour obéir à la « formule comminatoire », sinon « magique », de M. Albert Marinus (*Folklore Brabançon*, t. XIII, 1933, Nos 75-76, pp. 271-272) je vais indiquer ici, non pas tant toutes les possibilités de solution d'un problème du plus haut intérêt pour les folkloristes, que surtout les termes dans lesquels il se pose. Que l'hagiographie soit une section importante du folklore n'a pas besoin d'être démontré. Mais si l'on consulte, soit les traités généraux, soit les recueils concernant des saints d'une province ou d'un diocèse, soit enfin les monographies consacrées à un saint spécial, dont celle de sainte Anne par le Père Kleinschmidt et davantage encore celle de saint Nicolas par Karl Meissen sont des modèles difficiles à égaler, on constate plusieurs attitudes traditionnelles :

1° Tout le poids de l'étude est porté sur l'aspect littéraire, c'est-à-dire sur la *vita* ou légende du saint ; dans ce domaine, l'œuvre des Bollandistes donne le ton ; c'est dans les *Acta Sanctorum* et dans les *Analecta Bollandiana* ainsi que dans les divers livres du Père Delehaye qu'il faut puiser les règles de méthode et de critique. Importantes sont aussi les publications de P. Saintyves, qui se place davantage au point de vue ritualiste.

---

(1) On trouvera la bibliographie des publications sur la Savoie auxquelles il est fait allusion ici dans mon *Folklore du Dauphiné, Isère*, pp. 23-26.

2° Le poids est porté sur l'iconographie ; et dans ce domaine, ce sont naturellement les statues et tableaux des maîtres, ou de leurs élèves, ou de leurs écoles, qui ont surtout attiré l'attention. On a d'une part le vaste *Répertoire* de la *Statuaire* et celui de la *Peinture* de Salomon Reinach comme fondations, ou points de départ ; et des traités comparatifs bien illustrés, comme celui de Karl Künstle, *Ikonographie der Heiligen,* (Freiburg im Br. 1926).

3° Le poids est porté sur la liturgie ; et ici on a, non seulement de nombreuses monographies, mais aussi le grand *Dictionnaire de Liturgie* de dom Cabrol, et surtout pour la France l'admirable recueil de l'abbé Leroquais, étude parfaite des *Bréviaires, Missels, Sacramentaires* et autres écrits de ce type.

Or, d'une part, dans l'étude littéraire de l'hagiographie, ce sont les textes écrits, entérinés, en quelque sorte officiels, qui sont à la base de l'étude ; mais les Bollandistes ne s'occupent qu'à regret, la main forcée, des légendes locales recueillies directement, souvent sans orthodoxie, parfois hétérodoxes, et qui ne jouissent pas de cette auréole mystique dont le dix-neuvième siècle enveloppa l'*Histoire,* implantant ainsi un préjugé contre lequel le folklore est obligé de lutter même encore maintenant.

De même, dans l'iconographie des saints, c'est depuis peu d'années seulement qu'on ose tenir compte des productions populaires, admirer leur naïveté grossière et aussi leur vie intense. Cette imagerie populaire est, psychologiquement, bien plus proche de la masse des croyants que les beaux rétables, les triptyques, les scènes sacrées en bas-relief, les tableaux commandés par des nobles et des riches. Telle petite statue d'oratoire a entendu plus de prières directes que tel tableau enfumé pendu aux murs d'une cathédrale. Ici aussi, le folklore s'est heurté à une attitude « chic », mondaine et surtout professorale ; et les esthéticiens éduqués selon les conceptions pseudo-classiques et bourgeoises n'osent que rarement, même maintenant, accorder à l'art populaire hagiographique la place qu'il mérite.

Même observation encore pour la liturgie. Ici aussi on a des textes officiels, diocésains pour commencer, puis conformes au seul Rit Romain. Les missels, sacramentaires, bréviaires, etc. permettent de dresser des listes de saints objets d'un culte soit général (sainte Anne par exemple), soit local diocésain (saints évêques du Puy, par exemple) primitivement admis au calendrier sous la pression locale, plus tard enregistrés à Rome. Ici se rangent aussi les martyrologes et les calendriers liturgiques si bien étudiés par l'abbé Duchesne et bien d'autres hagiographes. L'officiant est prêtre ; il est guidé et limité par ces sortes de manuels et par les catéchismes ; tous les prêtres de la catholicité prononcent certaines formules identiques (bénédiction de l'eau par exemple) qui sont universelles. Tous les prêtres d'un diocèse prononcent les mêmes formules locales.

Or ces manuels n'ont pas enregistré les formules, les prières, les oraisons inventées par le peuple, dans des buts spéciaux, à propos de saints plus locaux encore que les saints spécifiquement diocésains ; autrement dit, juger de la piété, et des formes de cette piété, d'une population donnée d'après seulement les textes liturgiques et leurs irradiations écrites, c'est admettre une idée non pas précisément fausse, mais insuffisante. C'est ici que le folklore intervient pour montrer que la richesse est bien plus grande que ces textes liturgiques ne le faisaient soupçonner. Le malheur est que le folklore comme science était inconnu au moyen âge et qu'on ne peut évaluer les cultes de cette période que par analogie.

4° Le poids peut être aussi porté sur l'aspect financier, ou si l'on préfère économique, ou encore matérialiste. Ici ce sont les pouillés qui nous fournissent des matériaux hagiographiques. Ce sont des listes de décimes perçus par la caisse du diocèse ; elles donnent le nom des églises et chapellenies et souvent, mais pas absolument toujours, le nom du saint patron. Les pouillés sont certes une mine précieuse de renseignements ; mais il faut bien prendre garde au fait que seules y sont inscrites les églises et les chapelles fournissant un revenu ; dès que, pour une raison ou une autre, une église ou une chapelle ne rapporte plus rien, il n'en est plus fait mention dans les pouillés.

Ce point de vue, qui est exactement celui du receveur des contributions moderne, est strictement limité par un élément qui est à l'opposé, si je puis dire, de l'élément psychique. C'est seulement si une église ou une chapelle (à N. D. de Lorette par exemple) rapporte, que le décimateur l'inscrit ; le controle se fait par la liste des bénéfices, avec leur valeur, accordés par les papes ou leurs mandataires. Il suffit de prendre n'importe quel pouillé d'une époque un peu tardive, de dresser d'autre part la liste des églises et chapelles de la même époque réellement existantes pour constater une forte disproportion numérique ; donc, plus encore, une disproportion psychique. Le culte de tel ou tel saint a été bien plus répandu dans un diocèse donné que ne le font supposer les comptes des décimateurs ou les listes des bénéficiaires.

5° Le poids peut être enfin porté sur l'administration paroissiale, au sens le plus large : état des monuments sacrés et réparations nécessaires, ornements et objets du culte, mobilier, rendement des oblations, des cierges ; biens du curé ou de la fabrique ; fondations ; distributions d'aumônes et charges charitables, hospitalières, etc. Sur ces détails, on possède pour la paroisse des archives plus ou moins anciennes, parfois transférées à des archives centrales (diocésaines, départementales), ainsi que les archives des couvents. Et d'autre part on a des notes prises par les secrétaires de l'évêque au cours de ses visites pastorales.

Sauf rares exceptions, ces sources d'information ne permettent de dresser que des catalogues nus, mais non de reconstituer les formes du culte autres que spécifiquement liturgiques. L'évêque s'occupe surtout des rentrées d'argent et des dépenses à faire, de la valeur marchande de chaque cure et des servitudes imposées par certains donateurs, le plus souvent nobles ou bourgeois, rarement paysans. Une indication indirecte est fournie quand telle ou telle chapelle, consacrée à tel ou tel saint, est « de la fondation des paroissiens » collectivement. Au quinzième siècle (quand on en a) et au seizième, les évêques et leurs secrétaires se sont contentés de mémoranda énumératifs ; c'est seulement au dix-septième, sans doute sous l'influence du Concile de Trente, qu'on voit apparaître des visites pastorales plus détaillées, avec les doléances des curés, les réclamations des paroissiens. Bref, ici aussi, la religion proprement populaire n'apparait qu'épisodiquement et comme à regret.

6° Pour être complet, il faut ajouter une catégorie de documents d'ordre topographique dont on a fait un usage abusif ; je veux parler du relevé des paroisses et communes portant un nom de saint et de la déduction qu'en ont tirée successivement Elisée Reclus, Jean Brunhes, Albert Dauzat, qui est que le report sur carte de ces toponymes hagiographiques indique exactement le degré de diffusion du culte du saint considéré. L'erreur est ici à la fois positive et négative.

Positive, parce que le nom donné à une agglomération quelconque ne prouve pas du tout que le saint éponyme ait été l'objet d'un culte populaire ; c'est une simple titulature, une étiquette, qui prouve seulement qu'à un moment donné, lors de la fondation d'une paroisse-mère et plus encore des filiales, l'administration centrale, diocésaine le plus souvent, a choisi un patron dans le catalogue en tenant compte surtout de la date de célébration de la fête liturgique, de manière à ne pas compliquer les offices. Il est très rare que le patron ait été proposé par les paroissiens à leur curé qui l'a transmis au centre; plus rare encore que la paroisse ait éprouvé collectivement pour tel ou tel saint (y compris, toujours, pour la brièveté du discours, la Vierge sous ses divers vocables) une dévotion spéciale, soit à la suite d'un miracle, ou d'un évènement qui a intéressé la communauté, soit poussée par un membre de cette communauté qui se jugeait favorisé, dans une circonstance spéciale, de la protection du saint au point de l'exiger pour patron de paroisse.

Mais nous touchons ainsi à un autre problème, l'un des plus délicats qui soient, celui des patronages, qui a suscité en Allemagne surtout, et en Suisse, une discipline particulière dénommée *Patrozinienforschung*. Or, cette étude se fonde uniquement, ou presque, comme on peut le voir par le tableau qu'en a dressé le Père Delehaye, *Anal. Boll.* 1932, sur les documents écrits signalés ci-dessus, littéraires et liturgiques. Le premier point acquis par mes enquêtes dans les Alpes est que ni le patronage, ni surtout le nom de la communauté, ne prouvent un culte autre qu'ecclésiastique.

Le deuxième point, d'ordre négatif, est que de toute manière ces toponymes avec Saint... ou Notre-Dame... ne peuvent indiquer qu'un minimum ; et que la mode a tellement varié de diocèse à diocèse, que ce minimum lui-même n'est qu'une illusion. Car, dans un très grand nombre de cas, assez grand pour justifier un doute préliminaire, quand une paroisse a un certain saint pour patron et a pris le nom de ce saint, l'enquête directe prouve que ce n'est pas ce saint-là qui est le principal objet de culte à la fois liturgique et populaire dans cette paroisse, mais un autre, parfois même plusieurs autres. Le cas est net surtout quand sur le territoire de la paroisse se rencontre une source sacrée qui attire les fidèles, vaut de bonnes offrandes à l'église, mais qui n'a pas de patron ou, en ayant un, a un toponyme différent du toponyme hagiographique de la paroisse.

Donc, une carte des toponymes, avec saint Nicolas ou saint Jean par exemple, d'une part fait croire à moins de culte de saint Nicolas ou de saint Jean qu'il n'y en a ; et, d'autre part, fait croire à plus de culte aussi qu'il n'y en a. Nous touchons ainsi à un autre problème, celui de la valeur de la méthode cartographique, qui exigerait une étude à part ; il suffit de signaler ici l'un des dangers de cette méthode et, si l'on veut, l'un de ses échecs. En soi, un report sur carte n'a aucune valeur scientifique ; il n'en a une que si toutes les concomitantes du fait brut ont été analysées avec soin.

Pour justifier cette attitude critique et ces propositions générales, le mieux sera de choisir un cas bien étudié et pour lequel ont été mis en œuvre les documents des six catégories énumérées. Je prends donc saint Antoine ermite en Savoie, non seulement parce qu'il s'agit d'un saint très ancien et d'un saint universel dans la chrétienté, mais aussi parce que son centre principal de culte ayant été situé pendant des siècles à Saint-Antoine-de-Viennois, on a plus de chances de discerner dans les Alpes tous les éléments fondamentaux de son culte, peut-être diffusé dans les campagnes par les Antonins. C'est là le facteur conventuel, qui a joué aussi pour les saints bénédictins, franciscains, jésuites, etc. et qui a fortement modifié au cours des siècles le catalogue des patronages et déterminé un glissement en arrière des saints plus anciens. Autre problème, mal étudié encore, et que je signale aussi en passant.

D'autre part, la Savoie a la chance de posséder, seule des provinces de France, un admirable répertoire des églises et chapelles, fondé sur le dépouillement complet des sources liturgiques et des archives paroissiales, notariales et départementales savoyardes. Ce répertoire est dû à feu l'abbé Burlet ; on y ajoute ici ce que fournissent les *Visites Pastorales* de saint François de Sales (premières années du dix-septième siècle) publiées *in extenso* par le chanoine Rebord et qui contrôlent le répertoire de l'abbé Burlet. Voilà pour les cultes liturgiques.

Pour les cultes populaires en Savoie, je me fonde sur mon enquête personnelle, qui a exigé plus de quarante ans et qui m'a valu maintenant 542 communes sur 630 environ, dont une trentaine à éliminer comme grandes villes, villes d'eaux, stations d'été ou d'hiver, etc. Il ne me manque donc qu'une cinquantaine de communes, pour la plupart isolées, sauf un petit bloc d'une vingtaine du Petit-Bugey qui, en fait, appartient à la Bresse et faisait d'ailleurs partie du diocèse de Belley. Nos autres diocèses anciens sont ceux de Genevois, de Tarentaise, de Maurienne et un fragment (décanat de Savoie) du diocèse de Grenoble, dont faisait partie Chambéry. Ceci pour dire que nous avons affaire à plusieurs séries de bréviaires, de missels, etc., bref de liturgies locales. Et pour dire aussi que diocésainement, c'est dans la partie rattachée jadis à Grenoble qu'en théorie nous devrions trouver en plus forte quantité le culte de saint Antoine de Viennois.

Du relevé liturgique de l'abbé Burlet ressort que saint Antoine avait, jusqu'à la Révolution, dans les deux département actuels de l'ancienne Savoie :

Toponymes de paroisse ou commune : *pas un seul ;*

Reliques : dans six localités ;

Patronages : sept ; dont deux éliminés anciennement et remplacés l'un par saint Antonin et l'autre par saint Denis ;

Confréries : une ;

Chapelles : Diocèse de Genève, 98 ; Diocèse de Grenoble (Décanat de Savoie), 23 ; Diocèse de Tarentaise, 26; Diocèse de Maurienne, 26 ; Diocèse de Belley (Petit Bugey), 9.

Reliques et patronages sont naturellement accompagnés de chapelles ; donc il y avait environ 180 lieux de culte, dont une vingtaine dans des lazarets et des hôpitaux et dont autant étaient disparus avant le dix-huitième siècle, avec la disparition des pestes et du *mal des ardents*. Ce chiffre est donc un maximum extrême ; et comme il n'y a pas une seule paroisse qui porte en Savoie le nom de Saint-Antoine, la carte du type Reclus-Brunhes resterait blanche et ferait supposer l'inexistence totale de ce culte !

D'autre part, le culte populaire de saint Antoine, 17 janvier, comprend : 1° une bénédiction de sel et de grains pour la nourriture, la protection et la désinfection des animaux, surtout des bêtes à cornes ; 2° une bénédiction sur la place de l'église des chevaux, ânes et mulets, parfois avec course consécutive. Voici mes chiffres :

Bénédiction du sel, etc. : 190 localisations environ ;

Bénédiction des équidés : 53 environ.

Ces chiffres n'acquièrent leur vraie valeur que si on les étudie localement, en leur comparant l'emplacement des patronages et chapelles. Or, la coïncidence est la suivante :

Chapelle avec bénédiction du sel, etc. : 37 environ ;

Chapelle avec bénédiction des équidés : 19 environ.

En combinant les documents liturgiques et les documents populaires, on obtient, après élimination des doubles par coïncidence, 367 lieux de culte environ, ce qui modifie énormément l'aspect de la carte et l'impression ressentie quant à la diffusion en Savoie du culte de saint Antoine ermite ; à eux seuls, les documents liturgiques donnaient une impression à la fois insuffisante et fausse.

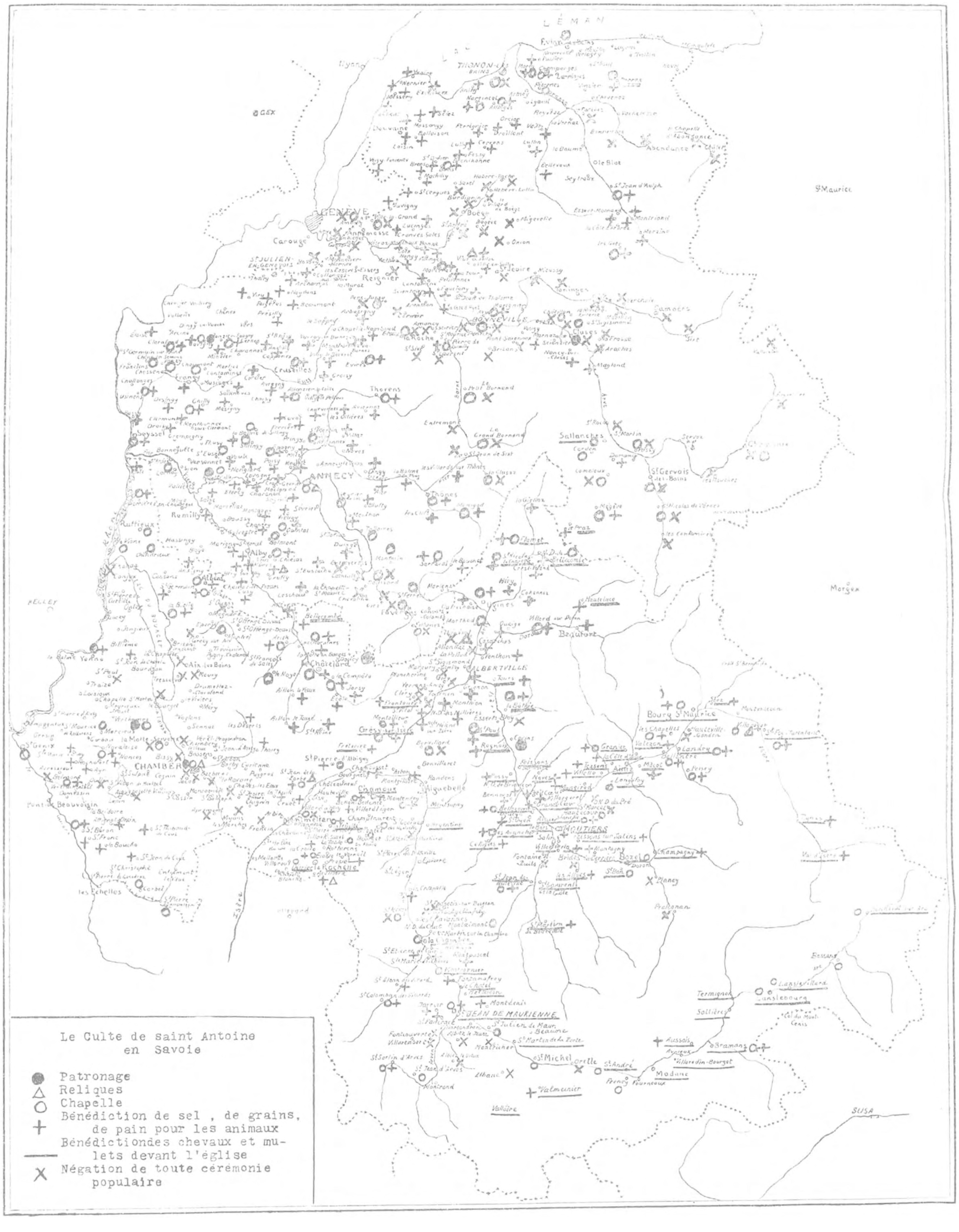
LÉMAN
THONON-LES-BAINS
GENÈVE
Carouge
St JULIEN-EN-GENEVOIS
Reignier
BONNEVILLE
ANNECY
Rumilly
Albens
Aix-les-Bains
CHAMBÉRY
Montmélian
ALBERTVILLE
MOUTIERS
St JEAN DE MAURIENNE
St Michel
Modane
Bourg St Maurice
Sallanches
St Gervais les Bains
Samoens
Evian
GEX
BELLEY
Morgex
St Maurice
SUSA

Le Culte de saint Antoine en Savoie

● Patronage
△ Reliques
○ Chapelle
+ Bénédiction de sel , de grains, de pain pour les animaux
— Bénédictiondes chevaux et mulets devant l'église
X Négation de toute cérémonie populaire

Les non-coïncidences étant bien plus fréquentes que les coïncidences, il nous est interdit de relier causalement les deux séries et d'autant plus que j'ai environ 65 localités avec des chapelles à saint Antoine où toute bénédiction du sel ou des équidés est absolument niée et ceci, non seulement d'après les paysans, mais aussi d'après les archives paroissiales où les curés n'ont pas mentionné un service spécial qui leur incomberait le 17 janvier. Il faut savoir que les curés, tout au moins en Savoie, se transmettaient sur des registres spéciaux certains détails d'ordre local, fête d'un saint spécial, procession à tel ou tel endroit, bénédiction des montagnes et des alpages, des récoltes engrangées *(tèches)* dont le jour variait d'une paroisse à l'autre.

La comparaison des chiffres et l'étude du report sur carte prouvent : 1° que le culte populaire de saint Antoine n'est pas nécessairement localisé aux endroits où l'est le culte liturgique ; 2° que ce culte populaire est encore maintenant, et était certainement autrefois, bien plus étendu que ne l'indiquent les documents écrits ; 3° que la bénédiction du sel est répartie également sur tout le territoire savoyard ; 4° que la bénédiction des équidés n'est connue qu'en Maurienne et en Tarentaise, avec une avancée au nord par la vallée de Beaufort jusqu'à Sallanches mais inconnue dans le diocèse de Genevois où il y a précisément le plus de chapelles à saint Antoine ; 5° que le culte populaire du saint est indépendant des divisions diocésaines ; 6° qu'il est moins développé dans la partie qui dépendait de Grenoble ; 7° que l'érection et la consécration de chapelles à ce saint a été plutôt d'ordre médical que d'ordre agraire ; 8° en tenant compte des protecteurs de chapelles et des servitudes des héritiers des fondateurs, qu'elles sont en majorité d'origine noble ou bourgeoise, mais non pas paysanne, saint Antoine de Viennois étant grandement vénéré par la cour de France, par celle des Dauphins et par celle des comtes, ensuite ducs, de Savoie ; 9° qu'on ignore complètement de quelle manière ce culte populaire très caractérisé s'est diffusé en Savoie, car il n'est pas spécifiquement fixé sur la grande voie des pélerinages ; les Antonins et leurs hopitaux n'ont pas, été, vu leur localisation urbaine, des centres secondaires d'expansion ; et d'ailleurs les Antonins étaient plus connus pour leur privilège de faire paitre leurs porcs où ils voulaient que pour leur soin des bêtes à cornes et des équidés.

J'ai institué en Savoie, selon la même méthode, une recherche identique pour d'autres saints, généraux comme saint Michel, français comme saint Martin, locaux comme saint François de Sales et bien d'autres ; chaque fois le résultat a été le même, à savoir que le culte populaire est indépendant du culte liturgique en principe, mais qu'il y a parfois, rarement, des coïncidences ou des points de jonction. Il faut donc se garder de juger de l'un par l'autre et ceci, non seulement dans la situation actuelle des mœurs, mais aussi quand on s'occupe du moyen âge ou d'autres périodes. Une enquête comparative que j'ai faite sur saint Blaise, depuis l'Irlande jusqu'au Caucase, m'a prouvé aussi que l'image générale qu'on donne de son culte dans les ouvrages consacrés à ce saint est fausse, parce qu'on n'y tient guère compte que des documents liturgiques.

On se débat en outre dans bien d'autres difficultés, sur lesquelles je n'ai pas voulu insister ici. La principale est que peu de diocèses ont été assez étudiés pour qu'on puisse rapidement dresser un tableau à la fois historique et actuel des lieux de culte. Une autre est qu'à ces lieux de culte, il faut ajouter une série qui, en Savoie et en Provence au moins, est considérable, celle des oratoires, dont les documents liturgiques et les visites pastorales ne parlent pas, et moins encore les pouillés puisque ces oratoires ne fournissaient pas de revenus réguliers et ne constituaient pas des bénéfices. Pour la Savoie, un relevé provisoire des oratoires a été fait par mon élève et ami Paul Dufournet : le rapport des deux types de culte change mais c'est en faveur du culte populaire, et non à son détriment. Un relevé du même genre pour tous les oratoires de Provence, et peut-être même de France, est en bonne voie d'avancement grâce au dévouement de M. Irigoin. Il s'agit ici d'un élément du culte qui avait été entièrement négligé et dont le rôle psychologique et, au sens large, social, est l'un des problèmes les plus intéressants du folklore comparatif.

Il va de soi que cette étude des cultes liturgiques et populaires doit être entreprise non pas seulement pour quelques saints plus ou moins célèbres, mais pour tout l'ensemble hagiographique d'un territoire donné, diocèse ou province. Un résultat curieux de l'enquête ainsi comprise est que certains saints très peu importants au point de vue liturgique ont une importance considérable au point de vue populaire ; c'est le cas, par exemple, en Savoie, de sainte Brigitte et d'autres saints irlandais comme saint Columban, saint Alban (je ne sais pourquoi), de saint Théodule du Valais, de saint Grat d'Aoste.

Il est évident aussi que pour une intelligence réelle des mœurs et croyances rurales, il importe davantage de connaître les phénomènes collectifs que les phénomènes individuels. Or, les visites pastorales et les actes notariés de fondation et de donation font souvent discerner cette source individuelle ; le tort des théoriciens a été jusqu'ici de confondre les deux courants psycho-sociaux. On a en Savoie des chapelles d'église ou rurales vouées à sainte Catherine, sainte Marguerite, sainte Barbe parce que la femme ou les autres parentes du seigneur local, ayant imploré ces saintes pour leur heureuse délivrance ou la guérison de telle ou telle maladie, la sauvegarde de tel ou tel danger, ont tenu à perpétuer leur reconnaissance. Ou encore, quand le seigneur épousait une fille noble d'un autre pays, de Bretagne par exemple, celle-ci apportait avec elle ses dévotions d'enfance et instituait par exemple un sanctuaire à sainte Anne (d'Auray). Ce mécanisme se voit fort bien dans des documents très anciens relatifs à des fondations pieuses par des princesses de haut rang ou par des reines, souvent venues de loin.

On pense bien que le peuple a regardé ces saints comme des intrus. Ainsi s'explique que, la maison de Savoie ayant pour protecteur spécial saint Maurice, je n'aie pas réussi à discerner de culte populaire de ce saint dans les diverses régions de la Savoie, bien que son culte liturgique, par mode ecclésiastique ou nobiliaire de faire sa cour au prince, ait été assez important : 2 toponymes ; 3 localités à reliques ; 66 patronages ; 39 chapelles. D'où ressortirait, si on se contentait des méthodes d'interprétation antérieures, que saint Maurice a eu en Savoie d'après ses patronages un culte relativement plus considérable que saint Antoine ! Or, saint Maurice est avant tout un saint militaire, qui a été le protecteur des gens d'armes à tous degrés, mais qui intéressait fort peu les cultivateurs des plaines, les pasteurs et bergers des alpages. Au contraire, il devait être pour eux le symbole de tous les maux qu'entraînent les guerres entre seigneurs ou entre princes et des déprédations des troupes en campagne ou des bandes de pillards. Le plus que j'aie trouvé est que parfois saint Maurice protège contre les orages et la foudre.

Cet exemple a l'avantage de montrer comment sous certaines conditions un culte peut être un épiphénomène par rapport à la psychologie collective d'une région donnée ; car dans le Valais, saint Maurice est au contraire un saint rural, parce qu'il était du pays. Ce qui est vrai dans ce cas pour la Savoie sera vrai aussi dans d'autres régions pour d'autres saints, comme j'ai pu le constater dans la Côte d'Or, dans l'Ardèche et dans le Velay. Toutes les fois qu'on lira dans une monographie régionale des formules comme « nos populations ont eu la plus grande vénération » pour tel saint, ou tel autre, on fera bien de chercher sur quels documents l'auteur appuie son affirmation ; le plus souvent on constatera que c'est sur des documents liturgiques, sur des listes de toponymes ou de patronages, dans le meilleur cas sur des listes de chapelles ; et l'on fera bien de rechercher pour chaque cas particulier la concomitante populaire nécessaire.

J'ai pris des exemples en Savoie ; mais ce n'est pas que là les phénomènes soient plus nets, sous prétexte que les vieilles mœurs et coutumes « se conservent mieux dans les montagnes », autre préjugé que mes enquêtes dans les Alpes ont commencé à détruire. C'est dans des pays plats comme le Marais vendéen et la Sologne qu'elles résistent davantage, parce que les communications y sont bien plus difficiles qu'en montagne. Or, le culte liturgique est, par définition et par tendance, universaliste ; le culte populaire, aussi par définition et par tendance, localisé et limitatif, le saint ou la Vierge n'étant que l'équivalent psychique primitif du *Genius Loci*, sinon du *Genius* (ou *Deus) Gentis*. Alors se pose un autre problème encore :

Pourquoi le peuple d'une localité ou d'une région a-t-il accordé ses préférences à tel saint du martyrologe ou du calendrier plutôt qu'à tel autre. Les pouillés et les documents liturgiques ne peuvent pas nous renseigner sur ce point ; la théorie générale des patronages, en voie d'élaboration, ne peut apporter que des réponses insuffisantes puisque beaucoup de patrons se sont contentés d'un culte liturgique sans obtenir un culte populaire. L'étude de la *Vita* peut donner la clef de certaines prières et formules (de sainte Agathe par exemple) mais pour la majorité des saints que j'ai étudiés elle est insuffisante. Ce n'est pas dans la légende de saint Antoine qu'on trouve la raison d'être de la bénédiction du sel et des grains alimentaires (les grains pour semailles sont protégés par saint Blaise et d'autres) et celle des équidés.

Ici sont donc intervenus d'autres facteurs, d'ordre intellectuel et sentimental. Les paysans ont dû raisonner par analogie, opérer des remplacements (je suppose qu'en Maurienne et en Tarentaise saint Antoine a remplacé la déesse jument *Epona,* qui avait un grand sanctuaire à Turin), des assimilations, des emprunts, des résurrections, des déviations. Voilà qui est facile à dire et à écrire en termes généraux ; la difficulté commence quand on veut expliquer chaque cas particulier en tenant compte de tous les facteurs en jeu, tant individuels que collectifs, tant historiques qu'actuels.

Bref, il reste dans le folklore un domaine immense à explorer ; et j'espère qu'en Belgique aussi on entreprendra des enquêtes semblables, afin que nous ayons sous la main de bons éléments de comparaison.

A. VAN GENNEP.

N. B. — Alhoewel de voorbeelden die door schrijver gekozen werden om zijn thesis te steunen, genoteerd werden in een vreemde streek die door hem grondig onderzocht werd, aarzelden wij niet deze studie te publiceeren, daar de methodologische waarnemingen die als grondslag dienen en de er mede gepaard gaande algemeene beschouwingen, zoowel bij ons als overal elders zouden mogen toegepast worden. (De Redactie).

Het Pachthof “ Ter Munt „ te Tervuren

en nota’s betreffende de inrichting van een Gewestelijk Museum.

Colligite quae superaverunt
fragmenta ne peréant.

Vóór enkelen tijd, toen het pachthof dat heden « *Ter Munt* » geheeten wordt en gelegen is in de Brusselsche straat nr 11, tegenover het Gemeentehuis van Tervuren, openbaar verkocht zou worden, vroeg ik aan het Gemeentebestuur van dit dorp zoo er niets zou kunnen gedaan worden om dit aloude overblijfsel, het eenige dat op deze plaats in zijn geheel bleef bestaan en dat herinnert aan het geschiedkundig verleden van de vroegere verblijfplaats der Hertogen van Brabant, voor vernieling te behoeden.

In een brief nu van 18den November 1933 schreef mij de gemeentesecretaris M. Vanhaesendonck : « Ik heb de eer en het groot genoegen U te laten weten dat het schilderachtig hof « Ter Munt » toegewezen werd aan de Gemeente Tervuren ».

Naar mijn meening verdient dit zoo karakteristiek en kleurrijk gebouw, dat de bewondering gaande maakt van folkloristen, archeologen, kunstenaars en toeristen, des te meer bewaard te blijven, daar wij vaststellen dat met den dag meer en meer oude gebouwen hetzij geschonden hetzij afgebroken worden.

Ik twijfel er geenszins aan of de lezers van « De Brabantsche Folklore » zullen zich er over verheugen dat de Gemeente Tervuren door haar verstandig optreden een voorbeeld gegeven heeft dat, wij hopen het ten minste, elders zal nagevolgd worden.

Eertijds hing het pachthof « Ter Munt » af van het « Hoogh-Huys », riddergoed der Burggraven van Tervuren, later veranderd in Gemeentehuis, dat, zoo het in zijn oorspronkelijken stijl werd hersteld, met het eerste een zeer mooi geheel zou kunnen vormen van gewestelijke architectuur.

En in geval, met het oog op de uitbreiding van haar bestuurszaken, het Gemeentebestuur van Tervuren het later nuttig of noodzakelijk zou oordeelen van de twee gebouwen te verbinden, dan zou dit, meen ik, gemakkelijk kunnen gedaan worden door middel van een overdekte brug, die zou gemaakt worden in denzelfden stijl als de gerestaureerde gebouwen.

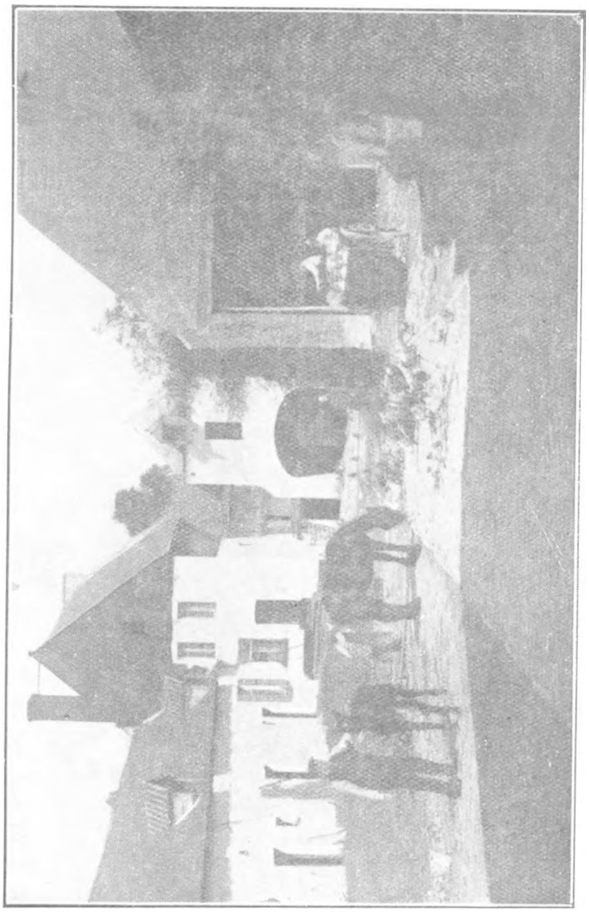

Het Pachthof Ter Munt te Tervuren.
(Cliché « Ons Tervuren »).

In zijn werk dat als titel draagt : « Etude sur l'église de Tervueren (1re partie), Coup d'œil historique et archéologique », publiceerde wijlen pastoor Mertens een gezicht op het aloude Hoogh-Huys, naar een schets van omstreeks 1825, wat misschien wel enkele aanduidingen kon geven wat het restaureeren betreft.

De eerste Burggraven van Tervuren, de Van Melyns (XV^{de} eeuw), hadden hun naam gegeven aan de hoeve uit de Brusselsche straat die echter later « Het pachthof van Ter Munt » geheeten werd, omdat een pachter van het aloude « Ter Munt » (Ter Monniken) van de Premonstratenzers van Park, dichtbij het Belgo-Romeinsche *diverticulum* (Waelschen-Wegh) en den grooten vijver van Vossem gelegen, er zich kwam vestigen.

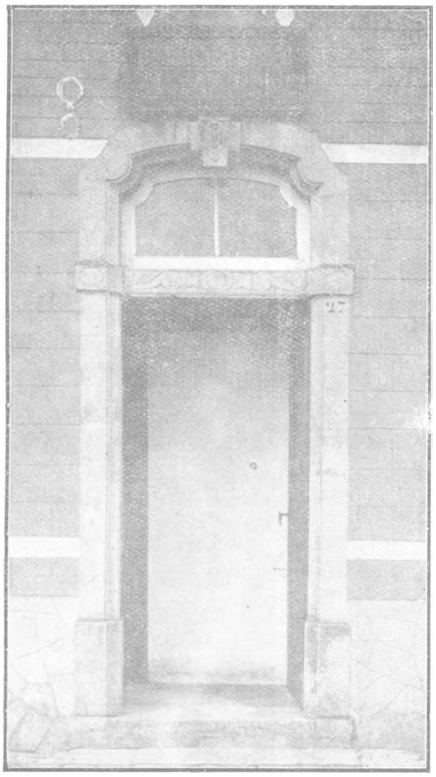

Deur in Lediaanschen zandsteen te Steenokkerzeel, gelegen op den steenweg van Mont-Saint-Jean naar Mechelen en gebeeldhouwd omstreeks 1886 door den laatsten steenhouwer van het dorp : J. Vanderlinden.

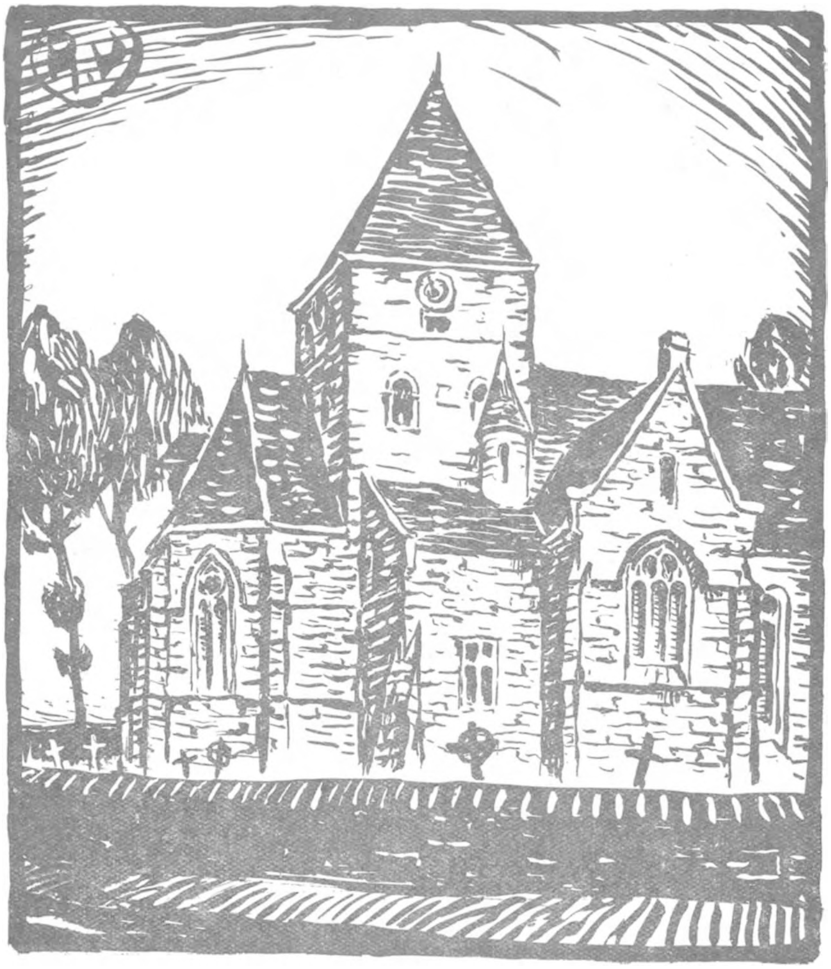

De mooie kerk van Humelgem.
Gebouwd in Brusseliaanschen kalkhoudenden zandsteen
en in Lediaanschen zandsteen.
(Geteekend door Van de Sande).

De vroegere verblijfplaats der Hertogen van Brabant heeft een ongemeen leerrijk geschiedkundig verleden, dat dezen die het goed meenen niet zou kunnen onverschillig laten.

Gelukkig bestaan er nog tal van herinneringen aan dat verleden en het zou voldoende zijn een oproep te richten tot zijn talrijke vrienden om — zooals ik aan het Gemeentebestuur voorstelde — in het gebouw en op het binnenplein van het pachthof « Ter Munt » een klein gewestelijk Museum voor folklore, geschiedenis, oudheidkunde en behouwen steenen in te richten. Dit zou des te aantrekkelijker zijn daar het zou liggen op een der bekoorlijkste plaatsen, in de kom van het dorp zelf.

In een artikel dat als titel droeg « De Steenhouwers der streek van Steenokkerzeel », en dat verscheen in het Julinummer 1927 van « De Brabantsche Folklore », toonde ik aan hoe bloeiend de ontginning en het bewerken van Lediaanschen zandsteen waren van het Romaansch tijdvak af tot op onze dagen.

Zooals ik steeds gehoopt heb begint deze zandsteen, die veel meer weerstand biedt aan de verweering dan het quartsiet van Gobertange, de aandacht te trekken van dezen die zich bezighouden met het restaureeren van gebouwen.

Het zou dus uiterst nuttig zijn in een Museum, zooals ik voorstel er te Tervuren een in te richten, zooveel mogelijk exemplaren te verzamelen van deze Brabantsche steensoorten, die eeuwenlang zoo behendig en smaakvol behouwen werden door onze gewestelijke ambachtslieden, wier dikwijls bekoorlijke werken al te lang miskend bleven.

In de muren van oude woningen uit Tervuren en Vossem zien wij nog in Lediaanschen zandsteen bewerkte omlijstingen van deuren en met smaak bewerkte steenen met opschriften uit de XVI^{de} en uit de XVII^{de} eeuw.

Daar het zooveel als zeker is dat deze woningen in een nabije toekomst zullen afgebroken of veranderd worden, zou het nuttig zijn zoo de inrichters van het Museum te Tervuren aan eigenaars van deze woningen vroegen deze steenen, zonder intrinsieke waarde weliswaar doch die niettemin leerrijk zouden zijn voor de bezoekers, als gift aan het Museum af te staan, wat hun ten andere tot eer zou strekken.

Het zou eveneens nuttig zijn, de aandacht onzer bouwmeesters en herstellers van openbare en bijzondere gebouwen te vestigen op het groot belang van een opnieuw ontginnen der lagen van « Brabantsch arduin », waarvan de verwaarloozing in onzen tijd wel wat al te ongerechtvaardigd schijnt.

Evenals de Brusseliaansche zandlaag met kwartsachtigen en kalkachtigen zandsteen, bevat de Lediaansche laag (*Le* op de geologische kaart van België op 1/40.000^{ste})

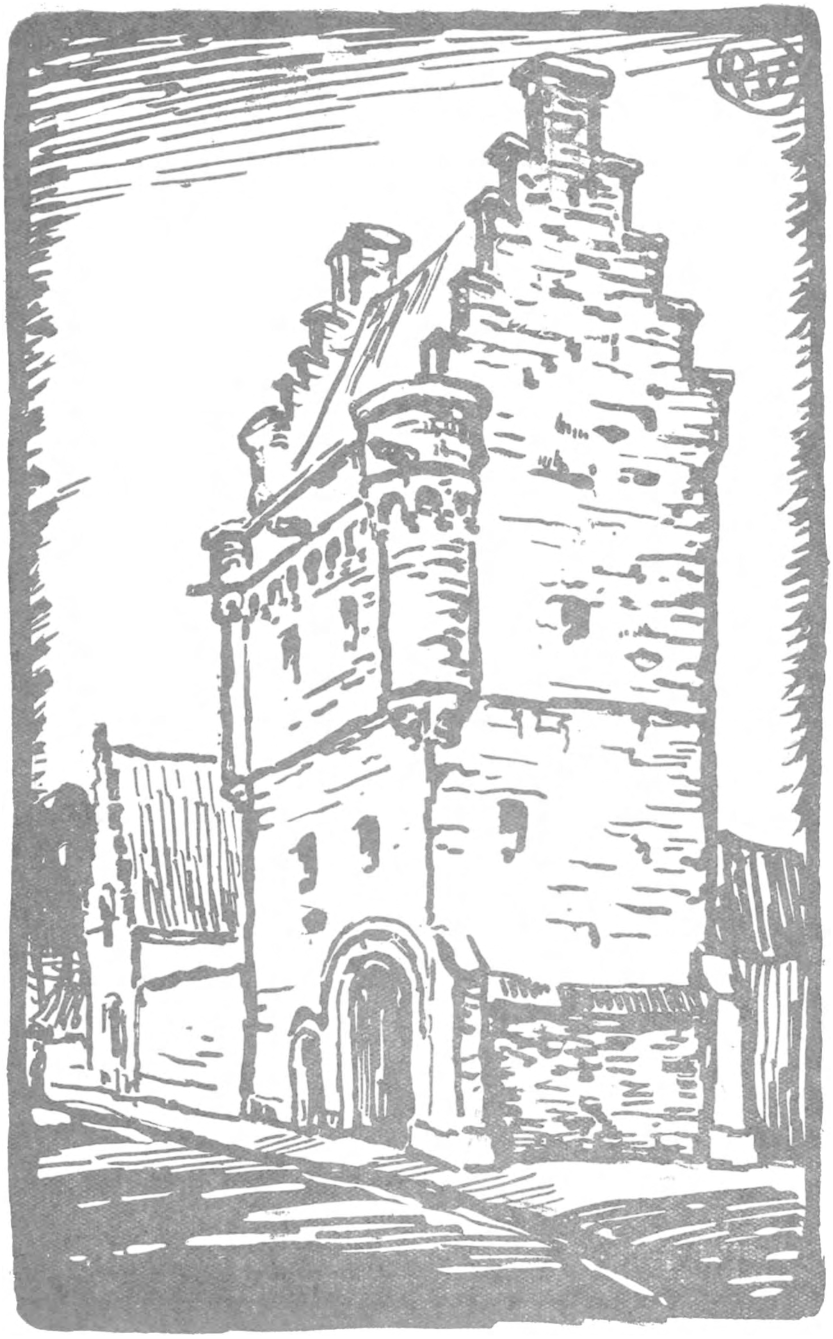

Het Duivenhok van Humelghem, geheeten « De Vlenge », uit de XVIde eeuw. Hier eveneens vermenging van de twee steensoorten.
(Geteekend door Van de Sande).

kalkhoudenden zandsteen, ontstaan door het samenbakken der zandkorrels met kalk die voortkwam van de ontbonden plantaardige overblijfselen die zoo talrijk te vinden zijn in de lagen die door de zee afgezet werden tijdens het Tertiaire Tijdvak.

De zandsteensoort die op deze wijze ontstond werd in heel Brabant en in Oost-Vlaanderen benuttigd voor het bouwen van onze monumenten. Zij werd gehaald uit de talrijke lagen in de Brusselsche omgeving en gebruikt bij de bijzonderste gebouwen van de Hoofdplaats, van Waalsch Brabant en van de aangrenzende provinciën. Ik zal er hier slechts eenige noemen. Wat Brussel betreft hebben wij het Stadhuis, de kerken van Sinter Goedele, van Finistère, van de Rijke Klaren, de St. Katharinakerk, de Begijnenkerk, de kapel der Brigitten, St. Pieterskerk te Anderlecht, St. Mariakerk te Schaarbeek, enz...

In Oost-Vlaanderen en vooral te Gent kunnen we vaststellen dat over het algemeen al de monumenten en bijzondere woningen, namelijk St. Baafs en de mooie gevels van het Koorndok, van de XV^de^ eeuw af gebouwd werden in Lediaanschen zandsteen, terwijl hier vroeger alleen Doorniksche kalksteen gebezigd werd.

Volgens Daniël Franken kwam deze zandsteen hoofdzakelijk van de talrijke groeven tusschen Schelde en Dender, vooral van Landskauter, Oosterzele, Lede, Bavegem, Ottergem, Balegem en Nederbrakel ; op onze dagen nog wordt hij uitgehaald te Balegem en heet daarom Balegemsche steen.

In Brabant hebben wij de twee mooie kerken van Tienen en verder nog talrijke andere, waarvan de opsomming al te langdradig zou worden en die alle in kalkachtigen zandsteen gebouwd zijn.

Voor de XVI^{de} eeuw kwamen deze steenen te Brussel uitsluitend uit de groeven van Diegem, Zaventem (ter plaatse genaamd « Saventerloo »), Melsbroek, Haren, Steenokkerzeel (ter plaatse genaamd « Boschveld »), Laken (ter plaatse genaamd « Ossegem »), St-Pieters-Jette (ter plaatse genaamd « Laarbeek-Bosch »), enz. Evenals te Gobertange werden deze steenen opgedolven bij middel van een tuig dat in de streek « Schep-put » geheeten wordt. Te Diegem, te Laken en te St-Pieters-Jette nochtans geschiedde het werk in open lucht, omdat de lagen minder diep te zoeken waren. Daar de steen uit sommige groeven van Zaventem harder was dan den Lediaanschen zandsteen, gebruikte men hem bij voorkeur voor het aanleggen van den Belgo-Romeinschen weg die voorbij Kraainem

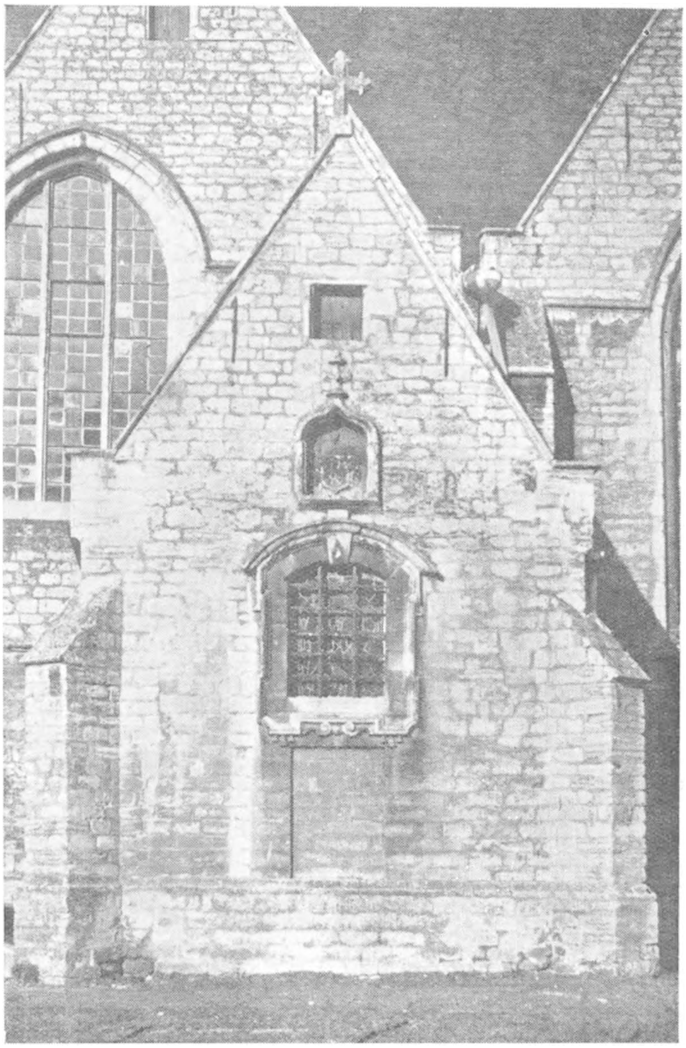

St.-Martinuskerk te Zaventem.
De mooie kleine kapel is deze der doopvont.

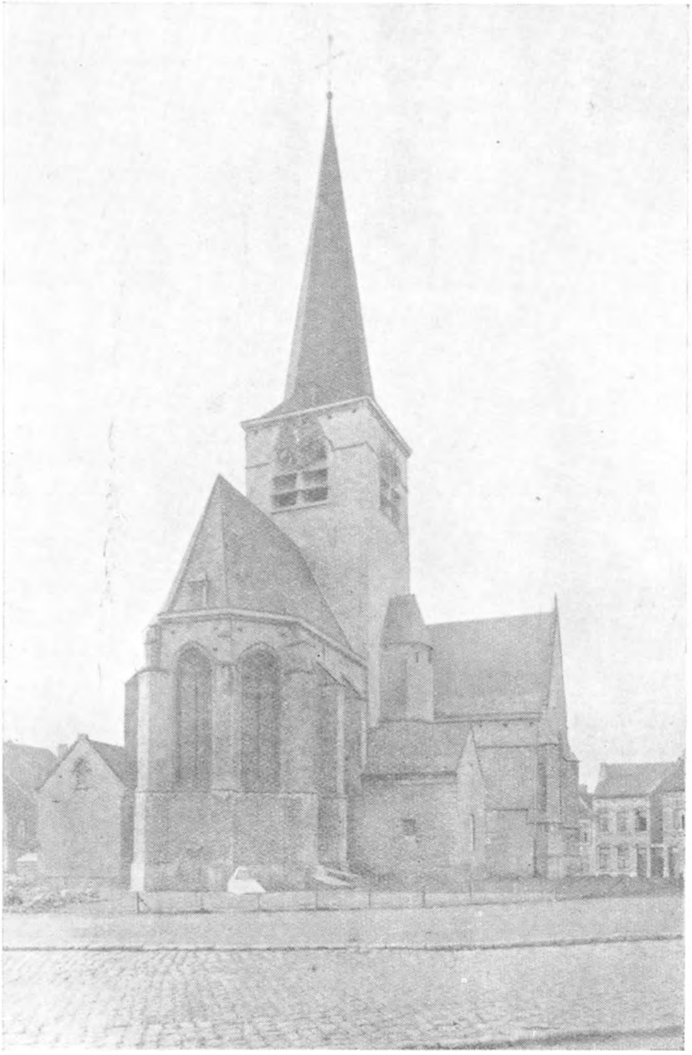

De Kerk van Zaventem.
Gebouwd in Brusseliaanschen kalkhoudenden zandsteen en in Lediaanschen zandsteen. De soms zeer harde Brusseliaansche kalk- en kwartshoudende bloksteenen werden gebruikt voor de muren der gebouwen, terwijl de Lediaansche zandsteen, die veel gemakkelijker kan bewerkt en behouwen worden, gebezigd werd voor de omlijstingen van deuren en vensters en eveneens voor de kolommen, de kapiteelen, de vensterboomen, enz.

loopt. Waarschijnlijk omdat de Lediaansche zandsteen zeldzamer begon te worden, deed men van de XVI^{de} eeuw af « Avendersteen » komen, die, zooals de naam het aanduidt, afkomstig was van Avesne-le-Sec, een kleine stad tusschen Rijsel en Valenciennes. Deze steensoort, behoorende tot de krijtformatie, komt tamelijk goed overeen met

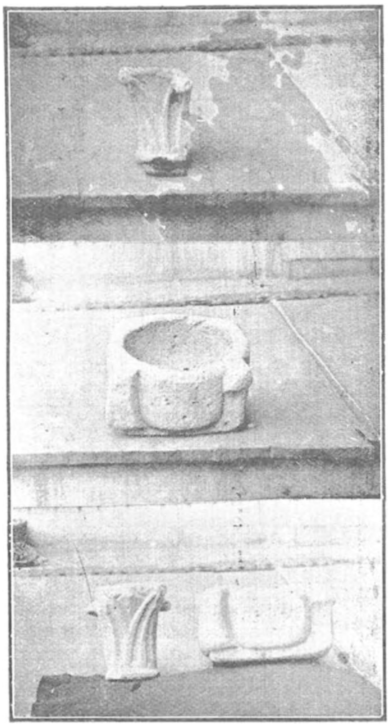

Oud gotisch wijwatervat, voortkomende uit de Vos-Kapelle te Nossegem en Romaansch kapiteel, gevonden nabij de kerk van Wesembeek. (Verzameling van « De Brabantsche Folklore »).

den steen van Bray bij Bergen, die gebruikt werd bij het oprichten van enkele gebouwen uit die streek. Hij wordt eveneens opgedolven te Longueville, Saint-Leu, enz. De Avendersteen is nochtans beter daar hij fijner is. Hij werd gebruikt voor den beroemden Sacramentstoren van Zoutleeuw, het meesterwerk der Renaissance dat bijna 18 m. hoog is en toegeschreven wordt aan Cornelius Devriendt, gezegd Floris van Antwerpen. Bouwmeester Roelandt van Gent benuttigde eveneens deze steensoort omstreeks de helft van verleden eeuw, bij het bouwen van den Schouwburg en het Justitiepaleis van deze stad.

De steen van Diegem en omstreken werd tijdens de Middeleeuwen zooveel gebruikt dat men hem verkoos boven alle andere steensoorten. De kerk van St-Martens-Lennik, deze van Kobbegem, van Sint-Anna-Pede, van Anderlecht en eveneens der voornaamste kerken van Brussel werden gebouwd met behulp van dezen steen die, evenals deze van Zaventem (ter plaatse genaamd «Kalkhoven»), zeer kalkhoudend zijnde, de kalk verschaft die noodig was tot het oprichten van deze gebouwen.

Daar deze steen hier in overvloed opgedolven werd is het te begrijpen dat hij, langs de waterwegen, tot in Holland uitgevoerd werd, waar men hem gebruikte om de dijken te verstevigen. Ongelukkig genoeg begon hij in de XVIde eeuw uitgeput te geraken en het was dan dat voor de nieuwe gebouwen uit Frankrijk de witte kalksteen begon ingevoerd te worden.

Buiten de schoone gebouwen waarbij de Lediaansche zandsteen in onze streken gebruikt werd, benuttigde men deze steen nog met den besten uitslag voor het vervaardigen van standbeelden, nissen, versierde kraagsteenen, doopvonten, wijwatervaten, gootsteenen, sluisfundeeringen, vorstpannen (1) enz. die, zoo zij verzameld werden in een Museum voor behouwen steenen, van aard zouden zijn ons in te lichten over de vindingrijkheid en den kunstzin die door onze steenhouwers onverpoosd aan den dag gelegd werden in den loop der eeuwen.

Te betreuren is het, dat de uitstekende Lediaansche zandsteen op onze dagen in Brabant niet meer opgedolven wordt. De grond heeft nochtans niet alles opgeleverd wat hij bevat en het zou voldoende zijn de ligging der lagen na te gaan om een nijverheid te doen herleven die eertijds in ons land zoo bloeiend was.

EM DE MUNCK.

Tervuren, den 10den December 1933.

---

(1) Op de nok van het dak der mooie kerk van Zaventem ziet men nog dikke vorstpannen in Lediaanschen zandsteen die, zoo zij een stevig timmerwerk vereischten, ten minste het groote voordeel opleverden zeer duurzaam te zijn.

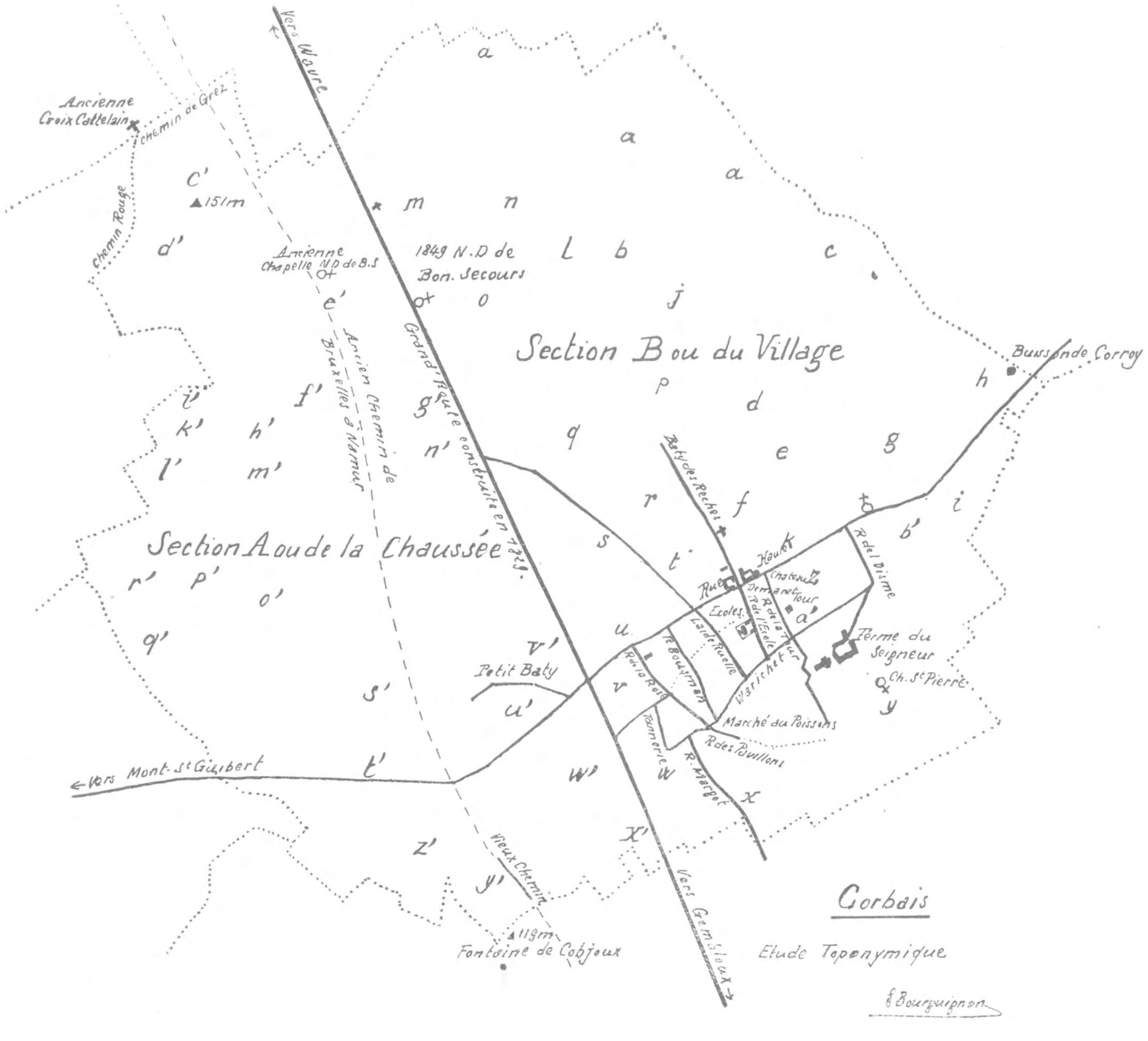
Vers Wavre
Ancienne Croix Cattelain
Chemin de Grez
Chemin Rouge
c'
▲151m
d'
Ancienne Chapelle N.D de B.S
1849 N.D de Bon. Secours
m
n
l
b
a
a
a
c
j
o
e'
Section B ou du Village
Busson de Corroy
h
Ancien Chemin de Bruxelles à Namur
Grand Route construite en 1723
f'
g'
i'
k'
h'
l'
m'
n'
p
d
q
e
g
Baty des Reches
r
f
i
b'
s
t'
Rue
Haute
Château
Dernanet
Tour
R de l'Ecole
R de la Tour
R de l Disme
Ecoles
a'
Ferme du Seigneur
Ch. St Pierre
y
Section A ou de la Chaussée
r'
p'
o'
q'
u
v'
Petit Baty
R de la Rose
Laide Ruelle
R Bousman
Warichet
v
u'
s'
Marché du Poissons
R des Pavillons
Tannerie
W
R. Margot
x
Vers Mont-St Guibert
t'
w'
X'
z'
Vieux Chemin
y'
▲119m
Fontaine de Cobjoux
Vers Gembloux
Corbais
Etude Toponymique
E. Bourguignon

Corbais.

De Naam van het Dorp.

a) *Etymologie.*

Het dorp Corbais is het Corbacum uit de Middeleeuwen. Volgens de kaart die Butkens publiceerde in zijn geschiedenis van Brabant is Corbais, samen met Walhain, een der zeldzame dorpen uit het vroegere graafschap Darnau « comprins dans l'ancien Haisbaing » de streek van Gembloers, Villers, Tilly en Sombreffe.

Laat ons trachten de etymologie er van vast te stellen.

In het woordenboek van Roquefort vinden wij :

Bais = marais, une mare, eau stagnante (moeras, poel, stilstaand water).
Baix = bas, basse (laag).
Cor en *cors* = cour, cuzia.
Cor en *cort* = court, petit, bref (kort, klein).
Cor en *corte* = cour, cortex.

Op te merken valt het dat op de teekening der Belgische taalgrens, die bijzonder juist getrokken werd door G. Kurth, de namen Glabais, Thorembais, Opprebais, Pietrebais, Orbais en Nodebais aangeduid worden als zijnde van Germaanschen oorsprong en dat dit niet het geval zou zijn met Corbais.

Van zijn kant schrijft Chotin : « Corbais : deze benaming zou moeten beteekenen Kleine Moeras... het zou een romaniseering zijn van Kort-Beek. Deze veronderstelling schijnt onaanneembaar, vermits Corbais al te ver van Vlaamsch Brabant verwijderd is. Wij meenen dus, vervolgt deze auteur, dat deze plaats die aan Corroy-le-Grand grenst, hier in lang vervlogen tijden deel van uitmaakte en dat haar naam een syncope is van Corroy-bais, bas Corroy, Corroy-le-Bas ».

Zou dit taalkundig vraagstuk echter niet beter opgelost worden als volgt : het woord Corbais, met zijn varianten, is samengesteld uit twee elementen : Cor en bais. Het tweede « Bais » is genoegzaam gekend : 't is hetzelfde als het Nederlandsche Beek dat men ten andere eveneens aantreft in den naam van de beek van Corbais en in de namen van vele Waalsche dorpen. Het eerste gedeelte « Cor » (naar een oud Romaansch woordenboek) is de naam van een boom, een plant waarvan de aard niet nader bepaald wordt. Zou men het niet kunnen vergelijken met het Nederlandsch « Kork », wat in het Oud-Ndl. een soort eik beteekende ; vandaar dan ook het woord « Kurk ». De oorspronkelijke vorm zou dan zijn oorsprong vinden in het feit dat er een beek of moeras bestond, waar die eiken *(cors)* groeiden.

b) *Homoniemen van den naam Corbais : Corbais heeft talrijke homoniemen, zoowel in België als in den vreemde.*

In België :

1. *Korbeek-Dijle :* provincie Brabant, arrondissement Leuven, 5 km. ten Z.-W. van Leuven, 777 inwoners (1930).

2. *Korbeek-Loo* of Korbeek-over-Loo, provincie Brabant, arrondissement Leuven, 5 km. ten O. van Leuven en 13 km. ten N.-W. van Tienen, 1878 inwoners (1930).

3. *Het pachthof van Corbais* te Warnant, dorp in de provincie Namen, op 15 km. van Namen en op 8 km. van Dinant.

In Frankrijk :

4. *Corbais* of *Corbay*, gehucht van Marcilly (Cher).

5. *Corbay,* gehucht van Bréviaires (Seine et Oise).

6. *Corbeil,* stad in Frankrijk, departement Seine et Oise, arrondissements- en kantonhoofdplaats, 7 1/2 mijlen ten Z.-O. van Versailles, 3 mijlen ten N.-W. van Melun en 6 mijlen ten Z.-O. van Parijs, op de Seine en aan de samenvloeiing van de Essonnes.

7. *Corbeilles,* dorp in Frankrijk, departement der Loire, arrondissement en op 3 1/2 mijlen ten N.-O. van Montargis en op 11 1/2 mijlen O.-N.-O. van Orleans, kanton Ferrières.

8. *Corbeil-le-Cerf,* dorp in Frankrijk, Oise, kanton Beauvais, kanton Méru.

In Duitschland :

9. *Corbach* of *Korbach*, hoofdplaats van het vroegere vorstendom Waldeck, gelegen op een kleine rivier die haar verdeelt in oude stad en moderne stad, 10 mijlen ten Westen van Kassel, 31 mijlen ten Noorden van Frankfort aan den Main en 120 mijlen ten Noord-Oosten van Parijs.

10. *Koerbeke,* in Westfalen, streek Minden.

11. *Koerbeke,* in Westfalen, streek Arnberg.

In Oostenrijk :

12. *Korbach,* in Illyrië.

c) *Verschil in schrijfwijze van den naam Corbais :*

1. Vóór de XVde eeuw :

Corbeie, *Corbais,* Corbays, Corbéis, Cortbace, Courbay (1307), Coubay (1340).

Bronnen : Cartularium van het Kapittel van Nijvel ; Miræus : Rerum Belgicarum Annales ; Leroy : Topographie Brabant (1696) ; Butkens : Trophée du Brabant. Carton et Chartrier de la Ramée.

2. In de XVde eeuw (1454-1493).

Corbais, Corbay, Corbaie.

Bronnen : Kerkrekeningen, Register uit de XVde eeuw.

3. In de XVIIde eeuw (1625-1665).

Corbais, Corbay, Corbaie.

Bronnen : 12 schrijfboeken in folio. Kerkrekeningen.

4. In den tijd van de heerlijkheid Corbais en van het hof van Mgr. De Berghes, zetelende te Walhain :

Corbais, Corbacum, Corbaix.

Bronnen : Staatsarchief, Griffie van Corbais. Schepenakten van Walhain.

5. Tegenwoordige officieele schrijfwijze : Corbais.

6. In het dialect heet het dorp « Corbaille », de inwoners die geen bijnaam dragen noemt men Corbaillys ; in 't Fransch : les Corbaisiens.

É. BOURGUIGNON.

17den Augustus 1933.

N. D. R. — In onze Fransche uitgave ontleedt schrijver verder de andere plaatsnamen van Corbais. Daar dit echter om zoo te zeggen onvertaalbaar is en voor Vlamingen eerder van ondergeschikt belang, achtten wij het voldoende de aandacht onzer Vlaamsche lezers alleen te vestigen op bovenstaand gedeelte dat eveneens voor hen interessant is.

Brigolet en Picquarome.

M. Van Haudenard gaf ons in *De Brabantsche Folklore* (1) een flink artikel over het *brigoletspel* dat beoefend werd in al de gemeenten van het arrondissement Ath. Hij citeerde er een verordening van Juni 1744, waarbij dit spel verboden werd in de straten van Ath. Hier volgt een nog oudere tekst, getrokken uit het archief van het Gemeentehuis van Irchonwelz (kanton Chièvres, arrond. Ath). Op 22sten Mei 1733 gaan de schepenen over tot het inventariseeren der meubels die achtergelaten werden door Jean-Bte Lefebvre. In den kelder vinden zij dertig *bricollets*, goede en slechte, geschat op 25 duiten, en eveneens eenige doelen voor *bricollets*.

Het spel dat men *picquarome* heet vertoont slechts gelijkenis met het brigoletspel wat het werptuig betreft : een stok nl. die aan één of aan beide uiteinden gepunt werd. In mijn jeugd speelden wij het te Genappe (Waalsch Brabant). In een vochtige weide, waar men bijgevolg gemakkelijk in den grond kon geraken, wierp ieder met zijn piket en, het weer oprapend, liep hij achter zijn kameraden al roepend : *picquarome* of *picquorome*. Dit spel was niet georganiseerd. Het was eerder een gebaar en een roep, vage herinneringen aan een vermaak uit lang vervlogen dagen.

De etymologie die Godefroy van *Picquaromme* geeft is foutief. Hij ontleent ze aan La Curne de Sainte Palaye (blz. 288) die op zijn beurt steunt op Le Duchat : « Zie Le Duchat, over Rabelais, Deel I, blz. 146 ». Zij steunt op een ander spel (2).

---

(1) 12de jaargang, nr 70, blz. 326-332.

(2) Dit spel wordt als volgt beschreven : « Un écolier courbé et appuyé des mains sur les reins de son camarade, qui se tient debout devant lui et lui tourne le dos, reçoit en cette posture un ordre de ses camarades à qui il dit de *piquer*, et qu'ils *vont à Rome*. De là le nom de ce jeu *picque-à-Rome* ».

Op blz. 16 nochtans citeert La Curne den *piquerommier* (1).

Op een andere plaats geeft Godefroy verscheidene namen op van het kinderspel dat bestaat in het wegwerpen van een puntigen stok die recht in den grond blijft steken (2).

Volgens mij is de zaak duidelijk. Er is hier sprake van een spel waarbij de kinderen elkaar achtervolgen gewapend met puntige stokken waarmede zij hun maat in de lenden steken ; aldus deden zij de soldaten na die hun verslagen vijanden achtervolgden en met hun wapens in de lenden staken.

Vóór een vijftigtal jaren werd dit spel nog gespeeld te Rumillies bij Doornik ; in de sappige volkstaal heette men het daar *pique-au-cul*. Mijn collega en vriend M. Alphonse Dufour, bouwkundige te Doornik, gaf er mij de beschrijving van in het Fransch en in het Waalsch, samen met bijgaande schetsen. Hiervoor dank ik hem van harte en vertaal hieronder zijn tekst.

« In mijn jeugd, omstreeks 1880, bestond dit spel nog. Men speelde het in groep of eenvoudig met twee. De spelers gingen in een kring staan en een van hen telde af. Hierbij zegde hij het aftelrijmpje op dat voor alle spelen gebruikt werd. Beurtelings en steeds in dezelfde orde raakte hij met den wijsvinger de borst aan der medespelers waarvan er telkens een « af » was.

De spelers waren elk voorzien van een stok die aan een of aan beide uiteinden gepunt werd en ongeveer 70 centimeter lengte had.

---

(1) Avoit une fille de l'age de treize ans ou environ nommée Gilon ; s'esbatoient de bastons un petit pointuz à l'un des bouz, au jeu que aucuns appelent *piquerommier* ». (J. J. 115, pièce 330, an 1379).

(2) « Centre, *piquarome*, Bourgogne, Yonne, *piquarome, piquérome*, sorte de jeu d'enfant qui consiste à ficher droit en terre un bâton pointu. Foresis *picaronio*, Lyonnais, *piquarognon*, sorte de bâton pointu. Le jeu de *picaronio* est cité par Jac. Chapelon dans l'Education des effans de Sant Etiève, p. 84, parmi ceux auxquels s'ébattaient ses petits compatriotes (Onofrio) ».

Hij die moest beginnen werd door het lot aangeduid en wierp uit alle macht zijn stok weg, hierbij het vierde van een cirkelomtrek beschrijvend om den stok min of meer recht in den grond te doen blijven steken.

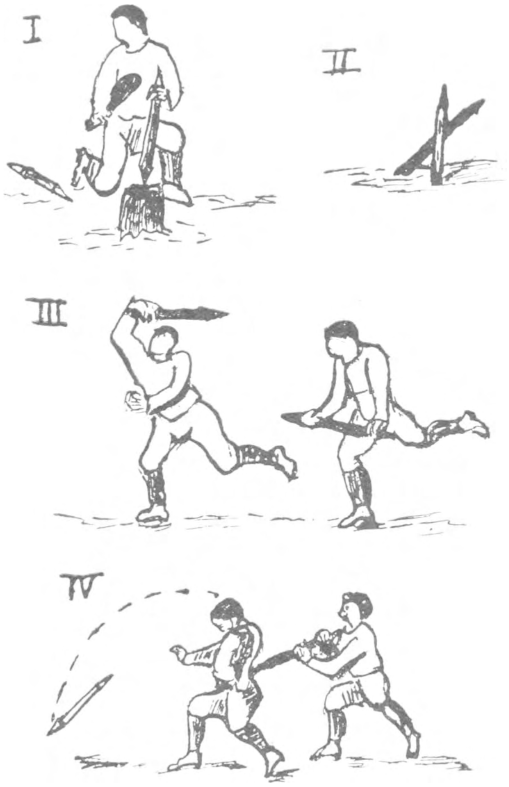

I. De stokken worden gepunt. — II. De stokken steken kruisgewijs in den grond. — III. De achtervolging. — IV. De stok wordt opnieuw geworpen : 't is hoog tijd, want de punt van den tegenstrever laat zich gevoelen.

Daarom zocht men een tamelijk losse grond, bij voorkeur en pas afgemaaide weide. Dit vergemakkelijkte het gestoei en eveneens de achtervolging, want de speler die er in gelukte zijn stok kruisgewijs over dien van zijn mededinger te werpen (de stokken moesten elkaar raken en allebei in den grond steken), had het recht den overwonnene te achtervolgen zoolang deze zijn stok niet uitgetrokken en op een andere plaats in den grond geworpen had. Bij deze achtervolging werd de stok min of meer hard in den.... rug van den tegenstrever gestooten wat aan de eene zijde lachen en aan de andere schreeuwen verwekte ».

In het dialect van Rumillies wordt het spel als volgt weergegeven :

> « T'raccourchi ein lanchart dé fagot (tamelijk lange en dikke tak) à deux bons pieds d'long, et t'fais eun' pointe assez longue à chacun des d'bouts avec ein fiermain (snoeimes). Mi, l'mien y est prêt.....
>
> Allez ! Ch'est à ti à jeuer ! Rue (werp) t'bâton d'dins l'tierre ! Ch'est à m'tour ! Tins !... Nom des os, j'l'ai manqué !... m'pointe est trop grosse... D'jim !... Cell 'fos chi cha y est !... Sauv't !... sais 't !... Aië, aië, aië ! n'pique nin si fort ! Té m'fais mau !... Dépèch't'a r'planter t'bâton, jé n'piquerai pus ! »

Dank zij M. Dufour begrijpen wij het spel dus beter dan La Curne en Godefroy.

Met het spel « pique-au-cul » dat hier beschreven wordt meen ik het spel *pegnecul* of *pigneucul* (misschien *pignencul ?)* dat door M. Georges Doutrepont niet kon verklaard worden (1), te kunnen vergelijken. Een briefwisselaar van den hertog van Burgondië, Filips den Goede (?), stuurt hem uit Weenen de beschrijving van drie tapijten waarvan het eerste voorstelt : *hoe de ouderdom uit het hof van Venus verbannen werd.* Hij spreekt er over de hovelingen der koningin die zich bezighouden met allerlei spelen : « Aucuns y viz je jouxter à la quintaine » zegt hij, « autres à piqnecul, autres au crocmadame... » (Blz. 60 van geciteerde verhandeling). *Pigne* of *poigne* komt van het werkwoord *poindre, piquer* van het Latijn *pungere.*

JULES DEWERT.

---

(1) Blz. 63, laatste lijn van nota 4 in zijn verhandeling : La condamnation de banquet de Nicole de la Chesnave (K. A. van B. classe des Lettres, enz... Mém. in 8° T. XXVIII, afl. 3, Brussel, 1931).

Toelichting bij een gedurfden zin.

(Als gedachtenis aan Emile van Heurck).

In de inleiding tot het werk : **La Médecine Populaire,** door Paul Hermant en Denis Boomans (1), schreven wij het volgende :

« Wanneer landlieden — of stedelingen — met geloof een bron gaan raadplegen, doorgaan tusschen de takken van een bepaalden boom, een zeker aantal malen rond een kapel wandelen om een genezing te bekomen, dan heeft deze handeling, van psycho-sociologisch standpunt uit, een even groote sociologische beteekenis als wanneer zij bij voorbeeld samenkomen om een omwerking van ons fiskaal stelsel te bekomen. Dit hebben wij totnogtoe nog niet begrepen ».

Deze bevestiging die door de neo-folkloristen dadelijk verstaan en goedgekeurd werd, scheen gewaagd en paradoxaal aan dezen die de neo-folkloristische opvatting niet wel begrepen hebben. Op het gedurfde van dezen zin werd ons door M. Emile Van Heurck gewezen, korten tijd voor zijn overlijden, en bij hem thuis, in zijn werkkamer, waar deze prachtige bibliotheek stond die nu helaas verspreid is, hebben wij er over gediscussieerd. Uit de gedachten die ons toen in den geest kwamen, ten einde hem te overtuigen, ontstond dit artikel, dat eerst als verslag aangeboden werd op het Oudheidkundig Congres te Luik in 1932.

In elke wetenschap, zegden wij hem, mogen de specialisten er individueele opvattingen op nahouden zooveel zij willen in betrekking met de bestudeerde feiten, toch zal er steeds een min of meer veralgemeende opvatting bestaan, een min of meer aangenomen grondslag die beschouwd wordt als een definitief verkregen kennis, een manier van de verschijnselen op te vatten en te bestudeeren die aan allen gemeen is. Zij zijn er aan gewend geraakt de feiten van dit standpunt uit te beschouwen, en, zoo er een dag komt waarop iemand een fundamenteele dwaling bij deze opvatting ontdekt en de feiten uit een ander gezichtspunt wil onderzoeken, komt hij onvermijdelijk in botsing met de door zijn collega's verworven gewoonten.

---

(1) PAUL HERMANT et DENIS BOOMANS : *La Médecine Populaire,* 250 blz., 36 illustr. Prijs : 25 fr. Uitgegeven door « De Brabantsche Folklore », Brussel 1929.

Het voorloopig karakter van alle wetenschappelijke opvattingen wordt uit het oog verloren, en de kennis, die slechts zeer benaderend is, wordt zoodanig als absolute waarheid beschouwd, dat zelfs de besten en de voorzichtigsten de wisselvalligheid er van vergeten. Van het oogenblik af dat de verworven kennis zich gekristalliseerd heeft tot een systeem van ideeën, is zij leerstellig, wij zouden haast zeggen dogmatisch van aard geworden, en er moet een echte campagne ingezet worden om de kleinste rectificatie te bekomen.

In sociologie heeft men zich er aan gewend aan de politieke, juridische en economische feiten een overwegend belang te hechten. De werken over Sociologie behandelen gewoonlijk slechts deze feiten en ternauwernood wordt er een woordje gerept over al de andere sociale activiteiten. Dit is zelfs zoo waar dat het begrip samenleving deze wetenschap hindert en dat de grenzen dezer samenlevingen, als typen genomen, samenvallen met de politieke Staatsgrenzen. Hier is het de plaats niet om uit te weiden over al de bedrieglijke gevolgen die deze opvatting voor de Sociologie gehad heeft, zoodanig dat zij het slechts daaraan moet wijten zoo zij niet verder meer kan. Ongetwijfeld zal er eens een reactie komen.

Wie wetenschap zegt, zegt groepeering van analoge feiten. Van het oogenblik af dat de mensch feiten waarnam begon hij met ze te groepeeren om ze slechts daarna te beschrijven. In het begin waren alle wetenschappen beschrijvend en flinke geesten, groote philosofen, echte wetenschapsmenschen zooals Auguste Comte, Kirchoff en meer uit onzen tijd Ernst Moch maakten van de beschrijving de basis van een volledige theorie der wetenschap.

Hoeft men er zich dan over te verwonderen dat de sociologen, zich latend inspireeren door de leer van den uitvinder der Sociologie, Auguste Comte, zich alleen toelegden op de beschrijving van hetgeen zij beschouwden als zijnde *het voorwerp* van hun wetenschap, in onderhavig geval de Samenlevingen.

Hoeft men er zich dan over te verwonderen dat hun aandacht vooral ging naar den politieken vorm dezer Samenlevingen, den meest in 't oog vallenden en tevens dezen die ons het meest beheerscht.

De feiten beschrijven is slechts een wetenschap in de wieg. Ze moeten ook verklaard worden. Wij weten dat vele geleerden, steunend op de etymologie van het woord, meenen dat zij verkaren met te beschrijven.

Welk een mooi voorbeeld van den traditionalistischen geest der wetenschap. Het Fransche woord « expliquer » (verklaren, uitleggen) komt van *plica,* wat beteekent plooi ; het wil dus zeggen ontplooien, de plooien wegnemen. In 't Nederlandsch zouden wij zeggen « ontwikkelen », d. i. van de wikkels ontdoen. Etymologisch beteekent « expliquer » hetzelfde als beschrijven en deze beteekenis werd door heel de Middeleeuwsche wijsbegeerte aangenomen ; in dezen zin verklaard vinden wij het weer bij Bossuet en bij Boileau ; eveneens bij Hegel in het begin der XIX^de^ eeuw en ook in de werken der Engelsche wijsgeeren : James Ward en Wil Wallace in het begin der XX^ste^ eeuw (1).

Zoo men oordeelt dat de Wetenschap « het ware wezen der dingen » niet te doorgronden heeft, dan kan men ook aannemen dat zij een verklaring gegeven heeft van het oogenblik af dat er beschreven werd.

Zoo men echter oordeelt dat zij eveneens de wijze moet doen kennen waarop de dingen ontstaan, dan is het niet de etymologische definitie van het woord die in wetenschap dient aangenomen te worden, doch wel deze die door het woordenboek gegeven wordt : « *rendre intelligible ce qui est obscur* » (verstaanbaar maken wat duister is) zegt Littré en André Lalande in zijn *Vocabulaire philosophique* (blz. 227) zegt ons : *expliquer, c'est faire comprendre* (uitleggen is doen begrijpen).

---

(1) Zie over dit onderwerp : EMILE MEYERSON : *De l'explication dans les sciences,* blz. 17. Payot, Parijs 1927.

Van dat oogenblik af is een feit begrijpen niet alleen meer het beschrijven, doch ook het aangeven der oorzaken die maken dat het aldus is. Dit eischt een veel diepere doorgronding van de analyse van het feit, dit veronderstelt dat het niet alleen waargenomen werd uit statisch oogpunt, doch ook uit dynamisch ; dit sluit in zich niet alleen een bestudeeren der vormen, doch ook der functies.

De Sociologen nu, zich bepalend bij de vormen en bij het classificeeren der samenlevingen naar den vorm waaronder zij zich voordoen, zijn hier zoodanig in verward geraakt dat zij zich er niet meer kunnen van losmaken om de functies te bestudeeren. De functies nu komen heelemaal niet overeen met de verdeeling naar den vorm.

Laat ons dan breken met wat ons hier tegenhoudt, verbannen wij het woord *samenleving* dat alleen toepasselijk is op een bepaalden vorm en laat ons zoeken naar de sociologische functies die voor alle feiten, welke ook hun vorm weze, identiek zijn.

De menschen zijn de handelende eenheden in het sociale leven. Laat ons dus kijken hoe de menschen er zich gedragen. Vermits een sociale groepeering zonder menschen ondenkbaar is (1) zullen deze laatsten ons beter op den weg der aan de feiten gemeene kenmerken brengen dan dit kon gedaan worden door het bestudeeren van een groep in globo, daar deze slechts een resultante is. In Sociologie kiezen wij dus den mensch als vertrekpunt, evenals wij uitgaan van de cel bij het bestudeeren van het leven.

Wij zullen zeggen dat er van sociaal verschijnsel kan gesproken worden van het oogenblik af dat twee menschen met elkaar in betrekking komen. Het zijn twee mentaliteiten die tegenover elkaar komen te staan en bij dit in voeling treden zal elk van hen gebruik maken van zijn aangeboren psychologische bekwaamheden en van al wat zijn geheugen sedert zijn geboorte bewaarde.

---

(1) Wij spreken hier niet over de groepeeringen van dieren, alhoewel wat deze betreft, het voldoende zou zijn in een groot gedeelte van onze uiteenzetting het woord mensch te vervangen door den naam van de diersoort in kwestie, voor alles namelijk wat de psychologische activiteiten betreft.

De eerste sociale activiteiten zijn van mentalen aard. De sociale band is het resultaat van een wederzijdsche mentale aanpassing (1). Een « samenleving » bestaat slechts wanneer de mentaliteiten der menschen die haar samenstellen bij elkaar passen. En welke dan ook de vorm dezer samenleving weze (politieke, godsdienstige, economische, professioneele, artistieke), welke ook het belang weze dat zij biedt om aan de individuen die haar samenstellen den levenssamenhang te verzekeren, de mechanismen van de « kuddevorming » blijven dezelfde.

Langs deze zijde is het dan dat het *sociologisch onveranderlijke* dient gezocht te worden. Sociologie als wetenschap bestaat niet zoo er geen kenmerken bestaan die gemeen zijn aan alle sociale feiten. De sociologie is dat en zij kan niet anders zijn dan dat.

Uit deze verklaringen kunnen wij twee gevolgtrekkingen afleiden die in schijn onbelangrijk zijn, doch die, zoo er rekening mede gehouden wordt, in werkelijkheid heel de bestaande Sociologie zullen omverwerpen.

1°) Een individu mag nooit beschouwd worden als deel uitmakend van slechts een enkele samenleving. Zoo hij van een bepaalde nationaliteit is, dan toch behoort hij, wat betreft zijn geloof, zijn beroepsbelangen, zijn drang naar ontwikkeling, zijn kunstzin, zijn wijsgeerige of politieke opvattingen, de taal die hij spreekt of de talen die hij kent, tot andere groepen die heelemaal geen rekening houden met de politieke grenzen. Voor elk individu bestaat hetgeen Waxweiler een sociaal polymorphisme noemde (2).

Vooraleer geografisch te zijn, zijn de sociologische grenzen dus mentaal. Slechts subsidiair zijn zij geografisch. Zoo de nationale groepeering zich rechtstreekscher aan het individu opdringt en hem vormt naar haar beeld, zoo zij hem op imperatiever wijze een heele reeks verplichtingen oplegt, met nauwkeuriger bepaalde sancties, dan toch heeft deze groepeering uit een explicatief, functioneel, zuiver sociologisch oogpunt geen grooter belang dan om 't even welke groepeering met dewelke het individu eenige geestesverwantschap voelt. Men begrijpt dan ook dat de socioloog, los van het samenlevingsbegrip, alle sociale feiten als absoluut gelijkwaardig beschouwt, welke ook de soort namen wezen die er bovendien nog aan gegeven worden : godsdienstige, juridische, economische, enz. Van het oogenblik af dat er een mentale klooving bestaat, een gelijkenis in denken tusschen de individuen en een onderling gevestigde voeling, een iets dat oorzaak is dat zij elkaar op geestesgebied weervinden, dat zij evenwichtig zijn en dat een aggregaat kan tot stand komen, van dit oogenblik af is er een sociologisch verschijnsel dat dezelfde mechanismen van individueele aanpassing en sociale organisatie vertoont.

---

(1) Nadere bijzonderheden over dit vraagstuk gaven wij in ons artikel « *Importance Sociologique du Folklore* ». Orgaan van de Société d'Anthropologie de Bruxelles, 1928.

(2) WAXWEILER : *Esquisse d'une sociologie*, blz. 141. Institut Solvay, 1906.

Van folkloristisch standpunt uit mogen wij dus zeggen dat elke uiting van collectieven aard : processie, stoet, bedevaart, kermis-, foor- of marktgebruik, familiegewoonten, beroepswerkzaamheden, enz. op sociologisch gebied een even groot belang heeft als om 't even welke politieke of economische uiting. Een processie om regen te bekomen heeft evenveel *verklarend* nut als een betooging om een hervorming van het fiskaal stelsel te bekomen.

2°) Zoo een sociale organisatie, welke zij ook weze, de uitkomst is van een mentale verwerking, dan kunnen de individuen die tot deze organisatie behooren hun mentale activiteiten niet voeden noch de sociologische groepeering tot stand brengen, dan met de noodige elementen te putten uit hun eigen mentaal bezit. Deze elementen zijn het die de interindividueele aanpassing bezielen en die zich vermengen met den socialen bouw. Een sociale organisatie kan niet anders dan een beeld geven van de mentaliteiten waaruit zij opgebouwd werd. Deze mentaliteiten nu handelen in overeenkomst met de opvattingen die zij hebben van het lèven, van de betrekkingen van het wezen met zijn omgeving. Hun sociaal *gedrag* wordt sterk ingetoomd en geleid door deze opvattingen.

De folkloristische uitingen beantwoorden aan de mentale opvattingen der individuen. Evenals alle andere laten ook deze opvattingen zich gelden bij het bestendig werk van mentale aanpassing en, zoo zij geen hoofdrol spelen, toch is het psycho-sociologisch mechanisme heelemaal van denzelfden aard als voor om 't even welke andere opvatting. De geleerde die zich enkel en alleen met Sociologie wil bezighouden mag ze niet buiten het veld van zijn waarneming laten. Hij moet ze heelemaal op denzelfden voet stellen als de andere opvattingen.

De sociale rol dezer uitingen is ten andere van zulken aard dat de menschelijke groepeeringen zouden uiteenvallen zoo zij verdwenen. « De letterkundige activiteit onder den vorm van mythen en legenden is een fundamenteele instelling, die, moest zij verdwijnen, voor de half-beschaafde samenlevingen het verlies van een hunner elementen van onderlingen samenhang zou beteekenen », zegde A. Van Gennep met veel reden (1). En wat hij zegde over de half-beschaafden is even waar voor de beschaafden.

Juist hierin bestaat het oorspronkelijke van de neo-folkloristische opvatting. Verbazend moeilijk wordt zij echter aangenomen. Dat de sociologen ze niet willen aannemen begrijpen wij, daar zij al de tegenwoordig bestaande en aangenomen systemen zou omverwerpen. Dat de folkloristen ze niet willen aanvaarden verstaan wij zoo goed niet, want zij geeft aan de feiten die zij bestudeeren een oneindig grooter belang. Ongetwijfeld brengt zij de verplichting met zich, van in de feiten iets anders te zien dan er totnogtoe in gezien werd en zij toont vooral aan dat het noodzakelijk is ze niet alleen meer in het verleden te bestudeeren, alhoewel dit steeds nuttig blijft, — wij zijn er zelfs van overtuigd dat het verleden nog meer zal bestudeerd worden als men zal ingezien hebben hoezeer deze uitingen het heden zullen helpen verstaan en de toekomst zullen helpen voorzien — doch vooral in de levende actueele werkelijkheid. De geschiedkundige aaneenschakeling der feiten, hun geografische verspreiding, dit alles behoudt een onverminderd belang ; de noodzakelijkheid echter van ze waar te nemen van psycho-sociologisch standpunt uit komt er bij, en zij is het die aan de folkloristische feiten hun volle wetenschappelijke waarde zal geven.

ALBERT MARINUS.

---

(1) ARNOLD VAN GENNEP : *La Formation des Légendes*, blz. 39. Flammarion, Parijs, uitgave 1929.

Wellerismen.

In den *Mercure de France* (15-12-1933) verscheen volgende nota, opgesteld door M. A. van Gennep : « Quiconque a lu les *Aventures de M. Pickwick* se rappelle sans doute le fidèle domestique Sam Weller, et son digne père. Or, ce Sam Weller a parfois une manière si particulière de s'exprimer que les folkloristes qui s'efforcent de classer les proverbes et dictons lui ont assuré une gloire de plus en donnant son nom à une catégorie d'expressions qui n'est en somme ni celle des proverbes, ni celle des dictons, et qu'on ne voit pas comment désigner autrement en Europe bien que, si l'on prenait pour point d'appui l'Orient musulman, on puisse dire que ce sont des *hadiths*, c'est-à-dire des opinions attribuées à une autorité réelle ou supposée et transmises par la tradition sous une forme fixe.

Il est inutile de reproduire ici tous les *hadiths* de Sam Weller, et d'autant moins qu'un Hollandais s'est déja donné cette peine. Les premiers qu'on rencontre en lisant *M. Pickwick* suffiront. Quand, dans le chapitre X, Sam Weller est en train de cirer les bottes des clients de l'auberge et que la petite bonne lui demande de cirer d'abord celles du n° 22, il objecte : « Non, non, chacun son tour, comme disait Jack Ketch à des particuliers qu'il avait à pendre ».

Quand M. Pickwick, dans le chapitre XX, demande à Sam son avis sur les doléances de Weller père, Sam repond : « Ce que j'en pense, monsieur ? Je pense qu'il est victime du matrimonial, comme disait le chapelain de la Barbe Bleue en l'enterrant avec une larme de pitié. »

Le procédé consiste donc à formuler une évidence, un truisme ou un coq-à-l'âne en se réfugiant derrière l'autorité d'une personne connue ou inconnue, réelle ou imaginaire. Les formules de Sam Weller peuvent provenir d'ouï-dires ou de lectures ; peut-être Dickens les a-t-il recueillies directement dans le peuple ; peut-être aussi, trouvant le procédé amusant, l'a-t-il exagéré de manière à donner à son personnage de Sam Weller une marque signalétique par répétition d'une particularité typique et inventé de toutes pièces la plupart des wellérismes qu'on trouve dans *M. Pickwick*.

En tous cas, à ce problème s'en ajoute un autre, qui a été bien exposé récemment par M. Archer Taylor dans une étude comparative des proverbes européens (*The Proverb*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.) Dès 1876, Moritz Haupt, professeur à Berlin, en commentant un passage de Théocrite, rappelait les aphorismes de Sam Weller et disait que cette manière de s'exprimer était fréquente chez les Anglais. Sous le titre de *Samwelleriana* avait d'ailleurs paru en 1863 dans une revue hollandaise un recueil des wellérismes de Dickens. Mais bien avant Dickens, la reine Elisabeth avait fait usage d'une formule de ce genre, devenue inintelligible : *Bate me an ace, quoth Bolton.* Avant elle encore, Chaucer avait utilisé le procédé dans *Troilus and Criseyde.* Il y a des wellérismes même dans les auteurs latins et grecs, par exemple chez Platon : « L'eau vous le dira, dit le guide au voyageur qui demandait si la rivière était profonde. »

En Allemagne aussi, on a des cas relativement anciens de cette manière de s'exprimer et elle s'est conservée au point que Hoefer, dans *Wie das Volk spricht (Comment le peuple parle),* en a recueilli plus de deux mille. Tout aussi populaires sont les wellérismes dans les pays scandinaves ; on en connaît un, frison, de 1691 : *Bien des choses se font pour un sou, comme dit la vieille femme en voyant l'homme noir.* Parmi les wellérismes anglais modernes, en voici un de John Galsworthy dans sa *Forsythe Saga : Fini, comme dit la fille française quand elle sauta dans son lit après avoir dit sa prière.* En Hollande aussi, les wellérismes sont encore en usage. Mais le fait curieux est que Taylor n'a pas pu en trouver, sauf deux ou trois très rares, en France, en Italie, en Espagne, et au Portugal.

C'est un fait que j'avais déjà signalé autrefois dans le *Mercure de France* en rendant compte d'une monographie excellente de Friedrich Seiler sur « *La Civilisation allemande à la lumière du proverbe allemand d'emprunt* ». Et je n'avais pu citer alors comme parallèle que : *Oh, oh, dit-il en portugais.* Taylor cite mon exemple et ajoute :

« L'appétit vient en mangeant, dit Engest du Mans, et la soif en buvant » (Rabelais, *Gargantua) ;*

« Faut pas cracher sur la vendange, a dit le papa Noé » (Balzac, *Les Paysans).*

Ce dernier exemple a été emprunté directement par Balzac au peuple. Or, depuis mon analyse du livre de Seiler, j'ai réussi à noter d'autres wellérismes français que voici :

Dans des discussions d'étudiants, quand on a dit quelque chose qu'on croit profond, ou qu'on veut drôle, ou simplement pour attirer l'attention sur l'idée, fréquente est l'adjonction de la formule : « Comme a dit Spinoza », ou « Victor Hugo », ou tout simplement *un grand philosophe de l'antiquité dont j'ai oublié le nom.* Du moins nous employions ceci en cagne à Michelet et plus tard à la Sorbonne. Les générations actuelles ont simplifié sous la forme « Comme dit c't autre », formule souvent employée, on l'a vu par Sam Weller.

A Chambéry, il y a plusieurs familles Pons ; avec mes copains du lycée, pour faire rager un Pons qui était dans notre classe, nous disions : « Je m'en lav' les pattes, comme disait Pons.... Pilate. »

Entendu à Nice, en passant dans la rue : « Ne te tape pas sur les doigts, comme disait la femme du forgeron à son mari quand il battait le fer rouge. »

Entendu à Paris, dit par quelqu'un qui voulait sortir sous une pluie battante et qu'on voulait retenir : « Oh, je ne crains pas l'eau, comme disait Gribouille. »

Entendu assez souvent, de divers côtés, à la suite d'une vérité évidente, ou d'un truisme : « Comme disait Monsieur de la Palice ».

Obtenu à Ecurie, près Arras : à quelqu'un qui vous demande du tabac on répond : « T'as pas d' tabac, alors casse ta pipe, a dit Jésus-Christ à ses disciples ».

Même localité : « *Faut pas qu'y yaye deux femmes qui pissent sur le même fumier, comme dit la mère XXX* ».

Entendu dire dans un bal, à Paris, à une jeune fille qui, timide, refusait de danser : « *Allons, dansez maintenant, comme la fourmi disait à la cigale* ».

Je crois bien qu'on trouverait d'assez nombreux renvois, tant aux fables de La Fontaine qu'aux truismes de La Palice, dans le langage populaire ; et je fais ici appel aux souvenirs de mes lecteurs. Peut-on me communiquer d'autres wellérismes français ?

Seiler, Taylor et les autres folkloristes qui se sont occupés des wellérismes déclarent qu'il est difficile d'en comprendre l'origine. Je crois que celle-ci peut se discerner d'abord dans *Capitaines courageux,* de Kipling, quand, au chapitre V, Salters dit que Simon Peter Cahoun a dit de Lering : « Moitié sur la ville et l'autre moitié un sacré fou ». Tom Platt, furieux, invente aussitôt une réponse à l'adresse de Salters : « A moitié dans un sillon de charrue et à moitié dans un tas de fumier, comme Cahoun n'a pas dit ». On voit comment la responsabilité de l'insulte est ainsi reportée de celui qui parle sur celui auquel on attribue la formule blessante.

Je trouve un autre cas de formation possible dans le premier volume du *Voyage en Suisse* d'Alexandre Dumas. Les six jeunes gens partent de Martigny et sont conduits par un cocher ivre qui, à chaque tournant dangereux, leur crie : « As pas peur, Napoléon a passé par ici ». Plus tard, à chaque aventure qui leur arrive, l'un ou l'autre s'écrie de même : « As pas peur, Napoléon a passé par ici » ; et tous de rire, l'allusion au cocher ivre étant sous-entendue. Supposons leur rencontre quelques années plus tard à Paris ; il suffira que l'un ou l'autre rappelle ce voyage cocasse et répète la formule en ajoutant : « *Comme disait le cocher de Martigny* », pour avoir un wellérisme parfait.

C'est une supposition ; mais dans la pratique, je crois bien que c'est ainsi que les choses se sont passées et que dans la plupart des cas, toute identification du témoin cité est devenue impossible.

A. VAN GENNEP

Wij meenen dat de Wellerismen hier in België tamelijk veel voorkomen, alhoewel hun gebruik slechts van korten duur is Niet lang vóór den oorlog is er zoo een tijd geweest dat ze voortdurend in de gesprekken aangewend werden. Die mode was echter gauw voorbij. Misschien is zij wel periodiek.

Uit dien tijd herinneren wij ons twee dezer Wellerismen. Een er van hoorden wij slechts een enkele maal en was eerder een gepast gezegde. In een milieu waar er nogal voornaam ge-

daan werd, op een avondpartij waar de Heeren in smoking en de Dames in groot toilet waren, liet een overigens zeer gedistingeerd uitgenoodigde, meenende dat hij zich slechts bij zeer goede kennissen bevond, zich de gemeene Fransche uitdrukking : M..... ontvallen ; de tegenwoordigheid van dames opmerkende en tevens het koud onthaal dat aan zijn uitdrukking te beurt viel, maakte hij alles weer goed met de aanwezigen aan 't lachen te brengen met er bij te voegen : *comme Madame de Sévigné écrivait à sa fille* (zooals Mevr. de Sévigné naar haar dochter schreef).

Ziehier een ander Wellerisme dat in dien tijd veel gebruikt werd. Gebruikte iemand een gemeene uitdrukking of Brusselsch dialect dan zegde hij aanstonds daarna : *comme on dit chez nous en France, du côté de Molenbeek-Saint-Jean* (zooals men bij ons in Frankrijk zegt, aan de kanten van St-Jans-Molenbeek).

Steeds in hetzelfde milieu, de redactie van een kram, hoorden wij tot voor korten tijd nog (1932), zeer dikwijls zeggen nadat iemand gevloekt had : *N. d. D., dit la princesse en se frottant les f.... avec du ripolin.*

Wij meenen dat er dient onderscheid gemaakt te worden tusschen het toevallig Wellerisme dat steeds beperkt blijft tot een klein milieu, en het traditioneel Wellerisme dat als van zelf op de lippen komt bij zekere omstandigheden en in een veel grooteren kring.

Eindelijk, periodiek, de mode van het Wellerisme ; tijd waarin iedereen er maakt te pas en ten onpas.

Bij het mededeelen zijner nota vraag M. van Gennep ons aan onze lezers te vragen of zij geen gelijksoortige voorbeelden kunnen geven in 't Fransch, in 't Vlaamsch of in 't Waalsch. Volgaarne stemmen wij hierin toe, doch wij vreezen dat onze lezers hun verbeelding wat al te zeer zullen laten werken. Iedereen kan beginnen met Wellerismen te maken. In een bijgaanden brief citeert hij volgend onlangs door hem gehoord voorbeeld : « *il n'est si bonne compagnie qu'on ne doive quitter, comme disait Dagobert à ses chiens* » (geen gezelschap zoo goed of men moet het eens verlaten, zooals Dagobert tot zijn honden zegde).

Bij deze citaten kunnen wij volgende voorbeelden geven die ons medegedeeld werden door Mijnheer Paul Hermant.

Eerst en vooral dit, gelijkend op een gezegde dat door M. van Gennep opgeteekend werd te Arras :

Na een om 't even welke mop zegt men : *comme disait Jésus Christ à ses apôtres* (zooals Jesus-Christus tot zijn apostelen zegde).

In 't Vlaamsch zegt men : *zoo zeggen de ketters, maar zij doolen.*

Zegt men : *cela va bien,* voegt men er bij : *dit le chien.*

Zegt men : *cela va mal,* voegt men er bij : *dit le cheval.*

Zegt men : *cela va bien,* voegt men er bij : *signé Julien.*

Het volgende, gesignaleerd door M. Brixy, is echter interessanter, daar het echt volksch is.

V'la l'nœud
Dist-i l'souyeux.

« Dat is de knoop, zegde de plankenzager ». Deze uitdrukking werd opgeteekend te Lessen. *Souyeux* beteekent plankenzager in de dialect van de streek.

De bijnaam *soyeux* wordt dikwijls in het Westen van Henegouwen gegeven aan de inwoners van Doornik, omdat men vindt dat ze zoo langdradig over een kleinigheid kunnen zitten redetwisten. « Zagen » zouden wij zeggen.

De uitdrukking wordt gebruikt wanneer bij een discussie of bij een werk een hindernis, een moeilijkheid of een geschil voorkomt . Ziedaar de moeilijkheid, ziedaar de knoop. Dit nu is de uitroep van den plankenzager wanneer hij tegengehouden wordt door de harde gedeelten van het hout.

M. F. Mortier zegt ons dat in West-Vlaanderen gezegd wordt in het Fransch, dikwijls om te toonen dat men er eenige woorden van kent : *Les carottes sont bonnes, dit le Wallon. Et il prenait toute la viande.* (De wortelen zijn goed, zegde de Waal. En hij nam al het vleesch).

Wanneer men over zich zelf spreekt zegt men in dezelfde streek, min of meer om niet ijdel te schijnen : *Ik. . zei de hond.*

Ziehier nu enkele Vlaamsche Wellerismen, medegedeeld door Mevrouw Ferguson van Antwerpen.

Willen is kunnen, zei de boer, en hij kroop op zijn koe

Dat is een, zei Uylenspiegel, en hij gooide zijn schoonmoeder van de trappen.

Als men een werk aanvangt zegt men : *We gaan beginnen,* en men voegt er bij : *zei de Vos tegen de Hinne, en hij had er al zeven binnen.*

M. de Caesembroot herinnert ons aan een zegswijze die rond 1920 veel te Brussel gebruikt werd, en die wij ten andere op verscheidene plaatsen in ons land gehoord hebben, nl. te Ieperen : *Cela va bien signé Camenbert.*

Mr. Ferguson, van Schotsche afkomst, geeft ons dit laatste : *Walk into my parlour, said the spider to the fly* (kom in mijn spreekkamer, zegde de spin tot de vlieg). De uitdrukking wordt in Engeland gebezigd als men een woekeraar aan de deur ziet. Misschien werd zij reeds opgegeven in de Engelsche werken die door M. Van Gennep geciteerd werden.

Laat ons hier nog even wijzen op het feit dat de strophen van het Vlaamsche Volkslied *Pierlala* (Brabantsche Folklore, 2de jaargang, blz. 190) telkens eindigen met uitdrukkingen die ten zeerste op Wellerismen gelijken.

Wat al Wellerismen zouden er niet kunnen gemaakt worden met ze toe te schrijven aan Pierlala :

'k sey ja, sey Pierlala.
'k sey ja, sey Pierlala

A. M.

Ontwerp voor een Folkloreafdeeling op de Tentoonstelling te Brussel in 1935.

Een dag zal komen waarop in België beter het overgroot belang van de Folklore bij de nationale opvoeding zal begrepen worden. Men zal inzien dat van een gezond doorschouwen der werkelijkheid, verre van de afzondering tusschen de verscheidene gewesten van het land te onderhouden, een sterke impressie van eenheid uitgaat.

Deze gedachte was het die ons leidde bij het voorbereiden van een volledig plan voor de inrichting van een Folkloreafdeeling op de Tentoonstelling van 1935.

Ten einde onze prioriteit te doen gelden, publiceeren wij hier de documenten waarin ons voorstel werd uiteengezet.

Ontwerp voor een afdeeling voor Belgische Folklore op de Tentoonstelling van 1935.

Een universeele tentoonstelling zal des te meer de belangstelling gaande maken, naarmate er nieuwe afdeelingen op het programma voorkomen of naarmate er gestreefd werd naar het toepassen van nieuwe formules bij het tentoonstellen der voorwerpen of bij het aantoonen der nationale activiteit op een bepaald gebied. Bij het medewerken tot een dergelijke onderneming moet iedereen dus ter harte nemen nieuwe voorstellen te doen wat zijn bijzonder vak betreft. Dit heeft er ons doen toe besluiten onderhavig ontwerp voor te bereiden.

Wanneer de stad Brussel een beroep deed op de medewerking van de Maatschappij van den Ommegang, hebben wij voorgesteld al onze werkkracht te wijden aan de voorbereiding eener afdeeling voor Belgische Folklore.

Nooit werd totnogtoe de Belgische Folklore tentoongesteld. Wel waren er hier en daar locale tentoonstellingen, die echter buiten de streek waarover zij handelden geen weerklank vonden. Bij de Tentoonstellingen voor Oude Kunst waren er eveneens afdeelingen gewijd aan Volkskunst, die echter steeds over al te beperkte middelen beschikten. Op de Tentoonstelling te Brussel in 1910 was er eveneens een tentoonstelling van Folklore in de Musea van het Jubelpark. Ondergebracht echter in te kleine lokalen, niet beschikkend over de noodige geldmiddelen en te ver verwijderd van de eigenlijke tentoonstelling zelf, werd zij slechts bezocht door specialisten.

De opvoedende waarde van de Folklore is nochtans buitengewoon groot ; zij vooral is het, die er kan toe bijdragen bij het volk de gehechtheid aan den geboortegrond te ontwikkelen.

Daar de Folklore zich meer bijzonder bezighoudt met het leven, met de zeden en de gebruiken van het volk, zal zij beter dan de Geschiedenis den weg tot het hart van ditzelfde volk weten te vinden. Op een Folkloretentoonstelling voelt het volk zich thuis. Het vindt er zijn geestesleven terug. Dit is ten andere de reden waarom de kleine Musea voor Folklore en de plaatselijke tentoonstellingen zulk een bijval genoten. De geschiedkundige opvatting van de Folklore is slechts een bijzondere wijze van beschouwen der folkloristische feiten ; meer en meer begint men echter te voelen dat de Folklore meer verwantschap vertoont met de ethnografie, met de collectieve psychologie en met de sociologie.

Een Museum voor Folklore of een Folkloretentoonstelling streeft dus niet naar een op den voorgrond plaatsen van de esthetische noch van de archeologische zijde der voorwerpen, doch veeleer naar een doen begrijpen der geestesactiviteiten, der geestesbehoeften waarvan de voorwerpen slechts de concrete of stoffelijke uitdrukking zijn.

Op deze wijze dient dan ook een Folkloretentoonstelling opgevat te worden en, naar onze meening, moet deze tentoonstelling vóór alles vol leven zijn. Het mag geen begraafplaats van voorwerpen worden, doch de voorgestelde ambachten moeten in werkelijkheid te zien zijn, in hun natuurlijk weergegeven omgeving en met de werktuigen die hun eigen zijn. In de nabijheid zou er een plaats zijn waar het voortgebrachte werk verkocht wordt, terwijl in glazen kasten er naast de evolutie van de werktuigen en de modellen van op verschillende tijdstippen voortgebrachte voorwerpen zouden tentoongesteld worden. Naast de wetenschappelijke inrichting van de tentoonstelling zou er dus telkens een handelsonderneming moeten zijn. Met beleid ingericht en vergezeld van een passende reclame zouden aldus de onkosten van de tentoonstelling kunnen gedekt worden. (Zoo bv. te Berlijn, in 1932, boekte een kleine tentoonstelling van voortbrengselen der Volkskunst een ontvangst van meer dan een millioen mark, wat in onze munt bijna 8 millioen frank bedraagt).

In ons land weet men over het algemeen nog niet hoezeer de folklore in den vreemde gebruikt werd om een krachtig nationaal gevoelen bij het volk te ontwikkelen. (In Italië bv. put de DAPOLAVORO al zijn elementen uit de Italiaansche Folklore, leidt haar binnen in de school, in de beroepsscholen en in de werken die zich bezighouden met de Vrije Uren van den Arbeider. Is het noodig hier te zeggen hoezeer de Nazibeweging in Duitschland uit de Folklore putte).

In alle landen die na den oorlog ontstonden : Tsjecho-Slowakije, Polen, Finland, Esthland, Lithauwen, Letland of in de landen die door den oorlog vergroot werden : Roemenië, Joego-Slowakije of die te kampen hadden met een binnenlandsch defaitisme of met de ontmoediging die door de verliezen veroorzaakt werd, zooals Bulgarië en Hongarië, is het met te putten uit de Folklore dat het nationaal gevoelen onderhouden wordt. Deze elementen blijken doeltreffender te zijn dan alle vaderlandsche demonstraties zooals deze tegenwoordig opgevat worden.

Wij stellen dus voor in België in 1935 een krachtsinspanning te doen om een groote en mooie Tentoonstelling voor Nationale Folklore te organiseeren.

Daar wij noch de grootte noch de ligging der plaats kennen die eventueel zou ter onzer beschikking gesteld worden, kunnen wij hier onmogelijk een nauwkeurig en definitief plan opgeven. Terzelfdertijd als dezen tekst geven wij een denkbeeldig plan (hierbijgaand) in een rechthoekig verondersteld lokaal ; beter dan een opsomming zal dit een gedachte geven van de manier waarop wij deze tentoonstelling opvatten.

Het menschelijk leven wordt er uit alle mogelijke gezichtspunten beschouwd :

A) DE WONING. — De mensch leeft in een woning. Typen van woningen uit de verschillende tijdvakken en uit de verschillende streken van het land. Op eenzelfde schaal verkleinde modellen ten einde een vergelijking toe te laten. Deze tentoonstelling zou doen uitschijnen dat het verschil voortkomt uit de gebruikte bouwstoffen, uit ondergane vreemde invloeden of uit bijzondere behoeften eigen aan het beroep en niet uit een verschil van ras en taal tusschen de streken van het land.

B) HET HUISRAAD. — De mensch richt zijn huis in. Van het uitwendige der woning komen wij tot de binneninrichting en wij gaan op dezelfde wijze te werk : modellen uit verschillende tijden en uit verschillende streken. De voorwerpen toonen als deel uitmakend van weer samengestelde interieurs ; niet zoeken naar schoone, doch naar karakteristieke stukken.

C) DE FAMILIE. — In het huis leeft de familie. Hier wordt er gehandeld over de gebruiken betreffende al de gebeurtenissen van 's menschen leven, van aan de wieg tot aan het graf. Baring, geboorte, de kindsheid en haar spelen, de loting, de verloving, het huwelijk, de gouden bruiloft, het overlijden, de rouw en de graven.

D) DE KLEEDING EN HET SIERAAD. — De mensch kleedt en tooit zich. Zelfde voorstelling. Aangekleede mannequins en tentoongestelde vergelijkende documenten. De omgeving, de versiering van elk type, de schikking en de houdingen der personnages zullen nagebootst worden volgens prenten, gravures of schilderijen van het overeenkomstig tijdvak. Zoo deze afdeeling voldoende gestoffeerd is kunnen er optochten van aldus gekleede personen ingericht worden, binnen de omheining die aan de demonstraties voorbehouden werd.

E) HET GELOOF. — De Familie gelooft. De uitdrukking van dit volksgeloof zal aanleiding geven tot een afzonderlijke afdeeling : godsdienstige prenten : bedevaartvaantjes, sanctjes, kapelletjes van huizen of van straathoeken, veldkappelletjes, kribbekens, beelden, ex-voto's, voorwerpen gebruikt bij bedevaarten, duivelbeschrijving, bijgeloof, voorteekenen, enz. Folkloristische bijzonderheden eigen aan de verscheidene godsdiensten.

F en G) DE VOLKSKUNST. — De mensch heeft zijn schoonheidsgevoel trachten uit te drukken, zijn gevoel voor lijn en kleur, zoowel wat zijn ambacht als wat de versiering van zijn huis betreft. Na de ambachten volgt dan ook een tentoonstelling van voorwerpen die dit streven naar kunst zullen bewijzen. Men zal er de voortbrengselen aantreffen van hetgeen wij gewoonlijk de volkskunst noemen, voorwerpen in hout, in glas, in aardewerk, in metaal, in geborduurde stof, prentenwinkels, volksboeken met vertellingen en legenden.

I) HET VERMAAK. — Al wat in betrekking staat met de volksfeesten, spelen, optochten, versiering der straten, enz. Herbergen met hun spelen : Boog- en Kruisboogspel, vogelpik, bolen kegelspel, enz. In deze herbergen zullen onze speciale bieren verkocht worden : Faro, Lambic, Diestersch, Leuvensch en Hoegaardsch en eveneens gerechten en lekkernijen eigen aan ons land. Maatschappijen met al wat hun eigen is : vaandels, blazoenen, kleinooden, kostumen, halsketens, enz.

G) DE KENNIS. — Hoe weinig ontwikkeld de mensch ook weze, toch heeft hij zijn eigen opvattingen over al de natuurverschijnselen. Hij denkt het zijne over het menschelijk lichaam, over de planten, over de dieren, over de luchtverschijnselen, enz., hij verklaart ze op een manier die hem eigen is en deze verklaringen beïnvloeden zijn doen en laten (volksgeneeskunde voor menschen en dieren, werktuigen om den tijd uit te rekenen, kalenders, almanakken, wateruurwerken, zonnewijzers, enz.).

H) HET WERK. — De mensch arbeidt. Tentoonstelling der werktuigen van de voornaamste ambachten door de eeuwen heen en voortbrengselen dezer ambachten. Opeenvolgende stands zullen enkele bijzondere ambachten in werking voorstellen :

Kantwerksters voor het kussen, interieur van een begijntje.
Wevers — Oude weefgetouwen met handspoelen, spinnewielen, klossen, enz.
Drukkerij — met handpers, het drukken van beeldekens, bedevaartvaantjes, prenten genre Epinal, spellen. Met de hand kleuren van sommige dezer voortbrengselen.
Vervaardigen en kleuren der voorwerpen in aardewerk : pijpen, steentjes voor totemans, enz.
Pottenbakkerij.
Tinnen potten.
Geelkoperwerk en koperslagerij.
Spijkersmid.
Glasblazerij ; vervaardigen van kleine fantasievoorwerpen zooals de werklieden er maken tijdens hun vrije uren.
Fabricatie van houten vaatwerk
Vervaardigen van klompen
Bakken van de «couques de Dinant»
Bakken van speculatie
Tentoonstelling der hiermede samenhangende houten vormen en versieringsmotieven
Zandtapijten
Mandenmakerij.

Wedersamenstelling van oude winkels : kruideniershandel, beenhouwerij, apotheek, bollewinkels, enz.
Gereedschap der verscheidene ambachten : touwslager, schipper, slachter, brouwer, wijngaardenier, landbouwer, enz.
Bij elk dezer stands wordt een verkoop en een retrospective tentoonstelling verondersteld.

Bij de tentoonstelling zal een poppenspel zijn (L.).

Er zal een zaal zijn voor voordrachten en demonstraties, beschikkend over een bioscoop waar films van onze burgerlijke of godsdienstige feestelijkheden zullen afgedraaid worden (M).

In een zaal zullen de Belgische uitgaven die over Folklore handelen tentoongesteld worden (N.).

In een groote buitenuitspanning zullen uitsluitend Belgische producten en Belgische gerechten verkocht worden (K).

* * *

In zijn hoofdlijnen was ons budget opgemaakt als volgt :

Uitgaven : Inrichting der Afdeeling, 5 millioen.

Ontvangsten : Inkomprijs, 1 of 2 frank naargelang de dagen. Vooruitzichten : 3 millioen bezoekers op de 10 millioen die naar men schat de tentoonstelling zullen bezichtigen : 5 millioen. Concessie der verkoopstands en aandeel in de ontvangsten : 500.000 frank.

In geval de Tentoonstelling een overschot liet zou dit gebruikt worden om een Nationaal Fonds te stichten om de folkloristische navorschingen in België aan te moedigen.

Hetgeen van deze tentoonstelling zou overblijven kan het vertrekpunt vormen voor een Nationaal Museum voor Folklore.

De groote moeilijkheid lag in het vinden der geldsommen die voor de inrichting noodig waren, daar twee derden van het budget dienen uitgegeven te worden vooraleer een ontvangst kan geboekt worden. Daarom stelden wij aan het Comité der Tentoonstelling voor onzen geldschieter te zijn en het voorgeschoten geld terug te nemen op de entrees.

Niet alleen kon het Comité der Tentoonstelling, wiens budget reeds opgemaakt was, niet ingaan op ons voorstel, doch het liet ons eveneens weten dat wij, gezien zijn statuten, ofwel een huurprijs in zijn lokalen moesten betalen ofwel den huurprijs van een terrein waarop wij dan nog een Paleis zouden moeten bouwen. Eindelijk dat de opbrengst van de concessie der stands voor het Comité was. Daar deze schikkingen nu ons budget met een som van 2 millioen verzwaarden, hebben wij aan de uitwerking van ons ontwerp moeten verzaken.

Dit betreuren wij des te meer, daar al de personen die in de gelegenheid geweest waren ons ontwerp van nabij te onderzoeken, het eens waren om het belang er van te erkennen en om het te beschouwen als een der voorname attracties van de tentoonstelling.

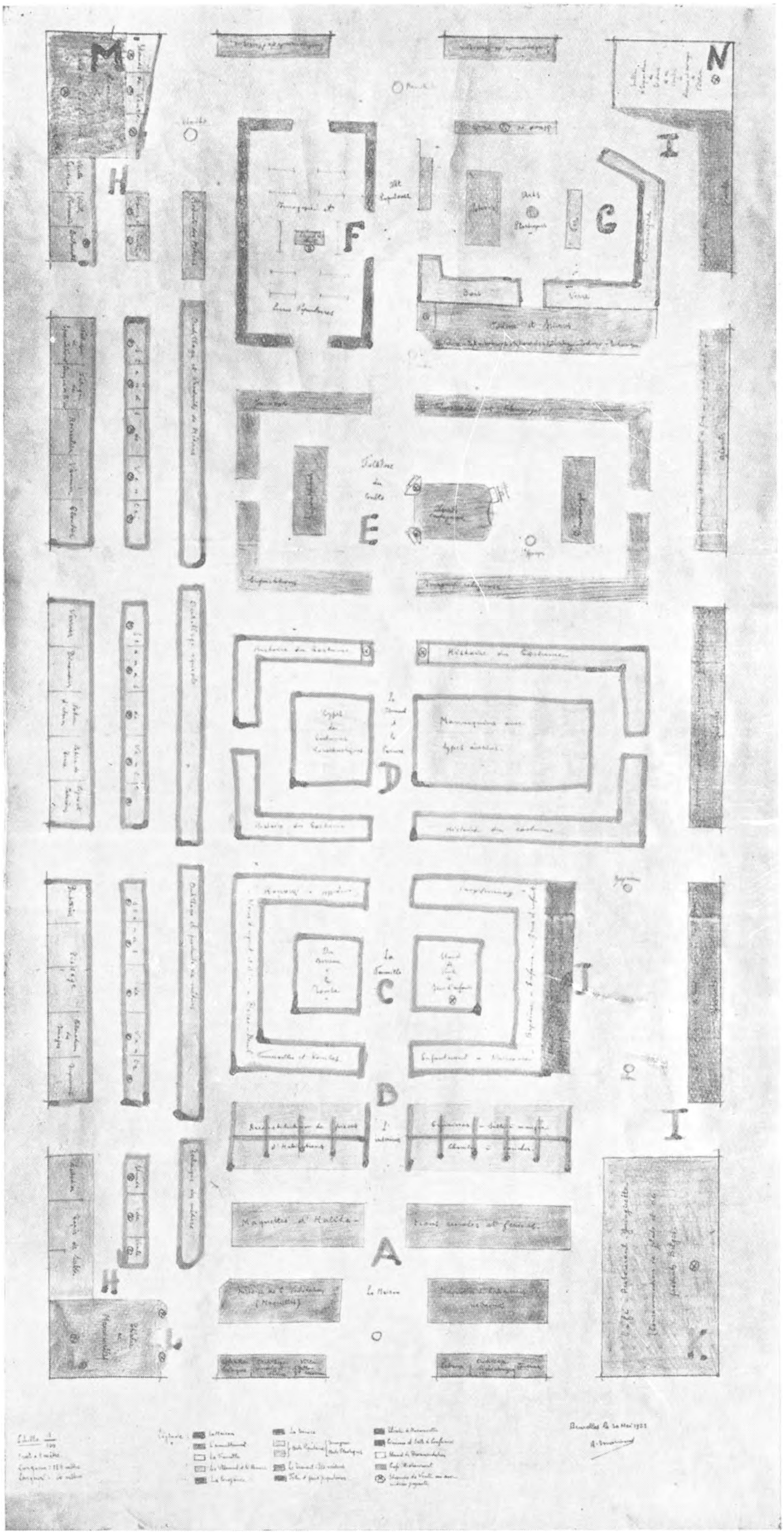
M
N
H
I
F
G
Arts Plastiques
Bois
Verre
Folklore du Culte
E
Histoire du Costume
Types des Costumes caractéristiques
Mannequins avec types anciens
Histoire du costume
D
La Famille
C
J
D
Maquettes d'Habitation
A
La Maison
I
H
K

Plan voor een Folkloreafdeeling op de Tentoonstelling te Brussel in 1935.

Deze belangstelling werd gedeeld tot in de Commissie voor Oude Kunst waarvan de Afdeeling voor Meubileering, voor Volkskunst, voor Rijtuigen, haar spijt uitdrukte bij het vernemen dat men het ontwerp liet varen en den wensch te kennen gaf dat het opnieuw onderzocht zou worden.

Samen met bovenstaand ontwerp hadden wij een nog grootscher plan geschetst, de inrichting namelijk van een Openluchtafdeeling voor Folklore in het park dat zich bevindt op den *Heysel*, in denzelfden aard als deze die reeds bestaan te Arnhem in Nederland, te Stokholm in Zweden, te Lillehamer in Noorwegen en waarvan het voorbeeld door verscheidene Europeesche mogendheden zal nagevolgd worden.

Ziehier de verklarende nota die wij bij dit plan voegden, steeds om onze prioriteit te doen gelden, want wij zijn er van overtuigd dat onze plannen in de toekomst zullen moeten verwezenlijkt worden.

Ontwerp van een Openluchtmuseum voor Folklore.

In België beseft men niet tot welk een hooge ontwikkeling de Folklore in andere landen gekomen is, namelijk bij de Slaven, de Germanen en de Scandinaviërs.

Alleen de Latijnen, zoowel wat de opvatting van de Folklore zelf betreft als haar gebruik bij de opvoeding, bleven vasthouden aan hun verouderde opvattingen. Van al de Latijnsche volkeren heeft Italië alleen, sedert de instelling van het Fascisme, de krachtsinspanning gedaan die noodig was om op de hoogte van het vraagstuk te geraken.

In alle landen bestaan er een of meer bijzondere Musea's voor Nationale Folklore, even groot als andere de Musea. Laat ons voorbeelden aanhalen : Arnhem in Nederland, Bazel in Zwitserland, Boedapest in Hongarië, Weenen in Oostenrijk, Berlijn en Hannover in Duitschland, Brno in Tsjecho-Slowakije, Warchau, Lwow en Wilna in Polen, Helsingfors in Finland, Riga in Letland, Tartu in Esthland, Kowno in Lithauwen, Stokholm in Zweden, Lillehamer in Noorwegen, Kopenhagen in Denemarken, Boekarest, Cluj en Csernowitz in Roemenië, Sofia in Bulgarië, Belgrado, Zagreb, Serajevo in Joego-Slowakije, enz., overal zijn er Musea voor Folklore die ons een beeld geven van het volksleven, van het volksgeloof, de volksgebruiken, de beroepsactiviteiten. Deze Musea werden ingericht voor het Volk en in den geest van het Volk. Het Volk gaat er dan ook in massa naartoe, omdat het er zichzelf ontdekt en het onderwijs benuttigt ze zooveel mogelijk. Zoo blijft het Skansen of Centraal Museum voor Folklore in Zweden in voeling met de plaatselijke Musea in meer dan 2000 dorpen en steden van het land. Door de Folklore is het dat Zweden en de andere landen het nationaliteitsgevoel der bevolking ontwikkelen.

Hier in België hangt nog steeds het hekken aan den ouden stijl, men huldigt nog steeds de Latijnsche opvatting ; van onze Musea maken wij plaatsen waar mooie voorwerpen tentoongesteld worden, waar men deze bewaart, classificeert en ontleedt voor de specialisten. Ook worden deze Musea alleen door specialisten bezocht. Het volk gaat er voorbij. Zij zijn niet voor het volk gemaakt.

Een Museum voor Folklore beantwoordt aan een gansch andere opvatting.

Tegenwoordig wordt er in het meerendeel der landen een strekking waargenomen naar het inrichten van Openluchtmusea ; d. w. z. dat in een bepaald park typische woningen worden verzameld, van de spelonk af tot het huis van onzen tijd. Deze woningen worden weer samengesteld met hun huisraad, kleederdracht, landbouwgereedschap, enz. Een eenvoudige wandeling is voldoende om den bezoeker in een minimum van tijd heel de geschiedenis van de woning en van haar inrichting te leeren kennen. Op dezelfde wijze worden eveneens de werkhuizen en de geschiedenis van de techniek en van haar vooruitgang voorgesteld.

Al de menschelijke activiteiten, al de instellingen welke het sociale leven beheerschen worden op een gelijksoortige wijze behandeld.

Te Stokholm hebben wij aldus het Skansen Museet, vóór dertig jaar door den Staat ingericht en commercieël uitgebaat door een Maatschappij in denzelfden aard als deze die den Antwerpschen Dierentuin in handen heeft ; het leeft van hetgeen door de bezoekers aangebracht wordt. Het volk leeft er. Met het Museum van Lillehamer in Noorwegen is het heelemaal hetzelfde. Te Arnhem in Nederland werd een park van 40 hectaren bestemd voor een Openluchtmuseum. Men is volop bezig met de inrichting er van en telkenjare worden er geldsommen aan besteed, daar dergelijke ondernemingen natuurlijk niet in eens uitgevoerd kunnen worden. In dit park werd een tehuis voor schoolkinderen ingericht en daar is het dat de kinderen van heel Nederland elk jaar door concrete en synthetische wandelingen hun nationale vorming komen voltooien.

Zwitserland zal te Bern zijn Openluchtmuseum inrichten. In 1934 moest er de internationale Folkloretentoonstelling plaats hebben, na dewelke het Museum zou blijven bestaan. Ter oorzake van de crisis werd deze tentoonstelling uitgesteld tot in 1939 (1).

Hier bevinden wij ons dus op een gebied waarop België voorzeker niet als baanbrekend zou optreden, doch wel nog een der eerste plaatsen kan innemen ; een dergelijke onderneming zou heel goed kunnen uitgevoerd worden ter gelegenheid van een tentoonstelling als deze die te Brussel zal plaats hebben.

Jammer genoeg echter weet men in België niet tot welke ontwikkeling de Folklore in de wereld gekomen is.

---

(1) Sedert het opstellen van deze nota hebben wij vernomen dat Frankrijk, ter gelegenheid van zijn internationale Tentoonstelling van decoratieve Kunsten in 1937, voornemens is te Parijs eveneens een Openluchtmuseum voor Folklore in te richten.

Laat ons veronderstellen dat er besloten wordt het park op den Heysel (16 Hectaren) en het terrein tusschen de Meysselaan, de Bouchoutlaan, de Eeuwfeestenlaan, de Dikke Lindelaan te bestemmen voor de inrichting van een Openluchtmuseum voor Folklore. Gedurende de tentoonstelling wordt een gedeelte van dezen grond ter beschikking van de inrichters gesteld ; eens de tentoonstelling gedaan blijft de kern van het Museum bestaan, om er zich daarna verder te ontwikkelen. De stad Brussel en haar 2de district zouden een inrichting bezitten die de verdienste zou hebben van iets nieuws, iets oorspronkelijk te zijn, iets wat nog bijna niet gekend of gezien is, een inrichting die van aard zou zijn in dit district voortdurend bezoekers aan te lokken. Vreemdelingen zouden niet nalaten dit Museum te bezichtigen.

Daar er veel groen zou zijn, een plein voor oude spelen (boog- en kruisboogspel, verschillende volksspelen) waar wedstrijden zouden ingericht worden, een plein voor kinderspelen, enz. zou het geregeld bezoek er van verzekerd zijn, zooals dit ten andere in den Dierentuin te Antwerpen het geval is.

Gezien onze betrekkingen met gelijksoortige Musea in den vreemde zouden wij elk jaar een tentoonstelling kunnen houden over de Folklore van een land : Italië, Zweden, Frankrijk, Polen, Tsjecho-Slowakije, enz. Dit zou een steeds nieuwe attractie zijn en onze bevolking, onze scholieren, zouden aldus op concrete wijze in voeling kunnen komen met het leven en de zeden der verschillende Europeesche volkeren. Na een dergelijke tentoonstelling zou men van de vreemde landen ongetwijfeld gemakkelijk bekomen dat zij, al was het slechts in bewaargeving, enkele voorwerpen zouden hier laten, om een zaal over de Folklore van elk land te organiseeren en aldus zou het Museum een internationaal karakter verkrijgen.

Inrichting en uitbating van een dergelijke instelling zouden opgevat worden in den aard van deze van het Skansen te Stokholm of van het Paleis voor Schoone Kunsten te Brussel of van den Dierentuin te Antwerpen. Is het noodig er hier aan te herinneren dat deze laatste een der voornaamste attracties der stad Antwerpen blijft. Ongetwijfeld zou te Brussel een « Menschentuin » al even aantrekkelijk zijn.

Het Openluchtmuseum voor Folklore is een opvatting, die dagelijks meer veld wint in de wereld. Een dag zal komen waarop België op zijn beurt zal verplicht zijn een gelijksoortig Museum in te richten. Nog is het tijd om op dit gebied een vooraanstaande plaats in te nemen. Wie zegt ons dat het plan niet zal verwezenlijkt worden door een andere stad ? Moest een andere stad echter hiermede beginnen, dan zou navolging voor Brussel onmogelijk worden. Brussel kan nog het initiatief nemen en wij zouden er fier op gaan, door ons voorstel bijgedragen te hebben tot het schenken aan onze hoofdstad van een zoo nuttige instelling op gebied van ontwikkeling van het nationaliteitsgevoel.

* * *

Alhoewel onze pogingen om in 1935 met een dergelijke onderneming te beginnen nutteloos waren, wanhopen wij nochtans niet aan hun verwezenlijking. De Maatschappij van den Ommegang die in 1930 een grootsch initiatief tot een goed einde wist te brengen, besloot in haar laatste algemeene vergadering, op 27sten Februari, een propagandacampagne te ondernemen, opdat de verwezenlijking van het plan zou voortgezet worden. Wij hopen dat zij zal mogen rekenen op de medewerking van onze lezers.

A. MARINUS.

P. S. Een eerste propagandavoordracht werd gehouden op 19den Maart, in de groote zaal van het Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten. Meer dan 400 personen waren tegenwoordig. De tekst van deze voordracht, volgens de stenographie, zal gegeven worden in ons volgend nummer.

◆

Ditjes en Datjes.

Gebruiken en Uitdrukkingen te Hakendover.

1) Bij een lijkdienst gaat heel de familie in het koor der kerk zitten, de mannen rechts, de vrouwen links. Als men na den dienst den doode wegbrengt om hem te begraven op het kerkhof dat nog steeds rond de kerk ligt, blijft de heele familie in het koor zitten, totdat de draagbaar opnieuw binnengebracht wordt

Alvorens de kist in het graf neer te laten doet de grafmaker het kruis er van af, geeft het aan een vriend van den overledene, die het daarna aan de familie zal overhandigen. Vandaar al deze kruisen die boven de bedden hangen in de slaapkamers van het dorp.

Eertijds was het de gewoonte — die echter meer en meer in onbruik geraakt — na de begrafenisplechtigheden een groot middagmaal te bereiden : « Een noenmaal zooals Paaschmaandag » zegde men mij ; Paaschmaandag nu is de grootste feestdag van het jaar in Hakendover.

2) In de kerk staat een pilaar met een oud, half uitgewischt fresco versierd. Ziehier de legende die men mij in betrekking hiermede vertelde : Eens dat de geloovigen ter kerke kwamen, 't is zeer lang geleden, bemerkten zij tot hun groote verwondering dit op mirakuleuze wijze ontstane fresco. Verscheidene malen trachtte men het uit te wisschen met den pilaar schoon te maken : telkens kwam het fresco opnieuw te voorschijn.

Sommigen zegden mij dat er een Sint-Niklaas op voorgesteld werd.

3) Ziehier nu wat door de dorpelingen gezegd wordt van de inwoners van Grimde en Wulmersum (2 naburige dorpen) :

a) Die van Grum (Grimde)
Zijn zoo slum
Dat zij sch.... in hun hum (hemd).

b) Die van Wulmersum zijn geboren
Zonder kerk of zonder toren
Zij maken en kotje in hun buik
En daar komen al die van Wulmersum uit.

Te noteeren dat Wulmersum een gehucht is van Hakendover, en geen kerk meer heeft sedert het aanleggen van de spoorlijn Brussel-Luik.

4) Is men in groep en ziet men een wit paard, dan moet men het eerste trachten te roepen, terwijl men een stuk ijzer vasthoudt of zich over den buik wrijft

« Een, twee, drij,
Geluk voor mij ».

5) Heeft men op een Zondag een lijk
In zes weken opnieuw een lijk.

6) Komt er een uil op het dak zitten dan is dit een teeken dat er binnen korten tijd een sterfgeval in dit huis zal zijn.

7) Een huilende hond voorspelt ongeluk.

8) Van wratten kan men afgeraken met eenvoudig den vinger in een molshoop te steken wanneer de doodsklok luidt. Men moet eveneens bidden voor de zielerust van den overledene.

9) Dondert het in de ijl (ijdel, bladerloos) boomen, dan is het een schraal koejaar (weinig gras).

10) Op Sint-Paulus bekeering
Moet de leeuwerik zingen
Of ze gat zal springen.

11) Noten in overvloed voorspelt een strengen Winter.

12) Bij het zien van een spin zegt men :
's morgens druk
's noenes geluk
's avonds min
brengt een spinnekop in.
Te vergelijken met een gelijksoortige Fransche zegswijze.

13) Als een meisje het schotelwater laat koken zal ze nog zeven jaar wachten om te trouwen.

14) Als op Lichtmis de zon op het kerkboek schijnt, dan bindt de Kempenaar zijn afval (al wat van den vorigen oogst overblijft) bijeen. (Teeken dus dat de komende oogst zal slecht zijn).

15) Een regenboog voorspelt 6 weken slecht weer.

16) Sint-Antonus maakt het ijs of breekt het ijs. (Doet den vorst beginnen of eindigen).

17) Om aan te duiden dat terrein onbebouwd blijft liggen zegt men : « Dat wordt een vogelplein ».

18) Langs de pastorij loopt er een steegje. Voor enkele jaren kwam daar dagelijks een dikke haas voorbij, die door geen enkele jager kon getroffen worden.

De pastoor van Hakendover, M. Van Aarschot, heeft hem door zijn gebeden doen wegzetten voor 99 jaar.

19) Oude lieden vertellen nog dat er vroeger een tooverheks leefde, genaamd Carolinke Strook, de schrik van kinderen en groote menschen. Bijzonderheden kon men er mij niet over vertellen.

20) April wel zonder koren (aren), Mei nooit zonder bloeisel.
In Mei koel en nat, vult de schuur en het vat.

HENRI DE LEENHEER.

De Sionieten te Lathuy (1).

Ik ben er niet heel zeker van dat de Sekte der Sionieten nog steeds bestaat te Lathuy. Mijn bezoek gebeurde er vóór den oorlog. Het zou niettemin belangrijk zijn eens ter plaatse zelf gaan te kijken en elders te informeeren. De sekte der Sionieten werd in de XVIII^de^ eeuw ingesteld. Haar naam ontleent zij aan het feit dat Sion de ingebeelde vergaderplaats was. Het is een zeer interessante communiteit, zoowel wat haar oorsprong als wat haar geloofsregel betreft. De eenige geloofsregel is de innerlijke ingeving van den Heiligen Geest die tot het Hart spreekt en het de waarheid leert. Het is essentieel de godsdienst *van het Hart*. Deze sekte werkt vooral in Duitschland.

U zegt : Zou er hier geen sprake zijn van een sekte der Stevenisten ? — Neen. — Geen overeenkomst. Cornelius Stevens was een vicaris-generaal van Namen die in 1802 een formulier van onderwerping aan de Organieke Artikelen weigerde te onderteekenen. Het was toen onder het Keizerlijk Bewind. Alsdan ontstond de sekte of liever de partij der Stevenisten.

Er bestaat nog een sekte Stevenisten in de omstreken van Hal. Zij werd gesticht door een zekere *Steven* (zonder *s*) die geen priester was. Er bestaat nog steeds een bidplaats.

Kortom, de godsdienstige sekte zou een onuitputbare bron zijn waarvan het onderzoek veel nut zou opleveren. Voor het oogenblik ben ik (om gezondheidsredenen) voor enkele dagen met verlof in een gemeente uit Waalsch Brabant. In deze streek is er geen gemeente of zij heeft haar tempel, haar protestantsche sekte en eveneens haar priester, meestal een beste man, die zich op gewone dagen bezighoudt met zijn werk van landbouwer, horlogemaker, enz. De protestanten worden er *tchepères* geheeten. Deze naam heeft echter niets onteerends noch belachelijks aan zich. In de gemeente waar ik verblijf (waarom ze niet noemen) : Ohain, zijn de *tchepères* zeer talrijk en worden zij beschouwd als doorbrave lieden, waarvan sommigen zelfs openbare ambten bekleeden.

Tot enkele jaren vóór den oorlog werden de protestanten te Ohain begraven op een bijzonder en voorbehouden gedeelte van het kerkhof. Dit gebruik verdween. Het zou wel de moeite loonen eens na te gaan wat er van gekomen is in andere gemeenten en welk de oorsprong zou zijn van het woordje *tchepère*, dat overal zoowat voorkomt.

L. Tréfois.

---

(1) z. *Brabantsche Folklore*, XII^de^ jaargang, blz. 395.

De Kapel aan den Boom te Geldenaken.

In dit tijdschrift (1) schreef M. Oscar Duchesne van Geldenaken de legende van de « chapelle à l'Arbre » en betreurde het geen reproductie te kunnen geven van de vroegere kapel, die afgebroken en door een nieuwe vervangen werd.

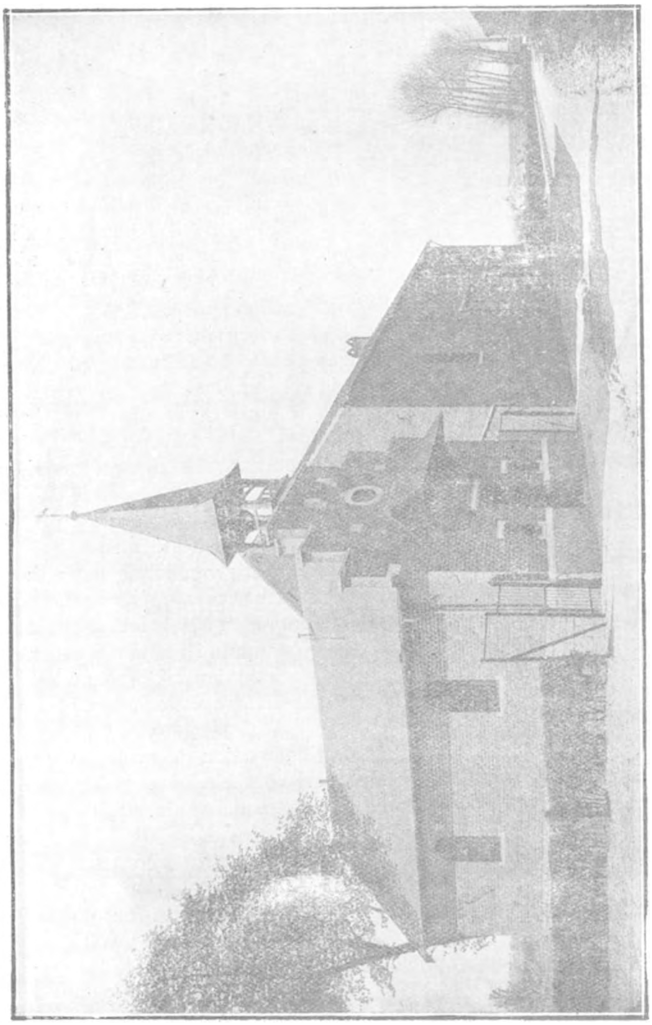

De huidige « chapelle à l'arbre » te Geldenaken.

---

(1) z. *Brabantsche Folklore,* II^de^ jaargang, blz. 242.

Hier publiceeren we een teekening van M. Paul Moureau, leeraar te Chatelet en afkomstig van Geldenaken. De vroegere « chapelle à l'arbre » wordt er op weergegeven.

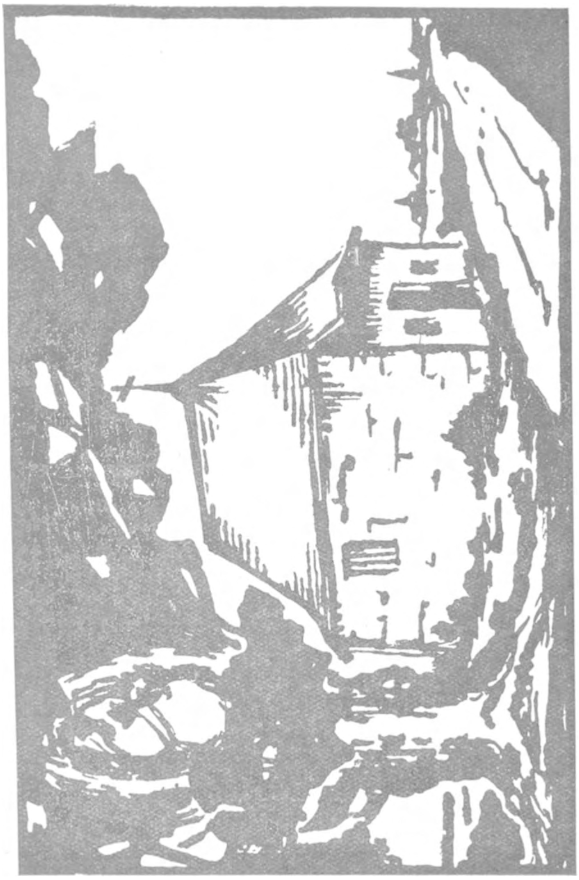

De vroegere « chapelle à l'arbre » te Geldenaken.
(Geteekend door M. P. Moureau).

Hieronder verzamelen wij een reeks nota's, medegedeeld door M. A. Mortier van Ruchaux (Mont-Saint-Guibert).

Middelen om zich eertijds, bij nachtelijke reizen, te behoeden voor de aanvallen der booze geesten.

Een zeer slechte ontmoeting was deze van een persoon die 's nachts niet uw « *goê'n avond* » beantwoordde.

Van het oogenblik af dat deze persoon u eenige stappen voorbij was, na in tegenovergestelde richting gekomen te zijn, was het goed een kruisteeken te maken, wel zorg dragende zich niet om te keeren, en vervolgens te bidden :

drie *Onze Vaders* en daarna drie *Wees Gegroeten* zoo het een man was ;

drie *Wees Gegroeten* en daarna drie *Onze Vaders* zoo het een vrouw was ;

driemaal de akten van *Geloof, Liefde* en *Berouw* zoo men niet kon onderscheiden of het een man of een vrouw was.

Ongetwijfeld was er veel verschil wat de keuze der gebeden betrof.

Moest men na het invallen van den nacht terugkomen van een plaats uit de omgeving zijner woning, dan was het voorzichtig een anderen weg te kiezen dan deze die gevolgd werd bij het weggaan. Aldus werden de booze plannen van de handlangers van den Duivel verijdeld ; zij hadden er immers kunnen toe besluiten u opnieuw af te wachten.

Zoo men bij donkeren nacht struikelde tegen een steen of een wortel in het midden van den weg, dan was dit dikwijls een teeken van hekserij, waaraan men onmiddellijk kon ontsnappen met een kruisteeken te maken en de « *vier* » *wonden van Ons Heer* te aanroepen.

Eerste Ontmoeting 's morgens.

De dag moest gunstig of ongunstig zijn, naargelang de eerste persoon dien men 's morgens ontmoette een man of een vrouw was.

— Ik heb een man gekend die een gebuurvrouw een onverzoenlijken haat toedroeg, omdat deze nabij het huis zijner ouders stond op het oogenblik dat hij vertrok om deel te nemen aan de loting.

Hij trok een slecht nummer en werd soldaat. Door het feit dat hij moest vertrekken werden zijn belangen ten zeerste geschaad.

Bij kris en bij kras hield hij ten andere staande dat deze vrouw een tooverheks was.

Bijgeloof betreffende gevonden voorwerpen.

Alvorens een *stuk geld* op te rapen dat op den weg lag, paste het een kruisteeken te slaan ; stak men het bij zijn eigen geld in den zak dan moest er opnieuw een kruisteeken gemaakt worden, zooniet stelde men zich bloot aan het verliezen van den ganschen inhoud zijner beurs door hekserij.

Door analogie ging men op dezelfde wijze te werk bij het vinden van een knoop.

Wilde zij zich onttrekken aan de verleiding van een mooiprater, die door den Duivel op haar weg zou gebracht worden, dan mocht een vrouw geen *strik* noch een ander *toiletvoorwerp* oprapen.

Het oprapen van een *zakdoek, een halsdoek, een das,* enz. stelde u bloot aan de grootste ongelukken in uw familie, in uw stal, tusschen uw hoenders. Gebeden konden in dit geval niet helpen.

Een *mes* of een *pennemes* dat men op den grond zag liggen, diende opgeraapt te worden tegen wind op en met het gedeelte tegenover de punt van het lemmer of van het grootste lemmer ; het mocht slechts gebruikt worden na besproeid geweest te zijn met wijwater, ten einde te vermijden dat een gebeurlijke kwetsuur de aderen zou komen verstijven en aldus een verlamming veroorzaken.

Een *sleutel* mocht slechts opgeraapt worden met duim en wijsvinger der linkerhand ; wilde men voorzichtig zijn, dan moest men hem met een trektang enkele oogenblikken boven een knappend vuurtje houden om sporen van gebeurlijk heksenzweet of speeksel af te branden. — Terwijl men dit deed werd een kort gebed opgezegd.

Men ging op dezelfde wijze te werk bij het vinden van een *vuurslag, ijzeren punten van stokken, tanden van hooi- of mestvorken, het blad van een schup, bijlen en hakmessen, kouters van ploegen,* enz., enz., die zoogezegd verloren waren.

Steeds was het een groote onvoorzichtigheid de inhoud, welke hij ook mocht zijn, van een *flesch* of *veldflesch* uit te drinken ; de Duivel kon er zich in gespiegeld hebben. Beter was het ze met den voet weg te stooten (naar den kant van den weg), want het breken er van kon u beheksen.

Een *brood,* een *boterham,* een *taart,* enz. dienden versmaad te worden : alleen een duivelshand maakte zich schuldig aan heiligschennis, die bestond in het blootstellen aan vernieling van hetgeen gemaakt werd van het graan van den goeden God.

« *Heiligenlichamen* » *op de kerkhoven.*

Men beweerde dat de aarde, die de lichamen bedekte van deze overledenen die in den schoot der gelukzaligen opgenomen waren, nooit bevroor ; gedurende den Winter waren de geloovigen die op het kerkhof moesten dan ook met vrees bevangen, uit schrik dat zij onvoorziens op een graf zouden treden, waarvan de aarde niet hard geworden was.

Fer l'fotche (De Vork maken).

Fer l'fotche wil zeggen de rechterhand aanbieden met duim, ringvinger en pink in den palm geplooid ; duim en wijsvinger worden uitgestoken zoodanig dat er een soort vork gemaakt wordt.

Fer l'fotche vóór een hond kan deze razend maken.

Fer l'fotche vóór een spiegel stelt u bloot aan een verschijning van den duivel.

Paaschgeschenk voor den Molenaar. (Pausquadge dèl Mouni).

Op Paaschmaandag brachten de molenaars een bezoek aan de huisgezinnen wier graan zij maalden ; overal ontvingen zij eieren en namen deze mede in een grooten platten korf, die aan den arm gedragen werd.

Dit heette men *li pausquadge dèl Mouni.*

Onnoozele kinderen (Aux Innocints).

Op 28sten December viert men *het feest der Onnoozele kinderen.*

Eertijds was het een gewoonte dat knechten en meiden op dezen dag den boer en de boerin van de hoeve heimelijk in een schuur, een stal, enz., opsloten. Zij werden slechts buitengelaten op voorwaarde dat zij iets beloofden. Hetzelfde werd gedaan in de werkhuizen.

In familiekring was dit eveneens een gewoonte van de kinderen tegenover hun ouders.

De scholieren eindelijk, voordat de meester 's namiddags terugkwam, sloten de deur langs den binnenkant en trachtten aldus, bij het weerkeeren van den onderwijzer, een halven dag vrijaf vast te krijgen. — In dien tijd bestond de zoogenaamde Kerstvacantie nog niet in onze dorpen.

Groet ! (Saluwez !).

Wanneer men in de herberg bediend werd door het jong meisje van den huize, vroeg men haar, zeggend *Saluwez*, even iets te gebruiken van het aangeboden glas ; zij dronk dan een teug.

Dit galant komplimentje werd daargelaten op aanraden der hygiënisten.

Driekoningenfeest (Li Fyèsse dès Rwès).

Het Driekoningenfeest (6 Januari) werd in familiekring gevierd en men bepaalde zich er bij in huis een flesch *di france* (brandewijn) te ledigen ; bijna in alle huisgezinnen werd dit nochtans gedaan. Dit heette men *criyi lès Rwès* (criei= crier).

AD. MORTIER.

Ruchaux, Augustus 1933.

Over de IJdelheid.

Buiten de feiten die in betrekking met dit onderwerp door M P. Hermant op de « Oudmarkt » (1) te Brussel verzameld werden, citeer ik het volgende : Een overigens beste en aardige koopvrouw draagt den keurigen bijnaam van *Kop-aj*. Zij houdt er aan steeds te herhalen dat zij tot op 16 jarigen ouderdom in een weelderige kostschool verbleef. Of dit waar is weet ik niet, maar in alle geval draagt zij er toch haar roem op.

Over de IJdelheid.

In zijn onlangs verschenen studie over de psychologie der bewoners van de « Oudmarkt » sprak M. Paul Hermant over hun betrekkingen met de Duitschers en over de aldus ontstane folklore. Ziehier een doorleefd feit. Gedurende den oorlog slenterde een groepje mannen uit deze wijk in de nabijheid der Brusselsche slachthuizen en zagen er op zekeren dag twee of drie Duitschers die een koe voorttrokken. Zij komen er bij, krijgen de soldaten in een herberg, en terwijl er een paar pinten betaald worden, leiden eenige afgesproken mannen de koe naar een huis op de Oudmarkt. Toen de Duitschers zagen dat ze gefopt waren, werd hun *polizei* verwittigd ; deze stelde een onderzoek in en geraakte op den langen duur op het goede spoor. 's Anderendaags werd door het Duitsche gerecht een onderzoek ingesteld in al de stallen van de wijk. Van het begin af waren dezen die de koe gestolen hadden verwittigd en dadelijk werd er gewerkt om het beest te verbergen. Koorden werden aan de horens gebonden en al stootend en trekkend werd het dier langs een smallen trap naar boven gebracht, waar een slaapkamer aanstonds in koestal veranderd werd. Niet zonder reden dacht de bende dat de politie op een verdieping geen koe zou gaan zoeken. Dit gebeurde en de koe was gered.

Na enkele dagen moest de koe ,nochtans verhuisd worden voor de afdoende reden dat het huis verkocht werd. Zoo het moeilijk is om een koe langs een smallen trap boven te krijgen, dan is het toch nog moeilijker om ze weer naar beneden te brengen. Het dier verdedigde zich wanhopig. Er werd zoodanig gestooten en getrokken, dat de koe van op het bovenste gedeelte van den traparm het evenwicht verloor en met volle gewicht tegen een muur van één steen terechtkwam die dan ook instortte. Het gevolg was dat het dier zoozeer gekwetst was, dat het op de plaats zelf moest afgemaakt worden. Het vleesch werd in het geheim verkocht aan menschen uit de wijk.

L. PAUWELS.

---

(1) z. *De Brabantsche Folklore*, XII, blz. 205-219.

Folkloristisch gebruik door rechtspraak bekrachtigd.

Wanneer het metselwerk van een huis af is steken de metsers gewoonlijk eenige groene takken, een bloemtuil of een vaandel op de schouw. Dit noemt men een « Mei ». Om deze gebeurtenis te vieren geeft de eigenaar aan de werklieden een ton bier ten beste.

Bij een dergelijk feest gebeurde het dat een werkman viel en gedood werd. Een proces werd ingespannen om te weten of het ongeluk ja of neen moest beschouwd worden als werkongeval en of de familie van den werkman ja of neen aanspraak kon maken op schadevergoeding. Door wie moest in dit geval deze schadevergoeding betaald worden ? Door den ondernemer of door den eigenaar ? Dit feit, dat ons medegedeeld wordt door M. Arille Carlier van Charleroi, werd voor den rechter gebracht en het « *Bulletin des Sommaires* », uitgegeven door het « *Journal des Tribunaux* », geeft volgenden korten inhoud van het vonnis :

Bouwen van een huis. — Voltooiing — Viering van deze gebeurtenis door het afdrinken van een ton bier, gegeven door den eigenaar. — Val van een metser na dit feest. — Na de werkuren. — Te betalen vergoeding.

In geval de eigenaar van een huis aan de werklieden van een ondernemer, die tot het bouwen er van medegeholpen hebben, voorstelt een ton bier gaan te drinken op de eerste verdieping om de voltooiing van den bouw te vieren, en dat, na deelgenomen te hebben aan dit feestje, de werkman valt en gedood wordt, dan is er sprake van een werkongeval.

Tevergeefs zou men doen gelden dat het slachtoffer zich niet meer onder het gezag, onder de leiding van het hoofd der onderneming bevond, daar de val gebeurde na het eindigen van het werk en als gevolg van het aannemen van een voorstel, gedaan door den eigenaar van het huis, zonder betrekking tot het werk van het slachtoffer zelf.

Bij het bouwen is het inderdaad een dagelijks voorkomend gebruik, dat ondernemer en werklieden, na het onderdak brengen van een huis, samen deze gebeurtenis vieren met instemming van het hoofd der onderneming.

De *Revue des Accidents du Travail* (1933, blz. 8, Januari en Februari) publiceerde den volledigen tekst van het vonnis.

Dus wel een eigenaardige interferentie van rechtspraak en Folklore.

De Hand en de Vriendschap.

Het lezen van oude documenten heeft steeds onze aandacht geboeid, niet alleen omdat wij er talrijke nog niet gekende geschiedkundige bijzonderheden in ontdekten, doch ook omdat vele bladzijden van echt folkloristisch belang zijn.

Ontmoet men een vriend, dan reikt men hem dadelijk de hand ; dit is niet alleen een teeken van beleefdheid doch vooral van de vriendschap die men hem toedraagt ; het is een manier om de sympathie die men voor hem heeft, om het genoegen van de ontmoeting te laten blijken.

Schrijft men naar een vriend, dan zal als slotzin zeer dikwijls het volgende gebruikt worden : « Een warmen handdruk van.... » ; door deze uitdrukking nu trachten wij het gevoelen onzer vriendschap weer te geven.

Ook onze voorouders hadden een manier die hun eigen was om de oprechtheid hunner vriendschap tegenover dezen die het liefste gezien werden, uit te drukken.

In een handschrift uit de 18de eeuw lezen wij :

« Aujourd'hui 22e mars 1756, par devant moi, Jacques-Phi-
« lippe Delabye, Notaire Roeal et public admis par le Conseil
« Souverain de sa Majesté ordonné en Brabant de résidence à la
« terre franche d'Hollers et présents les témoins embas dénommés
« et signé.

« Comparurent en personne X et X. conjoints, lesquels à raison de l'affection et amitié particulière qu'ils ont pour leur fils Louis, comme encore en considération des bons services qu'ils ont reçu de lui, nous on dit et déclaré de lui avoir donné, cédé et transporté, comme ils lui donnent, cèdent et transportent par cette, par forme de donation d'entre vifs et *de main chaude et irrévocable* la juste moitié de leur jardin, etc... »

Deze uitdrukking « *D'entre vifs et de main chaude et irrévocable* », (onder de levenden en met warme en onherroepelijke hand) is bijzonder goed gekozen, omdat zij zoo goed voor hen de oprechte voldoening uitdrukt van hun zoon met een gift te begunstigen en als blijk van een genegenheid, waarvan zij de grootte, de intensiteit uitdrukken in een openbare akte.

Het gepaste van deze uitdrukking komt des te meer uit als men ze vergelijkt met deze andere : koud onthaal, koude ontvangst, koude hand.

Wanneer er een koop gesloten wordt, zien wij hedendaags nog dat de twee partijen elkaar de hand reiken ; de kooper slaat op de hand van den verkooper en ook omgekeerd ; dit is de onherroepelijke bekrachtiging van den koop, van den overeengekomen prijs tusschen de bewuste personen.

LE SARTEUR.

Proces-verbaal van een Lijkschouwing.

Uittreksel uit een brief die ons gestuurd werd uit Rijsel : « Met de grootste belangstelling heb ik de eerste vier nummers van den loopenden jaargang van « De Brabantsche Folklore » gelezen en ik ben er uiterst tevreden over een abonnement op uw tijdschrift genomen te hebben.

Het weze mij toegelaten er op te wijzen dat het proces verbaal van lijkschouwing (X^{de} jaargang, blz. 245) een wettelijke bepaling is die heden nog overal ongeveer op dezelfde wijze toegepast wordt. Wanneer er, onder het oude regime, in Waalsch Vlaanderen zoowel als in Brabant, een schielijk overlijden plaats had, beval de meier aan den gezworen dokter en den gezworen heelmeester van de stad (hedendaags de geneesheer van den burgerlijken stand) een enquête te doen en tot de lijkschouwing over te gaan ; dit noemde men *écoage*. — Over dit onderwerp publiceerde ik een artikel, doch als geschiedenis der geneeskunde, met drie proces-verbalen in denzelfden aard als deze die U in dit tijdschrift uitgegeven hebt.

E. ROLANTS, Rijsel.

Fabriek te verloten.

In 1927 werd de eigendom die op onderstaande teekening afgebeeld wordt, verloot. Deze teekening, waarvan de naïviteit opvallend is, versierde het prospectus van de tombola, prospectus waarop het volgende te lezen stond.

Gezicht op een schoonen en grooten eigendom, gelegen te Brussel, Vossenstraat, S^{ie} 2, N° 1095, en verloot bij toelating van 21sten October 1827 van Z. M. den Koning der Nederlanden.

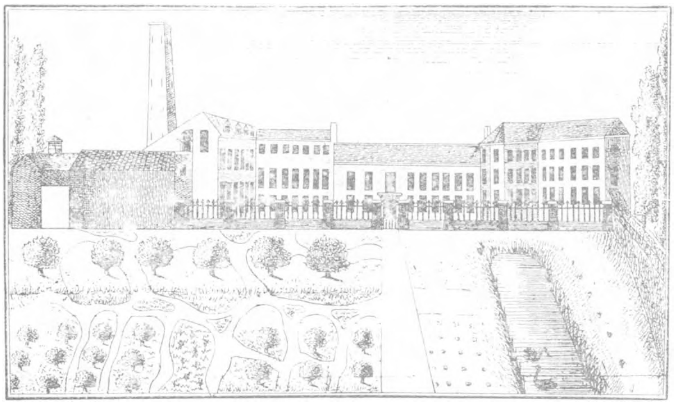

BESCHRIJVING.

Deze Eigendom bestaat uit : 1° een Olieslagerij met stoommachine van 16 P. K. ; twee cylinders ; drie paar maalsteenen ; zes pressen, zes verwarmers en alle bijkomende werktuigen ; alles zeer volledig en in den besten toestand van onderhoud.

2° Een Fabriek van groene zeep, volgens de nieuwe werkwijze, en een Oliezuivering met alle benoodigheden.

3° Een Huis met verscheidene kamers, stallen, koetshuizen, groot binnenplein, Engelsch goed, hof, allerlei soorten fruitboomen in volle opbrengst ; groote vijver.

4° Ruime gebouwen, dienst doende als magazijnen.

Alles samen, ongeveer 2 bunders, werd door deskundigen geschat op 182.452.60 fr.

VOORWAARDEN.

De tombola bestaat uit 20.000 loten van 11 fl... Er is slechts één winnend lot. Een borgtocht werd aan de regeering gegeven voor de waarborg van de koopers der loten. De trekking zal plaats hebben te Brussel, uiterlijk op 31sten December 1828, met tusschenkomst van den Heer Notaris BOURDIN, aangeduid door Z. E. M. den Gouverneur van Zuid-Brabant ; er zal op dezelfde wijze te werk gegaan worden als voor de koninklijke loterij der Nederlanden, en zooals uitdrukkelijk bevolen wordt door art. 10 van het definitief plan, vastgesteld door den H. Staatsraad, Beheerder van de registratie, van het kadaster der Loterijen, den 26sten Maart 1828.

Daar de overschrijving van den eigendom dient gedaan te worden vrij van alle hypotheek, werd er bij bovengemelden notaris de som van fl. 17.824-83 c. gedeponeerd, zijnde het bedrag der kapitalen van vier op den eigendom ingeschreven renten, tegen 314.100 per honderd, welke som zal overhandigd worden aan den drager van het winnend lot, die naar vrije keuze de renten zal mogen aflossen of hernieuwen, en die daarenboven in het bezit zal gesteld worden van den eigendom, zonder onkosten.

Loterij en Trekking zullen aangekondigd worden door de *Gazette des Pays-Bas,* den *Staats-Courant* en den *Courrier des Pays-Bas.*

Verdikte smeerolie voor klokken als geneesmiddel.

In de « Médecine Populaire » spreken de Heeren P. Hermant en Denis Boomans over het tamelijk veel verspreide gebruik van verdikte smeerolie voor klokken als geneesmiddel tegen aambeien.

In verband hiermede zond ons de H. apotheker Cavenaile van Brussel volgende eigenaardige nota die wijst op een evolutie van het volksgeloof : hier bestaat er geen bijgedachte meer aan een godsdienstige zaak, daar de klant meende dat het gemunte brons even goed was als het gewijde brons der klokken dat totnogtoe alleen een genezende kracht bezat. Ziehier wat M. Cavenaile mededeelt : « Een klant kwam mij « klokolie » vragen tegen aambeien. In het onderhavig geval is er sprake van de olie die dient om de lagers van klokken te smeren. Daar ik er geen had raadde hij mij aan enkele centen in olijfolie te laten « verteren » en het aldus ontstane product te verkoopen als zijnde klokolie ; bovendien verzekerde hij mij dat ik er veel zou verkoopen en dat geen scheikundige bij machte zou zijn de samenstelling van het geneesmiddel te bepalen ».

Wetenschappelijk gesproken werkt deze klokolie waarschijnlijk door de gedeeltelijke oplossing van het brons der klokken in de gebruikte smeerolie ; ongetwijfeld is dit een samentrekkend middel dat echter nogal gevaar oplevert, waarschijnlijk om reden van het stof in deze olie noodzakelijk bevat.

J. CAVENAILE.

Brusselsche Volksgeneeskunde.

Om wratten te genezen : neem een dunne snede ossenvleesch (geroosterd), laat het gedurende een dag trekken in azijn om het daarna eenige nachten op de wrat te leggen.

Genezing is zeker, voegde men er bij.

P. H.

Arbre ou Arc d'Abraham (1). (Boom of boog van Abraham).

Te Stambruges zegt men dat « *quand l'âr d'Abraham est tèdue, el temps va canger d'vée les 48 heures, i va pluvoir* » (wanneer de boog van Abraham gespannen is, het weder zal veranderen binnen de 48 uren, het zal regenen).

MONSEUR in de *Folklore Wallon* en BANNEUX in *l'Ardenne superstitieuse* spreken over « *l'Arbre d'Abraham* » of Abrahamsboom.

In 't Waalsch moet de eene of de andere uitspraak, ARP of AR (Boom of boog) foutief zijn.

Het weerverschijnsel gelijkt overigens noch aan een boom noch aan een boog : er is sprake van cirrus of cirro-cumulus, wolken die een voorteeken zijn van regen na een droogteperiode.

Kennen de lezers van *De Brabantsche Folklore* deze zegswijze niet en hoe zegt men bij hen ?

A. GOSSELIN.

De Mooie-Rots te Comblain-au-Pont.

Wanneer de reiziger het gehucht Halleux verlaat en naar Comblain-au-Pont gaat, kijkt hij onwillekeurig naar het granietachtig massief wiens reuzenmassa de vallei verspert : dit is de Mooie Rots, « la Belle-Roche », een steile rots die zich tot meer dan tachtig meter boven het kristallen watervlak der Amblève verheft. Boven strekt zich een kleine bebouwde vlakte uit en een steile weg leidt naar het dorp Fraiture-sur-Amblève dat daar ligt als een arendsnest, beheerscht door het scherpe dak van zijn kerktoren.

Een steengroeve heeft het hart van de *Belle-Roche* blootgelegd en op drie vierden van de oppervlakte der rots het patina weggenomen.

Deze rots heeft steeds een aantrekkingskracht op de steenhouwers uitgeoefend. Omstreeks 1850 werd er aan de Belle-Roche met een nieuwe groeve begonnen door een inwoner van Fraiture-sur-Amblève, afkomstig van Ecaussines, nl. Barthelemy Dethier, die opgemerkt had dat het graniet mooi en van goede hoedanigheid was.

Toen was het dat een eenvoudig steenhouwer, Emile Delhaze, op deze plaats een herinnering achterliet. In de rots hieuw hij een voorstelling van Sinte-Barbara, gemaakt naar het beeld van de Heilige dat staat in de kerk van Fraiture-sur-Amblève. Alhoewel zelf zoon van kleine landbouwers, was Delhaze betooverd geweest door de wonderen die de beitel van den steenhouwer wrocht en had daarom dit beroep gekozen. Van zijn prilste jeugd af bewerkte hij beenderen of stukken hout en vervaardigde aldus werkjes in den aard van deze die ons door de Middeleeuwen achtergelaten werden. Jong reeds arbeidde hij in de groeve en tijdens zijn vrije uren zag men hem werken op de rots. Het ensemble geeft den indruk van het werk van een primitief. De kroon die de Heilige op het hoofd draagt is met groote zorg afgewerkt. De gelaatsuitdrukking is zeer expressief en doet ons denken aan de beelden uit onze gothische kathedralen. Zeer smaakvol is het décolleté van het kleed afgewerkt, het wordt versierd met een halssnoer van edelgesteenen waaraan een medaillon hangt met de beginletters van den naam van den steenhouwer : E. D. Het van onder gefestonneerde kleed is recht en wordt opgehouden door een fijne

---

(1) Z. *De Brabantsche Folklore*, X, blz. 341.

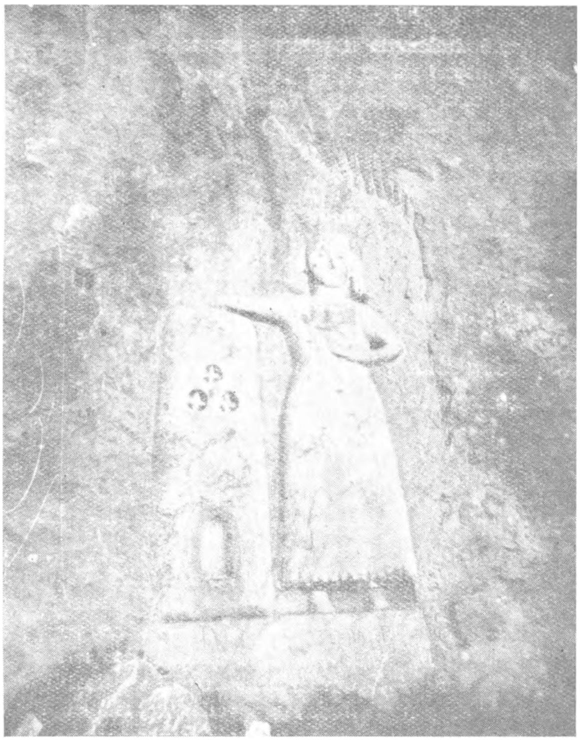

De Heilige Barbara gebeeldhouwd door een werkman in de « Belle Roche » te Comblain-au-Pont.

koord. De Heilige houdt een hand — een kleine hand aan een dunnen arm — op een heup, de andere legt zij op een sterk uitspringenden toren. Op den achtergrond den kop van een bok. Er onder volgend inschrift : E. D. 1875. Ste-Barbe. Niet ver van daar hieuw de kunstenaar een soldaat met kolbak, dolman en botten. De dolman is blauw gekleurd en met witte tressen doorstreept ; de broek is granaatkleurig.

Op deze wijze gebruikten onze werklieden eertijds hun vrije uren om zich te volmaken in hun werk ; zij lieten ons naïeve herinneringen na, het werk van hun eenvoudigen geest.

George Laport.

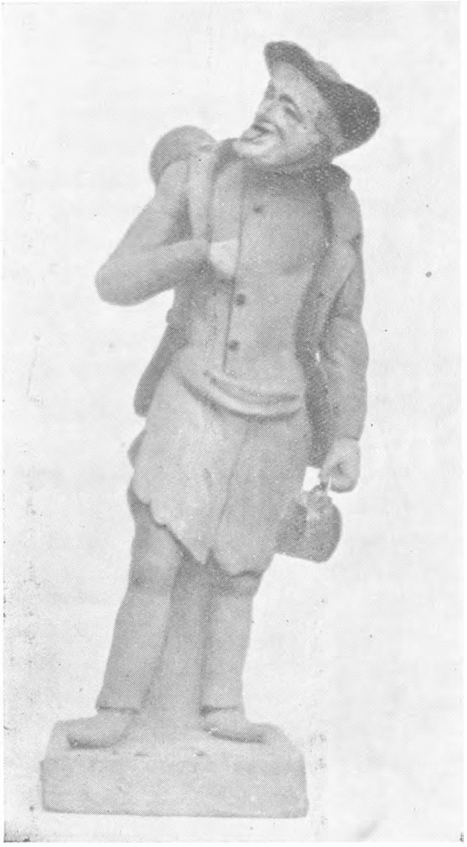

Terra-cottabeeldje van een Brusselsch koperslager, XVIII^de^ eeuw. (Eigendom van M. Dubois).

« *Après vous* » *(Na U)* (1).

Mijn betreurden vader, overleden in 1926 in den ouderdom van zeven en zeventig jaar, heeft mij dikwijls gesproken over een eigenaardig gebruik dat in zijn jeugd bestond te Perwez (Brabant), zijn geboortedorp.

In dien tijd schonk men het bier niet uit flesschen, men tapte uit het vat. Er waren twee soorten vaten : deze van ongeveer honderd liter heette men « *tonne de bire* », een vaatje van 50 liter droeg den naam van « *baril* ».

De herbergierster tapte het bier in een pot en verkocht het per « pinten » of « kappers ».

Wanneer zij een glas bracht zouden de vaste bezoekers zoomin als de vreemdelingen, nooit nagelaten hebben haar eerst te doen drinken. Vooral zoo zij jong en schoon was zegden zij dan eerst : « *Après vous* ».

« Kappers » werden zelden gebruikt. Dit was niet het geval in een westelijk dorp van het kanton Perwez, waar de mannen soms den bijnaam kregen van « buveurs de petits verres » (kappersdrinkers).

Iemand vertelde mij, misschien wel uitgevonden, het geval van twee gebroeders die aan den herbergier vroegen : « on pt'e verre »... « po nos deux m' frère ». Een kapper voor mijn broer en voor mij.

De « kapper » werd verkocht tot in 1914 ; heden wordt er niet meer over gesproken. In dien tijd kostte hij vijf centimes, voor de « pint » betaalde men juist het dubbel.

E. BOURGUIGNON.

Beeldje van een Brusselsch koperslager.

In *De Brabantsche Folklore* (2) wezen wij op een studie van M. Dubois over de Dinanderie. Sindsdien toonde schrijver ons het eigenaardig beeldje waarvan wij hierbij een reproductie geven

Het is gemaakt in terra-cotta en wordt sedert lange jaren met veel zorg bewaard door de familie Dubois, die reeds meester-koperslagers telde in de XVIII^{de} eeuw. Het dateert uit den tijd van markgraaf de Prié, Oostenrijksch landvoogd, die de privilegiën der ambachten in België wilde afschaffen. In 1718 deed hij Agneessens, deken der stoeldraaiers, onthoofden, terwijl De Haze, deken der koperslagers tot eeuwigdurende verbanning veroordeeld werd. De spottende houding van het personage dat de tong uitsteekt, kan uitgelegd worden door de verbittering van de ambachtslieden tegen het gehate bewind.

Dit stuk is eenig en bezit een onbetwistbare plaatselijke waarde. De tegenwoordige eigenaar is voornemens het te schenken aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis.

---

(1) *De Brabantsche Folklore*, XII, blz. 341 ; XIII, blz. 226.

(2) *De Brabantsche Folklore*, XIII, blz. 239.

Boekennieuws.

Encyclopedie Belge, 898 blz., 253 illustraties in den tekst, 9 buitentekstplaten. Prijs : 180 frank. Uitg. « Renaissance du Livre », 12, Kleine Zavel, Brussel.

Onder de leiding van M. Maurice Wilmotte werd zooeven door de « Renaissance du Livre » een Belgische Encyclopedie uitgegeven. In dit werk werden de zaken niet gerangschikt als in een woordenboek, wat nochtans meestal het geval is in gelijksoortige werken ; achtereenvolgende studiën, in compresse druk en in twee kolommen, geven ons een volledig beeld van het land. Talrijke en flink opgestelde tabels maken er tevens een gemakkelijk te gebruiken boek van. ,

Voor zoover het onderwerp dit eischt geeft elke studie een geschiedkundig overzicht en een bibliographie van de behandelde stof.

Wij mogen er niet aan denken hier het boek in zijn geheel te bespreken. Daar ons tijdschrift alleen Geschiedenis en Folklore in het oog heeft, moeten wij ons bepalen bij de artikels die deze wetenschappen raken. Men vindt ze overigens vooraan in het werk :

Geografisch overzicht (Ch. Pergameni).
Onze Geschiedenis (H. Laurent).
Onze Folklore (A. Marinus).
Volksfeesten en Optochten (Piérard).

Vooral de geschiedkundige begrippen die verwerkt werden in de andere studiën zullen zeer nuttig voor den geschiedschrijver en belangwekkend voor den folklorist zijn. Stippen wij aan o. m. :

Ons hygiënisch en medisch leven (L. Delattre). Onze landstalen, het Fransch (M. Paquot en M. Wilmotte), het Vlaamsch (R. Verdeyen), het Duitsch (A. Bertrang), Ons Schoolleven (G. Vrancken). Overzicht van de zedenleer (Boisacq, Wilmotte). Overzicht der natuurwetenschappen (L. Fredericq). Overzicht van physica en mathesis (J. Pelseneer). Geschiedenis der Fransche letterkunde (G. Charlier). Geschiedenis der Vlaamsche letterkunde (J Kuypers). Geschiedenis der Waalsche letterkunde (Ch. Defrécheux). De beeldende kunsten (G. Van Zype). De Muziek (Ch. Van den Borren). Ons Tooneelleven (H. Liebrecht). Onze Drukpers (R. Dupierreux).

Hier citeeren wij wel te verstaan maar alleen de studiën waarin onze lezers iets kunnen aantreffen betreffende onze bijzondere wetenschap.

Het mag wel een verheugend feit heeten, te constateeren dat de uitgevers van deze Encyclopedie de echte beteekenis van de Folklore in het leven van een volk begrepen, en dat zij haar zoo breedvoerig behandelden als deze werkelijke waarde het eischte. Terwijl in gelijksoortige werken de Folklore dikwijls weinig of geen plaats krijgt, werden hier de zaken op logische wijze gerangschikt : het land bestaat uit drie elementen : het aardrijkskundig midden, het verleden of de Geschiedenis, d. i. : tijd en ruimte, en eindelijk het volk met zijn zeden en gebruiken, zijn gewoonten, zijn mentaliteit : al wat het psychologisch karakter van een volk weerspiegelt, zijn Folklore namelijk.

Twee en twintig bladzijden werden aan de Folklore gewijd, 17 illustraties in den tekst en twee buitentekstplaten in kleuren ; van deze laatste komen er nochtans niet veel in het werk voor. Zoo wij rekening houden met het feit dat er in het werk 52 studiën voorkomen, dan kunnen wij zeggen dat de plaats die aan de Folklore gegeven werd eindelijk in overeenstemming is met haar werkelijk belang.

De Geschiedenis beslaat 31 bladzijden en de Aardrijkskunde 17. Deze cijfers kunnen overbodig schijnen. Zij zijn het echter niet zoozeer als men zou meenen, daar zij wijzen op een steeds groeiende belangstelling voor de Folklore en op een eindelijk beter begrijpen van haar gewicht en van haar nut. Het feit werd overigens eveneens geconstateerd door niet-folkloristen, die er ons opmerkzaam op maakten : naar onze meening werd aan de Folklore een zeer ruime plaats geschonken.

Steeds ruimer zal ze echter worden, omdat men steeds beter zal gevoelen dat de psychologie of de sociale reacties van een volk onmogelijk kunnen verstaan worden zonder zijn folklore te bestudeeren. Wat de objectieve studie van de Folklore zal leeren — en daar juist ligt haar overgroot nationaal belang — is, dat er in de gewoonten, in de zeden, in de opvattingen, in de mentaliteit van de Vlaamsche en de Waalsche bevolking, oneindig meer elementen van gelijkenis dan van verschil te ontdekken zijn.

A. M.

Enquêtes du Musée de la Vie Wallonne. N^{rs} 25 tot 28, 1931-1932 (III^{de} Deel, 7de en 8ste jaargang), 128 blz. geïllustreerd. Uitg. rue Feronstrée, 136, Luik. Prijs : 20 frank.

Buiten het verslag over de inhuldiging van de « Fontaine de la Tradition » geeft dit boekdeel twee reeksen studiën over twee vraagstukken : de eerste tracht te bewijzen dat het mogelijk is het Waalsch in Wallonië als onderwijsmiddel in de lagere scholen te gebruiken ; de tweede handelt over het met de hand vervaardigen van spijkers in het Walenland.

Zoo wij de eerste reeks studiën van dichterbij beschouwen, zien wij hoe M. Remouchamp zijn thesis over het aanwenden der Waalsche dialecten op de lagere school bewijst. Om deze stelling te steunen werd een eerste opstel van M. Marcel Fabry gepubliceerd. Schrijver wil bewijzen, dat het Waalsch als leermiddel kan gebezigd worden bij het aanleeren van het Fransch. Hij geeft daarom vijf model-leeslessen : een oude keuken omstreeks 1850 ; een avondbezoek omstreeks 1850 ; de « botteresses » omstreeks 1880 ; een marionettenvertooning omstreeks 1880 en een gedicht door Henri Simon : *le Vivier*.

De karakteristieke woorden van elk dezer stukjes geven aanleiding tot een commentaar, en een rijke illustratie vergemakkelijkt ten zeerste het begrijpen van den tekst. Een Fransche vertaling van den tekst volgt op de verklaring. De gekozen stukken, zoowel als de bijgaande illustraties, zijn van belang op folkloristisch gebied.

De tweede reeks studiën bevat het werk van de Heeren *Remouchamps :* het aan huis vervaardigen van gesmede nagels ; *Charles Godart :* de spijkerfabriek te Bohan ; *Victor Deliege :* Herinnering van een Luiksch « martchotê » (spijkersmid).

De eigenlijke gedetailleerde uiteenzetting over de techniek dezer verdwijnende nijverheid, wordt voorafgegaan door de geschiedenis van deze industrie en door een aanduiden der voornaamste vervaardigingscentra. De uitdrukkingen die door de werklieden gebruikt worden om hun gereedschap, de deelen van hun werkplaats en de voortgebrachte producten aan te duiden, werden met de grootste zorgvuldigheid opgeteekend.

Alles samen genomen is het een uiterst nauwkeurige analyse van dit aloude ambacht. In het tijdschrift wordt voor later een studie aangekondigd over het bijgeloof en de volksgebruiken betreffende de spijkers, namelijk over de geneeskundige, godsdienstige en magische praktijken waarvan zij vroeger het voorwerp waren of thans nog zijn. Wij signaleeren hier deze aangekondigde studie en verzoeken onze lezers er aan mede te werken, met al de gebeurlijke inlichtingen die zij over dit onderwerp zouden bezitten, mede te deelen.

Deze studie over het vervaardigen der nagels werd opgesteld dank zij de verstandhouding tusschen talrijke plaatselijke briefwisselaars. Wij houden er aan hierop te wijzen. Nooit hebben wij opgehouden te zeggen dat de Folklore op samenwerking moet steunen. Er zijn immers veel te veel kostbare elementen die slechts kunnen opgemerkt of verkregen worden door personen die ter plaatse zelf verblijven of die zich genoegzaam in een bepaalde omgeving ingeleefd hebben om het vertrouwen der belanghebbenden te bezitten.

Ook maken wij van de gelegenheid die ons door dit tijdschrift aangeboden wordt gebruik, om onzen oproep tot een nauwe samenwerking tusschen alle Belgische Folkloristen te herhalen. Zoo er vraagstukken zijn waarvan het belang beperkt blijft bij deze of gene streek uit Vlaanderen of uit Wallonië, dan zijn er toch eveneens andere, meer misschien en zeker voornamer, die van algemeener, van Belgische, soms van internationale beteekenis zijn.

A. M.

RODOLPHE DE WARSAGE. *La Médecine sans médecin,* 92 blz. 1933. Uitg. Fernand Gothier, II, Place du Vingt Août, Luik. Prijs : 15 frank.

In zijn inleiding oordeelt schrijver dat de geneesmiddelen van kwakzalvers of « makré-creyon » ernstig bestudeerd verdienen te worden. Na enkele gevallen van niet te betwijfelen genezingen aangehaald te hebben, meent hij dat de kwakzalvers door de tribunalen niet steeds dienen beschouwd te worden als slimmeriken, die voordeel weten te trekken uit de bijgeloovigheid der anderen. Zij zijn werkelijk overtuigd van hun macht.

In vorm van woordenboek spreekt hij over allerlei ziekten en tevens over het geneesmiddel dat door het volk gebruikt wordt. Zijn onderzoek deed hij in Wallonië. Hij was zoo gelukkig twee lijvige handschriften van 1732 en 1764 te kunnen raadplegen, een van Henri-François Mothoul, heelkundige te Edingen en het andere van Joseph Dubois te Hannuit, wiens voorouders in de XVIII^de^ eeuw aldaar talrijke in dien tijd gebruikte recepten hadden opgeteekend. Het werkje bevat een lange lijst van de door kwakzalvers gebruikte kruiden, opgesteld door Dr. Tricot-Royer. Naast de wetenschappelijke benaming staat de naam in de taal der streek en tevens hun genezende kracht. Voor onze lezers is deze opsomming van volksgeneesmiddelen van het allergrootste gewicht. Wij staan nochtans verwonderd over het feit dat schrijver nergens gewag maakt van het werk « *La Médecine Populaire* », door onzen Dienst in 1928 uitgegeven.

P. DE KEYSER. *Folklore en Onderwijs,* 120 blz. De Sikkel, Kruishofstraat, 223, Antwerpen. Prijs : 16 frank.

Gecommentariëerd programma voor de folkloristische studiën bij ons hooger onderwijs ; flink opgesteld werk dat voorzeker nuttig zal zijn ; Schrijver toont een grondige kennis te bezitten van hetgeen er in het Duitsch, in het Engelsch, in het Fransch en in het Nederlandsch over dit onderwerp uitgegeven werd. Te betreuren dat de geleerde professor niet spreekt over sommige belangwekkende zienswijzen, noch over werkwijzen die door Engelsche, Italiaansche of Fransche schrijvers vooruitgesteld werden. Zooals het werk van den Gentschen Hoogleeraar is, zal het nochtans nuttig zijn en van aard om bij de ontwikkelden de liefde tot het volksleven aan te kweeken, ze aan te zetten tot een methodische en kritische studie. Evenals sommige Duitsche auteurs beseft schrijver zeer goed, dat het onderwijs in en ook het beoefenen van de Folklore gedaan moet worden met tact en voorzichtigheid, wil men de Folklore zelf niet misvormen of dooden.

P. H.

Dr ROBERT FONCKE. *Opt. Stuck van 't houwelyck,* 20 blz. Dierickx Beke, Steenweg, 70, Mechelen.

Zeer belangwekkende brochure over de vroegere huwelijksgebruiken te Mechelen. Men leest er in welke beperking door het magistraat der stad gesteld werd aan het prachtvertoon, aan het belang der geschenken, aan den duur der feestmalen en der drinkpartijen ; er is eveneens sprake van de wijze waarop overspelige of misdadige echtgenooten gestraft werden. De uiteenzetting van schrijver steunt op teksten uit de XVIde en uit de XVde eeuw, voorkomende in het archief der stad.

P. H.

L'Art Populaire en France, 5de jaargang, 1933, 204 blz., geïllustreerd. Boekhandel Istra, 15, Jodenstraat, Straatsburg. Prijs : 68 Fransche fr.

Telkenjare opnieuw wordt de aandacht der liefhebbers geboeid door het verschijnen van dit boek, een soort archief, een inventaris van de kunstschatten van het Fransche volk, uitgegeven onder leiding van M. Adolphe Riff. De verscheidenheid der onderwerpen, de afwisseling der volksopvattingen en de rijke illustratie maken van deze uitgave niet alleen een wetenschappelijke bijdrage, doch ook een spel voor de oogen. Sedert een vijftal jaren heeft de Fransche volkskunst zich als ongemeen rijk geopenbaard. Ziehier de inhoudstafel van het boek voor 1933.

Veyrin en Pedro Garmendia. Inleiding tot de studie van de Baskische versiering. — *J. Desaymard* en *E. Desforges*. De kleine landelijke woningen in het Centraal Gebergte. — *E. Violet*. De sluitsteenen en bovendorpels met eigendomskenmerken uit het « Mâconnais ». — *Joseph Gauthier*. Het IJzer in de Bretonsche Volkskunst. — *Dr Stephen-Chauvet*. Oude klinken in Puy-de-Dome. — *Gabriel Jeanton*. Twee karakteristieke motieven gebruikt in de houtsnijkunst in Bresse : de waterlelie en de kop van den steenuil. — *André Philippe*. De oudste speelkaarten die vervaardigd werden te Epinal. — *René Saulnier*. Een ridder, verkooper van bontgkleurd papier te Besançon in de XVIIIde eeuw. — *Guy Gaudron*. Eenige werken van Orleaneesche vervaardigers van bontgekleurd papier. — *Adolphe Riff*. Kasteelvrouwen-boerinnen uit de omstreken van Hochfelden. — *Ulysse Rouchon*. De « plaqres muletières » in Puy-de-Dome. — *Hans Haug*. Volksplateel en porselein uit de fabriek van Straatsburg. — *Georges Demeufve*. Enkele door het volk vervaardigde wijwatervaten in Lotharingen. — *J. M. Rougé*. Aardewerk uit Touraine. — *Gabriel Pecquet*. Een familie pottenbakkers uit Bresse, sedert meer dan een eeuw. — *Louis Malaizé*. De pottenbakkersindustrie te Jandun en te Barbencroc. — *Guillaume Borréa*. De kleine ambachten uit de streek van Nice. — *Henri Algoud*. De oratoria in Provence.

GEIGER PAUL. *Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1928*, 304 blz. Uitg. Walter de Gruyter, Genthinerstrasse, 38, Berlijn, 1933. (Prijs : 24 R. M.).

Met evenveel genoegen vestigen wij de aandacht onzer lezers telkenjare op deze uitgave, over de uitbreiding van dewelke wij niet anders kunnen dan ons verheugen. De werkers weten hoe moeilijk de bibliografische navorschingen zijn die moeten gedaan worden alvorens met een studie te kunnen beginnen, vooral wat de vreemde talen betreft. Dank zij het werk dat ondernomen werd door het *Verbandes Deutscher Vereine für Volkskunde*, wordt hun taak aanzienlijk vergemakkelijkt.

Vroeger reeds hebben wij er op gewezen hoe de flink opgestelde tabels u iets helpen weervinden : een zeer gedetailleerd plan dat de rangschikking aangeeft, een lijst der gebruikte afkortingen, een doorloopend numeroteeren der geciteerde werken, een alphabetische naamlijst der aangehaalde schrijvers, een alphabetische inhoudstafel.

De internationale samenwerking op dit gebied bleek vruchtbaar te zijn en het ware wenschelijk haar uitbreiding te zien nemen. Ongelukkig genoeg zijn er in alle landen nog geen folkloristen die zich met niets anders dan met Folklore bezighouden. In ons land moet ieder folklorist het beste van zijn tijd eerst en vooral aan werk besteden dat geen uitstaans heeft met de Folklore; zijn vrije uren zijn het die hij moet gebruiken om zich bezig te houden met zijn geliefkoosd vak. Dit doet klaar en duidelijk de samenwerking uitkomen waar in de inleiding van dit werk op gewezen wordt. Overal waar er Musea waren met personeel, ofwel leeraars, of Maatschappijen die over hulpmiddelen beschikten, werden er medewerkers tot dit werk van algemeen belang gevonden. Daar waar de Folklore de plaats nog niet veroverd heeft die haar van rechtswege toekomt, waar er nog uitsluitend moet gerekend worden op goeden wil, op toewijding, enz. is het werk op verre na nog zoover niet gevorderd.

A. M.

RAHIR. *Sites de la Haute Belgique à sauvegarder*, 56 blz., geïllustreerd, 1933.

De auteur beschrijft 22 plaatsen uit Hoog-België die verdienen beschermd te worden, nu eens om reden hunner schilderachtigheid, dan weer omdat er puinen of overblijfselen uit vroegere tijden aangetroffen worden.

De Volksdansmare. De Meihof, Oosterbeek, Holland.

Deze geïllustreerde brochure van 54 bladzijden handelt over de krachtsinspanningen die bij onze Noorderburen gedaan werden om de karakteristiekste dansen van hun land te bestudeeren en te behouden. Bij de eigenlijke studie over de dansen komt nog deze over de er bij passende muziek en over de muziekinstrumenten. De brochure behelst bijdragen van M. en Mevr. Van der Ven, Geraedts, Giesbert, Kempers, Bollen, Chapin, enz...

GUIDES COSYN. *La Semois inférieure* (Corbion, Alle, Vresse, Membre, Bohan), 152 blz., geïllustreerd. Prijs : 14.50 fr.

La Haute Sûre (Martelange, Bodange, Esch sur Sûre), 56 blz., geïllustreerd. Prijs : 9.50 fr.

Buiten de inlichtingen van toeristischen aard staan in deze gidsen nog tal van belangwekkende folkloristische aanduidingen over de beschreven plaatsen : plaatselijke legenden, eigenaardige kapelletjes, volksvertellingen. De flinke en rijke illustratie wijst wel eens op echten kunstzin. Niet steeds neemt schrijver zijn toevlucht tot de fotografie ; eveneens kunstwerken worden gereproduceerd : Werlemann, Albert Raty, Wagman, Geo Warzée, enz...

P. S. PASQUALI. *Sopravivenze lunigianesi di antiche canzoni lombarde,* 22 blz. Catania, Romeo Prampolini, 1933.

In deze interessante brochure teekent schrijver op wat er van de oude Lombardische liederen in de Folklore van de streek der Lunigianabergen overbleef. Zeer belangwekkende monographie, die eens te meer aantoont dat de streken die ver van de groote centra verwijderd liggen, de overleveringen uit het verleden bewaarden, alhoewel deze eveneens in den loop der tijden evolueerden.

P. H.

Bulletin de la Société Royale Belge d'Anthropologie et de Préhistoire. Deel XLVII, 1932, 436 blz., geïllustreerd.

Eerst en vooral een vaststelling : In 1932 concentreerde zich de activiteit dezer maatschappij bepaald op ethnologische vraagstukken. Het belang der mededeelingen over praehistorie werd er geenszins door verminderd doch wel aangevuld. Wij houden er des te meer aan hierop te wijzen, daar het meerendeel der schrijvers van deze ethnologische werken niet nalieten eveneens het Folkloristisch gebied te onderzoeken.

Tusschen deze werken stippen wij een zeer belangrijke studie aan van M. Rouma over de autochtone bevolking der Boliviaansche Andes. Hieruit dient volgend feit onthouden te worden, dat bevolkingen namelijk, die heelemaal identisch zijn van anthropologisch standpunt uit beschouwd, het gebruik van verschillende talen bleven bewaren. Dit wijst er dus wel op dat het gebruik der talen geen uitstaans heeft met het rassenprobleem. De taal heeft een evolutie die haar eigen is en de drijfveeren van aanvaarding of verwerping door een bepaalden groep dienen buiten den rassenoorsprong gezocht te worden.

In het boek treffen wij eveneens een werkprogramma aan voor een ethnologische afdeeling door M. Minnaert en drie mededeelingen van M. F. Mortier over de Tooverkunst in China, over het feest der Joden : Kol-Nidré en over de versmelting in zake godsdienst.

A. M.

Bulletijn van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, Deel VII, 1933, 432 blz. + 3 kaarten in kleurendruk. Prijs : 45 fr., 27, Berg van 't Hof, Brussel.

Het jaarlijksch bulletijn van deze commissie bevat volgende werken : *Feller :* La famille du mot « osier » ; *Vincent :* Propos de toponymie française ; *Herbillon :* Toponymies locales et notes sur la toponymie des Xendremael ; *Haust :* La philologie wallonne en 1932 ; *Grootaers :* De Nederlandsche Dialectstudie in 1932 ; *Van de Wijer :* De Vlaamsche Toponymie ; *Leenen :* De spelling van de plaatsnamen in het Belgisch Spoorboek ; *Grauls :* Een tweede uitstapje naar het Walenland ; *Van Loey :* Historicae Lange Vocaalverschuivingen in het Brusselsche Dialect ; *Blanquaert en Pée :* De Nederlandsche dialectnamen van de Spin, den Ragebol en het Spinneweb.

Verhandelingen van den Oudheidkundigen Kring van Halle. 1932. N^{r} 8, 296 blz., geïllustreerd.

Afgezien van de belangrijke studie van M. *Van den Weghe :* Hallensia, waarover wij reeds verslag uitbrachten, bevat dit boek nog het vervolg van het artikel van M. *Possoz :* « A travers les rues de Hal » en artikels van de Heeren *De Weerdt :* Uit het verleden van Goyck, Uit de oude papieren van Pepingen ; *Fr. Martens :* Die Franken und West Goten in de Volkerwanderungzeit ; Eene bladzijde uit Nils Aebergs : Nordische Kulturgebiet in Mittel Europa ; *Pr. Sablon :* Hendrik Conscience bij ons.

Bulletin de la Société des Américanistes de Belgique, N^{r} 12, 1933.

Hier hebben wij een studie door P. Minnaert : Van het concrete naar het abstracte, een psychologische studie waarvan de gegevens evengoed op de folklore als op de ethnologie toepasselijk zijn. M. Lavachery bestudeert er de steenen bouwwerken van de eilanden in den Stillen Oceaan en zet in betrekking hiermede verscheidene hypothesen vooruit.

Le Guide, Revue des Chefs Scouts et des routiers, 1934, N^{r} 1.

Deze aflevering bevat talrijke interessante en afwisselende folkloristische zantingen : de legenden van den hazelaar, de hazelaar bij de toovenaars, inlichtingen omtrent de Burgondische steenen mijlpalen, aan het St-Andrieskruis, te St.-Genesius-Rode, Verrewinkel, Diegem. De artikels : Huidige opvatting van de Folklore en folkloristische anekdoten toonen aan dat de scouts het hunne zouden kunnen bijdragen tot de folkloristische navorschingen. Met een weinig geduld en met enkele raadgevingen zouden het flinke medewerkers kunnen worden ; in alle geval zouden zij de plaatsen kunnen aanduiden waar iets te vinden is.

Le Guetteur wallon, Nrs 37, 38, 39, 1933. Prijs : 3 fr. het Nr, Rue Pepin, 26, Namen.

Bevat een studie van *Dr A. Melin* over de toponymie van Andenne en een van *Alexis Colart,* de beschrijving der plechtigheden in de kerk van Saint-Loup op het feest van « Saint-Aubert » (13den December), patroon der brood- en pasteibakkers.

Sedert het verschijnen van deze afleveringen is Dr Melin overleden en zijn artikels over de Toponymie van Andenne werden samengebracht in een brochure van 60 bladzijden.

Bulletin de la Société Royale Belge de Géographie, 1933, Nr 2, 116, Grensstraat, Brussel.

Hier lezen wij een flinke studie door *J. Leyder* over *de geboorte bij de Bwaka* (Ubangi). Belang der vruchtbaarheid, de grillen der kraamvrouwen, de wettigheid van het kind, de bevalling en er mede in betrekking staande gebruiken : navelstreng, de verlossing, het zoogen, het opleggen van den naam, de armbanden, enz.

Toerisme.

In Nr 3, jaargang 1934, een geïllustreerd artikel door *Constant Theys* over Linkebeek, de geschiedenis van het dorp, « het beelderig hoekje bij Brussel ».

Nr 2 gaf een artikel over « Het Posthof te Berchem-Antwerpen », een schilderachtig gebouw dat in museum herschapen werd. (Meubels, beelden, enz...).

H. O. K. 1933.

Dit nummer van het orgaan van Hoogstratens Oudheidkundige Kring, bevat een geïllustreerd artikel over de vroegere Rederijkerskamer : Het Eglantierken van Hoogstraten (1533).

M. L. Stroobant geeft genealogische aanteekeningen over de Heeren van Hoogstraten.

Mededeelingen van den Kunst en Oudheidkundigen Kring van Herentals. 1ste jaargang, 1933-1934, nr 1. Abonnementsprijs : 20 fr. Fraikinstraat, 57 Herentals.

De Oudheidkundige Kring van Herentals begon met het uitgeven van een tijdschrift. In dit eerste nummer lezen wij artikels over het kasteel van Vorselaar en over de karters van Herentals.

Bulletin de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles. Museum der Hallepoort, nr 3, December 1933, nr 1, Januari 1934.

Wat Brabant betreft hebben wij een artikel over het kasteel van Horst te St-Pieters-Rode en geïllustreerde nota's als bijdragen tot den inventaris der Brabantsche Kunstwerken (Kortrijk-Dutsel).

In het Januarinummer beschrijft de graaf J. de Borchgrave de beelden van de kapel te St-Laureins-Berchem en wijst op den bouwvalligen toestand waarin zich een votief monument bevindt.

Bruxelles, nr 6, December 1933. Prijs : 5 fr., 12, Koloniënstraat, Brussel.

Bevat nuttige wenken over de inrichting van het koloniaal Museum te Tervuren, over de negerkunst er over de verzameling Walschot.

Het tijdschrift teekent protest aan tegen de wijze waarop de inrichting en de uitbating van de « plage » te Hofstade werd opgevat.

Revue de Folklore français, nr 6, 1933, II, rue Victor Cousin, Parijs.

Onder meer andere artikels stippen wij een studie aan door J. Rogissart over het met de hand vervaardigen van spijkers in de Fransche Ardennen, een nijverheid die vroeger eveneens bloeiend was in de Belgische Ardennen, namelijk in de vallei van de Semois.

Rig. Tidskrift utgiven av föreningen för svensk Kulturhistorica.

De vier laatst verschenen afleveringen van deze uitgave die zich met Zweedsche ethnologie bezighoudt, bevat verscheidene rijk geïllustreerde artikels : met beeldhouwwerk versierde kistjes, gereedschap der houthakkers dat verschilt van vorm naargelang de streken, behouwen steenen, allerhande strikken en netten voor vogels en kleine velddieren, kapsels in de verscheidene streken van Zweden, reproductie van een schilderij van 1699, dat misschien weinig beteekent uit oogpunt van kunst doch zeer belangrijk is wat de geschiedenis der slede betreft.

Lundberg Oskar : Upplands fornminnes, förenings, Tidskrift. Deel 43, Nr 2, 352 blz., 1929-1933.

Deze annalen die door de Universiteit van Upsala gepubliceerd worden met de medewerking van een talrijk wetenschappelijk onderlegd personeel, bevatten rijk geïllustreerde studiën over de Zweedsche ethnologie, volkskunst en folklore.

Culegatorul, 1ste jaargang, nr 1, 1933.

Onder dezen titel begint het ethnografisch Museum van Cluj (Roemenië) met de uitgave van werken onder leiding van M. Vuia. Naar wij in het tijdschrift lezen zal in elk nummer in de mate van het mogelijke slechts één vraagstuk behandeld worden.

Het nummer in kwestie geeft artikels over de Kerstmis- en Nieuwjaarsgebruiken.

P. LUCIANUS CEYSSENS, O. F. M. *Het Onderwijs te Turnhout vóór 1830.*

Over enkele weken zal te Turnhout bovengemeld werk verschijnen. Het lijvig boekdeel (meer dan 300 blz.) kan in twee verdeeld worden. In het eerste deel behandelt schrijver de verschillende soorten van onderwijsinstellingen ; het tweede deel geeft de « Geschiedenis van de schooltwisten te Turnhout ». Verder hebben wij lijsten van het onderwijzend personeel, een samenvatting van de stof, enkele bijlagen, archiefstukken, enz. Daar Turnhout, om reden van zijn ligging in het vroegere Hertogdom Brabant, een bijzondere beteekenis heeft op geschiedkundig gebied, is dit boek niet alleen van plaatselijk, doch ook van algemeen belang, een flinke bijdrage wat de geschiedenis van het onderwijs in België betreft. Onderwijskwesties zijn aan de orde van den dag. Hier vinden wij bijzonderheden vermeld betreffende het programma in vroegere scholen, betreffende de regeling van het onderwijs, de gebruikte schoolboeken, de twisten tusschen magistraat en kapittel, enz.... Niet steeds is het gemakkelijk zich in te leven in, een oordeel te vellen over vroeger bestaande toestanden ; schrijver heeft echter met geduld alle archiefstukken die in zijn bereik waren uitgepluisd en geeft ons hier de vrucht van een langdurigen, ernstigen, wetenschappelijken en tevens zoo objectief mogelijken arbeid. Aan allen die belang stellen in de geschiedenis van Turnhout of die zich bezighouden met navorschingen op gebied van onderwijs weze dit werk warm aanbevolen.

Voegen wij hierbij als inlichting, dat de geschiedenis van het onderwijs te Turnhout na 1830 reeds vroeger geschreven werd door den Heer A. Dierckxens, schoolhoofd te Turnhout en lid van den Koninklijken Geschied- en Oudheidkundigen Kring « Taxandria ».

De Folkloristische Beweging in België.

Verslag van de Wetenschappelijke Congressen van April l.l., afdeeling voor Folklore.

Om half drie Zaterdag namiddag (7 April) wordt de vergadering door den voorzitter, Prof. Dr. Jan Gessler, geopend met een welkomstgroet van folkloristischen aard, aan Homeros en aan de befaamde Middeleeuwsche *Sator-Arepo* formule ontleend. Hij geeft enkele veranderingen te kennen, aan het programma aangebracht door de afwezigheid van den heer Wehrens die op het laatste oogenblik belet was naar Leuven te komen. Lieten zich verder verontschuldigen : de H. L. Crick, die beloofd had enkele van de cimelia zijner tooverboeken te bespreken en ten toon te stellen, en de H. Schrauwers, de noeste inrichter van de tentoonstelling van vlaamsche volksboeken welke op 16 Mei in de Koninklijke Vlaamsche Bibliotheek te Brussel werd geopend. Daarna verleent de voorzitter het woord aan den heer TRÉFOIS. De spreker weerlegt de stelling van Claerhout als zouden de West-Vlaamsche boerenhuizen een duidelijken Frieschen invloed vertoonen. Hij bewijst, met lichtbeelden ter verduidelijking, dat het West-Vlaamsche boerenhuis zelfstandig uit verschillende typen ontwikkeld is, en betwist elken Frieschen invloed.

Hierop volgt een belangwekkende bespreking. Prof. J. de Vries vraagt of er toch niet een zekere samenhang mogelijk is met Friesland, vermits men weet dat er een bepaald type van Germaansche woning bestond, en de twee volkeren zekere gemeenschappelijke trekken vertoonen.

Spreker ontkent elk verband tusschen de Friesche bergschuur en de West-Vlaamsche hoeve, daar de hoeven waarop men steunt om verwantschap te zoeken, slechts in de 19e eeuw aldus gebouwd werden. Immers, pas in de 19e eeuw heeft men tusschen schuur en woonhuis de stallingen bijgebouwd.

Prof. de Vries vraagt of een tijdsgrens kan worden aangegeven waarna de verschillende typen van West-Vlaamsche hoeven zich zouden ontwikkeld hebben, bv. de 15e of 16e eeuw.

Neen, antwoordt de spreker ; wel kan men zeggen dat een heele evolutie heeft plaats gehad sinds de 16e eeuw.

Beide heeren zijn het ten slotte eens om aan te nemen dat de West-Vlaamsche hoeve zich zelfstandig heeft ontwikkeld onder invloed van klimaat en vooral van economische omstandigheden. Er is in ieder geval geen spraak van Frieschen invloed.

De heer van den Berg vraagt dan of de verschillende typen van hooischuur onder strooien dak tot steenen schuur mekaar chronologisch opvolgen, ofwel alle te samen en tegelijkertijd voorkomen.

Dit laatste is het geval ; beide heeren zijn het eens dat er dus weer geen spraak kan zijn van Frieschen invloed.

De heer de Mayer wenscht te vernemen hoe de toestand van de West-Vlaamsche boerenwoning dan was in de 18^{e} eeuw.

Spreker heeft dat getoond : dan waren schuur en woonhuis gescheiden. Pas later werden ze verbonden door de stallen.

Hiermede eindigt de bespreking. De voorzitter bedankt nog eens den spreker voor zijn belangrijke uiteenzetting en verleent het woord aan den heer P. W. J. Van den Berg, die handelen zal over den Hollandschen plattelandsbewoner.

De heer Van den Berg toont de aanwezigen eerst een merkwaardige verzameling van oorspronkelijke teekeningen die ter illustratie van zijn lezing dienen, en commentarieert ze. Daarna bestijgt hij het podium en geeft een grondige analyse van het karakter van den plattelandsbewoner.

Uit de bespreking die daarop volgt blijkt hoe de toehoorders de juistheid en de diepte van die zielsstudie waardeeren.

De heer de Vries o. a. wijst er op hoe de uiteenzetting van den spreker ook nuttig kan zijn voor iemand die de Oud-Germaansche kultuur bestudeert.

Prof. Gessler laat opmerken hoe de hoofdzaken uit die lezing over Hollandsche boeren ook van toepassing zijn op onze Vlaamsche plattelandsbewoners.

De heer Ernest Claes haalt een practisch geval aan uit zijn streek om een bewering van spreker te illustreeren, nl. dat een straat, een rivier, een stuk land soms aanzien worden als absolute scheidingen, zoodanig dat de menschen die aan weerszijden er van wonen, op mekaar vijandig gezind zijn zonder andere reden dan de traditie.

Na de hartelijke felicitaties van den voorzitter die de gevoelens van de buitengewoon talrijke aanwezigen vertolkte, werd het woord gegeven aan den heer Jan Grauls voor zijne lezing over : « Een onuitgegeven bundel Nederlandsche spreekwoorden uit het begin der 16^{e} eeuw ».

Hierop volgt een levendige bespreking naar aanleiding van enkele vragen en aanmerkingen van Prof. De Keyser. Deze laatste vraagt : « Heeft U wel al de bronnen van uw spreekwoorden onderzocht. Immers, er zijn nog andere lijsten verschenen dan die welke genoemd werden.

Spreker : Ik ken al de *uitgaven* van spreekwoorden, al heb ik ze niet genoemd (dat was onnoodig) ; en onuitgegeven verzamelingen zijn er geen, tenzij een paar die dan echter schier gansch werden overgenomen in Harrebomée.

Prof. De Keyser : Welk is het verband tusschen uw lijst en de reeds bestaanden ?

Spreker : De meeste opstellers van lijsten schrijven van mekaar af en komen door vervorming der spreekwoorden dikwijls tot dingen die elke fijnheid missen en feitelijk geen spreekwoorden meer zijn. Ook in mijn lijst zijn er vele van dien aard. Maar enkele zijn echte, levendige Limburgsche spreekwoorden welke nog niet, of niet in dien kernachtigen vorm gekend waren en die dan tot vondsten leiden. Dit is o. m. het geval met 't spreekwoord : « De blok sleepen » dat spreker in staat stelde de verklaring te vinden van een tot nu toe raadselachtig figuurtje op het beroemde schilderij van Brueghel. (Bij gebrek aan een afbeelding verwijs ik gemakkelijkheidshalve naar de nummers 80 en 83 op het plaatje in het Modern Woordenboek van Pater Verschueren, onder « spreekwoord » F. B.).

Prof. De Keyser : Een blok sleepen, kan dat niet zijn « een vleeschblok sleepen » in den zin van vleien ? Dat bestaat in Gent nog wel.

Uit het antwoord van den spreker blijkt echter dat die uitdrukking niet kan in aanmerking komen, evenmin als die andere, « een blok aan 't been sleepen » welke door den heer E. Claes gesuggereerd wordt. Het besluit is dat spreker de juiste beteekenis nu gevonden heeft in zijn Limburgsch, nl. : zich een karwei getroosten om iets te bekomen waar men zijn zin op gezet heeft.

Na een samenvattend woord over deze welgeslaagde namiddagvergadering sluit de voorzitter de vergadering op een even aangename als onverwachte wijze ; hij noodigt nl. de aanwezigen uit op een gezellig folkloristisch samenzijn met echt Leuvensch kramikbrood op het menu.

Vergadering van Zondagmorgen, 8 April.

Om 10 uur wordt de vergadering geopend met een inleidend woord van den voorzitter die nog eens op de mooie prestatie van de vorige, druk bezochte vergadering wijst. Het algemeen onderwerp dezer vergadering is het opmaken van een volkskunde-Atlas voor Vlaanderen en Noord-Nederland.

De drie lezingen, achtereenvolgens door Prof. GESSLER, Prof. DE KEYSER en den heer DE MEYER gehouden, hadden als hoofddoel een ernstige bespreking van dat onderwerp uit te lokken. Die bespreking, waarvan hier de korte inhoud volgt, was dan ook zeer vruchtbaar.

De heer Verlodt staat heel sceptisch tegenover de voorgestelde methode om per briefwisseling antwoorden in te zamelen. Hij voorspelt dat het aantal antwoorden zeer gering zal zijn en hij haalt een persoonlijke herinnering aan : toen de Vlaamsche Toeristen Bond reeds 50.000 leden telde werd hun een vragenlijst door hem toegestuurd, en hij kreeg slechts 40 antwoorden.

Een levendige discussie volgt, waaraan vooral de heeren Prof. De Keyser, Prof. Gessler, Prof. Tréfois en de heer De Meyer deelnemen. Deze heeren deelen niet het pessimisme van den heer Verlodt. Uit hunne gedachtenwisseling volgen deze besluiten aangaande de practische werking : een lijst van 10 vragen, betrekking hebbend op den cyclus van « wieg tot graf » zal gezonden worden aan de groote organismen als Vlaamsche Toeristenbond, Davidsfonds, enz. (deze beide gaven reeds hun toestemming). Eerst zullen naar al de vertegenwoordigers dezer vereenigingen voorafgaandelijke vingerwijzingen gestuurd worden, en dan zal het hoofdbestuur van deze instellingen op eigen gezag de vragenlijsten aan zijne leiders en vertegenwoordigers rondzenden, met instructies om 1° zelf te beantwoorden, en 2° te laten beantwoorden door een zeker aantal leden.

Wat de onderwijzers betreft zou men de lijsten kunnen uitdeelen tijdens de kantonnale inspecties. De bedoeling is het prestige te verhoogen door een zekere officieele aanmoediging, — zonder dat men nochtans van rechtstreeksche verplichting kan spreken — om een grooter percentage antwoorden te verkrijgen. Men verwacht goede uitslagen van die methode.

De heer Verlodt trekt dan de waarde der aldus verkregen antwoorden in twijfel, en denkt dat men met de kosten der briefwisseling evengoed een persoonlijk onderzoek kan laten gebeuren, met grooter waarborgen van wetenschappelijke juistheid. Ook de heer Tréfois steunt deze laatste zienswijze.

Uit de antwoorden van den heer De Meyer, Prof. Olbrechts en Prof. De Keyser blijkt het volgende : met deze correspondentie verwacht men antwoorden uit zeer veel plaatsen. Op enkele belangrijke punten zullen de antwoorden door een persoonlijk onderzoek gecontroleerd worden. Maar als men alles persoonlijk moest onderzoeken, zooals de heer Verlodt voorstelt, dan zou men minstens over vijftig specialisten moeten beschikken die daar tien jaren van hun leven willen aan besteden, zooals de heer Tréfois gedaan heeft voor zijn studie van den hoevebouw. Dat is onmogelijk. Wat de onkosten betreft, dat werd uitgerekend, en briefwisseling blijkt goedkoopst te zijn.

Prof. Gessler uit zijn vertrouwen in de voorgestelde werkingsmethode, maar betreurt tevens dat de voorziene finantieele moeilijkheden zoo zwaar zijn, en dus een ernstige hinderpaal zouden kunnen worden.

Prof. De Meyer antwoordt hierop dat men zou kunnen een subsidie vragen aan het « Fonds voor wetenschappelijk Onderzoek » en denkt wel dat men het zou verkrijgen. Daarmee kon dan in ieder geval 't werk aangevat worden. Later is er dan misschien wel een officieele toelage te verkrijgen.

Prof. De Vries uit Amsterdam vraagt dan inlichtingen over het vorige congres, om op de hoogte van den toestand te komen vooral wat betreft het stilzwijgen van den heer Meertens, secretaris van het comité voor Noord-Nederland, en dien hij hier verwacht had.

Prof. Olbrechts antwoordt hierop : Op het vorig Congres in 1932 werd tot de oprichting van twee comités voor folkloristisch onderzoek besloten, een voor Noord en een voor Zuid. Hij zelf nam het op zich, secretaris te zijn van de afdeeling Vlaanderen tot het comité op een eerste vergadering zou bijeenkomen. Hij schreef dan meermaals naar den heer Meertens die steeds antwoordde dat het in Nederland niet vlotte. Er scheen een gemis aan verstandhouding te bestaan tusschen den heer Meertens en den heer Van de Ven. Meer weet spreker ook niet.

Prof. de Vries denkt, dat in het Noord-Nederlandsch comité menschen van « diverse pluimage » zullen benoemd worden. Daarom moeten enkele grondprincipes van samenwerking tusschen Zuid en Noord worden vastgelegd om te vermijden dat de kaarten van Noord en Zuid niet zouden aaneenpassen. Daarom moeten de vragenlijsten worden opgesteld na gemeenschappelijk overleg en volgens een breed opgevat plan, om per slot van rekening niet met enkele speciaalstudies te blijven zitten zonder meer. Spreker vraagt of men daarom in Vlaanderen nog wat wil wachten tot Nederland gereed is.

De aanwezigen zijn het daarover eens. Na een bespreking tusschen Prof. Olbrechts, Prof. De Vries, Prof. Gessler, Prof. Tréfois, Prof. De Keyser en den heer De Meyer wordt nog dit besluit getroffen : In Vlaanderen zal men reeds met het voorbereidend werk beginnen. De vragenlijst zal eerst aan een tiental geschoolde menschen, dan aan een 200 tal worden voorgelegd, vóór men de eigenlijke ondervraging van 4000 personen aanvat.

In deze steekproef kunnen misschien ook een paar vragen betreffende het materieel kultuurgoed worden ingelascht (alhoewel dat voor de groote ondervraging a priori werd uitgeschakeld wegens de moeilijkheden er van) om te zien wat men feitelijk daarmee bereikt. Een dergelijke steekproef kan ook in Holland plaats hebben, in afwachting dat men daar gereed komt, om dan samen met Vlaanderen definitief van wal te steken.

In zijn slotwoord vat de voorzitter bondig samen wat er tijdens deze twee congresvergaderingen werd gepresteerd, en na een hartelijk woord van dank aan de talrijke aanwezigen sluit hij deze tweede en laatste vergadering van de afdeeling voor Folklore.

FRED. BERCKMANS.

De Folklore in het « Institut des Hautes Etudes de Belgique ».

Herhaalde malen reeds werd er bij lezingen, gehouden in het Seminarie voor Geschiedenis der Wijsbegeerte van bedoeld Instituut, nadruk gelegd op het belang van de wetenschappelijke folklore bij het bestudeeren van het menschelijk denken. Onlangs nog wees M. P. Minnaert op de hoofdrol die door de folklore gespeeld werd bij de evolutie van de Grieksche en de Middeleeuwsche metaphysica. Hij toonde aan hoe dicht de eerste denkers uit Ionië bij de volksopvattingen stonden en hoe, niettegenstaande alles, deze volksopvattingen steeds in hun werken opduiken zelfs in deze van de groote genieën der school, zooals Plato, Epikoeros of Plotinos. Tijdens de vervalperiode noteeren wij een duidelijk waarneembaren terugkeer tot het bijna onveranderlijke volksbijgeloof. Dan komt het christendom, dat op zijn beurt deze talrijke naïeve gedachten bewerkt en er zich progressief van losmaakt door een subtiele schoolmetaphysica. In de XIII^{de} en XIV^{de} eeuw maakt de christelijke wijsbegeerte, die haar hoogtepunt bereikte met den H. Thomas en den H. Anselmus, een hevige crisis door.

Eindelijk ontstond de wetenschap die steunde op de waarneming, een wetenschap wier positieve kennis langzamerhand verkregen werd door vakmannen, veefokkers, tuiniers, jagers, alchimisten en geneesheeren. Dit was het uitgangspunt van de Engelsche en van de Fransche experimenteele wijsbegeerte. De groote gedachtenstroomingen zijn als golven die zich verheffen boven de in ruimte en in tijd aan zich zelf gelijkvormig blijvende volksopvattingen. Uit de volksopvattingen haalden zij hun vormende elementen ; aan de volksopvattingen geven zij terug wat er na een tijd nog van overblijft.

De groote metaphysische vraagstukken zijn progressieve ontwikkelingen en preciseeringen van denkbeelden die ontstonden en overgeleverd werden in het onontwikkelde brein van de volkslagen.

In tegenstelling met den logicus zal de folklorist deze of gene oplossing van een metaphysisch vraagstuk noch verwerpen noch aannemen, dan na er de dikwijls duistere afkomst van nagegaan te hebben, na er den vreemden oorsprong en de nog vreemdere psychologie van opgespoord te hebben. Deze zal hij bestudeeren in vergelijking met de actueele psychologie der onontwikkelde klassen die, in hun geheel genomen, het geestesleven der primitieve volkeren trouw bewaarden.

De folklorist weet dat de groote beschavingsstroomingen deze oorspronkelijke bestanddeelen voor eigen rekening weer opnamen en ze aanpasten aan hun algemeene opvatting en dan ziet hij dat de abstractste en dikwijls wetenschappelijkste theorieën sommige dezer eerste bestanddeelen bewaarden, alsmede sporen van de verouderde psychologie die hen voortbracht.

Bij het aanwenden dezer methode loochent de folklorist niets, doch hij plaatst zich noodzakelijk op een zeer vooruitstrevend critisch en relativistisch standpunt. Voor hem is de waarheid zelf relatief, zij is echter niet absoluut daar het criterium zelf van tijdperk tot tijdperk, van het eene beschavingsmilieu tot het andere verandert.

Het valt op te merken dat het terugbrengen van een opvatting tot een folkloristisch verschijnsel geenszins beteekent dat deze opvatting als een dwaling verworpen wordt. Bij ondervinding weet de folklorist dat een als valsch erkend feit, door de schoolwetenschap omdat het tot de folklore behoort, door een meer gevorderde wetenschap dikwijls aangenomen wordt als een nieuwigheid en een vooruitgang.

Het standpunt van M. Minnaert gaf aanleiding tot een belangrijke gedachtenwisseling, aan dewelke o. m. deelnamen : H.H. A. Marinus, H. Mortier, D. Boomans, D. Van Damme, Wituchnowsky en Katzenelenboogen.

Het Gala van de Waalsche Folklore.

In de groote zaal van het Paleis voor Schoone Kunsten, gaf de « Fédération des Sociétés Wallonnes » uit het arrondissement Brussel, op Zaterdag 3^{den} Maart, haar zevende gala van de Waalsche Folklore. De voorstelling, een revue samengesteld door M. Pavard, bestond uit een reeks opvoeringen en aanpassingen van folkloristische tooneelen, verbonden door oude vergeten dansen en opgeluisterd met volksmuziek.

Op het programma hadden we eerst en vooral volkstypen en volksfeesten uit het Luikerland. Dit flink samenhangend bedrijf herinnerde aan de « Fontaine de la tradition », aan de « complainte de Sainte Macrawe », aan een « cramignon » en aan het « bouquet d'Outre-Meuse ». Een wel ingericht geheel dat, niettegenstaande de groote verscheidenheid, geen gebrek aan samenhang verraadde

Alhoewel de episoden uit het tweede bedrijf op zich zelf beschouwd zeer belangwekkend waren, toch ontbrak hier de band die aan den toeschouwer de impressie geeft van een geheel dat de belangstelling levendig houdt. Hier kreeg men te zien een « ducace dou Bos en 1808 » in de omstreken van La Louvière, de « Limoche de Fosses », de « May d'Amour » in de streek van Verviers, de « Mousettes », dansen uit de streek van Stablo en eindelijk den zoo karakteristieken vastenavondstoet van Malmedy, zoodat dit bedrijf besloten werd met een echt folkloristisch tooneel van het allergrootste belang

In het derde bedrijf werd de intrede te Namen van Maximiliaan van Oostenrijk, broeder van Jozef II, voorgesteld. In werkelijkheid diende de voorstelling dezer intrede slechts om de « Brigades » op het tooneel te brengen, den strijd tusschen de « Mélans » en de « Avresses » de twee groote partijen van de beroemde steltloopers. Alvorens een strijd tusschen deze twee groepen bij te wonen krijgen de toeschouwers den eigenaardigen doodendans te zien, een zwaarddans waarbij de figuranten, terwijl zij gezamenlijke bewegingen uitvoeren, met hun wapens geometrische figuren vormen die voor het meerendeel herinneren aan de oude teekens der kabbala.

Deze folkloristische vertooningen zijn waarlijk bekwaam om het publiek te ontroeren en geestdriftig te maken.

Oproep van de Nationale Stichting Prinses Marie-José.

De Beheerraad van de Nationale Stichting Prinses Marie-José en het Bestuurcomité van het Belgisch Geschiedkundig Instituut te Rome, namen zich voor het aangroeien der bibliotheken in de hand te werken die bestaan in gezegd Instituut te Rome.

Deze bibliotheek wordt niet alleen bezocht door de leden en door nationale studenten die uit een beurs studeeren, doch ook door vreemde geleerden en studeerenden, die zoo talrijk in de eeuwige Stad verblijven. Ongelukkig genoeg waren, als gevolg van de bezuiniging op de uitgaven, de laatste tien jaar de inzendingen niet zoo talrijk meer.

Prinses Marie-José, op de hoogte gesteld van den toestand, deed een belangrijke gift in boeken aan deze nationale instelling.

De Raad der Nationale Stichting Prinses Marie José, die gelast is het schenken van boeken en afdrukken van artikels te bevorderen, verzoekt de Belgische schrijvers en uitgevers van tijdschriften het hunne bij te dragen tot dit vaderlandslievend, wetenschappelijk werk, met hun uitgaven te zenden aan Mijnheer J. LAVALLEYE, attaché bij de Musea voor Schoone Kunsten, 9, Museumstraat, te Brussel. Door den internationalen ruildienst zal M. Lavalleye de giften opsturen die hij zal verzameld hebben.

Het ware te wenschen dat de Belgische uitgaven zouden kunnen geraadpleegd worden in ons Nationaal Instituut te Rome. Hoe dikwijls moesten vreemde navorschers niet doorgezonden worden naar andere Bibliotheken in Rome, terwijl zij zich nochtans zochten te documenteeren over vraagstukken die betrekking hadden op het artistiek of geschiedkundig verleden van België.

Een belangrijke gift aan het Erasmushuis.

Dominee Vict. Schmidt van Schiedam schonk aan het Erasmushuis te Anderlecht zijn beroemde verzameling, gekend onder den naam « Erasmiana ». Deze belangrijke gift bestaat o. m. uit talrijke portretten van Erasmus, gegraveerd in de XVI^{de} en in de XVII^{de} eeuw, kostbare medailles met den beeldenaar van den Prins der Humanisten en zeldzaam geworden uitgaven in hun mooien band uit den tijd van hun verschijnen. Hier treffen wij aan : een vertaling van Seneca door Erasmus, geïllustreerd met houtgravures en gedrukt te Parijs in 1514 ; een halfverheven beeldwerk versierd met een eigenaardige houten gebeeldhouwde lijst, uit de XVII^{de} eeuw, enz.

De verkoop Frans Claes.

Wij hebben aangekondigd en terzelfdertijd betreurd, dat de beroemde verzameling van den Antwerpschen folklorist Frans Claes zou verkocht worden. Deze verzameling was eenig en onmogelijk is het er hedendaags een gelijksoortige samen te stellen, zooals Jos. de Beer het terecht opmerkte bij het aanbieden van den verkoopscatalogus. Nu bestaat deze verzameling niet meer, stuk voor stuk werd bij opbod verkocht en veel voorwerpen vertrokken naar het buitenland.

Enkele cijfers die bereikt werden bij deze veiling :

Een halsketen in zilver en verguld zilver van een Sint-Sebastiaansgilde werd verkocht : 4.000 fr., een andere halsketen in gedreven zilver, eveneens van een Sint-Sebastiaansgilde : 1.800 fr. Een kast met vijf deuren in gebeeldhouwden eik, vroeger toebehoorend aan de Sint-Sebastiaansgilde van Bornem : 15.000 fr. Een halsketen in gedreven zilver van de Sint-Sebastiaansgilde van Schelle : 10.000 fr., twee geelkoperen kandelaars uit de XVde eeuw : 8.500 fr.

Een bronzen beeldje uit de XIVde eeuw : *Kruisboogschutter:* 4.400 fr. Een groote tinnen drinknap (Duitschland, 1699) : 3.600 fr. en een geelkoperen schotel uit de XVIde eeuw : 4.000 fr.

De marteling van Sint-Sebastiaan, relief in verguld hout : 9.000 fr. een prachtig beeld in geschilderden eik, *Sint-Joris* voorstellende, Brugsche kunst uit de XVde eeuw : 40.000 fr., een eiken koffertje (einde XVde eeuw) : 7000 fr.

Een getijdenboek van Germain Hardouyn : 10.000 fr., een Lievevrouwebeeld, einde XVIIde eeuw : 4.300 fr., een kleine Fransche spoor in verguld brons, voortkomende van den Slag der Gulden Sporen : 3.600 fr., een Spaansche ijzeren hoed uit de XVIde eeuw : 5.000 fr., een zwaard uit de Xde eeuw : 3000 fr., een tinnen veldflesch uit de XVde eeuw : 8.000 fr., een schild uit de XVIde eeuw : 7000 fr., een kom in plateel (omstreeks 1560) : 20.000 fr., enz. enz...

De Rotsen van Marche-les-Dames.

Sedert het rangschikken dezer rotsen door den Ministerraad werd de aandacht van het publiek er op gevestigd door een tragische gebeurtenis en de streek is een waar bedevaartsoord geworden. Deze prachtige aaneenschakeling van rotsen, de grootste, de schoonste, de indrukwekkendste van het land, is niet alleen belangrijk uit oogpunt van aardkunde of schilderachtigheid, doch werd van in de vroegste tijden door onze voorouders bewoond. In deze rotsen zijn een twintigtal spelonken waarin sporen van bewoning werden geconstateerd. Vele voorwerpen uit het neolithisch tijdvak en ook van vroeger nog, werden gevonden in de puinen en holten van de rotsen. Op de hoogvlakte trof men sporen aan van haarden waar het ijzer bewerkt werd, sporen van de calcinatie van steen, eigenaardige ronde steenen waarvan het nut niet op duidelijke wijze kon verklaard worden, en eindelijk, wat zeer zelden voorkomt, goed bewaarde overblijfselen van vestingswerken door verkalking van rotsen.

Pad'zos l'tiyou.

Dit is de titel van een tooneelspel in drie bedrijven, geschreven in verzen en met muziekbegeleiding. Dit Waalsch stuk, opgevoerd te Geldenaken op 24sten en 25sten December jl., werd opgesteld door onzen medewerker M. Paul Moureau, dezelfde die vóór enkele jaar aan ons tijdschrift een flinke studie gaf over den Waalschen tooneelschrijver Edmond Etienne. Het is onze gewoonte niet, verslag uit te brengen over tooneelwerken. Onze uitgave kan zich niet met alles bezighouden. De titel van het stuk zelf doet ons echter denken aan een antwoord op een vraag die wij laatst aan onze lezers stelden. Wij vroegen inderdaad ons alle gevallen te signaleeren waarbij steenen geworpen werden.

Ziehier hoe dit gebruik beschreven werd door het tijdschrift Wallonia (II, 1894, blz. 209).

Legende van N.-D. l'Arcdje. — Te Geldenaken stond, naast de kapel van O.-L.-Vrouw aan den Boom, een reuzenlinde waarvan de hoofdtakken een echte nis vormden. Sommige personen nu beproefden een steen in deze nis te werpen en dit gebruik was van verzoenenden aard. De toekomstige Communicanten, de miliciens en vooral de verliefden waren het die deze steenen wierpen. Bleef de steen in den boom na een enkele maal geworpen te hebben, dan werd het antwoord van het orakel als gunstig beschouwd.

Wat de verliefden betreft heette deze Lieve-Vrouw « *Notre-Dame l'Arèdje* » (l'aurai je. — zal ik haar (of hem) krijgen). In hun omgangstaal zegde men, wanneer men den steen ging werpen : beêweg gaan naar N.-D. l'Arèdje. Nog steeds is deze kapel de plaats waar zij elkaar liefst ontmoeten.

Luiksche Poppenspelen.

Le Vieux Liége (n^{r} 14, 1933) wijst er op, dat de poppenspelen aan de orde van den dag zijn. Buiten verscheidene zalen die regelmatig spelen « en Roture et en Pierreuse », heeft nu ook het « Musée de la Vie Wallonne » haar poppenspel heropend en geeft vertooningen 's Donderdags 's namiddags en 's avonds en eveneens 's Zondags, 's morgens.

Museum voor Folklore te Namen.

De stad Namen stelde twee zalen van het vroegere « hôtel Baré » (Brusselsche straat) ter beschikking van den Folkloristischen Kring « Sambre et Meuse », ten einde er een Museum voor Naamsche Folklore in te richten. De Kring wanhoopt nochtans niet dat er een dag zal komen waarop het zal beschikken over het oude heerenhuis in de rue Saint-Aubin

Het kasteel van Sterckxhof.

Het provinciaal Bestuur van Antwerpen dat eigenaar werd van het kasteel van Sterckxhof te Deurne, is zinnens er een Museum voor Kempensche Folklore in te richten.

Museum voor Rijtuigmakerij.

In de Musea voor Kunst en Geschiedenis werd onlangs een afdeeling voor rijtuigmakerij geopend. Sedert lang immers verbleven te Brussel befaamde meester-rijtuigmakers en het publiek zal niet nalaten in deze nieuwe inrichting belang te stellen.

Precolombisch Museum.

In dezelfde Musea werd in Februari een belangrijke afdeeling voor precolombische oudheden ingehuldigd. De tentoongestelde stukken vormen wellicht de rijkste verzameling in de wereld.

Folklore en Radio-uitzending.

Bij de bespreking in de Kamers van het budjet van Posterijen, Telegraaf en Telefoon op 23sten Januari, drukte een volksvertegenwoordiger, M. Hoyaux, den wensch uit dat door het N. I. R. meer plaats zou gelaten worden aan de Folklore en dat er meer volksmuziek zou gegeven worden.

In het Oorlogsarchief.

Op Zaterdag 10den Maart brachten de Vrienden van De Brabantsche Folklore en de Vrienden van het Erasmushuis een bezoek aan het Oorlogsarchief, samengebracht in de vroegere woning Vandenpeereboom te Anderlecht.

M. Sabbe was zoo welwillend de karakteristiekste stukken tentoon te stellen, vooral deze die den satirieken geest der Belgen tijdens de bezetting weerspiegelden. Hij toonde aan hoe er te werk gegaan werd bij het classificeeren van dit archief en gaf bijzonderheden over het groot belang van hetgeen er verzameld werd. Wij danken hem voor zijn welwillendheid en eveneens M. Cuvelier, Rijksarchivaris, die ons de noodige toelating gegeven had om dit bezoek te mogen doen.

Bij het verlaten van dit lokaal, begaven de bezoekers zich naar het Erasmushuis, waar zij verwelkomd werden door M. Van Damme die hun zijn laatste aanwinsten toonde.

Folkloristische Cartographie.

Op initiatief van het Nationaal Nederlandsch Bureau voor Anthropologie werd in dit land een breed opgezette propaganda gevoerd ten einde een folkloristische cartographie te ondernemen. Vergaderingen werden gehouden te Amsterdam, te Delft, te Wageningen en te Tilburg.

Op 14den Januari had te Gent, in de Aula van de Universiteit, een vergadering plaats waar de Hollandsche groepeering en de Centrale der Vlaamsche Folkloristen samenkwamen. Tijdens deze verscheidene vergaderingen werd de uiteenzetting van het programma en de uitlegging van de reeds ondernomen werken gegeven door M. Van der Ven, van Oosterbeek. Te Gent namen de Heeren R. Foncke, P. de Keyser, V. de Meyere, M. De Meyer, Fr. Olbrechts en E. De Vis aan de besprekingen deel.

Internationale Wedstrijd en Congres voor Volksdansen.

Onder de hooge bescherming van den President der Oostenrijksche Republiek, zullen internationale prijskampen van volksdansen te Weenen plaats hebben. Deze prijskampen zullen beginnen op 27sten Mei, zij zullen gevolgd worden door een Internationaal Congres voor Volksdansen, dat gehouden wordt van 9den tot 16den Juni.

Zij die belangstellen in dit vraagstuk kunnen de brochure met het programma (er bestaan Fransche exemplaren) bekomen, met zich te wenden tot het Bureau van den Internationalen Wedstrijd en van het Congres voor Volksdansen, Gerlgasse, 6, Weenen, III, Oostenrijk. De president der jury is de wel gekende Oostenrijksche folklorist, M. Arthur Haberlandt.

Onze Uitstappen.

Wij herinneren er aan dat door onzen Dienst op 17den Juni een Verrassing-Uitstap door Vlaamsch Brabant ingericht wordt. Deelnemingsprijs : 55 fr., voor vervoer per autocar, middagmaal en drinkgeld.

Op 15den Juli, uitstap naar Sint-Niklaas (bezoek aan het Museum) en naar Gent, bezoek aan het Folkloremuseum, aan de marionetten-vertooning, .aan het lokaal van de gilde der kruisboogschutters, waar met den kruisboog zal geschoten worden.

Prijs : 63 fr., middagmaal inbegrepen.

Necrologie.

Kanunnik *Puissant* is dood. Alhoewel men wist dat hij sedert lang reeds ziekelijk was, toch heeft dit nieuws een diepe ontroering verwekt in de archeologische kringen van België. In 1860 te Ronse geboren, heeft hij zijn werkkracht op wetenschappelijk gebied vooral gewijd aan Henegouwen en meer bijzonder aan Bergen, waar hij algemeen bemind was. Al het mogelijke stelde hij in 't werk om de oude Henegouwsche kasteelen te doen bewaren en te doen herstellen en door zijn onophoudend werken droeg hij er veel toe bij om de schoonheid van een op gebied van kunst en schilderachtigheid al te dikwijls miskende provincie te doen kennen en waardeeren. Eerst leerde hij deze provincie beminnen, de geschiedkundige bekoorlijkheid er van waardeeren door de inwoners van Bergen, daarna door deze van Henegouwen en zelfs door de Belgen. Tijdens den oorlog deed hij den ouden slottoren van Sars la Bruyère weer oprichten, terwijl hij zijn parochianen in hun vrije uren bezighield met het aanleeren der pottenbakkerskunst. Hij trachtte het kasteel van Havré te doen restaureeren ; zijn pogingen mislukten, doch een dag zal komen waarop men dit zal betreuren. Gelukkiger was hij te Ecaussines-Lalaing waar hij er in gelukte het kasteel te bewaren en als Museum in te richten. Hij herstelde den slottoren van Herchies en in den loop der laatste jaren gelukte hij er in te Bergen waarlijk wonderen te verrichten. Hij redde den Berg van Barmhartigheid waar heden de Eeuwfeestmusea ingericht werden ; hij ontdekte en restaureerde de Ste-Margaretakapel, samen met twee oude woningen uit de XVIde en XVIIde eeuw. Al deze gebouwen, in Musea herschapen, werden aan de stad Bergen geschonken. Vroeger reeds had hij gearbeid aan het herstellen der Ste-Waudrukerk en was vooral fier over de prachtige beeldhouwwerken van Du Breucq die hij er opnieuw doen plaatsen had.

Kanunnik Puissant was lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en tevens van talrijke vereenigingen. De begrafenis werd bekostigd door de stad Bergen.

Op 25sten Maart 1934 overleed te Berchem *M. Maurits Sacré*, in den ouderdom van 50 jaar. Hij mocht geteld worden tusschen dezen die het best de geschiedenis en de folklore van Noord-Westelijk Brabant kennen. Na, vóór den oorlog, medegewerkt te hebben aan het tijdschrift « Eigen Schoon », stichtte hij na den oorlog de revue « De Brabander » die bijna door hem alleen recht gehouden werd.

Signaleeren wij tusschen de voornaamste werken van dezen schrijver : Geschiedenis van Merchtem (1904), Geschiedkundige schets van O. L. V. van Merchtem (1911), Legende uit het land van Zoetendal (1913), Daniël van Oesbroecks, rijmkroniek van Merchtem v. 1565 (1918), Het voormalig dorpstooneel in Brabant volgens onuitgegeven bewijsstukken (1921), Folkloristische kalender voor Brabant (1926), De voormalige Dorpsschuttersgilden in Vlaamsch Brabant (arrondissement Brussel), (1929). In medewerking met A. De Cort : Volkspelen en Volksvermaken in Vlaamsch België (1925).

De overledene was secretaris van den « Geschied- en Oudheidskundige kringen van Oost- en West-Brabant ».

ONS WEERSTANDSFONDS.

Voor ons weerstandsfonds ontvingen wij volgende giften .

Bedrag der vorige lijsten		3.885.00 fr.
Nieuwe giften :		
Heeren :	Minnaert	50.00 fr.
	E. H. Gaston	5.00 fr.
	Georges André	20.00 fr.
	A. Pellegrim	20.00 fr.
	Georges De Cock	10.00 fr.
	Trappeniers (2de storting)	50.00 fr.
	Carpentier	30.00 fr.
	Smets	30.00 fr.
	Stockmans (2de storting)	30.00 fr.
	Totaal :	4.130.00 fr.

Toetredingsbulletijn
tot de Uitstappen.

I. — Verrassing-Uitstap door Brabant (17 Juni).

Ondergeteekende (Naam en adres) ....

verlangt ...... plaats(en) te bespreken voor dezen uitstap.

Ik stort op uw postcheckrekening 142.119 (Marinus Albert) de som van ....

Handteekening :

II. — Uitstap naar Sint-Niklaas-Gent (15 Juli).

Ondergeteekende (Naam en adres) ....

verlangt ...... plaats(en) te bespreken voor dezen uitstap.

Ik stort op uw postcheckrekening 142.119 (Marinus Albert) de som van ....

Handteekening :

Spoorwegen van den „Nord Belge”

DE MAASVALLEI.

HAAR GESCHIEDKUNDIGE STEDEN :

Luik, de cathedraal en haar kunstschatten — het Paleis der Prinsbisschoppen, de kerken in Romaanschen, Gotischen en Renaissancestijl — de Musea — Prachtige panorama's over de stad en over de nijverheidsstreek Ougrée-Seraing-Tilleur — Tentoonstelling van de beroemde kristallen voorwerpen uit Val Saint Lambert.

Hoei, de collegiale kerk, een der mooiste van het land — het versterkt kasteel, de oude abdij die gesticht werd door Pieter den Kluizenaar — de oude brug.

Andenne, de Kerk in Renaissancestijl — graf en relikwiekast der Heilige Begga.

Namen, de cathedraal en haar kunstschatten — het Museum voor Oudheidkunde — de bekoorlijke omgeving der Citadel — het Theâtre d'été en het stadion.

Dinant, de gemartelde stad — de collegiale kerk met haar bolvormigen toren — de oude citadel — de grotten — de rotsen.

HAAR KASTEELEN die overal langs den stroom oprijzen.

HAAR OUDE ABDIJEN, haar puinen te Bouvignes, te Poilvache, te Waulsort.

HAAR GROTTEN te Dinant en te Engihoul, haar voorhistorische spelonken te Montaigle, te Furfooz.

HAAR OPEENVOLGING VAN ROTSEN te Marche les Dames, Frênes, Profondville, Lustin, enz.... de bergpassen te Hermeton, enz...

DE SAMBERVALLEI :

Haar oude steden **Thuin** en **Lobbes** — haar Puinen van de beroemde **Abdij van Aulne.**

13de Jaargang. — Nr 78 Juli 1934

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Isidoor Teirlinck. — Bestond er een Brabantsche gemeenschappelijke spreektaal in de XVIe eeuw? — Over de Heilige Lutgardis. — De Molen van Céroux. — Over een vermeenden phallischen eeredienst. — De Ommegang van Brussel. — Voor een Nationaal Museum voor Folklore. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging in België. — Onze Uitstappen. — Inhoudstafelen.

Isidoor Teirlinck.

Isidoor Teirlinck is niet meer. Den 28sten Juni overleed hij te Brussel op 83 jarigen ouderdom. Met hem verdwijnt een geleerde, een baanbreker. Het is onze plicht in dit tijdschrift hulde aan zijn nagedachtenis te brengen. Van in 1919, toen onze Dienst ingericht werd, was hij lid van de Commissie voor Geschiedkundige en Folkloristische Navorschingen in Brabant ; in den beginne was hij zelfs een werkend lid, een goede raadgever, een wel ingelichte leider en, hoe oud hij ook was, toch deden wij nooit tevergeefs beroep op zijn wetenschap, noch op zijn bevoegdheid.

Niettegenstaande hem de zware taak van Leeraar in de Natuurwetenschappen aan de Normaalschool te Brussel werd opgedragen, gelukte hij er in een werk tot stand te brengen dat alleen zou voldoende geweest zijn om een menschenleven te vullen. Van hem mag gezegd worden dat hij werkte tot den laatsten dag.

Wie nochtans, buiten de specialisten, zijn collega's, die wisten hoe vruchtdragend zijn werk was, beseft ten volle het belang en de veelzijdigheid van zijn arbeid ? Was Teirlinck zoowel Franschman, Engelschman of Duitscher geweest in plaats van Belg, dan zou er nooit over den oorsprong van de Folklore, noch over de baanbrekers dezer wetenschap gesproken geworden zijn, zonder zijn naam te noemen naast dezen van Sébillot, van Gaidoz of van W. J. Thoms. In den vreemde blijft het wetenschappelijk werk der Belgen al te dikwijls onbekend. Wat het wetenschappelijk karakter betreft, mag het werk van Teirlinck nochtans gerust naast dit van om 't even welken geleerde uit den vreemde geplaatst worden en over het algemeen is het dan nog veelzijdiger. Mag er overigens gezegd worden dat zijn werk zelfs hier in België steeds naar verdienste gewaardeerd werd ?

Eén en tachtig jaar oud moest hij worden om er een weinig dank voor te ontvangen, en dan nog was het noodig dat het initiatief van de Hulde die hem op 22sten Februari 1931 ten stadhuize te Brussel gebracht werd, uitging van zijn oudleerlingen, van zijn vrienden, van zijn medeleeraars. Dit is ten andere het lot dat elken baanbreker wacht. De openbare meening, zij weze dan officieel of niet, is slechts traag van begrip en laattijdig in het erkennen van iemands verdiensten. Het publiek begrijpt ten andere heelemaal niet hoe moeilijk de taak van den geleerde is. Het weet niet en kan onmogelijk weten al wat deze taak met zich brengt ; niet alleen kennis, en bijgevolg krachtsinspanning en studie, wordt er vereischt, doch eveneens methode, orde, voorzichtigheid, berekening, proefnemingen, koelbloedigheid, zelfkritiek en volharding. Het weet niet wat al begaafdheden, wat al karakter hij moet bezitten die er zich aan overgeeft. Het begrijpt niet dat het mogelijk is zich zoodanig bezig te houden met te zoeken en te denken, dat al het overige, de wereld en haar vermaken, er bij vergeten wordt. Het begrijpt niet dat het ijveren voor een gedachte, de liefde voor de kennis soms zoover kunnen gaan, dat de genoegens van het familie- en het sociale leven vergeten worden. Het begrijpt de zelfverloochening van den geleerde niet, zoomin als zijn belangloosheid wat stoffelijke voordeelen of gemakkelijk te verkrijgen genot betreft.

De geleerde is veroordeeld tot een niet-begrepen worden. Met zijn genie staat hij op de grens van het bekende en het onbekende, hij leeft in een voor het meerendeel ongenaakbare wereld, niettegenstaande zoovelen zich bekwaam achten alles te kunnen verstaan, alles te kunnen beoordeelen en bijgevolg alles te kunnen critiseeren.

Streven naar het preciseeren onzer kennis, naar het verruimen van onzen gezichtskring, naar het verklaren van de natuur ; arbeiden om den nevel te verdrijven die de verschijnselen omsluiert en verborgen houdt als mysteriën, dit is het wetenschappelijk werk, hard en moeilijk, want de natuur verdedigt haar geheimen toch zoo goed. Helaas ! de wetenschappelijke navorschingen liggen niet binnen het bereik van een gewoon intellect ; ook wordt er nooit het belang noch het nut van begrepen. De massa begrijpt niet en kan onmogelijk begrijpen. Meer nog, zij die werken op een bepaald wetenschappelijk gebied begrijpen niet, beknibbelen soms wat ergens anders gepresteerd wordt, en

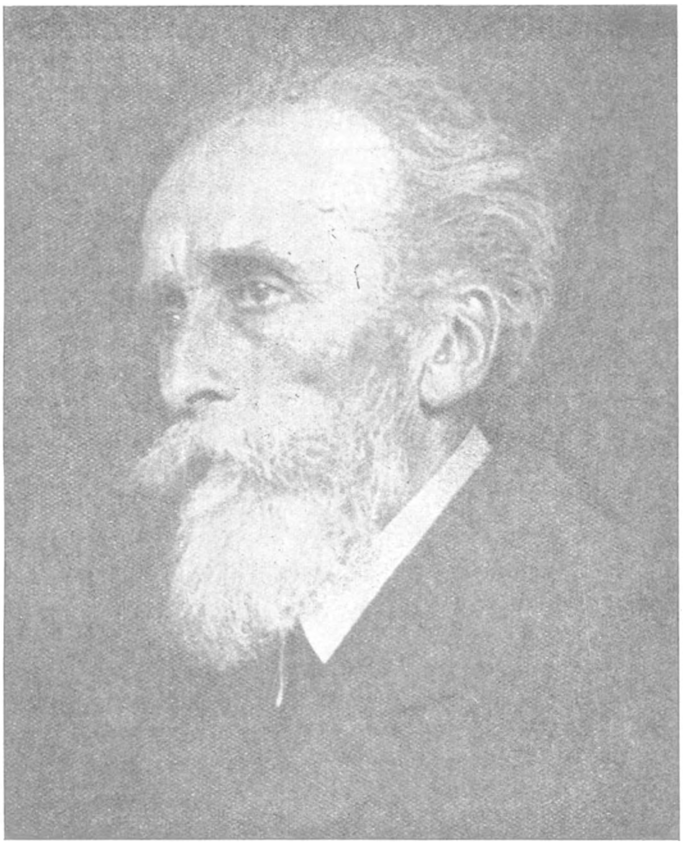

steeds, in alle tijden, was de wetenschap zelf hier het slachtoffer van.

Neen, in onze maatschappij krijgt de wetenschap de plaats niet die haar toekomt. In onze sociale hiërarchie staat de geleerde niet op de plaats waar hij zou moeten staan, en hieronder zou hij lijden, zoo hij de zelfverloochening niet kende, de onthechting van alle aardsche dingen, die den echten man van de wetenschap kenmerkt. Wanneer de geleerde echter klaagt, dan is dit niet over hetgeen hem persoonlijk ontzegd wordt, doch veeleer over zijn onmacht om, uit oorzaak van gebrek aan tijd of geldmiddelen, de opzoekingen, de werken, de waarnemingen of de proefnemingen te kunnen doen die hij zou willen. Teirlinck bezat al deze hoedanigheden en kende deze berusting ; als alle baanbrekers was hij verplicht zijn brood te verdienen met zijn leeraarsambt en waren het zijn vrije uren die hij moest besteden aan zijn wetenschappelijken arbeid. Ongetwijfeld was zijn verdienste des te grooter, doch hoe grootsch zou zijn arbeid niet geweest zijn, zoo hij er al zijn werkkracht had kunnen aan wijden. Wanneer zal het in onze samenleving dan begrepen worden, dat alle echte vooruitgang, op welk gebied ook, uitsluitend tot stand komt door den zwaren, uitputtenden, den geheelen mensch eischenden arbeid van den geleerde.

Isidoor Teirlinck heeft de menschheid gediend zonder dat zij het vermoedt. Ik vrees er voor dat er nog lang zal moeten gewacht worden eer al het nut van zijn opzoekingen zal gewaardeerd worden zooals het behoort. Baanbreker zijnde was hij een dezer menschen die bewonderd worden, omdat men weet dat zij geleerd, verstandig, werkzaam en eerlijk zijn ; zoo men echter weet dat een persoon die deze hoedanigheden bezit zich bezig houdt met soortgelijke navorschingen, er een lang leven van onophoudend en volhardend werken aan wijdt zonder er eenig voordeel uit te trekken, wel integendeel, dan moet hier toch wel een reden toe bestaan. Dewelke ? Men weet het niet. Het is het karakter van den mensch dat eerbied afdwingt, en het vertrouwen dat een atmosfeer van sympathie doet ontstaan

« Elke nieuwe leer, zegt William James, wordt in den beginne aangevallen als ongerijmd zijnde ; later neemt men aan dat er waarheid in besloten ligt, doch een waarheid die al te klaarblijkend en bijgevolg zonder belang is ; op den langen duur wordt ze als zoo belangrijk beschouwd, dat haar tegenstrevers beweren ze zelf ontdekt te hebben ».

Teirlinck heeft geleefd in den tijd — hij duurt nu ruim een eeuw — dat de folkloristische navorschingen als bespottelijk beschouwd werden, en dit is nog de in bijna alle kringen heerschende opvatting. Hij heeft geleefd in den heldentijd, in den tijd dat er waarlijk moed noodig was om zich durven bezig te houden met de waarneming der folkloristische feiten, in den tijd dat men bijtenden spot moest kunnen misprijzen, kwinkslagen moest over het hoofd zien, het belachelijke moest kunnen trotseeren, wat niet altijd doodend is, daar hij 83 jaren leefde, dapper, onvermoeibaar zijn werk voortzettend, vol betrouwen in de zekere overwinning van zijn zaak. Hij die inziet dat in feiten die totnogtoe buiten het veld der wetenschappelijke waarneming bleven, eveneens een zeker verborgen nut opgesloten ligt, dat deze feiten onderworpen zijn aan wetten en aan een zeker rhythme, mag waarlijk een uitvinder genoemd worden. Om dat bij intuïtie te weten terwijl alle anderen blind blijven, moet men waarlijk een vindingrijke en scheppende verbeelding bezitten, zonder dewelke er in wetenschap van vooruitgang geen sprake kan zijn. Hij, wien hier hulde gebracht wordt, heeft deze intuïtie gehad ; met geduld heeft hij de feiten waargenomen, opgeteekend, beschreven, gerangschikt en vergeleken, en door dit langzaam en methodisch werken, te midden eener algemeene onverschilligheid, ontstond zijn omvangrijk œuvre dat als een ware handleiding mag beschouwd worden. Herinneren wij hier terloops aan enkele titels, ten einde doen in te zien hoe veelomvattend zijn arbeid was :

Le Folklore mythologique, 1 boekdeel.
Contes flamands, 1 boekdeel.
Plantlore, 1 boekdeel.
Zuid-Oostvlaandersch Idioticon, 6 deelen.
Plantenkultus, 1 boekdeel.
Klank- en Vormleer van het Zuid-Oostvlaamsch dialect, 1 boekdeel.
De Toponymie van den Reynaert, 1 boekdeel.
Flora diabolica, 1 boekdeel.

Flora magica, uitgegeven op den 80 jarigen ouderdom, 388 bladzijden.

Samen met zijn vriend, Alfons De Cock, aan wien wij bij deze gelegenheid nog eens met diepe ontroering terugdenken, publiceerde hij :

Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland, 8 deelen.

Brabantsch Sagenboek, 3 deelen.

Ik spreek hier niet over zijn letterkundigen arbeid, noch over zijn romans, noch over zijn novellenbundels ; ik spreek hier niet over de honderden artikels die hij liet verschijnen in binnen- en buitenlandsche tijdschriften ; ik spreek hier niet over zijn verhandelingen over onderwijskwesties, over de hervorming van programma's en methodes (1).

Ziedaar het werk van Isidoor Teirlinck, het resultaat van jarenlange geduldige navorschingen, een onschatbare verzameling van waarnemingen die zoo gewetensvol en zoo objectief mogelijk opgeteekend werden en die allemaal betrekking hebben op de levenswijze, de zeden, de gewoonten, de gebruiken, de tradities en het bijgeloof van het Vlaamsche volk.

Meent men dat een inventaris van al wat een volk doet, laat of zegt dan een ijdel werk is ? Mannen die terecht als geleerden beschouwd worden volgen dezelfde methode bij de waarneming van de levenswijze der insecten, der bijen, der mieren, der termieten ; bij het nagaan van het trekken van vogels en visschen, bij het bestudeeren van paddenstoelen en mossen, van de geographische verspreiding van dier- en plantensoorten, van de wijze waarop deze zich aan hun omgeving weten aan te passen, van hun onderlinge vegetatieve afhankelijkheid. Anderen bestudeeren de keien, de mineralen zooals men zegt, en dit geeft aanleiding tot kristallographie en geologie, twee vakken die als wetenschappen beschouwd worden. Anderen nog bestudeeren de fossielen en dit heet men de palaeontologie. Deze wetenschappen zijn geclassificeerd, gecatalogiseerd ; zij worden aangeleerd en komen voor op de programma's onzer hoogescholen. Weer anderen bestudeeren de oude archiefstukken waarin sporen te vinden zijn van de opvattingen, van de sociale organisatie onzer voorouders. En de menschen bestudeeren, onze tijdgenooten, in het midden waarin zij leven, in de levende werkelijkheid, hierbij dezelfde methodes volgend als de naturalisten, ten einde te weten welke de innerlijke drijfveeren zijn van het sociale leven, dit zou ongerijmd zijn, dit zou niet wetenschappelijk zijn, dit zou niet met den naam van wetenschap mogen bestempeld worden ! Ik zou bijna durven beweren dat het de wetenschap der wetenschappen is, omdat hier de mensch zelf het voorwerp der studie is. Totnogtoe nam de mensch aan dat alle verschijnselen zouden bestudeerd worden, dat alles in heelal een voorwerp voor de waarneming kan zijn ; wat echter nog niet aangenomen of begrepen werd, is dat de mensch zelf een voorwerp van waarneming was ; niet alleen als hij beschouwd wordt als levend wezen, als biologische eenheid, doch ook wat al zijn overige handelingen betreft. Evengoed als de insekten heeft de mensch een levenswijze die hem eigen is. En zoo het bestudeeren van de levenswijze der insecten zijn nut heeft, met hoeveel te meer reden zou dit dan niet kunnen gezegd worden van het bestudeeren van de zeden, van al de zeden en gebruiken der menschen !

---

(1) Wie een volledige bibliographische opgave verlangt, raadplege het *Isidoor Teirlinck Album,* den overledene aangeboden op den dag dat hij gevierd werd (1931), blz. 23 à 59 (Vlaamsche Drukkerij, Minderbroedersstraat, 44, Leuven).

Deze baanbrekers, waarbij Teirlinck mag gerekend worden, moeten waarlijk veel moed gehad hebben om zich met het bestudeeren dezer verschijnselen bezig te houden in een tijd toen niemand hen begreep. Dit was hun heldenmoed. Hun heldenmoed bestond in een taai volhouden te midden eener algemeene onverschilligheid, toen er op geen steun vanwege de openbare besturen mocht gerekend worden, toen de wetenschappelijke kringen zelf als even traditionalistisch bleken te zijn als het volk zelf. Er moet lang gewacht kunnen worden eer een nieuwelinge toegang verkrijgt tot den Tempel der Wetenschap, en de deuren van dezen Tempel gaan niet steeds eerst open. Waarom ? Omdat de geleerden systemen opbouwen, steunend op de kennis van het oogenblik. Deze systemen worden door hen beschouwd als waarheid. Zoo nu de nieuwe ontdekkingen deze bestaande systemen aan 't wankelen brengen, dan worden zij aanstonds als valsch en onaanneembaar verworpen.

Er zal nochtans een dag komen waarop men aan de verschijnselen die door Teirlinck bestudeerd werden, volle recht zal laten wedervaren.

Is ten andere de tijd niet aangebroken waarop de Folklore die eerste moeilijke phase achter den rug heeft, de phase waarin men haar als bespottelijk beschouwde en die daar straks door William James aangegeven werd ? Ja, dank zij de werken waarover wij hier spreken, dank zij de talrijke volgens streng wetenschappelijke methodes gedane waarnemingen, werd de aandacht van enkele uitgelezen geleerden er op gevestigd. Dit was het geval in alle landen, want zoo overal wat heeft Teirlinck mededingers gevonden. Overal waren er baanbrekers zooals hij er een was hier in België, overal begint de folklore een voorname plaats in te nemen. Men zegt niet meer dat zij bespottelijk is, zij wordt gedoogd; buiten de kringen echter waar men er zich mede bezighoudt wordt het nut er van nog niet begrepen. Dit is de tweede phase. Wat was in deze phase kenmerkend voor elke wetenschap ? Dit : men discussiëert om te weten in welken hoek van het groote gebouw der Wetenschap deze nieuwelinge zal geplaatst worden, men discussiëert over de veranderingen die er aan de bestaande classificaties zullen dienen gebracht te worden om haar een plaats te gunnen, en als gevolg zien wij menigvuldige publicaties verschijnen waarin de zaak besproken wordt. Wat is dit anders dan een teeken dat er overal wat aan folklore gedaan wordt, met het inzicht er een onderdeel van deze of gene wetenschap van te maken of met het doel haar buiten te sluiten ; dat men er zich mede bezighoudt om haar in overeenstemming te brengen met de reeds gevestigde systemen, om haar te gieten in de vormen die aangenomen werden voor onze andere wetenschappelijke systemen, zonder iets moeten af te breken. Niettegenstaande alles brengt de folklore echter haar bijzondere kenmerken met zich mede. Zoo zij een wetenschap is hebben de feiten die door haar geobserveerd worden een eigen gehalte, een eigen oorspronkelijkheid, en het zal dan ook de folklore niet zijn die zich moet onderwerpen aan de reeds aangenomen systemen, doch wel deze systemen die zich zullen moeten aanpassen bij de nieuwe door haar gestelde hypohesen. Dit is de oorzaak waarom men zich er tegen verzet. Het zijn echter de werken zooals deze van Teirlinck die aan de Folklore deze waarde geschonken hebben.

Ik spreek hier niet over de Musea voor Folklore die geopend worden, over de verschijnende tijdschriften, over de tentoonstellingen die men inricht. Ik spreek niet over de hulp die de Folklore biedt aan dezen die nationale of vaderlandsche feesten willen inrichten. Hierin is haar wetenschappelijk nut niet te zoeken. Ik constateer echter dat er sedert eenige jaren op de archeologische congressen een afdeeling voor Folklore tot stand kwam, een belangwekkende en druk bezochte afdeeling. Ik constateer dat de Volkenbond aandacht schonk aan enkele dezer verschijnselen en op eigen initiatief de internationale congressen, waar de specialisten van de gansche wereld samenkomen, bijeenriep ; dat hij een internationale commissie samenstelde, die zich met de zaak zou bezighouden. Ik constateer dat er, op het groot nationaal wetenschappelijk congres, dit der Eeuwfeesten in 1930, geen rekening gehouden werd met de Geschiedenis, daar dit geen exacte wetenschap is ; voor de Folklore bestond er echter een afdeeling. Ik beweer niet dat het inrichtend Comité van dit Congres gelijk had met aldus de Geschiedenis ter zijde te laten, ik stel maar alleen het feit vast. Ik constateer dat in twee provinciën, Brabant en Antwerpen, een Dienst voor Folkloristische navorschingen ingericht werd. Ik constateer dat op het programma van drie normaalscholen enkele bijlessen voorzien werden over folklore, dit ten einde de toekomstige onderwijzers, die eens in nauwe voeling met het volk zullen leven, een gedachte over de Folklore te geven. Ik constateer dat er te Gent, aan de Vlaamsche Hoogeschool, de eenige in het land, op het programma een cursus in de Folklore voorkomt, een vrije cursus weliswaar, doch Keulen en Aken zijn op een dag niet gebouwd. Ik constateer dat de Koninklijke Vlaamsche Academie sedert lang reeds Teirlinck in haar schoot opgenomen had.

Ik constateer dat de Universiteit van Brussel, bij gelegenheid van het Huldebetoon Isidoor Teirlinck in 1931, hem het diploma overhandigde van *doctor honoris causa* aan de Faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren. Hierdoor werd niet alleen de wetenschappelijke verdienste van zijn werk erkend, doch door het feit zelf ook de wetenschappelijke waarde van het door hem onderzochte gebied, en ik weet ook, en hier bleek hij waarlijk een geleerde te zijn, dat deze onderscheiding hem waarschijnlijk meer dan alle andere genoegen deed. Ik constateer eindelijk dat Koning Albert de Eerste hem bij dezelfde gelegenheid en om dezelfde redenen het eereteeken van Commandeur in de Leopoldsorde verleende. Ik constateer dat een gemeente, Molenbeek, zijn naam gaf aan een straat, een eer die maar al te dikwijls voorbehouden blijft aan onbeduidende politici.

De eerste phase, deze waarin zij als iets ongerijmds beschouwd werd, is voor de Folklore voorbij. Zoo zij echter voorbij is en zoo wij thans de tweede, deze der bekrachtiging, beleven, dan moeten toch de voortzetters van Teirlinck's werk en allen die belang stellen in de Folklore weten, in afwachting dat de derde periode, deze waarin iedereen zal beweren haar ontdekt te hebben, aanbreke, hoeveel Teirlinck tot dezen vooruitgang bijgedragen heeft. Zij moeten weten hoezeer hij door zijn vruchtdragend werk recht heeft op hun hulde en op de eer die het nageslacht voorbehoudt aan dezen die hun leven lang, met belangloosheid en volharding hun tijd en hun talent besteden aan den vooruitgang der Wetenschap.

Wij hebben gewild dat de lezers van ons tijdschrift hier later een hulde aan Isidoor Teirlinck zouden aantreffen, een hulde die hem gebracht werd op het oogenblik dat hij, door den ouderdom overmand, verplicht was de pen neer te leggen. Wij hebben gewild dat zij hier een bladzijde zouden aantreffen waar zijn verdiensten erkend worden, de bladzijde van het aandenken, van de bewondering en van den rouw.

ALBERT MARINUS.

Bestond er een Brabantsche gemeenschappelijke spreektaal in de XVIe eeuw ?

In de *Encyclopédie belge* (blz. 435-452) eind 1933 te Brussel van de pers gekomen, heeft Prof. R. Verdeyen een kort, maar zeer interessant artikel geplaatst over de geschiedenis van de Nederlandsche taal. Het is de eerste maal m. i. dat ons Franschlezend publiek iets zal te leeren krijgen aangaande oorsprong en evolutie van het Nederlandsch en aangaande de plaats in de vorming er van door Zuid-Nederland ingenomen.

In dit artikel wordt over een vraag gehandeld, door mij vóór meer dan dertig jaren in de *Leuvensche Bijdragen* (1900) gesteld en ontkennend opgelost, betreffende het al of niet bestaan in de XVIe eeuw van een Brabantsche gesproken *koinè*.

Prof. Verdeyen beantwoordt de vraag bevestigend. Volgens hem bestond er te dien tijde een Brabantsche, zij het dan beperkte, gemeenschappelijke spreektaal : « une koinè parlée, tout au moins restreinte ». De hr. De Vooys, schrijft hij (*op. cit.*, blz. 443, nota), trekt uit Sexagius een onrechtstreeksch bewijs tegen het toenmalig bestaan van een beschaafd Brabantsch : « De Vooys tire indirectement argument de Sexagius contre l'existence d'un langage cultivé brabançon ».

Hier ben ik nu wel verplicht die verantwoordelijkheid op mij te nemen : *me, me, adsum, qui feci.!* Inderdaad, Prof. De Vooys, in zijn *Geschiedenis van de Nederlandse Taal* (1931), heeft het over Sexagius' *De Orthographia Linguae Belgicae* en schrijft : « De grondslag was voor hem zijn eigen Brabantse taal, volgens het onderzoek van Goemans in hoofdzaak de taal van Mechelen, want een algemeen-beschaafd Brabants bestond waarschijnlijk ook toen niet ». In mijn commentaar bij den herdruk van Sexagius' werkje (1900) had ik nl. de volgende meening uitgedrukt : « Was Sexagius' taal het Brabantsch dialect ?... Bestond er dan een algemeene Brabantsche spreektaal die, in de school onderwezen, zich in bijzondere omstandigheden : op den kansel, vóór de balie, op het tooneel en in openbare vergaderingen hooren liet, een taal met één morphologie, syntaxis, woordenschat en consonantisme, zooals wij heden op eenige bijzonderheden na nog een Brabantsch kennen, en daarenboven met één vocalisme, hetgeen niet het geval is voor het hedendaagsch Brabantsch ? Sexagius was zoon en kleinzoon van advocaten, hijzelf was advocaat, en, gelijk wij het uit zijn vertaling van de *Practijcke Civile* kunnen opmaken, pleitte dikwijls in zijn moedertaal (1). Hij was dus op de geschikte plaats om zulke beschaafde taal, zoo die bestond, te kennen en te bezigen en om er van gebruik te maken voor het doel dat hij in zijn werkje beoogde. Maar hij rept er nergens een woord over. Integendeel, hij duidt een verscheidenheid aan tusschen de uitspraak van 't Brusselsch en 't Leuvensch (blz. 226, *14)* en tusschen die van 't Antwerpsch en 't Brusselsch (blz. 204, *11)* en zegt daar tevens uitdrukkelijk : « Ik weet, dat de Antwerpenaars anders *moert* en *hoert* uitspreken dan de Brusselaars, *doch hier handelen wij alleen over de wijze waarop ieder zijn uitspraak met de noodige letters zal schrijven* (2), opdat wie *moort* uitspreekt niet *moert* schrijven zou of omgekeerd (« scio enim Antwerpianos aliter pronuntiare *moert & hoert* quam Bruxellenses, verum agimus hic tantum quomodo suam quisque pronuntiationem ijs quibus oportet literis scribat, ne quum *moort* pronuntiet, *moert* scribat, vel contra »).

Het bewijs door dezen tekst geleverd schijnt mij niet verzwakt. Had Sexagius een Brabantsche beschaafde spreektaal gekend, hij had zijn orthographisch stelsel op die spreektaal gegrondvest, geen twijfel. Zooals men dan ook ziet, heeft Van der Meer in zijn *Historische Grammatik der niederländischen Sprache* (blz. LXI) het niet klaar voor, waar hij van Sexagius zegt : « Es handelte sich bei » ihm nicht so sehr darum, seinen Ausführungen eine be- » stimmte Mundart zugrunde zu legen ; er wollte nach- » weisen dasz *universum nostrum idioma* (die Brabanter » mundart im allgemeinen) rectè posse scribi si non ijsdem, » saltim totidem literis quo in vulgari alphabeto Latino » nobis exhibentur ». In ieder geval doet de schrijver hier een verwarring ontstaan, alsof het Brabantsch uit Sexagius' tijd tot grondslag zou gediend hebben voor dezes uiteenzettingen, wat in strijd is met de teksten. Integendeel, de grondslag waarop Sexagius zijn spellingstelsel wil bouwen, is wel « eine bestimmte Mundart », de moedertaal (3) van zijn kinderen, wier onderwijs hem zijn boekje in de pen gaf, de taal ook van zijn omgeving en van de schoolmeesters tot wie hij zich in de eerste plaats moest wenden, nl. het Mechelsch dialect. Hij past op het Mechelsch dialect een orthographisch stelsel toe, dat anderen naar zijn voorbeeld op hun eigen uitspraak (« suam quisque pronuntiationem ») zonder moeite kunnen toepassen.

---

(1) Sexagius vertaalt regelmatig in dit kapittel al de Dietsche vormen door hem aangehaald. *Boert,* dat hier in den tekst onvertaald voorkomt, ware een uitzondering en daarbij een onzeker voorbeeld. Integendeel, *moert* en *hoert* verschijnen met hunne Latijnsche vertaling op dezelfde bladzijde *(moert* homicidium, *hoert* audi). *Boert* zal dan wel in Sexagius' tekst een drukfout zijn voor *hoert.*

(2) Ik cursiveer. Cfr. in de *Biographie Nationale* mijn opstel : *Tsestich* (Antoine Van).

* * *

In 1904 ben ik op het probleem der Brabantsche koinè teruggekomen in een opstel getiteld : *Een bijdrage tot de kennis van het Antwerpsch dialect in de XVI*^e^ *eeuw naar Gabriël Meurier* (*Leuvensche Bijdragen,* VIe jg. 1904-1905, blz. 265 en vv.), waar de korte Italiaansche tekst van Meurier's *Prononciatione Tedesca,* dagteekenend uit het jaar 1558, voor de eerste maal herdrukt werd en met phonetische aanmerkingen voorzien.

Mijn opstel had tot doel : 1° te bewijzen, dat hetgeen Meurier met den naam « Tedesco » bestempelde, de Antwerpsche taal van zijn tijd was ; 2° aangaande Sexagius' *De Orthographia Linguae Belgicae* de stelling te bevestigen, dat de door dezen orthographist beschreven klanken niet tot het Antwerpsch, maar tot het Mechelsch dialect behoorden ; 3° een nieuw argument aan te brengen tegen het vermeend bestaan van een Brabantsche gesproken koinè in de XVIe eeuw.

---

(3) Hij was gehuwd met Margaretha van Overbeke, dochter en kleindochter van Secretarissen van den Grooten Raad te Mechelen.

Sexagius' taal komt met die door Meurier beschreven niet overeen o. a. in de uitspraak van de lange en gerekte *a*, *ā* bij den eerste, *ao* bij den andere, wat een zeer opvallend verschil oplevert : « Ae si prononcia il piu spesso in » Brabante come ao toscano verbi gratia : Baes, claes... » correspondendo & approssimando à baos, claos... (*Leuvensche Bijdragen,* VIe jg., 1904-1905, blz. 268).

Bovendien kan men opmerken, dat Meurier naar geen strakke norm verwijst ; hij gebruikt integendeel formulen als : « Ae si prononcia il piu spesso... A ritiene alle » volte il medesimo suono cioe dalla gente plebea... V, » sendo la u vocale si suole prononciare... Le dittioni in » ader, eder, oeder, si prononciano anco dal volgare spesso » come... » Zóó stelt een grammatist geen koinè voor !

Het dialect waarvan hij eenige klanken bondig bepaalt, noemt Meurier « il Fiaminco », « il Thedesco » ; hij gewaagt van « vocabuli Thedeschi », van « Brabantini ». Van een gemeenschappelijke Brabantsche spreektaal geen schijn van vermelding ! En Meurier was een taalleeraar...

Ziehier dus twee tijdgenooten, die er het meest belang bij hadden zich op de regels en het gezag van een vast gebruik in zake uitspraak te kunnen beroepen en geen hunner rept er een enkel woord van. Verre van daar : waar zij er gelegenheid toe vinden, halen zij phonetische verscheidenheden aan, welke het begrip van een gesproken koinè totaal uitsluiten. Met een woord, Sexagius en Meurier behandelen hun stof derwijze, dat hun methode onverklaarbaar voorkomt, zoo er in hun tijd een gemeenschappelijke Brabantsche spreektaal bestond.

Zulke getuigenissen dragen met zich een bewijskracht waaraan het gewaagd schijnt te weerstaan.

* * *

Er is nog een derde getuigenis, dat echter uit de XVIIe eeuw dagteekent, doch m. i. niet minder welsprekend is, nl. een tekst van Guilelmus Bolognino (4). Deze was oud-leeraar in de wijsbegeerte aan de hoogeschool te Leuven en pastoor van de Sint-Joriskerk te Antwerpen. Hij werd uit Antwerpsche ouders te Antwerpen in 1590 geboren. Hij schreef onder meer een *Niuwe Noodelicke Ortographie* (1657). Had de man van een Brabantsche koinè gehoord, hij had het ons zeker medegedeeld. Maar hij meldt ons heel wat anders.

---

(4) Cfr. mijn opstel over Bolognino in het *Donum Natalicium Schrijnen,* blz. 600 en vv.

« Den goed-willigen Leser, schrijft de Antwerpsche
» orthographist, sal beliven (5) te weten, dat ick in dit
» Schrift sonderling heb opsicht genomen op de Antwerp-
» sche Tale, omdat dí de beste is onder de Nederduytse
» talen gelijck ick tot Loven by occasie heb hooren seggen,
» op den preckstoel, den seer Eerw. Heer Petrus Paludanus
» (gebortig van Mechelen) Doctór in de H. Godgeleerdt-
» heyd ende Plebán van S. Peeters aldár, dí vór seer er-
» varen in de Neder-duytse tale wírdt geacht. 't Welk hy
» seyde tot een gelijckenisse van 'tgene hy vór had. Want
» hy verclárde dár mede dat in de Grickse tale, onder de
» vír verscheyden wijsen van spreken, dí in hár waren,
» de Attica de alderbeste was : te weten gelijck de Ant-
» werpse de beste is onder de Neder-landtse talen (6).
» Wárom ick oock goedt heb gevonden, án te wijsen de
» bequámste middelen, dór welcke lichtelijck te wege sal
» konnen gebracht worden, datmen het schrijven sal kon-
» nen over-een-brengen met het spreken in dí tale, met
» onderscheidinge in 't schrijven der wórden ».

Hier is dus geen sprake meer van vage termen als Dietsch, Vlaamsch, Brabantsch, zooals bij Meurier en Sexagius, maar uitdrukkelijk van het Antwerpsch dialect. En uit Bolognino's tekst blijkt nu ook, dat noch hij, noch Paludanus, noch hun lezers of toehoorders dit dialect ooit hebben aangezien voor een Brabantsche koinè noch van hun tijd noch van vroegere tijden. Zooniet ware de lof van de Antwerpsche taal door Paludanus uitgesproken overbodig geweest ; zooniet had Bolognino van zijn kant zich op Paludanus' gezag niet hoeven te beroepen om zijn denkbeelden in zake orthographie op het Antwerpsch toe te passen.

---

(5) De vocalen met het scherp toonteeken voorzien moeten in dit citaat lang uitgesproken worden.

(6) Een nagalm van het bekende vers van Jan Van der Noot, « Patriciër van Antwerpen » :

Alsoo wordt in Brabant met d'aldersuetste voys,
Ghesproken en ghebruyct het alderbeste duyts.

* * *

Eindelijk mag het getuigenis van Vondel zelf ingeroepen worden, wanneer hij ten jare 1650 in zijn *Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste* schrijft : « Wat onze » spraeck belangt, die is, sedert weinige jaren herwaerts » van bastertwoorden en onduitsch allengs geschuimt, en » gebouwt... Deze spraeck wordt tegenwoordig in 's Gravenhage... en t' Amsterdam, de maghtighste koopstadt » der werelt, allervolmaeckst gesproken, bij lieden van » goede opvoedinge... Want out Amsterdamsch is te mal » en plat Antwerpsch te walghelijck, en niet onderscheidelijck genoegh. Hierom moeten wij deze tongen matigen » en mengen, en met kennisse besnoeien ».

Men zou kunnen geneigd zijn de woorden « out Amsterdamsch » en « plat Antwerpsch » te interpreteeren als hadde Vondel aan een tegenstelling gedacht tusschen *out* en *nieuw* Amsterdamsch, *plat* en *beschaafd* Antwerpsch.

Immers in een stedelijk dialect kan de phonetist doorgaans een platten en een minder platten tongval onderscheiden, dat van de smalle gemeente en dat van de meer ontwikkelden of gegoeden (7). Maar uit het verband zelf van den aangehaalden tekst blijkt zulke interpretatie niet aanneembaar. Vondel voegt er toch onmiddellijk aan toe : « Hierom moeten wij deze tongen matigen en mengen ». Waarom *deze tongen,* d. i. « out Amsterdamsch » en « plat Antwerpsch », indien er voor hem daarnaast *beschaafder tongen* hadden bestaan ? Voor Vondel beteekent « plat Antwerpsch » het Antwerpsch dialect, zonder meer. Zoo schrijft Pontus De Heuiter « plat Brux », « plat Brabants », « plat Flaems », waar wij moeten verstaan het Brugsche dialect, een Brabantsch, een Vlaamsch dialect. Zoo schrijft nu nog, naar het oude gebruik, de hr. W. de Vries « plat Liers », waar er zonder eenigen twijfel sprake is van het Liersche patois, met geen de minste bijgedachte aan een beschaafd Liersch dialect (8).

---

(7) Zulk onderscheid schijnt Meurier zelf reeds te maken wanneer hij gewaagt *dalla gente plebea, dal volgare* (Zie blz. 000).

Ook bij Vondel wordt dus het Antwerpsch genoemd, niet het Brabantsch, en wel in één adem met het Amsterdamsch. De schrijver wil die beide talen « matigen en mengen ». Wat is zulks anders dan een duidelijke aanwijzing, dat hij het beschaafd Nederlandsch van zijn tijd achtte te moeten zijn een compromis tusschen de talen van de twee steden uit Noord en Zuid welke hem het meest kenmerkend schenen voor de Dietsche beschaving, beide talen gelouterd van al het vulgaire in uitdrukking en uitspraak ?

Van een beschaafde Brabantsche uitspraak echter geen woord. De plaats was hier nochtans aangewezen om die te vermelden indien de schrijver er iets van had vernomen. En hoe zou hij de taaltoestanden van zijn tijd en van vroeger niet hebben gekend !

* * *

Met hun ondubbelzinnige localiseering brengen ons Vondel en Bolognino op vasten grond. Ja, zij voeren ons op een weg waar beide hier tegenovergestelde meeningen elkaar kunnen ontmoeten.

De stad Antwerpen was, meer dan honderd jaren lang, tot bijna op 't eind der XVIe eeuw, een eenig glanzend Dietsch centrum van handel, nijverheid, kunst en vreemdelingenverkeer (9). Geen wonder, dat de economische welvaart van de groote handelstad en al wat die welvaart met zich bracht op het gebied van het sociale leven en de beschaving, vooral op hare Noorderburen een prestige uitoefende dat zich in een zekeren toongevenden invloed kon omzetten (10). Ook wellicht wat de taal betreft door de Antwerpsche rijke burgerij gesproken. Men voege daarbij den onloochenbaren invloed van de Antwerpsche emigranten na het jaar 1585. Jan Te Winkel, Eggen, Muller, Van Schelven en Kloeke hebben genoegzaam op dien toestand gewezen.

---

(8) *Tijdschrift v. N. T. en L.*, Deel 51 (1932), blz. 246.

(9) In 1566 telde Antwerpen ca. 100.000 inwoners (cf. J. Cuvelier, *Les dénombrements des foyers en Brabant XIVe-XVIe s.*, blz. CCCXXVIII) ; Amsterdam slechts 30.900 in 1564 ('s Gravenhage in dit laatste jaar 9.300).

Welnu, bij het licht der geschiedenis kan men de feiten door Prof. Verdeyen ter verdediging van zijn stelling aangevoerd zonder moeite verklaren.

Het eerste feit in zijn artikel naar voren gebracht is, *dat de beknopte aanwijzigingen over de Antwerpsche uitspraak door Meurier in zijn* Prononciatione Tedesca *neergeschreven en in zekere veeltalige lexicons sedert 1568 ingelascht, daar zonder eenige verandering zijn gebleven in latere uitgaven o. a. van 's Gravenhage, Vlissingen en Amsterdam.*

Indien men aan dat ongewijzigd inlasschen van Meurier's tekst eenige beteekenis wil hechten, dan valt zulks bepaald ten voordeele uit van een Antwerpschen taalinvloed op het Noorden, zooals de schrijver zelf het overigens uitdrukkelijk aanneemt *(ceux qui apprenaient le « nederduitsch » par ces livres le prononçaient à l'anversoise)* (11).

Het tweede feit is, *dat de Hollandsche burgers hun meisjes naar Antwerpen op de kostschool zonden* (12).

Hier ook spreekt duidelijk het prestige der wereldstad.

Het derde feit waarop nadruk wordt gelegd is, dat *Roemer Visscher aan de Amsterdamsche meisjes verwijt hun taal naar het* Brabantsch *te voegen om zich voornaam voor te doen* (13).

---

(10) De in de Nederlandsche letterkunde van den aanvang der XVIIe eeuw bekende Ridder Theodore Rodenburg, uit een vermogende Amsterdamsche poortersfamilie, hoogstwaarschijnlijk te Hamburg, geboren, en die zich te Amsterdam voor een « grand seigneur » wilde uitgeven, sprak van Antwerpen als zijnde zijn geboorteplaats (cfr. Dr. Jan Ten Brink, *Gesch. der Ned. Letterkunde,* blz. 380).

(11) Verdeyen, *op. cit.,* blz. 443. Dus wel « Antwerpsch », geen « Brabantsche koinè ».

(12) Verdeyen, *op. cit., ibid.,* nota, en de Vooys, *op. cit.,* blz. 64.

(13) Verdeyen, *op. cit., ibid.,* nota, en M. Sabbe, *Peeter Heyns en de Nimfen uit den Lauwerboom* aldaar geciteerd.

Roemer Visscher doelt zonder twijfel op de taal van het toongevend Antwerpen. Wie zal het vreemd aandoen, dat de Hollanders het Antwerpsch taaleigen met den algemeenen naam *Brabantsch* bestempelen ? Waarschijnlijk kenden de meeste Hollanders van Brabant alleen Antwerpen. Spreekt Bilderdijk niet van de in de XVIIe eeuw nog bestaande « dolle drift der Hollanders om Antwerpen te bezoeken » ? (14) Antwerpen was voor hen heel Brabant, zooals heden Parijs voor een aantal menschen heel Frankrijk is.

Daarbij komt, dat Noordnederlanders niet van de Brabantsche spreektaal alleen weten te vertellen. De Delftenaar De Heuiter, na gezegd te hebben : « 't Brabants is in duitspreken vol van geluit en krahtig », voegt daarbij « 't Flaems (maer zuver plat Flaems) heeft in veel woorden zijn eigenheit en zahte uitspraek »... « Thollants lerende kort spreken en ongestaart en gebreect geen minnelicheit ». En het is overbodig er op te wijzen, dat aan een XVIe eeuwsche Vlaamsche of Hollandsche gemeenschappelijke spreektaal nooit iemand heeft gedacht (15).

Wanneer nu Brabanders als Sexagius en J. Van der Noot, om die alleen te noemen, van het gesproken Brabantsch gewagen, dan is men gerechtigd aan zegswijzen te denken als deze, die nu nog mondgemeen zijn : « 't Is een Brabander, zijn taal is Brabantsch ». Zulke en dergelijke uitdrukkingen, waaruit een vreemdeling het bestaan van een Brabantsche gesproken koinè zou kunnen afleiden

N'imposent qu'à des gens qui ne sont point d'ici.

Geven wij ook niet aan al de Belgisch-Romaansche dialecten dezelfde benaming « Waalsch » ? Heeten wij niet « Wallonië » heel het Romaansch gedeelte van ons land, dat eigenlijk drie dialectgroepen behelst : de Waalsche, de Lorreinsche en de Picardische tongvallen ? De woorden « Vlamingen », « Vlaamsch » en « Vlaanderen » zelf zijn veelal figuurlijk gebruikt. Is *hét Vlaamsch* misschien een gesproken koinè ? En waar hoort men die ?

---

(14) Cfr. Dr. H. J. Eymael in de inleiding tot zijn uitgave van Huygens' *Trijntje Cornelis.*

(15) De Gentenaar Joos Lambrecht schrijft ook over de « eighen manieren van uitspraak... van de Brabanders en de Hollanders », over « de Brabantsche of Hollandsche uitsprake » (*Nederlandsche Spellynghe,* 1550).

Trouwens in de benaming der talen is de synecdoche schering en inslag. Castillaansch, Toscaansch, Hollandsch, Fransch, Latijn, enz., zijn oneigenlijke benamingen die met de werkelijkheid niet ten volle overeenstemmen.

Het laatste feit dat het bestaan in de XVIe eeuw van een Brabantsche gesproken koinè moet helpen steunen is *Dr. Kloeke's theorie aangaande het overnemen door de Hollanders van de Brabantsche diphthongeering* ij *en* ui *uit ī en ū* (16).

Maar dat expansie-verschijnsel, zelfs onomstootbaar bewezen, kan op denzelfden bepaalden invloed van Antwerpen wijzen, waar de diphthongeering van *ī* en *ū* organisch inhaerent was aan het dialect, evenals in de andere deelen van Brabant (17). Trouwens, Dr. Kloeke zelf (in zijn opstel *De Amsterdamsche volkstaal voorheen en thans),* denkt aan specifiek Antwerpschen invloed : « hoe, schrijft hij, komt de hoofdstad (Amsterdam) dan aan de *ao*-uitspraak, die wij tegenwoordig beluisteren in woorden als *laote, haomer, staon,* enz. Is hier dan soms eenige samenhang met het « plat Antwerpsch » aan te nemen ? »

Ik kan besluiten met te zeggen, ten eerste, dat een gemeenschappelijke Brabantsche spreektaal in de XVIe en in de XVIIe eeuw door de meest geloofwaardige en de meest gezaghebbende getuigenissen wordt tegengesproken ; ten tweede, dat, gezien de om zoo te zeggen centrale ligging van Antwerpen in het toenmalig Dietsche land, gezien de buitengewone welvaart, de rijkdom en het beschavingspeil van de XVIe-eeuwsche wereldstad, met haar zuidelijk hinterland van vermaarde steden, het onverklaarbaar zou voorkomen, moesten uit zulk machtig centrum geen invloeden zijn uitgegaan naar het tot dan toe minder bevoordeeld Noorden, — een taalinvloed daarbij inbegrepen. Taalexpansie laat zich immers alleen op historische gronden verklaren en wat men taalgeographie heet, komt per slot van rekening op een probleem uit waarvan de oplossing in de geschiedenis te zoeken is.

---

(16) Verdeyen, *op. cit.*, blz. 443.

(17) Waren de taalverhoudingen van Noord en Zuid dezelfde als vroeger — maar ze zijn omgekeerd —, we zouden de expansie van een nieuw Zuidnederlandsche diphthongeering kunnen op den voet volgen, nl. die van de lange *i* (Ndl. *ie*), welke in de volksspraken van Antwerpen, Brussel, Leuven, Mechelen en wellicht andere steden en plaatsen van Zuid-Brabant langzaam denzelfden weg opgaat als vroeger die van *ī* (Ndl. *ij*).

* * *

Mocht nu Prof. Verdeyen's uitdrukking « une koinè parlée tout au moins restreinte » opgevat worden in dezen zin, dat Antwerpen tijdens de XVIe eeuw op weg was zich een beschaafde spreektaal te vormen ten dienste van het beschaafde, leergierig en kunstminnend gedeelte zijner bevolking, een taal niet alleen deftiger en rijker in haar woordenkeus dan de volkstaal, maar zuiverder in haar uitspraak, d. i. conservatiever en dichter bij de min of meer traditioneele geschreven taal, dan zou 'k die opvatting volmondig kunnen beamen. Dan ware 't echter ook raadzaam het woord koinè op te geven, dat aan een al te bepaald begrip beantwoordt.

Want hetgeen ik in de *Leuvensche Bijdragen* van 1900 (IVe jg., blz. 77) dienaangaande schreef, blijft m. i. nog te weerleggen. In een nota aldaar citeerde ik een woord van Max Rooses *(Christophe Plantin)* en een zin van A. Kluyver *(Proeve eener critiek op het woordenboek van Kiliaan)*. Rooses spreekt van « la langue telle qu'elle » était parlée à Anvers, *le Brabançon,* la langue du Thesaurus et du dictionnaire de Kiel ». Kluyver zegt : « zoo » er ergens in deze gewesten *(Zuid-Brabant)* een algemeene » taal bestond, dan zou men zich Antwerpen het allerbest » als de zetelplaats daarvan kunnen voorstellen ».

Rooses verwart schrijf- en spreektaal. Kluyver redeneert als een Noordnederlander, voor wien het Antwerpen dier tijden ten opzichte van Holland de voornaamste Zuidnederlandsche stad was. Maar onder den invloed van welk gezag zou het Antwerpsch zich als koinè aan steden als Brussel, Leuven, Mechelen hebben geïmponeerd ? « Was Antwerpen vooral een midden van letterkundige werkzaamheid, de zetel van een hof, van eene allesbeheerschende staatkundige of om het even welke centraliseerende macht die Antwerpen's taal aan de andere *(Zuid-Brabantsche)* steden kon opdringen ? »

Nogmaals, de taalgeschiedenis kan van de algemeene geschiedenis niet zonder eenige schade gescheiden worden.

L. GOEMANS.

Over de Heilige Lutgardis.

Na gezegd te hebben dat de H. Lutgardis van echt Vlaamsch ras was, daar zij te Tongeren in 1182 geboren werd ; na gezegd te hebben dat zij opgevoed werd in een Vlaamsche stad, te Sint-Truiden, waar zij op twaalfjarigen ouderdom als leerlinge in het Benedictinessenklooster verbleef om er later zelf Benedictines te worden, moeten wij naar Waalsch Brabant om haar verderen levensloop te volgen, vermits het daar is dat de laatste overblijfselen aangetroffen worden van de beroemde abdij waar zij haar leven sleet, vermits daar ook haar kostbare relikwieën bewaard worden.

Eerst en vooral de vraag : Waarom verliet de H. Lutgardis Vlaanderen om naar Wallonië te trekken ? Er dient opgemerkt te worden dat de godvruchtige kloosterzuster van Sint-Truiden (1) sedert lang reeds het verlangen koesterde tot een strenger Orde over te gaan ; de Orde nu die op haar de grootste aantrekkingskracht bleek uit te oefenen was deze der Cisterciënsers. Het doen van een keuze duurde niet lang : te Herkenrode, bij Hasselt, bestond er een Cisterciënsernonnenklooster en daarheen zou zij zich dan ook begeven, omdat zij er Vlaamsche medezusters zou vinden. Alvorens echter een definitief besluit te treffen wilde zij eerst te rade gaan bij een priester uit het bisdom Luik, Jan van Lier, die destijds gekend was om zijn kennis en groote deugdzaamheid (1). Deze sprak tot haar : « Mijn dochter, God wil u te Aywières, niet te Herkenrode ». Lutgardis aarzelde..., haar Vlaanderen, haar Vlaamsche omgeving, haar Vlaamsche zusters verlaten viel haar hard ; zij aarzelde totdat eindelijk de stem van den goddelijken Meester zelf zich liet hooren : « Ja, het is te Aywières dat ik u wil ». Het bevel van God wordt niet tegengesproken.... en aldus gebeurde het dat de Benedictines van Sint-Truiden, van Limburg naar Waalsch Brabant verhuisde.

---

(1) Op dit oogenblik was zij priorin van het klooster, nooit echter is zij te Aywières abdis geworden ; aan deze eer, die men haar wilde opdringen, ontsnapte zij door de tusschenkomst der Heilige Maagd ; niettegenstaande haar lang verblijf tusschen de Waalsche zusters, gelukte zij er nooit in een woord Fransch te leeren ; zelfs een stuk brood kon zij in deze taal niet vragen ; zij werd dan ook onbekwaam geoordeeld om de orde te besturen.

Te Sint-Truiden gebeurde het gekende feit dat Christus zijn arm van het kruis losmaakte om de H. Lutgardis te omhelzen en aan zijn hart te drukken. Van Diepenbeek, leerling van Rubens, koos dit als onderwerp voor een van zijn mooie doeken, dat heden bewaard wordt in het klooster te Coolen (Kerniel), bij Loon (Limburg).

Abdij van Aywières.
De St.-Lutgardispoort, van buiten gezien

Kwam zij echter rechtstreeks naar Brabant ? Dit vraagstuk werd niet op afdoende wijze beantwoord : volgens Thomas van Camtimpré (2) verliet zij Sint-Truiden in 1206 om naar Aywières te gaan. Het is echter slechts in 1215 dat wij op deze plaats de Cisterciënsernonnen gevestigd vinden tusschen Maransart en Couture-St-Germain. Ofwel moet haar geschiedschrijver dan een missing begaan hebben wat het jaargetal betreft, ofwel heeft zij een tijd te Awirs (1), bij Luik, verbleven ; vandaar zou zij dan met de kloostergemeente naar Lillois (2), bij Eigenbrakel, gekomen zijn ; uit oorzaak echter van gebrek aan water waren de zusters verplicht deze plaats te verlaten om zich ten slotte voorgoed een mijl van daar te vestigen, in de vallei van de Lasne. Hieromtrent maakt M. Bormans deze rake opmerking : « De verdoling is daaruit gesproten dat het klooster op de drie plaatsen denzelfden naam behield, zoodat men later van dit kort bestaan bij Luik en te Aloux (of Lillois) geen rekenschap meer gehouden heeft ».

---

(1) In een handschrift lezen wij het volgende :
« Tier tyd was een heilich man
« Die van Lyre hiet Meester Jean
« Ut het bisdom van Ludeke was hi ».

(2) Thomas van Camtimpré was een Brabander, geboren te Bellinghen, bij St.-Pieters-Leeuw. Daar hij de geestelijke bestuurder was van de H. Lutgardis, was hij de geschikte persoon om deze levensbeschrijving, die in haar geheel door de Bollandisten overgenomen werd, op te stellen.

Abdij van Aywières.
De St.-Lutgardispoort, van binnen gezien.

---

(1) Het was in 1206 dat Paus Innocentius III aan deze kloostergemeente, die leefde volgens den regel van den H. Benedictus, toeliet den regel van Cisterciënser aan te nemen en een overste te kiezen die den titel van abdis zou dragen.

(2) Te Lillois in den boomgaard van de « ferme des neufs cours » ziet men nog overblijfselen van deze eerste bouwwerken.

Aywières (1)..., in het dialect der streek uitgesproken als Aivières.... in het Latijn Aquiria... oorspronkelijk Awirs... de plaats (tusschen Luik en Hoei), die door de kloostergemeente verlaten werd en waarvan de naam naar hier overgebracht werd. Ongetwijfeld is Aywières (2) niet zoo grootsch als de puinen der aloude abdij van Villers in de buurt ; zoo men zich echter een oogenblik de omringende, ontsierende woningen uit de omgeving wegdenkt, en beschouwt men alleen de prachtige ligging in de vallei van de Lasne, de zigzagsgewijs gebouwde en verweerde muren, het oude riddergoed, de vroegere stallingen (3), dan denkt men onwillekeurig aan dit groot en heerlijk verleden, toen in onze streken deze mooie kroon van Cisterciënserabdijen bloeide. De puinen vertellen veel aan dezen die hun leed weten te begrijpen... en hoeveel meer zullen

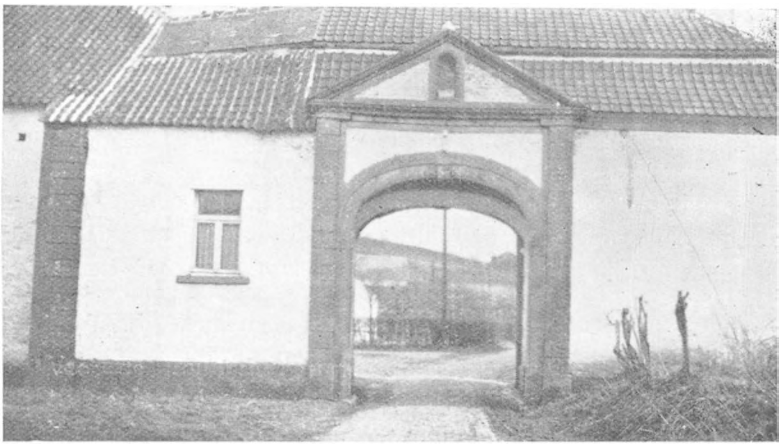

Abdij van Aywières.
De St.-Benedictuspoort, van buiten gezien.

---

(1) Op te merken dat het Waalsche « aiw » of « ayw » hetzelfde beteekent als « aygues » *of « aigues » in de « langue d'oc »* = water. (Le Brabant Wallon, door Henri Desneux, blz. 68).

(2) Heden met Brussel verbonden door middel van een electrische tram die dwars door het slagveld van Waterloo loopt. Instappen op de Rouppeplaats (Brussel).

(3) In het bloeitijdperk bezat het klooster 2050 hectaren.

zij dan niet vertellen aan de mystieke ziel van den Vlaming, die er nog steeds de schoone en heilige ziel zal voelen zweven van zijn groote beschermheilige : de Heilige Lutgardis. Want hoe lang ook geleden, nog steeds spreekt hier alles van haar : de kapel in Louis XVI stijl waar de gebeurtenis bij het kruis voorgesteld wordt (1), de poort aan den Zuidkant die haar zoeten naam draagt, de processie die haar ter eere de puinen doorkruist op den Zondag na haar feestdag (16 Juni), de aanstaande moeders die haar in 't geniep komen bidden voor een gelukkige verlossing ; verder, iets wat nog niet bestaat doch ongetwijfeld in de toekomst bestaan zal : het grootsch monument dat de be-

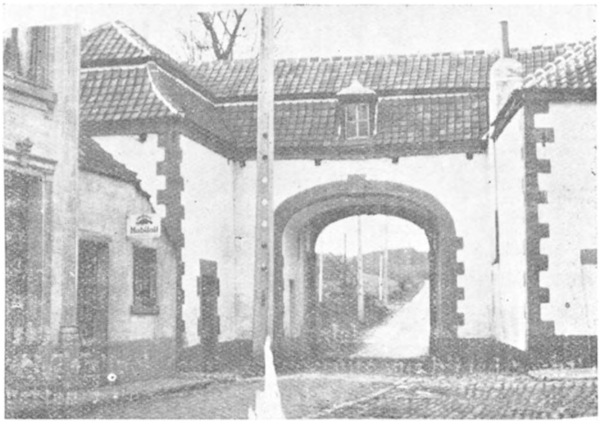

Abdij van Aywières.
De St.-Benedictuspoort, van binnen gezien

---

(1) Aan de gebeurtenis bij het kruis wordt in onze streken nog herinnerd : te Waver waar een mooie schilderij bestaat ; te Lasne op een kerkraam, te Ways, bij Genappe, door een eikenhouten beeld van 2 meter hoogte, dat tijdens de omwenteling uit de abdij zelf gestolen werd door een molenaar van Glabais die het wilde verbranden om er zijn oven mee te stoken. Een aldaar wonende landbouwer kocht het hem af voor enkele mutsaarden en liet met het inzicht het beeld er in te plaatsen, een kapel bouwen aan de hoeve « Gros Fromage », langs den weg van Waterloo naar Brussel. Sedert 16^{den} Juni 1921 bevindt dit beeld zich in de kerk van Ways waar de Heilige Lutgardis gevierd wordt door een bedevaart, 's Zondags na haar feestdag.

roemde kloosterzuster van Aywières zal verheerlijken en rondom hetwelk Vlamingen en Walen met voorliefde de heilige zullen komen vereeren die op Gods bevel naar Wallonië kwam, getrouw blijvend aan haar Vlaamsche streek en aldus een band leggend tusschen broeders die geschapen zijn om elkaar te helpen en elkaar te beminnen.

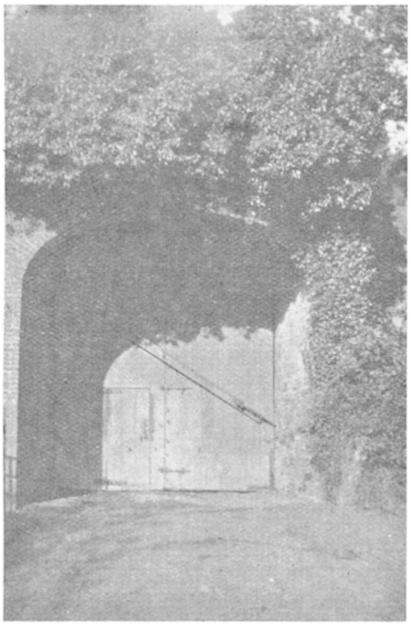

Abdij van Aywières.
Genadepoort, van binnen gezien.

Wanneer de Heilige Lutgardis stierf op 16^{den} Juni van het jaar 1246, deed Jean Ockelin, prelaat van de abdij van Aulne, van wien Aywières op geestelijk gebied afhing, haar begraven in de kerk (1), zeggende dat dit de beste plaats was om zulk een grooten schat te bewaren ; daar zou iedereen het graf kunnen bezoeken en haar voorspraak kunnen inroepen. Haar stoffelijk overschot werd begraven in het koor, aan den rechterkant, waar zij gewoonlijk bad. De grafsteen droeg een Latijnsch opschrift (1) dat opgesteld werd door haar vriendin Sybille de Gages. Ziehier de vertaling er van zooals deze gegeven wordt door de monniken van Lérins : « Lutgardis is niet meer ; zij is bij Christus, zij die door dezen grafsteen bedekt wordt. Zij was hongerig en dorstig naar eeuwige zaken ; de dag van haar dood is gekomen, en nu aanschouwt zij haar Welbeminde.

---

(1) De kerk moet ongeveer gestaan hebben waar men heden den vijver van het kasteel ziet. Een oude deur die er van overbleef staat heden naast het huis van de portierster, in de nabijheid van de oude stallingen.

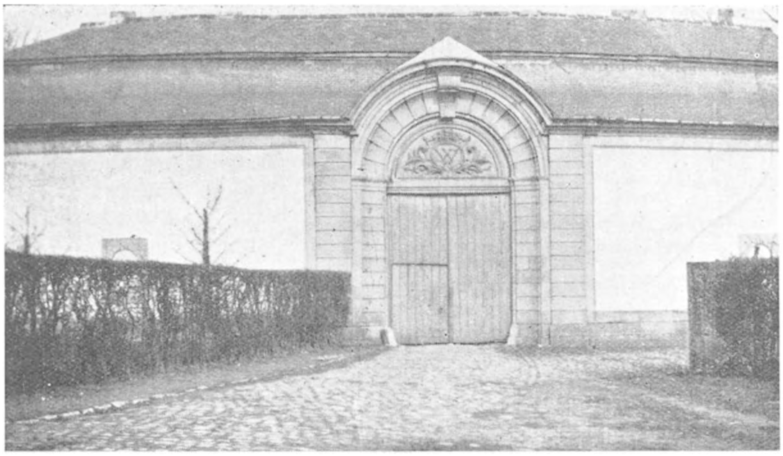

Abdij van Aywières.
Eerepoort, van buiten gezien.

« Toonbeeld van kloosterleven, bloem der kloosterlingen, blonk zij uit door haar uitstekende godsvrucht, haar vurige liefde ; haar gedrag kon allen tot voorbeeld strekken ».

Nooit werd deze steen weergevonden : wat voor een kostbaar bewijsstuk werd aldus verloren, een bewijsstuk waarover wij heden toch zoo fier zouden geweest zijn ; wie weet of er geen dag zal komen waarop hij bij toeval ergens in een vergeten hoek van het park zal ontdekt worden, zooals dit onlangs het geval geweest is voor verscheidene graven van Abten te Orval.

---

(1) Lutgardis luxit, vitam sine crimine duxit
Cum Christo degit, quam lapis ille tegit
Esuriens haec et sitiens coelestia, luxit.
Mera dies, sponsi facies, illi modo luxit.
Haec speculum vitae, flos claustri, gemma sororum
Fulsit in hac pietas, compassio, gloria morum.

Een ander vraagstuk wordt gesteld ? Wanneer werd het gebeente van de Heilige Lutgardis uit het graf gehaald, om opgesloten te worden in de relikwiekasten waarover wij weldra zullen te spreken hebben. Dit punt bleef eveneens in 't duister ; de geschiedschrijver zegt ons niets ; alleen de titels die de echtheid der relieken bewijzen, konden ons hierover inlichten ; zooals het echter bevestigd wordt door het bewijsstuk van de Abdis Claire de Marbaix, genaamteekend den 9^{den} December 1819, gingen deze titels verloren ten tijde dat de zusters uitgedreven werden.

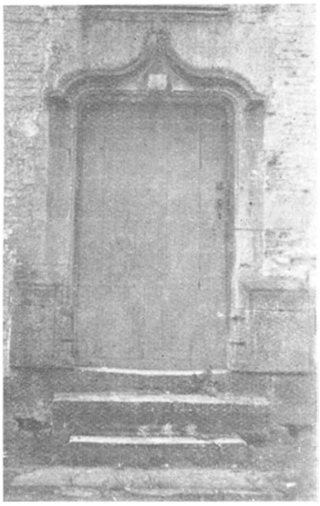

Abdij van Aywières.
Gotische Poort.

Den 14^{den} Primaire, jaar V (4^{den} December 1796) verliet de abdis, gevolgd door al haar kloosterzusters, het klooster dat haar zoo lief was ; zij nam de twee reliekschrijnen van de Heilige Lutgardis mede, die zij ongetwijfeld aan de roofzucht der omwentelaars weten te onttrekken had. Vóór hun vertrek zetten zij hun handteekening op een verklaring « waarin zij vragen, overeenkomstig de rechten van den mensch, in hun eigendom en godsdienstig gesticht te mogen blijven, te leven en te sterven in den levensstaat dien zij in volle vrijheid gekozen hebben, behalve in geval hun het misdrijf bewezen werd dat verbeurdverklaring verdiende ».

Dit alles bleek nutteloos te zijn. Men bood hen bons aan ter waarde van 333.342 pond. Treffend is het hoe allen eenparig de zoogenaamde geschenken van de Republiek weigerden (1).

Abdij van Aywières.
Puinen der Stallingen.

Evenals wij bij het naderen van een onweder de schuwe duiven zien vluchten, zoo zien wij de witte kloosterzusters in twee groepen vertrekken : de eene ging naar Glabais (in Brabant) naar het kasteel van Jolimont of Monplaisir, dat heden nog als pachthof bestaat ; de andere vestigde zich in de nabijheid van het kasteel « La Motte » (2) te Bousval (in Brabant) ; later vinden wij weer allen vereenigd in het kasteel van Fauquez te Ittre (Brabant). Op dit oude riddergoed was het dat op 9^{den} December 1819 een zeer belangrijke akte gepasseerd werd, waarbij de relieken van de Heilige Lutgardis aan de parochiekerk van Ittre geschonken werden. In deze akte verklaarden zij uitdrukkelijk dat het gebeente dat zich in hun kapel bevond in een houten relikwiekast, de echte relieken waren van de Heilige Lutgardis. Verder zeggen zij eveneens dat de oorspronkelijke bewijsstukken verloren gingen en dat de relieken overhandigd werden aan den Heer pastoor van Ittre, met het verzoek ze bij de eerste gelegenheid aan den Aartsbisschop van Mechelen voor te leggen om de echtheid er van vast te stellen voor het nageslacht. Ziehier de oorspronkelijke tekst :

---

(1) Zie « Histoire de l'abbaye d'Aywières » door den E. H. Ploegaerts, pastoor te Corbais.

(2) Van dit kasteel bestaat er tegenwoordig bijna niets meer, alleen nog het schilderachtig oord.

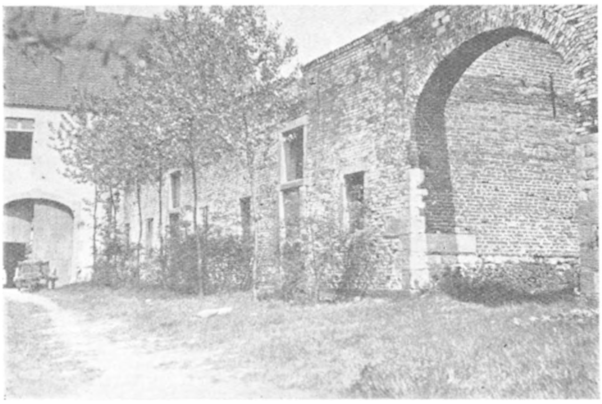

Abdij van Aywières.
Puinen van stallen en schuren.

« Nous soussignés, avons reconnu et déclaré, comme nous « reconnaissons par les présentes, que les ossements, qui se trou- « vent maintenant dans notre chapelle, renfermés dans une châsse « de bois, sont les vraies reliques de sainte Lutgarde, que, nous « avons toujours eues à Aivières, en grande vénération, ainsi que « tous les fidèles, qui y mettaient leur confiance ; mais les titres « qui en prouvaient l'authenticité ayant été égarés à notre expul- « sion, nous les remettons entre les mains de Monsieur le curé « d'Ittre, telles qu'elles se trouvent dans la dite châsse, le char- « geant à son premier loisir de les présenter à Son Altesse l'ar- « chevêque de Malines, Primat de Belgique, Prince de Mean, et de « prier son Altesse d'y mettre son cachet et d'en donner un titre « nouvel, tel que son Altesse jugera convenir pour en perpétuer « l'authenticité.

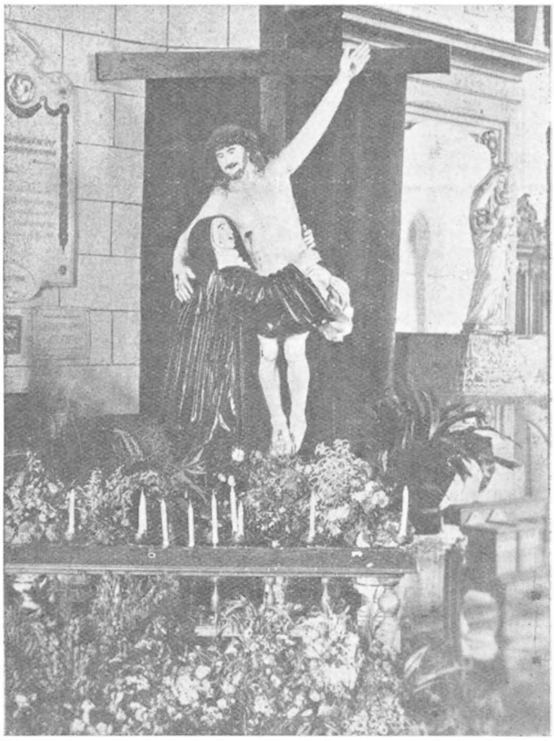

Kerk van Ways. Groep die het mirakel voorstelt waarbij Christus zijn arm van het Kruis losmaakte, om de H. Lutgardis, die hem een vurige liefde toedroeg, te troosten. Het beeld der H. Lutgardis komt voort uit de oude abdij. Te Ways wordt de heilige vereerd door de aanstaande moeders die om een gelukkige verlossing bidden. De linkerarm van het Christusbeeld werd door een soldaat afgehouwen bij den slag van Waterloo en later door een onbehendig werkman teruggeplaatst.

« Etant à ce autorisées par le Saint-Père, nous disposons en « faveur de l'église d'Ittre, notre paroisse, des dites reliques, y « compris la tête, de la dite châsse de bois, de la châsse en argent « surmontée d'une couronne du même métal, avec tous les autres « ornements qui l'accompagnaient ; nous en abandonnons la pro- « priété à la dite église d'Ittre, sans que nos héritiers aient rien « à y prétendre. Nous nous en réservons cependant la jouissance « pour tout le temps que nous resterons ensemble.

« Ainsi fait et passé à Fauqué, château dépendant d'Ittre « en présence de Dom Robert, notre directeur et M. Tricot, notre « curé ».

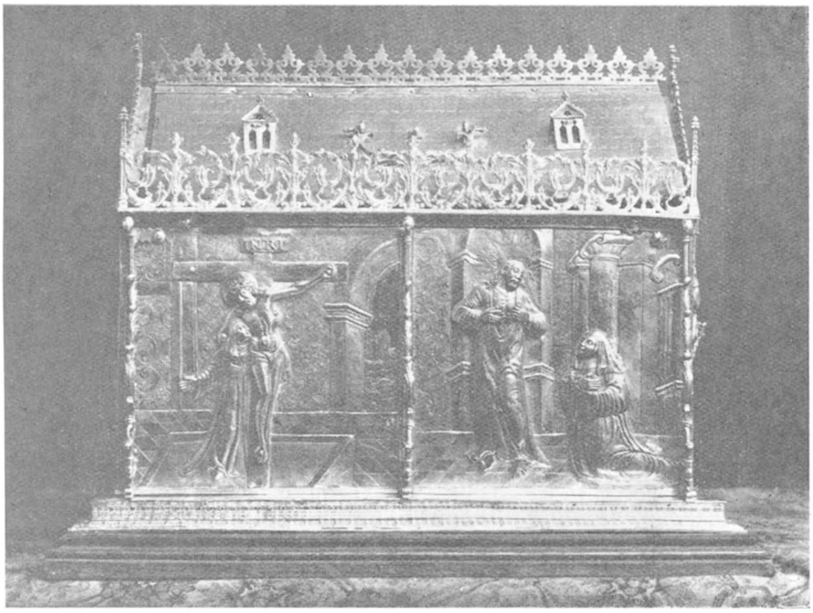

Ittre. — Zilveren reliekschrijn van de H. Lutgardis, voortkomende uit de oude abdij van Aywières. Voorzijde.
(Foto Despret, Nijvel).

Het stuk draagt de handteekeningen van de Abdis Claire de Marbaix, van al de nog in leven zijnde zusters, van hun Bestuurder R. D. Geuva en van F. T. Tricot, pastoor te Ittre.

Volgens het verlangen in de akte uitgedrukt, bevestigde de Aartsbisschop de echtheid der relieken van de Heilige Lutgardis.

Drie jaar later, in 1827, wordt het kasteel van Fauquez (1) verkocht. De zusters die aldus verplicht waren een nieuwe schuilplaats te zoeken, besluiten dan de relieken aan de kerk van Ittre te overhandigen ; de plechtige overbrenging geschiedde den 12den Juni 1827 (2).

Tot op heden worden zij er zorgvuldig bewaard en telkenjare worden zij rondgedragen in de drie processiën,

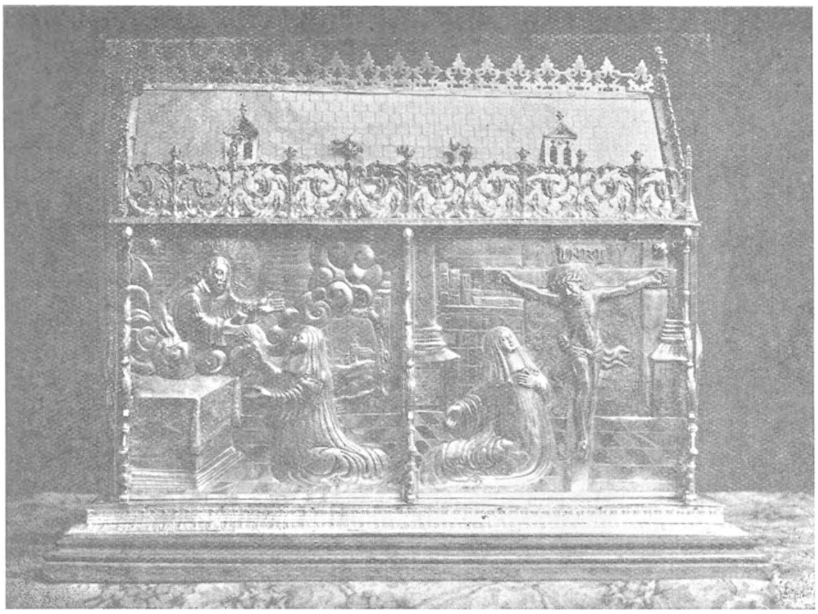

Ittre. — Reliekschrijn van de H. Lutgardis. Achterkant.
(Foto Despret, Nijvel).

---

(1) Buiten enkele stukken en brokken van muren bestaat er tegenwoordig van dit kasteel niets meer. Op deze plaats werd in 1927 een groot houten kruis opgericht. In de nabijheid van het station staat een eigenaardig glazen kapelletje, vervaardigd door de glasblazerij Branquart, dat aan de Heilige Lutgardis werd toegewijd. Moderne kerkramen herinneren aan verscheidene gebeurtenissen uit het leven van de Heilige.

(2) Toen waren de Zusters nog elf in getal. De abdis Claire de Marbaix overleed den 20sten September 1820. Vele anderen volgden haar weldra naar de eeuwigheid. Markies de Trazegnies stelde aan de elf overlevenden voor, den linkervleugel van zijn kasteel komen te bewonen.

waarvan een (in Juni, Zondag na het feest der H. Lutgardis) bijzonder ter eere van de Heilige uitgaat.

Zoo de dierbaarste herinneringen aan de Heilige Lutgardis zich heden in deze streek van Waalsch Brabant bevinden, moet dan hierin niet een schikking der Voorzienigheid gezien worden, die wilde dat Deze die het grootste gedeelte van haar leven op Brabantschen bodem doorbracht, ook hier zou blijven vereerd worden.

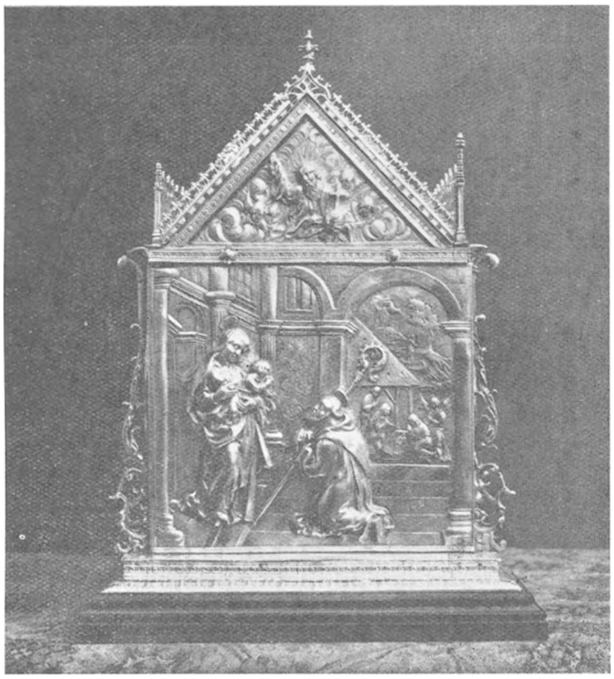

Ittre. — Reliekschrijn van de H. Lutgardis. Zijkant links.
(Foto Despret, Nijvel).

In zijn interessant en flink gedocumenteerd boek (1) schrijft Dr Henri Desneux bij het woord « Ittre », blz. 110 : « Het kleine altaar, dat toegewijd is aan de Heilige Lutgardis, bevat een houten reliekschrijn van 1647 waarin een stuk van den arm dezer heilige. Recht tegenover het altaar ziet men de sarcophaag waarin het stoffelijk overschot rust van Sybille de Gages, vriendin van de H. Lutgardis en naast het altaar den stoel der Abdis van Aywières (1) waarop de aanstaande moeders zich een oogenblik mogen nederzetten, ten einde een gelukkige verlossing te bekomen.

---

(1) « Le Brabant Wallon », uitgegeven bij Bieleveld, Brussel.

Buiten de rijk geborduurde priestergewaden, voortkomende van Aywières wordt in de sacristie eveneens het merkwaardig reliekschrijn van de H. Lutgardis bewaard, dat zich in de kerk van Ittre bevindt sedert 1827 en dat vooral vereerd wordt den 16^{den} Juni, wanneer men het feest van de Heilige viert.

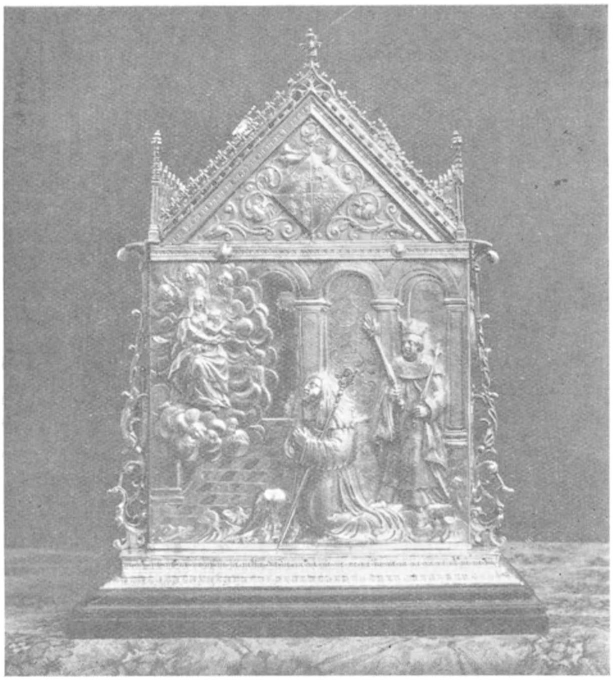

Ittre. — Reliekschrijn van de H. Lutgardis. Zijkant rechts.
(Foto Despret, Nijvel).

---

(1) Naar de meening der bedevaarders zou dit de stoel der Heilige Lutgardis zijn, een aanvulling van de godsvrucht tot « de koord » waarover wij verder zullen spreken.

Dit schrijn draagt het jaargetal 1624 en werd vervaardigd uit gedreven zilver ; wat de details betreft behoort het tot de Renaissance, terwijl de zijstukken ons eerder aan den Gothiek doen denken ; het geheel heeft een zekere gelijkenis met dit van de Heilige Ursula te Brugge. Elk der twee groote paneelen wordt in twee helften verdeeld : aan de eene zijde zien wij de Heilige Lutgardis die vóór den Heer geknield ligt, daarnevens deze Heilige die Christus

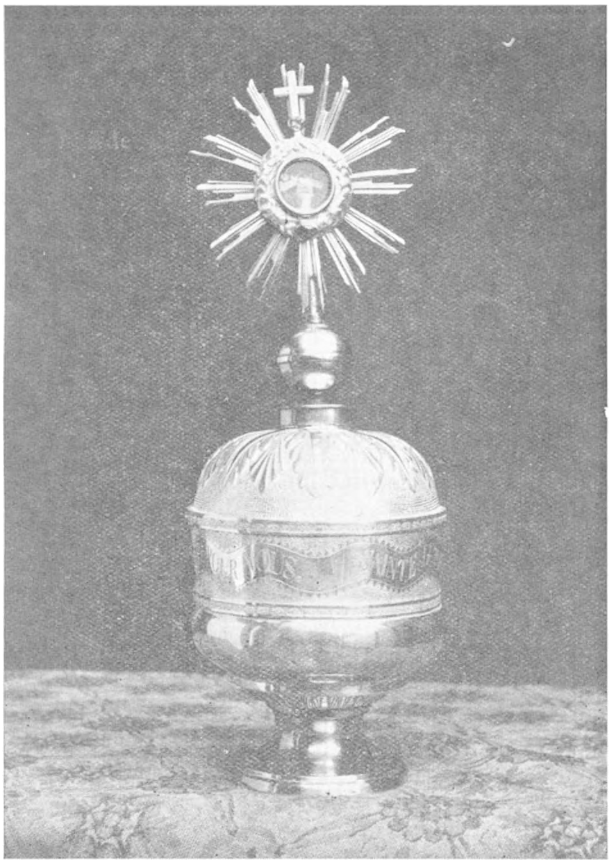

Ittre. — Relikwieënkast uit het schrijn der H. Lutgardis. In het onderste gedeelte ligt de schedel, in het bovenste een tand van de Heilige. (Foto Despret, Nijvel).

haar hart aanbiedt ; aan den anderen kant hebben wij als eerste tooneel Christus die de H. Lutgardis aan zijn hart drukt en als tweede de Verlosser die zijn hart toont. Op een der zijstukken knielt een Abdis (1) voor de H. Maagd, nevens haar staat de H. Lodewijk ; op het andere wordt de H. Bernardus, stichter van Citeaux afgebeeld. In dit schrijn worden een tand en het hoofd van de Heilige Lutgardis bewaard in een zilveren omhulsel ; langs een opening kan men verscheidene voorwerpen, meestal koorden en gordels, met de relikwie in aanraking brengen. Dit laatste vooral is van belang op folkloristisch gebied.

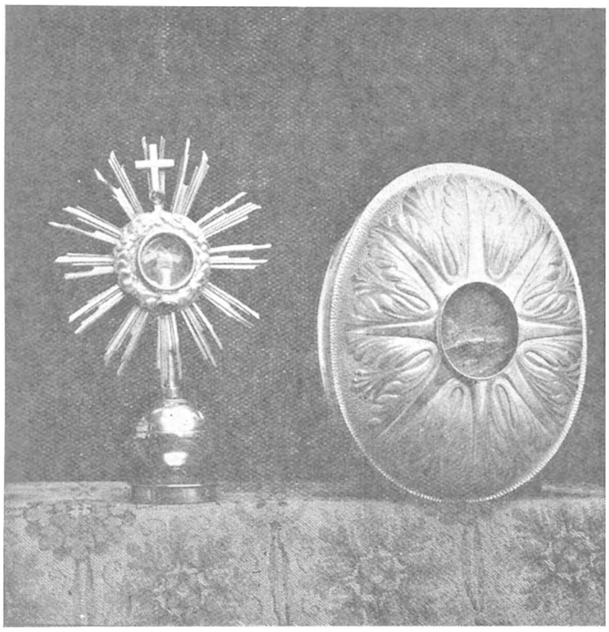

Ittre. — De relikwieënkast uit elkaar genomen. Links het gedeelte met den tand van de Heilige. Rechts het gedeelte met den schedel ; men ziet de plaats waar de beenderen aaneengroeiden (Foto Despret, Nijvel).

---

(1) Deze abdis is Louise de Blaton die het reliekschrijn liet vervaardigen.

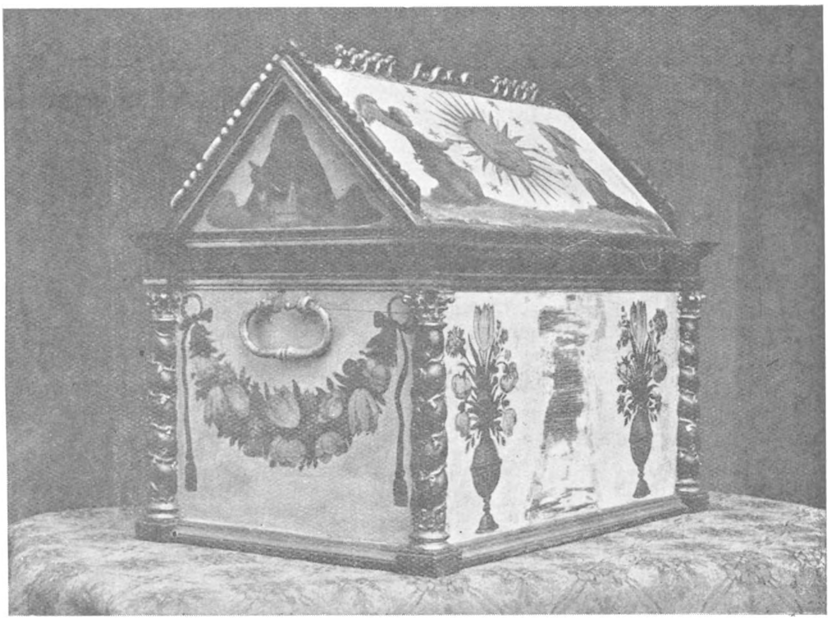

Ittre. — Geschilderd houten reliekschrijn van 1643, waarin een arm van de Heilige Lutgardis opgesloten ligt. In de kerk van Ittre staat dit schrijn in een in den muur gemetselde glazen kast die door een smeedijzeren traliewerk beschermd wordt. Op deze foto ziet men de voor- en de linkerzijde. Het middengedeelte werd uitgekrabt. Dit moet gedaan geweest zijn door een voorganger van den huidigen pastoor, die geërgerd werd door het feit dat Christus de Heilige omhelsde. Op het afgekrabde gedeelte plakte hij een prent waarop hetzelfde feit voorgesteld werd, doch ditmaal met den arm van Christus eenvoudig uitgestrekt boven het hoofd van de Heilige Lutgardis. (Foto Despret, Nijvel).

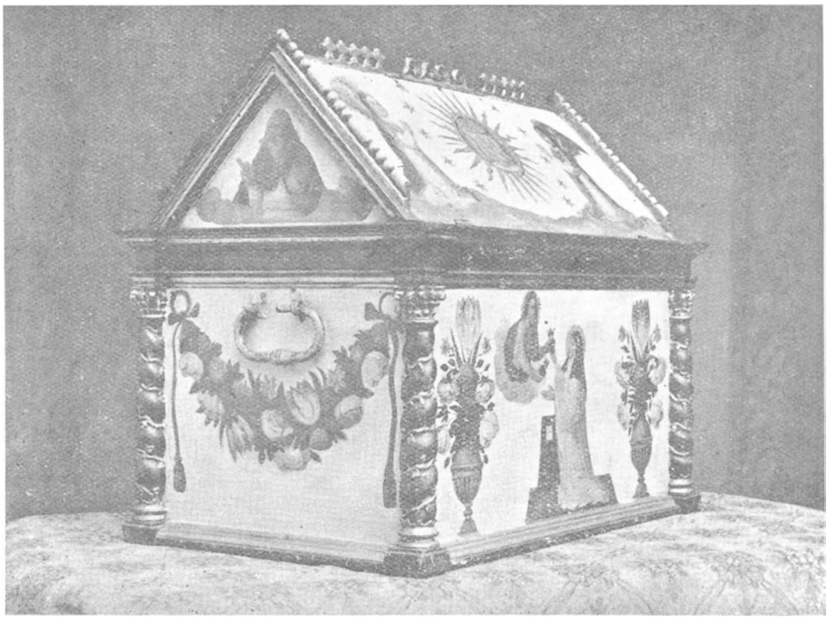

Ittre. — Geschilderd houten reliekschrijn. Achter- en rechterzijde.
(Foto Despret, Nijvel).

Hoe kwam men echter tot « de koord van de heilige Lutgardis » die door het volk in Waalsch Brabant algemeen gekend is, en die door de moeders die een gelukkige gebeurtenis verwachten om de lenden gedragen wordt ?... Want velen vragen zich af hoe het komt, dat deze Heilige die haar leven lang Maagd bleef, aldus betrokken word in zaken die het moederschap aangaan ? De uitlegging is eenvoudig als men in acht neemt dat er op zekeren dag een edele dame kwam die op het punt stond moeder te worden.

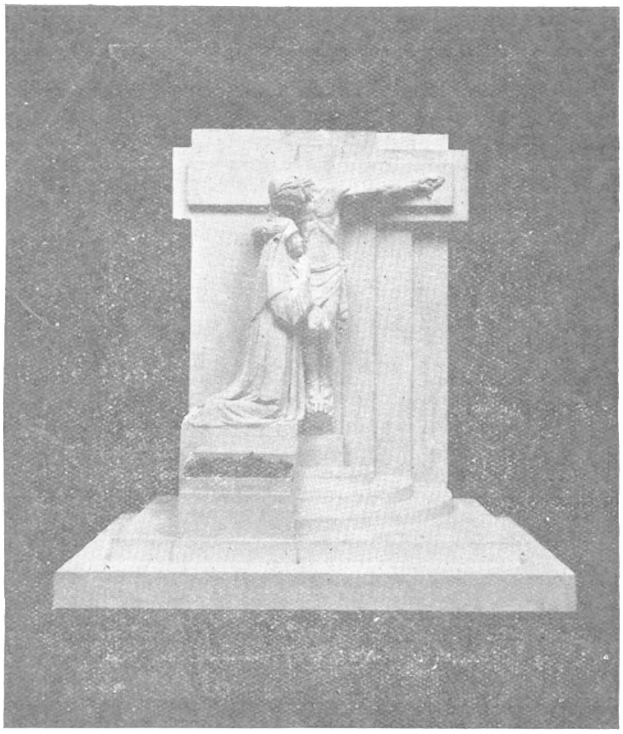

Ontwerp van een monument dat ter eere van de H. Lutgardis te Ways zou opgricht worden. Bouwkundige : Van Laethem. Beeldhouwer : Verbanck. Hoogte : 3 m. 50. Groep in brons. De giften tot oprichting van dit monument zullen ontvangen worden door M Lambert, pastoor te Ways. (Cliché in bruikleen afgestaan door M. Desneux, 151, Bd. Generaal Jacques, Brussel, en genomen uit het werk : *Le Brabant Wallon* dat besproken werd in De Brabantsche Folklore, Xde jaargang, blz. 383.

Lang reeds leed zij veel pijn en verkeerde in het grootste gevaar. Men legde haar het boetekleed van de Heilige Lutgardis op en op denzelfden stond hield alle pijn op.

Vertrekkende van dit feit moest er slechts een kleine stap gedaan worden om te komen tot de koord van de Heilige Lutgardis, die men zich overal kan aanschaffen waar de Heilige vereerd wordt. In Waalsch-Brabant heeft men op dit oogenblik : Ittre en zijn gehucht Fauquez ; Couture-St-Germain waarvan Aywières afhangt, Perwez dat eveneens belangrijke relikwieën bezit en Ways, waar de godsvrucht sedert 1921 in voege gebracht werd door het aankoopen van het beeld waarvan hooger sprake.

Daar tegenwoordig talrijke autocars uit Vlaanderen uitstappen inrichten door Wallonië — iets waarmede zij niet genoeg kunnen gelukgewenscht worden — geef ik aan mijn medeburgers, die van zoo dichtbij mogelijk de H. Lutgardis in Waalsch Brabant willen volgen, den raad van Brussel langs het slagveld van Waterloo tot Aywières te komen (1) ; vandaar terug naar Eigenbrakel om verder te gaan naar Bois-Seigneur-Isaac (beroemd door het Heilig Bloed en een doorn uit de kroon van Ons Heer) ; van hier zijn zij dan spoedig te Ittre waar de geestelijkheid hun de kostbare relieken van hun heilige patrones zal toonen en laten vereeren ; de terugreis naar de hoofdstad geschiedt gemakkelijk langs Fauquez (bezoek aan het glazen kapelletje), Virginal, Tubeke, Hal.

G. LAMBERT,
Pastoor te Ways.

N. B. Een woord van dank aan den Heer pastoor van Ittre die ons de foto's bezorgde van de reliekschrijnen en de relieken van de Heilige Lutgardis en aan de familie Limauge die ons toeliet de overblijfselen van de oude abdij van Aywières te fotografeeren.

---

(1) Bij het brengen van een bezoek aan de puinen volgt men best den weg die aangeduid wordt in het boek « La belle Vie de Sainte Lutgarde » door G. Lambert.

De Molen van Céroux.

In hun « Histoire des Communes belges » zeggen de Heeren Tarlier en Wauters dat er in 1686 een windmolen bestond te Céroux.

Geen enkel inwoner van het dorp heeft ooit over dezen molen hooren spreken ; het is heel goed mogelijk dat hij op dezelfde plaats gestaan heeft waar M. Mathieu Min (1), krachtens een concessie van 24sten Maart 1842, den molen bouwde die in 1903 afgebroken werd.

Deze laatste was gebouwd op het terrein dat heden n^r^ 243b, sectie D, draagt op het kadaster van de gemeente Céroux-Mousty, op 132 meter hoogte of 70 meter boven het waterpeil van de Dijle die op 3200 meter ten Oosten van deze plaats voorbijkomt. Van uit dezen molen die van uren in het ronde te zien was, had men een heerlijk vergezicht op de gansche streek.

Er waren drie paar molensteenen.

Deze molen draaide tot in 1897 en in 1903 werd hij, samen met bovengemeld terrein, door de echtgenooten Defalque-Dessy verkocht aan M. Héli Verlaine, wonende aldaar ; deze brak hem af in November van het volgend jaar en was verplicht bij dit werk dynamiet te gebruiken, zoo sterk waren de grondmuren : zij waren 1.40 m. dik.

De machines werden aangekocht door Mevr. Wwe Defrenne (2) van Grand-Leez, wier molen afbrandde op 19^den^ Juli 1903 ; zij werden uit elkaar genomen te Céroux en weer ineengezet te Grand Leez, door den meester-tim-

---

(1) Mathieu Min, geboren te Court-St-Etienne den 18^den^ Maart 1785 en overleden te Céroux den 8sten Maart 1866.

(2) Mevr. Wwe Defrenne (Henri), geboren Conard (Marie-Joseph-*Ferdinande*), werd den 24sten Mei 1861 te Grand-Leez geboren. Tegenwoordig is het haar zoon *Jean*-Baptiste, den 13^den^ Mei 1897 te Grand-Leez geboren, die den molen uitbaat.

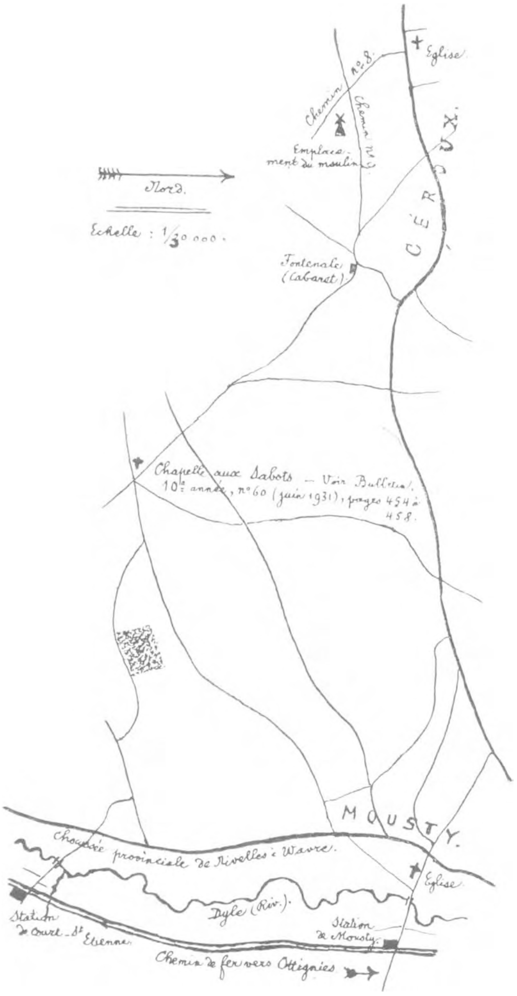
Eglise
Chemin n° 8
Chemin N° 9
Emplacement du moulin
Nord.
Echelle : 1/30 000.
CÉROUX.
Fontenale (Cabaret).
Chapelle aux Sabots — Voir Bulletin, 10e année, n° 60 (juin 1931), pages 454 à 458.
MOUSTY.
Chaussée provinciale de Nivelles à Wavre.
Eglise
Dyle (Riv.).
Station de Court-St Etienne.
Station de Mousty.
Chemin de fer vers Ottignies

Kaart waarop de plaats aangegeven wordt waar de Molen van Céroux gestaan heeft.

merman Charles Degrauwe (1) van Mont-St-Guibert. Alleen de steenen om rogge te malen bleven te Céroux, omdat het vervoer er van meer zou gekost hebben dan het aankoopen van nieuwe steenen.

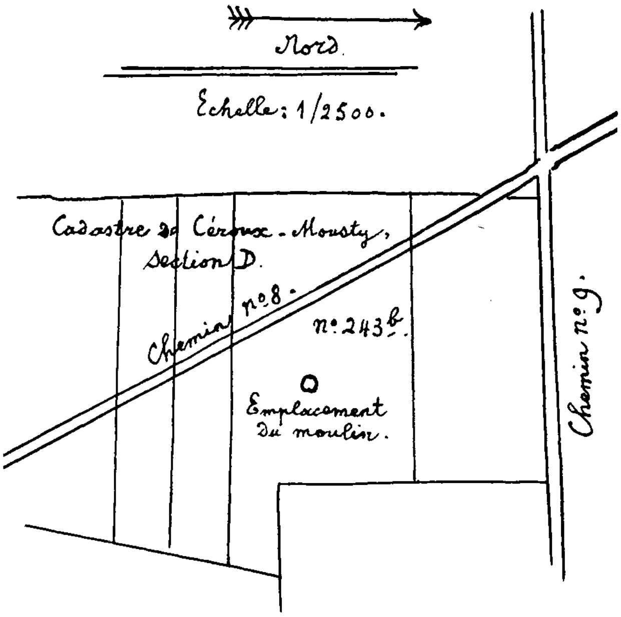

Topographisch plan waarop de kadastrale ligging van den Molen aangetoond wordt.

---

(1) De Degrauwe's bouwden, herstelden en veranderden talrijke wind- en watermolens, kerk- en kasteeltorens. Zie nadere bijzonderheden over deze familie in onze Fransche uitgave.

Naar men mij zegde werkten zij o. m. te Autre-Eglise, Avennes, Avernas, Beaurieux, Beauvechain, Blanmont, Blocquier, Bomal (Brab.), Boneffe, Bunsbeek, Céroux, Chastre, Corbais, Court-St-Etienne, Dongelberg, Franquenies, Elixem, Enines, Fallais, Folx-les-Caves, Geest, Gembloers, Glimes, Godenpont, Grand-Hallet, Grand-Leez, Grand-Manil, Grand-Rosière, Grimde, Harlue, Hoegaarden, Incourt, Jauche, Jauchelette, Geldenaken, Jodoigne-Souveraine, Lincent, Maret, Méhaigne, Mont-St-André, Nodebais, Noville-Méhaigne, Opheylissem, Oplinter, Opprebais, Orbais, Orp-le-Petit, Ottignies, Pellanies, Perwez, Petit-Hallet, Piétrain, Ramillies, Roux-Miroir, St-Remigius-Geest, St-Truiden, Sart-Risbart, Taviers, Thorembais-la-Grosse, Tourinnes-St-Lambert, Ville-en-Hesbaye, Vissenaken, Wasseiges en Waver.

Wij mogen zeggen dat de tegenwoordige molen van Grand-Leez ongeveer dezelfde is als deze die te Céroux gestaan heeft.

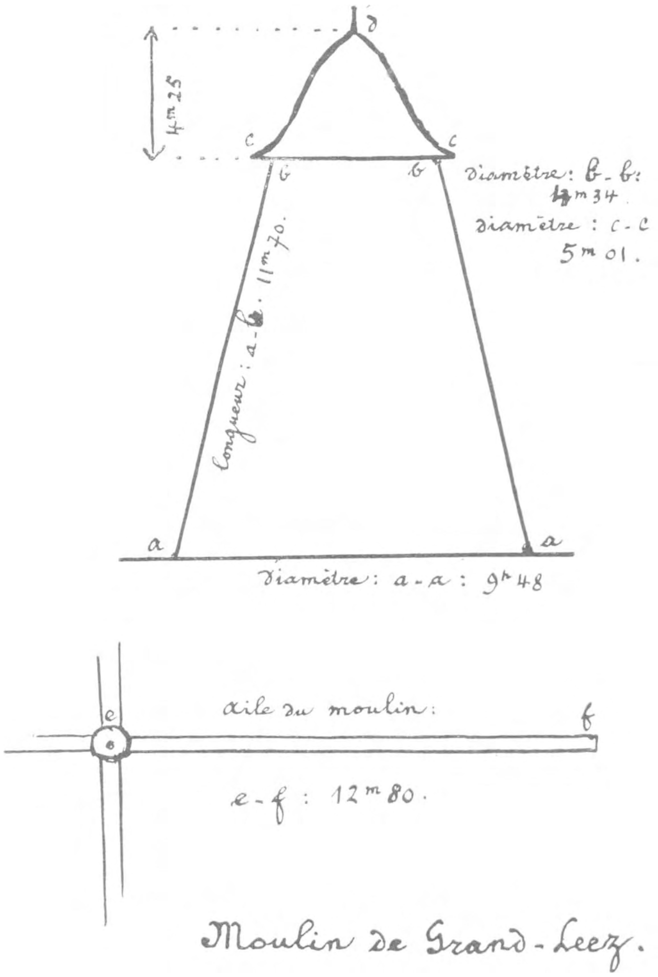
d
4m25
c
c
b
b
Diamètre: b-b: 4m34.
diamètre : c-c : 5m01.
Longueur : a-b : 11m70.
a
a
Diamètre: a-a : 9m48
aile du moulin:
e
f
e-f : 12m80.
Moulin de Grand-Leez.

Molen te Grand-Leez, gebouwd volgens dezelfde afmetingen als den molen te Céroux.

De laatste molenaar van Céroux heette Danlois (Donat-Joseph) (1).

---

(1) Danlois (Donat-Joseph), geboren te Céroux, den 25sten Mei 1866, was de helper en de opvolger van zijn vader die eveneens Donat-Joseph heette ; hij werd geboren te Ways, den 20sten October 1817 en overleed te Céroux, den 14den Februari 1889.

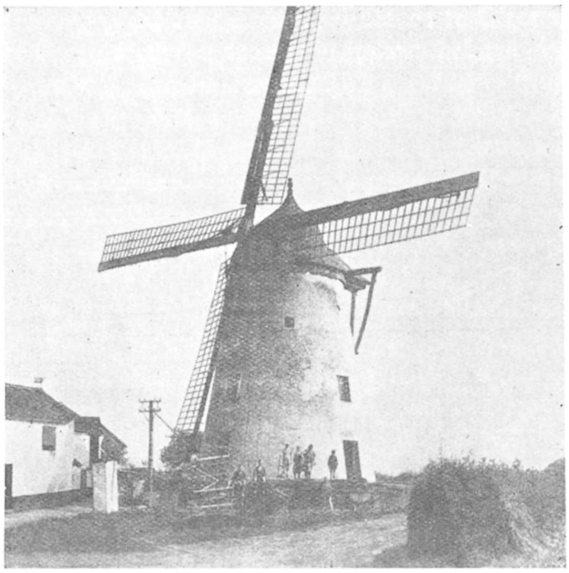

Molen van Defrenne te Grand-Leez, zelfde model als deze te Céroux. (Foto Tordeur-Dewitte, Namen).

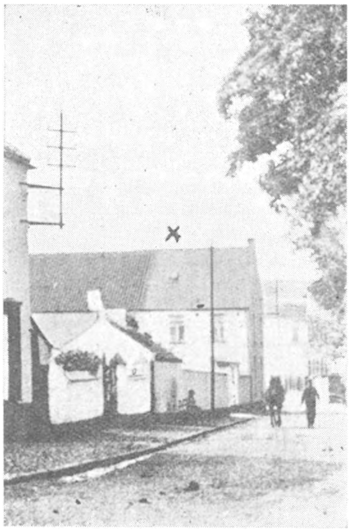

Huis van den « tambouri » te Gistoux, stopplaats voor de vroegere postwagens.

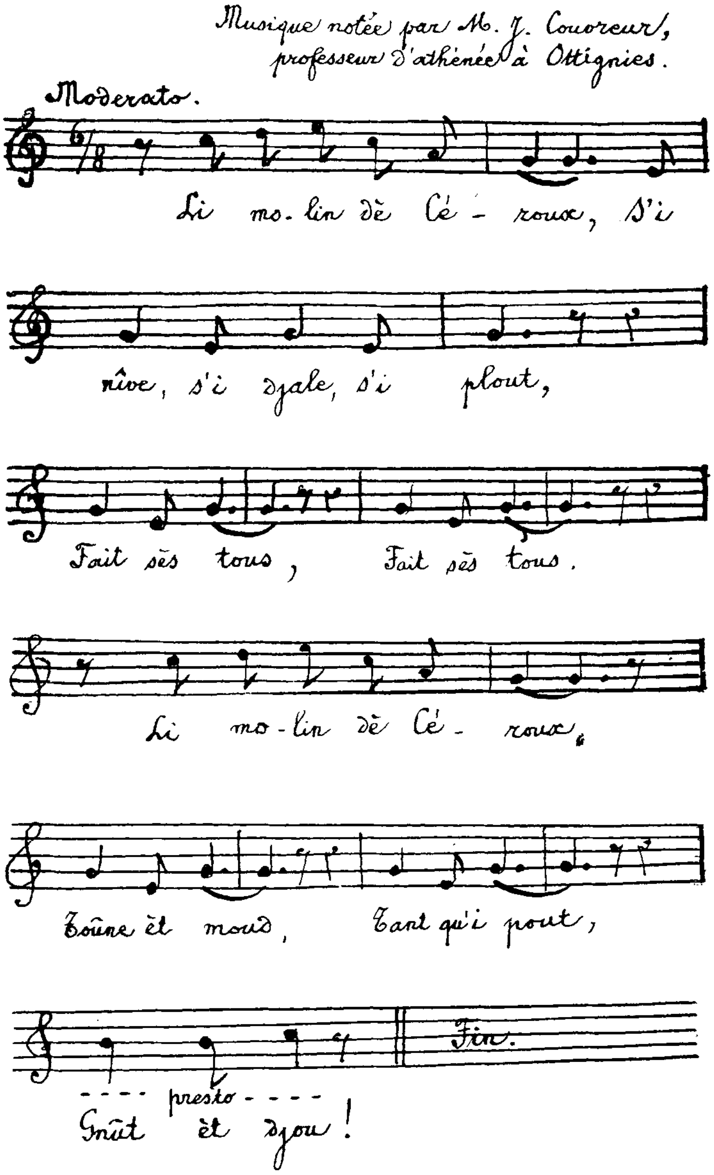
Musique notée par M. J. Couvreur, professeur d'athénée à Ottignies.
Moderato.
Li mo-lin dè Cé-roux, S'i
nive, s'i djale, s'i plout,
Fait sès tous, Fait sès tous.
Li mo-lin dè Cé-roux,
Toûne èt moud, Tant qu'i pout,
presto
Gnût èt djou!
Fin.

Muziek van het lied over den molen van Céroux.

In den Winter 1890-1891 waren wij zoo gelukkig te Céroux bijgaand liedje te kunnen opteekenen, dat door slechts weinige bewoners van de streek (1) nog gekend is. Het rhythme vooral verdient onze aandacht. Wij drukken het over als inlichting voor onze Vlaamsche lezers, opdat zij ons desgevallend soortgelijke liederen zouden mededeelen.

1.

Li molin dè Céroux,
S'i nîve, s'i djale, s'i plout,
Fait sès tous,
Fait sès tous,
Li molin dè Céroux
Toûne èt moud,
Tant qu'i pout,
Gnût èt djou !

2.

Li molin dè Céroux,
S'i nîve, s'i djale, s'i plout,
Fait sès tous,
Fait sès tous,
Li molin dè Céroux,
Gangne dès sous,
Comme i vout,
Gnût èt djou !

3.

Li molin dè Céroux,
S'i nîve, s'i djale, s'i plout,
Fait sès tous,
Fait sès tous,
Li molin dè Céroux,
Waite Dgibloux,
Pa d'zeû Cout (2),
Gnût èt djou !

4.

Li molin dè Céroux,
S'i nîve, s'i djale, s'i plout,
Fait sès tous,
Fait sès tous,
Li molin dè Céroux,
Toûne à l'goût,
Dès gab'lous,
Gnût èt djou !

5.

Li molin dè Céroux,
S'i nîve, s'i djale, s'i plout,
Fait sès tous,
Fait sès tous,
Li molin dè Céroux,
Sins distou,
Dit qu's'à fout,
Gnût èt djou !

AD. MORTIER.

Ruchaux, Februari 1932.

---

(1) Over den spotnaam der inwoners van Céroux, zie Brab. Folkl., Xde jrg., blz. 23.

Te Céroux, dat op een hoogte gelezen is, bestaat er noch beek noch rivier ; eertijds was er dikwijls water te kort en het gevogelte had wel eens dorst. Als er dan regen kwam na een periode van droogte, werd in de omliggende dorpen steeds hetzelfde deuntje gezongen : *I plout, i plout, po les poyes dè Céroux!*

(2) Cout, verkorting van Cout-St-Estiène. (Court-St-Etienne).

Over een vermeenden phallischen eeredienst (1).

Al de volkeren der Oudheid hebben eerst de zon aanbeden onder verscheidene namen ; zij toch was het die het licht gaf, die alle leven verwekte. Vandaar kwam men weldra tot de vereering van het werktuig dat het leven geeft en zoo ontstond bij de Grieken de eeredienst van den phallos, bij de Romeinen deze van den priaap. Deze cultus heeft bestaan bij de prehistorische volkeren ; hij bestaat nog bij de Congoleesche volksstammen. Dit legt den oorsprong uit van deze onzedelijke fetisjen uit het Museum van Tervuren, waarbij de guitige kwajongens het uitproesten en die de volwassenen doen glimlachen.

Bleef dit bijgeloof echter, evenals dit aan boomen en bronnen, bij tot het christendom bekeerde volkeren bestaan en werd het evenals deze verchristend en aangepast aan den eeredienst van de Heilige Maagd of van een Heilige ? Men beweert dit en voorbeelden worden aangehaald : de kapel van Saint-Pierre-à-broquettes te Nijvel en deze van Notre Dame de la Broche te Louvrange, onder Dion-le-Mont. Wij meenen tegenwoordig dat hier niets van is, omdat er nog geen afdoende bewijzen geleverd werden, en dat er slechts een aanroeping mag in gezien worden voor de genezing der aambeien.

Laat ons echter in 't kort de feiten samenvatten : in 1834 signaleert Schayes tusschen Brugge en Brussel een beeld van het kindje Jezus, zeer gelijkend op een Priaap en den naam dragend van « Sainte Broquette ». De onvruchtbare vrouwen krabben met een mes aan het meest in 't oog springend gedeelte van het beeld, enz... Later constateert Goblet d'Alviella dat het beeldje verdwenen is en vervangen werd door een St.-Pieter, de « Saint Pierre à Broquettes ; vrouwen komen echter nog steeds houten pinnetjes door de traliën werpen. Nergens blijkt het dat deze vrouwen door schrijver gezien of ondervraagd werden. Later nog deed Jean Chalon de bedevaart naar Nijvel en stelt er heelemaal niets vast, zelfs de aanwezigheid niet van houten pinnen ; hij ondervroeg den ouden herbergier die daar recht tegenover woonde, doch deze kon hem evenmin iets vertellen. Eertijds zag hij wel houten pinnen steken in de mazen van het traliewerk, doch met welk inzicht dit gedaan werd weet hij niet. Alleen voor ziekten komt men naar de kapel. Eindelijk hebben wij nog den Heer Paul Collet van Nijvel, die ons in 1921 in *De Brabantsche Folklore* een mooie teekening schonk van de kapel en het landschap ; deze verklaarde mij dat hij verscheidene malen een onderzoek instelde betreffende dit onderwerp, doch steeds zonder uitslag.

---

(1) Brabantsche Folklore, 1ste jaargang, blz. 151 en 187 ; 3de jaargang, blz. 33.

Voortgaande op vage herinneringen zocht ik een betrekking tusschen genoemde kapel van Sint-Pieter en deze van de « Sainte Broche » te Louvrange. Ik had er nochtans geen pinnetjes (broches) opgemerkt. In 1923 verklaart de ondervraagde pachteres dat men aan deze kapel niet meer komt bidden, doch dat O. L. Vrouw van Louvrange vóór twintig jaar aangeroepen werd tegen buikpijn. Niets bepaalds, niets zekers bijgevolg, noch te Nijvel, noch te Louvrange.

Later deed M. Collet mij opmerken dat het woordje « broche » eertijds dezelfde beteekenis had als haemorrhoïde. Ik meen dan ook dat de eeredienst in kwestie in « langs de andere zijde » dient opgevat te worden.

Welke is echter de beteekenis van *broquette ?* Op heel zedige wijze vertaalt Grandgagnage dit woord door *mentula,* doch in zijn Luiksch woordenboek schrijft M. Haust rechtaf : *membre viril* (mannelijk lichaamsdeel). De Waalsche moeders gebruiken dit woord eveneens in deze beteekenis. Zoo dikwijls hooren wij hen zeggen tegen hun kwajongens die al te zeer hun Mannekenpis laten zien : « *muchi in pau vo p'tite brokète, m'garçon* » of « *catchi on pau vosse p'tite brokète, m'fi* » (steek eens gauw uw pissertje weg, mijn jongen).

Feitelijk is *broquette* of *brochette* een diminutief van *broke* of *broche*. Een der beteekenissen van *broche* is tand : slagtanden van het everzwijn. In geval van tandpijn spreekt men in 't Waalsch van «mau ses brokes ». Hij die tanden heeft als pianotoetsen heeft « brokes dè leu » ; waarschijnlijk is het ook in deze eigenaardigheid van een hunner voorouders, dat de Leleux en de Leloup den oorsprong van hun naam te zoeken hebben.

In het Oudfransch echter beteekende *broches* hetzelfde als aambeien. Natuurlijk geeft Littré deze beteekenis niet meer, doch in het geschiedkundig gedeelte *verbo broche* citeert hij een tekst uit de XV^de^ eeuw, getrokken uit de « nouvelles » van Lodewijk XI. Grandgagnage heeft het woord *brokez,* meerv. (haemorrhoïden) = Ofr. broches. Afgeleide beteekenis, voortkomende van de door de droge aambeien teweeggebrachte gewaarwording. M. Haust, *idem*. Gewaarwording van een beet dus, ten minste als het niet gaat, in geval van uitwendige haemorrhoïden, over het uiterlijk van den aars. Het woord haemorrhoïde (esmoroïde, hémorroïde) bestond echter reeds in de XV^de^ en in de XVI^de^ eeuw.

Deze tweevoudige beteekenis, tand en aambei, heeft eertijds den geleerden archivaris Devillers, een grove dwaling doen begaan. François Gillot had hem inzage verleend van een ongenummerd perkament, dat als omslag gediend had voor de armenrekening van Aiseau van 1589. Devillers beweert dat het geschrift uit de XV^de^ eeuw is. *Brokés* en *brokes* vertaalt hij door « tanden », wij zullen zien met welken verrassenden uitslag. Hier volgen dan de passages waarover het gaat (1).

1. Pous les Brokés.

Pour garde des brokes, prendes semences de anoit, arse et le metes sur les brokes, se gariront (2).

2. Encore as Brokes.

---

(1) Zie : Documents de la Soc. de Charleroi, deel 17, blz. 140 Médecine et remèdes au XVme siècle.

(2) Voor de aambeien (en niet voor tanden).
Om u van aambeien te verlossen, neem anijszaadjes, verbrand deze en leg ze op de aambeien ; zij zullen genezen.

Prendes ougnons et les cuisies bien ou feu et les pelles, et vous asses sus, si caus come vous les poes souffrir, droit as brokes (1).

Hoe zou de ongelukkige zich wel op zijn tanden kunnen zetten hebben. Wat verder wordt voor « tand » het woord « dent » gebruikt : 12. Pour dens cheu. Pour les mauvais dens chéir légierement. Prens viers de terre et en fait pourre, et celle melles avec chire et le met en le dent malade et il corra légierement (2).

Ik besluit : het is mogelijk, het is niet zeker dat er ooit een phallischen eeredienst bestaan heeft te St-Pierre à Broquettes te Nijvel ; zeker is het dat er te Louvrange, Notre-Dame de la Broche, slechts beêweg gegaan werd voor aambeien en voor de « buikpijn », die gewoonlijk ontstaat door de er mede gepaard gaande hardlijvigheid. Een veronderstelling nu : kan de «broche» geen soort zetpil zijn die, evenals de nagels, de spelden, het linnen, enz... de plaats waar de ziekte zich voordoet aangeraakt heeft. Te Ath zagen wij een jonge moeder die haar zuigeling in geval van hardlijvigheid een « pinnetje » Marseille-zeep in den aars stak. « Broche » of « pinnetje », ziet gij hierin een verschil ?

In dit geval is de etymologie van den naam Louvrange, die ik in dit tijdschrift gaf, nog juist, zij is echter niet geheel meer in overeenstemming met den phallischen eeredienst. Wat de Latijnsche vertaling van Louvrange, *lubrica*, betreft, deze blijft juist ; hebben *lubrifiant* en *lubrique* dan niet denzelfden oorsprong ?

Hoe moeilijk het toch is in geschiedenis de waarheid te achterhalen en, soms, van er netjes en in gepaste woorden over te schrijven.

JULES DEWERT.

---

(1) Nog voor dezen die aambeien hebben.

Neem ajuinen en braad deze goed op het vuur, doe de schil er af en zet u er op, zoo warm als gij het zult kunnen verdragen, rechtstreeks op de aambeien.

(2) Voor uitgevallen tanden. Opdat de slechte tanden gemakkelijk zouden uitvallen. Neem aardwormen en maak er poeder van, meng dit poeder met was en leg het op den zieken tand en hij zal gemakkelijk uitvallen.

De Ommegang van Brussel (1).

Nizza heeft zijn vastenavond en zijn bloemencorso, Montreux, in Zwitserland, heeft zijn regelmatig weerkeerend Narcissenfeest, Sienna, in Italië, heeft zijn Paliospel, Spanje zijn beroemde processiën en zijn stierengevechten, Oberammergau, in Beieren, heeft zijn vijfjaarlijksch passiespel. Allemaal feesten die vreemdelingen lokken. Waarom zou Brussel, in Brabant, eveneens zijn eigen groot periodiek feest niet hebben ? Zou er dan in de geschiedboeken van onze stad niets te vinden zijn waarvan iets zou kunnen opgehaald worden ? Steeds hebben de Belgen een voorliefde gehad voor ommegangen en optochten die vol pracht en praal in onze straten of over onze groote markten voorbijtogen. Steeds bekeken zij met een bijzondere voorliefde de gekostumeerde groepen, schitterend van kleur en omringd met helroode vaandels en banieren die klapperden in den wind en blonken van het goud waarmede zij geborduurd werden. Steeds voelden zij zich aangetrokken door de muziek eener fanfare, meer misschien wel door het lawaai dan door de harmonie. Waarom hebben wij, aangetast door de kwaal der XIX^{de} eeuw, door de nivelleering van zeden en gewoonten die optrad terzelfdertijd als den vooruitgang van machinewezen en vervoermiddelen, onze aloude ommegangen, waarover de vroegste kroniekschrijvers met zooveel lof spreken, laten in onbruik geraken ? Waren zij dan niet kenmerkend voor onze zeden, voor onze gewoonten, voor ons volksgeloof, deze optochten met hun eigenaardige vermenging van boertigheid en echt geloof ? Met hun verpersoonlijkte Zotheid en hun Reuzen, met de voorstelling van de Hel en van de ingebeelde monsters der Schepping die den eigenlijken optocht der in dien tijd bestaande instellingen voorafgingen : de Ambachten, de Natiën, de Gilden, de Geslachten, de Magistraat. Nu het toerisme tot een dusdanige ontwikkeling gekomen is dat de regeeringen met dezen door vreemdelingen aangebrachten rijkdom rekening houden bij het opmaken van hun budget, is dan niet het gepaste oogenblik gekomen van iets in te richten, van op den grooten kalender der internationale feestelijkheden een in 't oogvallenden datum aan te duiden die zal gezien worden door allen die reizen, door allen die reizen inrichten ? Is het vooral niet winstgevend, op dezen kalender den naam Brussel te kunnen schrijven naast de namen der grootste steden of der beroemdste landschappen ; Brussel dat op zijn ongeëvenaarde Groote Markt een prachtigen, weelderigen optocht laat voorbij trekken, een herinnering aan een schitterend tijdperk van onze Geschiedenis, een beeld van den terzelfdertijd godvruchtigen en oproerigen geest van ons volk ? Kortom iets van ons bloedeigen bezit, iets waarover wij zelf zouden zeggen : dat is nu eens echt Belgisch ! Iets wat den vreemdeling zou doen uitroepen : dat is mooi, dat is oorspronkelijk werk ! Iets vooral wat elken vreemdeling bij zijn thuiskomst zou doen zeggen : dit moet ge gezien hebben ! Zoeken wij dan niet allen het oorspronkelijke, het schilderachtige, het aantrekkelijke, om ons te onttrekken aan deze strekking naar eenvormigheid die onzen geest vermoeit en afmat ?

---

(1) Radio-uitzending van 28-4-1934.

Deze gedachten waren het die de leden van de Maatschappij van den Ommegang bezielden, toen zij in 1927 samenkwamen. Zij wilden den alouden Ommegang van Brussel al zijn luister van voorheen terugschenken. Zij wilden de Belgen weer in voeling brengen met hun heerlijk verleden. Zij wilden dat ons Forum, dat terecht in gansch de wereld door alle kunstminnaars geroemd en gewaardeerd wordt, periodiek het decor zou vormen voor een weelderigen en grootschen optocht, die het voor enkele uren zou omtooveren tot hetgeen het eertijds was.

Wie draagt geen herinnering mede aan dezen optocht die in 1930 tot viermaal toe en steeds bij gunstig weder — iets wat bijna aan het mirakel grenst — door de straten van de hoofdstad trok. Deze eindelooze en schitterende processie bracht de verbaasde menigte in verrukking. Heel deze optocht was bestudeerd geworden tot in de kleinste bijzonderheden. Men was er tijdig mede begonnen. Men beschikte over de noodige geldmiddelen. In dien tijd kon men zich die weelde nog veroorloven. Alles kon weer samengesteld worden, steunende op heel zekere geschiedkundige, archeologische en folkloristische gegevens. Nooit heeft iemand critiek hooren uitoefenen over de wijze waarop alles zoo getrouw mogelijk nagebootst werd. Het documentair werk, het wetenschappelijk gedeelte van de onderneming, het vertrekpunt, vormde dan ook een vasten grondslag die tegen alles bestand was Verder maakten befaamde kunstenaars, steunende op deze wetenschappelijke gegevens er een indrukwekkend, ontroerend kunstwerk van, een werk van echte schoonheid. Wie herinnert zich die kleurenharmonie niet meer ? Eerst en vooral een wijze gradatie, zoodanig dat niets van het begin tot het einde het gezicht kon storen. Bestudeerde en met overleg gedane keuze der schakeeringen, alles was tot in de kleinste bijzonderheden voorzien en beproefd ; niets werd overgelaten aan het toeval, noch aan de onverwachte gebeurtenissen die de haast der laatste dagen meebrengt. Alles was geordend, gemeten, bepaald, omdat alles op tijd, kalm en zonder zenuwachtigheid voorbereid en verwezenlijkt werd. Wie herinnert zich dan dezen geschiedkundigen en terzelfdertijd artistieken optocht niet meer ? Wie bewaarde niet in zijn geheugen een beeld als uit een wonderbaren droom ? Niemand kan zich ongetwijfeld nog met juistheid de volgorde of den inhoud van den optocht voorstellen, doch iedereen weet nog dat het een prachtig, kleurrijk schouwspel was, een schitterende kleurenharmonie waarbij noch het oog noch de geest door iets gekwetst werden. Hulde zij hier nogmaals gebracht aan de kunstenaars die dit werk verwezenlijkten en aan de inrichters die alles zoo nauwgezet wisten te regelen.

Hoe vooruitziende was echter de Maatschappij van den Ommegang toen zij, bij het bespreken van den financieelen kant dezer grootsche onderneming, steeds aandrong op het verleenen van een som die groot genoeg zou zijn om hetgeen noodig was bij den optocht uit sterke en duurzame stof te vervaardigen. Waarom, herhaalde de Maatschappij van den Ommegang voortdurend dat een dergelijke onderneming niet op touw gezet kon worden om slechts twee- of driemaal uit te gaan ? Met een kleine bijkomende toelage, het geld dat onmisbaar was om sterker stof te koopen, zou de optocht niet alleen veel luisterrijker zijn, doch zou ook alles kunnen weggezet worden met het oog op een volgenden Ommegang. Buiten de uitgaven voor stof van goede hoedanigheid bleven al de andere uitgaven immers dezelfde, of men goede of slechte waar gebruikte ? Dit standpunt haalde de bovenhand. Al het materieel kon opgeborgen worden. Al de kostumes, al de schoeisels, al de handschoenen en al de mooie banieren werden zorgvuldig bewaard in een daartoe door de stad Brussel bestemd lokaal. Al de wagens, al de Reuzen, al de groote stukken werden ondergebracht in een bergplaats op den Heizel. Alles is gereed, alles wacht op het oogenblik dat het zich weer eens zal kunnen laten bewonderen door de op openluchtvoorstellingen beluste menigte. Men was inderdaad overeengekomen dat de Stad, in ruil voor de belangrijke toelage die aan de Maatschappij van den Ommegang verleend werd, eigenares zou worden van al het materieel en dit dadelijk na den laatsten optocht in 1930. Hiermede heeft de Stad goede zaken gedaan. Niet alleen omdat zij in ruil voor haar toelage kostumes en benoodigheden ontving die driemaal meer waarde hadden, doch ook omdat zij wist, met het oog op de Tentoonstelling van 1935, wat zonder groote onkosten het programma der openbare feestelijkheden aantrekkelijk zou maken gedurende het jaar van de Groote Worlds'fair. Gezien de financieele moeilijkheden van het oogenblik is het zeker dat heden dezelfde uitgaven niet meer zouden kunnen gedaan worden als in 1930.

Reeds houdt de Maatschappij van den Ommegang zich bezig met het inventariseeren van het materieel, en, in overleg met de stad Brussel, wordt alles opnieuw in orde gebracht.

Zoo de Ommegang ten minste tweemaal toekomend jaar de straten van de hoofdstad zal komen opvroolijken met zijn kleurenweelde en zijn schilderachtigheid, met zijn helroode banieren en zijn kunstvolle praalwagens, dan zal dit te danken zijn aan het wijs besluit alles uit duurzaam materieel te vervaardigen. Ongetwijfeld zal hij na 1935 nog wel eens te zien zijn. Alles is in goeden staat genoeg om verscheidene malen gebruikt te worden.

Men stelt zich niet voor tot in welke verafgelegen streken de faam van ons land door dergelijke demonstraties gedragen wordt. In 1930 regelden de inrichters van de Internationale Congressen hun werkzaamheden naar de datums waarop de optocht zou plaats hebben. Aldus stelden zij hun leden in staat zonder onkosten van een grootsch schouwspel te genieten. Eens in hun land weergekeerd lieten deze dan ook niet na aan hun medeburgers over de pracht er van te spreken. Allen werden zij propagandisten die de bekoorlijkheid, de aantrekkelijkheid van België roemden. Hoe groot was onze verwondering niet toen men ons in 1931 in verre landen, in Bulgarië bijvoorbeeld, vroeg een voordracht te komen houden over den Ommegang en dezen optocht te laten bewonderen met lichtbeelden.

Hoe spijtig toch dat de optocht niet gefilmd werd, met het doel propaganda te maken in den vreemde !

Hoe aantrekkelijk zou het niet zijn de uiteenzetting van een bladzijde van onze geschiedenis te kunnen geven met te spreken over een Ommegang ! Zal inderdaad bij een dergelijken optocht geen beeld gegeven worden van de gansche organisatie van België in het verleden ? Welk prachtig opzet om aan de vreemdelingen te toonen wat bij ons de ambachten waren, in welke mate zij bijdroegen tot den bloei van onze vroegere Provinciale Staten ! Om hun te toonen wat onze gilden waren en welke rol zij speelden in de oorlogen in het verleden, hoe zij hun geboortegrond verdedigden met een taaiheid en een zelfverloochening die hun oorsprong vonden in het bewustzijn dat zij terzelfdertijd vochten voor hun vrijheid. Welke schoone gelegenheid om aan deze vreemdelingen te spreken over onze Magistraat, de hardnekkige bewaakster van het gemeentelijk zelfbestuur, en om hun te toonen hoe de gemeenten handelend deelnamen aan het leven der natie. Wordt dit alles niet opnieuw in het leven geroepen door een Ommegang ?

Kan er dan iets schilderachtiger gevonden worden dan een Ommegang om den spotzieken en oproerigen geest van ons volk te doen begrijpen en te doen liefhebben, om te toonen hoezeer ons volk er op belust is van tijd tot tijd eens uitgelaten te zijn en te lachen, om de dansende reuzen te laten zien en de achteruitslaande dieren en de narren die hun belletjes doen klinken ! En zoo deze optochten op ons, Belgen, meer indruk maken door hun uiterlijk prachtvertoon dan door hun geschiedkundige of ethnografische beteekenis, dan is dit omdat deze geschiedenis nog steeds in ons leeft, omdat wij gewoon zijn aan deze optochten ; zij maken deel uit van het complex onzer gewoonten en tradities. Wij vergelijken slechts de optochten onderling, een optocht van vandaag met een optocht van voor tien of twintig jaar. Wij zien er zooveel ! De vreemdeling echter ziet hier onze zeden en gewoonten, onzen vroegeren luister in weerspiegeld ; voor hem is het een bewijs van onzen kunstsmaak en van onze gehechtheid aan ons verleden. Voor hem is het een film over België die gedraaid wordt voor zijn verbaasde oogen ; het is een stuk van ons leven, een brok van onze geschiedenis die hij te zien krijgt. En hij voelt zich getroffen, ontroerd, hij staat in bewondering voor de wijze waarop wij onze pracht ten toon spreiden, over onze getrouwheid aan de gebruiken onzer voorouders ; hij bewondert onze soms onbewuste fierheid over de rol door onze voorouders gespeeld in vroegere eeuwen. Een Ommegang is het verleden dat voorbijtrekt en het verbindt met de toekomst.

Ook zullen in 1935 zoowel de bewoners van onze Provinciën als deze der hoofdstad den Ommegang komen bewonderen en de talrijke vreemdelingen zullen bij voorkeur die dagen in ons land verblijven dat de optocht plaats heeft, om aldus waarlijk in voeling te komen met onze zeden en onze nationale tradities (1).

A. MARINUS.

---

(1) Word lid van de Maatschappij van den Ommegang, ten einde haar aan te moedigen en haar taak te vergemakkelijken (Zetel, 20, Ernest Allardstraat, Brussel). Om het grootst mogelijk aantal personen in staat te stellen deel uit te maken van de Maatschappij werd de bijdrage tot een minimum van 20 frank verminderd.

* * *

Voor een Nationaal Museum voor Folklore (1).

Zoo de Maatschappij van den Ommegang in 1930 gelukte in het organiseeren van dezen indrukwekkenden optocht die bij u allen een blijvende herinnering achtergelaten heeft, dan was dit omdat zij de meest verscheiden elementen wist te groepeeren, de bekwaamste medewerkers wist uit te kiezen, hun krachtsinspanningen en hun strekkingen naar eenzelfde doeleinde wist te richten : dan is het omdat zij door het volhardend en behendig werken van haar voorzitter, den E. H. De Smet, onvermoeibaar, wilskrachtig en met enthousiasme dit doel kon nastreven ; dan is het omdat allen die medewerkten om het grootsche plan te verwezenlijken wisten vereenigd te blijven, niettegenstaande een onvermijdelijk en dikwijls voorkomend verschil in smaak en opvattingen. Allen hadden betrouwen ; allen waren bezield met opofferingsgeest, vol vuur en belangloosheid.

Daarom hebben wij gedacht dat een aldus ingerichte ploeg, een ploeg die reeds bewijzen van zijn bekwaamheid gegeven heeft, andere werken kon verwezenlijken, zijn werkkracht kon wijden aan belangrijker ondernemingen en aan het land en de hoofdstad aldus de grootste diensten kon bewijzen.

Wij hebben namelijk gedacht dat .door deze Maatschappij het idee van het stichtingsontwerp van een Nationaal Museum voor Folklore kon gepropageerd worden.

---

(1) Stenographisch verslag van de voordracht, te Brussel gehouden in het Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten, den 19^{den} Maart 1934, onder de hooge bescherming van de Maatschappij van den Ommegang.

Wij bedanken den Heer Van Puyvelde, hoofdconservator van het Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten, die de Voordrachtenzaal van zijn Museum ter beschikking van de Maatschappij van den Ommegang stelde en eveneens den groep *Pro Musica Antiqua* die zijn belanglooze medewerking verleende. Deze Kring werd in 1932 gesticht door M. Charles Van den Borren ten einde de typische Middeleeuwsche toonkunst, uitgevoerd op instrumenten van dit tijdperk, te doen kennen. Deze uitvoering van keurige en uiterst fijne stukken, vol innigheid en naïeve behoorlijkheid, gaf aan deze vergadering een artistiek karakter, waavan al de aanwezigen den besten indruk mededroegen.

Van hier reeds hooren wij het publiek uitroepen : is het oogenblik om met een dergelijke gedachte te voorschijn te komen wel goed gekozen ? Gaat gij in dezen crisistijd geen zekere mislukking tegemoet ? Hoeveel zal zulke onderneming niet kosten ?

Haasten wij ons te zeggen dat het geenszins in onze bedoelingen ligt de opening van een om 't even welk krediet voor te stellen. Wij zullen u niet vragen hier niet weg te gaan alvorens een dagorde aangenomen te hebben waardoor aan om 't even welk openbaar bestuur de toekenning van een subsidie gevraagd wordt. Voorzeker zouden wij ongelegen komen.

Het gaat hier echter juist over het inzetten van een propagandacampagne voor dit idee. Hier in België worden wij tegengehouden door een zoo groote onwetendheid van hetgeen elders gedaan werd, door een heelemaal niet-begrijpen van hetgeen in werkelijkheid de Folklore is, van het nut en het goed dat er op practisch gebied kan uit getrokken worden, dat een lange krachtsinspanning zal noodig zijn om er eerst en vooral het principe van te doen begrijpen, een krachtsinspanning die wel mag gedaan, een campagne die wel mag ondernomen worden in crisistijd.

Deze campagne is het die wij vandaag inzetten en wij moeten ons verheugen dat een zoo talrijke menigte aan onzen eersten oproep beantwoordde. Nooit hadden wij durven droomen van onze eerste vergadering af zulk een uitgelezen schaar toehoorders vereenigd te zien. Nooit hadden wij gemeend dat de vierhonderd stoelen die ter beschikking stonden van het publiek, zouden bezet geweest zijn.

Het is droevig te constateeren dat — terwijl het publiek vertrouwd geraakte met de Folklore — nog zoovele kringen geen enkel begrip hebben van hetgeen zij in werkelijkheid is. Wanneer men vier reuzen met veelkleurige strikken en linten behangen op een markt zien dansen heeft, wanneer men op een kermis een glas lambic heeft gedronken in de « Maatschappij van den Edelen Handboog », dan is voor vele Belgen de Nationale Folklore uitgeput en heeft men het recht als Folklorist beschouwd te worden.

Is het dan te verwonderen dat zij die voorstellen een Museum voor Folklore te bouwen doorgaan voor utopisten !

Utopie ! Het zij dan zoo ! Afgezien echter van het feit dat hetgeen men vandaag als utopie beschouwt morgen verwezenlijkt wordt en dat men altijd begonnen is met dit onnoozel verwijt toe te sturen aan al dezen die trachten nieuwe wegen te banen, vragen wij of men soortgelijke ondernemingen in den vreemde niet met minder scepticisme onthaalde en of ze er niet beter begrepen werden. Laat ons dan eens even een rondreis door Europa maken en zien hoe de andere volkeren zich gedragen ten opzichte van hun Folklore. Niets zal leerrijker zijn, meenen wij, en aldus zullen wij beter begrijpen dat het voor ons, Belgen, meer dan tijd is om de handen uit de mouwen te steken, willen wij op hetzelfde peil als zij geraken.

* * *

Voor een dertigtal jaren stichtte Zweden zijn Openluchtsmuseum in een uitgestrekt park (Fig. 1). Tal van kleine, tusschen het groen verdoken en verspreide gebouwtjes. Elk gebouwtje is de weergave van de eene of de andere typische woning (boerenwoning of ander gebouw) uit het land. Elk bezoeker stelt bij een eerste wandeling door dit park vast op welke wijze zijn medeburgers hun woning opvatten, welke bouwstoffen zij gebruiken, op welke manier zij haar versieren. Deze gebouwtjes zijn als zoovele kleine Musea die aantoonen welke de binneninrichting, de bemeubeling en de versiering der woningen is. Hier en daar worden eveneens speciale kleine tentoonstellingen aangetroffen over

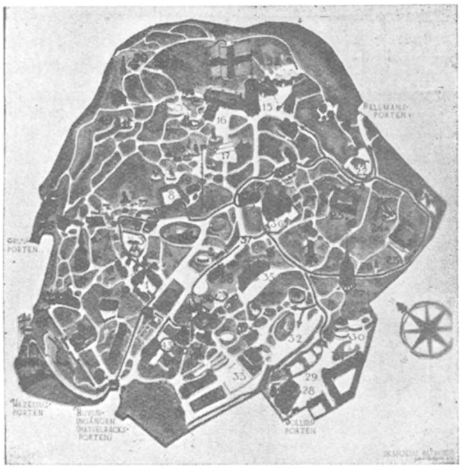

Fig. 1. — Plan van het Skansen, Openluchtmuseum voor Folklore te Stokholm.

de kleine ambachten en hun gereedschap, over de vroegere en hedendaagsche landbouwwerktuigen, over hetgeen er gebruikt wordt bij jacht en vischvangst, den molen, den dwangoven, enz. In dit park is er een openluchttheater, een plein voor volksspelen, restauranten en allerlei vermakelijkheden. Dit Museum, het Skansen geheeten, geeft een beeld van het leven en van de gebruiken der Zweden in alle tijden en in alle streken van het land. Buiten deze kleine inrichtingen is er eveneens een grooter gebouw (niet overgroot) voor het bestuur en de wetenschappelijke diensten, voor de verzamelingen, de vergelijkende stukken en het archief, een zaal voor voordrachten, lessen, lezingen, enz. Men betaalt zijn entree in dit Museum net als wij onze entree betalen in den Dierentuin. Dit gedaan zijnde heeft men het recht overal binnen te gaan. Het succes er van is zoo groot, het Zweedsche volk vermaakt er zich zoodanig, dat de bezoekers zelf voorzien in het

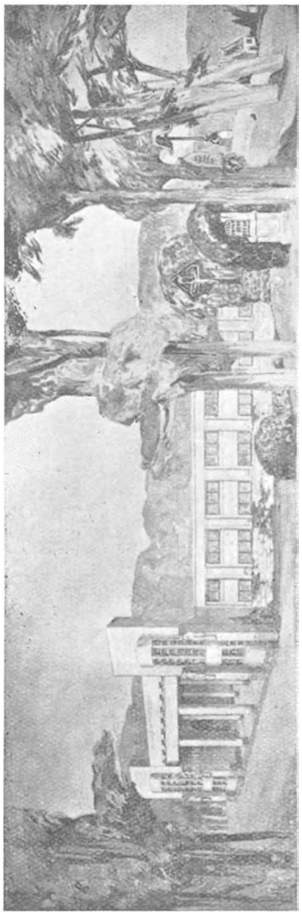

Fig. 2. — Ontwerp van een Belgisch Openluchtmuseum voor Folklore (naar een waterverfschilderij door P. Cauchie). Het Museumgebouw, kruisen en kapelletjes aan kruiswegen, votieve kapellen, kluisjes.

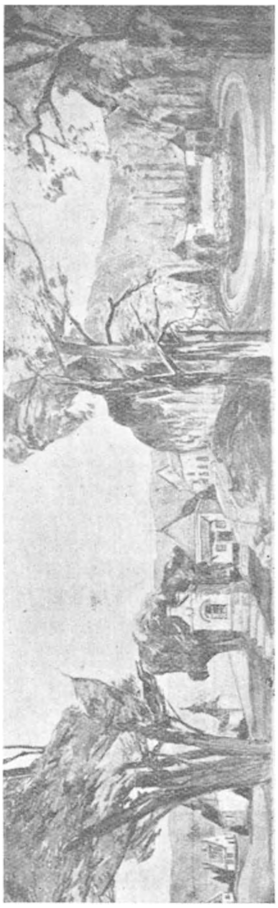

Fig. 3. — Id., Kluisjes, begijnhofhuisjes, veldkapellekens, klooster. Waalsche openbare waschplaats. Openluchttheater.

onderhoud en in de uitbreiding van de inrichting. Zweden zou niet meer zonder zijn Skansen kunnen. Het volk gaat er naartoe, schept er behagen in, leert er, vermaakt er zich. Al de graden van het onderwijs maken van dit Museum een veelvuldig gebruik. Het levert immers een aanschouwelijk materieel voor het begrijpen van de Vaderlandsche Geschiedenis, voor de ontwikkeling van het nationaliteitsgevoel. Van kindsbeen af leeft de Zweed er in een voor zijn opvoeding hoogst gunstige omgeving.

Terwijl wij hier betreuren dat onze Musea zoo bitter weinig bezocht worden, schijnt Zweden iets ontdekt te hebben dat werkelijk in den smaak van het volk valt. Waarom zouden wij er ons niet laten door inspireeren ? Waarom zouden wij dit initiatief

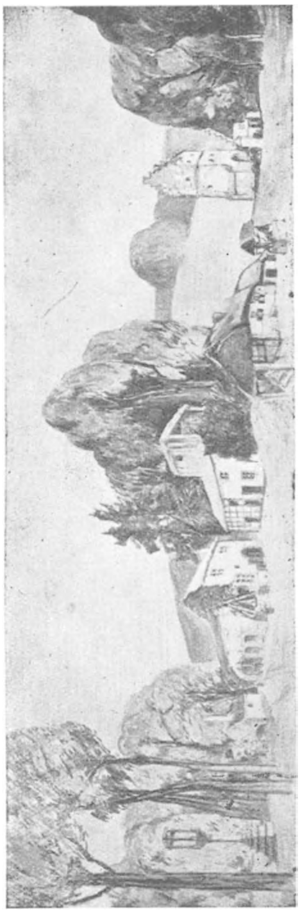

Fig. 4. — Id., Een schandpaal, Dwangovens, Hoefstal, Put, Woningen uit de Ardennen met drogerij. Kempische woning, Duivenhok (Spaansch tijdvak).

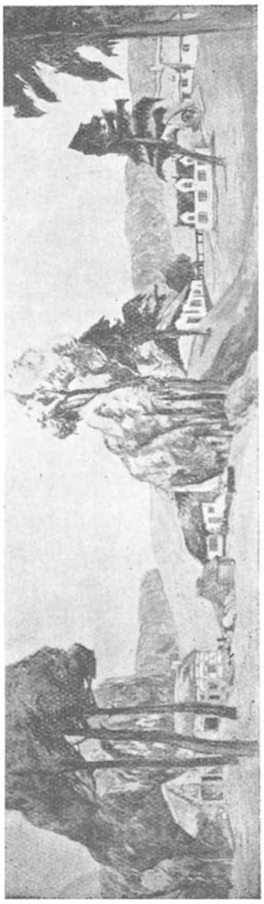

Fig. 5. — Id. Bergplaats en hut uit Luxemburg (stroo). Huis aan de zee ; Vlaamsche boerenwoningen, put in werking gebracht door een hond.

niet eens grondig onderzoeken en op het voorplan brengen als er sprake is van bij ons een museum in te richten ? Het is wel de moeite waar hier eens over na te denken.

Is hetgeen er in Zweden gedaan werd dan niet logisch ? Wij hebben een kruidtuin waar de mensch de planten kan nagaan en bestudeeren ; een dierentuin waar wij de dieren leeren kennen ; waarom zouden wij geen « menschentuin » hebben, die ons een klaren kijk zou geven op het leven van den mensch, op het leven van het volk.

In een aldus opgevat ensemble voelt het volk zich thuis. Er is niets dat het schrik inboezemt. Terwijl de gewone mensch zich overweldigd gevoelt door de monumenteele massa onzer Mu-

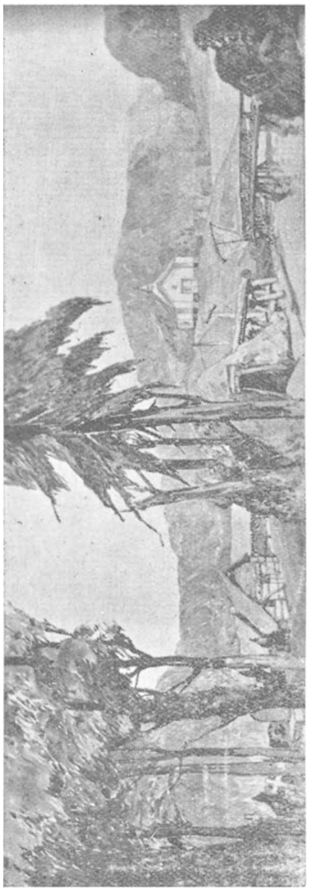

Fig. 6. — Begraafplaatsen. Hut in het bosch met tentoonstelling der jachttuigen en der strikken en klemmen voor dieren. Houthakkershut met bijbehoorend gereedschap. Waterpoel met voorbeelden van houten voetbruggen, tuigen om te visschen.

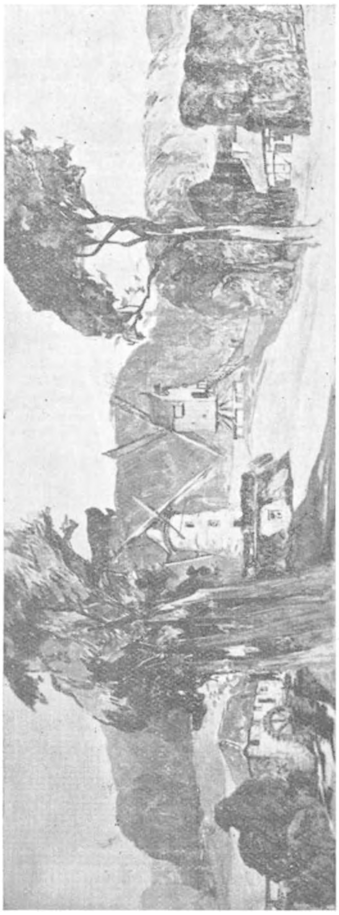

Fig. 7. — Id. Watermolen. Houten en steenen windmolen. Hoeve waar het landbouwgereedschap tentoongesteld wordt.

sea, zoodanig dat hij bang is van er binnen tè gaan, dat hij er zich niet op zijn gemak en als verloren gevoelt, is het toch een psychologisch vastgesteld feit dat hij liever gaat naar een Museum dat bestaat uit kleine gebouwen, die mooi zijn zonder zich op te dringen ? Wij zullen niet trachten te ontleden waarom het Skansen zoo druk bezocht wordt. Het is nu het gepaste oogenblik niet, doch de feiten zijn daar : onze Musea staan verlaten terwijl men aan het Skansen elkaar verdringt om binnen te geraken, men komt er uit alle hoeken van Zweden naartoe, men gaat naar Stokholm om het Skansen te zien, men spaart in den Winter om er in den Zomer kunnen naartoe te gaan, net als bij ons voor den Dierentuin.

* * *

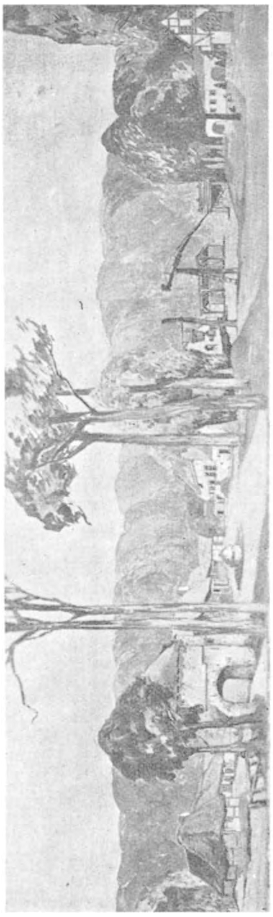

Fig. 8. — Id. Ingang van een pachthof. Vlaamsche en Brabantsche hoeven. Plein voor volks- en kinderspelen. Ridderslotje ingericht als restaurant.

Het spreekt van zelf dat ik er geenszins aan denk aan de Belgen voor te stellen iets dergelijks in te richten. Het voorstel is niet in evenredigheid met den geestestoestand bij ons en bijgevolg zou het belachelijk wezen.

Bij mij zelf dacht ik nochtans het volgende : Laat ons eens even veronderstellen dat het, vóór dertig jaar, in plaats van Zweden België geweest ware dat baanbrekend opgetreden was op dit gebied, zooals overigens op zooveel andere. Laat ons veronderstellen dat het België was die op de gedachte kwam dit te doen in plaats van Zweden. Laat ons veronderstellen dat dit park aangelegd geweest ware te Laken, te Woluwe, te Tervuren of elders en dat België in dien tijd het eerste Openluchtmuseum voor Folklore ingericht had.

Laat ons dan op voorgaand plan de Zweedsche gebouwen door Belgische vervangen ; laat ons dit plan zoo maken dat het beantwoorde aan het uitzicht van ons land. Wat zouden wij dan hebben ? Ziedaar de vraag die ik aan mijzelf gesteld heb ?

Dan heb ik mij gewend tot een vriend, den kunstenaar Cauchie, en, daar de vrienden bestaan om van hun hulp gebruik te maken, heb ik hem gezegd : gij die teekenen en schilderen kunt, twee zaken waartoe ik heelemaal onbekwaam ben, zoudt gij mij geen werkje in dezen aard kunnen maken : Ziehier het Skansen, schoei het mij eens op Belgische leest. En ziehier wat kunstenaar Cauchie mij gegeven heeft, ziehier de vertaling, van het Zweedsch in het Belgisch, van het plan dat ik u daareven toonde.

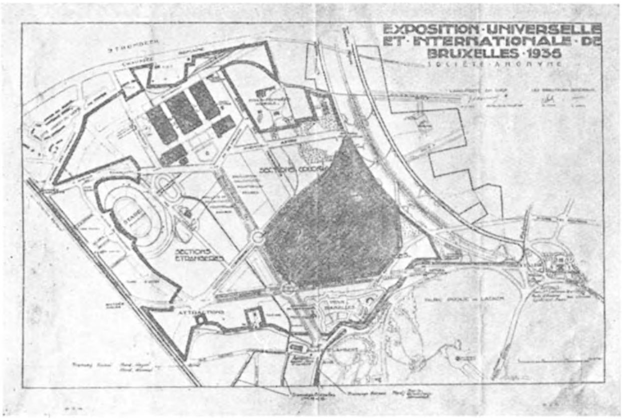

Fig. 9. — Plan van de Tentoonstelling te Brussel, met aanduiding van de plaats waar voorgesteld werd een Openluchtsmuseum voor Folklore in te richten.

(Fig. 2). — Het eigenlijk Museum voor Folklore waar al het wetenschappelijk werk, het archief, enz. zou samengebracht worden. Verder in het park de kruisen en kapellen aan kruiswegen, de votieve boomkapelletjes (Fig. 3), de kluisjes, huizen van begijnhoven en veldkapellekens, het klooster. Al deze gebouwtjes zouden de zoozeer verscheiden elementen bevatten van onze godsdienstige Folklore. In een hoek staat een voorbeeld van waschplaats uit de Ardennen ; aan den anderen kant een openluchttheater, dat niet alleen zou dienen voor vertooningen van volksspelen, voor poppenspelen, voor stukken waarin dialect gesproken wordt, voor karakteristieke dansen, doch ook voor om 't even welke andere vertooning, voor om 't even welke muziekuitvoering. Het park moet inderdaad vol leven zijn en voortdurend volk aantrekken.

Fig. 4. — Een schandpaal. Een dwangoven. Een hoefstal. Een waterput, staande naast twee woningen uit de Ardennen ;

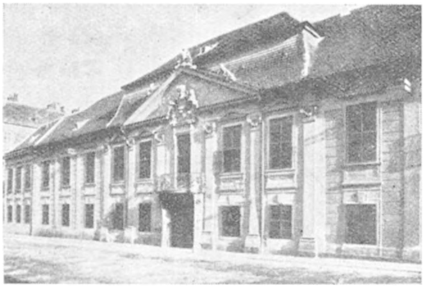

Fig. 10. — Museum voor Folklore te Weenen.

nevens een dezer woningen een drogerij. De Kempische woning. Het duivenhok dat diende als ingang voor een pachthof van Spaansch model.

Fig. 5. — Bergplaats en hut met strooien dak uit Luxemburg. Het huis aan de kust, de Vlaamsche woning en de Vlaamsche hut ; vóór een van beiden een put met staak, in werking gesteld door een hond.

Fig. 6. — De weg der graven, aantoonende hoe wij onze dooden in den loop der tijden begroeven en hun grafheuvel versierden. De hut uit de Ardennen waar jachttuigen en strikken voor dieren tentoongesteld worden. Houthakkershut met er rond het gereedschap dat dient om hout te bewerken. Waterpoel met voorbeelden van houten voetbruggen en tuigen om visschen te vangen.

Fig. 7. — Watermolen, steenen en houten windmolen. Hoeve met de geschiedenis van het landbouwgereedschap.

Fig. 8. — Ingang van een pachthof, Vlaamsche en Brabantsche hoeve, waar de bezoekers iets kunnen verbruiken. Een plein voor volksspelen waar wedstrijden zouden ingericht worden, eveneens een plein voor kinderspelen. Landelijk ridderslotje dienende als restaurant.

Ziedaar wat er moet te vinden zijn in een Openluchtmuseum voor Folklore. Ziedaar eveneens wat Zweden heeft kunnen bereiken om zijn Folklore naar waarde doen te schatten. Ziedaar wat wij in België tegenwoordig zouden gehad hebben, zoo wij op dit gebied baanbrekend opgetreden waren.

Natuurlijk, wij herhalen het nogmaals opdat men ons niet van overdreven eischen beschuldige, in België mogen wij er niet aan denken een zoo grootsch ontwerp te verwezenlijken.

Wij hadden nochtans voorgesteld dat op den Heizel, in 1935, in een hoek der Tentoonstelling een dusdanig opgevatte afdeeling voor Folklore zou ingericht worden. Op bijgaand plan van de Tentoonstelling (Fig. 9) duidden wij een oppervlakte aan die min of meer overeenstemt met deze van het Skansen te

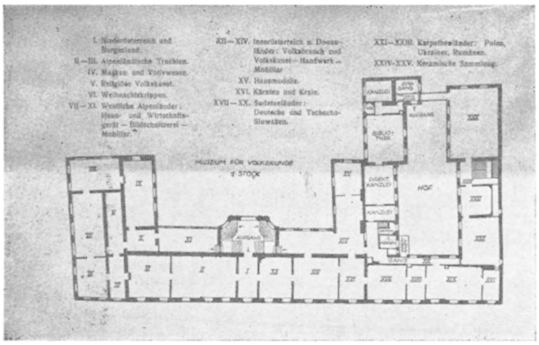
I. Niederösterreich und Burgenland.
II—III. Alpenländische Trachten.
IV. Masken und Votivwesen.
V. Religiöse Volkskunst.
VI. Weihnachtskrippen.
VII—XI. Westliche Alpenländer: Haus- und Wirtschaftsgerät — Bildschnitzerei — Mobiliar.
XII—XIV. Innerösterreich u. Donauländer: Volksbrauch und Volkskunst — Handwerk — Mobiliar
XV. Hausmodelle.
XVI. Kärnten und Krain.
XVII—XX. Sudetenländer: Deutsche und Tschecho-Slowaken.
XXI—XXIII. Karpathenländer: Polen, Ukrainer, Rumänen.
XXIV-XXV. Keramische Sammlung.
MUSEUM FÜR VOLKSKUNDE
1. STOCK
KANZLEI
EINGANG
AUFGANG
BIBLIOTHEK
DIREKT. KANZLEI
HOF
KANZLEI
GANG
AUFGANG

Fig. 11. — Plan van een verdieping uit het Weenensch Museum voor Folklore.

Stokholm, ongeveer 30 hectaren. Bij dit gedeelte behoort het mooie Heizelpark, groot 16 hectaren, waar men met een prachtige inrichting in een aard van het Skansen had kunnen beginnen. Voor deze afdeeling zou een inkomrecht geeischt worden, evenals men er een betaalt voor de Oude Kunst, en dit zou de onkosten gedekt hebben. Men zou kunnen oordeelen hebben over het uitzicht, over het succes en het belang van een dergelijke prestatie, en zien of het geraadzaam was de inrichting na de tentoonstelling te behouden. Wij dachten dat dit iets oorspronkelijks zou geweest zijn voor een Tentoonstelling, iets anders dan hetgeen reeds zoo dikwijls gezien werd, iets aantrekkelijks, iets wat daarna trapsgewijze uit duurzaam materiaal had kunnen vervaardigd worden om blijven te bestaan, om aldus de bezoekers naar het tweede distrikt van de hoofdstad te doen komen. Ons voorstel werd niet aangenomen. Dit moet ons echter eerder verheugen, want zoo het niet oorspronkelijk, niet belangwekkend genoeg geoordeeld werd, dan is dit ongetwijfeld omdat er daar in de plaats iets zal komen dat oorsponkelijker, dat aantrekkelijker zal wezen.

* * *

Laat ons nu nog enkele voorbeelden van Musea voor Folklore toonen.

Te Weenen werd een Museum voor Oostenrijksche Folklore ingericht in een groot gebouw, bestaande uit een tamelijk laag gelijkvloers, uit een ruime en op sommige plaatsen prachtige verdieping, uit groote zolders, een binnenplaats en een mooien tuin. Men maakte daar gebruik van een reeds bestaand gebouw. Er werd niets nieuws bijgebouwd. Het plan van de verdieping alleen (fig. 11) wijst er genoegzaam op dat wij hier niet te doen hebben met een instelling in den aard van onze kleine plaatselijke Musea voor Folklore, doch wel met talrijke zalen. Het is een Museum dat, wat de grootte betreft, kan vergeleken worden bij om 't even welk van onze Musea.

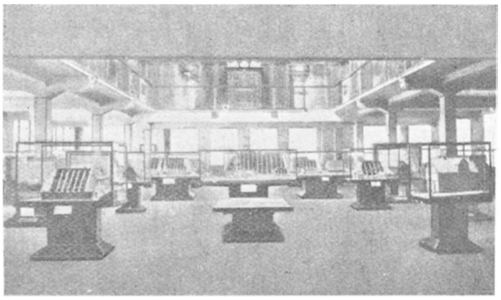

Fig. 12. — Museum van Altona. — Afdeeling voor maquetten van boerenwoningen uit Sleeswijk-Holstein.

Ziedaar dus twee heelemaal verschillende Musea voor Folklore, allebei met een nationaal karakter, de eenige waarover wij hier willen spreken.

Ten einde doen in te zien hoezeer de andere landen ter harte namen hun nationale folklore te bestudeeren en te huisvesten, wijzen wij op de overgroote plaats die er in een Duitsch Museum, dit te Altona (fig. 12), aan de studie van de woning geschonken werd. Het gaat hier natuurlijk niet over bouwkunst, doch wel over de binneninrichting, over de finaliteit van de woning, over het opzoeken der oorzaken die den mensch er toe brachten een bepaalde schikking van het geheel aan te nemen, bepaalde bouwstoffen te gebruiken, een bepaalde oriënteering te kiezen, enz.

Waar is er hier in België een plaats waar de menschelijke woning vergelijkenderwijs zou kunnen bestudeerd worden ? Waar ? Nergens ! Ziedaar een der essentieele elementen van ons leven, het centrum van het familieleven, het centrum van de beroepsbedrijvigheid voor talrijke inwoners en, zoo wij in België personen kennen die zeer goed de woning uit hun streek bestudeerd hebben, dan toch is er nergens iets te vinden wat een vergelijking toelaat, zelfs noch plans noch foto's. In Duitschland heeft men zich zeer ernstig beziggehouden met het onderzoek der woning en dit heeft geleid tot zeer belangwekkende gegevens die er klaar en duidelijk op wijzen dat de vorm der woning niet beantwoord, aan een gril van 's menschen geest, doch dat hij overeenstemt met een goed vooraf bepaald plan, organisch als de taal, als alles wat een geestesactiviteit bij het individu toelaat te veronderstellen, als alles wat beantwoordt aan een physiologische activiteit. De bijzonderheden in constructie, de afmetingen en de helling van de daken, de openingen langswaar het licht binnendringt, de manier waarop het timmerwerk aaneengehecht wordt enz., alles is er het voorwerp geweest van een beredeneerd onderzoek en het oorzakelijk verband tusschen de mentaliteit, de psychologie van

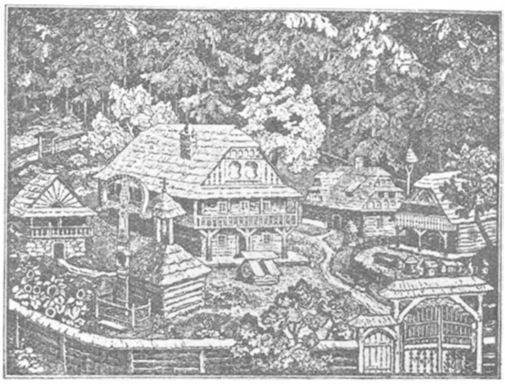

Fig. 13. — Openluchtmuseum voor Folklore te Brno (Tsjecho-Slowakije).

het individu en het bouwen van zijn woning opgezocht. De natuurvorschers bestudeeren nauwkeurig de woningen der bijen of der bevers, rekening houdend met de vegetatieve behoeften dezer dieren, met hun instinkten, en men vergeet zich af te vragen hoe de mensch onder den drang van gelijksoortige behoeften handelde.

Hier in onze Belgische Musea wordt vooral de Kunst betracht, wat ongetwijfeld niet af te keuren is ; men houdt er zich bezig met de geschiedenis of de archeologie van de oude volkeren of van de volkeren uit ver verwijderde streken, nergens echter denkt men er aan een grondig onderzoek in te stellen over het Belgisch volk zelf, over zijn gebruiken, zijn gewoonten, zijn tradities, over alles wat zijn psychologie weerspiegelt en waarvan men de uitdrukking weervindt in al de stoffelijke elementen van zijn leven. Totnogtoe werd geen enkele systematische studie over den Belg ondernomen en nergens zullen wij eenige modellen vinden, al waren het slechts maquetten, die toelaten de woningen uit de verscheidene streken van ons land te vergelijken. Voortgaande op enkele oppervlakkige indrukken, bv. de gebruikte grondstoffen, die ons doen denken aan een verschil in kleur, spreken wij over Vlaamsche en Waalsche woningen, net of het verschil in taal toonaangevend was bij het bouwen, terwijl een systematische en grondige studie naar onze meening zou aanduiden dat er geen werkelijke grens bestaat en dat de kenmerkende, de afwijkende elementen op dit gebied eerder een vertikale, Noord-Zuidelijke, dan een horizontale, Oost-Westelijke richting aangeven, d. w. z. heelemaal een tegenovergestelde van deze die aangegeven wordt door de elementen van taalkundigen aard.

De woningen uit de Kempen zullen misschien meer gelijkenis vertoonen met deze uit de Ardennen dan met deze uit Vlaanderen. Terwijl men zich bij ons nooit bezighield met op ernstige

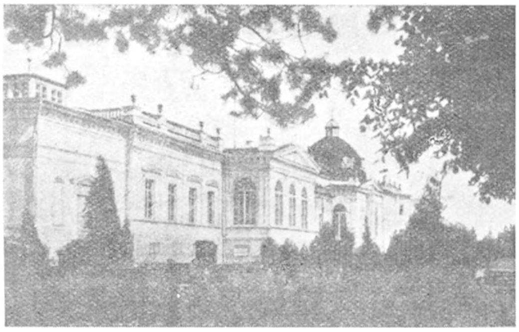

Fig. 14. — Museum voor Ethnografie en Folklore te Tartu (Esthland).

wijze onze eigen ethnografie te bestudeeren, besteedden de Germanen, de Scandinaviërs en de Slaven er het beste hunner krachten aan. Deze krachtsinspanningen die in den vreemde gedaan werden zijn het die wij hier zouden willen doen kennen.

Met behulp van talrijke foto's zouden wij eveneens kunnen aantoonen hoe er in deze verscheidene Musea afdeelingen bestaan voor de kleederdracht, voor de ambachten (weven, houten vaatwerk), voor de spelen, voor het bijgeloof, voor den landbouw, voor de evolutie van het gereedschap, kortom voor alles wat met het leven van een volk in betrekking staat. De andere volkeren zijn zeer fier over zich zelf en schamen zich niet tot zelfwaarneming over te gaan op elk gebied waarop hun activiteit tot uiting komt, niet alleen dus op gebied van intellect, van literatuur of van kunst.

Ziehier nog, naar een teekening, een hoekje van het Openluchtmuseum voor Folklore te Brno in Tsjecho-Slowakije (fig. 13) en van het Museum voor ethnografie en Folklore te Tartu in het kleine Esthland (fig. 14).

Wij zouden hier nog kunnen spreken over het Museum van Lillehamer in Noorwegen, van Wilna en van Lwow in Polen, van Praag in Tsjecho-Slowakije, van Boekarest en van Cluj in Roemenië, van Belgrado en van Zagreb in Joego-Slowakije, van Sofia in Bulgarië, enz., enz.

Wij willen nochtans niet verder gaan alvorens nog eenige woorden gezegd te hebben over de krachtsinspanning die door onze noorderburen, door Nederland, gedaan werd. Te Arnhem, in een park van 46 hectaren, zoo groot dus als ons park te Woluwe, werd met de inrichting van een Openluchtmuseum voor Folklore begonnen. Hierbij het plan er van (fig. 15). Elk nummer geeft de plaats aan waar reeds een type van woning, een molen, enz. gebouwd werd. Telkenjare worden er nieuwe

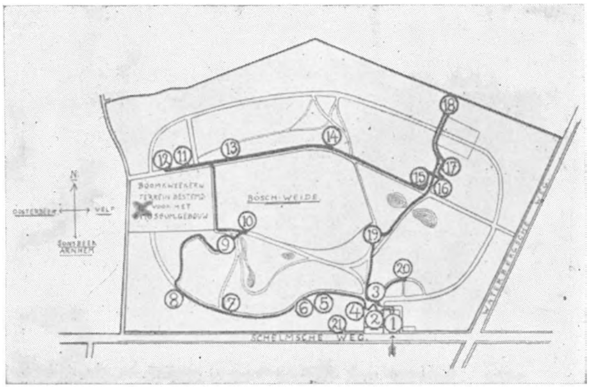
N.
OOSTERBEEK
VELP
SONSBEEK ARNHEM
BOOMKWEEKERIJ TERREIN BESTEMD VOOR HET MUSEUMGEBOUW
BOSCH-WEIDE
SCHELMSCHE WEG.
WATERBERGSCHE WEG
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

Fig. 15. — Plan van het Openluchtmuseum voor Folklore te Arnhem (Nederland).

toelagen verleend, opdat het zich trapsgewijze zou kunnen ontwikkelen. Er is reeds een plein voor volksspelen en een openluchttheater. Op de plaats die met een kruisje aangeduid wordt begon men nu met het bouwen van het eigenlijk wetenschappelijk Museum. Waar nummer 21 staat hebben wij het schoolgebouw, waar wij de kinderen uit Zeeland en uit Friesland zien samenkomen, waar zij verbroederen en vergelijkenderwijs terzelfdertijd leeren hoe de bewoners uit de verscheidene gewesten van Nederland hun woning bouwen en leven, werken en zich kleeden, zich voeden en zich vermaken.

En wij ? Wat doen wij om onze Vlaamsche en Waalsche kinderen samen te brengen, om hun toe te laten elkaar te leeren kennen en te waardeeren ? Welke betere methode zouden wij kunnen aanwenden dan deze, daar wij ze aldus zouden vermengen, daar wij ze zouden plaatsen in een microcosmos van hun eigen land ?

Daar Nederland, wat de bevolking, de oppervlakte en het beschavingspeil betreft met België kan vergeleken worden, geven wij hier een heele reeks foto's van de verscheidene instellingen, die reeds in gemeld Openluchtmuseum aangetroffen worden (Fig. 16 à 23).

* * *

Van de reeds bestaande musea gaan wij over tot de ontwerpen.

Zwitserland dacht van in 1934 te Bern een universeele tentoonstelling over Volkskunde te organiseeren (1). Deze tentoonstelling, die van overgroot vergelijkend belang zou geweest zijn, moest gehouden worden op een uitgestrekte hoogvlakte vanwaar men van den eenen kant een kijk zou hebben op de stad en de rivier en die aan de andere zijde grensde aan een heerlijk woud. Eens de tentoonstelling gedaan zou Zwitserland op deze plaats een blijvend Openluchtmuseum behouden hebben. De crisis was de oorzaak dat deze tentoonstelling uitgesteld werd ; naar alle waarschijnlijkheid zal zij doorgaan in 1939.

---

(1) Zie Brabantsche Folklore, 11de jaargang, blz. 64, het programma van deze tentoonstelling en tevens een plan van de stad met aanduiding van de plaats waar ze zou ingericht worden.

Eindelijk vernemen wij daareven ook dat Frankrijk, dat in 1937 te Parijs een internationale tentoonstelling voor sierkunsten organiseert, er aan denkt eveneens een Openluchtmuseum over zijn Folklore in te richten, met het inzicht het daarna te behouden.

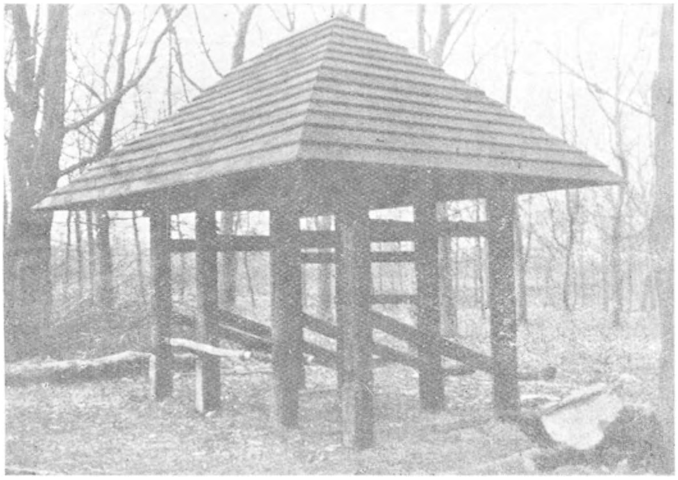

Fig. 16. — In het Museum te Arnhem. Hoefstal.

Terwijl wij nog altijd niets dan misprijzen voelen voor onze folklore ; terwijl wij wanhopig blijven vasthouden aan een in andere landen sedert lang verdwenen en verouderde opvatting van haar nut en haar belang, stellen wij vast dat de meeste volkeren er een hunner voornaamste bezigheden van maken. Zij beseffen wat al goed er uit dergelijke studie kan voortspruiten, een studie die wij nog steeds blijven beschouwen als een verzamelaarsmanie. Hoeft men er zich dan over te verwonderen dat een ontwerp van een Nationaal Museum voor Folklore in ons land nog steeds als een utopie beschouwd wordt.

* * *

Wat dient er aangetroffen te worden in een Museum voor Folklore ?

Het ontwerp dat wij opgemaakt hadden voor de Tentoonstelling te Brussel en dat door het Bestuur van de Tentoonstelling zonder meer terzijde gelegd werd, toont aan wat een Museum voor Folklore in werkelijkheid moet bevatten. Alle bijzonderheden betreffende dit ontwerp werden gegeven in de *Brabantsche Folklore*, 13de jaargang, blz. 292. Wij verwijzen den lezer er naar. Het zal voldoende wezen even aan de afdeelingen te herinneren, ten einde onnoodige opzoekingen te vermijden en het geheugen wat op te frisschen : 1) De Woning, 2) De binneninrichting er van, 3) Het familieleven met zijn voornaamste gebeurtenissen, 4) De kleeding en het Sieraad, 5) Het Volksgeloof, 6) Folklore van de kennis, 7) Volkskunst, 8) De ambachten, 9) Het volksvermaak.

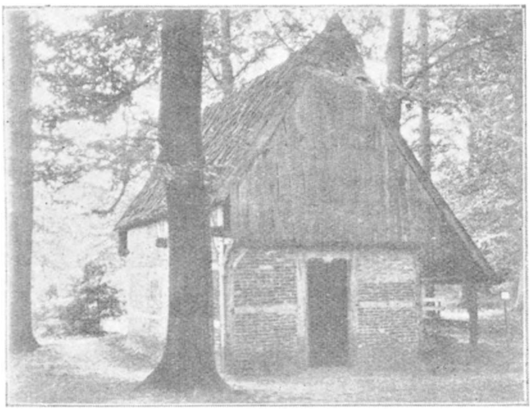

Fig. 17. — In het Museum te Arnhem : De dwangoven.

Onze toehoorders zullen ongetwijfeld opwerpen dat dit niet alleen Folklore meer is, doch dat wij gedeeltelijk doen aan ethnografie.

Dit bekennen wij volgaarne. Het komt echter niet aan op de woorden, doch wel op de gedachten die zij bij ons opwekken.

In West-Europa zijn de volkeren over het algemeen zeer hoovaardig over hun kennis en over hun beschaving. Zij begrijpen heel goed dat er een ethnografie bestaat voor de gele volkeren, voor de negers, voor de roodhuiden. De ethnografie is een wetenschap die zich bezighoudt met de achterlijke volkeren. Inderdaad, zoo er in het koloniaal Museum te Tervuren een afdeeling aangetroffen wordt over de ethnografie der Congoleezen, waar zouden wij dan iets kunnen vinden over de ethnografie van het Belgisch volk ? In werkelijkheid omvat de Folklore bij ons een flink gedeelte van de verschijnselen die elders behooren tot het gebied van de ethnografie. Elders heeft men een gezonder, een logischer, een rationeeler opvatting van de Folklore die er klaar en duidelijk naast de ethnografie geplaatst wordt, terwijl wij haar nog altijd behouwen als ondergeschikt aan Geschiedenis en Archeologie. Elders is men niet zoo verwaand als in West-Europa en men aarzelt er niet het volk als onderwerp te kiezen voor een ethnografische studie ; de inrichtingen die wij « Musea voor Folklore » zouden noemen, heeten er dan ook « Musea voor Ethnografie ». Dit is het geval in Polen, in Tsjecho-Slowakije, in Joego-Slowakije, in Bulgarië, in Finland enz. Treden wij er binnen, dan constateeren wij dat de voorwerpen die er tentoongesteld worden heelemaal overeenstemmen met ons folkloristisch materieel. Men gebruikt dus eenvoudig een ander woord om dezelfde zaak aan te duiden. De naam doet echter niets ter zake. Het voornaamste is dat er aandacht geschonken worde aan de feiten die heelemaal identisch van aard zijn. Laat ons vaststellen dat het is omdat wij ons beschaafd wanen, dat wij totnogtoe aan deze feiten al het belang niet gehecht hebben dat zij verdienen. Ditzelfde gevoel is het dat ons ten andere deed gelooven, heelemaal ten onrechte, dat er slechts folklore te vinden is bij het volk, bij de boeren, bij de minder ontwikkelde menschen. Een ervaren waarnemer zal nochtans geen half uurtje tusschen ontwikkelden vertoeven zonder er talrijke gedachten, opvattingen, tradities en gebruiken opgemerkt te hebben, waarvan het folkloristisch belang even groot is als dit van de waarneming der onbeschaafden.

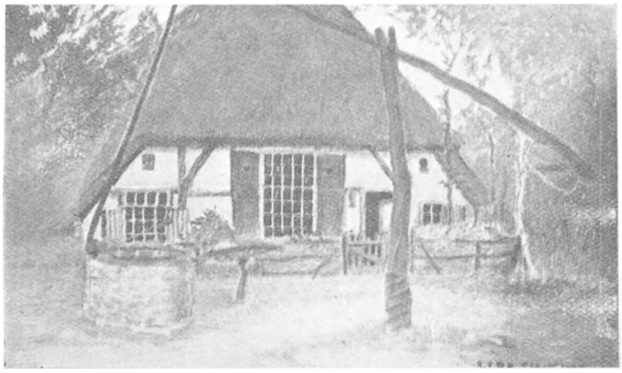

Fig. 18. — In het Museum te Arnhem : Boerenwoning uit Gelderland.

* * *

Maar, zal men ons opwerpen, hebben wij in België dan geen kleine gewestelijke Musea waar de folkloristische voorwerpen van een bepaalde streek bijeengebracht werden ? Zijn deze niet voldoende en is het aldus niet beter dan wanneer de voorwerpen in een centraal Museum verzameld werden ? Ja, wij hebben plaatselijke Musea. Zij zijn zeer belangwekkend en nooit hebben wij nagelaten de inrichting er van in de hand te werken, ons te verheugen wanneer er een nieuw tot stand kwam en de inrichters aan te moedigen met er in groep naartoe te gaan. Hoe meer er zullen zijn hoe beter.

Ook denken wij er geenszins aan ze af te schaffen en te Brussel of elders de Folklore van het land te centraliseeren. Dit zou strijdig zijn met de wijze waarop wij de Folklore opvatten en vooral met de practische toepassingen die wij er van verwachten.

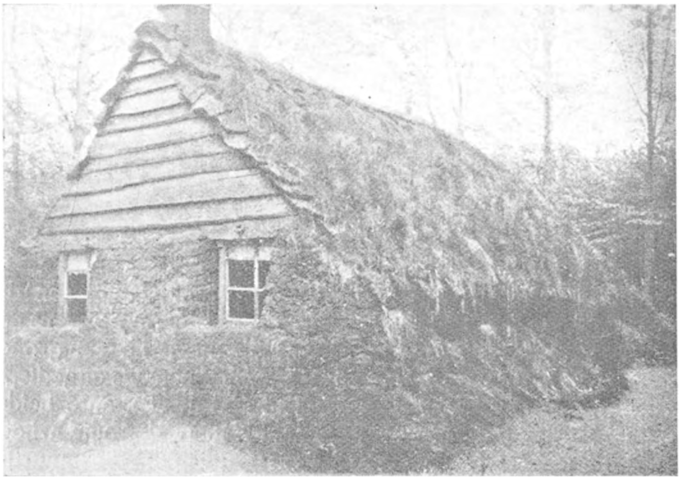

Fig. 19. — In het Museum te Arnhem : Vlaggenhut (gebouwd uit klei en bedekt met graszoden) uit Gelderland (Onstwedde).

Eerst en vooral kan het navorschingswerk niet gedaan worden dan door plaatselijke zoekers. Zij alleen kennen de bevolking zooals dit moet zijn. Zij kennen het dialect, de gewoonten en kunnen er het vertrouwen der menschen winnen. De folkloristische waarneming is inderdaad zeer moeilijk te doen. Zij alleen die er zich mede bezig hielden weten hoe lastig zij is en welke voorzichtigheid, welk geduld, welke behendigheid en welke handigheid er toe vereischt worden.

Van den anderen kant denken wij, zooals wij het straks zullen uitleggen, de Folklore te gebruiken tot een opvoedkundig doeleinde, voor de ontwikkeling namelijk van een gezond en welbegrepen nationaliteitsgevoel en de uitslagen van dit practisch nut van de Folklore zouden niet kunnen bereikt worden door de centralistie van het materieel.

Dit moet eerst en vooral ter plaatse benuttigd worden. Steeds meer kleine gewestelijke Musea moeten er komen ; zij moeten geholpen en gesteund worden.

Afgezien echter van dezen plaatselijken invloed kan de Folklore eveneens groote diensten bewijzen op nationaal gebied.

In een gewestelijk Museum worden maar alleen interessante voorwerpen uit een enkele streek verzameld en de plaatselijke navorscher houdt zich slechts met de Folklore uit zijn gewest bezig. Hiermede rekening houdende zou men spoedig beginnen te gelooven dat elke streek haar bepaalde Folklore bezit, eigenaardigheden die een streek doen verschillen van een andere. Op den langen duur zou men beginnen te meenen dat men heelemaal verschilt van den bewoner eener naburige provincie. Deze elementen, die men ten onrechte veronderstelt karakteristiek te zijn, worden gebruikt tot doeleinden die in strijd zijn met de folkloristische realia zelf.

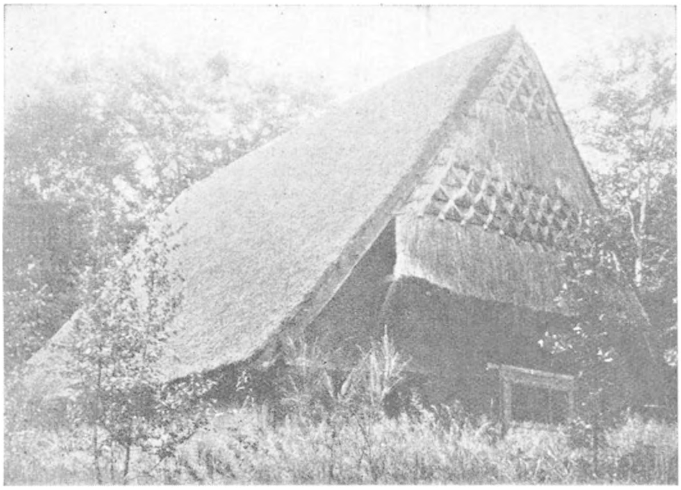

Fig. 20. — In het Museum te Arnhem : Boerenwoning, « Loshuis » geheeten, uit Overyssel (Beuningen).

De machthebbers van het land, wier opvatting van de Folklore veel meer overeenstemt met hetgeen zij tegenwoordig is dan met hetgeen zij hier evengoed als elders zou moeten zijn, vreezen den vooruitgang der folkloristische studiën, omdat zij zien dat zij aanleiding geven tot regionalisme of separatisme. Werd er echter aan Folklore gedaan zooals het behoort, dan zou men tot heelemaal tegenovergestelde uitslagen komen.

Een Nationaal Museum, waar voorwerpen van denzelfden aard, doch voortkomend uit alle hoeken van het land zouden op één rij geplaatst worden, zou inderdaad op treffende wijze de folkloristische gelijkvormigheid op den voorgrond plaatsen. Allen die verscheidene gewestelijke Musea bezochten zullen getroffen geweest zijn door de overeenkomst die er bestond tusschen de tentoongestelde voorwerpen. Een Nationaal Museum zou dus zeer goed doen inzien dat vele kenmerken, die totnogtoe als regionaal beschouwd werden, in werkelijkheid nationaal zijn. Zijn nut op nationaal gebied zou dus zeer groot wezen.

Wat er in het land ontbreekt is een weinig samenhang tusschen deze plaatselijke instellingen. Iedereen werkt voor zich zelf, in zijn bekrompen hoekje, zonder zich om de nationale beteekenis van zijn arbeid te bekommeren en, wij moeten het bekennen, zeer dikwijls met regionalistische bedoelingen die tot andere gevolgtrekkingen leiden dan een objectieve analyse der feiten.

Er zou moeten een band gesmeed worden tusschen deze instellingen, hen totaal vrij laten handelen, hen steunen, doch ze doen samenwerken opdat de uitslagen van hun werk een bijdrage zouden vormen tot een breeder opgevatten arbeid die terzelfdertijd van grooter nationale en wetenschappelijke beteekenis zou wezen.

Laat ons hier ook aanstonds aan toevoegen dat in een Nationaal Museum voor Folklore, waar dezelfde stukken zouden aangetroffen worden als in de gewestelijke Musea, onze twee landstalen heelemaal op denzelfden voet zouden dienen geplaatst te worden. Men begrijpt inderdaad niet dat er aan Folklore zou kunnen gedaan worden, een werk dat eerst op navorsching steunt om slechts daarna practisch gebruikt te worden, zonder de taal te gebruiken van het volk dat het voorwerp der waarneming is.

* * *

Wij zullen ons niet langer bezighouden met het nut van de Folklore op wetenschappelijk gebied aan te toonen.

De feiten worden immers op onze dagen niet uitsluitend meer uit geschiedkundig oogpunt beschouwd. Het zoeken naar hun oorsprong, naar hun vormveranderingen in den loop der tijden, naar hun afstamming, wordt nog slechts, al blijft het even belangrijk als voorheen, beschouwd als een manier van de feiten te zien, een manier van ze te ontleden om er slechts gedeeltelijk uit te halen wat zij bevatten.

Men heeft het eveneens opgegeven ze nog langer uitsluitend uit archeologisch oogpunt te bekijken. De voorwerpen die door de folkloristen verzameld werden, de Museumstukken, worden slechts beschouwd als getuigen, als bewijsstukken, als een soort materialisatie van de opvattingen die de menschen er toe brachten ze te vervaardigen.

Het folkloristisch feitenmaterieel wordt tegenwoordig door de Folkloristen uit een nieuw oogpunt beschouwd, dat zich bij de twee vorige voegde. De feiten geven ons een beeld van de geestesactiviteit der menschen. De ontleding er van helpt opzoeken hetgeen er in den menschelijken geest onveranderlijk blijft. Ze liggen ten grondslag aan al de veralgemeeningen die door den menschelijken geest gemaakt werden, ten grondslag aan al de opvattingen die het sociale leven beheerschen. De diepere en eerste oorzaken van al de feiten liggen in den mensch. Hij draagt ze met zich mede. Daar is het dat de reden van hun bestaan dient gezocht te worden.

Het grootste wetenschappelijk nut van de Folklore ligt besloten in de psycho-sociologische opvatting. Als dit wel zal begrepen worden zal de Folklore aan de psychologie concrete gegevens verschaffen die de geestesactiviteiten zullen helpen verstaan. Aan de Sociologie zal zij elementen schenken die toelaten zullen een verklaring van de feiten te geven. Van de beschrijving der feiten zal men, dank zij de folkloristische waarnemingen, kunnen overgaan tot het bestudeeren er van uit functioneel oogpunt. Het zal het mechanisme zijn dat zal begrepen worden en niet alleen meer de uiterlijke vormen. Zelfs de folkloristen begrijpen nog op verre na niet hoe belangrijk deze zienswijze is ; zij voelen nog niet welken grooten weerslag zij zal hebben op de studie van den mensch, van zijn geestesactiviteiten, van zijn werkzaamheid op sociaal gebied.

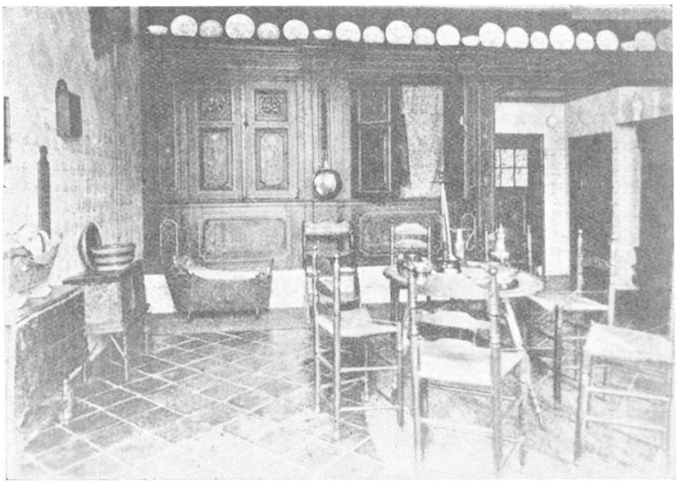

Fig. 21. — In het Museum te Arnhem. De Pronkkamer van een huis in Friesland (Hindeloopen).

* * *

Zoo men niet begrijpt welk groot belang de Folklore heeft op wetenschappelijk gebied, dan zij het maar zoo ! Dat men echter haar opvoedkundig nut niet inziet begrijpen wij minder goed.

Meer en meer wordt er bij de opvoeding onzer kinderen op aangedrongen, dat men van het concrete zou gaan naar het abstracte. Het concrete dwingt meer tot aandacht, vergemakkelijkt de redeneering en verbetert het oordeel. Streeft men ten andere niet meer en meer, zelfs in het hooger onderwijs, naar het geven van een practische vorming in plaats van een vorming door boeken.

Geeft men zich geen rekenschap van den gunstigen invloed uitgaande van het occasioneel onderwijs ? Mogelijk is het dat met deze methode te volgen minder stof verwerkt wordt, doch hetgeen geleerd wordt is beter gekend, men leert leeren en dit is beter, dit draagt enorm veel bij tot de verstandelijke vorming van het individu.

Wat namelijk de Geschiedenis betreft is het uiterst moeilijk zich los te maken van deze boeken, van deze mnemoniek. De Geschiedenis verplicht den leerling tot een lastig geheugenwerk. Dit werk wekt bij hem op den duur een tegengoesting voor deze wetenschap. Het is nochtans een feit dat het grootendeels door de Geschiedenis is dat bij het kind de gehechtheid aan den geboortegraad moet ontwikkeld worden. Zoo men de leerlingen ondervraagt die een Middelbaar onderwijs genoten hebben, dan is men verschrikt als men vaststelt hoe weinigen er waarlijk nut trokken uit hun lessen in de Geschiedenis. Hun geheugen heeft juist de noodige krachtsinspanning gedaan om goed te antwoorden op de « kampstrijden », op de « ondervragingen » ; eens de examens gedaan, dan wordt alles spoedig vergeten. Waarom ? Omdat de leerlingen niets concreets, niets « geziens » hebben, waartoe de aangeleerde begrippen zouden kunnen teruggebracht worden. Het inleiden nu van de folkloristische gegevens laat toe een band te leggen tusschen het verleden en het heden, belang in te boezemen voor de plaatselijke geschiedenis, voor de geschiedenis der streek, voor de ambachten en economische activiteiten, voor de geschiedenis van de familie en van de stad.

Door de Folklore wordt het onderwijs niet alleen nuttig, doch ook aangenaam gemaakt, iets wat nog al te veel ontbreekt Beter dan de zoogenaamde patriotische betoogingen, die voor de leerlingen nog steeds iets gedwongen blijven, laat de Folklore toe op onbewuste wijze een sterk nationaliteitsgevoel te ontwikkelen. Hoe mooi het ook weze, toch blijft het begrip « Vaderland » abstract, iets wat niet voor alle geesten vatbaar is, terwijl de gehechtheid aan den geboortegrond bij het kind door onrechtstreeksche, maar dan toch concrete werkwijzen kan aangekweekt worden.

Het Museum voor Folklore is geroepen om ook na de school denzelfden invloed blijven uit te oefenen, met den volwassen mensch voortdurend doen in te zien welk logisch verband er bestaat tusschen het heden en het verleden. Opdat echter het Museum voor Folklore dezen invloed zou kunnen uitoefenen, moet het zoodanig ingericht worden dat het volk er naartoe komt. Het mag geen Museum worden door specialisten en voor specialisten ingericht, geen museum waar men de zaken voorstelt op een wijze die door de massa niet begrepen wordt, met opschriften die zoo opgesteld werden dat zij voor het meerendeel der bezoekers raadsels blijven. Bij de voorstelling der voorwerpen vooral niet geleerd doen ? Woorden die van het Grieksch of het Latijn afgeleid werden, geleerde benamingen worden verbannen ; men zette ze tusschen twee haakjes zoo men wil toonen dat men ze kent. Men make daarentegen gebruik van een uitdrukking die door iedereen verstaan wordt en die dan ook eenieders belang voor het tentoongestelde voorwerp zal gaande maken.

En nu kome men mij niet zeggen dat op deze wijze de wetenschappelijke waarde van een Museum verminderd wordt, dat er gedaan wordt aan nivelleering op een laag peil. Men is er ver mee zoo men rijke verzamelingen bezit die slechts door eenige uitverkorenen kunnen benuttigd worden ! Moet men er niet naar streven, ze toegankelijk te maken voor een zoo groot mogelijk aantal bezoekers ? Zoo dit laatste het geval is, moet er rekening gehouden worden met de mentaliteit van het volk, moeten de verzamelingen aantrekkelijk zijn, moeten de voorwerpen op zulke wijze tentoongesteld worden dat zij de aandacht boeien. Aldus kan hoogere intellectueele kennis opgenomen worden door het volk, aldus wordt er niet genivelleerd op een lager peil, doch laat men de nog weinig ontwikkelden toe ook iets edelers, iets hoogers te begrijpen.

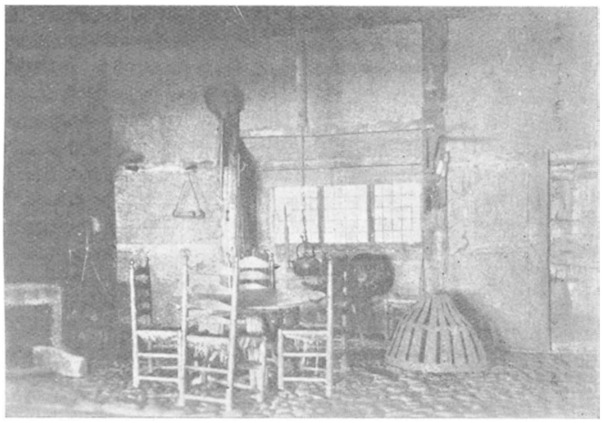

Fig. 22. — In het Museum te Arnhem. Interieur van een boerenwoning ; provincie Overyssel.

Een Museum voor Folklore kan dus onmogelijk met een ander Museum vergeleken worden. Zijn werkwijzen moeten aangepast worden aan het nagestreefde doeleinde en aan het begripsvermogen van dezen die het zullen bezoeken.

Over het algemeen dragen de Musea bij tot de vorming van het schoonheidsgevoel. Meesterwerken van schilderkunst of beeldhouwkunst hebben als doel : ontroeren, onderwijzen op gebied van schoonheidsleer.

De Musea voor Folklore streven niet naar het opwekken van dit schoonheidsgevoel, men ziet er geen meesterwerken, hun doel is verschillend. Zij trachten een stoffelijken band te leggen tusschen ons en dezen die ons voorafgingen, zij willen aan onze hedendaagsche menschen leeren hoe het gewoon, het dagelijksch leven van hun voorouders er uit zag. De voorwerpen die er verzameld worden weerspiegelen immers hun opvattingen, hun gebruiken, hun gewoonten. Ook deze Musea ontroeren en onderwijzen, doch het opperste doeleinde van dit onderwijs en van deze ontroering is anders. Het versterkt de traditie van een volk, traditie zonder dewelke een volk niet bestaat.

Een Museum voor Folklore toont aan en legt nadruk op de betrekking die er bestaat tusschen de mentaliteit, de zeden en gebruiken van de opeenvolgende geslachten. Er is ten andere niets wat meer indruk maakt dan het volgen in een Museum voor Folklore van een groep menschen uit het volk of van een groep plattelandsbewoners, dan te zien hoe hun aandacht opgewekt wordt en zich concentreert rond een godvruchtig voorwerp, rond een bepaald en in onbruik geraakt keukengerief of gereedschap, rond een bepaald kinderspel. Op de aangezichten leest men er de achtereenvolgende gewaarwordingen door deze eenvoudige bezoekers ondergaan : eerbied, geloof, ironie of vreugde zijn beurtelings zichtbaar op de gelaatsuitdrukking of uiten zich door hetgeen er tegen elkaar gezegd wordt.

Onlangs nog zegde ons M. Capart, hoezeer hij te Belgrado getroffen geweest was door de houding van de bezoekers in het Museum voor Folklore, allemaal menschen uit het volk die niets onverlet lieten en die overal rondwandelden met een soort mystieke aandacht, met ware ingetogenheid.

Niets draagt meer bij tot de vorming van het nationaliteitsgevoel, tot de gehechtheid van een volk aan zijn grond dan de concrete en aanschouwelijke voorstelling van hetgeen aan het verleden, vooral aan het plaatselijk verleden, kan herinneren.

Het Museum voor Folklore laat in den geest tal van nawerkende en diep doordringende herinneringen, wier onrechtstreeksche uitwerkselen grooter zijn dan men wel denkt.

Hier laten wij een belangrijke factor van nationaal onderwijs, van nationale opvoeding verloren gaan.

Meer dan in om 't even welk land, zou er bij ons een gewetensvolle krachtsinspanning moeten gedaan worden om het nationaliteitsgevoel te ontwikkelen. Men laat toe dat er een steeds hooger wordende scheidsmuur opgetrokken worde tusschen het Noorden en het Zuiden, een scheidsmuur die de bevolking in twee verdeelt en meer en meer alle voeling tusschen de aldus gescheiden gedeelten belet.

Men laat de Folklore aan dezen die haar benuttigen om er een propaganda mede te voeren die steunt op den factor taal. Zoo het een feit is dat de Belgen, naargelang zij in het Noorden of het Zuiden van het land wonen, een verschillende taal gebruiken voor hun betrekkingen onderling, dan is het nochtans een grove dwaling hieruit af te leiden dat er daarom een verschillende Folklore zou bestaan, een Vlaamsche Folklore en een Waalsche Folklore. Omdat de taal verschilt is het niet noodzakelijk dat al de andere mentale of sociale activiteiten zouden verschillen. Zij die dit meenen geven toe aan een hersenschim. Elk ernstig waarnemer die een weinig objectiviteit aan den dag legt, die niet ingaat op redenen van sentimenteelen aard, bemerkt aanstonds dat er geen folkloristische feiten bestaan die rekening houden met de taalgrens. Ofwel worden zij aangetroffen aan beide zijden van deze profetische lijn, ofwel zijn zij nu eens te vinden in een gedeelte van Vlaanderen, dan weer in een gedeelte van Wallonie. Zoo een zeker feit behouden bleef in een bepaalde streek, bv. de Doudou te Bergen, dan vergeet men gewoonlijk dat het eertijds zonder onderscheid voorkwam in al de streken van het land.

Zoo hebben wij bijvoorbeeld bij den Vlaamschen boer heelemaal dezelfde zegswijzen betreffende de weersgesteldheid als bij den Waalschen. De eene drukt deze waarnemingen uit in het Vlaamsch en de andere in het Waalsch, dit is de taalkundige zijde van het vraagstuk ; in folklore blijft echter de taal buiten beschouwing en men ziet slechts de waarneming op zich zelf. Telkens als de folklore gebruikt wordt bij om 't even welke propaganda voor een taalkundigen eisch, wordt er geen rekening gehouden met de folkloristische realia.

Niets zou beter en op duidelijker wijze de absolute gelijkvormigheid doen uitkomen die er bestaat tusschen de gebruiken, het geloof en de mentaliteit van al de Belgen, dan een Museum voor Folklore dit zou doen door het vergelijken der voorwerpen.

Het benuttigen van de Folklore zou een onschatbaren dienst bewijzen aan onze nationaliteit.

Er zal een dag komen waarop dit zal begrepen worden.

Er zal een dag komen waarop België zal betreuren de Folklore niet meer gebruikt te hebben tot de vorming van een krachtig en gezond nationaliteitsgevoel.

Er zal een dag komen waarop België beschaamd zal zijn zich te hebben laten voorbijstreven door het meerendeel der andere landen.

Er zal een dag komen waarop het Museum voor Folklore zal bestaan.

Aan ons allen, die de groote opvoedkundige waarde er van beseffen, den plicht deze gedachte te propageeren.

De verwezenlijking van dit ontwerp met volharding doordrijven is waarlijk België dienen. Eens zal de Maatschappij van den Ommegang er mogen fier op zijn, haar werkkracht er aan gewijd te hebben.

A. MARINUS.

Ditjes en Datjes.

Een oude reproductie in stof van de monstrans van het Heilig Sacrament van Mirakel.

Voorbijgaande aan het raam van een antiquaar werd mijn aandacht getrokken door een eigenaardig voorwerp, dat door twee nieuwsgierigen « een soort Russisch heiligenbeeld » geheeten werd. Naderbij gekomen zag ik aanstonds, daar ik Brusselaar ben, dat het een reproduktie was van de monstrans van het Heilig Sacrament van Mirakel uit Sinter Goedele. De iconographie over de mirakuleuze hostiën is zoozeer verspreid, dat de onwetendheid van den antiquaar mij onverklaarbaar scheen. Naar zijn oordeel was het een voorwerp van godsdienstige folklore, waardoor God de Vader verheerlijkt werd. Ongetwijfeld is het min of meer dat, doch de verklaring is nochtans verre van juist te zijn. De koop was weldra gesloten en thuisgekomen kon ik mijn vondst eens op mijn gemak onderzoeken.

Het voorwerp is 32 cm. hoog en 18 cm. breed. Het grondvlak is een houten rechthoekigen blok, overdekt met oude zijde ; de voorkant is bedekt met een stuk goudlaken dat versierd werd met glazen sieraden.

De middennis is noch in metaal, noch in gebeeldhouwd hout. Zij is in stof dat op karton vastgemaakt werd. In het midden zit God de Vader (het aangezicht op zijde geteekend) met een soort tiara op het hoofd ; vóór zich houdt Hij het kruis met de drie doorboorde hostiën, eveneens op zijde geteekend, en rondom dewelke er met gouddraad geborduurd werd. De edelgesteenten van het oorspronkelijk stuk (diamanten, robijnen, saffieren, smaragden, enz.) werden vervangen door nabootsingen in geslepen glas. Het geheel is overdekt met een sluier of mantel in goudlaken, geborduurd met gouddraad, schilfertjes en gekleurde paarlen. Bovenaan, op een met goudpapier versierden stok, staan in zijde nagebootst de drie kronen, versierd met gouddraad, glazen sieraden enz. Boven op de derde kroon, die toe is, staat een kleinen aardbol en een metalen kruisje. Het geheel is waarlijk behoorlijk. Naar alle waarschijnlijkheid werd het vervaardigd in een klooster te Brussel, misschien wel bij gelegenheid van een jubelfeest van het Heilig Sacrament (1770 ?).

In haar geheel genomen geeft de monstrans ons een beeld van deze die in 1794 verdween ; er is immers geen voet aan, wat wel het geval is met het tegenwoordig kunststuk dat in 1837 vervaardigd werd. De mantel met zijn ruitvormig borduurwerk is een juiste weergave van dezen dien wij op de oude prenten zien, zooals hij geborduurd werd door de Infante Isabella. Daarenboven hebben we hier ook nog de duif (H. Geest) die, evenals op de oorspronkelijke monstrans uit de 16de eeuw, geschonken door Margaretha van Oostenrijk, naar het hoofd van God den Vader vliegt.

J. P.

Wanneer een vrouw onpasselijk is (1).

Een Brusselsche maatschappij had de toelating gevraagd om een bezoek te mogen brengen aan een brouwerij uit de hoofdstad (December 1933). De inrichter van dit bezoek had aan de leden der maatschappij laten weten dat vrouw en kinderen, bijgevolg ook de jonge meisjes, hen mochten vergezellen. Toen men hem echter enkele dagen later deed opmerken dat vrouwen die onpasselijk waren het brouwsel zouden doen mislukken, wist hij niet meer hoe hij het voorhad. Ook vroeg hij aan de leden hun vrouw of hun dochters te verzoeken thuis te blijven, zoo zij in gemeld geval verkeerden.

Wij vestigen de aandacht op het feit dat de opmerking niet uitging van de brouwerij zelf, waar men bij ondervinding weet dat dit slechts bijgeloof is ; hier hebben wij er echter een voorbeeld van hoe sommige valsche opvattingen in 's menschen geest vastgeankerd blijven en het dagelijksch leven voortdurend beïnvloeden. In onze provincie zouden wij overigens nog brouwerijen kunnen aanwijzen naar de vrouwen buiten gehouden worden, uit vrees dat zij het brouwsel zouden doen mislukken.

Een Belg, die zijn vacantieverblijf aan de Azuren Kust doorbracht, signaleert ons dat te Cannes het bezoek van vrouwen aan de paddenstoelkweekerijen eveneens om dezelfde reden verboden wordt.

A. M.

Met dertien aan tafel.

Op 22sten Juli 1933 noteerden wij te Brussel, in een burgersfamilie, het nog steeds voortleven van het bijgeloof omtrent tafelgebruiken. Bij toeval waren er dertien uitgenoodigden aanwezig. Bij het zien dat de tafel voor dertien personen gedekt was, verklaarde een eveneens uitgenoodigde 62 jarige dame, om geen prijs aan het feestmaal te willen deelnemen, noch zich aan tafel te zetten.

---

(1) Zie : *Brabantsche Folklore,* X, 519 ; XII, 335 ; XIII, 221.

Nieuwjaarsgebruiken en Bijgeloof.

Te Brussel, bij welgestelde handelaars en ter plaatse zelf opgeteekend. « De koopvrouw is zeer bijgeloovig », verklaarde ons een harer familieleden, aan wien wij uitleg vroegen over het volgend feit dat in haar huis op Nieuwjaarsdag onze aandacht trof. Aan de deurklinken hingen konijnenpooten. Dit beschouwde zij als een onfeilbaar gelukaanbrengend middel voor het nieuwe jaar. Onze zegsman vestigde onze aandacht eveneens op het feit dat er in de hoeken van alle kamers wat zout gestrooid werd. Hij kon ons de reden hiervan niet opgeven. Wij herinneren er echter aan dat het zout een bij godsdienstige ceremoniën voorkomend element is. De familie waarvan sprake is niet van Brusselschen oorsprong. Zij is noch Vlaamsch, noch Waalsch. De vrouw is een Waalsche, afkonmstig uit de streek van Spa, waar misschien eveneens sporen van deze gebruiken zouden kunnen weergevonden worden.

A. M.

Gezelschapsspel en Parabel.

Een gezelschapspel — dat meer en meer vergeten wordt, meenen wij — bestond hierin : De leider van het spel zegde : *Le jardin du petit bonhomme.* Beurtelings werd deze zin door elk deelnemer herhaald. Dan weer de leider : *La porte du jardin du petit bonhomme,* wat weer door ieder deelnemer nagezegd werd. Zoo ging het spel voort, de zin werd langer en langer en achtereenvolgens hooren wij :

La serrure de la porte du jardin du petit bonhomme.
La clef de la serrure, de la porte, enz...
La corde qui tient la clef de la serrure, enz...
Le rat qui a rongé la corde qui tient la clef, enz...
Le chat qui a croqué le rat qui a rongé la corde, enz., enz...

Hoe vindingrijker de leider was, des te langer ook het spel werd. Elk deelnemer die bij het herhalen van dezen eindeloozen zin een missing beging moest iets betalen.

In het Vlaamsch eveneens bestaan er zulke spelen en liedjes, o. m. het « *Lied van den Boom* », gedeeltelijk aangegeven in « Vlaamsche Kinderspelen uit West-Brussel » door Aimé De Cort: (2de uitg., blz. 219).

Bij de Joden nu, op het einde van den maaltijd op den eersten avond van Paschen (Seder), wordt door het gezinshoofd een soort psalm opgezegd, ontleend aan het Oude Testament, waarin een parabel besloten ligt. Ziehier de woorden :

Het geitje dat mijn vader kocht voor twee Zuzim. 'Had Gadya ! 'Had Gadya !

De kat die het geitje verslond, enz... 'Had Gadya ! 'Had Gadya !

De hond die de kat beet die het geitje verslond, enz...
De stok die den hond sloeg, enz...
Het vuur dat den stok verbrandde, enz...
Het water dat het vuur bluschte, enz...
De os die het water dronk, enz...
De slachter die den os slachtte, enz...
De Engel des Doods die den slachter deed sterven, enz...
Het Opperwezen — Hij weze gezegend — die den Engel des Doods deed sterven, enz... 'Had Gadya ! 'Had Gadya.

Ten langen laatste hebben we een zin van acht lijnen. De litanie eindigt telkens met den kreet : *'Had Gadya !* die tweemaal herhaald wordt en in het Hebreeuwsch beteekent : Alles is afgeloopen.

De parabel is : Aan alles komt een einde en alles is slechts ijdelheid (Ecclesiasticus). Alles is kortstondig, zelfs de keizerrijken ; sommige commentators zagen in deze opeenvolging van dieren de groote rijken : Egypte, Assyrië, Perzië, Griekenland en Rome. Er zal echter een dag komen dat ook de tegenwoordige koning- en keizerrijken zullen vallen.

Wij denken er geenszins aan hier te discussiëeren met de commentators der gewijde boeken ; wij wilden doodeenvoudig wijzen op de overeenkomst die er hier bestaat tusschen een Joodsch gebruik van symbolischen aard en een gezelschapsspel. Werd het eerste door het tweede nagevolgd ? Is er hier sprake van een voortplanting met afwijkingen wat de beteekenis betreft. Werd er opnieuw uitgevonden ? Wij weten het niet, doch de overeenkomst tusschen beide eentonige gezangen is zoo groot, dat zij verdiende opgeteekend te worden. Kunnen onze lezers ons geen voorbeelden in denzelfden aard opgeven ?

A. M.

Brouwerijgebruik.

Opgeteekend in Vlaanderen, in de omstreken van Roeselare. Alvorens, bij het begin der fabricatie, graan en water in de brouwkuipen te doen, werpt men er een handvol zout in. Bazen en werklieden beweren dat dit zout een werking uitoefent tijdens het brouwen. Voortgaande op inlichtingen die door vakkundigen verstrekt werden zou dit echter niet waar zijn. Is er hier niet heel eenvoudig sprake van een gebruik dat vereeuwigd wordt ; handelde men niet aldus in het verleden om het brouwsel te zegenen, daar wij toch weten dat het zout een zegenende kracht bezit ? Kunnen er geen inlichtingen betreffende dit onderwerp verstrekt worden ?

Wij vestigen namelijk de aandacht op de kracht die eertijds toegeschreven werd aan het zeezout. Laat ons van deze gelegenheid eveneens gebruik maken om te wijzen op een eigenaardige uitdrukking in dezelfde streek en in dezelfde nijverheid vernomen. De gist die tijdens de gistingsperiode overvloedig langs de bommen uitloopt, verspreidt zoodanig veel koolzuur, dat de ademhaling in de kelders er door gehinderd wordt In dit geval zegt men : *de wolf is in de kelders gekomen.* Wie zou ons wel den oorsprong van deze uitdrukking kunnen aangeven ?

Fl. M.

Drink eerst !

In « *De Brabantsche Folklore* » (XIII^{de} jaargang, blz. 341 en XIII^{de} jaargang, blz. 226 en 317) werd de aandacht gevestigd op het feit dat het, tot juist voor den oorlog nog, hier en daar op den buiten de gewoonte was eerst den baas van de herberg te laten drinken aan het kruiksken genever dat hij in den kelder gaan tappen was.

Jean Perrigault, die een werk schreef dat voornamelijk handelt over de menscheneterij en het fetisjisme in de wildernis van Fransch Equatoriaal Afrika : « Enfer des Noirs », vertelt ons aldus het begin eener samenspraak die hij had met een opperhoofd (blz. 54) :

« Niamanon (naam van het opperhoofd) heeft dorst : Hebt gij absint ?

Neen !

— Anys ?

— Ja, ik heb er.

Ik schenk hem een groot glas in.

— Proef eerst.

Ik breng er de lippen aan. Ik heb geen vergift onder de nagels zitten. Dit geeft hem zekerheid en in drie teugen ledigt hij zijn glas.

In deze streek wordt het gebruik van zijn maat eerst te laten drinken dus wat ingewikkelder, door het feit dat het mogelijk zou zijn dat eenig vergift dat onder de nagels verborgen zat in het glas viel nadat er reeds gedronken was.

A. M.

Huwelijken tegen de goesting der ouders.

Met betrekking tot de huwelijken die door de ouders tegengewerkt worden (1), herinneren wij hier aan een gebruik dat vroeger bestond in « Notre Dame aux Fonts », de Luiksche doopkapel die diende voor al de parochiën waar men het recht niet had het doopsel toe te dienen. Weigerden de ouders hun toestemming tot het huwelijk, dan gingen de verliefden naar de mis in « Notre Dame aux Fonts » en, met luider stemme, kondigden zij omtrent het einde der mis hun aanstaande verbintenis af. Eens dit gedaan kon de plechtigheid niet meer uitgesteld worden ; de vader echter die aldus tot het geven zijner toestemming gedwongen werd kon zich op zijn ongehoorzaam kind wreken met slechts 3 stuivers als bruidschat mee te geven. Daarom noemde het volk deze huwelijken « *mariages à 5 patars* » of dikwijler nog « *al Blanke Muse* ».

---

(1) Zie *Brabantsche Folklore,* XIII^{de} jaargang, blz. 224.

« *Blamuse* » of « *Vlakéle* » was de naam die eertijds in het Luikerland aan 5 stuivers gegeven werd.

R. DE WARSAGE.

Kerkhof der Zelfmoordenaars.

Luik eveneens bezat vroeger zijn Kerkhof der Zelfmoordenaars (1).

Nabij de Hochporte lag het kerkhof der « Décolletés », door het volk « *L'aite al Surale* » (het kerkhof met de zuring) geheeten. Daar was het dat de ter dood veroordeelden en de zelfmoordenaars begraven werden. Rond dit verlaten stuk grond stond een bouwvallige muur, waarvan de openingen toegegroeid waren met distels en doornen. Aan den ingang stond een houten hek. Eens de avond ingevallen durfden de menschen niet meer langs daar voorbijgaan, want algemeen geloofde men dat het er spookte. Ook was er nog, langs de beuk van « St. Remacle au Pont », een kerkhof waar men de menschen begroef die uit de rivier opgevischt werden. Vermits men hen van zelfmoord kon verdenken, weigerde men hun een begraafplaats in gewijde aarde ; daar er nochtans steeds positieven twijfel bleef bestaan nopens de oorzaak van den dood, werden zij toch langs den kerkmuur begraven.

ROB. DE WARSAGE.

Deugnietenstreek om klanten te foppen.

Ziehier op welke manier er onlangs te Brussel op de markten en elders te werk gegaan werd om onze goede Brusselaars te bedriegen. Het spreekt echter vanzelf dat dit slechts gedaan werd door enkele deugnieten.

Zij die de koopwaar geven en het geld ontvangen dragen een koperen ring waarop, in den palm der hand, een stuk van één frank gesoldeerd werd. Moeten zij geld teruggeven, op een vijffrankstuk namelijk, dan toonen zij klaar en duidelijk het gepaste geld aan den kooper, waarvan echter één frank in hun hand blijft. Daar dit dikwijls gedaan wordt is er nog al wat mede te verdienen.

P. H.

Sovjetfolklore.

Voorzeker zijn de inlichtingen die wij bezitten over hetgeen er in Rusland omgaat niet nauwkeurig genoeg om benuttigd te worden bij een wetenschappelijk werk. In de landen die grenzen aan de Unie der Sovjetrepublieken of door personen die in deze landen wonen, hoorden wij meermaals zeggen dat de volkstradities vooral als eerste slachtoffers vielen van den verwoeden oorlog, die door de tegenwoordige machthebbers in het vroegere Czarenrijk ontketend werd tegen al wat aan het oude bewind herinneren kon. Ongetwijfeld mag het verlies van zooveel eigenaardigheden, dat hier het gevolg van was, betreurd worden. Er dient nochtans opgemerkt te worden dat we hier niet te doen hebben met een nieuw verschijnsel. Bij een verandering van bewind wordt er onvermijdelijk een dergelijke actie op touw gezet. Van den eenen kant ging echter nooit alles verloren, van den anderen kant noteerden we aanpassingen en eveneens het ontstaan van nieuwe scheppingen. De Folklore is het resultaat van een werking die onafscheidelijk is van de menschelijke natuur.

---

(1) Zie *Brabantsche Folklore,* XIII^{de} jaargang, blz. 235.

Ten einde dit gezegde te staven geven wij hier een uittreksel uit « *Moscou, ville rouge* » blz. 136, 1929, door Lydia Bach. (Uitg. boekhandel Valois, Parijs) : « Om de leer van Lenine doen ingang te vinden tot in de meest verborgen schuilhoeken der Sovjetunie, werden keurbladzijden uit zijn werk vertaald in de talen der verscheidene nationale minderheden. Men publiceert gedeelten uit zijn werk in het Oekranisch, in het Rutheensch, in het Poolsch, in het Joodsch, in het Duitsch, in het Tartaarsch, in het Uzbecksch, in het Bachkirisch, in het Armenisch en zelfs in de dialecten der minst beschaafde volkeren uit Siberië en uit Midden-Azië.

En reeds bezit hij zijn legende en zijn folklore. In Oekranië vergelijkt men hem aldus bij een valk, en in Altaï en op de hoogvlakte van Pamir aan een weldoenden geest. Gewezen partijgangers schrijven ter goeder trouw over zijn verblijf in streken waar hij nooit een voet gezet heeft.

A. M.

Brusselsch Bargoensch.

In de wijk van Onze Lieve Vrouw ten Roode (Gierenstraat en omliggende) bleef er eveneens een centrum van bargoensch (Burgonsch) bestaan (1).

M. V. De Vuyst was zoo welwillend ter plaatse zelf een heele reeks woorden te verzamelen. Meestal stemmen zij overeen met deze die wij in de wijk der Hoogstraat opteekenden. Eenige nochtans zijn eigen aan de wijk, anderen eindelijk werden eveneens in de Hoogstraat weergevonden, waar zij ofwel minder gebruikt worden ofwel een andere beteekenis hebben.

O. L. Vrouw ten Roode.

Geplekt : gehuwd (in de Hoogstraat zegt men dit voor « vrijen » ; men verkiest er het woord geschankert of gebagyt).

Kasten : betalen (in de Hoogstraat = wachten, blijven staan).

Krochebeesen : wandluis (in de Hoogstraat Krokske).

Verre getapt zijn : sterven of gevaarlijk ziek zijn (wordt in de Hoogstraat gezegd van een teringlijder).

---

(1) Zie *Brabantsche Folklore*, 13de jaargang, blz. 29 en blz. 186.

Terf : bier, wordt eveneens in de Hoogstraat gezegd.
Vlekske (e) : een frank (in de Hoogstraat=geld in het algemeen).
Af pesten : doen (In de Hoogstraat eveneens v. : goed af pesten = goed doen ; ik hem de pest = het gaat niet).
Beustelen : vechten (id. Hoogstraat).
Beusteling : gevecht (id.)
Rondelle : vijffrankstuk.
Monarken : zilver (id. Hoogstraat, doch eerder uit de Marollenwijk).
Valise : scheede.
Grondig muizen : zwanger zijn.
Kallen : bedriegen.
Nen trek doen of luimen : slapen.
Bij menhiere : op het tribunaal.
Kemel : paard.
De benk van commissie : De politiecommissaris.

P. H.

Generaal Pichegru zoekt een vrouw te Brussel.

Korten tijd na zijn aankomst te Brussel liet Generaal Pichegru in het « *Journal de Bruxelles* » een aankondiging plaatsen om een vrouw te vragen. In betrekking hiermede liet generaal Ferraudy volgend vierregelig vers inlasschen :

Belles, je vous dénonce un certain général,
Qui veut associer une femme à sa gloire,
Je le sais marié (le trait est peu loyal)
et son épouse est la victoire.

L'officier de police à Cithère.

De eigenhandig geschreven brief van Pichegru bevond zich in de handen van M. Guedon de Berchère, advokaat te Brussel, later te Antwerpen, onder het eerste keizerrijk.

Deze van den divisiegeneraal « *Commandant à Bruxelles et le pays conquis* » (Bevelhebber te Brussel en het overwonnen land) met zijn handteekening en zijn stempel, werd geadresseerd aan den redacteur van het « *Journal de Bruxelles* ». Hij wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel n° 11, 1367. Onderaan staat geschreven : Tu recevras ci-joint 25 frs. pour les frais d'impression. (Hierbij zult gij 25 frank voor drukkosten ontvangen).

L. STROOBANT.

De Familie Mosselman du Chenoy te Court-St-Etienne.

Tusschen de vroegere eigenaars van het prachtig en uitgestrekt domein « du Chenoy » (1) te Court-St-Etienne treffen we den naam aan van de familie Mosselman. Bij de bevolking van Sart Messire Guillaume en omstreken leeft nog steeds de herinnering aan de populariteit van deze familie.

---

(1) Eertijds geschreven « Chenoit ».

De familie Mosselman, die later « du Chenoy »· bij haar naam voegde, vinden we in 1842 ingeschreven te Court-St-Etienne, als opvolgster van Mr. de Man.

Zoolang zij er verbleef was zij samengesteld als volgt :

1° *Vader :*

Théodore-Jean Mosselman du Chenoy, geboren te Brussel, den 29sten Brumaire van het jaar XIII der Republiek ; overleden te Court-St-Etienne den 27sten Mei 1876.

2° *Moeder :*

Isabelle-Sophie-Caroline, geboren te Brussel, den 7den April 1822.

De Familie Mosselman van Court-Saint-Etienne.

3° *Kinderen :*

a) Isabelle-Caroline-Marie Mosselman du Chenoy, geboren te Brussel den 17den September 1842.

b) Armand-Théodore-André Mosselman du Chenoy, geboren te Brussel den 18den Juni 1847, vertrokken naar Namen den 16den April 1883, ambtshalve opnieuw ingeschreven en daarna vertrokken naar St-Gillis, den 3den December 1886.

c) Paul-Edmond-Henri Mosselman du Chenoy, geboren te Brussel den 1sten April 1849 ; gaat naar Baisy-Thy den 28sten Juni 1881.

d) Laure Mosselman du Chenoy, geboren te Brussel, den 22sten December 1851.

en e) Henriette-Marie-Charlotte-Augusta Mosselman du Chenoy, geboren te Brussel den 27sten Februari 1855.

De namen der moeder en der drie dochters, vertrokken naar Brussel, werden den 30sten Maart 1877 op de Gemeentelijst doorgehaald.

Vooral de naam van den tweeden zoon : M. Armand Mosselman, die zich veel met plaatselijke aangelegenheden inliet, werd door de bevolking van Sart Messire Guillaume onthouden. Hij stichtte de fanfarenmaatschappij die naar hem « l'Armandine » geheeten werd en heden een Koninklijke Maatschappij is.

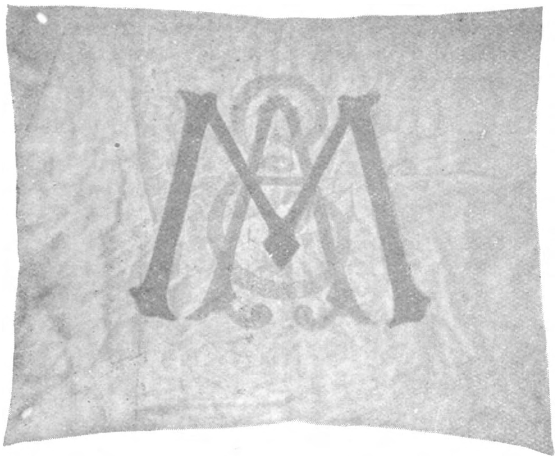

Wat er nog overblijft van het vaandel dat door M. Mosselman geschonken werd aan de jeugd van Sart-Messire-Guillaume.

Aan de jeugd schonk hij eveneens een vaandel dat nog heden bewaard wordt, doch heelemaal versleten is.

Hierbij geven wij een der zeldzame foto's van de familie van Armand Mosselman du Chenoy die in den echt trad met Solvy Maria Eugénie, geboren te Douai den 27sten Mei 1848.

Uit dit huwelijk zijn gesproten :

1°) Mosselman Léon André Armand, geboren te Chastre Villeroux-Blanmont, den 22sten April 1868.

2°) Marguerite-Armande Euphémie, geboren te Parijs, den 22sten Maart 1869.

3°) Fritz-Théodore-Pierre, geboren te Dinard-St-Enogat (Frankrijk) den 29sten November 1870.

4° Jenny-Flore-Louise-Théodora-Euphémie-Laure-Henriette-Amandine, geboren te Court-St-Etienne, den 19den September 1872.

A. MINNE.

Gebrek aan logica.

De veldslag die in 1815 in de nabijheid van Brussel geleverd werd en die tevens besliste over het lot van Napoleon is de gansche wereld door bekend als « slag bij Waterloo ». In de geschiedenis werd hij aldus ingeschreven. Het monument dat opgericht werd als blijvende herinnering aan deze gebeurtenis heet men « De Leeuw van Waterloo ». Het is nochtans een feit dat geen enkele episode uit dezen veldslag plaats greep op het grondgebied van Waterloo zelf en dat de « Leeuw », staande aan het noordelijk uiteinde van het slagveld, zich bevindt op het grondgebied van Eigenbrakel. Alleen is het waar dat Wellington, die het bevel voerde over de Engelsche troepen, zijn hoofdkwartier te Waterloo had. Zoo wij dus konsekwent willen blijven is er nooit een slag bij Waterloo geweest.

De Volle Maan door een ruit zien.

De volle maan door een ruit zien is een voorteeken van ongeluk, zoolang de phase waarin onze satelliet op dit oogenblik is duurt. Zoo men echter de volle maan buiten reeds gezien had alvorens ze daarna door een ruit te zien, dan zou het ongeluk dat voorspeld wordt niet gebeuren. Opgeteekend te Brussel uit den mond van een jong meisje die uit een Engelsche kostschool thuiskwam. Zij vertelde het aan haar vriendinnen en aldus werd dit bijgeloof verspreid bij de gegoede burgerij waartoe dit meisje behoorde.

A. M.

Maan, voorspellingen en droomen.

In het volksgeloof speelt de sterrenwichelarij dikwijls een groote rol wat het voorspellen der toekomst betreft.

Bij verscheidene gelegenheden is het de maan wier hulp ingeroepen wordt.

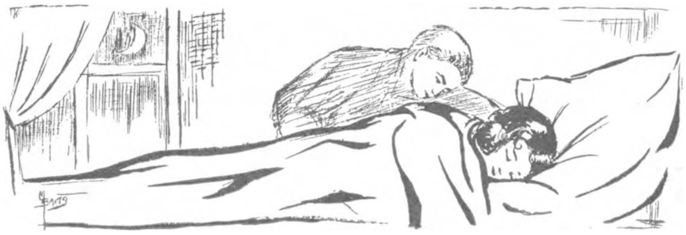

Het eerste kwartier der maan laat aan het jong meisje in droom haar toekomstigen echtgenoot zien. (Geteekend door Smits).

Te Brussel zijn het vooral de jonge meisjes die belang stellen in dit hemellichaam. Weifelend als zij staan tegenover hun toekomstig lot, vragen zij aan de nachtvorstin hun den man aan te duiden die hun levensgezel zal worden.

De aanroeping moet gedaan worden bij het eerste kwartier. Het bijgeloovige meisje, vol hoop en illusies, vraagt aan de wassende maan dat haar in een droom den man zou getoond worden die later haar geluk zal uitmaken.

Deze soort godsvrucht wordt tijdens den slaap beloond door het min of meer duidelijk verschijnen van den toekomstigen echtgenoot. Soms is het beeld, dat in een voor het meisje totaal vreemde omgeving staat, buitengewoon duidelijk.

Jonge vrouwen wier gebed verhoord werd bevonden zich een paar jaren nadien in de omgeving die in bewusten droom verscheen. Anderen werden natuurlijk nog spoediger gediend.

Zooals opgemerkt wordt kan het in vervulling gaan van de voorspelling soms nogal lang duren ; zeker is het nochtans, dat er vroeg of laat een dag zal komen waarop den voornaamsten man van den droom zich op den levensweg van het meisje zal bevinden om haar hand te vragen.

Dit is de meening van talrijke jonge meisjes te Brussel en in de omstreken.

H. Smits.

◆

Boekennieuws.

L. VERNIERS en P. BONENFANT. *Manuel d'Histoire de Belgique, dans le cadre de l'histoire générale.* 2de deel, vanaf de XV^{de} eeuw tot heden, 360 blz. geïllustreerd. Uitg. De Boeck, 265, Koninklijke straat, Brussel.

Sedert jaren beijvert men zich om het geschiedenisonderwijs te verbeteren, om namelijk elke chauvinistische strekking er uit te verbannen en om aan de feiten een plaats te geven die beter met hun belang overeenkomt. Het moet gedaan zijn met de geschiedenis van oorlogen, vorstenhuizen en adel. Zoo objectief mogelijk moet aan elk element van het sociale leven een plaats geschonken worden, in evenredigheid met zijn werkelijke beteekenis. Dit is het eenige middel om aan de kinderen een juiste opvatting van de geschiedenis te geven. Bij het opstellen van de geschiedenis van het land dient er eveneens zoo nauw mogelijk aansluiting gezocht te worden bij de algemeene geschiedenis.

Dit zijn de gedachten waardoor de schrijvers zich lieten leiden ; ook mag hun werk, vergeleken met de boeken die wij vroeger bezaten, een werkelijke vooruitgang genoemd worden. Daar nu deze strekking meer en meer veld wint, zal er wel een dag komen waarop wij handboeken over geschiedenis zullen bezitten waarin de zeden, de gebruiken en gewoonten der bevolking nog breedvoeriger zullen behandeld worden en onze kinderen zullen ten minste een volledig beknopt overzicht van het verleden in handen krijgen.

De opstellers van dit boek behandelen eveneens hun stof « tot op onze dagen », iets wat maar al te dikwijls op het titelblad gelezen wordt, doch zelden in den tekst verwezenlijkt wordt. Aldus vinden wij hier reeds een bespreking van de Economische Conferentie te Londen.

De kinderen van het geslacht dat op het onze volgt zullen ten minste door gansch hun leven geen onvolledig beeld van het verleden meer moeten meedragen, zoo zij in de geschiedenis belang stellen, hun eigen opvoeding niet meer moeten zelf herbeginnen.

RENARD EDGARD. *Toponymie de Vottem et de Rocour-lez-Liége,* 124 blz. + 2 kaarten. Uitg. Vaillant-Carmanne. Luik, 1934.

Onder invloed van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie hebben de toponymische studiën in België in den loop der laatste jaren grooten vooruitgang gedaan. Zonder dat wij het weten zullen wij op den langen duur monographieën bezitten over de plaatsnamen van al de Belgische gemeenten. Ongetwijfeld zijn alle schrijvers het nog niet eens. Het ziften zal echter daarna wel gebeuren.

Op onze schrijftafel ligt dan deze nieuwe monographie waarin de schrijver, na een bondig geschiedkundig overzicht en na enkele geographische en demografische inlichtingen, de plaatsnamen op alphabetische wijze rangschikt en een voor een analyseert.

MOUREAU PAUL. *Pa d'zos l'tiyou.* 64 blz. Uitg. Dandoy te Chatelet, 1934.

Dit Waalsch tooneelstuk in drie bedrijven en in verzen geschreven dat wij signaleerden in nr 77 van dit tijdschrift, blz. 337, en dat herinnert aan een folkloristisch gebruik uit Geldenaken, is daareven in boekvorm verschenen. Daar het opgesteld werd in het dialect der streek, geeft schrijver in een woordenlijst de vertaling der al te moeilijke uitdrukkingen.

CAMBY JOSÉ. *Les faits et gestes de Rikke Schuffel au gai pays de Brabant,* 200 blz. bij Moorthamers, Brussel, 1934. Prijs : 10 fr.

Dit boek vol vroolijke fantasie, wat den schrijftrant betreft vol onderwetsche geur en kleur, vertelt ons den zwerftocht van Rikke Schuffel naar de zeven Brabantsche abdijen, zijn lotgevallen, zijn gepaste spreekwijzen en schertsen. De talrijke schilderachtige verhaaltjes, vol folkloristische bijzonderheden, getuigen niet alleen van een rijke verbeelding, doch ook van een ware geleerdheid die ongetwijfeld belang zal inboezemen aan al dezen die zich bezighouden met het bestudeeren der gewoonten en gebruiken uit vroegere tijden.

V. H.

PEETER J. LEFEVER. *Uit het land van Aa,* 120 blz., geïllustreerd. Uitg. De Wilde Roos. Brussel, Prijs : 15 fr.

In dit boek spreekt alles van een teedere liefde voor den geboortegrond. Edele gevoelens, mooie verzen en flinke, door den schrijver zelf gemaakte illustraties. Hoe vertrouwd is M. Lefever met alles in deze omgeving van Anderlecht en wat al mooie dingen heeft hij er ontdekt en bezongen, dingen die het droef is te zien verdwijnen onder invloed van de nabije grootstad. Hij bemint er de menschen en hun Brabantsche taal, hij bemint het oude kanaal en zijn moerassige boorden, de weiden met hun schoone oude boomen en hun prachtig vee, de landelijke hut door huislook beschermd, hij droomt van de pracht uit vroegere dagen, hij bezingt de straatjes met hun lage huizen en de mooie kathedraal met haar ontzagwekkenden toren, het kleine begijnhof dat nu een rijk museum voor folklore geworden is.

Kortom, dit boek is het werk van een kunstenaar.

P. H.

JAN DE SCHUYTER. *Poesje.* Teekeningen door Leo Lewi, 32 blz. geïllustreerd + 12 buitentekstplaten. Uitg. De Oogst. Antwerpen. Prijs : 25 fr.

Daar de poppenspelen hedendaags weer wat meer in den smaak van het volk vallen, is het ook heel natuurlijk dat de schrijvers er meer belang beginnen in te stellen. Na herinnerd te hebben aan hetgeen er in verscheidene steden van ons land op dit gebied verwezenlijkt werd, houdt schrijver zich meer in 't bijzonder bezig met de Antwerpsche Poesjenellenkelders, waarvan Hendrik Conscience een voorstelling van omstreeks 1817 beschreef in de *Geschiedenis mijner Jeugd.* De in het werk voorkomende teekeningen stellen typen van poppen voor uit het voornaamste repertoire.

Dit flink uitgegeven boekje mag aanbevolen worden aan al dezen die belang stellen in poppenspelen.

PALLEMAERTS J. FR. *Onze Lieve Vrouw van Scherpenheuvel.* 1ste deel, tot 1603. 56 blz. + buitentekstplaten. Uitg. Wwe Ryckmans, Mechelen.

De pastoor van de basiliek te Scherpenheuvel publiceert deze flinke brochure over de mirakels die er gebeurden en die er de beroemde bedevaarten en processiën deden ontstaan Onze lezers weten dat dit heiligdom aanleiding gaf tot een rijke iconographie. Deze wordt door schrijver volledigd door een beschrijving der verscheidene kerkramen. Hij maakt eveneens van deze gelegenheid gebruik om een reproductie te geven van de voornaamste kunstwerken uit zijn kerk.

Talrijke voetnota's verwijzen naar vroeger uitgegeven werken of naar documenten over Scherpenheuvel en geven ons terzelfdertijd een zeer belangrijke bibliographie.

LAURYSSEN C. *Hoogstraten's Kinderspelen, liedjes, spreuken,* 140 blz., 1933.

Alles wel beschouwd begint het een goede gewoonte te worden, tamelijk uitgebreide studiën over het een of het ander onderwerp in verscheidene malen in onze tijdschriften te laten verschijnen, daar wij dikwijls zien dat de schrijvers later deze verspreide stukken verzamelen om ze in boekvorm uit te geven. Dit is het geval met enkele folkloristische studiën door Lauryssen over de kinderspelen, de liedjes en de spreuken, verschenen in het tijdschrift *Volkskunde* en thans verzameld in een lijvige brochure van 140 bladzijden.

DE WARSAGE R., *Analyse des chartes et privilèges de XXXII bons métiers de la ville, cité et banlieue de Liége*, 60 blz. geïllustreerd, 1933.

De achtereenvolgende artikels over elk dezer « bons métiers » werden gepubliceerd door *Le Vieux Liége*, een tijdschrift waarvan wij met veel genoegen den vooruitgang in den laatsten tijd vaststellen. Thans werd dit alles verzameld in een keurig uitgegeven boekje, een flink samenhangend geheel dat al onze waardeering verdient, te meer daar de algemeene beschouwingen over deze ambachten niet ontbreken.

Bruxelles et le Brabant. Groot Formaat. 18 frank (Fransch geld). Uitg. Hachette, Parijs.

Het huis Hachette begon met de uitgave van een groot werk : *Toute la Belgique*, in 10 afleveringen die het volgende zullen brengen : 600 blz., 1400 illustraties, 64 heliogravures, 6 panorama's, 6 buitentekstplaten in kleurendruk, enz...

In de eerste aflevering worden Brabant en Brussel behandeld. Het is M. Carton de Wiart die over de hoofdplaats en over deze mooie provincie in geestdriftige bewoordingen schrijft. Zijn tekst wordt gevolgd door een prachtige reeks platen over de voornaamste Brabantsche monumenten, over de merkwaardigste kunststukken en over de schilderachtigste landschappen.

KOLESSA. *De Oekranische epische liederen*, 160 blz., geïllustreerd, Lwow. Polen.

Wij vestigen de aandacht onzer lezers die belang stellen in volksmuziek op dit in het Russisch geschreven werk van Prof. Kolessa (adres : Poninskiego, ul. 6, Lwow, Polen) over de Oekranische epische liederen. Hij spreekt er over volkstypen als rondreizende zangers en wakers en geeft de muziek van 8 melodiën uit de doema's of provinciën uit de streek van den Dnieper.

HORTENSE PANUM. *Middelalderens Musikinstrumenten*, 22 blz., geïllustreerd. Uittreksel uit Deel XXV van Nordisk Kultur. Kopenhagen.

In deze rijk geïllustreerde brochure worden de Muziekinstrumenten der Noordsche volkeren bestudeerd. Talrijke oude iconographische documenten werden met dit doel geraadpleegd. Wij treffen er bijzonderheden in aan over enkele snaarinstrúmenten als harp, fiedel, sinfon, salterum, luit en langspil ; verder ook over de blaasinstrumenten : hoorn, trumbaen, basum en fluit. Deze studie werd in het Deensch geschreven.

ION CHELCEA. *Literatura Monografica a Satelar noastre si problemele in legatura en studiul satulni romanesc momente principale,* 26 blz., 1934.

Het systematisch bestudeeren der Roemeensche dorpen leidt tot gevolgtrekkingen, die op treffende wijze de thesis die wij hier in ons land verdedigen komen bevestigen. Schrijver dringt er namelijk op aan dat de feiten niet uitsluitend meer uit geschiedkundig oogpunt zouden beschouwd worden, doch dat er ook rekening zou gehouden worden met de ethnografische beteekenis er van.

Annales de la Société Archéologique de Namur. Deel XL, 1933, 2de aflevering, blz. 133 à 344, geïllustreerd.

Deze bundel behelst een gedetailleerde en flink geïllustreerde studie door P. Courtois over het aloude heerenhuis de Graesbeeck de Croix, hetzelfde dat wij nog steeds hopen eens het ethnografisch Museum van het Naamsche te zien worden.

Wij lezen er eveneens een studie door J. Le Grand-Metz over Marche-les-Dames op praehistorisch gebied ; deze zal vooral belang inboezemen aan onze lezers die ons verleden jaar vergezelden op onzen uitstap naar deze streek.

Annales de la Société Archéologique de l'arrondissement de Nivelles. Deel II, 1ste en 2de aflevering, 1930 en 1931.

Met vreugde begroeten wij het opnieuw verschijnen van deze « Annales », die eertijds door Willame, Hanon de Louvet en den E. H. Ploegaerts op zulk een hoog peil gebracht werden.

Het is ten andere met een hulde aan Willame dat de nieuwe reeks ingezet wordt.

In deze twee afleveringen treffen wij artikels aan over het bezoek van den prior der commanderij van de Malteezerridders aan Vaillampont in 1682, Jean de Nivelles, de Rederijkerskamers te Nijvel, het onderwijs in de klassieke letteren te Nijvel, de processie te Nijvel, het spitsboogvormig venster aan den Westergevel van de Ste. Gertrudiskerk. Buiten de hulde aan Willame en het laatste artikel dat geschreven werd door M. Ladrière, werden al de andere, flink gedocumenteerde studiën opgesteld door M. Aimé Brulé, een oud vriend van Willame, die naar het schijnt met dezelfde bevoegdheid de taak van zijn voorganger wil overnemen.

Mechelen, Archeologische Kring, Deel 38, 1933, 106 blz.

Deel 38 van deze belangwekkende uitgave brengt ons volgende studiën : Steenackers : Het Lof der H. Maagd te Mechelen ; Van Balberghe : Mechelen in 1781-1784 ; De Ridder : De pastoors van het oud Begijnhof te Mechelen ; Coninckx : Een weergevonden schilderij van Pierre Franchoys ; De Geslachtsboom der Familie van Walckenborch.

Bij de varia noteeren we een kort bericht over De Peisprocessie van Juli.

La Vie Wallonne, N° 9, 15den Mei 1934.

In dit nummer vergelijkt M. Ch. Dubois uittreksels uit de Georgica van Vergilius met het bijgeloof of de gebruiken van herders uit de Ardennen. « Doorloopt men de Georgica, aldus de schrijver, dan stelt men om zoo te zeggen van zelf vast dat de manier van den grond te bebouwen in de Ardennen bijna niet veranderde gedurende negentien eeuwen, en dat onze kleine landbouwers de traditie van den Romeinschen boer uit de Povlakte of van de berghellingen der Apennijnen overnamen. (een voorbeeld hiervan werd aangegeven in *De Brabantsche Folklore*, XIIde jaargang, blz. 453).

Le Guetteur Wallon, Nrs 43 en 44.

Nr 43 handelt voornamelijk over de bedrijvigheid van den Kring « *les rèlis namurois* », die dit jaar zijn 25ste verjaring viert.

Nr 44 bevat artikels door Dave over het loten te Namen. M. Pivet publiceert documenten over de omwenteling van 1830 te Namen en M. Lamsoul over de doodstraf in de XIVde en in de XVde eeuw.

Volkskunde, 38ste jrg., Nrs 4-5-6.

Brengt een artikel door R. Claeys over : De Sauna of het Finsche Zweetbad en het vervolg op vroegere studiën door M. De Meyer : Onuitgegeven sprookjes uit de verzameling A. de Cock, C Lauryssen : De Folklore van een Kempisch Dorp (Volks- en Kinderliedjes), L. Beirens : Volksweerkunde : de Zon ; V. de Meyere : Volksgeneeskunde ; C. Dom en J. Resseleer : De Folklore van de Provincie Antwerpen, de Schuttersgilden van Duffel ; J. Gessler : Bibliographie van den Dondersteen.

Als bijvoegsel geeft het tijdschrift eveneens weer reproducties van oude volksbeeldekens.

Bulletin de la Société des Américanistes. Maart 1934, Nr 13.

In dit nummer verscheen een uitgebreide, flink gedocumenteerde en rijk geïllustreerde studie door M. Collette over het gebruik van mond-, neus- en oorversieringen in Afrika en Amerika, een studie die we waarlijk niet onopgemerkt zouden willen laten voorbijgaan. De overeenkomst die er bestaat tusschen de gebruiken der hedendaagsche Afrikaansche volkeren en deze der vroegere Amerikaansche stammen, die houten, beenen, ivoren, steenen, ceramische of metalen staafjes of schijven aan lippen, neus of ooren droegen, is zoo treffend, zoo klaarblijkend, dat zij de thesis bevestigt dat er in aloude tijden betrekkingen bestaan hebben tusschen de Europeesche en de Amerikaansche beschavingen. Schrijver bestudeert de verspreiding dezer versieringen in ruimte en tijd, hij beschouwt deze voorwerpen als ritueele benoodigdheden, hun rol als zinnebeeld der huwelijksbeloften of der bezitneming, hun rol bij den eeredienst der maan, als totem, als pseudo-taboe en als versieringsmiddel.

Eveneens in Oceanië, doch veel minder, worden deze voorwerpen gebruikt. Na talrijke veronderstellingen komt de schrijver van dit artikel tot het besluit dat, zoo er geen ethnische betrekkingen tusschen deze volkeren bestonden, men niet anders kan dan in deze verspreiding de eenheid van den menschelijken geest bewonderen.

Touring Club, 1-3 en 1-5, 1934.

Betreffende de provincie Brabant of de Folklore vinden wij in deze nummers artikels over de Abdij van den Cesarsberg te Leuven, de Sarte en de Orbais, twee mooie Brabantsche riviertjes, schetsen uit het studentenleven te Leuven in de XV^de^ en in de XVII^de^ eeuw.

Toerism, 16-3-1934.

Brengt een artikel door Luc de Weerdt over de Zennestreek tusschen Halle en St.-Genesius-Rode.

Thiunas, N^rs^ 1 en 2, 1934.

Het orgaan van den Archeologischen Kring van Tienen geeft ons twee artikels. Het eerste, opgesteld in het Vlaamsch, over een volkswijk van de stad nl. Avendoren ; het tweede, in het Fransch, over de Kapel van O. L. Vrouw Ten Steen, waar we de eigenaardige smeedijzeren kronen aantreffen.

Luxemburgsche Vereeniging voor taalkundige en dialectologische Studiën (Luxemburgische Sprachgesellschaft), Jaarboek 1933, 184 bladzijden.

De werken die in dit jaarboek verschenen verdienen ten volle onze aandacht. Ongetwijfeld werden zij eerder geschreven voor taalkundigen dan voor folkloristen ; wat de evolutie der feiten betreft die door beiden bestudeerd worden, bestaat er echter een grooter parallelisme dan men gewoonlijk wel denkt.

M. Vannerus bestudeert de Luxemburgsche plaatsnamen die uitgaan op *pell* en eveneens de uitdrukking Orwich =* Ober-Wich. Koch en Duquesny bestudeeren de namen die uitgaan op -ing en -ingen.

Revue de Folklore Français. N^{rs} 1 en 2, 1934.

In nummer 1 van den loopenden jaargang spreekt R. Demulder over de hanengevechten in het Noorden van Frankrijk ; P Sébillot stelt een vragenlijst op om de tradities en het bijgeloof in een groote stad te verzamelen.

Verscheiden medewerkers geven talrijke inlichtingen over het vraagstuk der betoovering.

In het tweede nummer treffen wij een lied aan der Savojaards die eertijds ons land doorkruisten, het werd opgeteekend te Peruwelz in Henegouw. Hier hebben wij eveneens inlichtingen over de fetisjdieren der vliegers uit het Afrikaansch binnenland, inlichtingen die verstrekt werden door de Heeren Pierre Weiss en P. Saintyves. Vergelijk hiermede wat geschreven werd in *De Brabantsche Folklore*, 12de jaargang, blz. 337.

Le Pays Lorrain, 1934.

In het tweede nummer van dit jaar vinden we een artikel door Charles Sadoul over de kwakzalvers en de volksgeneeskunde in Lotharingen. Dikwijls wordt er ook verteld dat de laten tijdens de Middeleeuwen verplicht waren op het water te slaan om het kwaken der kikvorschen te beletten. In nummer 4 nu toont Moser aan dat dit feit eerder legendarisch dan geschiedkundig is.

Bulletin du Comité du Folklore Champenois. December 1933.

Evenals in de « Revue de Folklore Français » vinden we hier details aangegeven betreffende de betoovering bij onze tijdgenooten. Het bulletijn publiceert een vragenlijst voor een enquete over de volksvoeding. Verder worden eindelijk de uitslagen gegeven, opgeleverd door een enquête over vastenavond en de vastenavondvuren.

Eigen Volk. N^{rs} 3 en 4, 1934. Scheveningen.

In deze mooie revue voor Nederlandsche Folklore wordt het vervolg gegeven van de studiën over het Driekoningenfeest en van de uitdrukkingen over den wind door de molenaars gebruikt. Onze aandacht wordt vooral gevestigd op de flink opgestelde rubriek, waarin nieuwe boeken besproken of korte inhouden van folkloristische tijdschriften gegeven worden.

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat, 8ste jaargang 1932 (1934).

Daareven verscheen het 8ste boekdeel van het Esthisch Museum voor ethnografie, 212 bladzijden, geïllustreerd.

Het bevat artikels over een houten slaginstrument dat door het volk in open lucht bespeeld wordt, over de binneninrichting van kermerkende woningen uit twee verscheidene gewesten uit Esthland, over vastenavondmaskers en -gebruiken, over de werktuigen die gebruikt worden bij het visschen, over het vervaardigen van rookworst (werkwijzen en werktuigen), over de kunstmatige nesten die geplaatst worden om de volgels te beschermen. Bij elk artikel behoort een kaart, waarop de verspreidingscentra worden aangegeven.

Bij het boek wordt terzelftertijd een vragenlijst over de vischvangst gegeven.

◆

De Folkloristische Beweging in België.

Le Visage du Luxembourg.

Deze naam werd gegeven aan de tentoonstelling, die van 6^den^ tot 27sten Mei jongstleden te Aarlen in de ruime lokalen van de vroegere Middelbare School gehouden werd. Naar onze meening wilden de inrichters hier een zoo ruim mogelijk opgevat overzicht geven van het leven in het aloude hertogdom Luxemburg en de meest verscheiden, zelfs de actueelste uitingen van kunst en nijverheid tentoonstellen. Kortom, door het voor enkele dagen bijeenbrengen van allerhande voorwerpen, zeer verschillend in ouderdom en waarde, wilden zij een beeld geven van het aan herinneringen rijke verleden, van het heden dat zooveel beloften draagt. Door het samenstellen van dit treffend samenvattend geheel bereikten zij het niet te onderschatten resultaat, dat al de bezoekers die elkaar opvolgden van tafel tot tafel, van galerij tot galerij, belangstelling bleken te hebben voor hetgeen geschiedenis, oudheidkunde en folklore aangaat. Dank zij de vernuftige en beredeneerde keuze die zij deden tusschen de ontelbare voorwerpen waarop hun aandacht gevestigd werd, konden zij aan ieder bezoeker een volledigen kijk geven op al de manieren waarop het verleden of het heden zich kunnen voordoen. Ongetwijfeld moesten vele eigenaardige voorwerpen aan hun opzoekingen ontsnappen : het onderzochte gebied, in oppervlakte gelijk aan drie onzer provinciën, was toch zoo groot. Want, bekommerd als zij waren om zoo volledig mogelijk te zijn, hielden de inrichters zich niet alleen bezig met de huidige provincie en het Groothertogdom Luxemburg, doch ook met al de stukken die eertijds rechtstreeksch afhingen van het aldus genaamd vorstendom. Dit vooropgesteld zijnde, hoe zou men dan wel volledig kunnen zijn ! Deze moeilijkheden moesten echter grootendeels uit den weg geruimd worden door den goeden wil en de dienstvaardigheid van Musea, van oudheidkundige kringen, van vereenigingen voor vreemdelingenverkeer en van geleerden uit verscheidene landen.

Deze medewerking van allen, zorgvuldig geleid door een zeer bekwamen en ervaren tooneelschikker — Dr Hollenfeltz uit Aarlen, om zijn naam niet te noemen — gaf als resultaat het tot stand komen van het interessantste ensemble, dat ooit binnen de grenzen van het oude hertogdom te zien was. Een smaakvol uitgegeven catalogus, waarvan ongelukkig genoeg al te weinig exemplaren gedrukt werden, geeft ons een gedachte van den rijkdom en van de verscheidenheid dezer tentoonstelling.

De onderverdeeling werd op de volgende wijze gedaan : 1) Documenten : charters, oorkonden, brieven, wapenboeken, allerhande handschriften ; 2) kaarten ; bijzonder rijke reeks, dank zij vooral de uitsluitend uit gezichten, gegroepeerde plans of manuscripten bestaande bijbehoorende verzameling ; 3) Oude boeken over geschiedenis ; 4) Costumen, edicten, ordonnantiën, reglementen ; 5) Geldstukken, medailles, matrijzen en indrukken van zegels ; 6) Portretten van beroemde mannen uit de geschiedenis van het land ; 7) Oude en moderne kunst : schilderkunst, beeldhouwkunst, buitengewoon rijke reeks, waar de werken van bijna al de Luxemburgsche kunstenaars prijkten, gerangschikt volgens een zeer wel begrepen chronologische volgorde ; 8) Goudsmederij ; 9) Weefsels en kant ; 10) Kunst van het bewerken van het ijzer ; 11) Aardewerk, plateel of verzameling van merkwaardige voorwerpen vervaardigd in de vroegere fabrieken te Aarlen, Attert en Septfontaines ; 12) Folklore, huisraad, koperen en tinnen voorwerpen, beddewarmers, lampen, houten vaatwerk, beschilderd glas ; 13) Godsdienstige Folklore ; 14) Drukkerij, met een afdeeling voorbehouden aan de negentiende-eeuwsche drukkers uit Aarlen ; 15) Banden van boeken, ex-libris ; 16) Toerisme en retrospectief overzicht van de geschiedenis der stad Aarlen.

De in de verscheidene afdeelingen tentoongestelde voorwerpen werden beschreven door de bevoegdste specialisten. Het gevolg hiervan was niet alleen dat we in het bezit kwamen van een lijst der in ieders bereik liggende kunstschatten, doch ook dat er een dossier gevormd werd, dat naar alle waarschijnlijkheid zal aanleiding geven tot een vergelijkende studie en tot het classificeeren van de totnogtoe bijna door niemand gekende kunstvoorwerpen. Het resultaat dat door de Tentoonstelling « le Visage du Luxembourg » bereikt werd heeft ten volle beantwoord aan hetgeen de inrichters en hun helpers er van verwachtten. Men houdt zich bezig met het vormen van studiekringen die de begonnen werking verder zullen voortzetten en in onze provincie Luxemburg en tevens in het Groothertogdom, als zooveel vertrekpunten zullen zijn van geschiedkundige en folkloristische navorschingen.

MARCEL BOURGUIGNON.

Tentoonstelling van het Volksboek.
12 Mei tot 12 Juli 1934.

Onze Koninklijke Bibliotheek is in het bezit van een rijke verzameling volksboeken en het was voorwaar een goede gedachte deze eens gerangschikt samen te brengen in haar tentoonstellingszaal. Welk indrukwekkend geheel we te zien kregen ! De catalogus behelst 874 nummers, grootendeels (380) van klassiek formaat in 4°. De classificatie werd hier gedaan als volgt : ridderromans en legenden (107), verhalen waarin het wonderbare of de tooverij een rol speelt (40), satirieke verhalen (26), geschiedkundige verhalen (31), reisverhalen (25), gewijde geschiedenis (68), didactische boeken (78). De boeken van verschillend formaat werden aldus gerangschikt : onderwijs (98), devotie en moraliseering (92), liederen (77), boerten en sproken (47), Beleefdheid (31), Geneeskunde (50), Tooverij (44), Tuinbouw, keuken, handel (51), Almanakken (49).

Samen met deze boeken werden eveneens prenten tentoongesteld, 144 stuks, betreffende volksvertellingen en volksverhalen.

De oudste tentoongestelde boeken waren een Méluzine van 1491, rijkelijk verlucht, en een geschiedenis van Margaretha van Limburg van 1516, geïllustreerd met zeer eigenaardige teekeningen.

Heel natuurlijk moest deze tentoonstelling opnieuw doen denken aan den betreurden Emile Van Heurck, den geduldigen verzamelaar, den geleerden geschiedschrijver van deze uitgaven. Met des te meer reden en dankbaarheid mocht hier aan zijn naam herinnerd worden, daar hij, toen hij nog leefde, aan het Prentenkabinet een belangrijke reeks volksbeeldekens schonk.

Bij zijn overlijden kocht de Bibliotheek de verzameling *Blauwboeken*, de vrucht van dertig jaar geduldig zoeken. Deze aanwinst maakte van onze Nationale Bibliotheek de rijkste van het land wat dit soort werken betreft.

Bij de inhuldiging der tentoonstelling heeft de conservator der Bibliotheek, M. Victor Tourneur, dan ook niet nagelaten hulde te brengen aan de nagedachtenis van Emile Van Heurck.

Onze lezers zullen voorzeker met groot genoegen deze tentoonstelling bezocht en er veel nut uit getrokken hebben, daar er vele belangrijke waarnemingen konden gedaan worden. Alles verdient belangstelling bij deze uitgaven : hun ouderdom, de manier waarop zij gedrukt werden, de illustratie, de kleuren, de behandelde onderwerpen, het gebruik dat er van gemaakt werd, enz. Al worden wij soms wel wat ongerust bij het denken dat het door deze werken was dat onze voorouders onderwezen werden, al staan wij soms verbijsterd bij het zien van de schuine tooneeltjes die zoo talrijk voorkomen in boeken die, tot vóór één eeuw nog, gebruikt werden bij de moreele opvoeding der jonge meisjes, toch voelen wij ons ontroerd bij het nagaan dat deze geel geworden bladen ons een beeld geven van hetgeen het intellectueel leven onzer voorouders was. Met eerbied en liefde is het dat zij dienen ter hand genomen te worden.

Aan onze lezers die de tentoonstelling niet konden bezoeken raden wij aan den catalogus te koopen (Prijs : 10 fr., 112 blz. + 7 buitentekstplaten). Elk boek werd er in 't kort beschreven door M. Schouwers, bibliothecaris, die zich met de inrichting der tentoonstelling bezighield. Voor de prenten die met deze volksboeken betrekking hebben werd hetzelfde gedaan door M. Lebeer. Een alphabetische lijst op het einde van den catalogus laat toe de verscheidene werken gemakkelijk weer te vinden.

Zoowel door de tentoonstelling als door den catalogus, heeft de Koninklijke Bibliotheek een kostbaren dienst bewezen aan de folkloristen. Hier past dan ook een woord van welgemeenden dank.

A. M.

De Volkskunst en de Vrije uren der Arbeiders.

In samenwerking ondernamen het Internationaal Arbeidsbureau, het Internationaal Instituut voor intellectueele Samenwerking en de Internationale Commissie voor Volkskunst in 1931-32 een enquête over het beoefenen der Volkskunst tijdens de vrije uren van de Arbeiders. Het Instituut voor intellectueele samenwerking deelt mede dat de uitslagen dezer enquête gepubliceerd werden in een flink boekdeel van 328 bladzijden. Prijs : 25 Fransche frank (2, rue de Montpensier, Palais Royal, Paris).

Zuidnederlandsche Centrale voor Folklore-Onderzoek.

Onder het voorzitterschap van M. Van de Wijer vergaderde te Leuven, op 3^{den} Juni, de groep van Vlaamsche Folkloristen. M. Bach, professor aan de Hoogeschool te Bonn, hield er een voordracht over den Duitschen Folklore-Atlas, M. De Meyer over den Vlaamschen Folklore-Atlas. M. Zender over de Duitsche folkloristische kaarten, vooral over deze uit de Rhijnstreek. Onder de leiding van de Heeren Grootaers, Tréfois en Van de Wyer onderzochten de deelnemers de dialectographische kaarten van Vlaamsch België. Onder het voorzitterschap van M.. De Keyser eindelijk, werd door den groep der Vlaamsche folkloristen een administratieve zitting gehouden, waar de te volgen werkwijze en het te volgen plan werden uiteengezet.

In het Erasmushuis.

In de tuinen van het Erasmushuis te Anderlecht werd Pinksteren een lapidair Museum ingehuldigd. Met vreugde zien we dat deze instelling steeds meer uitbreiding neemt.

Wijzen wij er hier eveneens op, dat in ons vorig nummer een dwaling begaan werd. Wij deelden mede dat de Bibliotheek van Bazel aan het Erasmushuis een stuk schonk van de roode mouw die Erasmus droeg als kenteeken van zijn doctoraat aan de Leuvensche Hoogeschool. Het ging hier niet over een gift ; het stuk werd door de Bibliotheek alleen opgezonden om geïdentificeerd te worden en om op te zoeken waar de stof van de mouw vervaardigd werd.

Commissie voor Oudheidkundige en Folkloristische navorschingen van de Provincie Antwerpen.

Door deze commissie werd op 19^{den} April in het gebouw van het Provinciaal bestuur een vergadering gehouden. M. K. Van Nyen hield er een voordracht over het « Gansrijden » en M. Paul de Keyser over de studie van de Folklore als grondslag van de beschaving.

Tentoonstelling gehouden door den Antwerpschen Sanctjeskring.

Van 10^{den} tot 17^{den} Mei hield de Antwerpsche Sanctjeskring (voorzitter : E. P. Peeters S. J. ; secretaris : Jos de Beer) zijn 3de tentoonstelling van prenten en sanctjes. Deze tentoonstelling was gewijd aan de beschermelingen tegen de pest : Sebastianus, Adrianus, Christophorus, Antonius de Groote, Rochus, Bennon, Macaire, en eindelijk hun Koningin : de H. Maagd ; verder eveneens de schutspatronen : Franciscus Xaverius, Carolus Borromeus, Cornelius, Aldegonde, Wivina en Rosalie.

Deze tentoonstelling werd door 3000 personen bezocht.

In het « Musée de la Vie Wallonne » te Luik.

In het jaarlijksch verslag van dit Museum lezen wij dat in den loop van het dienstjaar 1933, 691 nieuwe voorwerpen, meestal giften, aangeworven werden.

Het Algemeen Archief noteert een aanwinst van 2000 documenten of documentenreeksen ; in het fotgraphisch en kinematographisch archief 1332 stukken.

Het Museum werd bezocht door 15.036 personen ; het poppenspel gaf 72 vertooningen voor 3049 toeschouwers.

De directie van het Museum hoopt dat het lokaal van het « Vert bois », waar de verzamelingen en de diensten definitief zullen ingericht worden, in den loop van dit jaar zal in orde komen.

Het Huis « de Croix » te Namen.

De mooie woning van de familie de Croix, die we zoo graag in het bezit der Stad zouden gezien hebben ten einde het behoud er van te verzekeren, werd door het Gemeentebestuur aangekocht. Laat ons nu nog den wensch uitdrukken dat er een Museum voor Folklore uit het Naamsche ingericht worde. De stad vergete vooral niet dat van overal giften toestroomen zoohaast een lokaal ter beschikking van de folkloristen gesteld wordt en dat men de voorwerpen kan tentoonstellen. Zoo er een te klein lokaal voorzien wordt, dan ontbreekt spoedig de noodige plaats en het Museum wordt een opeenhooping zonder beteekenis, zonder opvoedkundige waarde.

In het Museum te Andenne.

Verleden Zomer werden twee zalen van het oude stadhuis als Museum voor Folklore ingericht. Reeds blijkt dit onvoldoende te zijn. Dit jaar worden dan ook twee nieuwe zalen ter beschikking van de inrichters gesteld en naar alle waarschijnlijkheid, zal toekomend jaar het gansche gebouw in Museum herschapen zijn.

Een Museum voor Folklore te Sint-Truiden.

Het schilderachtig begijnhof van Schuurhoven te Sint-Truiden, gesticht in 1258 door Willem van Ryckel, abt van het Sint-Trudo's klooster, zal weldra gerestaureerd worden. In de vroegere kerk wordt een Museum voor Folklore en Oudheidkunde ingericht.

In het Museum te Doornik.

Het Museum te Doornik, in 1930 ingehuldigd, heeft een zoodanig groote uitbreiding genomen en wordt zoo druk bezocht, dat het gemeentebestuur zich verplicht ziet maatregelen te treffen met het oog op een vergrooting.

Le Thyrse.

Tijdschrift voor Kunst en Letterkunde, 104, Montjoielaan, Ukkel. Abonnement 17.50 fr. per jaar.

Niet vele letterkundige tijdschriften hadden in België het geluk de 35ste verjaring van hun stichting te kunnen vieren. Het tijdschrift « Le Thyrse » was echtér zoo gelukkig en wij houden er dan ook aan het hiermede geluk te wenschen. Nog vele, vruchtbare jaren moge het voortleven ! In 1899 gesticht door Emile Lejeune, Julien Roman, Leopold Rosy, Pol Stievenart en Charles Viane wist deze Revue steeds haar eclectisme te behouden ; nooit werd zij de bazuin van om 't even welke nieuwe, weldra verworpen ideeën. Al werden door haar de jongeren aangemoedigd, toch vermeed zij alle buitensporigheden en verwijten. Deze wijsheid was wellicht de oorzaak van haar lang bestaan.

Velen harer medewerkers zijn overleden, doch van meer dan een wordt de naam bewaard in de geschiedenis onzer litteratuur : André Baillon, Omer De Vuyst, Maurice Drapier, Emile Lejeune, F. Ch. Morisseaux, Julien Roman, Leon Wéry.

In het bijzonder nummer dat gepubliceerd wordt ter gelegenheid van dit jubelfeest, brengt het tijdschrift, heden bestuurd door Leopold Rosy, een dankbare hulde aan zijn overledenen. Het geeft door Liedel geteekende portretten van zijn huidige medewerkers en vroeg aan ieder van hen een letterkundig opstel.

Deze bloemlezing laat toe te oordeelen over de verscheidenheid en over het talent van den groep letterkundigen en kunstenaars, aan denwelken de Revue haar succes te danken heeft.

Bij gelegenheid van dit jubelfeest werd door het « Musée du Livre » een tentoonstelling van herinneringen, teekeningen en documenten ingericht.

Promenades artistiques.

Wij meldden reeds vroeger dat er een comité tot stand kwam (Hertogstraat, 15) met het doel bezoek-uitstappen in te richten naar de belangwekkende woningen en naar de verscheidene verzamelingen uit het land. Te Brussel zullen de woningen bezocht worden van de familiën Wittouck, Coppée, Couttelier, Joly, Thys, Bastien, Blommé, Stoclet, Willems, Meeus, de Decker, Morel-Jamar, Errera, de Becker-Remy, della Faille ; in Brabant de domeinen van Rixensart, Leefdaal, Sterrebeek, Ter Hulpen en verder verscheidene kasteelen uit het land. De deelnemingsprijs komt ten goede aan liefdadigheidswerken.

De Sint-Jorisgilde te Tienen.

Ter gelegenheid van de honderste verjaring van de Koninklijke Vereeniging of Tiensche Handboogschuttersgilde, werden door deze maatschappij, buiten de groote schietprijskampen, verscheidene vermakelijkheden georganiseerd, o. m. een openluchtvoorstelling in het gemeentelijk park van het « Historienspel van Sanct Joris » uit de XVI^{de} eeuw en tevens van een esbattement uit hetzelfde tijdvak.

Tentoonstelling Victor Vandenberghe.

In de « Galeries du Studio » exposeerde schilder Victor Vandenberghe in April jl. een vijf en twintigtal doeken waarvan sommige folkloristisch van aard waren. De kunstenaar blijkt hier het echt folkloristische van sommige optochten begrepen en flink weergegeven te hebben. Werden o. m. behandeld : de Ommegang in 1930 op de Groote Markt te Brussel, de Gilles van Binche, de processie te Doornik. Zoo wij het goed voorhebben was deze schilder vroeger politieagent.

Internationaal Folk Danse Festival.

Onder de hooge bescherming van de Koningin van Engeland en met medewerking van de Engelsche Commissie voor intellectueele samenwerking en van de Internationale Commissie voor Volkskunst zal te Londen, van 15^{den} tot 20sten Juli 1935, een zeer interressant Congres voor Volksdansen gehouden worden. In een eerstkomend nummer zullen we het gedetailleerd programma opgeven.

Congres voor Volkskunst en Volkstradities.

Te Trente wordt door de Italiaansche Commissie voor Volkskunst van 9^{den} tot 11^{den} September een Congres voor Volkskunst en Volkstradities georganiseerd, waarop de folkloristen uit alle landen uitgenoodigd worden. Volgend vraagstuk zal hier bestudeerd worden : Eenheid der kunstuitingen in de grensstreken. De Italiaansche regeering verleent haar bescherming aan dit Congres.

Bij deze gelegenheid zal er eveneens een tentoonstelling gehouden worden van de karakteristiekste kleederdrachten uit Trentino en uit den Boven Adige, eveneens uit de ander provinciën. Ook volksdansen en volksliederen zullen er uitgevoerd worden.

Op het kasteel van Buonconsiglio zal er een tentoonstelling gehouden worden van door het volk vervaardigde voorwerpen en van plaatselijke interieurs ; dit alles zal volledigd worden door een fotographische documentatie over het huisraad en over de boerenwoning in de Oost-Alpen.

Uitstappen naar de karakteristiekste plaatsen uit de Provincie zullen ingericht worden.

De deelnemingsprijs werd vastgesteld op 25 lire voor afzonderlijke deelnemers en op 100 lire voor de vereenigingen (Adres : Algemeen Secretariaat der C. N. I. A. P. Ministerie van Justitie. Via del Conservatorio te Rome.

Folklore-tentoonstelling te Vilvoorde.

Met de medewerking van onzen Dienst en van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van West-Brabant wordt er door het gemeentebestuur van Vilvoorden van 9^{den} tot 23sten September ten stadhuize een tentoonstelling voor folklore en plaatselijke geschiedenis gehouden. In de voornaamste kerk wordt een afdeeling voor godsdienstige kunst ingericht. Van nu af meenen wij te mogen zeggen, dat deze tentoonstelling door onze lezers zal verdienen bezocht te worden.

Congres en Tentoonstelling te Alsemberg.

Van 4^{den} tot 12^{den} Augustus vierde men te Alsemberg de groote jubelfeesten van O. L. Vrouw van Alsemberg. Een optocht had plaats op 5^{den} Augustus.

Van 4^{den} tot 12^{den} Augustus werd er een tentoonstelling gehouden over den eeredienst van Maria.

Prenten, beeldekens, boeken, kappellekens en allerhande voorwerpen betreffende de vereering van O. L. Vrouw werden er aangetroffen.

Op 12^{den} Augustus hield de « Geschied- en Oudheidkundige kring van West Brabant een folkloristische en geschiedkundige gouwdag.

Vacantieleergangen.

Door de Gentsche Hoogeschool zullen van 27sten Augustus tot 1sten September, vacantieleergangen ingericht worden. Het was de faculteit van de Wijsbegeerte en Letteren die zich bezighield met het opmaken van het programma, waarop twee zittingen voor Folklore voorzien werden. M. R. Foncke zal spreken over « Mechelen in de Letterkunde en in de Folklore », M. De Keyser over « Gent in de Letterkunde en in de Folklore ».

Ons Programma.

In onzen veertienden jaargang meenen wij volgende artikels in ons tijdschrift te kunnen publiceeren : De Folklore in het sociaal conformisme (Marinus). De sloppen van Brussel (Verniers). De Heeren van Haren (Stroobant). Het bijgeloof in het circusleven (ten Hoet Parson). De macht der booze geesten (F. Mortier). Commentaren bij het Woordenboek van Bargoensch, dat door onzen dienst uitgegeven werd (A. Marinus). Proeve van volkshagiographie (R. de Warsage), enz.

Een bijzonder nummer met studiën over de Volkskunst wordt eveneens voorbereid.

Uitstap.

Op 26sten Augustus, bezoek te St.-Maria-Horebeke aan de protestantsche gemeente die er gevestigd is sedert het tijdvak der Hervorming. Kluisberg.

Middagmaal te Ronse. Te Ath eindelijk, 's namiddags, optocht der reuzen (z. Brab. Folkl., 7de jrg., blz. 255).

Prijs 68 fr., middagmaal en drinkgeld inbegrepen.

Vertrek, Wetstraat, 38, te half acht.

◆

INHOUDSTAFELS

Dertiende Jaargang. — September 1933 - Juli 1934

N^{rs} 73 tot 78.

Inhoudstafel der Platen.

Herdersfluit 6
Roumeensche muzikant met herdersfluit 6
Zampogna of Svardonista 7
Flute eunuque 7
Pibgorn of Hornpipe 8
Arigot of flageolet of octaaffluit 8
Torogato (Hongaarsche hobo) 8
Crout (citer Wales) 9
Psalter of horizontale citer 9
Kantelé (Finlandsche citer) 9
Hommel of Noordsche balk 10
Cavaco's of gitaren van de Madeira eilanden 11
Gausli (Finland) 12
Balalaïka (Tartaarsche gitaar) 12
Marinetrompet 13
Rebec of Gigue (Arabië) 14
Arabische Rebab 14
Zakviolen 15
Siciliaansche viool 18
Gusla, instrument der Balkans 18
Guslaspelers in Zuid-Bulgarië 19
Spelers die den Coro begeleiden 19
IJzerenviool 20
Lier in vorm van gitaar 21
Duitsche lier 21
Lier van Calvados 21
Nyckelharpa (Zweedsch instrument) 22
Olifant van Karel den Grooten 23
Jachthoorn uit een koehoorn vervaardigt 23
Jachthoren (huchet) 23
Horen van den Torenwachter 24
Het torentje van de Nachtwakers te Namen 25
De Toren van Sint-Germanuskerk te Tienen 25
De gesierde klokken door F. Smits 28
De reuzenfamilie van Geeraardsbergen 70
De reuzen van Geeraardsbergen in hun nieuw toilet 71
Het aapje « du Grand Garde » te Bergen 73
Het wereldstel omstreeks de XIIe eeuw 78
Het wereldstel naar de opvatting van Ptolemaios 80
De wereldvoorstelling naar Copernicus 80
Hoe men zich in de Middeleeuwen de sterre beelden voorstelde (XIVe eeuw) 82

Sporen door sterren nagelaten op fotographische plaat 82
Hoe tegenwoordig het uitspansel onderzocht wordt 84
Hoe men zich in de XVIIe eeuw een komeet voorstelde 85
De zon met haar vlekken volgens een document van 1635 86
Fotographische opname van de zonneoppervlakte 87
Hoe de Babyloniërs de schijngestalten van de Maan op baksteenen noteerden 88
Romeinsche kalender op steen 89
Oude Arabischen Dierenriem uit de XIIe of XIIIe eeuw 90
Horoscoop aan Kepler toegeschreven 91
Argument van de Middeleeuwen tegen de rondheid van de aarde (VIIe eeuw) 92
De wereld naar de tabel van Mozes 93
Slingerproef van Foucault in het Pantheon (1865) 94
Wereldkaarten uit verschillende tijdvakken 95
Kaarten van de aarde naar een handschrift der XIIe eeuw 96
Wereldkaart door Ranulfus Hyggelen (XIVe eeuw) 97
Bolvormige kaart door Leonarde de Vinci omstreeks 1515 opgemaakt 98
Hoe Sebastiaan Munster zich in 1550 de grenzen van Amerika voorstelde 99
De « Atlantis » naar Kircher (XVIIe eeuw) 100
Hoe de Egyptenaren aan aardrijkskunde deden 102
Hoe aan aardrijkskunde gedaan werd tijdens de XVIe eeuw 103
Hoe Kircher in 1665 den kringloop van het water uitlegde 104
Hoe Kircher in 1671 meende schepen in de zee in brand te steken 105
De dampkringdrukking in 1672 106
De voorloopster van de Dynamo 107
Het laboratorium van een alchimist tijdens de XVIe eeuw 108
Foltering van een alchimist (1541) 109
Tooneelen uit de veroveringstochten van Alexander den Groote (XIIIe eeuw) 110-111
Fantasmagorische menschelijke monsters (1550) 112
Fabelachtige wezens (1475) 113
De nautilus met zijn ontplooid zeil (1580) 114
Fabelachtige wezens (1558) 115
Hoe men zeedieren voorstelde in de XVe eeuw 116
Wijze waarop dieren afgebeeld werden in de XVIIIe eeuw 117
De gekende « imitatiën » van de natuur 119
Het geloof aan reuzen (1665) 121
De fossielen van Wurtsburg (1767) 123
De spin in haar web, teekening van Michel 126
Het bedevaartvaantje van O. L. V. Moeder van Barmhartigheid in de kerk van O. L. V. ter Kapelle te Brussel 139
Broodje van Sint Nicolaas van Tolentino 141
Monument van Jan-Baptist Van Helmont te Brussel 152
Plaat op het Van Helmontmonument te Brussel 153

Plaat die zich bevind op het huis dat ten onrechte doorgaat als zijnde het huis van Van Helmont 154
Gedeelte der fries van den « Livre d'Or de Spa » met de afbeelding van Van Helmont 158
Potret van Jan-Baptist van Helmont 161
Een ziekenhuis in de XVIIe eeuw gegraveerd door J. Nicolay 163
Huis uit de Leuvenschestraat te Vilvoorde, waar Van Helmont zou gewoont hebben 165
Verschillende handteekeningen van Van Helmont 166
Titelblad van den Ortus van Van Helmont 168
De dikke eik van Zevenborren, teekening van A. Vander Stichel 172
De grafsteen De Backer-de Olivaris te Tervuren 233
Schilderij der XVIIe eeuw, waarop men meent, de vijvers van het Roode Klooster voorgesteld werden 234
Geelkopersmid aan 't werk 240
Diagram der Koperindustrie in België 240
Gezicht op een onlangs verdwenen Brusselsch koperslagers-atelier 241
Kaart met den eerendienst tot Sint Antonius in Savoia 256
Het Pachthof Ter Munt te Tervuren 263
Deur in Lediaanschen zandsteen te Steenokkerzeel 264
De Kerk van Humelghem (geteekend door Van de Sande) 265
Het Duivenhok te Humelghem (id.) 267
St-Martinuskerk te Zaventem 269
De kerk van Zaventem 270
Oud gotisch wijwatervat uit de Vos-kapelle te Nossegem en romaansch kapitel van Wesembeek 271
Toponymische kaart van Corbais 272
Het spelen van den Brigolet en Picquarome 278
Plan voor eene Folkloreafdeeling op de Tentoonstelling te Brussel in 1935 296
De huidige « chapelle à l'arbre » te Geldenaken 304
De vroegere « chapelle à l'arbre » te Geldenaken geteekend door P. Moureau 305
Gezicht op het te verloten fabriek in 1827 312
De heilige Barbara gebeeldhouwd in de « Belle Roche » te Comblain-au-Pont 315
Terra-cottabeeldje van een Brusselsch koperslager 316
Isidoor Teirlinck 345
Abdij van Aywières. De St-Lutgardispoort van buiten gezien 365
id. De St-Lutgardispoort van binnen gezien 366
id. De St-Benedictuspoort van buiten gezien 367
id. De St-Benedictuspoort van binnen gezien 368
id. Genadepoort van binnen gezien 369
id. Eerepoort van buiten gezien 370
id. Gotische poort 371
id. Puinen der stallingen 372
id. Puinen van stallen en schuren 373

Kerk van Ways. — Groep van de H. Lutgardis
Ittre. — Zilveren reliekschrijn van de H. Lutgardis, voorkant 375
» Zilveren reliekschrijn van de H. Lutgardis, achterkant 376
» Zilveren reliekschrijn van de H. Lutgardis, zijkant links 377
» Zilveren reliekschrijn van de H. Lutgardis, zijkant rechts 378
» Reliekwieënkast uit het schrijn der H. Lutgardis 379
» De relikwieënkast uit elkaar genomen 380
» Geschilderd houten reliekschrijn van 1643 van de H. Lutgardis, voor- en linkerzijde 381
» Geschilderd houten reliekschrijn van 1643, achter- en rechterzijde 382
Ontwerp van een monument aan de H. Lutgardis te Ways op te richten 383
Kaart met de plaats waar de Molen van Céroux gestaan heeft 386
Topographisch plan waarop de kadastrale ligging van den Molen aangetoond wordt 387
Molen te Grand-Leez, gebouwd volgens dezelfde afmetingen als den molen te Céroux 388
Molen van Defrenne te Grand-Leez 389
Huis van den « tambouri » te Gistoux 389
Plan van het Skansen, openluchtmuseum te Stokholm 403
Ontwerp van een Belgisch openluchtmuseum voor Folklore 404-405-406-407
Plan van de Tentoonstelling te Brussel en aanduiding van de plaats voor een openluchtmuseum 408
Museum voor Folklore te Weenen 409
Plan van een verdieping uit het Weenensch Museum voor Folklore 410
Afdeeling van de woningen in het Museum van Altona 411
Openluchtmuseum voor Folklore te Brno 412
Museum voor Ethnographie en Folklore te Tartu 413
Plan van het openluchtmuseum voor Folklore te Arnhem 414
Hoefstal in het Museum te Arnhem 415
De dwangoven in het Museum te Arnhem 416
Boerenwoning uit Gelderland te Arnhem 417
Vlaggenhut uit Gelderland te Arnhem 418
Loshuis uit Overyssel (Beuningen) te Arnhem 419
Pronkkamer van een huis uit Friesland te Arnhem 421
Intérieur van een boerenwoning uit Overyssel te Arnhem 423
De Familie Mosselman van Court-Saint-Etienne 434
Vaandel van de jeugd van Sart-Messire-Guillaume 435
De Maan en de droomen (Teekening van Smits) 436

Muziek.

Muziek van het lied « Le moulin de Céroux » 390

Inhoudstafel der Schrijvers.

KONING ALBERT. — (Herinnering) 149
BERCHMANS FRED. — Verslag van de Wetenschappelijke Congressen: Afdeeling voor Folklore 329
BONENFANT P. — Manuel d'Histoire de Belgique, dans le cadre de l'hisoire générale 438
BOURGUIGNON E. — Corbais 273
» Après Vous 317
BRAUN THOMAS. — Ex-Voto 140
CAMBY JOSÉ — Les faits et gestes de Rikke Schuffel au gai pays de Brabant 439
CARLIER ARILLE. — Folkloristisch gebruik door rechtspraak bekrachtigd 310
CAVENAILLE J. — Verdikte smeerolie voor klokken als geneesmiddel 313
CLAES FRANS. — (Nécrologie) 75
COLLETTE PAUL. — Grafsteen te Tervuren 233
CRICK LUCIEN. — Een onbekend Bedevaartvaantje 138
DE BORCHGRAVE D'ALTENA, Graaf JOSEPH. — Décors anciens d'intérieurs mosans 136
DE CLERCQ AUGUSTA. — De reuzen ommegang te Geeraardsbergen 69
DE KEYZER PAUL. — Folklore en Onderwijs 321
DE LEENHEER HENRI. — Gebruiken en uitdrukkingen te Hakendover 301
DE MUNCK EM. — Het Pachthof « Ter Munt » te Tervuren 262
DE SCHUYTER JAN. — Poesje 440
DE VUYST. — Bescherming van het privaat archief 235
DE WARSAGE. — La médecine sans médecin 321
» Huwelijken tegen de goesting der ouders 430
» Kerkhof der zelfmoordenaars 431
» Analyse des chartes et privilèges de XXXII bons métiers de la ville, cité et banlieu de Liége 441
DE WERT J. — De « Gadale » 230
» De geschiedkundige legenden 231
» Brigolet et Picquarome 276
» Over een vermeende phallischen eeredienst 392
DUBOIS G. — La Dinanderie, origines et affinités 239
» Beeldje van een Brusselsch koperslager 317
FONCKE ROBERT. — Opt. Stuck van 't houwelyck 321
GOEMANS L. — Bestond er een Brabantsche gemeenschappelijke spreektaal in de XVIe eeuw 353
GEIGER P. — Volkskundliche Bibliographie für 1928 322
GHENE. — De markt der verliefden en de Verlovingsmarkt te Aarlen 222
GOROWEI ARTUR. — Notumi de Folklore 244

GOSSELIN ANT. — Wanneer een vrouw onpasselijk is 221
» Op uw gezondheid 226
» De getallen 227
» Wanneer de kinderen een vledermuis zien 228
» De hoek der zelfmoordenaars 235
» La chapelle et l'arbre fétiche de l'Ercompuch à Stambruges 245
» Boom of Boog van Abraham 314
HENDRICKX FRANS. — Vertaling van :
De Folklore van de Muziekinstrumenten 5
Folklore en wetenschap 77
Van Helmont's Huis te Vilvoorden 151
Het pachthof « Ter Munt » te Tervuren 262
Toelichting bij een gedurfden zin 280
Ontwerp voor een Folklore afdeeling op de Tentoonstelling te Brussel 292
Isidoor Teirlinck 343
Voor een Nationaal Museum van Folklore 401
HERMANT PAUL. — Woordenlijst van Brusselsch Burgoensch 29
» Bijvoegsel bij de woordenlijst van Burgoensch 186
» Woordenlijst Vlaamsch Burgoensch 188
» Het werpen van een wapen of een steen als teeken van bezitneming 225
» Volksnatuurkunde 227
» Een gezicht op het Roode Klooster 234
» Brusselsche Volksgeneeskunde 314
» Deugnietenstreek om klanten te foppen 431
» Brusselsch Burgoensch 462
ION CHELSEA. — Literatu Monografica a Satelar 442
JAMES E. O. — Origines of Sacrifice 138
KOLESSA. — De oekranische epische liederen 441
LAMBERT G. (Eerw. Heer). — Le grand patron de la route : Saint Christophe 140
» Over de heilige Lutgardis 364
LAPORT GEORGES. — De mooie rots te Comblain-au-Pont 314
LAURYSSEN C. — Hoogstraten's kinderspelen, liedjes, spreuken 440
LEFEVER PEETER-J. — Uit het land van Aa. 439
LE SARTEUR. — De hand en vriendschap 310
LURKIN ABEL. — Mœurs des Condruses 246

MARINUS ALBERT. — De Folklore van de Muziekinstrumenten 5
» Folklore en Wetenschap 77
» Volksopvatting van het recht der ouders inzake het huwelijk hunner kinderen 224
» De kaars bij openbare verkoopingen 226
» Kinderlied 228
» Trottinettes 235
» Le Folklore du Dauphiné 237
» Décors anciens d'intérieurs mosans 137
» De 56sten zittijd der Association française pour l'avancement des sciences 133
» Toelichting bij een gedurfden zin 280
» Wellerismen 287
» Ontwerp voor een Folklore afdeeling op de Tentoonstelling te Brussel 292
» Ontwerp van een openluchtmuseum voor Folklore 297
» Encyclopedie Belge 318
» Enquêtes du Musées de la Vie Wallonne 319
» Isidoor Teirlinck 344
» De Ommegang van Brussel 396
» Voor een Nationaal Museum voor Folklore 401
» Wanneer een vrouw onpasselijk is 427
» Met dertien aan tafel 427
» Nieuwjaarsgebruiken en bijgeloof 428
» Drinkt eerst 430
» Sovjetfolklore 431
» De volle maan door een ruit gezien 436
MINNE A. — De Familie Mosselman du Chenoy 433
MORTIER A. — Li café à l'fèrlappe 223
» Middelen om zich bij nachtelijke reizen te behoeden voor de aanvallen der booze geesten 306
» Eerste ontmoeting 's morgens 306
» Bijgeloof betreffende gevonde voorwerpen 307
» Heiligen lichamen op de kerkhoven 307
» De vork maken 308
» Paaschgeschenk voor den Molenaar 308
» Onnoozele kinderen 308
» Groet 308
» Driekoningenfeest 308
» De molen van Céroux 385
MORTIER FL. — De Chineesche « Kan-Soe » 135
» Brouwerijgebruik 429

MOUREAU P. — De kapel aan den Boom te Geldenaken 304
» Pa d'zos l'tiyon 439
NAUWELAERS J. — Van Helmont's Huis te Vilvoorden 151
NICOLESCO VARONE G. T. — Les dances populaires roumaines 243
PALLEMAERTS J. FR. — Onze Lieve Vrouw van Scherpenheuvel 440
PANUM HORTENSE. — Middelalderens Musikinstrumenten 441
PAUWELS L. — Over de goedheid 309
PLASMAN EVA. — Drie Koningendag te Kasteel Brakel 229
PUISSANT E., Kanunnik. — (Nécrologie) 341
RENARD EDGARD. — Toponymie de Vottem et de Rocourlez-Liége 438
ROLANTS E. — Proces-verbaal van een lijkschouwing 311
ROLAND JOSEPH. — Sainte Rolende, vierge royale 140
RAHIR. — Sites de la Haute Belgique 323
SACRÉ MAURITS. — (Nécrologie) 341
SAINTYVES P. — Les cinquante jugements de Salomon 137
SAW E. E. — Sous le signe de Figaro 244
SMITS. — Teekening : het jonge meisje ziet in droom haar toekomstige echtgenoot 436
STROOBANT L. — De Brusselsche « Steenen » 130
» Hooge personnages die te Brussel gelogeerd hebben 130
» Generaal Pichegru zoekt een vrouw te Brussel 433
TRÉFOIS L. — De Sionieten te Lathuy 303
TRESH MATHIAS. — La chanson lorraine d'expression française 244
VANDEN WEGHE M. J. — Hallensia 245
VANDER STICHEL A. — Over dikke eiken 170
VAN DER KUYLEN A. — Woordenlijst van Brusselsch Burgoensch 29
VAN DE SANDE — Teekening: De kerk van Humelghem 265
» Teekening: Het duivenhok van Humelghem 266
VAN GENNEP A. — Le Folklore du Dauphiné 237
» Cultes liturgiques et cultes populaires 249
» Wellerismen 287
VAN HOEYLAERT JUL. — Over het opschrift van een brabantsche klok 221
VAN NEROM G. — Een Diestersch jongenspel 129
VAN UDEN, J. D. H. — Toen zooals nu 128
» Brutale diefstal in 1735 129
VAN WEDDINGEN R. — Volksgeneeskunde in 't Diestersche 176
VERNIERS L. — Manuel d'Histoire de Belgique, dans le cadre de l'histoire générale 438
VOGELAERS J. B. — De Brouwerij in 't verleden 127
WETZ RENÉE. — Plaatselijke Folkloristische gebruiken op Drie-Koningendag 228

Lijst der vermelde brabantsche gemeenten.

Alsemberg, 454
Anderlecht, 148, 268, 272, 336, 439, 450
Autre-Eglise, 387
Aywières, 364-384
Baisy-Thy, 232
Bomal, 387
Bousval, 232, 372
Brussel, 5, 29, 128, 130, 133, 139, 152, 187, 240, 268, 292, 309, 312, 317, 327, 343, 363, 387, 396, 426, 427, 431, 433, 436, 441
Bunsbeek, 387
Céroux-Mousty, 140, 385
Chastre-Villeroux, 387, 435
Corbais, 273, 372, 387
Corroy-le-Grand, 273
Court-St-Etienne, 385, 433, 435
Couture-St-Germain, 366
Dieghem, 268
Diest, 128, 129, 144, 176, 245
Dongelberg, 387
Eigenbrakel, 366
Enines, 387
Geetbets, 181
Geldenaken, 230, 304, 338, 387, 479
Genappe, 232, 368
Glabbais, 368, 372
Grand-Leez, 385
Grimde, 301, 387
Hakendover, 144, 301
Hal, 245, 444
Haren, 268
Hoegaarden, 219, 387
Humelghem, 265
Incourt, 231
Ittre, 272
Jauche, 230, 387
Jauchelette, 230, 387
Jodoigne-Souveraine, 387
Kasteel-Brakel, 229
Kortrijk-Dijle, 274
Korbeek-Loo, 274
Kobbeghem, 272
Krainem, 269
Laken, 268, 407
Lathuy, 303
Leuven, 128, 329, 354, 357, 363, 444, 450
Lillois, 366
Londerzeel, 140
Maret, 387
Maransart, 366
Merchtem, 341, 342
Meldert, 231
Melsbroek, 268
Molenstede, 178, 183
Mont-St-Guibert, 387
Nosseghem, 271
Nodebais, 273, 387
Nijvel, 232, 387, 388, 442
Ohain, 140
Opheylissem, 387
Oplinter, 387
Opprebais, 273, 387
Orbais, 273, 387, 444
Orp-le-Petit, 387
Park-Heverlée, 264
Perwez, 230, 317, 387
Petit-Hallet, 387
Piétrain, 273, 387
Ruchaux, 224
Sart-Messire-Guillaume, 433
Schaerbeek, 268
Scherpenheuvel, 182, 440
Steenokkerzeel, 264, 268
St-Anna Pede, 272
St-Genesius-Rode, 170, 221, 444
St-Lambrechts-Woluwe, 224, 228
St-Martens-Lennik, 272
St-Pieters-Jette, 268
St-Pieters-Leeuw, 365
Tervuren, 233, 262, 327, 407, 416
Tienen, 25, 268, 444, 453
Thorembais, 273, 387
Tourinnes-St-Lambert, 387
Villers, 273
Vilvoorde, 151, 454
Vissenaken, 387
Vossem, 264
Wasseiges, 387

Waterloo, 307, 374, 436
Waver, 387
Ways, 140, 368, 374, 383
Wesembeek, 271
Woluwe, 407
Zevenborre, 170
Zoutleeuw, 144
Zaventhem, 268, 271

Ontledende Inhoudstafel.

In deze inhoudstafel zijn de vakken gerangschikt volgens het folkloristisch onderzoek vermeld 1ste jaar, blz. 8.

Algemeen overzicht.

Wat de Folklore eigenlijk is 244
Folklore en Wetenschap 77
Toelichting bij een gedurfden zin 280
Folklore en Onderwijs 321
De Folklore in de Grieksche en Middeleeuwsche metaphysica 333
Ontwerp voor een Folklore afdeeling op de Tentoonstelling te Brussel 292
Voor een Nationaal Museum voor Folklore 401
Ontwerp van een openluchtmuseum voor Folklore 297
Le Folklore du Dauphiné (Bibliographie) 237
Le visage du Luxembourg 447
Museum voor Folklore te Andenne 74-247-452
Museum voor Folklore te Hoei 75
Museum van Folklore te Luik 451
Museum van Folklore te Namen 451
Museum van Folklore te Sint-Truiden 452
Museum van Folklore te Doornik 452
Ontwerp van een regionaal Museum te Tervuren 262
Lapidair Museum te Anderlecht 450
De 56e zittijd der A. F. A. S. 133
Vlaamsch Wetenschappelijk Congres (1934) 488
Zuidnederlandsche Centrale voor Folklore onderzoek 450

A. — Volksgeloof.

I. — *Kultus en Folklore.*

Origins of sacrifice 138
De Godsdiensten van Oud-Peru 134

1. — *Volksprenten en beelden betreffende volksgeloof, legenden, godsdienst en kultus.*

Cultes liturgiques et cultes populaires 249
Over een vermeende phallischen eeredienst 392
Over den ring in de mythe 142

De Sionieten te Lathuy 428
Gezelschapsspel en Parabel 428
Legende betrek op een pilaar der kerk van Hakendover 301
Saint Christophe patron de la route 149
Over de heilige Lutgardis 364
De broodjes van Sint Nicolaas van Tolentino te Mechelen 141
Het Bedevaartvaantje van O. L. V. van Barmhartigheid te Brussel 138
Een oude reproductie in stof van de monstrans van het Heilig Sacrament van Mirakel 426
De pestheiligen 451

2. — *Lokale processiën en bedevaarten.*

De legende van St. Rolende en de « Marche » van Gerpinnes 140
Gerpinnes et ses marches militaires 242
O. L. Vrouw van Scherpenheuvel 440
O. L. Vrouw van Alsemberg 454
Ex-voto 140

3. — *Kapellen en gebruiken die er mede verbonden zijn.*

Oproep voor de veldkapellekens 140
Cultes liturgiques et Cultes populaires 249
De kapel « Ercompuch » te Stambruges 245
Kapel aan den boom te Geldenaken 304
Kapel van Sint Pieter te Nijvel 392
O. L. Vrouw kapel te Louvrange 392

4. — *Wonderbare bronnen, steenen of boomen.*

De fetischboom te Erconpuch te Stambruges 248

II. — *Duivelwereld.*

1. — *Volksprenten betreffende den duivel ; vertelsels, spreekwoorden, spreuken en zegswijzen, waarin zijn naam voorkomt.*

De vork maken 308
Bijgeloof betreffende gevonden voorwerpen 307
Legende van den haas door gebeden verjaagd 302

III. — *Tooverwereld.*

2. — *Daden en vergaderingen van tooveraars en tooverheksen ; gedaanten welke deze aannemen.*

De Gadale te Geldenaken 230
Carolineken, tooverheks te Hakendover 302

IV. — *Geestenwereld.*

1. — *Luchtgeesten.*

2. — *Watergeesten.*

3. — *Vuurgeesten.*

4. — *Aardegeesten.*

5. — *Huisgeesten.*

Heldendaden aan feeën toegeschreven 143

B. — Volksleven.

I. — *Bijgeloof.*

1. — *Bijgeloof aangaande het menschelijk lichaam.*

Platen 112-113-116-121
Wanneer een vrouw onpasselijk is 221-427
Heilige lichamen op de kerkhoven 307
De vork maken 308
De hand en de vriendschap 310

2. — *Voorteekenen van geluk of ongeluk.*

Voorteekenen van geluk of ongeluk 306-307
Horoscopen 91
Nieuwjaars gebruiken en bijgeloof 428
Met dertien aan tafel 427
De volle Maan door een ruit gezien 436
Het aapje « du Grand Garde » te Bergen 73
Eerste ontmoeting 's morgens 306

3. — *Bijgeloof aangaande dieren, planten en delfstoffen.*

Platen 82-85-86 92
Het ontmoeten van een wit paard 301
Bijgeloof betreffende den uil en den hond 302
Wanneer de kinderen een vledermuis zien 228
Bijgeloovigheden betreffende de steenen en megalithische monumenten 143
Bijgeloof betreffende gevonden voorwerpen 307

II — *Folklore en Liefde.*

Het jonge meisje ziet in droom haar toekomstig echtgenoot 436

III. — *Droomen.*

Het jonge meisje ziet in droom haar toekomstig echtgenoot 436

IV. — *Volkszeden en volksgebruiken.*

Mœurs des Condruses 246

1. — *Gebruiken betreffende de geboorte, het huwelijk, den dood.*

Stoel en koord van de heilige Lutgardis gebruikt door de aanstaande moeders 378-383

De geboorte bij de Bwakkas in Congo 326
De markt der verliefden en de verlovingsmarkt te Aarlen 222
Opst. stuck van 't houwelyck 321
De labret 443
Volksopvatting van 't recht der ouders inzake het huwelijk hunner kinderen 224
Gebruiken bij sterfgeval te Hakendover 301
Li café à l'ferlape 223

2. — *Volksfeesten, kermissen, jaarmarkten, stoeten, volksspelen.*

De reuzenommegang te Geeraardsbergen 69
De reuzen van Brugge 143
De groote Koninklijke en Ridderlijke Boog- en Buksgilde te Brussel 143
De St-Sebastiaansgilde van Hoogstraten 244
De St-Niklaasgilde (Cremerye) te Turnhout 244
Vermakelijkheden van Carnaval te Champagne 244
Gezelschapsspel en Parabel 428

3. — *Kleeding en sieraad.*

Volkskleederdracht in Roumenie 144
De Labret 443

4. — *Versiering van straten en huizen op feestdagen.*

5. — *Bijzondere gebruiken in elken stiel (pationale feesten, enz.).*

De spijkersmederij 319
De ambachten van Luik 441
Beeldje van een Brusselsch koperslager 317
Na u, herbergsgebruik 317
Het steken van den Mei bij de voltooing van een huis 310
Paaschgeschenk voor den molenaar 308
De hoeveknechten bij onnoozele kinderen 308
Sint-Aubertusdag te Namen 326
Gebruiken in de brouwerijen 127-429
Saluez, herbergsgebruik 308
Volksspotternijen over de kleermakers in Duitschland 142

6. — *Juridische folklore (Bestuurlijke en rechterlijke gebruiken).*

Het werpen van een steen of van een wapen als teeken van in bezitneming 226
Cinquante jugements de Salomon 137
Proces om een tabaksdoos 128
De ring in het recht 142
Huwelijken tegen de goesting der ouders 224-430
Met warme en onherroepelijke hand 311
Een lijkschouwing 311

De kaars bij verkoopingen 226
Begraafplaats der zelfmoordenaars 235-431
Nachtwakers 25
Fabriek te verloten 312

7. — *Handelsgebruiken : gewichten, maten, overeenkomsten aangaande koop en verkoop, enz.*

Na u 317
Saluez 308
Deugnietenstreek om klanten te foppen 431

8. — *Tafelgebruiken, voedsel : eigenaardige spijzen en eetgerief.*

De Brouwerij in 't verleden 127
Li café à l'ferlape 223
Hoe men mastellen maakt 223
Over wilde planten en hun rol in de volksvoeding 143

V. — *Het kind in de folklore.*

Een Diestersch jongenspel 129
Wanneer de kinderen een vledermuis zien 228
Kinderlied 228
Brigolet et Picquarome 276
Kinderspel te Hoogstraten 440

VI. — *Folklore en Almanak.*

1. — *Eerste April, Vastenavond, Eerste Mei, Goeden Vrijdag, Paschen, Sint Pieter en Pauwel, St-Marten, enz. Verloren Maandag, Allerzielen, Drie Koningen, Nieuwgebruiken, Kerstmis, Sint Jansvuren, enz.*

Onnoozele kinderen op het pachthof 308
Driekoningen te Kasteel-Brakel 229
Driekoningendag in den huiskring 228
Vermakelijkheden van Carnaval in Champagne 244
Paaschgeschenk aan den Molenaar 308
Driekoningendag te La Gleize 228
Gebruiken der Goede Week te Rupelmonde 219
Gebruiken der Goede Week te Antwerpen 220
Gebruiken der Goede Week te Ieperen 220

C. — *Volkslitteratuur.*

Tentoonstelling van het Volksboek 448

I — *Vertelsels.*

De ring in de Mythe 129
Ethnographische studie van Volkslitteratuur in Roumenie 442

II. — *Sagen en legenden.*

Legende nopens de megalitische steenen 143
Legende van Annette en Lubin 142

Legende van den Atlantide 100
De boterbloem in de legende 143
De historische legenden 231
Sovjet Folklore 431

III. — *Anecdoten.*

Hoe een koe de Duitschers ontstolen werd 309

IV. — *Spreekwoorden en zegswijzen, vertelsels die er mede in verband staan.*

D. — Volkswetenschap en Volkskunst.

I — *Volkstaal (idiotismen, dievenlaal, grafschriften, spotzegels en spotnamen, bijnamen, volkshumor, volksetymologie.*

Woordenlijst van Brusselsch Burgoensch 29-186-188-462
Wellerismen 287
Tröttinettes 235
Juridische uitdrukking : entre vifs et de main chaude 311
Etymologie van picquarome 276
Etymologie van broquettes 393
De Gadale te Geldenaken 230
Spotnaam der inwoners van Wulmersum en Grimde 301
Kop af, spotnaam van een vrouw te Brussel 309
Toponymie van Andenne 326
Toponymie van Corbais 273
Toponymie van Vottem en Rocour bij Luik 438

II. — *Geschiedenis en aardrijkskunde, historische personen,*

Geschiedenis, platen 110-111
Aardrijkskunde, platen 93-95-96-97-98-99-100-101-102
Handboek der Geschiedenis van België 438
Hallensia 245
Gebrek aan logika : De slag van Waterloo 436
Bescherming van het privaat archief 235
De keuren der ambachten van Luik 441
De Brusselsche « Steenen » 130
De abdij van Aywières 372
De Kasteleny van Ath 142
De Molen van Céroux 385
Zicht op het Roode klooster 234
De Zoete Waters te Heverlee 246
Monument van J. B. van Helmont te Brussel 152
Het huis van van Helmont te Vilvoorden 151
Hooge personnages die te Brussel gelogeerd hebben 130
Generaal Pichegru zoekt een vrouw te Brussel 433
De Familie Mosselman du Chenoy te Court-St-Etienne 433

De koperslagerij 239
De brouwerijen in 't verleden 127
Toen zooals nu 128
Brutale diefstal in 1735 129
Een Fabriek te verloten 312
De Ommegang van Brussel 396
Grafsteen te Tervuren 233
De grafsteen van de danseres Camargo te Baisy 232

III. — *Volksgeneeskunde, straatremedies, wonderdokters.*

Volksgeneeskunde in 't Diestersche 176
De geneeskunde zonder geneesheer 321
Om de vratten te genezen 301
Om vratten te genezen te Brussel 314
Genezing der aambeien 394
Verdikte smeerolie voor klokken als geneesmiddel 313
De boterbloem in de geneeskunde 143

IV. — *Volksastronomie, Volksmeterologie (weerspreuken en weerrijmpjes.*

Folklore en Wetenschap 77
Het Romeinsch kalender 89
De getallen 227
Volksnatuurkunde 227
Astronomie, platen 78-80-82-84-85-86-87-88
De maan door een ruit zien 436
Horoscopen 91
Metereologie, plaat 106
De boom of boog van Abraham 314
Weerspreuken te Hakendover 301

V — *Volkskunst*, liederen, balladen, dansen, volkstooneel, lokale bouwkunst, volksprinten, enz.

Volkskunst van Italiaansche Volkskunst 454
De Volkskunst en de Vrije uren der arbeiders 450
Het Pachthof « Ter Munt » te Tervuren 262
Het Duivenhok te Humelghem 266
Deur in Lediaanschen zandsteen te Steenokkerzeel 264
Terra-cottabeeldje van een Brusselsch koperslager 316
De heilige Barbara gebeeldhouwd in de « Belle Roche » te Comblain-au-Pont 315
Een oude reproductie in stof van de monstrans van het Heilig Sacrament te Brussel 426
De Antwerpsche Sanctjeskring 451
Grondslagen en stijlvormen van de volkspoëzie 143
De ring in het drama 142
Pad'zos l'tiyon 439
Landjuweel van Poppenspel 73
Poesje 440

Folklore van de Muziekinstrumenten 5
Deensche Muziekinstrumenten 441
Liedjes van Hoogstraten 440
Lied van den Molen van Céroux 390
De Oekranische epische liederen 441
Het fransche lied in Lotharingen 244
Lombardische liederen 324
Congres der volksdansen te Weenen 340
Internationaal Folkdance Festival 453
De roemeensche volksdansen 243
De volksdans in Holland 323
De Cora bulgaarsche volksdans 19

Systematische Inhoudstafel.

Aflevering 73.

De Folklore van de Muziekinstrumenten. — *A. Marinus*, vertaling *F. Hendrickx* 5
Woordenlijst van Brusselsch Bargoensch (Burgoensch) 29
Paul Hermant, vertaald en aangepast door *H. Van der Kuylen* 68
De Reuzenommegang te Geeraardsbergen. — *Augusta De Clercq* 69
Congressen, Vereenigingen, Tentoonstellingen 73
Nécrologie Frans Claes 75

Aflevering 74.

Folklore en Wetenschap. — *A. Marinus*, vertaling *Fr. Hendrickx* 77
Ditjes en Datjes 127
Ons Weerstandsfonds 132
Boekennieuws 133
Onze uitstapjes 144

Afleveringen 75-76.

Herinnering (Overlijden van Z. M. Koning Albert I) 149
Van Helmont's Huis te Vilvoorden. — *J. Nauwelaers*, vertaling *Fr. Hendrickx* 151
Over dikke Eiken. — *A. Vander Stichel* 170
Volksgeneeskunde in 't Diestersche. — *R. Van Weddingen* 176
Woordenlijst van Brusselsch Burgoensch, Vlaamsch Burgoensch. — *Paul Hermant* 186
Ditjes en Datjes 219
Boekennieuws 237
De Folkloristische Beweging in België 247
Onze Uitstapjes 248

AFLEVERING 77.

Cultes liturgiques et cultes populaires. — *A van Gennep* 249
Het Pachthof « Ter Munt » te Tervuren. — *Em de Munck*, vertaling *Fr. Hendrickx* 262
Corbais. — *E. Bourguignon* 273
Brigolet en Picquarome. — *Jules Dewert* 276
Toelichting bij een gedurfden zin. — *A. Marinus*, vertaling *F. Hendrickx* 280
Wellerismen. — *A. Marinus*, vertaling *Fr. Hendrickx* 287
Ontwerp voor een Folkloreafdeeling op de Tentoonstelling te Brussel in 1935. — *A. Marinus*, vertaling *Fr. Hendrickx* 292
Ditjes en Datjes 301
Boekennieuws 318
De Folkloristische Beweging in België 329
Nécrologie Kan. Puissant en M. Sacré 341

AFLEVERING 78.

Isidoor Teirlinck (Nécrologie). — *A. Marinus* 343
Bestond er een Brabantsche gemeenschappelijke spreektaal in de XVIe eeuw. — *L. Goemans* 353
Over de H. Lutgardis. — *E. H. G. Lambert* 364
De Molen van Céroux. — *A. Mortier* 385
Over een vermeenden phallischen eeredienst. — *J. Dewert* 392
De Ommegang van Brussel. — *A. Marinus* 396
Voor een nationaal Museum voor Folklore. — *A. Marinus*, vertaling van *Fr. Hendrickx* 401
Ditjes en Datjes 426
Boekenieuws 438
De Folkloristische Beweging in België 447
Onze uitstappen 455
Inhoudstafelen 457
Inhoudstafel der platen 458
Inhoudstafel der Schrijvers 462
Lijst der vermelde brabantsche gemeenten 466
Ontledende inhoudstafel 467
Systematische inhoudstafel 474

Toetredingsbulletijn tot de Uitstappen.

Uitstap naar St.-Maria-Horebeke, Kluisberg en Ath (26sten Augustus).

Ondergeteekende (Naam en adres) ....

verlangt ...... plaats(en) te bespreken voor dezen uitstap.

Ik stort op uw postcheckrekening 142.119 (Marinus Albert) de som van ....

Handteekening :

Spoorwegen van den „Nord Belge”

DE MAASVALLEI.

HAAR GESCHIEDKUNDIGE STEDEN :

Luik, de cathedraal en haar kunstschatten — het Paleis der Prinsbisschoppen, de kerken in Romaanschen, Gotischen en Renaissancestijl — de Musea — Prachtige panorama's over de stad en over de nijverheidsstreek Ougrée-Seraing-Tilleur — Tentoonstelling van de beroemde kristallen voorwerpen uit Val Saint Lambert.

Hoei, de collegiale kerk, een der mooiste van het land — het versterkt kasteel, de oude abdij die gesticht werd door Pieter den Kluizenaar — de oude brug.

Andenne, de Kerk in Renaissancestijl — graf en relikwiekast der Heilige Begga.

Namen, de cathedraal en haar kunstschatten — het Museum voor Oudheidkunde — de bekoorlijke omgeving der Citadel — het Theâtre d'été en het stadion.

Dinant, de gemartelde stad — de collegiale kerk met haar bolvormigen toren — de oude citadel — de grotten — de rotsen.

HAAR KASTEELEN die overal langs den stroom oprijzen.

HAAR OUDE ABDIJEN, haar puinen te Bouvignes, te Poilvache, te Waulsort.

HAAR GROTTEN te Dinant en te Engihoul, haar voorhistorische spelonken te Montaigle, te Furfooz.

HAAR OPEENVOLGING VAN ROTSEN te Marche les Dames, Frênes, Profondville, Lustin, enz.... de bergpassen te Hermeton, enz...

DE SAMBERVALLEI :

Haar oude steden **Thuin** en **Lobbes** — haar Puinen van de beroemde **Abdij van Aulne.**